

Index sententiarum ex libro de captiuitate
& redemptione generis humani.

A.

Aberrant longe a uero scripturarū sensu, qui docent fructum passionis Christi in damnatos homines non peruenisse ex sola dei uoluntate. .386.

In Adam omnes perierunt, in Adam omnes eiekti, & c. .16.

In Adam post peccatum non remansit ulla suæ salutis scientia. .25.

Adam & Eua experimento cognouerūt miserā conditionis humanæ fuisse supplicia culpæ. Nos autē cū his malis nati hoc nō sic, sed sola fide cognoscimus. .36.

Adam si esset lapsus non suggerente ullo humani generis inimico, indigeret nihilominus liberatione, seu redemptione, sed non esset illa liberatio talis, qualis nunc est uictoria. .38.

Adam & Eua primum fuerunt inscij cō filij & auxiliij gratiæ super ipsos futuri per dominum Iesum. .40.

Aduentus Christi cur uocatur tempus gratiæ, cum tamen gratia etiam fuerit an

Adiutorium gratiæ ex similitudinibus rerum corporalium. .453.

Ad fructum passionis Christi aliter admonēdi sunt alij, aliter alij. .3216

Adultera timet maritum, timet & maritum casta, sed illa timet ne ueniat maritus, ista timet ne offendatur & abscedat. .3440

Adultus qui propria uoluntate peccauit, potest iustificari absq; motu liberi arbitrij, in ipso iustificationis momēto. .369.

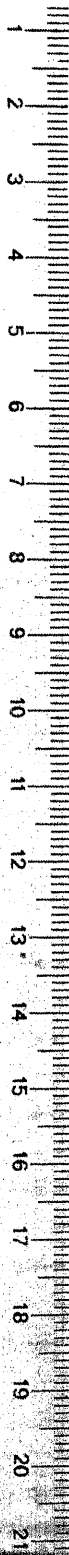
Adulteri, cæteri q; criminosi pœnitentiā non agentes prohibendi sunt a spē communionis, etiam si in infirmitate & periculo mortis cœperint deprecari, quia iam illos, ut inquit Cyprianus, rogare compellit, non delicti pœnitentia, sed mortis urgentis admonitio. .370.

Adæ filij omnes ante perceptam Christi gratiam, faciunt unam communē pœditionis massam, est tamen nōnulla inter eos diuersitas, & ea quidē triplex. .370.

Non in Adam pereunt omnes qui pereunt. Nec omnes qui in Adam pereunt, in

.81.

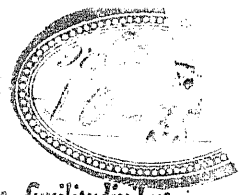
Adæ pereunt Adam

2 400 40

Index sententiarum ex libro de captiuitate
& redemptione generis humani.

¶ A.

Aberrant longe a uero scripturarū sensu, qui docent fructum passionis Christi in damnatos homines non peruenisse ex sola dei uoluntate. .386.

In Adam omnes perierunt, in Adam omnes eiekti, & c. .16.

In Adam post peccatum non remansit ulla suæ salutis scientia. .25.

Adam & Eua experimento cognouerūt miserā conditionis humanæ fuisse supplicia culpæ. Nos autē cū his malis nati hoc nō sic, sed sola fide cognoscimus. .36.

Adam si esset lapsus non suggerente ullo humani generis inimico, indigeret nihilominus liberatione, seu redemptione, sed non esset illa liberatio talis, qualis nunc est uictoria. .38.

Adam & Eua primum fuerunt inscīj cō filij & auxiliij gratiæ super ipsos futuri per dominum Iesum. .40.

Aduentus Christi cur uocatur tempus gratiæ, cum tamen gratia etiam fuerit an

Adiutorium gratiæ ex similitudinibus rerum corporalium. .453.

Ad fructum passionis Christi aliter admonēdi sunt alij, aliter alij. .321.

Adultera timet maritum, timet & maritum casta, sed illa timet ne ueniat maritus, ista timet ne offendatur & abscedat. .344.

Adultus qui propria uoluntate peccauit, potest iustificari absq; motu liberi arbitrij, in ipso iustificationis momento. .369.

Adulteri, cæteri q; criminosi pœnitentiæ non agentes prohibendi sunt a spe communionis, etiam si in infirmitate & periculo mortis cœperint deprecari, quia ians illos, ut inquit Cyprianus, rogare compellit, non delicti pœnitentia, sed mortis urgentis admonitio. .370.

Adæ filij omnes ante perceptam Christi gratiam, faciunt unam communē pœditionis massam, est tamen nōnulla inter eos diuersitas, & ea quidē triplex. .370.

Non in Adam pereunt omnes qui pereunt. Nec omnes qui in Adam pereunt, in

Adam pereunt.

Aliud significamus dicentes hominem
habere auxilium sufficiens ad perseveran-
dum & continenter uiuendum. Aliud
uero dicentes hominem habere aliquod
donum gratuitum, quo potest habere suf-
ficiens auxilium ad perseverandum &
continenter uiuendum. .cccc.lx.
Amor non potest esse in uoluntate, nisi
id quod amatur fuerit in intellectu. 317
Ambitio inter ecclesiasticos uiros ple-
rosq; tanta est, ut ostendant manifestissi-
mis indicijs intus se non habere fidem de
Christo Iesu, qui propterea foris mani-
feste non exeunt, quia a suorum benefi-
ciorum comodis discedere nolunt. 321.
Apostoli quidam priusquam fuerant uo-
cati ad Apostolatam erant iustificati nō-
dum cognoscetes Christum esse incar-
natum. .270.
Aqua spiritualis, qua Christus lauit ani-
mas diluens peccata non est sicut aqua
corporalis. .97.
Argumenta quatuordecim contra myste-
rium redemptionis humanæ. 10 usq; .12.
Argumenta, rationes, & scripturæ, qui-
bus demonstratur Christus uere nos emis-
se, redemisse de seruitute, & captiuitate
liberasse. .12.

merita. .144.
Argumentum est absurdissimum, Chri-
stus sufficienter satisfecit pro peccatis
nostris, ergo nos nō oportet satisfacere.
Nam pari ratione sequeretur, Christus
sufficienter orauit pro remissione pecca-
torū nobis obtinenda, ergo non oportet
nos orare p remissione peccatorū. 198.
Argumentum. Adam potuit mereri pro
toto humano genere, ergo & satisfacere
pro illo. .203.
Argumentorum quatuordecim contra
opera redemptionis solutiones dan-
tur. .211.
Argumenta quædam ad utramq; partē
generalia de gratia & libero arbitrio, de
seruitute & captiuitate, de præscientiæ
& prædestinationis diuinæ concordia
cum libero arbitrio. .460.
Argumenta quæ uidentur probare quod
in opere bono non sit concursus dei si-
mul & liberi arbitrij. .463.
Argumenta quibus uidetur liberum ar-
bitrium perijisse per Adæ peccatum iā
uinctum, captiuum, uulneratum & in ser-
uitutem peccati & miseriæ adactū. 464.
Argumenta, quibus uidetur
lum. 11.

passionis Christi. .304.
Argumentum contra præparationem ad
fidē. Fidei uirtus a solo deo infunditur,
ergo frustra laborat omnis humanæ suasi-
onis diligentia, soluitur. .324.
Articulus, in quo mirabili cæcitate fal-
luntur hæretici huius seculi. .232.
Argumenta sumpta ex scripturis qui-
bus sola fides commendatur absq; operi-
bus. .299.
Ex attrito potest fieri contritius motu
interioris penitentiæ nō adactū. 263
Auxilio dei gratuito qui possent resur-
gere multi fecerunt se indignos. 404.
Auxilio dei gratuito indigni, non ob id
semper profusus destituti tali auxilio. 404
De auxiliorum gratuitorum dispensatio-
ne fidei regula, qua considerata neq;
turbabitur, neq; scandalum occultum pa-
rietur quis cum audit Apostolum dicen-
tem, Deus cuius uult miseretur, & quem
uult indurat, An non habet potestatem
figulus & c. .405.
Auxilium dei iuuantis hominem ut parti-
ceps fiat meritorū Christi, quā sit. 408
Auxiliorū distinctio generale, speciale
generalissimum & specialissimum. 408
Auxilium unde sumitur initium conuer-
sionis est fides. .409.
Auxilium sufficiens perueniendi ad fi-
dem, an omnis homo habeat. .410.
Auxilium sufficiens perueniendi ad fi-
dem an sit prædicatio euāgelij. 410.
Augustini sententia dicentis, si non tra-
haris ora ut traharis, quo modo intelli-
gitur. .420.
Auxilium sufficiens resurgendi a pecca-
to omni homini peccatori adest. 426.
Augustini sententia dicentis deum in-
durare non solum deferendo, sed etiam
per potentiam impellendo, quo modo

intelligitur. .442.
Augustini sententia dicentis inter eos,
qui audiunt euangelium prædicari, alij
credunt, quia præparatur uoluntas a do-
mino, Alij non credunt, quia non præpa-
ratur uoluntas. .443.
Auxilium ad salutem secundum suasio-
nem seu suggestionem & auxilium ad
salutem secundum prædestinationem seu
æternum dei propositum. .443.
Augustini sententia dicentis quod nulla
est anima quāuis peruersa in cuius conscie-
tia non loquatur deus, cuius noticia omni-
bus inest, nec quisquā sine Christo na-
scitur. .446.
Augustini sententia tractatur dicentis.
Maus opus est iustificare impium quā
create cælum & terram. .456
Augustini sæculis Monachi quidam ex
ipsius libris, in quibus de gratia disseruit,
arbitrati sunt sublatū esse liberum arbitri-
um, quos ipse coarguit in epistola ad
Valentinum. .ccccxxxviii.
Augustinus demonstrat per Adæ pecca-
tum liberum arbitrium de humano ge-
nere non perijisse. .ccccxciii.
Auxilium gratuitum quo deus iuuat li-
berū hominis arbitrium quinq; modis po-
test cōcipi. .ccccxcv.
Auxiliū gratiæ dei an sit ueluti baculus
quā porrectus læguido aut uestis oblata
muto, qua se tegat. .ccccxcviii.
Auxiliū gratiæ quō deus manēs immort^o
ad se nos rapit, duabus similitudinibus ex
corporalibus rebus desumptis declarat
Dionysius. .ccccxciiii.
Auxilio gratiæ deus nos erigit e luto
peccati, quemadmodum qui homini lan-
guido in puteum delasso porrigit brachi-
um aut funiculū quo ad se trahat illū, sed
nō in omnib^o quadrat similitudo. 498.

Auxilium gratiæ quo deus iuuat liberum arbitrium est uelut lumen solis manifestantis uiam salutis. .458.

Auxilium gratiæ est ueluti frenum quo spiritus sanctus fessor animæ nostræ dirigit liberum arbitrium in se uarium, & mutabile semper. .508.

Augustini error de fide in principio suæ conuersionis. .307.

Augustini regula notanda pro scripturis de fide & operibus, de gratia & libero arbitrio, intelligendis. .299.

¶ B

Si non baptizarent ministri Christi, par uulus iam moriturus, in æternum periret. Bellare, & uincere, & uictoria quid sint. .30.

De bello, et triūpho Christi cōtra diabolum cōsideratiōes quinque. .xxxvii, & 38.

Bella domini sunt bella populi Israel contra barbaras nationes, quæ spiritus sanctus in scripturis legenda reliquit, ut figuras bellorum ecclesiæ contra diabolum, & satellites eius. .42. & 75.

Bellum inter Christum & diabolum, quomodo factum sit. .47.

De bello & iudicio in opere redēptionis humanæ sententiæ quinque. .62. 63. & 64.

Bellandi modus, secundū quē pugnauit dux noster Iesus contra diabolum non corporalibus armis designatur per omnē locum in scripturis. .lxxi. & lxxiii.

Bella a ducibus Israel gesta corporaliter intellexit Esaias ut signa & figuras spiritualis belli tum gerendi per Christū ducem. .75.

In bello Gedeonis contra Madianitas intellexit Esaias bellum Christi contra diabolum. Sic Christus & Apostoli in bellis filiorum Israel contra nationes exterius docuerūt intelligere spūalia bel-

la contra hostes animarū.

Bellum Christianorum est bellum angelorum. .235.

Beatiores tanto sunt homines, quanto pau- ciora habent, quæ sua sunt. .442.

In bono opere concursus liberi arbitrij simul & dei quomodo sit. .472.

Bonum opus totum deus interdum tribuit diuinæ gratiæ & misericordiæ, interdū uero totum tribuit homini. .473.

Ad bonū opus concurrunt deus et liberū arbitrium, sed non perinde atq; duo ho- mines concurrunt ad nauis tractum. .472.

In bono opere dicens liberum arbitrium cooperari deo, non repugnat sententiæ Pauli dicentis. Neq; qui plātat est aliquid, Neq; qui rigat. .474.

¶ C

Captiuus quis dicitur & spiritualis captiuitas gemina. .17 & 19.

Captiuitatis humani generis non deus, sed hominis uoluntas est causa. .20.

Carceres in quibus captiuum est genus humanum. .22.

Causa quæ efficiendo est alicuius rei cau- sa simul est cum effectu. Causa uero, quæ solum promerendo est causa rei potest an- tecedere, uel sequi effectum ipsum seu premium. .96.

Capitis proprietates. .964.

Christus cur caput potius, quam cor eccle- siæ dicitur. .164.

A capite quod est Christus fluit, decur- rit, atq; diffunditur quicquid saluatoris gratiæ potest habere ullum ecclesiæ membrum. .167.

Sub capite Christo, qui membra efficiuntur mirabili quadam & ineffabili insi- tione ac unitione Christo inseruntur nō tanq̄ surculi secundæ arboris trunco ste- rili, sed tanq̄ palmites pridem aridi fœ-

undissima uitæ & oliuæ. .167.

Caput angelorum an Christus sit. .169.

Caput omnium electorum, quomodo sit diuinitas. .169.

Caro Christi quomodo erat naturaliter pas- sibilis, cū fuerit prsus sine peccato. .225.

Caro & membra martyrum erant in po- æstate tyrannorum, sed non corda & uo- luntates, quibus mouerent linguam ad ne- gandum, aut blasphemandum Christum dominum. .480.

Cæcitas summa est, æstimare esse bonū frui uisibilibus huius mūdi delitijs. .xxvii.

Cæcus secundum corpus & infirmus, q̄- uis nondum sit mortuus, infirmitas tamē, cæcitas & mors possunt simul concur- rere in eandem animam, quia deus per gratiam inhabitans est animæ uita, quæ secundum huiusmodi gratiam adesse po- test animæ, & abesse. .99.

Inter cæcitatem corporalem & spiritua- lem, differentia. .440.

Certi alterū altero bifariā dicitur. .275.

De charitate Christi an finita sit, an infi- nita, & quod anima eius fuerit plena gratiæ, sic ut in ea amplius proficere nō potuit, quia non ad mensuram dedit illi deus spiritum sanctum. .194.

Charitas quomodo operit multitudinem peccatorum. .97.

In Christo gemina uita, gemina uolun- tas, gemina sapientia. .110.

Christus bonus aduersarius homini in uia perditionis ambulanti. .19.

Christus omnia maledictionis opera in electis suis destruit. .29.

Christus propter multa beneficia, quæ præstitit humano generi, multa in scri- pturis fortitur nomina. .31.

Christus princeps pacis. .10.

Christus apud Esaiam dicitur uelox, spo-

liorum detractor. .91.

Christus saluator gentium promissus Abra- hæ, Moysi, David, cæterisq; secundū successionem patribus. .440.

Christi passio & mors, quonā modo fuit opus dei simul & diaboli. .47.

Christus qua ratione sua morte dicitur uicisse diabolum, cum nulla fuerit pu- gna Christi contra diabolum ad euadendū mortem. .46. 48.

Christus quomodo uicit diabolum per modum iudicij & iusticiæ, cum tamen Christus uenerit in carnem, non ut sic iudicaret, sed ut iudicaretur tāquam reus mortis pro peccatis nostris. .49.

Christum uenisse in carnem ad liberandū pauperes, & humiles corde, & ad consolandum sperantes in ipsum, cur scri- pturæ multæ docent, cum sit manifestū absq; gratia prioris aduentus Christi ne- minem esse humilem spiritu, aut innocen- tem, aut recte sperantem. .55. & 56.

Christus uenit in carnem, non ut iudicet mundum, & nihilominus uenit, ut face- ret iudicium mundi. .62.

Christus & si uicit diabolum pro nobis, nos tamen adhuc bellare debemus contra diabolum, & uincere illum. .65.

Christus cur in psalmis & prophetis cō- stitutus inter tormenta passionis orat, pa- trem postulans liberari, cū tamē passioes illius fuerint uoluntariæ. .lxxix. et. 80.

Christus quomodo uicit pro nobis mor- tem & peccatum, & diabolum, cum ad- huc omnes sumus subiecti necessitati mor- tis & peccati, habentes malignum habi- tantem in carne nostra. .81.

In Christo sub unitate personæ diuersi- tas naturarum, quibus impleta sunt no- stræ redemptionis opera. .109. & 110.

In Christo uoluntas creata gemina. .100.

Christus aliquid uoluit qd noluit .118.
In Christo triplex operum genus .110.
In Christo uer^o erat dolor, & is quidem
maximus supra omnes praesentis uitae do-
lores, cu cuius dolore nullus unq^q alterius
dolor est conferendus. .111. & .112.
Christus in multis psalmis, prophetisq;
scripturis tormenta suae passionis comme-
morat, tamq^q caeteris omnium passionibus
graviora. .113. & .113.
Christus suscepit crucem, non solu ad do-
ctrinam nostram, & ad exemplum patie-
ntiae nobis exhibendum, sed in cruce uere
nos emit, uere pro nobis satisfecit, et me-
ruit remissionem peccatoru. .122. & .125.
Christus meruit omnibus electis suis gra-
tiam primam. .138.
In Christo sicut erat dualitas naturaru,
ita & dualitas actionu ad pficiendum o-
pus unu, atq; ita fiebat passio eius ta a uo-
luntate increata, q^q creata. .139.
In Christo sicut natura humana fuit ele-
uata in dignissimum statum, & deificata,
ad est deo unita, ita & actiones Christi
erant dignissime. .139.
Christus sibi meruit & nobis. .140.
Christu meruisse nobis gratia primam &
remissionem peccatorum, probatur. .141.
A Christo ecclesiae capite influit in nos
spiritus uitae secundu humanam natura. .142.
Christus quomodo rogauerit pro crediu-
ris solum, no pro mundo. .158.
Christus orauit pro impijs & incredulis.
Christus quomodo per mor-
tem reconciliauit nos deo patri, cum ipse
deus pater dilexit nos ante mundi consti-
tutionem. .159. (uit. 160.
Christi incarnationem nemo mereri po-
tuit. .160.
Christum meruisse impijs gratiam & re-
missionem peccatorum, quomodo accipi-
endum est. .161.

Christus si meruit, cur orauit, cu orante
innitatur liberalitati & gratiae alterius,
meritum autem iusticiae. .162.
Christus cur in psalmis & prophetis in-
ter tormenta passionis constitutus legitur
orasse pro ereptione & liberatione ab
inimicis suis, cum ipse ad hoc uenerat in
mundum, ut obediens esset usq; ad mor-
tem crucis. .163.
Christus declaratur esse mediator, sacrifi-
cium, & ecclesiae caput .163.
Christus est redemptor et liberator, caput,
& sacrificiu secundu formam serui .168.
Christus secundum formam dei est princi-
piu effectiuu gratiae, secundu formam ser-
ui, e principiu gratiae meritoriu .168.
Christus secundu formam serui, est me-
diator, habens aliqd simile deo, & aliqd
dissimile .170.
Christus semel in cruce immolatus est ad
mortem, quotidie immolatur a nobis, no so-
lu ad commemorationem mortis seu im-
molationis illius, sed & ad permanendu
in merito ipsius. .172.
Christus super Iudeos geminam addu-
xit libertatem, super gentes autem ex il-
lis unam tantum. .216.
Christus quamuis sufficienter orauerit
patrem, ut remitteret nobis peccata no-
stra, no tamen inde sequitur, nos frustra
orare, aut non oportere orare pro remis-
sione peccatorum. .228.
Christus simul emptor, bellator, uictor,
ac sacrificium. .230.
Christus cur uoluerit celare diabolū hoc
mysteriu redemptionis nostrae. .234.
Christus flagellis caesus, spinis coronat^o,
clauis confessus, opprobrijs, & contumelijs
saturatus, in cruce pendens, omnium iniuria-
rum immemor, clamat, Pater ignosce illis,
quia nesciunt quid faciunt, & exauditus
est pro sua reuerentia. .241.

Christo qd opus erat tot sudoribus, labori-
bus, & miraculis adducere hoies in uera fi-
de, cu ipse in potestate habebat subito ad
fide mutare omnium incredulorum corda.
Christus uerus sol & dies in ec-
clesia sua, inqt Cyp. lumen uitae aeternae
intelligitur, no in omnibus, sed in suam ec-
clesiam per sacramentum baptismi intran-
tibus, ut adiecit Cyprianus. .502.
Christus est ueluti animae nostrae lucer-
na, medicus atq; dux. .507.
Christus cu sit saluator omnium hominum,
& propiciatio pro peccatis totius mundi,
cur fructus passiois eius, no ad omnium ho-
minu trāsīt uegetatione animarū. 303.
Ex no credentibus in Christu, cur qda ci-
tius, qda difficiliter conuertuntur .397.
Christus qui est saluator omnium homi-
num, cur non dedit huc sensum omnibus
ut cognoscant uerum deum Christum e-
ius filium. .374.
Christus cur fleuit, & quomodo se frustra
passum dicit pro Iudeorum synagoga.
Confessio criminis apud sacer-
dotem, est diuini iuris. .261.
In contractu civili plerūq; fit emptio, in
qua nec emēs tradit pretiu, nec uendēs re
tradit emptā, sed uterq; pmittit re dare.
Ita & priusq^q Christus ueniret in carne
fuit futurae emptiois pactu, foedus, seu te-
stamentu ac iusurandū dei pmitteris da-
turum se nobis filium suu in redemptione,
ex cuius pacti seu diuinae promissionis si-
de illius temporis homines. assequeban-
tur gratiam, sed nondum poterat frui li-
bertate emptā, aut possessione uitae aeter-
nae, donec pretiu esset p solutu. .130. 131.
Inter corporale caput ad sua membra, et
Christum caput ad ecclesiae membra, lon-
ga est differentia. .167.
Coniugium an fuisset sacramentum Chri-
sti & ecclesiae, si Adam non fuisset le-
gatus. .322.

Conuersionis peccatoru di (psus. 169.
uisio in naturalem & miraculosam, quale
Cassia. ponit e sacrae fidei coiraria. 403.
Cornelius Centurio priusquam in Chri-
stum crederet, initia quaedam fidei habe-
bat. De Cornelio Cōt. 455. (bat. ccccxxviii.
Cornelius Centurio no sine fide orabat,
& eleemosynas dabat. 291.
Concupiscentia carnis contra spiritum,
nulla extitisset, si culpa non fuisset, non
fuisset ulla culpa, si non extitisset uolun-
tas libera. .330.
Conuersus recenter non peccat, si tre-
pidat, aut dubitat, ne forte sint ei pecca-
ta remissa. .276.
Confidens sibi peccata remitti per cōtrī-
tionē, seu interiorē poenitentia ex fide in
Iesum orta, no est dicendus confidere in
meritis aut operibus suis, aut in uiribus
liberi arbitrij, sed in Christo Iesu, & in
misericordia eius p sanguine suu. 302.
Crucem Christi conabantur Iudaei con-
fundere, & gloriam eius prorsus extin-
guere, crucifigentes Iesum medium in-
ter latrones. .230.
Inter creationem hominis ad uitam natu-
ralis esse, & creationem ad uitam, spiri-
tualis esse differentia. .257.
In creatione deus dedit nosmetipsos no-
bis, in iustificatione & glorificatione da-
metipsos nobis. .cccclvi.
Crucem Christi tremunt daemones non
foris ligneam aut lapideam, sed intus in
corde hominis. .cccclxxxvi.
Credere nemo cupit, nisi arbitretur fide
esse ueram, Nemo enim desiderat falsa
pro ueris credere. .502.
Credere est donum seu opus dei in no-
bis, & tamen etiam opus liberi arbitrij.
322.

Credere dum incipit homo propria sua
 uoluntate, suasio dei praeuenientis tum mo-
 tum illū credēdi in ipso operatur. 327.
Qualitercumq; credere deum esse crea-
 torem & remuneratorē, non est propriū
 religioni Christianae. 339.
Non credere in Christum aliud est, quā
 nolle credere in ipsum. 270.
Credit Christianus uera esse dei uerba
 aliter, q̄ credit se iustificatum esse. 273.
Credat an non credat, quisq; uidet in se,
 sed an sic credendo sit iustificatus, uide-
 re non potest. 275.
Non credimus Christum pro salute no-
 stra incarnatum, & propter delicta no-
 stra passum, nisi credamus etiam nos esse
 peccatores, & lōge a salute nostra. 292.
Cum in carne uenit Christus, non ut ius-
 tos & innocentes ab iniquo accusatore
 diabolo liberaret, sed ut impios & malos
 secundum suam misericordiam ab impijs
 segregaret. 55.
Cur Christus dicit, Nunc princeps hu-
 ius mundi eijcietur foras, cum & priusq̄
 Christus ueniret, fuerat eiectus a sancto
 rum patrum cordibus. 80.
Culpa propria uoluntatis in quibusdam
 est causa, quamobrem non percipiunt
 passionis Christi fructum, in quibusdā
 uero propria culpa nō est illius cā. 387.
D.
Debiti genus multiplex. 124.
Dæmones opinari nullā habere potesta-
 tem excitādi nos ad peccatum, est hære-
 sis contra scripturas manifestissimas. 77.
Dæmones esse alios homines excitantes
 ad amōres, alios ad gulam, & commessa-
 tiones, alios concitantes ad odia & inimi-
 citias, est ueterū patrū sentētia. 79.
Dæmones inuocant malefici barbaris q-
 uibusdam nominibus, qui ad decipiendū ho-
 mines adsunt maleficis. 79.
Deuatio a rectitudine diuinæ legis, in
 scripturis sacris uocatur error. 84.
Deus in suo uniuerso nihil turpe reliquit,
 quod non pulchritudine quadam rursus
 ornet. cvii.
Deus qua ratione condidit creaturas quas
 nouit in peccato permansuras. 108.
Deitas est communis tribus personis mo-
 do longe diuerso q̄ humanitas communis
 est tribus hominibus. 186.
Dei sapientia & potentia claruerunt in
 mirabili fabrica mundi, & in creatione
 hominis ad imaginem & similitudinem
 dei. Iustitia uero & benignitas eius ma-
 nifestantur in opere isto redemptio-
 nis. 235.
Deus cur hoc potius modo q̄ alio uoluerit
 humanum genus redimere. 235.
Deus si absq; ultione, satisfactione &
 poena remitteret peccata, non faceret cō-
 tra suam iustitiam, quia sua uoluntas est
 iustitia quæ non est subiecta ulli iustitiæ
 superiori. 237.
Deus pater non maluit mortem filij quā
 uitam. 239.
Debitum satisfactionis est ratione com-
 missi peccati, debitum gratiarum actio-
 nis est ratioe accepti beneficij. 244.
Deo dat op^o qd̄ iubet ut faciamus. 473.
Deus cur precipit aliquid quod nos per
 nos ipsos implere nō possumus. 479.
Deus non potest incipere prædestinatio-
 nem hominum, sed quem prædestinat, ab
 æterno prædestinauit. 485.
Deum asserere quorundam hominum ef-
 se susceptorem, aliorum uero redempto-
 rem, quemadmodum Cassianus Monach^o
 docuit, est sacræ scripturæ cōtrariū. 403.
Desperandum non est de ullo peccatore
 q̄ diu. uiuit. cccc xxvii.

Deo si nō largiatur impio auxiliū, quo ua-
 leat resurgere, nō iniuste agit. ccccxxx-
Deus in scripturis ab homine exigit ea,
 quæ homo sine dei auxilio facere non
 potest. xl.vii.
Deus in conuersione impij potest totum
 simul facere, sed ille non est communis
 faciendi modus. cccclvi.
Deus cum posset omnia facere, non po-
 test facere hominem iustum ac bene ui-
 uere, nisi & simul faciat eum uoluntarie
 agere atq; diligere. cccc lvi. & ccccix.
Deus sua gratia faciens liberum arbitriū
 hominis agere an se habeat perinde atq;
 artifex & mouens ad instrumentum
 motum. 504.
Deus auxilio misericordiae adiunās homi-
 nem ad æterne salutis uiam sese habet si-
 cut dux ministrans lumen qui irabit ho-
 minem e puteo tenebroso dissoluens uin-
 cula, ut uideat uiam qua uadat in patri-
 am, insuper & ducens illum adhuc lan-
 guidum & imbecillum inter medios ho-
 stium cuneos. 505 & 506.
Deus quædam operatur in nobis sine no-
 bis, quædam operatur in nobis cooperan-
 tibus nobis. 510.
Deus hominem peccatorem iam iustifica-
 tum non deserit permittens eum agere se-
 cundum uires suas, sed assiduus adest du-
 ctor, & ideo non solum sese habet ad ho-
 minem peccatorem sicut medicus, qui in
 firmum pridem sanatum deserit. 513.
Destinare & prædestinare qd̄ sint. 325.
Deus sua misericordia praeueniens ius-
 tificandos homines, non euacuat uires li-
 beri arbitrij. ccc xxviii.
Deus cum sollicebatur temporalia po-
 pulo ueteris legis non intendebat eos du-
 cere in cupiditatē temporalium rege. 348.
Dei cognitio & amor non prorsus perie-
 runt in Adam. 373.
Deus inter creaturas rationales quandē
 operatur inæqualitatem, Aliā ut earum
 conditor, Aliam uero ut earū iudex, Ter-
 tiā ut suæ sapientiæ simul & iustitiæ &
 misericordiae declarator. 372.
Deus suam sapientiam simul & iustitiam
 & misericordiam maxime declarauit no-
 bis in eo quod tam angelo, quam hominib;
 dedit liberum arbitrium. cccclxxiii.
Deus cur uoluerit mundum sic & non
 aliter facere, non sunt extra sapientiam,
 bonitatem, & iustitiam rationes ullæ,
 sicuti nec rationes sunt extra deum inue-
 stigandæ propter quas inter æqualiter
 reos, unum ita uocat, ut obediat, alium nō
 ita uocat. 374.
Deus in operibus misericordiae aut indi-
 cij sui dispensādis uiuit liberis hominum
 mysterijs, quibus etiam ipsi & seipsos &
 alios faciunt commedabiles aut reos. 382.
Diuitias & temporalia bona, pacem, tem-
 poralem & honorem habere in hoc mun-
 do non est secundum se malum, sed præ-
 ponere illa ac etiā æquarare ea ueritati,
 iustitiæ, sapientiæ aut charitati proximi,
 malum est. cccclix.
Diaboli multa in scripturis nomina. 20.
Inter diaboli potestatem & dei potesta-
 tem est differentia. cccclxiii.
Diabolus est auctor peccati & mortis
 in nobis, alio mō quā deus est in nobis au-
 ctor iustitiæ & uitæ æternæ. cccclxiii.
Quamuis diabolus nullus esset, nihilo-
 minus luctandum nobis esset atque pu-
 gnandū. cccclxvii.
Diabolus a Christo non ui sed sapientia
 secundum legē iustitiæ uincitur. cccclxviii.
Diabolus per quem sit homo factus deo
 contrarius, & quoniam modo regnum
 dei & regnum diaboli sunt contra-

Fid. .xxxviii. & xxxix.
Inter diaboli regnum & dei regnum
nullum fuit ex uncedi studio bellum aut
prælium priusquam sexto die formaretur
homo. .39.
Diaboli casus irreparabilis, casus autem
hominis reparabilis cur sit. .39.
Diabolus primum serpens, cœpit esse dra-
co. .41.
Draconis cornua & capita quæ sint. .41.
Diabolus nesciebat quod Christus esset
semè illud, in quo benedicerentur omnes
gentes. .43.
Diabolus cur dicitur homicida ab ini-
tio. .57.
Diabolus contra hominem nullum ius ha-
bebat, deus tamen hominem peccantem
iure & iuste sub diabolo torquendum
tradidit. .57.
Diabolus causam habuit contra hominem
& coram deo, & hō cōtra diabolu. .58.
Diaboli uictoria super hominē fuit per
fallaciā sicuti sophistarum. .58.
Diabolus machinās in Christi mortem
non habuit causam contra Christum. .58.
Diabolus Christi morte uictus inuitus e-
mundo abcessit. .64.
Diabolus cur non est confusus & uictus
dum misit manum in Hieremiam & Io-
annem Baptistam in utero sanctificatos, in
quibus nihil dignum morte inuenire po-
terat. .64.
Diabolus eiectus est foras non extra mū-
dum istum uisibilem, quia omnium docto-
rum est opinio aerem istum esse plenum
dæmonibus. .73.
In diabolo potestas tentandi, alia post la-
psum Adæ, alia ante lapsum. .219.
Diabolus post lapsum Adæ triplicem ac-
quisiuit super humanum genus potesta-
tem. .220.

Non a diabolo, sed a iudice deo irato e-
mit nos Christus, ut liberi essemus a dia-
boli tyrannide. .222.
Diabolus quomodo sit princeps huius mū-
di, & quomodo habuit mortis imperium
detinēs peccatores captiuos ad suam ipsū
us uoluntatem. .222.
Deus pater non magis dilexit genus hu-
manum, q̄ filium suum unigenitum, quem
tamen pro humano genere in mortem
tradidit. .223.
Diabolus & homo quo modo per pecca-
tum deserāt esse dei, alienati ab illo non
a dominio & potestate eius, sed a lege et
obedientia. .224.
Diabolus non sciebat Christum esse fili-
um dei, sed tamen dubitabat, tandem abs-
q; hesitatione credens ipsum esse purum
hominem. .232.
Diabolus cum Christus in cruce expira-
uerat sensit se uictum morte Christi, quā
putabat fore suam uictoriam. .230.
Diabolus nunquam habuit ius in homi-
nem, quamuis homo iuste detineretur a
diabolo. .134.
Difficultas ad fidem aut ueram pœniten-
tiam in quibusdam unde prueniat. .337.
Donum aliquod gratuitum esse a Christo
deo aliud est, q̄ donū illud esse ex Chri-
sti merito. .154.
Donum nullum maius potuit deus præ-
stare hominibus, quam ut uerbum suum
faceret illis caput, & illos membra inse-
reret, & ut unus esset Christus, qui ora-
ret pro nobis & oraret in nobis & ado-
raretur a nobis. .168.
Dona dei misericordis sunt recta consilia
& auxiliū imbecillitatis nostræ, & præ-
sidium contra hostes pugnantes. .479.
Domino nostro Iesu quid opus erat tor-
labores, tantosq; sudores subire, ut ad fū-

te & meliorem uitam deduceret incredu-
la Iudeorū corda. .333.
Ex duobus æqualiter iustis, & æqualiter
tentatis, cōtingit alterum cadere a gratia,
alterum perseuerare. .336.
Duo infantes unus baptizatus, Alius nō
baptizatus ad exilium inter infideles de-
portati, & illic educati, peruenientes ad
usum rationis an æqualiter iuuentur ad
fidei Christianæ motum. .376.

¶ E

Edificare domum super arenam quid
sit. .358.
Emerere, redimere, bellare, uincere, uiuifi-
care, sanare, reconcilare, sacrificium of-
ferre differunt. .39.
Nemo emit quicq; nisi quod suum non
est, aut suum esse desijt. .224.
Epistolæ Pauli ad Romanos breuis reca-
pitulatio, in qua demonstratur fidei gra-
tia simul cum operibus & libero arbi-
trio, exponunturq; multæ sententiæ uti-
les ad intelligendum mysterium redem-
ptiōis humanæ. .279.
Esurire signum est bonæ ualitudinis cor-
poris. Sic et desiderare panes spirituales,
ut fidem, spem et charitatem est spiritua-
lis salutis iudicium. .503.
Error insulsissimus eorum, qui reiiciunt
epistolam Iacobi propterea, quod opera
Abrahæ præponit fidei otiosæ. .322.
Errores quatuor de fide. .252.
Error quorundam refellitur male intelli-
gentium Paulum dicentem, Arbitramur
hominem iustificari per fidem sine ope-
ribus legis. .286.
Error quorundam refellitur male intel-

ligentium scripturæ sententias. Qui cre-
diderit & baptizatus fuerit & cet.
Item date eleemosynam, & omnia mun-
da sunt uobis, Dimittite & dimitte-
mini. .289.
Excæcat & indurat deus. .442.
Exhortatio non eadē cunctis congruit,
sæpe quæ alijs officit, alijs prodest.
Aliter admonendi ad pœnitentiam sunt
homines delicati, aliter miserabiles, &
pauperes, non habentes in hoc mundo,
quod deleat. .342.
Excommunicatione, quomodo utitur ec-
clesia. .361.
Ecclesia excommunicans, non tam in-
tendit in salutem eius, qui excommunica-
tur, quā in lucrum & custodiam cætero-
rum. .361.
Excommunicationem ab Ambrosio iro-
rogatam Theodosius imperator patienter
tulit, & correctus ingemuit & pœni-
tuit. .361.

¶ F

Facientibus quantum in se est, non
deest deus in his, quæ sunt necessaria ad
salutem, ueritatem habet de hominibus
iam iustificatis. .407. & .454.
Facere quantum in se est, trifariam po-
testi intelligi. .418.
Fausti Galliarum episcopi doctrina con-
tra Lucidum presbyterum de gratia &
libero arbitrio quomodo sit intelligen-
da. .317.
Falsum est dicere, quod Apostolus in
epistola ad Romanos solam fidem com-
mendauerit. Nam & per omnem lo-
cum ponit opera oportere comitari fi-
dem, & fidem ipsam oportere ope-
rari. .295.

Fidei rudimenta ad intelligendū myste-
ria passionis Christi . 76.
Fidei Christianæ initia sunt de lapsu uni-
uersi generis humani . 22.
Fides in scripturis bifariā dicitur . 46.
Fidei regula ab Aug tradita , quam nisi
quisq; incōcussē seruauerit , ad fidē Chri-
sti non pertinet . 99.
Fides quomodo potest esse copula , per
quam transeat in nobis meritū Christi , cū
fidē ipsam habere non possimus , nisi ex
merito Christi . 148. & 154.
Fides homini credenti reputatur ad iusti-
ciā , nō ex ualore fidei , sed secundū se , sed
secundū ppositum gratiæ dei . 153.
Fide quomodo iustificatur & purifican-
tur corda . 156.
Ex fidei motu iustificamur , non tanquam
ex merito . 160.
Fidei motus , quo iustificamur ratioe qua-
dam , est prior gratia , quadam uero ratio-
ne posterior illa . 160.
Filius usus est humana natura assumpta
tanq; instrumento , utiturq; aliorum iustio-
rum hominum uoluntatibus , ceu instrumē-
tis , sed modo longe diuerso . 179.
Filius dei secundum diuinam naturam q̄q̄
accipit esse a patre , tamen neq; subiectus
est patri , neq; tenetur illi obedire , neque
debet illi reuerētiam , aut gratiarum acti-
onem . Secundum humanam autem naturā ,
manet subiectus deo semper ad obediē-
tiam , ad reuerētiam , ad gratiarum actio-
nem obligatus . 244.
Per fidem , aut fidei sacramentum , appli-
catur unicuique fructus passionis Chri-
sti . ibidem .
Fides qua iustificamur , qualis sit . 409.
Ad fidem ut perueniat impius paganus ,
aut maus Christianus , an semper suffi-
cienter iuuetur . 410.

De fide Augustini error in primordio cō-
uersionis suæ . 411.
Fides an sit generale munus . 414.
Sine fide orare , inuocare , quærere , aut
pulsare non possumus . 419.
Fide prior est semper gratuitus quidam
tractus . 421.
Firmissima fide tenendum ē præsciētiam
dei de futuro lapsu Adæ , non impedisse
liberum eius arbitrium . 414.
Fide firmiter tenendum est , deum posse
multa facere , quæ non est factururus . 423.
Fide , inquit Augustinus , credere oportet ,
utrumque esse : & gratiam uidelicet ,
& liberum arbitrium . 490.
Fides an fiat ex sola uoluntate dantis , an
etiam ex uoluntate hominis se ad illam ac-
cipiendam præparantis , 307.
De fide errores . Alij docent fidem esse
generale munus , & unumquemq; ex se-
ipso per vim rationis internæ posse ad il-
lam ascendere . Alij dicunt unumquemq;
ex seipso posse ad illam ascendere , modo
audiat euangelium prædicari . Tertij do-
cent fidem in quibusdam fieri per solum
lumen rationis internæ , quibusdam ce-
litus infundi . 307. & 310.
Sine fide an homo posset se ad gratiam
præparare . 327.
Fidem in unoquoq; dicere legem natura-
lem insitam , hæresis est . 329.
Fidem dicere esse generale talentum om-
nibus insitum , aliud est , q̄ dicere gratui-
tum auxilium , pro loco & tempore om-
nibus præparatum , quo adiuti , ualeant
ad fidem se præparare . 329.
Fides potest esse sine charitate . 346.
Fides quam commendat saluator in euan-
gelijis , qualis sit , disputatur . 249.
Fide hominem saluari sine operibus anti-
qua hæresis est , etiam ante Christi aduē-

ntem , & Apostolorum temporibus . 252.
Fides semper necessaria ad salutē . 270.
Fides incarnationis Christi , & trinita-
tis , non simpliciter & absolute fuit sem-
per necessaria . 270.
De fide error quartus eorum , qui arbi-
trabantur fidem , qua iustificatur homo es-
se eam , qua quisque firmissime credit se-
se propter merita Christi esse iustifica-
tum . 273.
Fides qua quis firmissimum credit se esse
iustificatum , sæpe superba est , neque est
necessaria . 275.
Fides per quam applicatur unicuique fru-
ctus passionis Christi , est fides uiua , id
est , fides , quæ uincit mundum , & uniuersa
completur præcepta . 377.
Fidem posse esse informem seu mortuam
sine spe & charitate , demonstratur
ex scripturis . 278.
Fidem non mox perdit Christianus ca-
dens in mortale peccatum . 278.
Fidem habebat adolescens , cui Christus
dixit , Si uis ad uitam ingredi , serua man-
data . 279.
Fides quæ commendabat Christus in Cæ-
turione , in muliere fluxum sanguinis pa-
tiente , in Chananaea , in cæcis petentibus
illuminari , qualis sit . 249. & 298.
Fides non quælibet , qua credimus deo a-
liquid pollicenti iustificat . 299.
Fides Abrahamæ cur sic peculiariter in scri-
pturis commendatur . 299. & 300.
Fides de qua loquitur Apostol. ad Heb.
undecimo , qualis sit . ibidem .
Fructus passionis Christi cur perueniat
in quosdam Adæ filios , in quosdam
non perueniat , declaratur in tractatu
quarto . 247.

Ad fructum passionis Christi partici-
pandum , an cuilibet homini sufficiens
ad sit auxilium , declaratur tractatu quin-
to . 398.
Vbi & argumenta ex scripturis recitan-
tur pro utraque parte , quatuor . 389. us-
q; ad . 402. Ad fructum passionis Chri-
sti aliter admouendi sunt isti , aliter alijs
(cccxxi.

G.

Gentes æstimant mortem , omnem-
que carnalem miseriam conditionis hu-
manæ , esse non supplicia culpæ , sed
conditionis naturæ , & hæc in eis igno-
rantia est non a deo , sed propter cæci-
tatem eorum . xxxv.
Gentes æstimant carnalem hanc uitam
non esse malam , & uoluptatem carnalem
esse naturale bonum . xxxv. & xxxvi.
Gentium morales philosophi , quomodo
docuerunt carnalem uoluptatem escam
esse malorum . ibidem .
Gentes quantumlibet uiuant secundum
lumen rationis internæ in tenebris am-
bulant . xxvi. & xxvii.
Gentes de uinculis animæ non recte
sentiunt . xxxviii.
Genus peccati apud Christianos triplex .
Gloriari quasi non accepe- (cclxi.
ris , quid sit . 489.
Gratia carere , neq; est peccare , neq; ha-
bere peccatum . 39.
Gratiam posse habere & beatitudinem
est natura hominis , gratia autem & bea-
tudo supra naturam hominis . 97.
Non omnis gratia est ex merito Chri-
sti , nam omni gratia , quam Christus me-
ruit , prior est gratia dei præuenientis ,
& præparantis humano generi ipsius
Christum . xcii.

Gratui effectus quidam sunt in conge-
rie effectuum prædestinationis diuinæ,
qui non continentur in cōgerie effectuum
meritorum Christi. .156.

Gratiæ influxus a Christo in nos .168.

Gratiam & spiritualement uitam, sensum
& motum influere ab aliquo bifariam
accipitur. .169.

Gratias maiores non oportet agere Chri-
sto, qui suum sanguinem pro nobis fudit,
quam deo patri, qui pro nobis mortuus nõ
Gratias longe maiores ob- (est) .190.
ligamur agere Christo, qui pro nobis
mortuus est, quam si pro nobis mortuus
non esset. .190.

Gratia erat plena Maria, Stephanus iñ
gratia plenus, sed modo plenitudinis lon-
ge diuerso, plenus gratia Christus, de cu-
ius plenitudine acceperunt Maria, &
Stephanus. .194.

Gratia Christi quõ fuerit summa. .195.

Gratiam qua angeli facti sunt beati, non
acceperunt ex merito Christi. .ibidem.

Gratia dei miserentis est necessaria, non
solummodo ad habendam remissionem
peccatorum, sed etiam ad obtinendum re-
gnum coelorum. .404.

Absq; gratia Christi uñuersi homines
sunt gratiæ auxilio indigni, sed non ma-
nent æqualiter indigni. Nam sunt qui
damnantur solum propter Adæ peccatũ,
sunt & qui damnantur, & propter A-
dæ peccatum, & propter peccatum pro-
prium, sunt qui damnantur solum propter
peccatum proprium. .494.

Gratiæ diuinæ an faciat iniuriam, qui
dicit deum ad fidem iuuare omnem ho-
minem, qui talentis naturæ recte utitur.

Gratiam semel acceptam (426)
qui deseru, meretur, ut illa semper in-
digeat. .ibidem.

Gratiam et iusticiam impius non habet,
non propterea, quia deus non dedit, sed
quia eam semel acceptam, uel in primo pa-
rente, uel in se deseruit. .453.

De gratia & libero arbitrio erroneæ sen-
tentiæ, in quibus Lucidus presbyter er-
rauit, contra quas scripsit Faustus Gallia-
rum episcopus, recitantur. .328.

De gratia, & libero arbitrio quæstio,
cur sit difficilis. .487.

Gratia dei indigni sunt, alij magis, alij
minus. .370.

Gratiam iustificationis electi accipiunt
propter Christi meritum, sed quod ipsi
præ cæteris sunt ad participandum Chri-
sti meritum prædestinati non est pro-
pter Christi meritum. .332.

Gratiæ donum in momento infunditur,
& tum simul mutatur liberum hominis
arbitrium, quamuis præparationes quæ-
dam solent præcedere, utilesq; cogitatio-
nes a spiritu sancto immissæ, quæ tamen
ante gratiæ infusionem non sunt bonæ,
iustæ, aut meritorie. .293.

De gratia differere iucundissimum in epi-
stola ad lectorem.

Gratiam domini nostri Iesu Christi igno-
rantes, neq; ueram possunt habere humi-
litem, neque ueram gratiarum actio-
nem. .ibidem.

Gratia maxime indigni sunt supbi. .ibidẽ

Gratia dei ut trahentis præcedit liberi
arbitrij motum, gratia uero dei, ut ducentis,
sequitur liberi arbitrij motũ. .506.

Gratia Christi saluatoris maxime illu-
stratur, si concipiamus deum sua gratia
inuis operantem, ut illuminatorem, medi-
cum ac ducentem hominis in puteum tene-
brarum dei electi, languidi, ac uincti. .506.

Gratia Christi designata in columna i-
gnis, & nube diei. .ibidem.

Gratia neq; cogit liberum arbitrium, ne-
q; impedit libertatem illius. .509.

Gratia sua deus operatur quædam in no-
bis sine nobis, quædam cooperantibus no-
bis. .510.

Gratia non est naturalis possibilitas, qua
possimus recte uiuere. .ibidem.

Gratia sua deus non solum dat homini
posse bene uelle, sed & facit hominem
bene uelle. .511.

Gratia multis accipitur modis generali-
ter & specialiter. Gratia specialiter ac-
cepta, diuiditur in gratiam gratificatam,
& gratiam gratis datam. .517.

Gratiæ uocabulo significatur indebitum
aliquod beneficium. .ibidem.

Gratia gratis data, & gratia gratum fa-
ciens, quid sint. .517.

Gratia per dominum nostrum Iesum fa-
cta, non est intellectus humanus, aut ra-
tio, aut integritas corporis, & corporaliũ
sensuum. .ibidem.

Gratiæ diuisio in præuenientem & sub-
sequentem, in operantem & cooperantẽ,
in creatam & increatam. .519.

Gratiæ uocabulo in sacris literis signifi-
catur nõ solum beneficium, quo gratifica-
tur seu iustificatur homo. .519.

H.

Hæretici quidam dixerunt Christum
uenisse in mundum solum ad docendum,
non ad redimendũ genus humanũ. .112.

Hæresis est asserere genus humanũ, solũ
esse in potestate diaboli, ut potentis tenta-
re atq; ita in potestate hominis esse si ue-
lit subijci illi, aut non subijci. .219.

Hæreticos huius temporis taxauit Ber-
nardus. .469.

Hæresis est ac totius religionis Christi-
næ euersio dicere liberum hominis arbi-
trium nihil agere. .476.

Hæresis est asserere legem naturalem
omnibus insitã esse primam dei gratiam
qua quisq; ualeat saluus fieri. .403.

Hæresis est docere omnia ex necessita-
te absoluta euenire. .428.

Hæresis est docere præsciẽtiam & præ-
destinationem diuinam immutabilem, fa-
cere uoluntates hominum prorsus immo-
biles. .421.

Hæreticos et schismaticos ad ecclesiæ uni-
tatem esse compellendos per coactionem
secularis potestatis probat Augustinus
ex scripturis. .350.

Hilarij sententia dicentis uirtutem corpo-
ris Christi sine sensu poenæ, uim poenæ
excepisse exponitur. .192.

Hostia quid sit & unde dicitur .31.

Homo potest se ipsum uulnerare ac oculos
sibi eruere aut interficere, sed non po-
test se ipsum sanare aut sibi oculos restituere
aut uitam dare. .33.

Homo cum libet potest se reum mortis fa-
cere, sed iam factus reus mortis non
cum libet potest se a reatu mortis exi-
mere. .33.

Homo sicuti non inuitus, sed sua uoluntate
uenundatus est sub peccato, ita & Christus
redimitur & liberatur a tyranno pec-
cati non ui aut necessitate, sed consentiẽ-
te propria uoluntate .xxxiii & xxxiiii.

Honor deo debitus, quis sit. .106.

Vtrum hominum genus sit conditum ad
instaurandum numerũ angelorum .176.

Homo extra paradysum creatus de limo
terræ, constitutus erat ex quatuor elemẽ-
tis, & ideo etiam si sub innocentia statur
permanisset, ipse tamen naturaliter fuisset

set moriturus, si non speciali diuina pro-
uidētia a deo in paradiso collocatus fuis-
set, ubi p lignū semp uiuere poterat. 192
Omnis hō ex Adā propagatus priusq̄ a
medico suae calamitatis noticiam acci-
piat, amat errores suos, amplectens falsa
pro ueris, habēs oculos clausos ueræ spiri-
tuali uitæ, apertos autem in uitā hāc cor-
poralem & carnalem. 309.
Humilitatis uocabulum in scripturis bifa-
riam dicitur. 44.
Humanitas Christi & passio eius sunt
pro salute humani generis preparata, nō
propter Christi meritum, sed secundum
bene placitum diuinæ bonitatis & mise-
ricordiae. 382

I

Ignorantia inuincibilis super generalib⁹
mysterijs incarnationis esse potest in nō
dum credentibus, non autem in iam cre-
dentibus. 422
Ignorantia inuincibilis etiam in primis ar-
ticulis fidei Christianæ ad salutem neces-
sariæ non est peccatū, sed crassa seu ne-
gligentia uel incuria sciendi peccatum
est. 505
In ignorantia quamuis anima sit nata,
non tamen ad permanendum in eo quod
natum est, ulla necessitate comprimitur.
Nam ante oē meritum boni operis habet
naturale iudicium, quo sapientiam potest
præponere errori, ut ad sapientiam non
nascendo, sed studendo perueniat. 304.
Infantes cum baptizantur eruantur de po-
estitate tenebrarum & efficiuntur tem-
plum spiritus sancti. 15.
Infernus geminus, inferior scilicet & su-
perior. 23.
Infans neq; stultus neq; sapiēs est. 305.
In infidelibus, ieiuniū aut abstinentia nō
prodest ad baptisimi gratiam. 314.

In intellectu nihil potest esse nisi quod
in illud, uel in aliquid illius fuerit ima-
ginatio sensus. 317.
In iustificatione impij, duæ res simul sub
actū mentis & simul sub actū uolunta-
tis. 444.
Indurat deus quos uult & quorum uult
miseretur, quo modo accipiendū est. 752
Iniustitia dei non est si ex duobus æqua-
liter indignis largiatur deus uni gratiā,
alteri non largiatur. 406.
Induratio bifariam accipitur. 406.
Indurauit deus cor Phraonis, siquidem
& ipse Phrao cor suum indurauit. 450.
Intentio in deum finem ultimum per na-
turalem cognitiōem cum displicentia qua-
dam peccati, neq; meretur fidem, neq; fa-
cit hominem sic poenitentem a peccato li-
berum. 330
Inter impios unus non est magis dignus
gratiā q̄ alter, tamesi unus sit altero ma-
gis uel minus indignus. 377
Propter inæqualitatem donorum natu-
ræ nō est accusanda diuina sapiētia. 379.
De inæqualitatibus naturæ, paradoxa
quatuor. 400 lxxix.
Incarnationis sacramentum cur uocetur
ab Apostolo sacramentum uoluntatis
dei secundum beneplaciū eius. cclxxxiiii
Instaurantur per Christum quæ in cœ-
lis sunt. cclxxxiii.
Interrogantibus qua uia credentes in
Christum habēt gratiam & remissionē
peccatorum, quid respondendum est in-
terrogantibus, quibus meritis Christus
est nobis præparatus, qd respondēdū. 385
Ira dei transiit super omnes iustos, usq;
in mortem Christi. 64.
Secundum iustitiam tuam uiuifica me, id
est secundum fidelitatem promissionis
tuæ. 46

Iudicium & iustitiam simul iuncta repe-
rimus in sacris literis. 50.
Quid nominibus iudicij & iustitiæ, mi-
sericordiae, & ueritatis significetur in
sacris scripturis. 50.
Ad iudicandum quo modo in priori suo
aduentu aduenerit Christus. 50
Iudiciū Christi geminū, occultū et mani-
festum, sicuti & geminus aduentus. 50.
Iudicium facere in pondere, & iustitiā
in mensura quid sint. 51.
Iudicis officium quid sit. 51
Iudicium in priori aduentu est desiderabi-
le & iucundum peccatoribus, iudicium
secundi aduentus est terribile & triste
malis. 52.
Iudicium aduentus prioris est iudicium
salutis malorum, iudicium aduentus se-
cundi est iudicium damnationis malo-
rum. 52 & 53.
Iudicij prioris solium, est thronus gratiæ
& misericordiae. 53.
Iudicia in scripturis uaria sunt, Nam iu-
dicia dei sunt quæcumq; deus iusta ratio-
ne facit, siue constituendo mandatum, siue
puniēdo peccata, siue remittendo illa. 54
Iudiciū aliter accipitur cū dicitur, Iuravi
& statui custodire iudicia iustitiæ tuæ.
Aliter cum dicitur, Cognoui quia æqui-
tas iudicia tua, & in ueritate tua humilia-
sti me, Aliter cum dicitur in iudicijs tuis
super speraui. 54.
Iudicium est aliqd, quod de⁹ in nobis di-
ligit, quo iudicamus nos ipsos. 54.
Iudicium prioris aduentus Christi quomo-
do sit factum, quo iudice, & inter quas
personas. 56. 60. 61.
Iudex deus pater, reus homo miser, accu-
sator diabolus, Christus aduocatus, &
mediator. lvi & lx.
In iudicio prioris aduentus etiam Chri-

stus considerari potest ut iudex & quo-
modo iudicauit. lxi.
Iudicare quid sit. lxxii
Iusti per gratiam illuminati, uiuificati, ab-
luti, purgati & confortati uirtute ex alto
cur quotidie ad huc petunt purgari, il-
luminari, uiuificari, et cōfortari. 201.
Iustitia dei bifariam dicitur. cccxvii.
Iudæi an mox tenebatur credere Chri-
sto & A postolis prædicantibus super ad-
uentu Messiae, quem expectabant. 326
Iustificatio impij & iustificatio simplici-
ter, seu absolute dicta differunt, ccliiii.
Iure naturali & diuino alius poenitendē
modus debitus in eo q̄ fuit relapsus, alius
in eo qui nunq̄ fuit catholicus. 257.
Iustificatur homo gratis, sed remunera-
tur secundum opera. 284.
Iudicis officium ē reddere unicuiq; se-
cundū opera. 284.
Iustificari in scripturis bifariam accipi-
tur. 291.
Qui iustificatur, incipit & Christum,
ut suum redemptorem diligere & pecca-
tum suum odisse. 292.
Lampades & oleum uirginum quid signi-
ficent. 513.
Latro timens tribunal sæcularis iudicis
expectat opportunitatē ut faciat latroci-
nium, dum sperat seipsum latere posse.
Christianus timens tribunal dei quem no-
uit omnium rerum concium, nullam talē
expectat faciēdi opportunitatem, sed in-
tra claustra cordis incipit etiam coercere
malas cupiditates. 453.
Lex noua, lex uetus, cur uocentur testa-
menta. 334.
Per legem si esset iustitia, id est, per ope-
ra legis Moyli, si posset homo ex impio
fieri iustus, ergo Christus gratis mortu-

us esset, ita si p natura iusticia esset, hoc est, si p opera legis naturalis homo posset fieri iustus, id ē, liber a peccato, Christus gratis mortuus esset. 370.
In lege fuit uera iusticia & remissio peccatorum, sed non per legem. 272.
Liber quis dicatur. 17.
Libertas gemina. 20.
Liberare, emere, redimere, satisfacere, uincere, reconciliare, quid significant, & quo modo differant. 30.
Liberationē a captiuitate apud regē huius seculi cōtingit fieri multis modis, aut sola uolūtate regis manumittentis, aut bello cōtra regem suscepto, aut redēptionis pretio exoluto pro reo captiui aut recōciliatiōe. Omnibus his modis Christus nos liberauit a captiuitate diaboli. 34.
Liberū arbitriū negare, fuisse in angelis, & in homine primū condito, est euertere totius religiōis Christiāe fundamēta. 39
Liberū arbitriū, si non fuisse, non fuisse peccatū, neq; culpa, neq; ullū dei iudiciū, neq; gratia, neq; misericordia. ibidem.
Liberum arbitrium quonam modo sit in manu dei, qui potuit facere, ut neq; angelus, neq; homo peccaret. ibidem.
Liber legis quid significet. 137.
Liberum arbitrium an reperiat in scripturis. 462.
Liberum arbitrium per oēm locū passim in scripturis reperiri ostenditur. 470.
Libertas a peccato & miseria perijt per Adā peccatum, sed non libertas arbitrij.
Liberū arbitriū p parte adiuuat deum in opere bono. 471.
Liberum arbitrium demonstratur esse ex suis actibus. 477.
Liberā uolūtās cogitur, ut patiat aliquid inuita, sed nō cogitur ut agat aut cōsentiat, aut uelit, aut uolit aliquid inuita. 478.

Liberum arbitrium simul cum gratia ubi q; defendit Augustinus. ibidē.
Liberum arbitrium non propterea dicitur, quod æqua inter bonum & malum potestate uerferetur. .xlviij.
Liberum arbitrium esse & gratiā dei ipsū adiuuare demonstratur. 487.
De libero arbitrio et gratia hæreses duæ olim fuere. 481.
Liberum arbitrium comparat Augustinus iumento uago & indomito, gratiam autē dei freno, quo spiritus sanctus sessor animæ, dirigat illud. 508.
Liberū arbitriū spiritu sancto apprehensum, & segregatum lata perditionis uia, freno gratiæ mansuescit. ibidem.
Per uia lotiōis quō diluitur peccatū. 93.
Per modum lotionis, quo Christus tollit peccata. 96.

¶ M.

Macula peccati quid sit. 85. & 86
Maledicta nulla ante peccatū, sed omnia bona. 17.
Martyrum primitias, cur ecclesia in beati Stepbani martyrio dedicauit, cū tamen multi fuerint ante ipsum martyres, ut Ioannes Bapti. quo nō surrexit maior. 67.
Quomodo macula potest fieri in anima, declaratur. 86.
Maculas tot habet anima, quot culpas. 88
Aliud macula, aliud culpa, aliud ex peccato uulnus, aliud reatus, aliud priuatio gratiæ, aliud culpa. 89.
Maculæ peccatorū in anima non sunt qualitates aut dispositiōes, sed priuatiōes. 97
Non omnia mala timemus, sed quæ suscipiamur nobis inimica. 345.
Malum duplex, uoluntarium et inuoluntarium. ibidem.
Merita sanctorum nulla esse, dicentes, iuxta ratiōe reselluntur. 245.

Merita in Christo domino in se considerata, quatenus prodeunt a uoluntate ipsius creata, non uidebuntur tantæ dignitatis, ut pro toto humano genere mereantur. ibidem.
Non meruit Christus, ut nasceretur mediator aut redemptor. 150.
Merita multa sunt, secundum tempus posteriora suis premijs. 152.
Omne meritum est prius premio uel tempore uel natura. 153.
Ex medicina, quam Christus nobis attulit, cur non sanantur omnes. 226.
Mediator quis dicitur. 30.
Mediatoris officium, nō est offensam remittere, sed remissionem offensæ apud eū qui offensus est procurare. 94.
Meritum quid sit. 123.
De merito Christi. 138. & sequētib.
Meritum secundum generalem nominis rationem quid sit. ibidem.
Meritū manet trāsente actu bono. ibidē.
De merito Christi ppositiones. 6. ibidē.
Qui meretur, est quidem causa eius quæ meretur, sed non efficiens. 142.
Qui meretur expectat premium meriti sui ab alio dari. ibidem.
Omne meritum aliorum hominum habet suam ex merito Christi. 143.
Merita sanctorum multa sunt secundum Augustinum. ibidem.
Merita sanctorum hominum suum ualorem, suamq; dignitatem habent ad uitam æternam, non solum propter promissionem dei liberaliter pollicentis, pro illis dare uitam suam, sed & propter excellentiam & dignitatem hominis operantis, qui per Christi gratiam inhabitantis in ipso, quasi deificatus, est iam spiritus sancti templum, factusq; consors diuinæ na-

turæ, particepsq; meritorū Christi. 144.
Aliunde q̄ ex merito Christi, an quis habere potest ullam gratiam. 155.
Merita Christi cur uni, & non alteri applicantur. .clxi.
Mediatorem, aduocatum, & sequestrem inter deum, & hominem Christum, eūq; esse ecclesiæ caput demonstratur. 165.
Absque mensura dare charitatem, quid sit. 19.
An aliqua sanctorū merita sunt ipsis superflua. 196.
Medicus quomodo parat medicinam propter sanitatem, & propter morbos. 214.
Mercatoris sapientis non est emere rem carius, quā ualeat. .ccxxiii.
De meritis sanctorū in thesauro ecclesiæ quid sentiendum. clxxix & cc xxviii.
Medium quoddam an sit, quo a stulticia ad sapientiam transitur. .cccv.
Misericordiam & ueritatem simul poni reperimus in scripturis sacris. 50.
Mysterium incarnationis cur ab apostolo uocetur sacramentum uoluntatis dei secundum beneplacitū uolūtatis eius. 150
In mysterio incarnationis sunt nonnulla, quæ salua pace & unitate catholica possunt ad utrāq; partem disputari. 177.
Misericordia conditionis humanæ, & exitum a paradiso cōgruūt filijs Adæ. c viii.
Misericordia, dolor maximus, & mors ipsa uoluntaria ornabant dominum nostrum Iesum Christum, tamquā indicia quedam immēse charitatis ei⁹ erga homines. 109
Missæ officium celebrans sacerdos, meritorium agit dominicæ passionis, uerum quoque sacrificium offert. 170.
De missa celebranda sanctissimi Dionysij, discipuli Pauli sententiæ notatu dignissimi

dignissime. .171.
Missæ officium continet multa, utpote, memoriale passionis domini, cōficere seu cōsecrare eucharistiam, eamq; acceptam de manu dei, offerre deo, eamq; sumere, & manducare, & hic fuit ritus celebrandæ missæ a t pib⁹ Apostolorū usq; nūc. 173.
Nihil misericordia tā indignū, quam in miserijs huius uitæ, superbia, ad quam destruendam Christus descendit ad miseriam nostram. .213.
Misericordia dei destruitur, simul & gratia dei atq; iudicium, si liberum negetur arbitrium. .39. & 373.
Misericordiæ maioris est, iustificare impiū, q̄ creare angelos iustos. .457.
Miraculū quid sit, & utrū omnis iustificatio sit miraculosa. ibidem.
Miraculosa est quorundā cōuersio, ut Pauli, quam & propterea concelebrat ecclesia. Alia est cōuersio secundum solitum causæ operantis cursum. ibidem.
Verum neq; ulla iustificatio impij est miraculosa. ibidem.
Mors iustorum hominum ante Christum cur nō læta, nō festiuis gaudijs celebranda, sed tristis fuit, secus autem post Christi mortem .66.
Mors Christi est opus dei patris tradentis simul & ludæi crucifigētis. .245.
Aliud a filio dei patiebatur mortē in cruce, sed nō alia psona patiebat ur illū, 178.
Mors gemina in scripturis. .651.
In monasterijs religiosorum utilis est uirga correctionis, & custodia regularis disciplina. .351.
Monachus qdā hæreticus tpe Bernardi, persuasit populo gratiā Christi solū puenisse ad eos, q̄ ipsi adhærent. .362.
Mulier amicta sole, quæ sit, & draco maris & rufus quis sit. .40. & 41.

Mundum si deus ita dilexit, ut p̄ illo traderet filium suū, qua ratione phibet nobis, ne diligamus mundum. .63.
Multi martyres cur alacres cū gaudio accesserunt ad immania mortis tormenta. Christus autē ait, Tristis est anima mea usq; ad mortem crucis. .119.

N.

Natura humana in Christo, uocatur in scripturis sacris forma serui, diuinitas autem forma dei. .178.
Natura humana in Christo an possit esse a dei uerbo non assumpta, & an melius sit ei existere in persona uerbi, quam in personalitate propria. .180.
Natura humana in Christo, neq; est hō, neq; filius, neq; filia, neq; filius dei, neq; filius hominis, neq; filius adoptiuus, neq; seruus, neq; ancilla, quis ipsa fuerit passibilis, mortalis, crucifixa, futiēs, et euriēs Naturam humanam filius dei .190.
dum assumpsit in unitatem personæ, tum non fantastice solum, sed uere suscepit quædam omnium prædicamentorum genera, species & accidentia. .191.
In natura humana assumpta, filius dei suscepit simul & nostros defectus, nostrasq; imbecillitates, non omnes quidem, quia non cæcitatem, non fomitem, non ignorantiam. ibidem.
Natura diuina est incarnata, sed non caro facta. .193.
Nox sup̄ uniuersos homines, donec ipsi oriatur sol Christus. .xxxv.
In nomine domini salutē petierunt, q̄cūq; saluati sunt ab initio mundi. .268.

O.

In operibus salutis p̄ Christū exhibitis, fuit uera uostra instructio, uera liberatio a captiuitate, a seruitute, uera emptio, redemptio, pretij exolutio, uera uictoria

& triumphus per bellum, uera oblatio, sacrificium, uiuificatio, regeneratio, lotio, atq; mundatio. .329. & 30.
In operibus redemptionis quomō fuerit lotio, purgatio, sanatio, illuminatio, & uiuificatio humani generis. 83. et sequētib⁹.
Opus dei conditoris est, quod hōes sum⁹ habētes lumē ratiōis internæ, quod uero hōes iusti sumus, habentes lumē gratiæ, opus dei est redemptoris, quod iē mortales sumus, multiq; miserijs subiecti, opus ē peccantis hominis, & dei iudicis. 100.
Operibus redemptionis Christus perfecit omnes animæ nostræ uires. ibidem.
In ope instauratiōis humani generis, quō fuerit emptio, redemptio, et recōciliatio. 103.
In ope hoc redēptionis considerādæ sunt personæ quatuor, inter quas uersatur redemptionis mysterium, homo peccās, de⁹ homini irascens, diabolus hominem captiuum detinens, Christus recōciliās. 104.
De operibus reparationis humani generis recapitulatio utilis. .210.
In opere redemptionis tria sunt præcipue consideranda. .212.
Opera & passiones Christi fuerunt nō solum ad docendum nos uiam salutis, & ad præbendū exēpla bonæ uitæ, sed ad redimendū nos, ad liberandū nos a captiuitate, ad soluendū pretiū p̄ nobis. 212.
De operibus redemptionis re- (et. 313) capitulatio breuis. .247.
Opera bona oēs ecclesiastici patres tribuerunt hominū uoluntatibus. .cccxxxii.
Opera bona dum tribuuntur libero arbitrio tacita gratia non intelligitur exclusā, & econtrario, dum tribuuntur deo, aut gratiæ, uoluntas humana tacita non intelligitur exclusā. ibidem.
Orantes plærūq; sumus exauditi æstimātes nos nondum exauditos. .276.

Orantibus nobis, deus plærūq; differt dare propter utilitatem nostram. ibidem.
Opera quomodo nihili facit Paulus, & quomodo commendat illa. .285.

P.

Passione Christi nos sanari simul & uiuificari, quō possint simul stare. .83.
Passio olim in cruce, sanguisq; Christi olim effusus, usq; nunc tollit peccata, lauat maculas, quis uisibiliter nō adsit. 95.
Pactū seu fœdus futuræ emptiōis, fuit factū prius q̄ Christi⁹ ueniret in carnē. 130
Passio Christi nō est tolerata ab ullā alia persona, q̄ a filio dei. .179.
Patres de mysterijs incarnationis & trinitatis psonarū, nō inter se cōtraria disseuerūt, sed eadē pariter oēs seferūt. 181.
Pater, filius, & spiritus sanctus, unica adoratione sunt adorandi & colēdi. 190.
Paruulis non desunt auxilia, quibus ualeant ad salutem peruenire. .432.
Pacis princeps Christus. 209.
Pacis indicium, osculum. ibidem.
Paruulo nato de meretrice datur plærūq; auxilium, quo assequitur salutare lauacrum, non autem paruulo nato de matre sancta. .ccccxxxiii.
Paulus in epistola ad Rom. loquitur de iustificatiōe, qua ex impio q̄ fit iustus absq; operum meritis, & ne quis ex hoc sumeret errandi occasionem, credens non esse opera necessaria ad uitam æternam, aut nullum esse liberum arbitriū, mox in principio sexti capitis, illis errorib⁹ occurrit, ostendens hominē iā gratis ex fide iustificatū, oportere recte uiuere, opari opa bona, recedere a peccato, & exhibere membra sua ad iusticiæ opera, & cohibere ab operibus iniquitatis. .cclxxxiii.
Peccatum & peccare quid sint. Peccata in scripturis uocantur debita. .84.

Peccatū nō ideo desinit esse, q̄ trāsijt a-
ctus peccati, hoc declaratur p̄ similitudinē.
nem. .84. & .85.
Peccatū secū multa adfert mala. ibidem.
Peccatū habere siue culpam, quid sit. 89.
Peccati autōrē nō esse deū declaratur. 90.
Peccata tolli, peccatorū maculas dilui, pec-
cati uulnus sanari, quid sint. .92.
Peccatum quomodo tollitur. ibidem.
Peccato quolibet uires animæ debilitātur.
Peccato quolibet rationalis ani-
mæ habilitas ad gratiam diminuitur, sed
tamen prorsus tolli non potest per ullam
peccatorum multitudinem. .92.
Peccata tolli pendet ex duobus, uidelicet
ex gratia dei miserentis & ex mutatiōe
humane uoluntatis per fidem in Iesum
redeuntis. .92 & 94.
Peccata tollit tota diuinitas, tollit & illa
Christus secū dū formā serui, tollit illa s̄c̄
guis Christi, mors & passio Christi. 94.
Peccata tolluntur a deo per Iesum, per fi-
dem in Iesum, per sanguinem eius, per
passionem, & mortem, per gratiam &
remissionem, præpositione per diuersimo-
de accepta. .95.
Aliud peccatum animæ, Aliud mors, Nā
peccatum mortis est causa. .98.
Peccatum non solum est impedimentum,
seu exclusiuum gratiæ, sed & debilita-
tiuū est omnium uirium animæ. 98. 99.
Dū peccat hō rapit quod dei ē. 106. 107.
Per peccantem hominem impossibile est
deum honorem suum perdere. .107.
Dum peccat homo, turbat ordinem diui-
næ pulchritudinis, sed tamen nequit se ex-
imere ab ordine diuinæ potestatis. 106.
Quō dū peccat hō, rapit quod dei ē. 107.
Pena gemina, altera diuinæ ultionis sup-
inuitum, altera diuinæ placationis. 109.
Pena peccantis quō sit honor dei. 124.

Pœnam luere quomodo est eius qui pec-
cauerat. .224.
Pœnam luere potest innocens pro nocente. ibidē.
Pœnæ reatus manet remissa culpa. 227.
Peccatum triplex, originale, personale,
& singulare. .240.
Peccatum originæ quæ ratione dicitur
maximum. .249.
Perseuerantiæ donum contumaciter nō
potest amitti, quamuis suppliciter posset
a deo impetrari. .460.
Ad pœnitentiā quō expectat deus pecca-
tores, cum pœnitentia sit dei donū, qđ ni-
si deus dei pœnitere nō possunt. .425.
Peccatū est in negligētia uoluntatis ne-
gligētis uel accipere uel cognoscere præ-
ceptum, uel obseruare ipsum iam cognitū,
uel custodire sapiētiam semel acceptam.
Peccare nemo timet, nisi qui æstimat si-
bi difficile ut peccatum uitet. .345.
Pœnitendo ueteris uitæ adulto necessa-
ria est ad remissionem peccatorum. 254.
Pœnitentiam agere est ueteris uitæ pœ-
nitere. .255.
Pœnitendi modus in relapso post bap-
tismum alius, q̄ pœnitendi modus in bap-
tismo. .256.
Pœnitentiæ opera ad quæ tenetur rela-
psus iure diuino, quæ nam sit. .261.
De pœnitentia relapsorū, cur non loquu-
tus est Paul. in epistola ad Rom. .295.
De plenitudine Christi nos accipere,
quid sit. .166.
Potestas sub qua captiuum est genus hu-
manum. .xxi.
Potestas tenebrarum quomodo contraria
est potestati lucis. .xxii.
Popul⁹ Indæorū an plus peccauit Chri-
stū crucifigēdo, qđ A dā suo peccato perdē-
do uniuersū genus humanum. ccxxxix.
Potestātē declinandi ad uera deus nō adi-

mit prædestinatis. .ccccxxxv.
Potestas secularis ad inferendā pœnam,
quæ dā ē ministra diaboli, alia ministra
dei, prophetia Esaiæ. 13. Ero mors tu⁹
inferne, ex parte completa est & in fine
mundi ex toto complebitur iuxta Pauli
interpretationem. .lxxxii.
Pretium pro toto humano genere nō po-
tuit esse aliud, q̄ hō q̄ ualeret oēs hoēs. 201.
Pretium sanguinis sui Christus soluit
deo. .ccxxxii.
Pretium rei quomodo soluitur q̄ possede-
rat rem. .ibidē.
Præscit deus multa se facturū, quæ tamē
potest non facere, & e contrario. 481.
Præscientiæ diuina non impedit liberum
arbitrium hominis. .ibidem.
Prædestinatio diuina non impedit ho-
minis liberum arbitrium. cccclxxxiii.
Præscientiæ ac prædestinationē infallibi-
lem & immutabilē ac sempiternā stare
cum mutabiliū rerū cōtingentiā, potest
& cū potestate humanarū uoluntatū ad
opposita, Neq; poteris cōprehēdere, ne-
q; quiescet inuestigatio mētis tuæ, nisi hu-
miliatus captiuaueris intellectu tuū in
obsequium fidei, magisq; studeas in hac
uita deum timere, diligere & reuereri, q̄
alta sapere. .ccccxxxv.
Prædestinatus potest cadere a gratia &
mori in peccato mortali, & ideo Paulus
prædestinatus castigat corpus suum, ne
reprobus fiat. .481.
Præceptū nō ē ab eo cui præcipitur, sed
ab eo q̄ præcipit, sic sapientia nō ē ab eo
q̄ illuminatur, sed ab eo q̄ illuminat. 305.
Præcepti capax dum incipit homo esse,
tum incipit posse peccare. .ibidem.
Præparatio uoluntatis se ad participandū
fructū passiois Christi, an teneat locum
mediū inter uisū & iniustum. .311.

Prosperi doctrina cōtra Cassianū monā-
chū ē, in impijs nullā esse uirtutē aut sa-
pientiam, sed omnia opera eorum esse im-
munda atq; polluta. .312.
De præparatione ad fidei, & interioris
pœnitentiæ gratiam. .314.
Præparare hoēm ad gratiā, aliud ē q̄ præ-
parare aliqd ad gratiā homini dādā. 315.
Præparare quid sit. .ibidem.
Modus præparationis, qua deus hoēm ad
gratiam præparauit, declaratur, cccxxviii.
Præparandi modus hoēm ad fidē in Iesū.
De præparatiōe ad uerā pœnitē. (322
tiā p̄ timorē diuini iudicij. 340.
Pœnitentiā interior in Christianis carna-
liter uiuētibus, fræquenter sumit originē
ex timore diuini iudicij. .341.
Prædicator uerbi dei sæpius inculcet au-
ditoribus supplicij gehennæ ignis, ut eos
afficiat ad timendum. .346.
Principis peccatū punitur in populo. 349.
Præceptum dādi eleemosynam pauperi,
implens, ut releuet illius inopiam, nihil co-
gitās de iusticia legis diuinæ, non propte-
rea magis diligit releuare inopiam pau-
peris, quam iusticiam legis. .360.
Pulchrū ē miserā esse, ubi ē culpa. 108.
Putare homines sceleratos nō esse timore
& metu supplicij, ad meliorem uitam
coercendos, est contrarium omnium ortha-
doxorū patrum sententijs. .361.
¶ Q.
Quadruplex ē genus hominū eorū, q̄ me-
rita passiois Christi nō p̄cipiunt. 387.
Quæstio qua queritur, an cuilibet homi-
ni adsit auxiliū sufficiens, quo ualeat p̄ue-
nire ad fructū passiois Christi, nō ē ni-
mis curiosè immorandū, cū sufficiat scire
auxilium tale non prodesse his, qui relu-
etantur, meliusq; fuisse omnibus quotquot
pereūt nō habuisse auxiliū tale. .488.

Quaestionem de auxilio sufficienti an
adsit singulis uidetur Augustinus reli-
quisse ambiguum. .458

Quaestio de gratia dei difficilis & a
paucis intelligibilis fecit ut hoēs non in-
telligentes Paulum putarent ipsum di-
cere, Faciamus mala ut ueniāt bona. 490

Quaestio cur fructus passiois Christi nō
proficit omnibus, discutitur. .ccclxiii.

Quaestio cur fructus passionis Christi p
ueniat in quosdā Adā filios, in alios nō p
ueniat dissoluitur tribus cōclusionib⁹. 382

Quinq; argumenta de fide per quā tran-
sit fructus passionis Christi. .ccxlvi.

Quatuor argumentorum genera quibus
profus uidetur eueritū liberum arbitrium
hominis. .ccclxi

Quatuor rationum genera supradistis ar-
gumentis contraria, quibus demonstratur
liberum hominis arbitrium. .469

Quaestio illa, quomodo deus infallibi-
liter praedestinauit suos electos ad uitam
aeternam, quos in libero dimisit arbitrio,
difficiliter soluitur, & tamen utrumq; in-
quit Augustinus, uerum est, sed pauci hoc
ualent intellectu penetrare. .484.

R

Rationes passionis et mortis Christi. 339
Reatus peccati manet transeunte actu
peccati. .30.

In redemptione humani generis, quis su-
mercator, et quae merx empta. 129, et 130
Redimere aliud, aliud satisfacere, aliud
mediatorem esse, aliud sacrificium facere,
aliud esse caput. .164.

Redemptor & reconciliator legitur esse
deus pater, mediator autem esse non legi-
tur, nisi Christus. .165

Redimere genus humanum nullus homo
potuit, qui non esset deus. .195.

Iste redimendi modus congruit tam diu-

nae iustitiae, quae eius misericordiae & er-
uditioni nostrae. .206.

Redimendi iste modus genus humanum,
fuit diuinae sapientiae congruus, & mise-
riae nostrae sanatae cōuenientissimus. 198
Redimere genus humanum alio modo deus
potuit. .199.

Alius redimendi modus fuit deo possibi-
lis, sed modus ille non fuisset talis emptio
aut satisfactio. .200

Reatus poenae manet remissa culpa. 227
Recapitulatio seu epilogus sententiarum
in quaestione de auxilio sufficienti. 457.

Remissio peccatorum non est sine aliquo
merito, fides enim hanc impetrat, inquit
Au. ad Sixtū in epistola ad Paulin. 306.

Relapsus in mortale peccatum post bap-
tismum reconciliationem accipit per sacer-
dotes exhomologesi, id est confessione sa-
cta. .369.

Responsio solidissima contra eos qui te-
meraria inquisitione conantur inuesti-
gare rationes diuinae uoluntatis. .375.

Ritus super baptizandis obseruatus in
pimitiua ecclesia. .297

S

Satisfacere pro peccato aliud est, quā pro
peccato satis pati, Aliud item mereri, a-
liud satisfacere. .31.

Sacrificium quid sit. .xxxix. & cxliii.
Sacrificium esse propitiationem, non est
de ratione sacrificij .xxxix.

Saluator latine dicitur, hebraice Iesus,
graecae Soter. .ibidem.

Saluator uocabulum latina lingua prius
non habebat. .ibidem.

Saluator cur dicitur & salus quid sit .31.

Salus in scripturis sacris gemina .xxxv.

Saluati per fidem sunt iusti in hac uita,
sed non plene, & ideo ad ulteriorem sa-
lutem quotidie suspirant. .xxxvi.

Salus consummata est incolumitas uitae
liberae ab omni malo miseriae & cul-
pa. .xxxvi.

Sanguis Christi in cruce semel effusus
quomodo lauat animas, diluens peccato-
rum maculas. .lxxxiii.

Satisfactio quid sit. .cxxxii

Satisfacere bifariam dicitur. .cxxxii

Satisfactio de offensa & de damno. 201

Satisfacere pro humano genere non po-
tuit ullus homo propagatus ex Adam, ne-
que ulla creatura alia quantumlibet gra-
ta deo. .ibidē.

Sanguinis Christi gutta una uicium fue-
rit pretium sufficiens. .135.

Sanguis testamenti & sanguis foederis,
cur uocetur. .136.

Quomodo Mattheus recitat Christum
dixisse, Hic est sanguis meus noui testa-
menti. Cum Lucas recitet Christum di-
xisse, hic est calix noui testamenti in
meo sanguine. .cxxxvii.

Quod sanguine uituli nō solum asperga-
tur populus, sed & altare. .ibidem.

Sacrificia & oblationes omnes ueteris le-
gis implentur in Christo & ecclesia ul-
lus. .clxxi.

Sacrificia ueteris legis multa figurabant
unum illud imaginē sacrificium semel in
cruce immolatum sicuti res una quandoq;
per multa significatur nomina. .ibidem.

Satisfacere an unus homo posset pro alie-
ro. .196.

Satisfacere aliud quam uincere diabo-
lum. .203.

Satisfactio si fuerit sufficiens, ut quid o-
portet nos adhuc satisfacere pro pecca-
tis nostris. .cxxxvi

Sapit deus animae bifariam, Sapit nunc
ut amarus, nunc ut dulcis. .cccxlvi.

Sapere incipit deus primum animae, cum
anima incipit timere deum. .cccxlvi

Sanctissimi uiri charitate perfecti plerū-
q; timore diuini iudicij conculcātur. 346

Sacerdotis arbitrium seu iudicium nō ex-
tendit se ad peccata foris admissa. .ccli.

Scripturarum propheticarum intellectu
nō debet Christianus discere ab Hebrae-
is huius saeculi, sed a Christo & ab A-

postolis eorumque successoribus. .17.

Scripturae locus obscurus ad Ephesios pri-
mo, & ad Romanos tertio exponi-
tur. .cli.

Scriptura dicens non esse acceptionem
personarum apud deum exponitur. 406.

Scripturae docentes beneficium gratiae
dari orantibus, petentibus, inuocantibus,
bifariam possunt intelligi. .420.

Scripturae quibus homines admonentur
credere, pulsare, & conuertere cor su-
um ad dominum deum suum, quoniam ma-
do sunt accipiendae. .cccxxxi.

Scripturas designantes truculētas dei sen-
tētiās exponit Hieronymus. .cccxxxvii

Ex scriptura Ezechielis octauo Hiero-
nymus argumentatur diuinae uoluntatis
esse omnes saluos fieri. .cccxxxvii

Scripturae quibus significatur deus immit-
tere errorem, excacare, tradere in repro-
bū sensū & indurare, interpretatur. 628

Scripturae designantes misericordiam dei ef-
se sup̄ uniuersā terrā quō sūt intelligē-
dae. .445.

Scripturae cōcordantur, quae uidentur cōtra-
ria quibusdam dicētib⁹, ne timeam⁹ eos,
qui occidunt corpus. Alijs uero econtra-
rio, ut timeamus saecularem potestatem,

nō enim sine causa gladium portat. 350.

Scriptura sacra docet homines esse in
culpa quod fructus passionis Christi
non peruenerit in illos. .cccxxxii.

Scripturis docentibus hominem gratis iustificari ex fide sine operibus, non oportet multas limitationes seu glossas adijcere. .295.
Sententia de immortalitate hominis per lignum uitae in paradiso non est conficta, sed scripturis Gene .2. & 3. capitulis demonstrata. .193.
Sensus illiciti, aliud quam consensus illiciti, Item sensus honestatis, aliud quam consensus. 476.
Sermones dei absolutos in scripturis docet spiritus sanctus esse sub conditione intelligendos. .413
Sententia pro solutione quaestionis, Cur fructus passionis Christi non pueniat in quosdam Adae filios, in quosdam non. 372.
Sinus Abrahae quis sit. .lxiii.
Sol iustitiae quomodo praesens est omnium oculis, uolens illuminare. .447.
Spiritus sanctus uiuificans, quomodo fluat a Christo secundum formam serui. .168.
Spiritus sanctus quomodo postulat, orat, et ingemiscit in nobis. .407.
Spiritus fidei, spei, et charitatis, habitans in hominibus iustis non est ociosus. 335.
Spiritus sanctus plerumque, agit gratiam et remissionem peccatorum in homine id ignorante, in quo nondum operatur pax et consolationem super remissione peccatorum iam facta. .277.
Suasionibus, praedicationibus, quid opus est ad faciendum homines credere, aut diligere et bene uiuere, cum ipse deus totum faciat, fidem, spem, et charitatem, caetera; charismata diffundens in nobis si ne nobis, praesertim cum deus quorum uult misereatur, Neque fides haec sit in persuasione humanae sapientiae uerbis. cccxxxiii
Stimulus carnis utilis ad custodiam humilitatis. .c cccxxxviii.

Q **T**
Taxatur quorundam scilorum temeritas arrogatum sibi Hebraeae linguae peritiam, intelligentes prophetas de rebus solum carnaliter gestis, magis sequentes interpretationes Iudaeorum, quam Christianorum patrum. .117
Tenebrae, compedes, uincula, sub quibus captiuum est genus humanum, declarantur. .xxxiii.
Tenebrae inferiores et exteriores quae sint. .xxiii.
Tenebrae spirituales et lux spirituales quae sit. .xxv.
Tentatio humana quae sit. .lxxviii.
Testamentum, foedus, pactum, iusiurandum quid sint in sacris historijs, designantur. .cxxxiii. Quid nomine testamenti significetur. cccxxi.
Tempora tria male distinxerunt Pelagius et Celestius. .cc lxx.
Tempora sunt distinguenda quibus fides de Christo Iesu sua suscipit incrementa. 270
Theodosium imperatorem Ambrosius publice poenitentiam agere coegit, ingressumque ecclesiae interdixit. .ccclxii.
Aliud timor diuini iudicij, Aliud scientia diuini iudicij. .ccclxiii
Timor gehennae ignis opus est spiritus sancti. .ccclxiiii
Timor diuini iudicij uia quaedam est perueniendi ad charitatem. .ccclxliii.
Timor gehennae introducit charitatem sicut seta filum. .ccclxliii
Timor gehennae manet cum charitate, sed non manet illius timoris seruilitas. ibidem
Timoris gehennae actum plerumque, excitat charitas in iusto. .ibidem.
Timor quid sit. .ccclxv.
Timor saecularis potestatis utilis ad participandum fructum passionis Christi. cccclxvi.

Timoris lex cur dicitur lex ueteris. 348.
Timore saecularis potestatis esse uile ad conuersionem peccatoris docent ex scripturis Augustinus, Chrysost. cccclix.
Timor poenae inferendae a principibus huius mundi duplex. .cccl.
Timoris diuini iudicij a timore saecularis potestatis differentia longa et lata. 353
Timore diuini iudicij, qui abstinet a peccato longe minus malus quam is qui timore saecularis potestatis abstinet, tametsi in utroque uiuat quaedam peccandi uoluntas 352.
Timorem saecularis potestatis non esse utilem ad conuersionem peccatorum, uidentur probare argumenta tria quae soluntur. .ccclv.
Timore gehennae ignis coercens se ab opere malo, quodam modo uult peccare et quodam modo non uult. .ccclvii
Timore solo diuini iudicij, implens praecipuum odit praecipuum et iustitiam dei punientem. .ibidem
Timore diuini iudicij concussus coercens sua membra a stupro, adulterijs, furto, caeterisque criminibus metu gehennae ignis non peccat, neque in eo quod sic timet, neque in eo quod membra sua ab illicitis prohibet, sciat tamen se aliunde peccare si simul adijt actu alius motus uoluntatis prauius. .ccclxi.
Totum quod operatur ad salutem nostram, operatur deus, non tamen sine hominum ministerijs. .cccxxxiiii
Quomodo trahat nos deus, declaratur. 27
Threnorum Hieremiae expositio. cxii.
In threnis ipsis Hieremias, et passiones suae figurabat Christum et passiones eius. .cxiii.
In threnorum libro Hieremiae frequens mutatio personarum. .ibidem
In threnis Hieremiae ad literam, non solum captiuitas Iudaica gentis sub Babylo-

nijs facta, sed quadruplex captiuitas deploratur. .ibidem
Threnos Hieremiae ecclesia Christi per uniuersum orbem singulis annis in hebdomada sancta commemorat. .cxvii.
In threnis Hieremias non solum uoluit rerum historiam scribere. .cxiii.
Ante tribunal Christi oportet stare omnem hominem etiam paruulum ut referat unusquisque prout gessit in corpore. .clvii
De trinitate sancta nihil dicendum aut cogitandum, praeter ea quae sacra eloquia tradiderunt, Haec Dionysij regula, quomodo sit intelligenda. .clxxxii.
De trinitate et rebus fidei loquens uti nouis uocabulis an liceat. .ibidem
In trinitate personarum, neque diuersitas est, neque differentia, neque inaequalitas, neque dissimilitudo, neque alienitudo, neque solitudo, neque particularitas, neque multiplicitas essentiarum secundum multitudinem personarum, neque compositio ulla. 187
In trinitate an sint tres unitates an una sola unitas. .186.
In trinitate est distinctio non solum secundum rationem aut intellectum, sed et secundum res ipsas. .clxxxvii.
In trinitate cur non dicimus patrem et filium et spiritum sanctum unam esse personam, sicuti dicimus illos unum esse deum, cum personalitas designata in uoce persona, communis tribus personis non uideatur aliud esse quam diuina essentia. .clxxxvii.
In trinitate cum sint tres personae, quarum quaelibet est deus secundum communem in illis deitatem cur non dicimus illas personas, at tres, aut multos esse deos sicuti dicimus tres homines, multos esse homines secundum communem in illis humanitatem. .188

In trinitate cur non dicimus patrem alium esse deum, aliumq; creatorem quam filium, cum tamen concedamus patrem esse aliam personam quā filium, & patrem esse deum generantem unigenitum filiū, aut deum genitum non generatē. 158.

Tria hominum genera non participantium meritum passionis Christi. ccc x.

Trabi potest inuitus, sed uenire non potest nisi uolens. .ccclxxxiiii.

Tractatus quartus, in quo differitur, cur fructus passionis Christi peruenit in quosdam Adæ filios, in quosdā non. 247

¶ V.

Valor passionis seu meritorum Christi bifariam consideratur, uel quantum ad sufficientiam, uel quantum ad efficaciam. 366

Valor seu pretium passionis Christi fuit sufficiens p̄ omnium hominum peccatis. 366.

Valorem passionis Christi sufficere omnibus bifariam accipitur. .ccclxxvii

Versiculus prophetae, Dirupisti domine uincula mea, magnam uim habet. xxix.

Verba et eloquia dei, in quibus sperauerunt patres a progenie in progenies ab initio mundi fuerunt uerba promissionis de Christo Iesu. .xliiii.

Veritas & iustitia in scripturis accipitur interdum pro fidelitate. .xlii.

De uenditione qua uendit nos deus Christo. .ccxxviii

Verbum diuinae promissionis, cur apud ueteres corroboratur aspersioe sanguinis uitorum. .ccxxxv.

Venire ad Christum quid sit. .255.

Vincula a quibus liberat nos Christus, sunt. .ccxxvii

Vincula bona, uincula mala. 27. 28.

Vincula amici duplicia, sensibilia & insensibilia. .28.

Virtutes, ut fides, spes, charitas in hac uita sunt imperfectae, mutabuntur in melius. 36

Virtus uera quae appellatur ab Aug. 330.

Vita secundū desideria carnis est deo inimica et rationali animae ad imaginē dei cōditae p̄nitiosa, facies eā bestialē & brutalem. 338. Vindicat deo interdū p̄pitiū, interdum iratus. .ccclii.

Vnio admirabilis duarū naturarū in Christo, utrū sit p̄ aliquod donū creatū, naturae humanae additū. 176. Vocabulo p̄sona, cur utatur latini, cū Graeci nō utantur nomine p̄sopon aequualēti. 182.

Vocabulo hypostasis, id est, substantia cur utatur Graeci loco personae afferente in trinitate tres hypostasis, id est substantias, cū latini negent in diuinis oēm substantiarum multitudinem. .clxxxiii

Quatuor uocabula haec latina, substantia, substantia, essentia & persona, habet quatuor nomina Graeca sibi correspondētia, uisio, uisio, hypostasis & p̄sopon. ibidē.

Vocabulū p̄sona, an sit uox p̄sona. 172.

Vocabulū significās substantiā, plerūq; impositū ē illi substantiae ex aliqua proprietate accidentali, sicuti lepus dicitur a leuitate pedū. 184. Volūtatē diuinā rōnes tū diuersimode dispēsātis gratiarū suarū auxilia nō sūt curiose inuestigāda, & scrutanda. .405. Vocat̄ q̄ uenire cōtēnit, facit sibi meritū indurationis et supplicij, is tamē q̄ uocat̄ uenit, nō facit sibi meritū suae iustificationis aut gratiae. .39. Per uim naturāle, quae latet in semine, praeparatur caro ad susceptionem animae rationalis, quae tamē creatur atq; carni praeparatae infunditur a deo solo. Ita & p̄ uim liberi arbitrij caelū attracti, praeparatur anima ad susceptionē gratiae quae solo deo infunditur. 351.

Vulnera peccatorū, utrū sciat anima. 83.

¶ Z

Zelū quē dei habet, sed non secundū scientiam. .262.

In epistola dedicatoria pag. 4. lin. 23. pro, Episcopum Cameracensem, lege, Episcopatum Cameracensem. In eadē epistola, pag. 5. p̄ ampliss. familia, lege ampliss. dominia. Pag. 49. p̄ statuisse sub, lege lauisse sub. Item pag. 72. p̄ concidisti sanctū, lege confidisti saccū. Pa. 83. p̄ secundū imitationē, lege mutationem. Pa. 131. p̄ foederis peccati, lege foederis pacti. Item pag. 147. p̄ gratia suffulta, lege gratia suffultus. Item pag. 183. p̄ subsistentia & hypostasis, lege subsistentia & persona. Pag. 190. p̄, multa insuper conuenire eidem humanae naturae, lege, Insuper multa conuenire eidem Christo, ratione humanae naturae. Ibidem linea penultima, pro, hoc factus est deus, lege, homo factus &c. Pag. 191. p̄, quibus est tota humana natura, lege, quibus subiecta est tota huma. &c. Pag. 193. dedit eis potestatem, lege, dedit ei potestatem. Ibidem lin. 6. a fine, non scit iudicare, lege non sic iudicat. Pa. 199. in lin. penultima, pro, tamen utrumq;, lege, non tamen utrumq;. Pag. 200. linea. 4. p̄ ad quod ex iusticia, lege, id q̄ ex iusticia. Pa. 216. lin. ult. p̄, quia liberatione, lege, qua liberatione. Pa. 266. p̄, si cognoscamus maximū, lege, si nō cognoscamus. Pa. 293. lin. ult. p̄, in Christo, le. in ipso. Pa. 308. p̄, cū non uoluerit, lege, non cum uoluerit. Pa. 312. lin. 3. p̄, neq; iniuste peccatum dici, le. neq; iniuste factū dici. Pa. 359. lin. 1. p̄, generalem fidem, le. generalis fides. Pa. 373. p̄, bonitate congruissimam, lege, bonitatem congruissimū. Pa. 376. p̄, ex adultis aequaliter res, le. reis. Pa. 268. lin. 2. p̄ ex quibusdam Iudaeis, dele quibusdā. Pa. 380. p̄, postremum quod si nulla fuisset, dele si, & lege, postremū quod nulla, &c. Ibidem lin. sequenti, p̄, & quod si nulla in carne procliuas, dele si, & lege, & quod nulla fuisset, &c. lin. sequenti, nulla fuisset culpa. adde si, & lege, si nulla fuisset culpa. in eadem linea habes, & quod si nulla fuisset culpa, non fuisset uoluntas, lege, & quod nulla fuisset culpa, si non fuisset uoluntas. Item pa. 381. p̄, perinde atq; si gūlus ad lutum, lege, perinde atq; lutum ad figulum. Pa. 417. p̄, post lapsum Adæ relictum sibi, lege, post lapsum Adæ neminem relictum sibi. Pa. 473. pro, & inclinando gratiam, lege inculcando gratiam. Pa. 513. lin. 1. pro, osiedemus, lege, osiedens, & ibidē lin. tertia a fine, pro, ut finē quendā, lege, ut funiculum quendam.

Glorificabo nomen tuum in eternum, quia misericordia tua magna est super me. ps. 85.

CAeterum candide lector scias me superiori anno in lucem ædidisse uolūmen quatuor librorum de scripturis & dogmatibus ecclesiasticis, quī multis in locis mendose impressi sunt, quos castigare non potui correptus infirmitate lōga. Sūt quidē in principio uoluminis illius errata quæ cā designata, sed præter illa ibidē castigata, alia quædam illic prætermis̄sa hic annotantur. Oro igitur te, illos ne legas priusq̄ eos ex hac simul & illa erratorum tabula correxeris.

Primum inter errata designata ex primo lib. linea octaua, habes. 61. lege hi. Et lin. sequēti pro etiam lege, enim. In epistola ad lectorem. pa. 2. in principio li. 9. a fine pro quæ lege, qua. In. 4. pa. eiusdem epistolæ. li. ix. post accusatiuum fidem, omis̄sum est, nunc, sic enim legendum est, nunc fidem, nūc charitate m. Itē. pa. sequenti lin. vii. a fine, pro libertatis, lege, liberalitati. Item lin. xii. pa. ultimæ eiusdē epistolæ pro, per libros, lege, qui libros. Item. pa. 57. in. lin. xxxii. pro anno quadragesimo septimo, lege, circiter annum septuagesimum septimum. Et ibidē li. sequenti pro Achior lege Iair, sed hoc erratum in. 1. uolumine designauimus, hic solum designamus ea quæ illic omis̄sa sunt. Item lin. ix. a fine. pa. 63. pro conueniunt, lege conuenierint. lin. xii. pa. 82. pro Genesis. 17. legendum. Gene. 27. Deinde & illic ne turbetur lector, sciat numerum marginalem indicantem. pa. sepe esse mēdosum, quamobrem oportet illum uerificari ex numero paginarū antecedentium, & sequentium. Vnde a. pa. quæ in margine designatur. 96. usq; in paginam designatam per. 121. numerus ille est mendosissimus, A pa. uero illa sic designata, Per 121. cōsequēter seruatur ordo numeri in li. assignati, Item in ultima pa. ternionisk. linea sexta a fine pro montes exaltari, lege n ontes exultare.

Item in pa. 164. p dilectōnē secum, lege, delectatōnē secum. Itē pa 189. li. xv. ubi prætermis̄so nomine Archilaus, legendū ē. secundus fuit Herodes tetrarcha superioris filius, q̄ nō rex, sed quartæ partis, &c. omis̄sum ē, totius Iudææ, ut sic legatur, q̄ nō rex totius Iudææ, sed quartæ, &c. Nā & Lucæ 6. iste Herodes Tetrarcha, q̄ & decollauit Ioannē, & illuſit Christū, etiam rex appellatur. Cætera errata in eadē pag. habes in principio uoluminis illius castigata. Pa. 197. p spiritaliter, lege spiritu, aliter. in ultim. lin. pa. 210. pro eius ergo, dele eius. In pa. 227. pro, si cognoueris temetipsam, lege, si ignoraueris temetipsam. In li. septima a fi. pag. 248. pro, mortuo liberatur, legendū, mortuo uero liberatur. Pa. 256. habes, fecit in nobis in brachio, dele in primū. Itē pa. 260. lin. xviii. a fine, p, nihil sui operis, aut uestigij, dele nihil. pa. 272. lin. xxiii. p, discessio prima, lege discessio primū. In prima li. pa. 275. pro capite 3. lege cap. 22. & in eadē pa. p permittens sapientiam, lege promittens. & ppe finē pa. pro diuisæ sunt in insulis gentiū, lege, diuisæ insulæ gentiū. Itē pa. 279. p uetus intellectus, lege uerus. pag. 299. li. ii. p illis, aut illis, lege illis aut ullis. pa. 311. pro, propositio, lege propositiōe. pa. 315. p Matt. secundo lege. 20. Pa. 334. p anteq̄ facerent, lege fierent. pa. 336. p psalmi trigesimi, lege tertij. pa. 357. in principio secūdæ partis capituli, p in scripturis, le. in figuris. In pri. li. pa. 365. p desistit, lege deficit. Ibidē li. v. p eadem inter scribe, eadē inter se. pa. 379. li. 8. a fine. p quæ futura sunt sub aduentu, le. quæ futura erāt sub aduentu. Li. 2. pa. 386. p stātis, stātē. li. 6. pa. 392. p, fortitudinē,

solitudinē. pa. 417. ante cōclusionē tertīā, p. 44. lege. 48. pa. sequēti. lin. 16. ex Aet. A post. citatur, male tractabūt eos annis quadringētis & triginta, hoc posui, quæadmodū legerā in duobus codicibus meis. postea deprehēdi alios codices castigatiores, nō habere triginta. Verū si nō habeatur, supplēdū erat, et idcirco nihil officit sententiæ. Li. u. t. pa. 419. ubi hab. ex scriptura q̄ diu hi præfuerūt nō patet, omis̄sū est, ueteris testamēti, sic enim legendū est, ex sacra aut scriptura ueteris testamēti, q̄ diu &c. Nam Paulus Aet. xiii. regno Saul tribuit annos. 40. sequutus supputatōnē. 70. interp. q̄ Archialon iudicē Israel cū suis. 10. annis prætermittētes principi patui ipsius Samuelis, & Saul plures annos, q̄ iuxta ueritatē Hebraicā oporteat, tribuerūt quatenus ab egressu filiorū Israel ex Aegypto, usq; in tertij an. regni Salomōis haberēt integrā annoz. 480. summā in. 3. Reg. designatā. Pa. 428. lin. xvii. a fine, p a diluuiō, lege a Nino. pa. 439. ppe mediū p post Ioathā, post Ioadam. pa. 443. lin. xix. a fi. p 71. anno lege. 73. et li. 2. sequēti p anni. 552. lege. 554. pa. 451. li. xix. a fine p illius Darij, lege, ille Darius. & in eadē linea, p annos, anno, & sequēti lin. p Darij Medi, lege Darius Medus. Itē pa. 455. lin. xxiii. p in ultima, hoc est, in septuagesima, lege ante ultimam, hoc est, ante septuagesimā hebdomadā, in sexagesima enim nona hebdomada, natus est Christus. Quarta li. a fine. pa. 473. p aliqd, aliud. Item lin. xviii. a fine, pa. 499. post huius mundi, omis̄sum est nomē, dogmatibus. Li. xxi. a fine pa. 500. habes, nō didicerūt, dele nō. Item lin. xi. a fine, pa. 508. secundum carnem circūcisus, incircūcisus. Item lin. x. pa. 511. habes, premiū aut huius ecclesiæ, sic distingue & legas, uile ac tēporale premiū, huius aut ecclesiæ dicūtur. In ultima li. paginæ sequētis, omis̄sum est, quæ erat perfecit, ut sic legatur, sed eam quæ erat, perfecit in eadē uite, quæ dicit, Ego sum uiris. Itē pa. 530. pro Apostolus & Bernardus, lege Apostolus & Barnabas. pa. 558. prope finem pro Paulus prelatum, lege Paulus primatum, & pagina sequenti pro, & obuiandum, lege, ad obuiandum. Item lin. tertia a fine pa. 577. pro sanctum, lege sacramentū. Linea. v. a fine, pa. 597. pro per, lege propter, & pro deuitando, legis deuitanda. pa. sequenti, pro biennio uel triennio, lege, biduo, uel tri-duo. pa. 599. p hinc suscepisse, lege, hanc suscepisse. pa. 602. p Christianis a presbyteris, lege Christianis aut presbyteris. pag. sequenti pro, baptismus postmod, lege baptizatus postmodū. pa. 606. pro sanctimonie, lege humillime, & in eadē pagina, pro, dormitionem eius, lege dormitionis eius. in fine paginæ sequētis, p ignominiam, lege ignorantia. Pa. 611. pro, priora atria, lege puriora atria. pa. 616. p custoditū, legis custoditis, & pro datur baptisma, lege dari baptisma. Et pro, eidē populus immolatur, lege omni die populus immolatur. Et pa. sequenti, p locū primū, lege locū suū. Et prope finē eiusdem pa. nō nisi autoritate, adde concilij. Et in eo q̄ sequitur, sanari non posse, dele nō. & linea tertia a fine pro data, lege dari. pa. 622. lin. ii. pro celebrant, lege celebrabant. & prope finem pa. pro & idcirco æstimat, lege & idcirco æstimare. pa. sequenti, pro diuersa opinantiē, lege opinantur. Li. i. pa. 632. pro ex. mplorū, lege ex Apostolorū. Et lin. 11. omis̄sum est, qui, sic enim legendum, propter Iudæos, q̄ erant. Item pa. sequēti, quod scribitur, uigintiduos & quatuor, dele quatuor. Sunt præter hæc alia quædam minuta, quæ si uiderofus lector facile ex se considerabit.

¶ Recapitulatio breuis quatuor librorum, quos superiori anno in Ias
cō adidi, de ecclesiasticis scripturis & dogmatibus, hic interiecta.

Quamuis sit una Christi ecclesia tanq̄ inconsuiliis Christi tunica desuper
contexta per totū, est tamē et ipsa polymita, circumamicta uarietatibus,
quibus sit ut inter sancta ecclesiae membra sit pluralis quaedam unitas, & una san-
cta quaedam pluralitas, statumq; ecclesiasticorum ac ordinum distinctio, & secū-
dum externa quaedam opera, diuersus quidam uiuendi modus, sed cum pace catholi-
ca ad eundem finem beatificum, per eundem mediatorē Iesum, seruata in regulis ac
præceptis fidei, in consilijsq; euangelicis eadem intelligentia, una quoq; in diuersita-
te statuum, graduum & uirtutum concordia, in sancta hac pluralitate unus aduersus
alterum nō gloriatur. Laicus syncero pectore Christianus sacerdotiū nō contemnit,
sed colit & ueneratur, tanq̄ membrum in corpore Christi necessariū diuinitus insti-
tutū. E regione sacerdos quisq; si uiuū sit in Christi corpore membrū non alto pec-
tore superbit in populum, sed fouet illum, & orat pro illo. Religiosus item, qui se
se castrauit propter regnū caelorum, non inflatur aduersus sanctū coniugiū, sciens
diuisiones gratiarum esse, eundē autem spiritum. Inter religiosos item est uestimen-
torum ac alimentorum, atq; statutorum approbata quaedam uarietas, pia ratione a
sanctis patribus instituta. Ad hunc uel illum ordinem nen. o compellunt, sed unus-
quisq; suo relinquitur arbitrio, ut considerans semetipsum, uel statum suae conditionis
congruum, uel medicinam suo morbo convenientē accipiat. Atq; ita cum pace & u-
nitate catholica unus dicit, ego sum Benedicti, alter, Ego sum Francisci, alius autē
tem, Ego dominici, sed non quemadmodum Corinthij, facientes inter se dissidia,
dicebant, Ego sum Pauli, Ego sum ipsius Apolo, alius, Ego sum Cepha. In
corpore hominis nullum membrum sibi uiuit soli, neq; unum aduersus alterum se-
ipsum erigit, sed pro se inuicē, ut inquit Apost. sollicita sunt membra. Si patitur unū
membrū, cōpatiuntur omnia, Ita & in corpore Christi, quod est ecclesia inter mem-
bra, oportet nō esse ulla dissidia aut schismata, quibus unus ordo aut status cōtra alte-
rū superbiat aut gloriatur. Unusquisq; suum donum habet, unus sic, alius autem sic.
Qui districtius uiuere possunt, eos qui non sic uiuunt, nō aspernātur scientes regnū
dei, non in corporalibus illis obseruantijs, non in uestimentis, aut alimentis consistere
re, sed in uirtutibus interioris hominis, iuxta Pauli doctrinam, Nō est regnū dei
esca & potus, sed iusticia & pax, & gaudium in spiritu sancto. Exinde & iustus
quisq; in ecclesia, quo districtius uiuit, hoc alterum ordinem, ubi pie & iuste se-
cundum præscripta patrum uiuitur, minus iudicat, magisq; sollicitus est seruare uni-
tatem spiritus in uinculo pacis, sciens diuersis morbis diuersa conuenire medicamen-
ta. Quamobrē & Paulus Corinthios uolens esse admonitos, coarguēs illos, supplicat
orat. Obsecro uos fratres p nomen domini nostri Iesu Christi, ut id ipsum, i. unum
& idem dicatis omnes, & non sint schismata in uobis, sed sitis perfecti in eadē sen-
su, & in eadem scientia. Nullius Reip. paci adeo infestus est satanas, quem admo-
dum paci ecclesiae Christianae. Nam super omnium aliarum nationum fidem cum
sala

¶ sola Christianorum fides sit uera salutis aeternae fides spiritu sancto ecclesius data.
hinc ut inquit beatissimus Athanasius, actum est ut Satanas inimicus salutis huma-
ni generis nullam aliarum nationum fidē ita dissipare, itaq; euertere ac in haereses,
& schismata diuidere conetur, sicuti fidem Christianā. Neq; enim curae est ipsi,
ut expugnet falsam Iudaeorum aut Samaritarum ac gentium idololatrarum fidem
aut schismata, dissidia, rixas, uel sectas faciat super suis ipsorum superstitionibus, cum
iam omnes illae gentes suae sunt, quas suis laqueis captiuas detinet, secundum suam
ipsius uoluntatem. Ipse autem ea quae sua sunt, quaeq; in pace iam possidet, nunq̄ ex-
pugnare molitur. Satanas si Satanam eicit, inquit Christus, quomodo stabit re-
gnum eius. Vnde & ex hoc ipso possumus discere non esse aliam in terris fidem pi-
am atq; diuinam regno diaboli contrariam præter eam solam, quae est in Christū,
dominum, quae & in medio gentium seu luporum exposta creuit indēnis & inuul-
nerabilis. Hoc quoq; erga nos præcipuum diuinæ pietatis dilectionis atq; protectio-
nis indicium est, quod non inueniamus ab initio aliam gentem ullam tot ac tantis
temporibus impugnatam, & tamen nō deletam, præter hanc solam ab initio mun-
di Christi fidē, quae certe nō mansisset indelebilis, sic ab omni natione impugnata,
nisi manus dei protexisset, atq; assidue illam custodisset, Satanas igitur habens
mille nocendi artes, cum per uim & persecutiones apertas non potuit aduersus
hanc fidem præuolare, nomenq; domini nostri Iesu extinguere, haeresis & schisma ta
aduenit, quibus sub prætexu nominis Christiani, & sub uelamento charitatis do-
mini nostri Iesu Christi, scindat ac diuidat ecclesiae membra, qua sane fallēdi arte,
lōgo iam temporis usu aucta, nulla est in ecclesia uis perniciosior, minus enim eccle-
siae unitati nocent hostes aperti a Christiano nomine prorsus alieni, quam schisma-
tici & haeretici, qui in ecclesia sub uestimentis ouium uersantur. Porro his
nostris saeculis, quia Christianae fidei religio nimium exiuit, schismatibus & haeresi-
bus perturbata super rebus quibusdam fidei in dubium reuocatis, de quibus iam inde
a multis saeculis non dubitauit tota Christianorum schola, quas schismatici, atq; haere-
tici paucis iam annis grassantes, machinati sunt, malignis sensis ipsorum libris in
publicum euulgatis destruere, tollere, atq; euertere calumniantes res illas non ha-
beri, neq; in scripturis canonicis, neq; apud ueteres ecclesiae patres, sed humanitus
aut inuentas, aut confictas. Proinde ego secundum ingenij mei tenuitatem dei adiuto-
rio cōsensus sudoribus magnis & laboribus, de hisce rebus supradictos libros quatuor,
quorum errata iam designaui, anno superiori in lucem adidi in unum uolumen, cui
titulum inscripsi, de ecclesiasticis scripturis & dogmatibus, in quibus fidei nosstrae an-
tiquitates demonstraui uarijs & multis medijs. Et quia satis prolixè de singulis dis-
serui, ut forsitan sullectoribus tediū illos a principio in finem usq; legere, hinc
uisum est mihi consilium esse utileq; zelatoribus Christianae fidei post castigationē
errorum hic adijcere breuem recapitulationem, ut habeat lector compendium pau-
cis secundū ordinē eorundē librorū cōplectens articulos quib; fuit his nosstris saeculis
ecclesia perturbata, cōmonstransq; eisde in rebus esse antiquae fidei regulas.

¶ Ex libro primo de libris canonicis, quos oportet in canonē bibliorū recipere. Fuit hoc in multo ante seculo ingens hæreticorum uesania, audaxq; præsumptio quorundam hominum arrogantium, qui neglecta ueneranda patrum antiquitate, pinnaciter reiecerint libros sapiētiae, Ecclesiasticū, Iudith, Tobia, et Machabæorū. Itē epistolam Pauli ad Heb. epistolam Iacobi, Petri secundā, Ioannis tertiā, & Apocalypsim. Contra istorum hominū pertinaciam, in primo libro demonstraui sanctos patres iam hinc ab annis mille & ferme quadringētis usos fuisse supra dictis libris tanq̄ canonicis scripturis, & ex eis dē sumpsisse testimonia tanq̄ ædita diuino spiritu, pa. 7. 8. & sequentibus. Item. 43. & 48. & duabus sequentibus.

Ex Sapientia Salomonis, & Ecclesiastico, tanquam ex libris canonicis citant testimonia Anacletus, Alexander, Euaristus, Irenæus, Clemens Alexandrinus, Ter. Orig. Athana. Basil. Cyp. Am, Ioannes Damas. pag. 7. & sequentibus. Itē 42. et 43. 44. ac sequenti. Ex Tobia & Machabæorū libris tanq̄ scripturis sacris, Ori. Cyp. Chryso. Augus. citant testimonia tanq̄ plata diuino spiritu, pa. 9. & 10. ac sequentibus pa. quadragesimaquarta & sequent. De autoritate libri Iudith, quē & Nicena synodus, ut ait Hieron. in numero sanctarū scripturarū legitur cōputasse, uide pa. xxxv. & xli. & xlīiii. De hymno triū puerorū, de historia Ennæ, & Belis, atq; draconis, quæ libro Danielis inferuntur, an canonicā habeant autoritatē, uide pag. xli. & 49. De libro Baruch uide pag. 12. Ex epistola ad Heb. tanq̄ ex scriptura canonica sumunt testimonia, Clemens Alexandrinus uicinus Apostolorū temporibus, Orig. Chryso. Hiero. Augu. & reliqui posteriores omnes. Deinde præfati Clemens atq; Orige. palā asserunt epistolā illam esse Pauli Apo. uide pa. 9. & 10. & 48. Ex epistola Iacobi tanq̄ ex scriptura canonica sumunt testimonia beati martyres Anacle. Euaris. Alexander pontifices Rom. proximi Apostolorū tēpibus. Itē Chryso. Amb. Hiero. cæteri q; posteriores uniuersi. ibidem. Itē hanc epistolā in catalogo librorum scripturæ sacræ, una cū duabus Petri Apostoli, & tribus Ioannis, & Apocal. recensent Ioan. Damas. Hieron. Augu. Epistolā Petri secundā, & tertiā Ioannis, una cū Apoc. & epistola ad Heb. conclusuerunt intra canonē Byblia, Ori. Ioan. Damas. Hiero. & Aug. pa. 10. 11. & 12. ac sequenti, & xlīiii. & l. li. Ex Apocal. Ioan. tanq̄ ex scriptura ædita diuino spiritu, sumunt testimonia Dion. Areopa. Iren. & Orig. qui & asserunt illā æditam a beatissimo Ioan. Apostolo. Ex hac quoq; tanq̄ ex diuina scriptura sumunt testimonia Chryso. Damascen. cæteri q; Græci. Itē Cyp. Amb. & Hier. Aug. cæteri q; post hos uniuersi, pa. 8. 9. et 10. itē 33. & 48. En uides candide lector patres sanctos, ante mille & quadringentos ferme annos & citra, semp usos fuisse libris sapiētiae, Ecclesiastico, Iudith, Tobia, & Machab. epistola ad Heb. epistola Iacobi una, & duabus Petri, & Apocal. Ioan. Proinde & ecclesia circiter annū domini centesimū supra millesimū, iusta ratione mota, ut super autoritate librorū istorū tolleretur schismata atq; dissidia, expresse censuit suprascriptos libros canonicis scripturis esse connumerandos in concilijs Loadiceno & Carthaginēsi. Deinceps ergo patres san-

Et Hiero

Et Hiero. Aug. Damas. reliqui posteriores numerātes libros scripturæ sacræ, & supra dictos libros uniuersos intra canonē cōcluserūt, ut patet ex Aug. lib. 2. de doct. Christiana, uide pa. 7. & nouē paginis sequentibus, Itē pa. 50. & 51. Quæstiones multæ difficiles, & argumenta multa, quæ contra suprascripta possunt obijci, in lib. 1. recitātur atq; soluiūt, a pa. decimaquinta, usq; in finem libri.

¶ Ex lib. 2. de æditiōib; seu trāslatiōib;, & de multis scripturæ sacræ sensibus.

Hac nostra ætate temeraria quorundā hominū arrogantū, suggerente uesania, magna fuerunt dissidia ac schismata sup uarietate translationū, atq; æditiōnū librorū scripturæ sacræ, quibusdā prorsus assernantibus æditiōnē nostrā latinā, conātibus eā reddere contēptibilē ac odiosā, alijs uero mordicus asseuerantibus eā esse diuinā, diuinoq; spiritu ita æditā, ut nec in apice quidē liceat amplius dubitare, an sit consona scripturæ sacræ in suo fonte. Ego igitur secundum tenuitatem ingenij mei, cupiens hac in re schismata atq; dissidia deo adiutore, iacere sepulta, seu suppressa, ordine congruo post librum de catalogo scripturarum sanctarum, hūc secundū librum ædidi, in quo primum disputauī, utrum scripturæ sacræ textus ex originali lingua etiā ab interprete gr̄uuis erudito æditus, sit eiusdē autoritatis cū textu scripturæ sacræ descripto in suo fonte ab Euangelista uel propheta, ubi & argumēta recitauī, quibus probari uideatur scripturæ sacræ textū, in ueteri lege p. 72. interpretes ex Hebraica lingua Græce æditum, esse trāslatum ex spiritu sancto, eūq; esse autenticū omnibus æditiōibus alijs antepōndū ad faciendū ueræ translationis sicē, pa. 53. & 54. & sequentibus, ubi & tractauī de uarietate linguarū & æditiōnū, in quas scriptura sacra est uersa, disserui quoq; utrū textus Latinus, quo nunc utitur ecclesia in ueroq; testamēto, sit uera ipsius Hier. æditio, disclusis quæstionē difficultē, si. 72. interpretes sint ex spiritu sancto interpretati, qua ratione Hier. fuerit ausus suā æditiōnē illis præponere, si uero nō ex spū sancto, sed deuiauerint a uero scripturæ sensu, qua ratioe Christus & Apostoli horū interpretatione fuerint usi, prætermisso Hebraico textu, qua itē ratioe omnis antiquorū patrū chorus tradit illos ex spiritu sancto esse interpretatos, pa. 66. & 67. & 70. Cæterū cōmonstrauī Hieronymum, Ambr. Bedā, Lyrānū, cæterosq; multos latinū sacræ scripturæ textum, quo nunc utitur ecclesia, multis in locis arguisse atq; emendasse, et ideo nō oportere dānare, aut a cōmuniōne separare, tanq̄ hæreticos eos, q; ex scripturis sacris in suo fonte æditis, asserūt in textu latino quædā posse corrigi atq; emendari, neq; oportere propter hāc rē in ecclesia dei habere schismata atq; dissidia, & neq; Hier. noluisse translationē suā ecclesie dare tanq̄ autenticā atq; diuinā in omnibus sic cōsonā scripturæ sacræ, q;pe q; diuersis in locis arbitrio lectoris relinqt, si sic uel aliter uelit interpretari. Et neq; sedē iūc Apostolicam, quæ usq; in Gregorij tpa est usā æditiōe utraq; cēsuisse eandē Hiero. æditiōnē in omnibus sic esse recipiendā tanq̄ in nullo a sensu auctoris deuiam, & ecclesiam hæctenus non curauisse de sollicitudinibus quibusdā in æditiōne nostrā latina, per interpretem admissis, quibus & usi sunt sanctissimi & eloquentissimi patres citantes textum iuxta formā uerborū

æditionis nostræ hæc omnia & id genus alia, uide pag. 70. & 84. usq; in pa. 96. & infra, usq; ad cap. secundum eiusdem libri. Habes & in eisdem pag. multarum quaestionum, ac perplexitatum difficultium, argumentorumq; multorum, quæ in contrarium obijciuntur, solutiones ac resolutiones ex patribus notatu dignas. In secundo autem capite eiusdem libri habes de multitudine sensuum designatorum per eundem scripturæ sermonem, in quo & dissoluntur quaestiones & perplexitates multæ, tradunturq; documenta utilia quibus probatur sensuum scripturarum multiplicitas, & quod hæresis est afferere prohetas in scripturis sacris præter sensus naturales, neq; incedisse, neq; intellexisse ullos sensus mysticos, sed hos a solis patribus nouæ legis esse adinuentos ad instructionem fidei & morum pa. 121. In ca. 3. eiusdem libri comonstratur uia secundum quam inuestigandus est uerus scripturarum intellectus. pa. 128. Item quod scripturæ sacræ multis in locis sint obscuræ & difficiles quarum obscuritas ex spiritu sancto profecta est pa. 142. Dissoluntur ite in hoc capite quaestiones difficiles & perplexitates suborte ex diuersis & plerumq; contrarijs magistrorum ac sanctorum patrum sententijs, ostenditur quoque propter huiusmodi diuersas magistrorum expositiones non oportere turbari fidem nostram, neq; schismata, aut dissidia facere in ecclesia Christi, quandoquidem & ipsi patres sancti cum pace et unitate catholica diuersas & nonnunq; contrarias habuerint inter se sententias. pa. 137. & 154. Tertius liber regulas quasdam compendiosas tradit quibus iuuantur studiosi ad intelligendum locos scripturæ, tum propter res ipsas, intellectu difficiles, tum propter signa incerta, uel ambigua, obscuros. Unius est autem hic liber in tres tractatus, quorum primus est recapitulatio quædam seu compendium quatuor librorum Augu. de doctrina Christiana. Regula Augu. notabilis ad cognoscendum an locutio aliqua sit propria an figurata. pa. 174. 175. Septem Tichoni regulas utiles ualde ad intelligendum scripturas commemorat Augu. pa. 178. Tractatus huius libri secundus aperit obscuritates scripturarum multas primum eas quæ contingunt propter equiuocationem uocabulorum tam propriorum, q̄ communium. Apud Aegyptios multi pharaones reges Apud Persos & Medos, multi darij & Xerxes reges, Apud Babylomos, multi Nabucodonosor, Apud Syrios multi Antiochi, apud Aegyptios, multi item Ptolæmei apud Iudæos sub Babylonijs multi Ieconia, apud Iudæos imperio Romano subiectos, multi Herodes. Item multi Assueri, multi Artaxerxes. Vide pa. 190. Vocabula multa in scripturis posita exponuntur, ut funus, con fessio, sollicitudo, hebdomada, auris oculus, frigidum esse, aut calidum, aut tepidum, mors peccatum, lex, iudicium, iustitia, ueritas, regnum celorum, Zelus, emulatio, Zelari, emulari, necessitas, impossibilitas, tollere, Spiritus, item de uerbis imperatiui modi, & de præpositionibus, & coniunctionibus uarie in scriptura sacra acceptis, Vide in capite primo huius tractatus usq; in caput secundum a. pa. 188. usq; ad paginam 242. Secundum caput tractat de orationibus in scripturis sacris ambigujs propter incertitudinem casuum, temporum, numerorum, modorum suppositorum, ac appositorum, aut antecedentium ad quæ sit relatio aut propter

pter incertitudinem nominum, quæ eisdem scribuntur literis, Vide pa. 243. usq; in pa. 352. Item de locutionibus reciprocis per omnes casus & de ambigujs orationibus propter uarietatem distinctionum & pronunciationum. Vide in pa. 254. & in duabus sequentibus habes & ibidem locum scripturæ difficilem, super quo præclarissima ecclesiæ luminaria Hiero. Augu. & Chryso. diuersas habuerunt sententias propter diuersos pronuciandi modos pa. 258. Tertio capite traditur quoniam pacto sint accipiendæ locutiones uniuersales aut secundum certum numerum expressum in scripturis sacris. Vide. pa. 159. & sequentibus & de septenario numero quomodo sit sanctus etiam secundum secularem philosophiam, & medicorum libros pa. 263. Item de locutionibus p hyperbolen, aut ironiã pronuciatis, & de locutionibus ordine præposito recitatis, Vide pa. 260. & sequentibus. Item de uocibus & orationibus tropologicis aut translate acceptis regulas utiles ualde ad intelligendum scripturas, habes, pa. 278. usq; in pa. 303. Item regulas utiles ad intelligendum prophetarum & euangeliorum parabolas, Vide pa. 309. usq; in pa. 320. Itē ad intelligendum scripturas obscuras propter mutationem temporum aut personarum, aut numerorum. Vide documenta multa pa. 321. & sequentibus usq; in pa. 344. & ibidē de mutationibus affectuum. Tertius huius libri tractatus est de obscuritatibus contingētib; propter res ipsas intellectu difficiles etiã quauis plaro eloquio expressas, pa. 349. Documenta ad intelligendum scripturas de mysterijs trinitatis & incarnationis domini nostri Iesu Christi, Vide pa. 349. & sequentibus usq; in pa. 266. Documenta ad intelligendum scripturas obscuras, in quibus sit transitus de literali historia in sensum mysticum, Vide pa. 367. & sequentibus. Documenta ad intelligendum scripturas obscuras propter res multas pmiscue positas in eodē scripturæ loco, utpote propter geminam aduentum, etiam plerumq; in eodē scripturæ capitulo, ppter ecclesiam Christi duplicem militantē scilicet & triumphantem, propter geminam desolationē Hierusalem, utpote per Babylonios, & per Romanos, propter geminam Babylonē terrenā & ecclesiã diaboli quæ in terrena Babylone figuratur, Vide pa. 378. & sequentibus. Documenta ualde utilia ad dissoluendum apparentes scripturarum contrarietates, pa. 394. & sequentibus. Documenta utilia ad intelligendum scripturas difficiles & obscuras propter supputationes annorum, hebdomadarum, dierum & temporum a principio mundi usq; ad ætatem quamlibet, & usq; ad Christum, & de teporibus nouissimis sub Antichristo, Vide pa. 413. usq; in finem libri. ¶ Ex libro quarto.

Hac nostra ætate uidimus quorundam hominum arrogantiam qui temere reiecerunt quicquid ex scriptura sacra demonstrari non potest aspernantes omnem ecclesiæ & conciliorum & canonum ac decretorum pontificum autoritatē, nihili facientes patrum doctorumq; ecclesiæ elaboratissimas scripturarum interpretationes saluberrimasq; sententias. Ego igitur secundum ingenij mei uires congruo libro tertio qui est de regulis & dogmatibus compedijs p scripturis sacris intelligendis subiixi librum quartum, qui tractat de dogmatibus extra canonem scripturæ sacræ constitutis de traditionibus ecclesiæ, & conciliorum & canonum atq; decretorum pontificum, autoritate & libris

sanctorū patrū seu doctorū ecclesie & de scripturis apocryphis, In quo primum
 differui hereticū esse reijcere omnem fidei ac morum doctrinam quæ ex scripturis
 sacris efficaciter demonstrari nō potest recitans & dissolvens aduersariorum argu-
 menta cæteraq; perplexitates ac quæstiones multas, Vide pa. 477. in principio
 libri usq; ad finē eius. De autoritate librorum quos ædiderūt ecclesiastici patres
 & de libris apocryphis habes pa. 486. Apocryphoz ab ecclesiasticorum patrū do-
 gmatibus differentiam pag. 488. Censuram Gelsij de opusculis patrū, Vide
 pa. 493. Censuram Hieronymi de libris Tertul. Lactan. Origenis, uide pa. 494. et
 496. Censuram de ecclesiastica historia quam uocamus tripartitam, de Apostolorū
 canonibus ibidem. Censuram de quorundam martyrum gestis quæ publice in ec-
 clesijs quibusdam leguntur. ibidem. De quatuor Synodis seu concilijs ecclesie gene-
 ralibus quæ tanq̄ quatuor dei euangelia sunt ueneranda, habes, 494. Regulā gene-
 rālē obseruandā lectori in legendis omnibus sanctorum patrū libris, habes 497. Hæ-
 retici huius temporis animositate superba in istis indignas struxerunt contumelias
 Chryso. alijsq; sanctis patribus de libero arbitrio scribentibus, corrūpentibus eorū
 libros annotationibus prauis Vide pa. 498. Censuram Hero de libris philosopho-
 rum gentiliū, habes pa. 500. Opuscula Papiæ, Irenæi, Tertul. & Origenis non
 merentur habere locum cum Hiero. Amb. Aug. cæterorumq; sanctorum patrū li-
 bris. 502. Ecclesia ab initio mundi, que sit & qua uia internoscitur una & quonam
 modo Christi ecclesia dicitur incepiſſe ab Hierusalem cum ipsa fuerit priusq̄ terre-
 na Hierusalem esset & quid sit in ecclesia & extra eam neminē fieri saluum & o-
 mnes ecclesias subesse pontifici Romane ecclesie, & Petrum a Christo esse consti-
 tutū uniuersalis ecclesie pastorem, Iesu Christi uicarium, Petri autē nō uicarium, sed
 successorem, omnesq; successores in cathedra Petri habere uigorem & potestatem
 super omnium ecclesiarum pontifices sine cuius auctoritate iuxta decretum Niceni
 concilij non possunt uniuersalis ecclesie concilia celebrari, Vide a pa. vciij. usq;
 in pa. vclxviii. Christū cū ecclesia & cathedra, atq; Episcopatu Petri permansurum
 usq; in consummationem sæculi est ex scripturis sacris manifestum, Vide pa. 549.
 Vtrū fides Christi et primatus ecclesie Ro. uniuersalis, sint ab ecclesia inseparabiles,
 differitur pa. vcl. Soluuntur quoq; ibidem argumenta multa usq; in paginā. 559.
 2. Authoritas scripturæ sacræ, utrum maior sit quam auctoritas ecclesie, an econtra-
 rio, differitur pagina 560. usq; in paginam 564. Usq; ad Moysi ortum a principio
 mundi sunt anni. 2373. secundum æditionem ex Hebraica ueritate, secundum ædi-
 tionem .72. interpretum sunt anni. 3610.
 Ratio differentie huius, que est in. 1237. annis, declaratur in tertio libro in ca-
 pite de supputatione annorum, uide pag. vclxi. & ibidem habes, quod annorum
 mundi millenarius quartus completus est anno Tyberij 16. quemadmodum nota-
 uerunt Eusebius & Beda. Ecclesia quæ nunc est in remittendis & retinendis pec-
 catis est eiusdem auctoritatis ac potestatis cum Apostolorum ecclesia, uide pag.
 564. Papa quomodo subiectus est iudicio uniuersalis ecclesie seu potestati ge-
 nerali

neralis concilij, 567. Hæreticorum pertinacia in sua perfidia usque ad mor-
 tem, antiqua res est pa. quingentesima sexagesimanona. & sequenti.
 Sententias multas orthodoxa fide tenendas, quæ ex scripturis sacris demonstrari nō
 possunt, habes pag. 567. usq; in finem libri. Hæreses arrogantium hominū repro-
 bantium, aut negantium uenerationem sanctorum, suffragia uiuorū pro defunctis,
 uoluntaria uota, & solennia quadragesimæ ieiunia, purgatorium ignem post mortē,
 baptismum paruulorū irreiterabilem, matrimonij indissolubilitatem, corpus Christi
 uerum in sacramento altaris, missæ officium ac sacrificium, primatum cathedræ Pe-
 tri, sacramentum confirmationis & sacri ordinis, imaginē domini nostri Iesu Chri-
 sti, picturas seu figuras, sanctorum martyrum, merita iustorū hominum, liberum ho-
 minis arbitrium, fuerunt iam inde a temporibus Apostolorum ecclesijs notæ, &
 ante annos mille euentilatæ, tritæ, atq; damnatæ, pa. 568. Hæreses istas reci-
 tat Bernar. 66. homilia sup Cantica, uide pa. 570. Sanctos martyres defun-
 ctos, esse uenerandos, colendos, atq; orandos, eosq; in cælo p nobis ueros esse inter-
 cessores, docuerunt Cypri. Hiero. Amb. Aug. uide pa. 570. 582. 589. & .604.
 Vnde Hiero. Aug. suis sæculis habuerunt Vigilantium tanq̄ hæreticum, propterea
 quod negauerit cultum sanctorū defunctorū, et merita uirginitatis, solenniaq; ieiun-
 nia & abstinentias, pag. 568. & sequenti. Purgatorium ignem esse post mortē,
 suffragiaq; ac orationes uiuorum prodesse defunctis, docuerunt ante Christū Iudas
 Machabæus, & sub ipsis Apostolorum temporibus Dionysius Areop. Tertul. Cy-
 prianus, Magnus Basilius, Ambro. Chryso. Aug. Philippus presbyter beati Hier.
 discipulus, & cæteri ecclesie patres posteriores uniuersi ad hæc usq; tempora, uide
 pag. 602. & .605. & sequentibus. Augustini sæculis erat consuetudo per
 uniuersam ecclesiam pro defunctis orare, Voluntaria uota castitatis ac religionis deo
 placere, & esse obligatoria ex scripturis sacris docuerūt sancti patres ab initio Cy-
 prianus, Basi. Chryso. Hiero. Amb. Aug. cæteri; uniuersi ad hæc sæcula, uide pa.
 .582. & de hoc Hieronymi sæculo fuit detectus Vigilanti error. 582. Vota perpe-
 tui cælibatus extitisse in ecclesia Apostolorū primitiua, patet ex scripturis, uide pa-
 gina. 589. Cælibatum sacerdotū ab initio fuisse ipsis Apostolorum temporibus do-
 cet Hieronymus contra Iouinianum tradens Apostolos quidem habuisse uxores, sed
 quas ante Apostolatū acceperāt, post Apostolatū relinquentes officium coniuga-
 le, uide pa. 589. Quadragesimam, solenniaq; ieiunia docuerūt patres ab ini-
 tio, uidelicet Tertul. Orig. Ambro. Hiero. Chryso. Augus. cæteri; posteri uni-
 uersi, pag. 588. Animas ex corpore hinc demigrantes, aut iam in cælo esse beatas
 cum latrone, sancta in cruce, aut in inferno sepultas cum diuite epulone, aut cū Ma-
 chabæis in purgatorio, fide tenendum est, hæresisq; est pertinaciter contrarium asse-
 rere, pa. 582. Infantes baptizandos, baptismumq; esse irreiterabilem docue-
 runt patres ab initio, Irenæus, Cypria. Hiero. Amb. Aug. uide pag. 604.
 Sacramentum Eucharistie plane tradiderunt omnes quatuor euangelistæ, & Apo-
 stolus

Stolus Paulus, uide pag. 574. Corpus Christi uerum esse in altaris sacramento ab initio ex scripturis sacris docuerunt patres uniuersi, Terul. 604. Irenæ. 604. Iñ Cyprianus, Hieron. Chrysof. Ambro. Ioannes Damascenus, Augus. & cæteri post illos, ad hæc usq; tempora, uide ibidem. Sacramentum Eucharistiæ esse fræquentandum, non in locis prophanis, sed & ieiuno stomacho panem illum esse manducandũ ex scripturis docuit Augus. uide pa. 581. & 596. & sequenti. Missæ officiũ in primitiua ecclesia agnouerunt Dionysius, Ignatius, & Irenæus. Constantinus imperator circiter annum a passione domini. 290. dedit ecclesiæ facultatem publice celebrandi festorum solennitates, templorum dedicationes, & celebrandi missas, immolandi sacrificium, & prædicandi euangelium sanciens in uniuerso suo imperio diẽ post sabbatum esse solenniter celebrandum, & in illo oportere cessare a iudicijs causisq; pfanis ad uacandum orationi, diem ueneris honorandum, supplicium quoq; crucis eorũ; contra maleficos deputatum, prohibuit, uoluitq; signum crucis honorari, et eãq; uexillum uictoriæ Christi triumphantis in cruce, iussit deferri in catu populi, pag. 586. Consuetudo antiqua etiam ab ipsis Apostolorum t̃pibus fuit, imagines domini nostri Iesu, & sanctorum martyrum in templis, in oratorijs, & in cubiculis salubriter & cum magna utilitate custodire a populo Christiano, uide ibidem. Imaginem domini nostri Iesu Christi Iulianus apostata deiciens cõfunditur, ibidẽ. Missæ sacrificiũ agnouerunt patres ab initio, ut Ignatius, Irenæus, Cyprianus, cæteri q; uniuersi, & oportere aquam misceri uino, uide pa. 587. Corpus domini ieiuno stomacho manducare, baptizari quoq; infantes p̃ uniuersam ecclesiam, in totum terrarum orbem diffusam sũt custoditũ ab ipsis Apostolorum temporibus, pa. 628. & 631. Liberum arbitrium simul cum gratia docuerũt ab initio uniuersi patres, pa. 630. sed de his, in libro hoc, de captiuitate, & redemptione, & in sequentibus libris latius. Primatum super oẽm ecclesiam a Christo esse Petro datũ, atq; ita successorem in cathedra Petri, esse uniuersalis ecclesiæ pastore, ex scripturis sacris intellexit omniũ sanctorũ patrum tũ Græcorum, tũ Latinorum antiquitas, q̃ inde a tẽporibus Apostolorum ad hæc usq; secula id crediderunt, docuerunt, factisq; gestis seruato illi cathedra, honore debito custodierunt beatus Anacletus, successor Clemẽtis, martyr Euaristius, martyr Alexander, martyr Marcellus, martyr Irenæus, Cyprian. Magnus Basilius, Athanasius, Chryso. Hiero. Amb. Augu. cæteri q; posteriores uniuersi, uide pa. 535. usque in pa. 549. Habes & ibidẽ ab hac cathedra fidem non deficere usq; in consummationẽ seculi. Beati Ignatij Ioannis euangeliste discipuli ante mille & quadringentos annos habes sententias notatu dignissimas de sacrosancta eucharistia, de missa celebranda, & de sacrificio missæ, & de distinctione sacrorum ordinum, & de obedientia a diaconis & plebe episcopis debita, de quadragesima, de hebdomada passionis Christi honoranda, de dominica post sabbatũ celebranda, de uirginitate, matrimonio præferenda, de relapsis ad pœnitentiã recipiendis, de trinitate personarum in unitate deitatis, de numero annorum, quibus prædicauit Christus, habes pagina. 600. & sequentibus.

Tertul-

Tertullianus scribens ante mille & trecentos annos quãuis in errores quosdam sit relapsus, tamẽ omnia ferme tradit, antiquitatis documenta quæ in hodiernum diẽ seruat ecclesia uidelicet de abrenũciatione satanæ ante baptismũ, de baptismi trinitate in aquam, sub inuocatione trinitatis, & de pœnitentia prioris uitæ, de eucharistia quod ipsa sit sacrificium, & uerum corpus Christi sumendum de sola sacerdotis manu, de purgatorio igni, & de orationibus pro defunctis, & de orationibus defunctorum martyrum pro uiuis, in quot diebus neq; sit ieiunandum, neq; geniculis adorandum a die paschæ usq; in diem penthecostẽ, sed quod tum gaudendum sit, de mersione Ioannis euangelistæ in oleum & de morte Petri per crucem & de morte Pauli per gladium in urbe Roma & de pœnitentia ritusq; pœnitendi & confitendi, & pro relapsis post baptismum, de loco humillimæ pœnitentiæ dando pa. 605. 606.

Origenis ante. 1300. annos sententiæ sunt de eucharistia quã appellat sanctissimũ sacrificiũ & uerũ Christi corpus, de intercessiõe martyrum defunctorũ pro uiuis. De baptismo in aqua uisibili, & in chrismate uisibili, de quadragesima & de festo innocentium martyrum & de celibatu sacerdotũ. 606. & 607.

Cypriani ante. 1300 ferme annos sententiæ de infantibus ante octauum diem baptizandis, de sacramento confirmationis, pœnitentiæ, & ordinis ecclesiastici, de confessione, de satisfactione per opera pœnitentiæ de eucharistia, de missæ sacrificio, & de aqua in calice miscenda uino consecrando, de purgatorio, de cultu sanctorũ & de primatu ecclesiæ Romanæ, & de statuto in concilio Episcoporum Ne quis tutorem uel curatorem ex clericis uel ministris ecclesiæ testamento suo constituat, de commemorationibus sanctorum martyrum celebrandis de pace non danda pœnitentibus ante legitimum tempus satisfactionis, de confessione occulti peccati apud sacerdotem, de actu fidei sito in libero hominis arbitrio de uirginitate præferenda coniugio, pa. 606. 608. & 609. & sequentibus.

Basilij ante mille & centum annos sententiæ de multis traditionibus non scriptis in Apostolorum & Euangelistarum libris, utpote de signaculis crucium, quibus Christiani sese, & sacrificia offerenda consignant, de oratione uersus orientem, de uerbis inuocationis, cum ostenditur panis eucharistiæ, de aqua baptismatis, & oleo consecrando, de abrenũciatione satanæ, de terna immersione, & de inuentionis oleo, de purgatorio, & suffragijs uiuorum pro defunctis, de uotis perpetuæ castitatis, pa. 611. & 612. Antiquæ legis regula ante. 1200. annos etiam ante concilium Nicenum, ut morituri accipiant sacrosanctam eucharistiam, pag. 620. Hieronymi ante mille annos sententiæ de Eucharistia & uero Christi corpore ac sanguine in altaris sacrificio, de oratione sanctorum martyrum pro nobis, de ossibus cæterisq; reliquijs sanctorum martyrum honoradis, de cereis pleno die accendendis, in honore euangelij dũ catur, & in honore dei ac sanctorũ, de sanctoꝝ martyrum animabus, semper cum domino existentibus, de hæresi eorum, qui contemnunt Basilicas sanctorum martyrum, de quadragesima, & de uoto perpetui cœlibatus, de symbolo Apostolorum ab Apostolis ædito, pa. 612. & in sequentibus.

Ambrosij ante. 1000. annos sententiæ de sacramentis ecclesiæ, de sacrificio missæ, de corpore Christi uero in eucharistia, de cultu sanctorum martyrum, de purgatorio, & de suffragiis uiuorū pro defunctis, de celibatu sacerdotū, & de uotis, & de quadragesima, pa. 614. Ioannis Chrysostomi sententiæ, de corpore Christi uero in altaris sacrificio, de eleemosynis faciendis pro defunctis, de quadragesima, de sancta hebdomada honoranda ante pascha, & cur uocetur magna, de confessione peccatorum hoc tempore facienda, de foribus iudiciorum hac hebdomada claudēdis, de Paulo Romæ detruncato, de Petro crucifixo capite deorsum uerso, pa. sexcentesima decima quinta. Augustini sententiæ de baptismo paruulorū, de sacrificio corporis Christi in altari, de consuetudine qua ecclesiā per uniuersum orbem pro defunctis orabat, de Christianorum defunctorum corporibus honorandis per exequias, & de sepulturis eligendis in sanctorum martyrum basilicis, & de apparitionibus defunctorum, corā uiuis, de gemina commemoratione defunctorum in officio missæ, una sanctorum martyrum ut ipsi orent pro nobis, altera aliorum quos nostris orationibus uiuamus, de celebrandis festis sanctorum martyrum, de abusibus utpote cōmessationibus & ebrietatibus fieri solitis in cœmeterijs, de differentia baptismi sacri ordinis, & pœnitentiæ, de triplici pœnitentiā, de uotis ppetuæ cōtinentiæ seruādis, de recōciliatione adulterorū per ecclesiæ clauēs, quibus non dubitatur fieri peccatorum remissio, de indissolubilitate tam uoti perpetuæ castitatis quā matrimonij, de officijs tā secularium principum, quā Episcoporum, de intercessionē Episcoporum pro reis traditis iam in potestatem principum, de furibus, raptoribus, & adulteris per Episcopos priuandis communionē altaris donec male ablata restituant, & de loco humilitati pœnitentiæ semel tantum cōcedendo in ecclesia, pagina. 616. & sequentibus.

Ioannis Damasceni Græci ante mille annos sententiæ de libero arbitrio, de beata uirgine, quod ipsa sit uera mater dei, de baptisate in aqua & unctiōne cum oleo, de sanctorum & reliquiarum & imaginum ueneratione, de transmutatione panis & uini in uerum corpus & sanguinem Christi, per operationem spiritus sancti, & quod pura conscientia, & indubitabili fide accedere oportet ad hoc sacramentum, & quod panis iste consecratus non solum est figura corporis Christi, sed est ipsum uerum corpus Christi, hostiaq; pura & incruenta, quam ab ortu usq; ad occasum ipsi offerri dominus per prophetam loquitur, quæ a nobis sumpta non in recessum iens, sed in nostram substantiam, ut sit stabilimentum animæ nostræ, omnis nocenti reparatio, omnis sordis purgatio in animæ & corporis nostri custodiam. pa. sexcentesima decima nona & sequentibus.

Ex libris patrum, qui post tempora Augustini suis dogmatibus ecclesiam illustrauerunt, de quorum numero sunt beatus Gregorius, Isidorus, Beda, Anselmus Bernardus, & reliqui, non est opus adducere testimonia de sacrificio missæ, aut de cultu sanctorum, de purgatorio, de suffragiis uiuorum pro defunctis, de uotis monasticis, & id gen^s alijs. Nā hæc & cetera, quæ per uniuersas Christi ecclesias custodiuntur iam ab hinc annos pene mille secundum successionem temporum fue-

rint in consuetudinem per uniuersam Christi ecclesiam recepta pa. 621. Sancti Bernardi sententiæ de sacramentis ecclesiæ, de baptismo infantum, de sacrosancta Eucharistia, de clauibus ecclesiæ, de primatu ecclesiæ Romanæ, de purgatorio, de cultu sanctorum, de uotis monasticis, pa. 570. 621. Sententijs sanctorum patrum, ut pote Ignatii, Irenæi, Tertul. Cyr. Chrys. Am. Aug. aliorumq; patrum docentium ecclesiæ Ro. primatum, sacrificium missæ, & officium eius, baptismumq; necessariū esse infantibus, & pium esse colere & orare sanctos martyres, & uiuorum suffragia pdesse defunctis in purgatorio, & de cæteris id genus alijs supra designatis, immutabili fide adhæremus, nō quia ipsi ex suis opinionibus ita dixerunt, sed quia uniuersalē ecclesiā sic tenuisse semp, sic docuisse, & sic credidisse ex horum testimonijs discimus, pa. 627. & 628. En uides studiose lector, quæ fuerit hoc nostro sæculo arrogantium hominum insania, & quæ superba temeritas, qui euulgatis pestilentissimis libellis, etiam in sermonē Gallicū aut Germanicū aliumq; uulgare conuersis atq; æditis cōtempserūt clarissima fidei dogmata, quæ ueneranda nobis tradit tota sanctorum patrum antiquitas. Obsecro uos Christianissimi uiri, ut hisce in rebus una cū cæteris certissimis fidei nostræ regulis, nō diuellamur unquam ab ecclesiæ columnis sanctissimis patribus, & martyribus, quæ oēs in unitate fidei permanentes suo sanguine, suisq; sudoribus studuerūt Christi ecclesiā dilatare, ampliare, et in eadē ecclesia per uniuersum orbē diffusa custodire semp eiusdē fidei unitatē. Vnum ergo & idem sentiamus omnes, & non sint in nobis schismata, cessent liuor, & inuidia, cessent rixæ & dissidia, pcul abeant indignæ contumeliæ, caniniquelatraus, & iuxta Pauli monita, idem sapiamus in alterutrum secundum Iesum Christum, ut uno animo, uno ore honorificemus deū, & patrem domini nostri Iesu Christi. Cum super omnia peccata deus odiat superbiam, omnemq; animi arrogantiam, præcipue tamen, omniumq; maxime displicet illi superbia, qua quispiam sibi arrogans fidem domini nostri Iesu singularis præ cæteris uult uideri & inflat⁹ supra cæteros haberi doctior, nouas fidei regulas cupiēs adinuenire, tanquam hæctenus a sancta ecclesia patribusq; sanctis ex scripturis sacris, aut prauè aut male aut prorsus nō intelletas. Sed de his hæctenus. Si cui cognoscendi omnium supra dictorum dogmatum antiquitates, & studiū & otium competat, in supradictis quatuor libris superioris anno in lucem æditis, secundum ingenij mei exilitatem tractatū, & explanatum inueniet. Porro ut ad institutum nostrum ueniamus, librumq; De captiuitate & redemptione humani generis exordiamur.

Non nobis domine non nobis, sed nomini tuo da gloriam,
super misericordia tua & ueritate tua. psal. 113.

VNiuscuiusq; libri doctrina, suum debet habere ordinē, suā sentētiarum seriē, vt vnūquodq; suo cōgruo tradatur loco. Sunt quę primo tradēda sunt, deinde alia loco secūdo, cætera vero deinceps, & sic singula quæq; per ordinē, quæ utiq; si per consequentiā tradantur, vt ex cōmuniōribus, & nobis notiorib; fiat ascensus ad ignotiora seu difficiliora, citius fient quæ docentur manifesta. Extra ordinem uero si proferantur, confunduntur studioforum ingenia, multaq; præter rationem dicta videbuntur.

Librum autem hunc de captiuitate, & redemptione humani generis visum est nobis ordine congruo præponere cæteris libris, qui de gratia & libero arbitrio, de captiuitate, seruitute, ac libertate eiusdem arbitrii, de hæresibus item seu erroribus contra illa de natura & gratia, de cōcordia itē prædestinatiōis diuinæ & liberi arbitrii tractant, quia neq; gratiā, neq; libertatem arbitrii, neq; captiuitatē ac seruitutem eiusdem recte & secundū catholicam fidē possumus intelligere, nisi cognouerimus captiuitatem & redemptionē gēnis humani. Deinde & in libro isto cōgruus ordo seruari videbitur, si primum de captiuitate & redemptione humani generis cōmunes afferantur sententiæ.

Atq; ita librū eundē secundū ordinē quēpiā visū nobis congruum lectoribus, diuisimus in sex tractatus. In quorum primo errores ac hæreses cōtra mysteria huiusce sacratissimę redemptionis delegemus, subiicientes paganorū & hæreticorum argumenta, vt quisq; sacrę theologię studiosus in ipsis fidei nostrę fundamentis sit præmunīt; cōtra aduersariorū iacula. In secundo ostēdem; qualisnam sit & vñ venerit hæc humani generis captiuitas a qua sum; per Christum liberandī, simul commonstrātes opera magnifica ac multiplicia beneficia p̄ Christū redēptorē nobis impēsa. In tertio dissoluem; supradicta hæreticorū ac paganorū prolixitates & argumenta, quibus ipsi vtūt; contra huius redemptionis sacramenta. In tractatu quarto assignabim; rationes & causas propter quas fructus passionis Christi pueniat in quōsdā Adę filios, in quōsdā non pueniat. In quinto disserem;, vtrū cuilibet hōi in hac vita adsit sufficiens auxiliū, q̄ valeat fructuū passionis Christi particeps fieri. In sexto gēnalia quōsdā principiā sum; tradituri de grā et libero arbitrio, scrutātes, sit ne liberū arbitriū an nō sit, subiicientes p̄ vtraq; parte cōia quōsdā argumenta, quib; hic inde cōsideratis aperitur via ad dissoluēdū quæstiones difficiles.

REVERENDIS

IN CHRISTO PATRI D. CAROLO

Croyo, Episcopo Tornacensi,

Ioannes Driedo a

Turnhout.

S. P. D.

Compulerunt me Reuerendissime pater quotidianę flagitationes amicorum, qui ex publica utilitate fore crediderunt, vt emitterem opus theologicum aptum nostrę professioni, in quo tractatur de captiuitate & redemptione humani generis, de mysterijs incarnationis, passionisque domini nostri Iesu Christi, in quibus consistit totius fidei nostrę summa. In quam sententiā cum essem adductus, non diu apud me reputaui, cui meos labores dedicarem. Quandoquidem inter plurimos tua reuerendissima celsitudo mihi sic occurrit, vt omnem dealiorum patrocinio cogitationem prorsus adimeret. Video enim quę ab alio quouis possint desiderari, mihi in tua humanitate cumulatissime suppeditari. Perspecta est mihi domestica consuetudine insignis tua comitas & candor erga omnes, quo sit vt nihil metuam ne munusculum, quicquid sit infra tuam dignitatem, sis recusaturus. præcipue cum nihil magis ecclesiarum pastorem deceat quæ Zelus & eximius ardor in religionem Christianam propagandam, ac vehementissimum desiderium illarum rerum cognoscendarum, sine quibus vere Christiani esse nō possum;. Proinde etiam si te nō moueret quædam præceptoris tui autoritas, raperet tamē pietatis amor & Episcopi munus, ne hanc curam veluti leuem aspernaris, nostrumq; studium contra maleuolorum obrectationē, & calumniam defenderes, præsertim cum eam assequutus sis autoritatem, vt quod velis possis, ac me semper tali beneuolentia sis prosequutus, vt si quid adolescentiæ tuæ informatori debes, id non modo volueris, verum etiam præstiteris liberalissime. Non fama, quæ nonnumquid fallere solet, sed ego ipse oculata fide perspexi iam inde a prima adolescentiā, cum ad instituentam teneram ætatem in familiā

tuam esse accitus, quod in te esset ingenium facile, quod docilis animus, quod de omnibus bene merendi studium, quod propensa voluntas ad omne officium. Et, ut paucis dicam, plane illa indoles iam tum non mihi solummodo, verum & cum ceteris te spectantibus visa est pro se ferre, quod tanquam generosa arbor fructus prudentiæ, grauitatis, ac religionis ætate, & usu rerum corroborata esset æditura. Proinde ornatissime Præsul cum adolescentiæ tempora iam prope transieris, & in virilem crescas ætatem, sic age, ut effulgeat probitas virilis vitæ, quam generosa illa indoles tua tum videbatur indicare. Non dubito quin celsitudo tua, quæ est animo mansueto atque lenissimo, admonitionem meam in optimam partem sit acceptura. Siquidem perspecta est mihi iam olim animi tui lenitas, atque facilitas in admonitionibus salutaris vitæ capiendis, qui quoties te nunc blande, nunc duriuscule ad literarum studium, ac salutis tuæ curam adhortarer, ut in adolescentibus fieri consuevit, admonitioni meæ non procaciter, non pertinaciter reluctari, sed vel culpam, vel negligentiam agnoscere, & polliceri meliora consueueras. Obseruandissime D. factus iam vir, habes quos imiteris, generosos viros, spectatissimos principes, omni honestate, prudentiâ, consilio, animi magnitudine clarissimos, quibus semper nobilissima illa tua Croyanorum familia effulsit. Quibus rebus motus illustrissimus Burgundiæ dux Philippus ille cognomento bonus, foelicissimi nostri Augusti Caroli Quinti, qui nunc rerum potitur, abauus, in administratione suarum ditionum, quas sapientissime est moderatus, neminem vel belli, vel pacis tempore, aut in consilio capiendo, aut in his, quæ recte consuluit, exequendis, Croyanis solitus sit anteferre. Eandem autoritatem apud reliquos principes, sed semper cum incremento clarissimæ famæ maiores tui obtinuerunt. Inter hos præcipuum locum obtinet non aliter, quam sol ipse inter sidera eminet, Clarissimus vir Guillelmus a Croy. D. Cerusianus, de cuius laudibus pro merito dicere, non est nostræ tenuitatis. Illud tamen prætereundum non est, in illo vno fuisse omnes virtutes, quibus retro sæculis omnes, qui reipublicæ tenuerunt gubernacula, fuerunt illustrati. Quid illo grauius, quid animo

animosius, quæ maior prudentia, quæ autoritas in rebus gerendis? Quamquam autem illius ingenium valeret ubicumque ipse siue domi, siue foris, siue in bello, siue in pace intendisset, tamen omnia consilia, veluti salutare quoddam sidus ad publicam vtilitatem conferebat, id præcipuo studio laborans, ut principes, quos moderandos susceperat, ditiones suas perpetua pace quietas, ac compositas haberent. Primum sub Philippo Austria Diui Maximiliani filio, ac rege Castellæ. Quo deinde rebus humanis sublato, idem filio eius Carolo tum adhuc impuberi, nunc totius orbis gubernacula foelicissime moderanti, primus fuit a cubiculis, primus a consilijs, ipsius principis (ut ita dicam) auris, manus, & oculus. In quo munere sic enituerunt omnes animi dotes, ut tot ditiones, quæ auspicio Caroli principis gubernantur, vix vnquam foeliciora habuerint tempora, tametsi principia fuerint parum pacata, vicini quoque principes nacti occasionem morte Philippi regis Castellæ, & Caroli teneram ætatem non reformidantes, infestis armis vndique imminerent, sed incredibili solertia, prudentiaque, hostium conatus omnes repressit. Nusquam tamen maiorem vim animi, & prudentiæ, ac autoritatis declarauit, quam cum mortuo Diuo Maximiliano Augusto, principes Germaniæ, quorum munus est nouum Imperatorem designare, variarent sententijs, & studiorum fauore in diuersa raperentur. Alijs Carolum Austriam Hispaniarum regem, ut clementissimo auo nepos optimus, & pari clementia præditus succederet designantibus, alijs alio sua studia conferentibus. Hic a patruo tuo incredibili diligentia, & consilio aduigilatum est, licet tum procul abesset, agebat enim per id temporis cum Hispaniarum rege in intima Hispania, cum apud Germanos designandi noui Imperatoris cura perageretur, aduigilatum est, inquam, ut maximo reipublicæ & Christianæ religionis bono, orbis monarchia, & summum Imperium Carolo, repulsis competitorum votis, deferretur, quæ res, quæ salutaris fuerit orbi & religioni Christianæ, norunt omnes. Quoniam nisi rebus humanis contigisset huiusmodi princeps, in quo cum summa potentia & pietate fuisset copulata summa autoritas, actum uidebatur de religione Christiana, quæ in extremas

extremas angustias compulit hæreticorum tot cateruis
impiorum vallata vefania. Quis præterea principum est in-
ter Christianos, qui Thurcam cede & incendio omnia po-
pulantem, omnibus præsens exitium intentantem, potuisset
a Christianorum ceruicibus, quas durissimo iugo deprime-
bat, in cœdam fugam conuertere? Huius laudis portionem,
quæ quidem debetur Caroli Cæsaris Augusti fortitudini &
pietati, non paruum sibi vindicat patruus tuus providentia,
quæ nihil non fecit, quo ille ad tantum rerum fastigium pro-
ueheretur, qui propter summam pietatem optima uellet, &
quæ uellet propter amplitudinem regnorum & diuitiarum
etiam præstare posset. Neque verò nos hic quicquid honoris de-
trahimus amplitudini Cæsaris, aut illius maiestatem mi-
nuimus, patruo tuo meritam laudem tribuentes. Agnoscit
enim ipse Cæsar gratissimo animo, quantum ille de sua ma-
iestate sit promeritus, idque iam olim & adhuc uiuo patruo,
& uita defuncto, summis honoribus & amplissimis fortu-
nis in Croyanam familiam collatis est testificatus. Siqui-
dem reuerendissimo D. Guilhelmo Croyo fratri tuo Germa-
no iuueni quidē, sed in quo esset senilis prudentia & graui-
tas, Primo Episcopatum Cameracensem, Deinde, quo in o-
mnibus ditionibus suis, & tot Hispaniarum regnis nihil
habet amplius, Archiepiscopatum Toletanum superiori mu-
nificentiæ adiunxit, in quo munere sese ita gessit tuus ille fra-
ter, ut non solum primatu Hispaniæ, qui illi dignitati est cō-
iunctus, uideretur dignissimas, verum etiam ut Leo deci-
mus pontifex maximus, ob excelsas animi dotes illum ga-
lero Cardinalicio decorandum censeret. Habuit per id tem-
pus uestra familia duo quasi lumina, quibus quæ latissime il-
lustraret. Verum dum uterque Cæsarem in Germaniam co-
mitatur in susceptione Diadematis Imperialis, fata, si ita
fas est dicere, non ferētia tantos sceleris successus, paruo
interuallo temporis interiecto, utrumque rebus humanis ex-
emerunt, maximo omnium, & præcipue Cæsaris Augusti
dolore, qui in fratre non minora prudentiæ, dexteritatis, re-
liquarumque uirtutum seminaria deprehenderat, expectarat
que, quod in patruo esset expertus, magna familiæ uestræ iactura
& totius Reip. detrimēto. Porro Cæsaris gratitudo, & be-
nevolentia summa in uestram familiam, patruo, fratreque
subla

sublatis, nihilo fuit restrictior, aut parcior, sed quod fuit iu-
diciū de uiuis, non obscure testatus est in uita defunctos,
cum familiam Croyanam non secus putaret honoribus affi-
ciendam, quæ cum illi essent incolumes, aut etiam eo magis,
quanto maiores columnas in duobus illis clarissimis uiris
amississet. Proinde in Episcopatu Cameracensē neminē suc-
cedere uoluit tuo fratri, præter alterum fratrem, D. Rober-
tum Croyum, cuius cura ille Episcopatus in præsentia fœ-
liciter gubernatur, te non solum optima Abbatia Affligini-
ensi, uerum etiam Tornacensi præfulatu decorauit. Nec mi-
nus tertium fratrem tuum maximum natu, generosum D.
Philippum Comitem a Porsenis, Marchionem Arschoteñ,
omnibus benignum ac beneficum uirum maturi consilij,
spectatissimi animi, tum in bellicis, tum in ciuilibus offi-
cijs, qui in amplissima dominiâ patruo tuo liberis orbo, iu-
re proximitatis successerat, honorandum nouis titulis atque
muneribus existimauit. Nam præter reliquos summos ho-
nores illi habitos, Marchionatum Arschotensem in Duca-
tum commutauit. Adeo ut Cæsaris insigni clementia & pie-
tate, fauoreque in uestram familiam, non minus uideamini ac-
cepisse, quæ olim in duobus summis uiris patruo & fratre per-
didistis. Proinde quum tot semper fuerint in Croyana do-
mo nobilitatis & uirtutis ornamenta, nec hoc tempore, quæ
uis magna clade accepta, uideantur diminuta, sed potius fa-
uore Cæsaris amplificata, fac ut tibi nunquam e memoria exci-
dant exempla maiorum tuorum. Id fiet si mediteris, quam
personam tot clarorum uirorum successor sustineas, & si ti-
bi quotidie succurrat non modo, quibus succedas, & quod
iter ad honestatem tibi a maioribus sit relictum, uerum etiam
præcipue apud animum tuum assidue reputes, quod sit illud
munus, ad quod in administranda ecclesia uocatus es. Non
enim ut secularibus negotijs, non ut prælijs & armis tuae-
ris Remp. sed ut pastor sis & episcopus, ut pascas dei gregem
uocem, & conuersationis exemplo, assidue contra uulpes &
lupos hæreticos inuigiles super ecclesiam tibi commissam,
quam suo sanguine acquisiuit Christus, qui describens bo-
ni pastoris officium. Bonus pastor, inquit, educit oves suas,
& ante eas uadit, & oves audiunt uocem, & sequuntur illū.
Singula ponderanda sunt uerba domini nostri Iesu, educa-
re oves.

extremas angustias compulit hæreticorum tot cateruis
impiorum vallata vesania. Quis præterea principum est in-
ter Christianos, qui Thurcam cede & incendio omnia po-
pulantem, omnibus præsens exitium intentantem, potuisset
a Christianorum ceruicibus, quas durissimo iugo deprime-
bat, in foedam fugam conuertere? Huius laudis portionem,
quæ quidem debetur Caroli Cæsaris Augusti fortitudini &
pietati, non paruam sibi vindicat patruus tui prouidentia,
quæ nihil non fecit, quo ille ad tantum rerum fastigium pro-
ueheretur, qui propter summam pietatem optima uellet, &
quæ uellet propter amplitudinem regnorum & diuitiarum
etiam præstare posset. Neque uero nos hic quicquid honoris de-
trahimus amplitudini Cæsaris, aut illius maiestatem mi-
nuimus, patruo tuo meritam laudem tribuentes. Agnoscit
enim ipse Cæsar gratissimo animo, quantum ille de sua ma-
iestate sit promeritus, idque iam olim & adhuc uiuo patruo,
& uita defuncto, summis honoribus & amplissimis fortu-
nis in Croyanam familiam collatis est testificatus. Siqui-
dem reuerendissimo D. Guilhelmo Croyo fratri tuo Germa-
no iuueni quidē, sed in quo esset senilis prudentia & graui-
tas, Primo Episcopatum Cameracensem, Deinde, quo in o-
mnibus ditioribus suis, & tot Hispaniarum regnis nihil
habet amplius, Archiepiscopatum Toletanum superiori mu-
nificentiæ adiunxit, in quo munere sese ita gessit tuus ille fra-
ter, ut non solum primatu Hispaniæ, qui illi dignitati est cō-
iunctus, uideretur dignissimus, uerum etiam ut Leo deci-
mus pontifex maximus, ob excelsas animi dotes illum ga-
lero Cardinalicio decorandum censeret. Habuit per id tem-
pus uestra familia duo quasi lumina, quibus quæ latissime il-
lustraret. Verum dum uterque Cæsarem in Germaniam co-
mitatur in susceptione Diadematis Imperialis, fata, si ita
fas est dicere, non ferētia tantos sceleris successus, paruo
interuallo temporis interiecto, uerumque rebus humanis ex-
emerunt, maximo omnium, & præcipue Cæsaris Augusti
dolore, qui in fratre non minora prudentiæ, dexteritatis, re-
liquarumque uirtutum seminaria deprehenderat, expectarat
que, quod in patruo esset expertus, magna familiæ uestræ iactura
& totius Reip. detrimēto. Porro Cæsaris gratitudo, & be-
nevolentia summa in uestram familiam, patruo, fratreque
subla

sublatis, nihil fuit restrictior, aut parcior, sed quod fuit ius-
dicitum de uiuis, non obscure testatus est in uita defunctos,
cum familiam Croyanam non secus putaret honoribus affi-
ciendam, quæ cum illi essent incolumes, aut etiam eo magis,
quanto maiores columnas in duobus illis clarissimis uiris
amississet. Proinde in Episcopatu Cameracensē neminē suc-
cedere uoluit tuo fratri, præter alterum fratrem, D. Rober-
tum Croyum, cuius cura ille Episcopatus in præsentia fœ-
liciter gubernatur, te non solum opima Abbatia Affligini-
ensi, uerum etiam Tornacensi præfulatu decorauit. Nec mi-
nus tertium fratrem tuum maximum natu, generosum D.
Philippum Comitem a Porfensis, Marchionem Arschoten-
omnibus benignum ac beneficium uirum maturi consilij,
spectatissimi animi, tum in bellicis, tum in ciuilibus offi-
cijs, qui in amplissima domitia patruo tuo liberis orbo, iu-
re proximitatis successerat, honorandum nouis titulis atque
muneribus exiffimauit. Nam præter reliquos summos ho-
nores illi habitos, Marchionatum Arschotensem in Duca-
tum commutauit. Adeo ut Cæsaris insigni clementia & pie-
tate, fauoreque in uestram familiam, non minus uideamini ac-
cepisse, quæ olim in duobus summis uiris patruo & fratre per-
didistis. Proinde quum tot semper fuerint in Croyana do-
mo nobilitatis & uirtutis ornamenta, nec hoc tempore, quæ
uis magna clade accepta, uideantur diminuta, sed potius fa-
uore Cæsaris amplificata, fac ut tibi nunquam e memoria exci-
dant exempla maiorum tuorum. Id fiet si mediteris, quam
personam tot clarorum uirorum successor sustineas, & si ti-
bi quotidie succurrat non modo, quibus succedas, & quod
iter ad honestatem tibi a maioribus sit relictum, uerum etiā
præcipue apud animum tuum assidue reputes, quod sit illud
munus, ad quod in administranda ecclesia uocatus es. Non
enim ut secularibus negotijs, non ut prælijs & armis tinea-
ris Remp. sed ut pastor sis & episcopus, ut pascas dei gregē
uero, & conuersationis exemplo, assidue contra uulpes &
lupos hæreticos inuigiles super ecclesiam tibi commissam,
quam suo sanguine acquisiuit Christus, qui describens bo-
ni pastoris officium. Bonus pastor, inquit, educit oues suas,
& ante eas uadit, & oues audiunt uocem, & sequuntur illū.
Singula ponderanda sunt uerba domini nostri Iesu, educa-
re oues:

re oues, & ante eas ire. Summus honor, summū onus. Quod
sublimior in ecclesia gradus, eo grauior est casus. Quo alti⁹
dignitatis nomen, eo grandius scandalum pusillorum, si nō
vita respondeat nominis dignitati. Qualem oporteat esse
Episcopi vitam, Pauli Apostoli præscripsit autoritas, vt sit
sine crimine, sicuti dei dispensator, non superbus, non iracū
dus, non vinolentus, non percussor, non turpis lucri cupi
dus, sed hospitalis, benign⁹, sobri⁹, iustus, sanctus, continēs,
amplectens eum, q̄ secundum doctrinam est, fidelem sermo
nem, vt potens sit adhortari in doctrina sana, & eos, qui cō
tradūcunt, arguere. Hactenus si forte quid minus præ
stitit adolescentia, condonari potest etati. Cæterum iam in
Episcopum consecratus, quia ipse omnibus locis, in tam am
pla ditione præsens esse non potes, non minor cura & soli
cūdo est impēdenda, vt subiectis tibi populis, iuxta descri
ptionem domini nostri Iesu Christi, bonos pastores præfe
ctos habeas, qui non semetipsos pascant, sed gregem domi
ni. Verissima, indubitataq̄ sententia est, pastorem a deo
esse iudicandum, non pro suis solummodo peccatis, sed & p
peccatis subditorum, quibus curam debitam non impen
dit. In hoc malo uitando, tuæ diligentia est, ne iuxta Pauli
admonitionem, cito alicui manum imponas, ne pro pasto
ribus ecclesia accipiat lupos, qui non pascant, sed improba
vitæ exemplo, oues dilanient, aut certe canes non valentes
latrare, quibus aduersus insidias, & rapacitatem luporum,
frustra creditur ouiliū custodia. Neq̄ illos audias vnquā,
neq̄ imiteris, qui sibi blandiētes, dicūt. Habeo ministros,
habeo vicarios, quibus commisi, vt cuncta circūspecte agāt,
ego interim securus viuens fruam pace mea, donec pertran
seat flos iuuentutis meæ. Nouit enim R. P. tua, quod sic
interim otari, non est pastorem agere, sed in pace huius
mūdi viuere, & semetipsum pascere de patrimonio crucifi
xi, & non iuxta præscriptum domini nostri Iesu, oues edu
cere, & ante illas ire. Laudabilis certe & pia est pastoris
voluntas, quod ea saltem cura quantū lacumq̄ sibi est, vt o
ues interim pascantur, sed in hoc non laudo, quod interim
ipse pastor sua pace & quiete frui velit, tanquam ad perso
nam suam de ouibus non pertineat, nempe q̄ diu de la
cte gregis manducat, pastor manet, necessēq̄ est, vt ecclesi
am de i

am dei pascat, & totum ipse facit, quicquid in vniuersa sua
pastorali cura sit per ministros, quibus faciendū munus de
legauit, requiretq̄ dominus deus oues suas de manu pasto
ris, non sic de manu eorum, quibus pastor ipse semetipsum
pascens, oues illas cōmendauerit. In hoc ergo officio dignis
sime præsul, si tu ipse pergas ac vigiles, licebit tibi alto ani
mo contemnere, si quis iniquus rerum existimator, etatem
obiiciat. Non enim tam refert ad pietatem Christianā lon
ga ætas, quam purus animus. Aduersus huiusmodi accusa
tiones, diuus Paulus confirmat discipulum suum Timo
theum, admonens illum adhuc adolescentem, iam tū eue
ctū in episcopum, ita uitam componere, vt nemo posset epi
scopalem dignitatē propter iuuentutem cōtemnere. Nemo
(inquit) adolescentiam tuam contemnat, sed exemplum es
sio fidelium in verbo, in conuersatione, in charitate, in fide,
in castitate. Attende lectioni, exhortationi, & doctrinæ.
Hæc enim omnis ætatis, non tantum senectutis sunt officia.
Nec est numerator annorum, sed cordium scrutator do
minus. Neq̄ enim putamus, inquit Bernardus, quancum
que ætatem, dei gratia, præmaturam, sicuti nec seram, cum
multos videamus iuniores super senes intelligere, & quod
etati deest, compensari maturitate vitæ & virtutum. Me
liores bonæ indolis sunt adolescentes, inueteratis dierum
malorum. Puer centum annorum maledictus est. Est & e
regione senectus venerabilis non diuturna, neq̄ annorum
numero computata. Bonus puer Samuel, qui loquenti deo
promptus aderat, dicens, Loquere domine, quia audit ser
uus tuus. Interim ergo Reuerendissime Præsul, omni
studio vigilandum est, vt quod ætati deest, morum grauita
te compenses, orandusq̄ ille omnium bonorum largitor do
minus Iesus, vt quod humanis viribus deest, sua gratia, &
benignitate suppleat, et in te ipso, & in ceteris, quos tuę mo
derationi & curæ habes subiectos. Aderit procul dubio ti
bi suppliciter deprecanti, modo non alto gloriēris pastoris
nomine, & te cognoueris, non quasi dominantem in clero,
sed vt pastorem in populo, vt ministrum dei, qui oues illius
custodiendas susceperis. Opes, honor potentia, gloria, ge
nerosa familię tuę nobilitas, bona sunt externa, que neq̄ ex
te in te sunt, neque possunt animum vere facere beatum.
Propter

Propter quorum amorem multi magna fecerunt, qui fuerunt in seculo sublimes, non apud deum, sed apud homines gloriam, quæ in puluere deducitur, semper anxie querentes, neglectis veris animi bonis, in verbo salutis æternæ, dicente Esaiâ propheta, Omnis caro fœnum, & gloria eius, tanquã flos fœni, Aruit fœnum, decidit flos, verbum autem domini manet in æternum, hoc est, verbum factum caro pro nobis, verbum euangelij, id est, verbum annunciatiõis omnis boni, omnis gaudij, omnis consolationis & læticiæ, verbũ salutis æternæ, verbum plenum gratiæ, misericordiæ, & veritatis, verbum pacis æternæ, verbum, quod si ignoraueris, etiam si cætera omnia cognoueris, misera est uita, verbum, secundum quod si vixeris, etiam si cætera ignorentur vniuersa vita est foelicissima. Zelus erga te meus multa dicere compellit, neq; enim quoad vixero, possum non gerere salutis tuæ curam, qui & propter hoc præcipue dicauit reuerentissimæ paternitati tuæ librum hunc de captiuitate & redemptione humani generis, Primum, vt perspectis miseris, & periculis huius uitæ, intellectoq; qd diris hostibus miser vniuscuiusq; hominis animus quotidie oppugnatur, & captiuus, si non Christum habeat ducem, laceratur, atq; ad interitum trahitur, confugas ad eundem medicum Iesum. Deinde, vt hoc saltem argumento scias, & te hactenus a me amari & coli, honoremq; tuum, atq; salutem me coluisse semper, neq; vnq, quod sciam, prætermisisse æ qui præceptoris officium. Quod si his documentis, de quibus iste noster liber tuæ celsitudini dicatus, pertractat, curaueris institui, spero futurum, vt neq; me admonuisse, quæ in publicam utilitate in fore existimaui, neq; obtemperauisse poeniteat, & vt tibi consummato huius vitæ cursu tandem audire cõtingat.

Euge serue bone & fidelis, quia sup pauca fuisti si-

delis, super magna te cõstituã, intra in gaudiũ

domini tui, cuius pariter nos compotes

faciat, a quo omne bonũ descendit,

dñs in sæcula benedictus.

Vale Præsul dignissimè

me, ex Louanio

5. Ca. Sep.

1533.

IOANNIS

DRIEDONIS A TVRNHOVT SACRÆ

THEologiæ professoris apud Louanienses,

De captiuitate, & redemptione generis
humani, Liber vnus.

¶ *Tractatus primus in quo deteguntur errores & hæreses contra humanæ redemptionis mysteria, simul cum ipsorum argumentis.*

VERVNT iam olim Pelagiani hæretici, q in iniuriã facientes diuinæ gratiæ, docuerunt Christum non liberasse genus humanum ab vlla captiuitate, non ab vlllo carcere, aut vinculis, non ab vlla seruitute, sed eundem solum in hoc venisse, vt demonstraret nobis viam salutis & vitæ eternæ traderet documẽta, præberetq; salutaris vitæ exempla, doceretq; nos euangelium vitæ æternæ & voluntatem patris sui, seipsum proponens nobis in humilitatis & patientiæ exemplum, quod spectemus, quod imitemur, in quo & erudiamur vt caueamus elationem atq; superbiam. Hæc hæresis non longe est aliena ab infidelitate paganorum gentilium. Nam & hoc est, vt tradit beatus Anselmus, quod valde mirantur infideles quod liberationem hæc vocemus redemptionem. In qua namq; aiunt captione, aut in quo carcere, aut in cuius potestate tenebamini, a quibus vos deus nõ potuit liberare nisi tot labores ac poenas subiret. Ad extremũ fuso etiam sanguine per mortem vos redimeret. Quib⁹ cum dicimus, redemit nos a peccatis & ab ira, ab inferno & de potestate diaboli, & quem vincere nõ poteramus nos, ipse pro nobis expugnauit, emens nobis regnũ cœlorum, & hæc omnia faciens ostendit quantum nos diligeret. Contra obijciunt nobis. Si dicitis (aiunt) quod deus hæc omnia non potuit facere, solo iussu quem creditis iubendo cuncta creasse repugnatis vobis ipsis, quia cum hic impotentem facitis quẽ alibi omnipotentem prædicatis. At si dicitis quod potuerit quidem, sed noluerit aliter liberare vos nisi per hunc mo-

B dum

dum quomodo sapientem facitis illum quem sine vlla necessitate tam indecora voluisse pati asseritis. Præterea omnia hæc quæ obtenditis (inquiunt, in dei voluntate consistunt. Ira namque dei non est aliud quam voluntas puniendi. Deo ergo si non vult punire peccata hominum, liberi erunt mox omnes homines a peccato, & ab ira dei, ab inferno & potestate diaboli. Ex his & similibus infidelium hominum technis heretici forsitan sumentes occasionem confingunt argumenta, quibus probare conantur Christum esse mortuum non propter liberationem, sed propter eruditionem duntaxat. Vtque adeo autem hæc perniciofa pestis sua contagione Ecclesiam Christianam tempore Augustini infece rat, ut ad tempora usque Bernardi remanserint huius pestis reliquæ, quod manifestum est ex his quod vir ille sanctus scribit aduersus Petrum quendam Abailardum, qui in libro quodam suarum sententiarum totum nostre incarnationis mysterium destruere, & omnium ecclesiasticorum patrum sententiam contemnere præsumpsit, gloriatus sese meliorem inuenisse sententiam, quam hæcenus tradidit Christianorum schola. Sciendum est (inquit) quod omnes doctores nostri post Apostolos in hoc conueniunt, quod diabolus dominum & potestatem habebat super hominem, & iure eum possidebat, ideo videlicet, quod homo ex libertate arbitrii, quam habebat, sponte diabolo consensit. Atque ideo, sicut dicunt doctores, incarnatus est hac necessitate filius dei, ut hominum genus, quod aliter liberari non poterat per mortem innocentis, iure liberaretur a iugo diaboli. Sed ut nobis, inquit, videtur, nec diabolus vnquam ius aliquod in hominem habuit, nisi forte deo permittente, ut carcerari, nec filius dei, ut hominem liberaret, carnem assumpsit. Quid in his, inquit Bernardus, verbis intolerabilius iudicem, an blasphemiam, an arrogantiam, an non iustius os loquens talia fustibus tunderetur, quam rationibus refelleretur? Quid lex, quid propheta, quid psalmi, quid Apostolici viri nobis aliud euangelizant, quam quod deus factus sit homo, ut hominem liberaret, & si angelus dei de cælo nobis aliud euangelizauerit, anathema sit. Habet hæc heresis multa absurda contra integritatem recte fidei. Aiunt enim Christum dei filium propterea solum in carne venisse, ut viam salutis hominibus

ostensa

ostenderet, illosque erudiret, illuminaretque & exemplo suæ passionis doceret virtutes humilitatis & patientiæ, & ad amorem sui hominum corda accenderet. Proinde totum, inquiunt, quod deus in carne nostra apparuit de vita, de doctrina, de conuersatione illius, nostra instructio est. Cæterum in passione inquit & morte solū voluit suam erga nos charitatem ostendere ac commendare. Idcirco namque in mundo est, & recte conuersatus, & per passionem & crucem in sua reuersus est, ut viuendo & docendo traderet hominibus formam viuendi. Patiendo autem & moriendo metam præfigeret charitatis ac patientiæ. Sed contra huiusmodi hæreses intolerabiles copiosam domini nostri Iesu Christi redemptionem euacuantes, quinque probabimus ex scripturis sententias catholica fide tenendas. Prima. In opere salutis per Christum nobis exhibitæ, fuit non solum eruditio exemplaris vitæ & charitatis commendatio, sed etiã vera liberatio a captiuitate, a seruitute peccati, a potestate diaboli, a carcere, & a vinculis relaxatio. Secunda.

In hoc salutis opere fuit non solum liberatio seu relaxatio, sed & vera emptio, redemptio, seu pretij exolutio.

Tertia. In hoc salutis opere fuit victoria seu triumphus per bellum quoddam seu conflictum acquisitus, concurrente præterea oblatione seu sacrificio voluntario.

Quarta sententia. In hoc salutis opere fuit viuificatio quædam nostra & regeneratio seu resuscitatio simul, & lotio seu mundatio sordium peccatorum. Quinta.

Modus iste liberandi genus humanum per sanguinem filii innocentis, congruebat diuine maiestati, simul & sananda nostre miseriam. Quatenus autem quisque sacræ theologie studiosus valeat & contra paganorum, gentilium, atque hæreticorum iacula atque insidias ambulare præmunitus, & ad intellectum scripturarum de hoc sacratissimo nostre redemptionis mysterio facilius peruenire, & supradictarum sententiarum veritatem plane intelligere, non erit inutile primū recensere aliquot argumenta, quæ contra huiusmodi sententias confingi possunt.

Primum. Christus in scripturis iubet & docet, ut nos lucemur contra diabolum, resistamus & vincamus illum. Docet etiam, ut nos liberemus nosmetipsos

B ii a pec-

4 IOAN. DRIEDONIS DE CAPTIVITATE ET
a peccatis, & nosmetipsi soluamus peccatorum nostrorum vincula, ut nos ipsi saluamus animas nostras, ut mundemus corda nostra & conscientias nostras, & faciamus in nobis cor nouum & spiritum, & credamus in eum, & conuertamus corda nostra in Deum. Ipse enim est qui loquitur in Psalmis, in prophetis, & in Apostolis, ut nos haec omnia faciamus in nobis. Proinde & docent sancti patres, quod omnis Christi actio, nostra sit instructio. Ergo Christus venit in carnem ad docendum, monendum, quid nos facere debeamus. Item Christus pro iusticia & veritate predicanda, patienter sustinuit iniurias usque ad mortem crucis, & quod in hoc solum voluerit nos erudire, atque instruere videtur per suum ipsius verbum dicentis, Exemplum dedi vobis, ut quemadmodum ego feci & vos faciatis. Ita qui dicit se Christum sequi, debet quemadmodum Christus ambulauit, & ipse ambulare. Item Apostolus Petrus. Christus passus est pro vobis (inquit) relinquens exemplum, ut sequamini vestigia eius. Similiter Paulus ait. Estote imitatores mei sicut ego Christi. Atque idem alibi. Apparuit, inquit, benignitas & humanitas Saluatoris nostri dei, erudiens nos, ut abnegantes impietatem, & secularia desideria, sobrie, pie, & iuste viuamus in hoc saeculo. Et alij aliquot in locis Petrus & Paulus Apostoli docent Christi natiuitatem, mortem, sepulturam, resurrectionem, & ascensionem, ceteraque eius opera esse mysteria, seu symbola, & signa ad quae debemus conferre vitam nostram. Nam de natiuitate dicit Petrus. Quasi modo geniti infantes lac concupiscite. Propter passionem Paulus dicit, Si sustineamus cum Christo, & regnabimus cum illo. Propter crucem idem dicit, Qui Christi sunt carnem suam crucifixerunt cum vitijs & concupiscentijs. Propter sepulturam dicit, Sepulti sumus cum Christo per baptismum in mortem. Propter resurrectionem dicit, Ut quemadmodum ipse resurrexit a mortuis ad vitam immortalē, ita & nos in nouitate vitae ambulemus. Propter ascensionem dicit, Si surrexistis cum Christo, quae sursum sunt quaerite, quae sursum sunt sapite. Ex his atque similibus videtur consequens esse, Christum venisse in carnem, non ut de vlla potestate seu vinculo hominem redimeret, non ut damnatum in carcere liberaret ab illo, non ut satisfaceret pro peccatis nostris,

REDEMPTIONE GENERIS HUMANI, LIB. VNVS. 5
stris, sed ut erudiret nos sobrie, iuste, & pie vivere, & iusticiam usque ad mortem seruare.

Secundum argumentum. Christus si pro nobis vicit diabolum, qua ratione iubet nobis, ut adhuc pugnemus contra diabolū, & resistamus illi, & vincam illum. Vbi est pugna & conflictus, ibi nondum est triumphus. Praeterea antequam veniret in carnem Christus, iustificabantur olim patriarchae, prophetae, liberabaturque a seruitute & a captiuitate diabolī. Liberatio igitur & iustificatio non videtur esse fructus solius passionis Christi. Amplius autem. Christus iuxta Apostolicam doctrinam, gratis fecit nos saluos. gratis autem nos facere saluos, non stat cum emptioe seu pretij exolutione. Videtur ergo liberatio humani generis non fuisse per iustum pretium recuperatio salutis illius. Postremum. Christus per legis veteris obseruationem redemit eos, qui sub lege erant, dicente Apostolo, Misit deus filium suum natum ex muliere, factum sub lege, ut eos, qui sub lege erant redimeret. Si per mortem redemit tam eos qui sub lege erant, quam eos qui sine lege erant, qua ratione dicit Apostolus Christum sub lege factum, ut redimeret eos, qui sub lege erant. Christus redemit nos, inquit Apostolus, de maledicto legis, factus pro nobis maledictus.

Tertium argumentum. Posita causa sufficiente, ponitur effectus, & ut sit effectus, nulla re alia est opus. Si ergo Christus sanguine suo, tanquam pretio condigno & sufficienti emerit nos, consequens videtur, nunc omnes filios Adae liberatos atque solutos a captiuitate, pretio iam per Christum sufficienter exsoluto, & diabolo prorsus iam victo atque ligato, quemadmodum & videtur significare Ioannes Apostolus in Apocalypsi, draconem. id est diabolū missum esse in abyssum, & clausum atque ligatum esse per angelum descendentem de caelo. id est per Christum, ut non amplius valeat gentes seducere. Praeterea in hac vita diabolus non habet potestatem in homines, nisi tentandi, suggerendi, instigandi. Sed haec omnia operabatur in Adam antequam peccaret, & operatur in hominibus, etiam nunc post exhibitam a Christo passionem. Videat igitur, quod per passionem Christi nequaquam sumus redempti a potestate diabolī.

Quartum argumentum. Vbicunque est emptio, illic & vera est pretij exolutio, illic & oportet personas esse, inter quas fiat commutatio, ementem scilicet & vendentem.

Atque

Atq; illum videlicet ementem pro pretio dato mercem accipere. Istum autem videlicet venditorem pro pretio accepto mercem tradere. Sed in hoc salutis opere, quo saluati sumus per Christum, si Christus ipse sit emptor, emit igitur nos, & non ab alio nisi ab eo sub cuius potestate eram⁹ serui, & in vinculis captiui. Is autem est diabolus. Nam si per peccatū est venundatum genus humanū, nulli alteri venundatum est q̄ diabolo, qui nummo peccati nos emisse videtur. Hoc autem si dederimus, videbitur Christus nos esse mercatus a diabolo, & ita inter Christum & diabolum videbuntur quaedam emptionis & venditionis interuenisse cōmercia, vt primum diabolus tanq̄ emptor pretium dedit pro homine, quem possideret, & deinde Christus rursus dedit pretiū diabolo, quo pretio accepto redderet Christo quod possidebat. Hæc autem omnia esse absurdissima in fide catholica est manifestissimum considerantibus, nec diabolus pretium sanguinis Christi exegisse, vt redderet hominem, quem possederat, nec Christum suum sanguinē in ara crucis diabolo, sed deo patri obtulisse.

Quintū argumentum. Quicumq; vel emit vel redimit rem aliquā, soluit pretiū ei qui possidet. sed Christus nō soluit pretiū, id est sanguinem suū diabolo, qui iuxta Pauli Apostoli doctrinā nos captiuos detinebat ad suā ipsi⁹ voluntatē. Videat igitur quod liberatio hæc, qua Christus nos liberauit, non proprie sit appellanda emptio seu redemptio. Hic iam si dixeris Christum dedisse seipsum in pretiū non diabolo, sed deo patri, contra non videtur sapiens esse mercator, qui emit rem carius quam valeat, commutans rē infiniti valoris tanq̄ pretium pro rebus valoris finiti. Sed Christus verus deus & homo est valoris infiniti, non ergo dedit seipsū tanq̄ pretiū pro humano genere. Vñ potest for mari argumentū hoc pacto. Christi⁹ si vitā suā tāq̄ pretiū pro humano genere exposuit, humanū igitur genus, magis est pretiosū, quā vitā Christi. Itē si pater ita dilexit humanū gen⁹, vt daret filiū suū vnigenitum, tanq̄ pretiū pro humano genere, consequens videt, deū patrē magis dilexisse genus humanū q̄ Christū filiū suum vnigenitū, quā quod emitur, cari⁹ habetur quia pretiū quo emit, deus autē nō magis dilexit genus humanū, quā filiū suū vnigenitū verū deū & hoīem.

Sextum

Sextum argumentū. Neq; deus pater, neq; Christus debuit diabolo quicq; propter qd' illi oportuerit vllū pretium soluere, aut hominem innocentem in mortem tradere, nec diabolus ius habuit in hominem quem fraudulenter per mendacium deceperat, qua igitur ratione saluatio hæc a potestate diaboli dicitur emptio, quæ facta sit pretio⁹.

Septimum argumentum. Diabolus neq; vnq; fuit alienatus a potestate dei, neq; vnq; habuit vllam potestatē seu dominium supra hominē, nisi forte deo aut iubente, aut permittente, quemadmodum custos cracerum seu tortor, qui iussu regis habet maleficos custodire atq; torquere. Deinde neq; homo, quantumuis peccauerat, fuerat vnq; alienatus a dei potestate atq; dominio. Cum ergo nemo emat aut redimat quicquam nisi quod aut suum non fuit, aut suum esse desijt, & homo nunq; desierit esse sub dominio dei, cuius sūt oīa, diabolus, infernus, carcer, & dānati in carcere, Dominū est terra & plenitudo eius, consequens videtur quod hæc nostrę salutis liberatio a potestate diaboli non sit appellanda, quæ sit per exolutionem pretij, emptio, sed gratuita potius liberatio, & misericordia dei educentis vinc̄tos suos de carcere, eripientis illos de tortorū & inimicorum manibus seu potestate.

Amplius autem, Communis animorum conceptio est, quod eius est debitum peccati luere & puniri, cuius est peccare, id quod indicat natura, & omnis æquitas quemadmodum pulchrum est miseriam esse, vbi eam congruit esse, in creatura videlicet peccāte, ita turpe est miseriam esse, vbi eam esse non congruit, in iusto videlicet, qui nīhil supplicij commeruit. Si homines iustos, sobrios, pudicos videremus a iudicibus huius seculi varijs supplicijs affici, quis non offenderetur & accusaret deformem & iniquam esse reipublicæ administrationem, quanto magis debet creatoris sapientissima bonitas in administratione creaturarum suarum vitare deformitatem istam. Christus autem non peccauit, ergo pœnam peccato debitam pati non debuit. Vnde ex huius consideratione videtur, quod magis fuisset congruum diuine sapientiæ, atque iusticiæ si filius dei assumpsisset ipsum Adā in vnitatem personæ, per quam fieret pœnalis exolutio pro omnibus filijs Adę, quā assumere naturam innocentem, quę nihil commeruit.

Preterea

Præterea Christus si exoluit poenam sufficientem peccatis nostris debitam, abundeque satisfecit pro peccatis totius mundi, ut quid ergo oportet homines iam per gratiam fidei iustificatos pro peccatis suis ingemiscere, poenitentiam agere, & pro tollendis peccatorum suorum debitis subire poenas, ut quid in iungit sacerdos satisfactoria opera confitentibus, ut quid anime pro suis peccatis iam remissis torquentur in igne purgatorio? Quarto roborari videtur id ipsum. Christus si abunde satisfecerit pro omnibus peccatis membrorum Ecclesie, qua ratione sanctorum merita in thesauro Ecclesie colliguntur tanquam utilia & proficientia alijs ad poenarum peccatis deuitarum exolutionem, cur insuper aliorum sanctorum passiones sunt tanquam supplementa quedam passionum Christi, quemadmodum videtur docuisse Apostolus Paulus ad Colossenses primo. Gaudeo, inquit, in passionibus pro vobis & adimpleo ea quae desunt passionum Christi in carne mea pro corpore eius quod est Ecclesia, ubi glossa quedam, ut inquit diuus Thomas, sic habet. Quedam passiones adhuc desunt, eo quod apotheca meritorum Ecclesie nondum est plena, nisi cum finitum fuerit saeculum hoc corruptibile.

Octauum argumentum. Christus si precioso sanguine suo mercatus est nos a potestate diaboli, proprijs acceptis terminis, qua ratione dicitur fortis bellator, victor, triumphator, & apud Esaiam velox spoliatorum detractor e faucibus diaboli. Praelari, vincere, praedari, spoliare, cum emptionis & pugnationis commertio pugnare videtur. Deinde Christus si vera emptione & satisfactione nos emit, qua ratione in scripturis legimus, Christum orando & postulando impetrasse sibi a deo patre regnum suum quod est Ecclesia gentium & filiorum Israel, quemadmodum ait ad ipsum pater. Postula a me & dabo tibi gentes hereditatem tuam.

Nonum argumentum. Christus si tanquam fortis pugnator diabolum vicerit, & contra illum triumphauerit, detrahens illius spolia & alligans eundem, qua ratione ipse Christus dicitur victima, hostia, sacrificium, & propitiatio pro peccatis. Modus placandi deum iratum per spontanea sacrificia & oblationes voluntarias, quae fiunt sine tumultu & violentia, non videtur conuenire praellandi, vincendi & praedandi modo, qui sit cum tumultu & strage violenta.

Decimum

Decimum argumentum. Qua ratione saluatio haec per Christum facta potest esse liberatio a captiuitate, seu redemptio ex seruitute, cum ex scripturis sacris sit manifestum hanc ipsam liberationem esse viuificationem seu resuscitationem ac regenerationem seu natiuitatem quandam ad spiritualem vitam. Deinde cum ex scripturis discimus eandem saluationem esse sanationem, mundationem, purgationem, seu lotionem sordium, qua ratione poterit esse viuificatio ac resuscitatio a morte, vel regeneratio seu natiuitas quaedam ad vitam, quae videntur simul stare non posse. Is enim qui captiuus detinetur in vinculis aut sanandus, aut purgandus, seu mundandus a sordibus est, iam natus est, & nondum mortuus, quamuis sit infirmus & immundus.

Iam videamus argumenta, ex quibus probari videtur modum istum liberandi hominem per pretium sanguinis innocentis non esse diuinae sapientiae, & maiestati congruum, & pro hoc sit argumentum vndecimum. Potentia dei regnat ubique, quomodo ergo indiget deus, ut ad vincendum diabolum de caelo descendat. Deus est omnium dominus, tam ipsius diaboli, quam carceris infernalis, & eius etiam, qui in illo carcere detinetur captiuus. Dei enim sunt omnia, infernus, diabolus, carcer & regnum caelorum, omnia enim illius sunt, qui fecit omnia. Certum est diabolum non esse dominum neque infernalis carceris, neque hominis in hoc carcere captiuum. Quid ergo opus erat, ut haec liberatio fieret per mortem & sanguinem innocentis filij, quae potuit fieri ex dei beneplacito, per verbum solum & iussionem seu praecceptum. Neque enim videtur verisimile, quod is qui creauit caelum & terram ex nihilo, non potuerit hominem captiuum liberare etiam nihilo. Videtur igitur hic redemptionis modus fuisse superuacuis, praeter rationem & congruentiam. Quomodo enim poterit diuinae sapientiae congruum esse Christum incarnari, & pati, & pretium soluere, ut liberet e suo carcere suum vinculum, quem solo nutu, si voluit, potuit liberare, praesertim cum diabolus nunquam habuerit dominium aut ius in hominem, neque vnquam potuerit hominem manumittere.

Ceterum Deus si solo verbo aut nutu, ut potuisset, ita etiam voluisset

C

voluisset redimere humanum gen^o, relucere nobis magis in hoc opere eius omnipotentia atq; maiestas. Si ergo vlla nobis necessaria fuerat redemptio, aut liberatio e carcere, aut ex vinculis, aut ex captiuitate, congruebat vt verbo potius fieret qua sanguine & iniuriosa morte hominis innocētis.

Duodecimum argumentum. Rationi maxime conuenit ei qui violenter & per fraudem occupat, spoliari sua praeda per superioris domini potentiam. Videtur igitur fuisse conuenientissimum quod Christus diabolum per solam potentiam spoliaret absq; pretio sanguinis. Praeterea, deus ita liber est, vt nullius legi aut potestati aut iustitiae subiaceat, deus sibi ipsi lex, q (vt inquit Apostolus) operatur oia secundum consilium voluntatis suae. Ipse ergo ita iustus est, vt quicquid velit, non potest esse iniustum. Potuisset igitur pro suae voluntatis beneplacito, sua ipsius iusticia manente salua, liberasse hominem gratis pro nihilo, condonando illi peccata, non exoluto pretio vlllo, quod si fecisset benignitas sua & misericordia magis fuissent relucens. Cum in homine offenso seu iniuriam passo maioris sit clementiae, gratiae, & misericordiae gratis qua exacta satisfactione iniuriam condonare. Adhuc videtur argumentum, deus precipit, vt peccati b^o in nos plene dimittam^o, neq; aliquam vindictam aut satisfactionem exigamus, & conuenit, vt deus quae facienda precipit, etiam ipse faciat. Consequens ergo videtur decere benignitatem dei, vt omnia remittat peccata absq; aliqua exactione pretij satisfactorij pro peccato. Insuper, deus si exigat poenam innocentis in pretium pro peccatis, videtur dilectari & letari in morte, poenis, seu miserijs innocētis hois. Sed haec omnino abhorrent a bonitate dei, non exegit ergo passionem Christi innocētis, vt pretium satisfactionis pro peccatis nostris.

Decimum tertium argumentum. Iudei crucifigendo Christum plus peccauerunt, quam Adam transgrediendo praecipitum dei per vnus pomi gustum. Si ergo peccatum Adae tantum fuit, vt expiari non potuerit nisi per mortem Christi, sequitur quod peccatum maius, maiori expiatione opus habuerit. Quam ergo expiationem habebit hoc homicidium in Christum commissum, aut quomodo per mortem Christi potuit redimi & reconciliari deo gen^o hominum, qui ipso facto grauius peccauerunt, si multo amplius pro-

uocauerunt

uocauerunt deum ad iracundiam Iudaei Christum crucifigentes quam Adam gustans pomum vetitum.

Praeterea tam malum fuit occidere Christum, quam bonum fuit illi vita. sed Christi vita deitati vinita fuit infiniti valoris & pretij, fuit igitur occisio Christi infinitae malitiae. quomodo igitur potest mors eius superare, & delere peccatum eorum, qui occiderunt illum simul & aliorum?

Decimum quartum argumentum. Deus vel non potuit salua sua iusticia aliter liberare genus humanum quam per mortem innocentis, vel potuit. Si aliter non potuit de peccatores de manu diaboli liberare, qua ad mortem crucis tradendo iustum & innocentem, vbi est eius omnipotentia? Si vero potuit, & noluit, vbi est eius sapientia, & iusticia, quae pro impiorum liberatione, aut satisfactione exegit supplicium innocentis? Praeterea conuenientissimum videtur, vt praeda iniusta & iniqua voluntate detenta per superioris potentiam potius quam per pretium datum de manu tyranni liberetur, videtur ergo modus liberandi hominem de manu diaboli per potentiam dei magis congruus deo, quam liberandi modus per satisfactionem & solutionem pretij. Haec & id genus multa sunt, quae iam olim Apostolis, martyribus, virginibus, & in hodiernum vsq; diem Christianis consueuerunt obijci a gentibus, ab huius mundi sapientibus, & infidelibus, quibus iuxta Pauli sententiam, Christus crucifixus est stulticia, quibus sacratissima nostrae redemptionis mysteria videntur esse deliramenta. Huius quoque generis argumenta etiam confingi possunt ab hominibus apostatis, haereticis, impijs, & arrogantia plenis, qui cum deo disputare praesumunt a vera Christi fide alieni, exigentes a diuina voluntate, cur ita voluerit & non aliter facere.

Sed contra vniversa haec sathanicae machinamenta docet tota Christianorum Ecclesia Christum venisse in carnem, vt de captiuitate & de seruitute nos liberaret, & de malis peccato nostro debitis satisficeret, & ad bona, quae perdidimus, restitueret. Nam & ex scripturis sacris firmiter fidei terque credendum est quod Christus dei filius cum in forma esset dei ab eterno verbum, & deus apud deum ex tempore formam serui accepit veniendo in carnem passus & mortuus non solum vt homines verbo & exemplo erudiret, in-

C ii strueret

strueret, & ad amorem sui incitaret, sed ob id precipue ut totum humanum genus quod perierat a potestate diaboli, a vinculis peccati liberaret, & pretium pro peccatis hominum exolveret deo patri, & nos a regno diaboli in regnum Christi transferret, & hereditatem in primo nostro parente Adā restitueret amissā, ut nos vivificaret, ut nos mundaret, & in sanguine suo lauaret a peccatis nostris, & sanaret ab infirmitatibus nostris. Hæc consideratio fiet manifesta considerantibus ex scripturis per unum hominem peccantem naturam humanam factam esse obnoxiam damnationi sub potestate diaboli captivam, deo inimicam, in servitutem peccati adactā, & idcirco indigere liberatione & liberatore. Declarantur hæc omnia innumeris scripturæ sacræ testimoniis tam veteris quam novi testamenti, in quibus legimus beneficia per Christum Iesum nobis impensa esse remissionem peccatorum, liberationem de domo carceris, de captivitate de vinculis, de potestate diaboli, redemptionem de servitute peccati, abolitionem chirographi decreti adversus nos, reconciliationem cum deo patre, resurrectionem a morte ad vitam, sanationem ab infirmitate, mundationem a peccatorum maculis, restitutionem salutis, per solutionem pretii pro peccatis, iustificationem etiam, & tandem plenam glorificationem.

Loquitur sub Typo Hierusalē ad populū acquisitionis dominus per prophetam Sophoniam dicens, Saluabo te & liberabo te, nolī timere. Paulus secunde ad Timotheum primo, homines a diabolo captivos teneri afferit ad eius voluntatem, & ad Collocenses primo, docet Christum eruisse nos de potestate tenebrarum, & transfuisse in regnum suum.

Christus si solū venisset in hunc mundū ad ostendendum nobis viam, ut solū imitationis exemplū se nobis proponeret, & non etiam in sanguine suo lauaret nos, redimeret etiam a peccatis, in veram atque spirituales vitam nos restituens, nō dixisset in euāgelio, Filius hominis venit in hunc mundū dare animam suam redemptionem pro multis, nondiceret, Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. Item, hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur. Hic est sanguis meus, qui pro vobis effundetur in remissionem peccatorum. Item Apostolus, Cum eramus adhuc peccatores, inquit, reconciliati sumus deo per sanguinem ipsius.

alibi.

alibi. Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, eramus natura filii iræ & reconciliati sumus. eramus filii ignorantie, viæ civitatis, habitaculi prorsus ignari, & sapientiam consequuti sumus, filii imbecilles, ignavi atque infirmi, & virtute ex alto induti iam sumus. Princeps huius mundi eiectus est foras, regna dæmonum sunt contrita, vicit leo de tribu Iuda, qui eripuit nos de duro Pharaonis imperio. Vnde canit Ecclesia, Iesu nostra redemptio, amor & desiderium, quæ te vicit clementia ut ferres nostra crimina inferni claustra penetrans, tuos captivos redimens. Item O vere digna hostia, per quam fracta sunt tartara, redempta plebs captiva. Christus ergo non solū docuit, sed & integram salutem dedit in conspectu omnium electorum. Neque solum ostendit viam aut salutis aut charitatis aut patientiæ, sed & salutem ipsam, charitatem, et patientiam ipse largitur dimittens peccata, largiens & spiritum sanctum, spiritum fidei, patientiæ, & charitatis, oculos cæcorum aperiens, & de tenebris captivos educens. Dicente deo patre ad eundem filium suum per Esaiam prophetam. Ego dominus dedi te in foedus populi, in lucem gentium, ut aperires oculos cecorum & educeres de cõclusionem vincitum de domo carceris, sedentes in tenebris. Ipse Christus apud eundem Esaiam loquitur, Spiritus domini super me eo quod vnixerit me ad annunciandum mansuetis, misit me ut mederer contritos corde, & prædicarem captivis indulgentiam, & clausis apertionem, ut prædicarem annum placabilem domino, Esaiæ sexagesimo primo. Non estis vestri, inquit Paulus, empti enim estis pretio magno, quemadmodum & Petrus docet nos esse emptos, non corruptibili auro vel argēto, sed pretioso sanguine agni immaculati. Item Paulus ad Hebræos secundo, Christus per mortem suam destruxit illum, qui mortis habebat imperium. Ad ephesios primo. In Christo Iesu habemus redemptionem per sanguinem ipsius in remissionem peccatorum. Item Actuum secundo, Christus acquisiuit Ecclesiam suam sanguine suo, Ad Collossenses, Vivificavit nos cum illo donans omnia delicta. Ad Hebræos nono. Sanguis Christi qui per spiritum sanctum seipsum obtulit immaculatum deo, emundat conscientiam nostram ab operibus mortuis

mortuis ad seruiendum deo viuenti. Item Apocalyp. primo. Lauit nos a peccatis nostris in sanguine suo. Ad Ephes. 5. Dilexit nos & tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam deo viuenti in odorem suauitatis. Item de ipso rege nostro loquitur Esaias. Ipse vulneratus est, inquit, propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra. Disciplina pacis nostrae super eum, & liuore eius sanati sumus, omnes nos quasi oues errauimus, vnusquisq; in viam suam declinauit, & posuit dominus in eo iniquitates omnium nostrum. Oblatus est, quia ipse voluit, sicut ouis ad occisionem ducetur, & non aperuit os suum, Esaias .53. Item sub persona Hieremie Christus loquitur. Ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam, & non cognoui, supple, peccatum in me, propter quod sic debeam duci in mortem, quia super me cogitauerunt consilia, dicentes, Mittamus lignum in panem eius, crucem videlicet in corpus eius, & conteramus eum de terra viuentium, Hieremie .11. Rursus prima Petri primo. Peccata nostra ipse portauit in corpore suo super lignum. Insuper Zacharie .9. Deus pater loquens ad populum Hierusalem, de futuro tunc rege suo Messia. Exulta, inquit, satis filia Sion, iubila filia Hierusalem, Ecce rex tuus veniet tibi iustus & saluator, & ipse pauper sedens super asinam, & super pullum filium asinae (paucisq; interpositis ipse idem pater sermonem conuertens ad filium) Tu quoq;, inquit, in sanguine testamenti tui emisisti vinculos de lacu, in quo non est aqua, tanquam dicat, O Hierusalem non amplius est tibi moerendum, ieiunandum, & lugendum propter absentiam regis quem desideras, exulta iam, quia mox ipse venturus est humilis & mansuetus, & cetera. Cum igitur in huiusmodi scripturis audis liberationem, emptionem, redemptionem, bellum, victoriam, reconciliationem, viuificationem, illuminationem, lotionem, mundationem, sanationem, sacrificium, & oblationem crebrius nominari, consequens est Christum non solum docuisse nos, sed & vere vicisse diabolum, liberasse nos, & emisse aut redemisse nos, viuificasse, illuminasse, sanasse, & lauisse animas nostras in sanguine suo. Aliud enim est docere, aliud emere, & redimere, aliud bellare & vincere, aliud viuificare, aliud sanare, mundare & sacrificium seu oblationem offerre, & reconciliare. Vbi enim emptio, ibi &

ibi & pretium. vbi redemptio, ibi solutio pretij recuperatio eius quod amissum erat. vbi liberatio, ibi solutio de captiuitate. vbi reconciliatio, ibi inimicitiae destructio. vbi pretij solutio, ibi compensatio quaedam, & satisfactio, & iusta commutatio. vbi viuificatio, ibi vel ad vitam generatio, aut a morte resuscitatio. vbi hostia aut victima, ibi pro deuictis hostibus oblatio in gratiarum actione. vbi lotio, ibi a sordibus purgatio. vbi sanatio, ibi ab infirmitate & languore curatio. Vnde & infantes, qui neque doceri possunt, neque Christum imitari cum regenerantur, per vniuersum orbem Christianum dicuntur erui de potestate tenebrarum, & transferri in regnum Christi, expulsoque immundo spiritu de cordibus eorum effici templum spiritus sancti, dicuntur & lauari atque mundari in sanguine Christi. Proinde iam a principio ecclesiae Apostolorum in hoc usque tempus super infantes baptizandos per vniuersum orbem Christianum fiunt exufflationes & exorcismi, & dicitur super eosdem. Exi immunde spiritus, & recede ab hoc famulo dei, & da honorem Deo viuio.

Hac ergo sunt, quae in sequentibus elucidare decreui.

Sequitur tractatus secundus.

¶ *Tractatus secundus, in quo declaratur, qualis, & a quo sit humani generis captiuitas, qualis item, & a qua potestate, & a quibus vinculis sit liberatio per Christum nobis exhibitam.*

P RO dissolutionibus igitur argumentorum et scripturis, ac rationibus mysteriorum Christianae fidei intelligendis, iam superest considerare, qualis nam sit huiusmodi captiuitas humani generis, & quae in captiuitate potestas detinens, qualis captiuandi modus, quis carcer, quae tenebrae, quales compedes, & secundum quem modum Christus dicitur horum vinculorum disruptor, & victor ipse hostis humani generis, quis vincendi modus, quae spolia, & quo nam pacto fiat haec victoria, qualis emptio, quale pretium, quale iudicium,

&

& inter quas personas causa ista agendi formetur, & quale nam sit in hoc salutis opere sacrificium, qualis victima, & quemadmodum sit viuificatio, ex qua morte, & ad qualem vitam, ex quibus tenebris sit illuminatio, qualis sanatio, ex quo morbo, & ad qualem sanitatem, & quo nam modo, & ex quibus maculis fiat huiusmodi in Christi sanguine lotio atq; mundatio. Hęc enim sunt, quę in scripturis passim designantur, quę in omni ferme scripturę loco iterum atq; iterum inculcantur, exaggerantur, & repetuntur. Vniuersa hęc in sacris literis, omnes quidē legunt, sed non oēs intelligunt, quę legunt, & idcirco mens orantium manet sæpe sine fructu. Hęc sunt de quibus tanq; de propria materia tractat totus liber scripturę sacrę, quę etiam in hoc differt ab omnibus scientijs philosophorum, & alijs disciplinis, quia illę tractant de operibus conditionis, hęc sola de operibus instaurationis. Proinde nisi quisq; harum rerum habuerit verum intellectum, non poterit attingere verum sacrę scripturę sensum, neq; prophetas, neq; psalmos, neq; legem, neq; euangelia, neq; Apostolorum doctrinas recte interpretabitur. Nam & in lege, & in omnibus ferme psalmis, scripturisq; prophetis insinuat dei spiritus operum redemptionis humani generis, sublimia, veneranda, profundaq; mysteria. Pro quibus intelligendis, iugi memoria ubiq; tenendum est, in Adam vniuersum genus humanum errasse a vera sua salute, a vera vita sua, adactumq; esse in captiuitatem quandam, in seruitutem, in carcerem, in tenebras, in vincula, in infirmitatem, in languorem, in mortem, et ideo neq; captiuitatem, neq; seruitutem, neq; tenebras, neq; carcerem, neq; vincula, neq; vllum malum fuisse super genus humanum ante peccatum, quamobrem Adā si non peccasset, & cum sua potestate talis mansisset, qualē eum deus condidit, neq; liberatione, neq; emptione aut redemptione, aut reconciliatione vlla indignisset. Hęc sunt fidei nostrę rudimenta, in quib; & Christianor; pueri sub infantia baptizati, iam venientes in rationis vsum, solent primitus erudiri pro solo videlicet gustu veteris arboris, omnem hominem esse miserū, & hausisse virus eternę mortis, semperque mansurum in miseria, donec gustauerit fructum Iesum de arbore crucis, medicamentū eternę salutis.

Sed in

Sed in primis obsecro studiosū lectorem ne fastidiat, neue offendatur, quod non processerim per sententias & conclusiones præcisas, sed eadem iterum atq; iterum exaggerans, & inculcans in mediū attulerim scripturas multas, sciat potius hęc esse scripta, nō modo vt speculatione veritatis doceatur intellectus, sed vt & internō pascatur affectus in scripturarum sacrarum sententijs ceu floribus quibusdam ac fructibus ex amenissimo scripturarum paradiso decerptis.

Priusq; autem rem ipsam sumus tractaturi, duo quedā rerum genera præmittemus. Vnum est maledictionum, in quas per peccatum decidit humanum genus. Aliud est benedictionum, in quas rursus humanum genus per dominum Iesum reparatur. Manifestum est ex scripturis genensis primo & tertio capitulis ante peccatum omnia fuisse benedicta & condita bona a deo bono, & nihil fuisse subiectum maledictioni, sed hanc intrasse per Adę peccatum in hominum genus. Sunt autem huiusmodi maledicta, necessitates in miserijs, in erumnis, in laboribus, & in lege peccati. Item eiectio de paradiso deliciarum, & mors, & vincula, & carceres, & tenebrę sub inimici potestate.

Primum igitur de captiuitate supponimus ex arte grammatica captiuos proprie dici eos, qui non sui iuris sunt, sed in potestatem alterius adacti sunt, & libertate quadam priuati. Secundum generalem significationem liber quisq; dicit, q; viuūt atq; operatur vt libet seu placet. Et quia præter libertatem bonam secundum quam quisq; viuūt vt libet ac placet nihil mali habens, sibi placitum, Est etiam libertas quedam mala, in qua liber est homo stultus secundum sua ipsius desideria absq; freno iusticię, sui iuris permissus viuere pro vt libido fert animi. Hinc in scripturis geminam reperimus spiritualem captiuitatem, bonam videlicet & malam. Bona captiuitas est, quę homines aut stultos, aut mente captos, aut a vera salutis via deuos ad meliora compellit, quę ex seruitute peccati in libertatem statuit, secundum quam efficimur spolia domini nostri Iesu Christi, erepti de faucibus diaboli, de qua propheta. Ascendēs in altum captiuam duxit captiuitatem. Vnde a vera sua salute errauit humanum genus vniuersum, dum credens decepto ri diabolo ad mortem sua sponte ambulauit secundum ipsi

D

us diabo

us diaboli voluntatem, secundum quem intellectum loquitur propheta. Alienati sunt peccatores a vulua, errauerunt ab utero, psal. quinquagesimo octavo. Vñ & secundum Apostolicam doctrinam omnes ex Adam propagati nascuntur filij ire captiui atq; subiecti maledictionibus peccati sub potestate diaboli, ad Romanos quinto, & ad Ephesios secundo. Christus autem, ut pius pater, pius Rex detexit nobis diaboli fraudem, ut videamus vias eius, seu desideria huius mundi & carnis, quae blanda sunt, esse mortis aeternae vias. Et non solum detexit, sed quemadmodum ostensuri sumus, ut & leo fortissimus de tribu Iuda crudelem leonem rugientem vicit. Hinc & apud Esaiam appellatus est velox spoliis detractor, vocanturq; spolia domini nostri Iesu, quot quot e dominio huius leonis mortis aeternae tyranni eruantur per eundem dominum nostrum Iesum transferendi in vitam sempiternam. Ad eos qui sic bona captiuitate captiui & non sui iuris sunt loquitur Paulus. Non estis inquit, vestri, Empti enim estis pretio magno. Ceterum de principibus bonis, qui sic conantur nos eripere e captiuitate diaboli, & sub duce Christo captiuos facere, loquitur in spiritu Esaias, sermonem dirigens ad Christum dominum. Multiplicasti gentem & non magnificasti letitiam. Letabuntur coram te, sicut qui letantur in messe, sicut exultant victores, quando diuidunt spolia, capta praeda. Iugum enim oneris, quod super ipsam gentem erat, & virgam humeri & sceptrum exactoris eius superasti, sicut in die Madian, & infra. Paruulus enim natus est nobis & cetera, tanquam dicat, O Christe multiplicasti gentem olim ambulanti in tenebris, quam redemisti in lumine tuo, sed non magnificasti letitiam, quia tristitia magna & mceror continuus fuit messoribus seu principibus, sub te militantibus, videlicet apostolis pro fratribus suis secundum carnem, propterea quod hi dilexerunt magis tenebras, quam lucem, sed tamen & ipsi messores coram te de multiplicatione gentium letabuntur. De eisdem & Hieremias capite decimosexto. Ecce ego mittam piscatores multos, dicit dominus, & piscabuntur eos, & post haec mittam eis multos venatores, & venabuntur eos de omni monte. Ad quos & ipse Christus, Venite, inquit, post me, faciam vos piscatores hominum, & ad hanc piscationem & capturam

capturam animarum spiritualem intimadam dixit, Laxate retia vestra in capturam piscium. Qui sic captiuus sua sponte tenetur, & delectatur in hac sua captiuitate, pro sua bona voluntate ducitur, non sui iuris vult esse, non sibi cupit viuere, sed ei a quo habet quod viuat, sine quo nec viuere, nec vere beatum potest esse, sub cuius voluntate viuere, vera beatitudo est. Haec ergo est captiuitas, quae & per bonum fit aduersarius. Homini in via perditionis ambulanti aduersarius bonus est Christus, prauis desiderijs obliuiscens, cui & laudabile est sentire, quemadmodum & ipse monuit Matthaei quinto. Esto consentiens aduersario tuo cito, dum es cum eo in via, ne forte aduersarius tradat te iudici, & iudex tradat te ministro, & in carcerem mittaris, tanquam dicat. Si frater quisquam aduersus te aliquid causae habet in via esto beneuolus, cum illo pacem componere studeas, ne aduersarius ipse iudicem adeat, & tu in causa victus mittaris in carcerem. Verum captiuitas in malam proprie partem accipitur, secundum quam is captiuus dicitur, qui sub inimica & aliena detinetur potestate, sub qua viuere est miseria, etiam quamuis ad tempus id non sentiat, pro sua mala viuens voluntate, quemadmodum iuuenis prouerbiorum septimo, blanditijs meretricis seductus sequitur quasi bos ductus ad victimam, & quasi agnus lasciuus nescit quod ad vincula stultus trahatur, ignorans quod de periculo animae illius agatur. In hanc sententiam conuenit quod dicitur. Sunt viae quae videntur hominibus plane, nouissima autem earum tendunt in infernum. Quemadmodum autem in corporalibus rebus captiuus est, qui non sui iuris est, non liber suarum rerum possessor, non libere suo fungitur officio, sed inuitus, aut ignorans, aut spe vana seductus, aut sua sponte ducitur aut trahitur in carcerem mortis. Ita & omnis propagatus ex Adama homo, si non fuerit per dominum Christum liberatus, vinculis quibusdam seu blanditijs captiuus tenetur & ducitur, & id quidem non apud barbaros, non apud ullos huius mundi temporales iudices, sed apud diabolum, & eius angelos, dicente Apolo Paulo, ut resipiscat a diaboli laqueis, a quo captiuus tenetur ad ipsius voluntatem. Verum hic sciendum est huiusmodi captiuitatis modum longe esse diuersum ab eo, secundum quem principes huius terrae in captiuitatem adigunt. Hi nepe subiiciunt sibi homines inuitos, & cum tumultu reluctantes. Sub demonum

autem potestate non adigit nos vlla vis, non hostis cogēs, non Deus ipse humanum genus instituens, sed serpens, id est, diabolus suggerens atque insidians, & nostra in primo parente voluntas eidem serpenti consentiens. Et ita nos ipsi sumus nobis captiuitatis nostræ & miseræ causa. Fuit Adam in paradiso liber, immunis ab omni captiuitate, seruitute, & ab omni malo miseræ & culpe, vbi & sua pace fruebatur, habens virtutem continendi omnia, & in illo omnes fuimus liberi, immortales, absque vlla corruptione transferendi sine morte in vitam cœlestem. Perit Adam, in illo pessimus omnes, eiectus est extra paradysum deliciarum in vallem lachrymarum, & in reatum mortis sempiternæ, sub potestate dæmonis, cuius acquieuit consilio, & in illo Adam eiecti sumus omnes, traditi etiam omnes in potestatem eiusdem diaboli ad sempiternum mortis interitum. Diabolus ergo ab initio deuincens sibi humanum genus non coegit, non vim intulit, sed inuitauit, suavit, suggessit per fraudem, decepit, atq; persuasit. Nequaquam, inquit serpens, moriemini, sed eritis sicut dii. Homo igitur dum magis consensit diabolo premia fallaciter pollicenti, quam deo creatori suo sub comminatione meritis præcipienti, efficitur reus mortis, & e paradiso in vallem miseræ deicitur, atq; ita vniuerso generi humano clausa fuit cœlestis regni ianua, vt nec Adam, nec vllus posterorum potuerit sine Christo intrare in regnum cœlorum. Sic tradit tota Christianorum schola, omnes Adæ filios manere sub potestate diaboli captiuos, donec per Christi gratiam fuerit peccati reatus regeneratione solutus.

Hactenus de captiuitate & de potestate, sub qua sit huiusmodi captiuitas. Sortitur autē huiuscemodi potestas, seu hostis humani generis varia in scripturis sacris nomina. Dicitur enim Satanas, diabolus, serpens antiquus, draco magnus, draco rufus habens capita septem, & cornua decē, Behemoth, Leuiathan, Belial, leo rugiens, mons, potestas tenebrarum, & id genus alijs varijs designatur nominibus, in multis etiam regibus, vt in Pharaone, in Nabuchodonosor rege Babylonie figuratus. Sed primum extitit causa, cur vocaretur Satanas, quia aduersarius Deo suo primum fuerit, aut qui primum per superbiam deorsum elapsus

elapsus, zelo inuidiæ factus est Satan, id est, aduersarius homini. Videns enim hominem per obedientiæ humilitatem posse ascendere, vnde ipse per superbiam corruerat, inuidit illi, tumque egit, cur merito vocaretur serpens, quando videlicet primum hominem decipiens ingressus est serpentem, etiam occultis accessibus, atque insidijs intrans ad hominum corda. Post hæc proficiens in peius, egit cur vocaretur draco, & non qualiscumque, sed magnus & rufus, quia volens deuorare filium mulieris parituræ, hoc est, extinguere nomen & fidem Christi, coepit esse sanguinarius carnifex Abel iusti, Hebræorum masculorum in Aegypto, Prophetarum, infantum, innocentum, tandem Christi & Apostolorum. Et hæc quidem omnia operatus est per capita sua, & per cornua sua, id est, per potestates & huius mundi regna, regno Christi contraria. Ab initio inuidens ipse humano generi, instanter & sedulo agebat, ne populus permaneret, ex quo nasceretur semen regno suo inimicum, semen quod contereret ipsius caput. Insuper Dominus deus in Iob vocauit diabolum Behemoth, tanquam bestiam, quæ terram inhabitet cum socijs suis, arque ministris. Eundem postea appellat Leuiathan, tanquam cetum seu draconem grandem, in aquis morantem. Iob. 40. Ecce Behemoth, quem feci tecum, foenum quasi bos comedet, fortitudo eius in lumbis eius, & virtus in vmbilico ventris eius, stringit caudam suam quasi cedrum, nerui testicularum eius perplexi sunt. & infra. An extrahere poteris Leuiathan hamo, & fune ligabis linguam eius. Item Esaiæ vigesimo septimo. In die illa visitabit dominus in gladio suo duro & grandi super Leuiathan serpentem tortuosum, & occidet cetum, qui in mari est. Dicitur etiam nunc leo rugiens, propter insaturabilem appetitum nocendi humano generi. Nunc Belial, id est, apostota, præuaricator. Nunc mons propter superbiam suam, qua voluit ambulare in magnis, & in mirabilibus supra se. Nunc princeps mundi huius, id est, hominum diligentium hunc mundum. Nunc potestas tenebrarum, id est, potestas super homines in tenebris erroris infidelitatis, & ignorantie habitantes, de quibus tenebris Apostolus, Fuitis aliquando

quando tenebræ, nunc autem lux in domino. Est autem potestas hæc tenebrarum, deo potestati lucis contraria, non ut primum quoddam principium sempiternum, cuius natura sit contraria sempiterno Deo, quemadmodum Manichæus credit. Neque etiam facta est a Deo talis, sed a suo ipsius arbitrio, dum id acceptavit in desiderio, quod suo refutare debuit iudicio. Quemadmodum & ipse sub figura regis Babylonix apud Elaiam dicit. Ascendam in Aquilonem, & ero similis altissimo, ob quam superbiam una cum suis complicibus eiectus e caelis, cum videret homines conditos qui implerent ruinas eius, sedesque ac loca illius occuparent, invidia incitatus, dolis & astutijs aggreditur primos nostros parentes, illis, ut præuaricarentur legem dei, suggerens, cui & ipsi consentientes, iusto Dei iudicio damnati sunt in mortis interitum, datique sunt puniendi in mortem, in captiuitatem, & id quidem non conuenientius, quam sub potestate illius, cui peccando consenserant, hoc est sub manu seu potestate eiusdem diaboli, quemadmodum ait scriptura. Deus mortem non fecit, nec letatur in perditionem viuorum. Iniusticia autem est mortis acquisitio, quam impij manibus & verbis acquirunt. Inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum, Sapientix primo. Hæc ad intelligendum redemptionis nostræ mysteria, sunt Christianæ fidei initia, in principio librorum scripturæ sacræ designata, Genesis tertio, vbi ex suggestionem serpentis primi nostri parentes dei mandatū præuaricantes, eiecti sunt e paradiso cum tota sua posteritate damnati in mortis exilium, captiui sub miseris huius vitæ, æternæ mortis rei atque obnoxij.

Hactenus de captiuitate, & de eo, sub quo sit huiusmodi captiuitas & potestas. Iam de loco videamus seu carcere, in quo detinetur homo captiuus, tamen locus captiuitatis magis spiritaliter, quam carnaliter sit intelligendus. Impij etenim atque damnati, vbi cumque fuerint suis detinentur carceribus, quemadmodum & sua secum habent supplicia, compediti vinculis cupiditatum suarū, obsessi tenebris errorū, & cōscientiarū suarū squalore cōcreti. In scripturis locus hic nūc carcer a coarctando appellatus est, vnde quis exire prohibetur.

Nunc infernus,
&

& is quidem geminus, inferior & superior, Nunc puteus mortis, & interitus, Nunc lutum fecis, Nunc gehenna. Reperiuntur autem in scripturis multiplices res, in quas tanquam in carceres sub potestate dæmonum damnantur peccatores, nunc corpus hoc corruptibile aggrauans animam, nunc mundus iste miseriarum plenus. Vnde de Adam mox ut peccauit eiectus extra voluptatis paradysum, vbi sua pace fruebatur in corpore immortalis, ut nec intus essent pugnae, nec foris timores, deicitur in hanc vallem lachrymarum. Pro liberatione ab hoc carcere orauit propheta. Educ de carcere animam meam, quod sub alijs verbis orat Apostolus. Infelix homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Nunc infernus superior seu portæ inferi, de quibus Ezechias iustus rex. Ego dixi in dimidio dierum meorum vadam ad portas inferi. Item in inferno loca esse distincta designauit scriptura multis in locis, et præsertim Dauid propheta. Misericordia tua magna est super me, eruisi animam meam ex inferno inferiori. Quod interpretantes magistri Hebræorum, viam, inquit, adulterorum esse, ut sint in profundo inferni, sed inde, inquit Dauid, liberasti me, quando mihi dixit Nathan, secundum Regum .12. Dominus quoque transtulit peccatum tuum, non morieris. Dicens ergo propheta sese liberatum ab inferno inferiori, dedit intelligere, quendam infernum esse superiorem, & ab eodem tunc temporis animam suam non esse liberatam. Quod Christiani vocant limbū patriarcharum, vel sinum Abrahamæ ante Christi mortem, hoc Hebræi vocant apothecam, cellarium, vel locum conseruatorium animarum, iustorum hominum, & iste infernus est ad quem descendit Christus, confringens illius portas, vectes ferreas, atque repagula, hoc est, omnem vim & potestatem detinendi animas iustorum expectantium ipsum, a dæmonibus auferens, quemadmodum canit ecclesia. Inferni claustra penetrans, tuos captiuos redimens, victor triumpho nobili ad dextram patris residens. Sunt & alia damnatorum hominum loca, ut locus puerorum in solo peccato originali decedentium, purgatorium eorum, qui cum peccatis venialibus ex hac vita commigrant. De quibus alijs in locis ex scripturis disserimus.

Hactenus

Haecenus de modo captiuitatis huius & de potestate, sub qua fit haec captiuitas, & de carceribus, e quibus liberat Christus, iam videamus quae tenebrae, quales compedes, & quae vincula sunt super homines, qui detinentur captiui. Ex Grammatica scimus tenebras nihil esse, sicut priuationes nihil sunt, & sicut silentium nihil est, ita & tenebrae nihil aliud sunt, quam absentia lucis siue corporalis siue spiritualis. Sicut nudum esse est carere vestitu, sic in tenebris esse est carere lumine. At vero tenebras hic non solum priuationes possumus intelligere, sed res ipsas seu vitia quaedam in anima, quibus obtenebratur lumen rationis internae, cuiuscumodi sunt errores infidelitatis, pravae concupiscentiae, et affectiones, quibus ceu densis quibusdam nubibus cecatur anima, ut non videat verum suum beatificum bonum, ut non effulgeat vera salutis lux in corde eius, & ita tenebras hic dicimus non corporales, sed errores & ignorantias, in quas propter peccatum peruenit humanum genus. Verum hic sciendum quod omnia haec mala captiuitas, & carceres, & tenebrae, insuper vincula secundum geminam intelliguntur iustitiam, videlicet secundum iustitiam futurae vitae in corpore resurrecturo, ubi sunt omnia mala supradicta non spiritaliter solum, sed & corporaliter intellecta videlicet ignis materialis, carcer, tenebrae, vincula. de quibus in Euangelio Matthaei .13. & .25. & .22. contra eum qui non habens nuptialem vestem ingressus est nuptias, hoc est praesentem Christianorum Ecclesiam, dicit Rex ministris, ligatis manibus & pedibus proijcite eum in tenebras exteriores. Quod tractans Gregorius, interiores tenebras inquit, dicimus, cecitatem cordis, exteriores vero tenebras aeternam noctem damnationis; ibi erit fletus & stridor dentium. Alio modo supradicta mala intelliguntur irrogata etiam secundum iustitiam praesentis vitae, in qua magis spiritaliter quam corporaliter sunt accipienda. Quemadmodum is qui in tenebris est corporalibus, destitutus est corporali lumine ut non videat neque terminum in quem vadat, neque viam qua vadat, Ita & anima in tenebris & in umbra mortis sedet, quae destituta est lumine manifestante viam qua eundum est, neque veram vitam aeternam, in quam eundum est, de qua propheta. Nescierunt neque intellexerunt in

in tenebris ambulat, via impiorum tenebrosa, densis concupiscentiarum et ignorantiarum nubibus obuelata, nesciunt ubi corruunt. Iustorum autem semita quasi lux splendens. Tenebras ergo intelligimus ignorantias, in quas peruenit humanum genus propter peccatum. Lucem autem dicimus scientiam salutis. Mox vero ut Adam peccauerat, nulla remansit in eo scientia salutis, qua & mortem evaderet, & vitam inueniret, & ideo nox spiritualis mansit super universos homines, donec oriret dies Christus in cordibus eorum. De cuius ortu loquitur Paulus. Nox praecessit, dies appropinquavit, dies inquit, de qua propheta David. Haec est dies quam fecit dominus. & Esaias. Audi et in die illa surdi verba libri, & de tenebris & caligine, oculi cecorum videbunt, Esai. 29. ac si dicat. Populus qui sedet in tenebris videbit lucem magnam quae propheta completa est, dum gentes quae ignorabant propter peccatum esse se donatum genus humanum, mortalitatem, corruptionem, omnemque vitam huius miseriam estimabant esse non supplicia culpae, sed conditiones naturae, reputantes etiam concupiscentias & voluptates in numero bonorum, putantes eas esse naturale bonum, cum quod sit conditio omnis hominis. de quo loquitur Paulus. Hoc ergo dico & testificor in Christo Iesu, ut iam non ambuletis sicut & gentes ambulat in vanitate sensus sui, tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati a via dei pro ignorantia, quae in illis est, propter cecitatem cordis ipsorum, qui desperantes tradiderunt semetipsos impudicitiae, in operationem immunditiae omnis, in avaritiam, vos autem non ita didicistis Christum, si tamen illum audistis, & in illo edocuti estis, sicut est veritas in Iesu deponere vos secundum pristinam conversationem veterem hominem qui corrumpitur secundum desideria erroris, renouamini autem spiritu mentis vestrae & induite novum hominem, qui secundum deum creatus est in iusticia & sanctitate veritatis. Haecenus ille, ad Ephe. 4. apte insinuat gentes esse a via dei alienatas propter ignorantiam, & haec in ipsis esse non a deo, sed propter cecitatem seu execrationem, vel duritiam cordis eorum, desperantes enim hoc est nullam habentes spem resurrectionis in Christo, tradiderunt semetipsos omnibus carnis impudicitibus, tanquam dicat non deus, sed ipsi se suis voluntatibus his sceditatibus tradiderunt. Vnde & haec tractans Ambrosius. Gentiles desperatione inquit futurae resurrectionis cecitatem cordis habere significat. quasi enim ultra non sine futuri, vitam suam contaminant turpissima operatione,

volentes se subicere legi fidei, quæ prohibet voluptatem propter spem vitæ futuræ, quam spem ridendam censent, ut iure se dehonestare & aliena appetere auidâ cupiditate videantur quasi post hanc transpunctionem nulla sit vita. Hæc ille. Significat ergo gentes & ambulare in vanitate sensus, & ignorare carnalem huius mundi vitam esse malam, & idcirco se ipsos tradere in omnem carnis immunditiam, ignorantes in se habitare vllum hominem malum, vllum veterem Adam, qui cupiat viuere secundum vlla desideria errorum, non sperantes vllam vitam post hanc vitam, aut si quæ sperantes sint, estimant eam talem, qualis est carnalis hæc vita, quæ est secundum carnis voluptatem, & idcirco in hac vita tanto se feliciores putant quanto magis satisfacere possunt libidini voluptatis. Docuerunt quidem Morales gentilium hominum philosophi corpoream voluptatem escam malorum esse, & carnis cupiditates, iusticiæ atque honestatis legibus esse temperandas, solliciti, ne cupiditatibus victi quippiam indeceter agant. Veræ id totum faciunt non desiderio fruendi summo & incommutabili bono, sed amore præsentis iusticiæ, ut sibi placeant & præsentem vitam decenter exornent, & voluptati obsistunt non quatenus ipsa interiorem hominem conditum ad dei imaginem & similitudinem ab ipso vero deo suo beatifico bono alienat, sed solum quatenus ipsa est impedimentum præsentis iusticiæ, secundum quæ & si forsitan vane sperant sese post hanc vitam victuros esse, ad talem tamen quam sperant non peruenient, quippe ignorantes dei iusticiam & suam volentes constituere, sibi met ipsis placentes. Nos autem Christiani non ita didicimus in Christo Iesu, qui iusticiam docuit non aliunde, quam per ipsius gratiam esse querendam, erudiens hominem ad veram salutis æternæ scientiam, qua videat hanc carnalem vitam esse deo abominabilem, & vitam futuri sæculi, quæ est expectanda esse diligere deum, delectari in illo, & in plena pacis & gaudij securitate in secula sæculorum laudare illum.

Ex his igitur demonstratum est sub tenebris seu ignorantibus huius vitæ ambulare omnes homines, in quibus per fidem non habitat verum lumen Christus, in quibus tamen si maneat lumen rationis interne, quo iudicant tum de se, tum de actibus suis secundum legem quandam naturalem intus scriptam

scriptam, scientes se non debere alijs facere, quod nollent sibi fieri, qui & proinde videntes quid agunt, consulunt quidem, discernunt & ratiocinantur, tamen errant dum qualitatem operum in ratione ad verum beatificum bonum, quo solo fruendum, aut non vident, aut non attendunt, aut si fide quadam videant, Christum veram viam, quæ ducit ad vitam, non amplectuntur illam, quemadmodum is qui errat in via pedum, videt quidem viam, per quam ambulat, quam & volens amplectitur, sed non attendit eiusdem viæ terminum, aut nesciens, aut negligens habere præ oculis, quod via illa ducit ad mortem. Sic errant omnes, qui operantur iniquitatem, donec eis oriatur sol iusticiæ Christus, commonstrans omnem carnis concupiscentiam, omnia huius sæculi desideria esse vias iniquitatis, quas oderrunt omnes iusti, qui diligunt lumen Christum, quemadmodum testatur propheta de se. Omnem inquit viam iniquitatis odio habui, viam iniquitatis appellans omnem huius mundi amorem, & omne quod ad visibilibus rerum huius mundi amorem incitat rationalem animum. Hæc sunt viæ, quæ videntur apud hunc mundum pulchræ, sed finis earum mors est. Summa rationalis creaturæ cecitas est, si estimet sibi optimam esse vitam pro voto frui visibilibus huius mundi bonis, & prout libido fert animi viuere secundum desideria carnis suæ in delitijs. Hactenus de carcere, & de tenebris, in quas captiuum est factum vniuersum genus humanum. Iam de vinculis videamus. Vincula seu compedes sunt necessitates, quibus propter peccatum coangustatur vniuersum genus humanum. Verum quemadmodum in sacris literis gemina reperit captiuitas, bona videlicet & mala, ita & in eisdem bona & mala leguntur vincula. Bona sunt vincula, quibus Christus liberator nos iam ereptos de vinculis diaboli transfert in regnum charitatis suæ. Trahit nos deus, dum sanctis affectionibus ac votis & coelestium rerum desiderijs nos imbuat. Vnde compedes sapientiæ, compedes verbi dei sunt sanctæ charitatis fidei & spei desideria, recta consilia, quibus deus trahit ad se, ducens suaviter hominum voluntates. Ego inquit cum exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipsum, & alibi. Traha, inquit, te in vinculis charitatis, quibus & trahi cupiebat

sponsa in Canonicis. Trahe me post te, curremus in odorem unguentorum tuorum. Nemo potest venire ad Christum, nisi quem coelestis pater sic traxerit ipsum.

Alia sunt vincula mala, quibus sub diabolo sumus, reatibus prauaricationum nostrarum compediti, quibus aut ad interitum ducimur voluntarii, aut premimur iniusti. De quibus Sapiens Proverbiorum quinto Iniquitates suae capiunt impium, & funibus peccatorum suorum constringitur. Vinculum magnum super omnem carnem, est lex in membris habitas, repugnans legi mentis, de quo Apostolus ad Romanos septimo. Vincula etiam magna sunt omnes necessitates huius vitae, quibus ita inodamur, ut non quemadmodum placitum est voluntati, valeamus in hoc mundo vivere, ut omnis necessitas mortalitatis & miseriae huius vitae, quae sane vincula adeo sunt sensibilia, ut etiam pagani & gentiles nulla fidei gratia illustrati experiantur, illa sentientes se multis repletos miseris, carnem etiam concupiscere multa contra rationem internam, quae semper ad optima in rebus moralis vitae incitat, quamuis fallantur, arbitantes haec esse conditiones non vilius culpa, sed naturae sic primitus instituta. Vnde & corpus mortis huius vitii, morbis, perturbationibus, ac morti subiacens, quod & in superioribus carcere diximus, vinculum animae dicitur, quo ipsa quasi vincita, clausa tenetur in carcere, donec cum Christo resurgat.

Verum praeter haec sensibilia vincula sunt & quaedam insensibilia, quibus anima est vincita, non sentiens illa, cuiuscumodi sunt inimicitia dei contra nos reatus peccatorum actu transeuntium, quibus anima, etiam post actum peccati transeuntem in oculis dei legibus, manet rea supplicio, de quo sane reatu differit Augustinus libro sexto contra Iulianum, capite octavo. Gentes autem non recte de huiuscumodi vinculis sentiunt, sed obsecraturum habentes intellectum, aut non credunt in corde suo deum esse, aut si credunt esse unum primum principium deum, non credunt tamen ipsum, ut iudicem vivorum & mortuorum, aut si credunt eum ut iudicem, neque assument tamen, neque attendunt hanc carnalem vitam esse abomina-

abominabilem apud ipsum, quibus sit, ut huiuscumodi vincula non cognoscant. Sensibilia vincula non prorsus solvantur in hac vita per Christi gratiam, quemadmodum infra demonstrabimus. Insensibilia autem vincula prorsus solui possunt in hac vita ita ut non sint, & id quidem per gratiam Christi remittentis peccatorum debita, & reconcilians nos deo patri, quemadmodum per omnem locum docet Paulus Apostolus Christum interfecisse inimicitias in cruce, & deleuisse chirographum, & reconciliasse nos deo, ut iustificati per gratiam illius, consortes facti diuinae naturae simus filij dei, cohaeredites autem Christi, ut iam valeamus dicere cum propheta. Quid retribuam domino pro omnibus, quae retribuit mihi. Calicem salutaris accipiam, & nomen domini inuocabo. O domine ego seruus tuus & filius ancillae tuae. Dirupisti domine vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis. Versiculus ille (inquit Cassiodorus) tantam creditus est habere virtutem, ut a non nullis diceretur hominibus peccata dimitti, si quis eum in fine vitae suae trina confessione congeminet.

Haecenus de captiuitate, & de malis, & maledictionibus, in quibus perijt humana natura, quae per peccatum, & diabolum suggerentem intrauerunt in mundum.

Iam operis pretium est considerare de beneficiis & benedictionibus, quibus humanum genus rursus ab huiuscumodi malis liberatur, per Christum reparatur ac instauratur.

Pro quorum intellectu sciendum est per opera instaurationis seu redemptionis humani generis in filiis redemptionis destructa esse omnia supradicta maledictionum genera. Proinde necessarium est in huiuscumodi opere simul concurrisse erga genus humanum multa diuinae gratiae beneficia, quae & passim in scripturis legitimus, videlicet liberationem a captiuitate, a seuitate, a vinculis, a carcere, a tenebris, redemptionem, sacrificium, victoriam, hostiam, & reconciliationem, viuificationem, illuminationem, sanctificationem, purificationem seu mundationem a sordibus & maculis conscientiarum.

Proinde ut intellectum scripturarum penetremus, degustemusque nostrae fidei mysteria hac in re congruum est praemittere vocabulorum vires.

Aliud est liberare, aliud emere, aliud redimere, aliud satisficere, aliud vincere, aliud recōciliare, aliud sanare seu munda re a sordibus seu maculis. Liberare est eum, qui aut seruus, aut vincus, aut captiuus est manumittere. i. liberū seu solutum facere. Emere, est aliquid pretio dato suum facere. Proinde emptio supra liberationem addit solutiōem pretij. Redemptionis aut vocabulo grammatici consueuerūt vti pro emptiōe seu liberatione. Verum redemptio proprie sonat reiterationem quandam, vel emptiōis, vel recuperatiōis tum iuris, tum possessiōis semel amissæ.

Distinguuntur itaq; liberare & redimere, in eo quod redimere est per iustum pretium recuperare quod erat amissum, liberare est solutum seu liberum facere, quod erat aut seruituti, aut captiuitati obnoxium. Satisficere, est tantū facere, quantum satis est aut offenso seu læso, vel irato ad vindictam, aut creditori ad solutiōem. Bellū proprie est hostium dissensio, per quam arma mouentur. Vincere est vi certando, luctando, seu pugnando hostem aduersariū superare, quasi vim facere & subiugare. i. sub iugo & potestate sua ponere. Proinde, inquit August. nihil est victoria, nisi subiectio vel subiugatio repugnantium. Recōciliare alterum alteri, est pacem inter vnum & alterū facere, hoc est, restituere vnū in alterius pristina amicitia. Hinc reconciliator, qui & Mediator dicitur, qui facit in pristina gratia, seu benevolentiam redire eo, cui interposita offensa fuerat aliquandiu inimici. Aliud est esse mediū, aliud mediatorē. Mediū ex nomine significat, quod inter extrema est. Mediator autem a mediare appellatum ex nomine, præter rationem mediij designat reconciliatiōis officium. Vnus, inquit Apost. est mediator dei & hominum, homo Christus Iesus, qui dedit semetipsum redemptiōem pro omnibus, prim. ad Timot. 2. Mediator est Christus, qui pacē faciens, offensorē hominem redire fecit in gratiam & amicitia dei, qui fuerat offensus. Vnde & apud Esaiā inter cetera nomina appellat princeps pacis. Ipse ait, Pacem meā do vobis, pacē, inquam, non huius mundi, non quomodo dat mundus, inquit, ego do vobis, hoc est pacem non temporalem, aut vanam & transitoriam, sed pacē cuius, vt inquit Esaias, non erit finis. Super solium Dauid, & super regnum eius sedebit, vt corroboret illud

illud in iudicio & iustitia a modo & usq; in sempiternum.

Hostia ab hostibus dicta, quæ deo ob deuictos hostes immolatur seu offertur, quæ & victima ob victoriā super victos est appellata. Sacrificiū est oblatio deo sacrata, qua offerens protestando recognoscit deum vt creatorem, aut cōseruatorem, aut omnium bonorū largitorē, aut propitiatorē. Sacrificiū autem esse reconciliationem aut propitiatiōem pro peccatis, non ad ipsius sacrificij rationem pertinet, sed accidentale est illi ex intentione sacrificantis, intendentis hoc ipso placare deum iratum. Vnde sacrificiū fieri deo in recognitionem acceptorū beneficiorum potuisset, etiam si nullum peccatū extitisset. Viuificare, illuminare, sanare, purgare, sunt quædam manifesta in corporalibus rebus, a quibus in animas transferuntur, vnde peccata secum auferunt animæ morē, tenebras, vulnera & maculas. & ideo liberatio a peccatis assimilatur viuificationi, illuminatiōi, sanationi, ac mundationi, quemadmodū patebit in sequentibus. Huiuscemodi vniuersa ex scripturis sacris reperimus in opere nostræ redemptiōis attributa Christo, qui significatur emisse & redemisse nos, & satisfecisse pro nobis, & reconciliasse nos deo patri. Item vicisse diabolū, & liberasse nos a potestate illius, & in huiuscemodi victoria obtulisse carnem suam & sanguinē in victimā, hostiam, & sacrificiū deo patri. Vnde & ipse in scripturis propter huiuscemodi redemptiōis beneficium nomina sortitur multiplicia, & nunc appellatur redemptor, nūc liberator, nūc reconciliator, nūc mediator, nūc reparator, nūc susceptor, nūc viuificator, nunc fortis bellator ac victor. Et apud Esaiam inter cetera nominatur velox spoliōrum detractor. Apud Dauid prophetam, salus, salutare, illuminatio, spes nostra, refugium, virtus, fortitudo, & vt ait Augustin. quod Hebraice Iesus, Græce soter, hoc nostra locutione saluator appellat. Quod verbum latina lingua antea non habebat, sed habere poterat, sicut potuit quando voluit. Est aut saluator, qui saluat. i. saluum facit, salutem præstat. Salus, est vitæ sanitas, seu incolumitas vitæ a malo liberæ. Vnde est salus quædā, quam coiter accipiunt & homines & pecora, dicente propheta. Homines & iumenta saluabis domine, sicut multiplicasti misericordiam tuam deus. Sed longe alia, longeque præstant

prestantior salus est hominibus per Christum saluatorem. Proinde & in eodem psalmo mox sequitur. Filij autem hominum sub tegmine alarum tuarum sperabunt, inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuę potabis eos. quoniam apud te est fons vitę, & in lumine tuo videmus lumen, hæc est salus, id est vita ab omni malo libera, & omni bono plena, propter quam præstandam solis hominibus in hunc mundum moriturus venit Christus, qui venit saluare, quod perierat, quod quemadmodum fiet, in sequentibus demonstrabimus. Hactenus de duobus rerum generibus maledictionum videlicet per Adę peccatū, & benedictionum per dominum Iesum. Hęc operę pretiū est vnumquemq; considerare, qui voluerit Christianę redemptionis mysteriū recte intelligere, & salubriter gratias agere, quę & fideliter considerata iuuabunt, ne hoc tam sacrum mysterium nullo vnq; tempore in obliuionem veniat.

Quomodo enim non assidue memor eris Christi redemptoris ac protectoris, qui assidue percipit ac sentit vulnera, sagittas, & aculeos hostis persecutoris, aut quomodo quisquam credet sibi opus esse redemptore, qui aut hostes sibi blandientes in numero suorum deputat amicorum, aut ipsa vitia seu supplicia culpę æstimat, esse conditionis naturę.

¶ Caput secundū huius tractatus, in quo rē ipsam agredientes per sententias & propositiones in singulis, quoniam modo sint facta, veritatem consideremus, & vt ad singulorum intellectum facilius peruenire valeamus, talem conabimur seruare ordinem.

Primum ostendemus, quoniam pacto in hoc salutis nostrę opere per Christum nobis impenso fuerit vera liberatio a seruitute peccati, a captiuitate peccati, & miserię, & mortis. Deinde, quoniam pacto hæc liberatio est per iustum bellū quoddā potita victoria, & quemadmodum fuerit per sententiam inter partes iusto iudicio latam. Secundo quomodo fuerit viuificatio, purgatio, & sanatio quædam morbi. Tertio secundum quem modum in eodē salutis opere fuerit emptio, redemptio, reconciliatio, satisfactio, sacrificiū. Quarto demonstrabimus modum ipsam liberandi, viuificandi, & redimendi fuisse diuinę dignitati ac sapiētię cōgruissimū, & humano generi cōueniētissimū.

Prima

Prima huius capituli pars declarans, quę admodum per Christum liberatum sit genus humanum, & de bello Christi & iudicio, diuiditurq; in tria membra.

Primum igitur sciendū. Quemadmodum homo quispiam secundū conditionem huius mortalis vitę sanus & incolumis corpore potest sese vulnerare, facere languidum & infirmum, aut cecum & claudum sumendo ea, quę medicus intimauit illi esse insalubria, aut corpori suo toxica. Iam autem factus languidus aut cecus non sic rursus habet in potestate sua sanare semetipsum & instaurare sibi membrorum vires, nisi medicus, qui sanare nouit, atq; paratus est commonstretur illi, Ita & homo primū conditus a deo immortalis, sanus, & incolumis virib; sumēs fructum sibi vetitū factus mortalis ad bene operandum cecus, languidus, & claudus, non amplius habet in sua potestate instaurare sibi virium suarum incolumitatem, sed male iam habēs indiget medico. Deinde quemadmodum miles quisq; aut famulus sub potestate regię maiestatis potest sese reum mortis facere, et sibi met ipsi esse causa necessitatis carceris, in vinculis & in cōpedibus, verū postq; semel factus est scelerus, non iam amplius in potestate habet sese ab huiuscemodi malis eximere, sed in potestate ac voluntate regis est, si misereri dignetur, Ita & hac in re homo iam factus vānitati similis, peccati seruus, miserięq; subiectus & mortis reus, non potest sese ex se ab huiuscemodi malis liberare, nisi descendat sup ipsum misericordia iudicis omnipotentis, in cuius legē peccauit, q & potestatē habet vitę & mortis. Huius enī cōsideratione ait propheta, psal. 77. Spiritus vadēs & nō rediēs. Secundo sciendū. Quemadmodum homo est venundatus sub peccato, non ab ipso deo humanū genus instituyente, non ab aliena natura aut cogente, aut impellente, sed a libera sua voluntate consentiente hosti suggerenti, Ita & homo ipse rursus per Iesum Christum a peccato, a potestate hostis liber, & solutus efficitur, non vlla vi aut necessitate adactus, sed diuino spiritu ita inuitatus, atq; ita tractus vt p liberū & spontaneum motum voluntatis ex fide in eundem Iesum a peccato in deum resiliat, satanę quoq; & omnibus pompis eius sua sponte renuntiet.

F Et ideo

Et idcirco tam Christus liberans quam diabolus consensum exigit nostrae voluntatis. Proinde nemo vendidit hominem sub peccato inuitum, sed ipse se vendidit, consentiens seductori diabolo, premia fallaciter pollicenti. Nequaquam, inquit, moriemini, sed eritis sicut dii. Ita Christus hominem a peccato liberat, non inuitum & reluctantem, sed volentem, deo intus suaviter suggerente atque trahente ut consentiat. Discrimen tamen est inter dei & diaboli potestatem super corda hominum. Deus etenim cum sit creator humanarum voluntatum, omnipotentissimam habet super illas potestatem, potens eas inclinare, vertere, et de affectione vna in aliam mutare quocumque voluerit, quemadmodum ait scriptura. Cor regis in manu dei est, quocumque voluerit inclinabit illud. Diabolus vero non talem habet in corda hominum potestatem. Suggestere quidem potest, sed intus sic creare novas affectiones, & corda hominum sic mutare non potest. Ipse voluntatem nocendi nobis, a se concepit, potestatem autem nocendi non a se, sed a deo habet, & ideo diabolus non habet potestatem talem mutandi voluntates nostras, ad consentiendum sibi in malum sic, quemadmodum deus potestatem mutandi voluntates nostras habet ad sibi consentiendum in bonum. Est quidem diabolus in nobis autor peccati et mortis, sed non nisi suggerendo. Deus vero in nobis autor est iustitiae & vite etiam immittendo. Omnis tamen humanae voluntatis consensus, siue suggestione diaboli ortus, siue a deo suggerente immittus, est voluntarius. Praemittit quidem deus interdum coactionem, quam ad tempus homo nondum iustificatus patitur nolens & inuitus, sed illam facit deus, ut ex ea faciat ipsum hominem ad cor redire, & spontanee sibi consentire, quemadmodum patet in prosecutione Pauli Apostoli, qui in terram prostratus, & caecus factus, iam conuersus deo percutienti consentit, dicens. Domine quid me vis facere?

De paruulorum autem liberatione alia est ratio. Quae admodum enim paruuli ex Adam nati, non habent vllum peccatum, nisi per alienam voluntatem, absque consensu propriae voluntatis, Ita & ipsi rursus liberantur in Christo regenerati per consensum alienum absque motu fidei suae voluntatis. Verum neque baptismi lauerium, neque nostra voluntas ad consensum resipiscendi a laqueis diaboli efficax fuisset, nisi Christi

nisi Christus in nobis diaboli victor & reconciliator noster extitisset, quia sic decretum fuit dei patris, neque fugare diabolum a nobis, nisi per iusticiam Christi causam peccati nostri in se suscipientis, pelleretur e nobis, neque peccatum remittere nobis, nisi per meritum Christi peccata nostra suo sanguine diluentis in nobis, neque supplicia peccatis nostris debita tollere a nobis, nisi per mortem Christi innocentis supplicia peccatis nostris debita exoluentis pro nobis.

Tertio ad intelligendum, quo nam pacto Christus sua passione humanum genus liberavit, id est, liberum fecit a malo miseriae & culpae, considerandi sunt varij modi, quibus liberantur serui aut captiui huius vitae. Multis enim modis apud reges huius saeculi contingit liberationem fieri. aut sola videlicet voluntate domini manumittentis & gratis donantis libertatem, aut bello quodam hostem calumniatorem superando, aut emptione seu redemptione soluendo pretium pro reo misero, qui non habet unde soluat, aut reconciliatione seu interpellatione, faciendo eum, qui fuerat offensus, placatum offensori. His modis omnibus a malo culpae liberavit nos Christus, quemadmodum infra sumus ostensuri.

Quarto ad intelligendum quo nam pacto Christus nos a peccato, a miseria, & a morte liberat, ac salutem praestat omnibus recipientibus & consentientibus in ipsum. Sciendum quod in scripturis sacris duplex nobis insinuatursalutis status. Vnus quidem salutis inchoatae per fidem, spem & charitatem in hac vita, secundum quam liberamur a culpa, & a reatu mortis aeternae, nondum tamen in hac peregrinatione liberi a malo miseriae, quae est primariae culpae temporalis poena. De hac salute dicit saluator, Hodie salus huius domui facta est, Fides tua saluum te fecit, & Apostolus, Spe salui facti sumus, Item saluos nos fecit per lauachrum regenerationis, & iterum, Gratia saluati estis per fidem, & hoc non ex vobis, dei enim donum est non ex operibus. Alter in scripturis salutis status designatur qui est immunitas ab omni malo tam culpae quam miseriae, pro quo liberationis statu apostolus iam liberatus, id est factus secundum priorum salutis statum saluus, orabat ingemiscens. Infelix homo, quae me liberabit de morte corporis huius? & alibi. Ipsa creatura

ta liberabitur a seruitute corruptionis in libertatem glorie filiorum. Secundum priorem salutis statum, qui liberati seu salui sunt facti, nondum sunt ab omni malo liberi, quod diu sunt in corpore hoc mortali. Idcirco tanquam adhuc captiui, & tanquam nondum plenam salutem assequuti orant, clamant, ingemiscunt, & suspirant vltiorem quandam liberationem, redemptionem, viuificationem, & illuminationem, donec perueniant ad statum illum salutis consummatae, quae est incoluinitas vitae liberae, ab omni malo miseriae & culpae, & in vero beatifico bono satietas gloriae. Inuisibilia sempiternaque bona in scripturis sacris nobis iam liberatis promissa, quae & deus praeparauit per Christum dominum diligentibus se in hac peregrinatione, nunc solum ex parte cognoscimus per speculum in aenigmate, solumque ex parte attingimus, leuiterque degustamus illa, fide, spe, & charitatis desiderio & fruitione quadam secundum actum transitoria. Cum autem venerit id quod perfectum, hoc est, gradus salutis consummatae, destruetur quicquid in hac vita imperfectionis est, fidesque nostra in visionem, spes in adeptionem, ac possessionem bonorum omnium, quae expectamus, est transitura, charitasque permanens perficienda est fruitione deitatis sempiterna. Quinto considerandum.

Quis primi nostri parentes spoliati gratis, quas in conditione acceperant, omnem huius vitae corruptionem & mortalitatem, senserunt esse non conditionem naturae, sed supplicia primariae culpae suae, quemadmodum patet ex scriptura sacra, Ge. 3.

Nos tamen quia cum his malis sumus geniti hoc latuisset, neque enim unquam potuisset venire in mentes nostras, omnem hominem in iniquitate conceptum, et natum, esse filium irae, et vniuersum genus hominum sic propter peccatum esse huic mortalitati addictum, a paradiso immortalitatis eiectum, sub diabolo sic victum & captum, ut indigeret liberatore Christo. Proinde absque doctrina & promissione verbi dei promittentis tale liberatorem fuisset abscondita ab humani generis oculis, omnis vera consolatio immortalis vitae ex sententia in Adam data. Quacumque die comederis ex eo, morte morieris. Pro homine igitur taliter liberando necesse fuerat, ut deus, qui per suam misericordiam differebat iudicium, interim secundum eandem misericordiam eidem homini reuelaret eandem deum consilium, & post consilium largiretur praedestinatum

tum

tum a se liberationis auxilium. Haecenus de modo liberationis, secundum quam Christus humanum genus liberat ex captiuitate largiens salutem, quae inchoata in hac vita consummabitur in gloria.

¶ Secundum huius partis membrum de bello, triumphoque habito per Christum dominum in operibus redemptionis humanae.

AD intelligendum quonam modo in hoc nostrae salutis opere fuerit dominus noster Christus per bellum quoddam potitus victoria, pono aliquot considerationes.

Prima est. Quis non fuisset ab initio vilius vnquam diabolus humani generis inimicus, humanum tamen genus diuinae legis praeruator, indigeret liberatione ex ira & ex inimicitia dei, ex culpis & reatibus peccatorum, ex vinculis seu necessitatibus mortis & miseriae. Si esset homo lapsus, non suggerente daemone, potuisset illum deus punire, & foris per elementa muta, & intus, quemadmodum nunc per intestinum bellum turbatur peccatrix conscientia, factusque est homo sibi seipso grauis, sibique contrarius, a deo fugitiuus ad fruendum visibilibus bonis procliuus, mortalis & inconstans. Vnde omnium horum malorum iugum graue super filios Adam transgressoris etiam esse possit, quamuis nullus daemon esset. Sed ex illis malis tunc Christus nos liberans, non diceretur victor per bellum quoddam potitus victoria, quemadmodum nunc ipse in scripturis legitur vicisse huius mundi principem, qui dominabatur humano generi in tenebris ambulanti, qui & proinde in scripturis princeps tenebrarum appellatur, quia secundum Apostolum, tenebrae appellantur peccatores, quibus ut sui similibus ipse principatur. Quod si diabolus non esset, nihilominus tunc quemadmodum & nunc contra inimicos domesticos, hoc est contra carnis illecebras, seu concupiscentias nobis pugnandum esset. Tunc enim quemadmodum & nunc tota huius mundi figura, quae preterit, & per oculos, aliosque sensus eorda plectat, in qualibet sui specie gladius, & laqueus mentis esset, non quod creature dei sint male, sed quod cor hominis transgressoris vitiatum, a cognitione dei alienatum, est a deo in terrena fugitiuum ad fruendum visibilibus bonis procliuum, a suis concupiscentiis abstractum & illectum.

Et ide

Et ideo si diabolus non extitisset, & Adam ex libertate sui arbitrii perinde atque ipse diabolus peccauit, primum conditus cecidisset, nihilominus etiam secundum modum quendam Christus ab his malis nos liberans, suaque morte pro debitis peccatorum nostrorum pretium deo patri exoluens victor dici potuisset, duram mortem a quavis causa illatam fortiter ac patienter pro liberandis fratribus suis tolerans.

Nunc autem non existit talis rerum ordo, sed transgressor homo deceptus a diabolo arte quadam fallaciae est victus, iustoque dei iudicio sub illius potestate derelictus, & ideo congruit, ut ipse diabolus mendacior vincens, rursus per artem quandam sapientiae ac veritatis vincatur, non violento dominatu, sed lege iusticiae, ut non amplius valeat potestas eius in hominem mortis reum, cum interfecit iustum, in quo nihil dignum morte potuit ostendere, ut iustissima lege cogatur dimittere credentes in hominem Christum, quem iniustissime occidit. Haec sancti martyris Paulini documenta in epistola ad Severum, quae & vniuersi patres sancti ex scripturis sacris passim ostenderunt, de quibus mysterijs nunc longelateque opem deo ferente, dicaturi sumus.

Secunda consideratio. Hostes fuerunt Christus & diabolus. Factus est autem diabolus deo contrarius, inimicus atque repugnans non natura deo coeuius, non sic primum institutus, sed sua sponte a deo in semetipsum resiliens, sibique placens, sibi metipso derelictus, a se factus malae voluntatis, hostisque diuinae iusticiae peccatum punienti, quibus contigit mox suboriri duo regna contraria. Vnum dei in angelis bonis per liberum arbitrium stantibus. Alterum diaboli in angelis malis per liberum arbitrium cadentibus. Verum angelis bonis, deo adiunante facientibus per liberum arbitrium sibi meritum bonum, quo ad verae pacis & beatitudinis securitatem peruenierunt, angelis autem malis neglecto deo adiutore facientibus sibi meritum malum, propter quod sunt irreparabiliter miseri, nullum fuit inter eos ex studio vincendi bellum, nullum praelium, nondum existente vlla creatura, quae posset fieri diabolo praeda, priusquam sexto dei formaretur hominum genus. Quo die hominibus ad imaginem & similitudinem dei conditis, qui libero suo arbitrio potuerunt & stare & cadere, atque ita fieri praeda sub potestate diaboli

boli, mox diabolus agitata inuidia, homines aggreditur suasionibus, suggestionibus, dolis, astutijs inuidens humano generi condito ad instaurandum ruinas eius seu ad implendum electorum numerum. Diabolus itaque, qui malignitate sua nequit diuinae potestati obsistere, neque ipsam impedire, neque illi inferre vllum detrimentum, super hominum genus ab initio potestatem obtinuit, non inuito aut coacto homine, non inuito aut nolente deo, sed permittente eundem hominem libere quod voluerit agere, & in peccatum ruere secundum datum illi arbitrium liberum, quo peccare poterat & non peccare. Si talis fuisset primus homo a deo conditus ut non potuisset, neque alterius esse voluntatis, neque per voluntatis suae arbitrium aliter facere quam fecit, contra dei preceptum gustans fructum vetitum, inaniter constituisset deus premium illi, si obediret, & supplicium si legis transgressor fieret. Proinde & negantes talem vim liberi arbitrii fuisse in angelo & in homine primitus condito totius Christianae religionis evertunt fundamenta, quemadmodum & in sequentibus longe lateque sumus ostensuri. Si non fuisset liberum arbitrium, neque culpa fuisset, neque peccatum, neque vllum dei iudicium secundum vniuscuiusque operum, aut bonum aut malum.

Omnis voluntas hominis in manu utriusque est dei omnipotentis, qui & quemadmodum iam dictum est, potest omnem creatam voluntatem vertere, mutare, & inclinare, quocumque voluerit, & ideo fuit quidem in dei potestate, ut neque angelus neque homo caderet. Sed hoc eorum potestati maluit non auferre, atque ita & quantum mali eorum superbia, & quantum boni sua gratia valeret consequente experientia demonstrare.

Tertia consideratio. Diabolus a summo dignitatis loco scilicet a caelo peccando lapsus est, neque tentatus, neque deceptus ab vlllo suggestore, & ideo in infernum detruditur, mox finalis iudicij sententiam expertus, tanquam non reparandus, vnde in mala sua voluntate deseritur obstinatus. Ipse autem homo quia tentatus & suggestione forinsecus facta inuasus peccauit, & non a summo corruit loco. Idcirco ratione congrua non mox sic obstinatus in infernum, sed in medium quendam locum relegatur deo super hominum genus suum misericorditer differente iudicium, ut interim homo ipse, per eiusdem dei misericordiam inueniens tam consilium quam

auxilium euadendi mala corrigeret, & bona repararet. Verum homo ipse, quia per se factus erat miser & miserabilis, dignus ex morte corporis huius in damnationem sempiternam transire, per se ad neutrum erat sufficiens, neque ad consilium videlicet, neque ad auxilium. Si quidem totus ipse si esset sibi in hac vita dimissus, semper in miseria esset sempiterna, & aut non sentiret captiuitatem suam, & ita non inteligeret se indigere consilio. Aut etiam si esset defectum suum sentiens non posset ex se habere auxilium.

Quarta consideratio. Huius consilii simul & auxilii super genus humanum primitus insciji atque ignari fuerunt, tam primi parentes nostri, quam serpens ipse, qui peribat hominum genus iam victum, mortalitatisque additum prorsus sub sua potestate habere, possessione sempiterna. Sed per sapientiam dei volentis suppressere hanc serpentis praesumptionem, & ad tempus dimittere hominem profugum a sua facie, eiusdem consilii, & auxilii intimatio non mox ad ipsos nostros parentes male meritos, & adhuc peccatum suum excusantes, sed ad ipsum serpentem est facta tanquam hostilis quaedam & bellica insinuatio, & dura quaedam contra ipsum futurae victoriae annuntiatio, dicente deo ad ipsum. Inimicitias ponam inter te & mulierem, & inter semen tuum, & seminem illius. Ipsa conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo eius, tanquam dicat, Nunc mulier & vir simul confederati sunt tibi, nunc tibi consentiunt a facie mea profugi. Ego autem huiusmodi amicitias dissoluam, atque inter te & mulierem inimicitias ponam, & inter semen illius benedictum & semen tuum maledictum. Mulier haec est quae in Apocalypsi legitur amicta sole, serpens est draco volens deuorare filium illius. Signum magnum, inquit Ioannes, apparuit in caelo, mulier amicta sole, & luna sub pedibus eius, & in capite eius corona stellarum duodecim, & in utero habes clamabat parturientem, & cruciatur ut pariat, & visum est aliud signum in caelo, Ecce draco magnus & rufus habens capita septem & cornua decem, & in capitibus suis septem diademata, & cauda eius trahebat tertiam partem stellarum, & misit eas in terram, & draco stetit ante mulierem quae erat paritura, ut cum peperisset, filium eius deuoraret. Apocalypsis sexto. Mulier haec est sancta mater Ecclesia, mulier fortis

er fortis, cuius pretium procul & de ultimis finibus, Prouerbia 30. hoc est, cuius pretium, utpote Christus in cruce immolatus, non vile, non paruum, non denique de terra, sed a summo caelo egressio eius. Haec mulier ab initio quidem fuit Christo inpregnata, habens videlicet illum in desiderio, ut nasceretur in mundo. Cepit autem parturiens clamare, & cruciari, ut pariat, dum iam amicta corona stellarum duodecim Apostolorum habes natum sibi Christum in lege promissum zelosissime conata est eundem Christum in Ecclesiam gentium parere, ut ipse quoque gentes fide, spe, & charitate efficiantur Christo inpregnatae. Ex hac muliere est filia a domino benedicta, virgo Maria, per quam in hunc mundum venit omnis benedictionis semen Christus, sine cuius partu Ecclesia spiritualiter Christum neque concipere & parere, neque caput serpentis contere potuisset. Ecclesia igitur Apostolica in gentibus pariendo Christum forte bellatorem capita serpentis contriuit, inter quae & serpentes sunt inimicitiae perpetuae, quae & abiiciens opera tenebrarum induit dominum nostrum Iesum Christum, & propterea amicta est sole Christo, qui illuminat totius mundi tenebras, quae & habet lunam mutabilem, hoc est omnia huius mundi mutabilia bona sub pedibus, seu affectibus suis, dotata corona stellarum duodecim, id est fide patriarcharum duodecim tribuum, & .12. Apostolorum. Serpens autem diabolus tunc coepit esse draco, volens deuorare filium Christum, quando videns semen mulieris crescere ingentibus contra semen illius seuire coepit persecutione aperta pro cornua & capita sua, id est per huius mundi regna, & principes suae nequitię ministros, molentes exterminare fidem & nomen Christi, quae admodum & ab initio semper id conatus est, ne populus permaneret, ex quo nasceretur semen inimicum regno eius. Antequam contra fidem apertas persecutiones faceret, serpens erat latenter decipiens, & subdole sese ingerens hominum mentibus, donec cresceret in draconem magnum & rufum habentem capita multa & cornua, quando per magnitudinem potestatis & regnorum huius mundi coepit rufus esse sanguine martyrum.

Quinta consideratio. Misericors deus post peccatum primorum parentum, non longe volens continere in ira misericordias suas, memor propositi sui consilium & auxilium suum super genus humanum iam lapsum, eisdem primis nostris parentibus insi-

nuavit largiens spiritum salutaris fidei in Christum futurum bellatorem ac saluatorem & ex tunc inimicitijs positus inter serpentem & semen mulieris, initium coepit esse bellorum domini, initiumq; bellorum iustorum. De quibus scriptura numeri vigesimoprimo. Neq; enim alia sunt domini praelia, nisi illa quibus ex tunc positus inimicitijs inter serpentem & iustos per mulieris semen de potestate ereptos, hactenus certatum est, & vsq; in consummationem saeculi certabitur, donec caput seu potestas serpentis nunc insidiantis, nunc aperte pugnantis contra semen mulieris seu Ecclesiae filios prorsus fuerit contritum per victoriam. Verbi dei, tradentis totum regnum suum plena pace securum deo patri, euacuata omni potestate hostili.

Longe igitur ante Christum incarnatum, utpote a principio mundi bellum fuit verbi dei cum antiquo serpente preliantis in omnibus hominibus expectantibus aduentum eius in carnem in Adam & Eua, in Abel, in Seth, in Enoch, in Noe, in oibus sanctis patriarchis & prophetis, atq; eo usq; fuit victoria per idem dei verbum seu filium supra serpentem, ut ipse serpens interim, neq; regnaret, neq; dominaretur iustis illis ad perditionem, & mortem sempiternam, tamen si nondum fuerit contritum caput illius, donec veniret vna inter mulieres benedicta, ex qua semen seu carnem, assumens ipsum dei verbum bellator fortis princepsq; totius belli in persona sua propria, & in propria carne ad publicum prodiret, qui caput serpentis contereret, inferni claustra penetraret, semenq; iustorum de potestate eius educeret coelestiq; regni ianuam aperiret, qui contra serpentem illum per vniuersum mundum sui belli vexilla protenderet. Qui prius inuisibilis inuisibiliter preliabatur per suos milites statuentes cum serpente inimicitias per inuocationem verbi, seu nominis sui futuri bellatoris tandem mundum ingreditur factus visibilis pugnaturus visibiliter utens in toto congressu noua belli specie, nihil diabolo extorquens violento dominatu, sed in virtute spiritus arte quadam fallens illum. Ipse nempe quantumuis callidus esset, dum cupiuit ita occidere Christum ipsum, ut prorsus periret nomen illius, fallebatur, putans quod per mortem posset deuorare, id est ad suum regnum & barathrum trahere semē seu
filium

filium mulieris benedictae, sed spes ipsius frustrabatur ipsum, quia dum illi aduersari conatur, magis famulabatur proposito ipsius soluentis morte sua deo patri pretium condignum pro peccatis totius mundi. Vñ quod in filio illo sic moriente essent benedicendae oēs gentes, serpens ille christivus esset astutus, nesciebat. Quod tali bellandi modo, qualem Christus gessit, vincendus esset, forsque eiciendus propter humilitatem, patientiam, obediendam, & passionem eiusdem Christi sese humiliantis vsq; ad mortem crucis, ipse diabolus ignorabat. Si cognouissent satellites eius, nunq; dominum gloriae crucifixissent, Si leuiathan cetus ille magnus in mari, cognouisset hamum ferreum diuinitus statuisse sub mortali carne eius, nunq; momordisset carnem illam, qua tegebatur ferrum, conterens caput illius. Sciebat forsitan, aut saltem suspicabatur ipsum esse filium dei, & ob salutem venisse humani generis, qui imperabat daemonijs, & obediebant ei, & (ut inquit Lucas euangelista) Exhibant demonia a multis clamantia & dicentia, Quia tu es filius dei, & increpans ait, non sinebat ea loqui quia sciebant ipsum esse Christum. Verum tamen nesciebant secretum a saeculis absconditum, quod scilicet de morte vnus deberet renasci vita omnium.

Ex his ergo patet veritas considerationis quintae videlicet, quod deus ab initio dum humano generi iratus foret, non tamen prorsus oblitus fuerit suae misericordiae, sed conuersus a furore suo miserum damnatumq; hominem, alioquin de salutis suae vita prorsus desperantem, rursus est consolatus, reuelans eidem euadendi consilium, promittens vnicum suum filium saluatorem Christum, dans potestatem rursus exseruis diaboli filios dei fieri, his qui credunt in nomine eius, non suis viribus, nisi, fortiter reluctantes omnibus diaboli machinamentis. Hanc consilij & auxiliij consolationem olim Esaias testatur se assequutum, dum in spiritu prophetico videns Christum futurum saluatorem ait. Confitebor tibi domine quoniam iratus es mihi, Conuersus est furor tuus, & consolatus es. Ecce deus saluator meus fiducialiter agam, & non timebo quia fortitudo & laus mea dominus Esaię. 12.

Huius ergo consolationis memoriale fuit ab initio mundi, a generatione in generationem, siquidem Christus, ut iam dictum est promissus est Adae & Euae, contriturus ca

put serpentis, Gene. 3. Promissus est Abraham benedictur⁹ oēs gentes, Genesis. 12. 18. & 22. Item promissus est Isaac Genesis. 26. & ipsi quoq; Iacob, Gen. 28. Benedicentur in semine tuo cunctæ tribus terræ, tanq; dicat, per semen tuū futurum Christum maledictio in miseriam, quæ intrauit p Adam, commutabitur in benedictionem, per semen inquam tuū quod afferet cunctis tribubus gentium, gratiā, & misericordiā. Insuper & ex Iuda prædicatur nasciturus, expectatio gentium, Gene. 49. & Deuter. 18. de Iacob stella oritura. Promittitur & Dauidi regi, secundi Regum. 7.

Ecquid opus est coaceruare scripturas, cum omnes psalmi, omnes prophetarum libri pleni sunt sententijs, promittentibus Christum dominum esse, qui lumen & vitam daret gentibus. Vñ patres, patriarchæ, & propheta veteris populi, quibus deus inspirauit fidē & spem redemptionis per eum Christū dominū, per omnem scripturæ locum, iugiter legunt sperasse, & exultasse in verbo dei, in eloquijs dei, in iusticia & veritate dei, & in iudicijs iusticiæ, orasse insuper dominum deum secundum verbum suum, secundū eloquium in veritate sua, & in iusticia sua, nihil aliud sperantes, nihil aliud orantes, q̄ consolationē, misericordiā olim ab ipso deo promissam atq; iuratam dari, per Christum futurū bellatorem & saluatorem quotidie clamantes. Domine quando consolaberis me? Viuifica me, inquit propheta, secundū verbum tuum. Suscipe me secundum eloquium tuum, & viua, & non confundas me ab expectatione mea. Memor esto verbi tui seruo tuo, quod promissisti in verbo tuo. Nam & me sperare fecisti, qui promissisti. Spes hæc me consolata est, inquit, in humilitate mea, humilitatem appellans, nō eam, quæ virtutis est, sed eam quæ afflictionis, de qua, vt inquit Ambrosius, loquit. Nisi lex tua meditatio mea est, tūc forte perissem in humilitate mea, alioqui nemo perit virtute humilitatis, quæ magis seruare cōsuevit. Hoc est ergo quod dicit. Spes vitæ æternæ in Christo Iesu consolata est me, dum premor afflictionibus & aduersitatibus sum humiliatus. Redime me secundum verbum tuum. Secundum eloquium tuum da mihi intellectum & viuam, quia in verba tua super speraui. Vides quoties inculcat iterum atque iterum

iterum repetens secundum verbum tuum, secundum eloquium tuum. Nihil aliud, vt inquit Ambro. & Augustinus, significans, q̄ secundum verbum promissionis tuæ super aduentu Christi saluatoris, vt veniat, peccatores suscipiat, delicta donet, liberet & viuificet eos. Vnde Ambrosius tractans versiculum, Suscipe me secundum eloquium tuum & viuam. Et non confundas me ab expectatione mea. O domine tuo, inquit, te chirographo cōuenimus, nostrū chirographum, quod est mortis, tollas, promissisti chirographum vitæ. Veni ergo suscipe me secundum eloquium promissionis tuæ, & viuam, & non confundas me ab expectatione mea, qua iugiter spero in salutare tuum. Defecerunt oculi mei in eloquium tuum, dicentes, quando consolaberis me, dicens. Suscipe me domine secundum eloquium tuum, nihil aliud dicit, quam secundum misericordiam a te promissam accipias me, dicens, Defecit in saluari tuo anima mea, aut defecerunt oculi mei in verbum tuum, non finem, sed incrementum desiderij, pondusque amoris in Christum tunc venturum significauit.

Proinde & ipse cum in oratione dixisset. Veniat super me misericordia tua domine, continuo tanquam exponens quam perat misericordiam, adiecit, salutare tuū, secundum eloquium tuum. Hic & in alijs scripturæ locis simul iuguntur misericordia & salutare. Alibi cum dixisset. Ostende nobis domine misericordiam tuam, subiungit, & salutare tuum da nobis. Quod alibi in persona Ecclesiæ veteris populi, orauit propheta, Deus misereatur nostri & benedicat nobis. Illuminet vultum suum super nos, vt cognoscamus in terra viam tuam, quam viam intelligat, continuo exponens, adiecit, In omnibus gentibus salutare tuū. de q̄ & alibi dixit, Notum fecit dominus salutare suum, In cōspectu gentium reuelauit iusticiam suam. Viderunt oēs fines terræ salutare dei nostri, psalmo nonagesimo septimo.

Vbi nostri interpretes Latini posuerunt salutare, ibi in Hebræorum codicibus legimus Iesum, quibus datur intelligi Hebræorum prophetas expectasse eundem Iesum Nazarenum liberatorem venturum, propter cuius nos nunc gaudemus aduentum.

Quod et

Quod ergo propheta dixit, Secundum verbum tuum, aut secundum eloquium tuum redime me, aut suscipe, aut libera me, aut iudica me, hoc alijs v̄bis dicit, In veritate tua aut in iustitia tua redime me, suscipe me, aut iudica me, accipiens veritatem & iusticiam pro fide seu fidelitate & veritate, quam seruat deus implendo promissa. Fidelis deus in omnibus verbis suis. Est fides in deo, qua seruat promissa, est & fides in nobis, qua credimus deo promittenti.

Sunt autem huiusmodi sermones secundum intellectum istum in scripturis considerandi, qui alioquin videbuntur obscuri, presumptuosi quoque, & ex meritorum arrogantia pronuntiati, dum petitur redemptio, viuificatio, liberatio, & dei iudicium secundum dei veritatem & iustitiam.

In huiusmodi igitur orationibus postulabant redemptionem, viuificationem, liberationem, & iudicium sibi fieri, non iuxta sua merita, sed iuxta ipsius dei misericordiam, petentes sibi omnia haec fieri per Christum dominum in carnem venturum, iuxta veritatem seu fidelitatem promissionis dei, qui talem illis promissit saluatorem futurum, qui opera diaboli solueret, & humano generi repararet ea, quae Adam peccando destruxerat. His praemissis consideratis, facilius est intelligere opus redemptionis humanae fuisse contra diabolum per modum quendam bellandi, in quo Christus victor potitus est triumpho nobili, ipsumque proinde iure belli iusti recuperasse praedam suam a diabolo.

Sed videbitur forsitan bellum inter Christum voluntarie patientem seu morientem, & diabolum suggerentem, instigantem stare non posse, propterea quod in bellis partes dissentiunt inter sese, neque eadem volunt hi, qui inter se sunt hostes, passionem autem & mortem voluit uterque, Christus videlicet & diabolus. Voluit diabolus Christum pati, tradi, crucifigi, & mori, voluit & eadem Christus, qui voluntarie est passus, voluntarie traditus, voluntarie crucifixus et mortuus, alioquin virtute suae passionis & mortis, non meruisset apud patrem nobis gloriam immortalitatis. Haec item omnia voluit & deus pater, qui apud prophetam ait. Propter scelus populi mei percussus est, scilicet filium, Esa. 53. quemadmodum & ipse ad patrem loquens, ait psal. 97. Repleta est malis anima mea, omnes fructus tuos induxisti super me.

Sciendum

Sciendum est igitur. Quemadmodum in corpora libus bellis quisque pugnat, bellat, militat, qui laboribus, sudoribus, fatigationibus, opus alterius conatur destruere, eumque extra possessionem eicere, quod plerumque contingit prudentia, arte, bonoque dolo contra hostem, qui meretur illud iugulatur, & fouea quam praeparauerat hosti, vincitur ipse, ipse capitur & illaqueatur, ubi & si contingat interdum eos, qui sunt inter sese hostes idem velle, illud tamen quod volunt, non ex eadem volunt intentione, sed in contrarios conantur fines. Sic & in hoc bello spirituali Christus rex noster, dux noster, & princeps, sub quo militat Christiani omnes, pauper, & in laboribus a iuuentute sua per totos triginta tres annos, miseris, fatigationibus, doloribus, sudoribus, laborauit, patienter ferens contradictores, ad destruendum opera diaboli, sustinens ea ipsa, videlicet opprobrium, contemptum, contumeliam, & demum mortem turpissimam tantam pro peccatis nostris a propria sua carne exigens satisfactionem quantum iusticiae dei irati copiose satisfecisset. Vnde et ista est seruitus, iste est labor pro peccatis nostris, de quibus Christus ipse ad populum loquitur per Esaiam prophetam. Seruire me fecisti in peccatis tuis, prebuiisti mihi hi laborem in iniquitatibus tuis. Ego sum, scilicet, quem fecisti in suscepta serui forma propter iniquitates tuas abolendas laborare. Ego sum ipse, qui deleo iniquitates tuas propter me, & peccatorum tuorum non recordabor, reducere me ad memoriam, iudicemur simul, narra si quid habes, ut iustificeris, capite. 43.

Verum quidem est passionem & mortem fuisse opus dei, & opus diaboli, opus iudei crucifigentis, simul & opus Christi patientis. Sed in opere isto aliud intendebat diabolus & Iudaei Christum crucifigendo, quippe qui conati sunt in illo peccatum simul & mortem in humano genere stabilire, augere atque perficere. Aliud autem deus pater, & Christus patiente, quippe qui per mortem illam voluerunt destruere, & euacuare simul & peccatum & mortem. Diabolus & Iudaei, & satellites eius voluerunt quidem effusionem sanguinis Christi, & occisionem agni immaculati, sed in suam ipsorum perniciem, in nostram autem salutem, quae abscondita erat ab oculis

eorum

48 IOAN. DRIEDONIS DE CAPTIVITATE ET
eorum Illi fuderunt sanguinem, trucidauerunt agnum im
maculatum, propinauerunt nobis potum & cibum, nos ac
cessimus, bibimus sanguinem & manducauimus carnem,
& spiritum vitæ haurientes viuificati sumus, & de laqueis
eorum liberati ambulauimus in fortitudine cibi illius vsq;
in montem dei. Ex his igitur manifestum est Chri
stum bono dolo, bonaq; arte atq; prudentia bellasse contra
diabolum. Deinde patet eundem Christum in hoc bel
lo vicisse eundem proditorem. Nam si quisq; vincitur &
confunditur, dum opus eius, quod desiderabat esse perpetu
um, destruitur atq; absorbetur, & auctor ipse operis fugat,
vt non amplius dominetur, consequens est profecto diabo
lum victum esse atq; confusum, dum mors Christi irrogata
a ministris eiusdem diaboli per resurrectionis gloriam ad
immortalem vitam est euacuata, atq; destructa, & non solū
mors illius, sed mors omnium in corpore eius membrorū,
quæ & dicuntur mori in Christo, dum eorum causam egit
Christus ipse moriendo. Quib; sit vt geminus fuerit effe
ctus huius belli, atq; victoriæ videlicet diaboli fuga atq;
confusio & mortis nostræ destructio. Nam Christus dum
permisit vitam corporis sui pro nobis liberandis esse sub
diaboli potestate, eundē cōfudit suę resurrectionis triumpho.
Item diabolus, dum ipsum Christum per suos satellites
inuasit, occidens eum innocentem, in quo nihil dignum
morte potuit inuenire, reus in causa ista inuenitur, & ideo
iusta ratione ejicitur e credentibus in eum, quem iniuste oc
cidit. Quemadmodum si violentus quispiam sit tyrannus,
cui a rege est data potestas torquendi maleficos, hic si hac
sua malignitate interimat etiam regis filium, in quo nihil
dignum morte inuenire potest, dignam ultionem iræ regis
super se prouocat, iustaq; lege meretur spoliari potestate sup
eos quos possidebat. Insuper & Christus dum in hoc bello
certans vsque ad mortem seipsum pro nobis reconcilia
ndis deo patri impendit, culpa & inimicitia dei cōtra nos
destruitur, destructa culpa euacuatur mortis causa, euacua
ta mortis causa, non meretur amplius homo manere sub
ipsius mortis aculeo. Per Christum itaq; bellatorē fortē,
mors ipsa destruitur, & diabolus fugatur atq; confunditur,
quemadmodum ex multis retro temporibus scriptum erat
in cantū

REDEMPTIONE GENERIS HVMANI, LIB. VNVS 49
In cantico Abacuc propheta. Ante faciem eius, scilicet san
cti Christi venientis de monte Pharan ibit mors, & egre
diatur diabolus ante pedes eius, & infra ad deū ipsum ser
monem dirigens. Egressus es, inquit, in salutē populi sui
in salutem cum Christo tuo. Percussisti caput de domo im
pij. Caput, inquam, id est, principem hui; mundi, vt illo p
cusso, atque eiecto fiat domus dei. Denudasti fundamen
ta eius, vsq; ad collū maledixisti sceptris eius, & ideo ego iā
p gratiam liberat; gaudebo in domino Iesu meo, quia domi
nus fortitudo mea, qui & ponet pedes meos quasi ceruo
rum, vt alacris sim in via domini, & deducet me victor in
psalmis canentem. Ex his igitur habes gloriosi preli
um certaminis, qualiter redemptor orbis patiendo & mo
riendo immolatus vicerit super crucis trophæum, habens
triumphum nobilem. Hæc cogitare, hæc meditari, his im
morari, reddit nobis dominum nostrum Iesum Christum
super omnia amabilem, inter omnia quę sub cœlo sunt. Ni
hil, inquit Bernar. est, quod nostram deuotionem blandius
allicit, iustius exigit, arctius stringit, plus accendit & affi
cit vehementius. Multum quippe laborauit in eo o
pere saluator, nec in omni fabrica mundi tantum fatigatio
nis assumpsit, absq; vlllo labore & grauamine, non prouoca
tus vllius alterius meritis, creans omnia in sex diebus. Di
xit enim, & facta sunt.

¶ Sequitur tertium huius partis membrum,
in quo declaratur opus redemptionis hu
manę factū p modū iudicij & iusticiæ.

IAM videamus quonam modo opus liberationis huma
næ factum est per iudicium quoddā iustum, seu p sentē
tiā quandam iusto iudicio latam pro homine. Et vide
bitur forsitan hoc stare non posse. Nam secundum scriptu
ras Christus in primo suo aduentu legitur venisse in car
nem humilis & mansuetus, non vt iudex, sed vt iudican
dus, vt medicus, vt saluator peccatorum. Filius hominis,
inquit scriptura, venit in mundum, non vt iudicet mundū,
sed vt saluetur mundus per ipsum, qui venturus est in fine
sæculi, iudex viuorum & mortuorum. Sed his nō
obstantibus ex scripturis supra recitatis manifestum est
H Christum

Christū venisse in mundū vt iudiciū nrm & causam ageret, q & in euāgelio loquit, Nūc iudiciū est mūdi, nūc princeps hui⁹ mūdi eiciet foras, de q & Hierem. ait, Regnabit germē Dauid, rex sapiēs erit, faciet iudiciū & iusticiā in terra, & Esai. Iudiciū gentib⁹ pferet. Pro istorū vero intellectu nō erit inuile ad memoriā reuocare quorundā noīm interpretatiōes hāc materiā cōcernentiū, quę sunt iudiciū & iusticia, misericordiā & veritas, quę multis in locis scripture cōnexa reperiunt, ita videlicet, vt quęadmodū veritas passi misericordiæ ita & iusticia iudicio reperitur sociata. Ponet (inquit Esa.) Iudiciū in pōdere & iusticiā in mēsurā. Item Dauid Septies, inqt, in die laudē dixi tibi, sup iudicia iusticie tuę. Rursus didici iudicia iusticie tuę. Ad Christū ipsū loquit, Iudiciū & iusticiā in Iacob tu fecisti, Sic & misericordiā ac veritatē simul iuncta repimus. Vniuersę viæ dñi misericordiā et veritas, misericordiā & veritas obuiauerūt sibi. Istos ergo noīm interpretatiōes cognoscere nō nil cōfert ad intelligendū de nrę redēptionis opere scripturas sacras. Et qa de huiuscemodī dixim⁹ in .3. lib. de scripturis & dogmatib⁹ Ecclesiasticis, nō est necessariū hic ea resumere. Ea igit quę illic p scripturarū intellectu de iudicio, iusticia dei, de veritate & misericordiā eius sunt dicta, habeant tãq̃ præmissa. Sciendū est scripturas multas esse super primo Christi aduētū, loquētes de iudicio et de iusticia eius, qd videlicet ipse iudicatur⁹ esset inter gētes, & quod pferet iudiciū gentibus, & quod nō caligabit, neq̃ fatigabit, donec ponat iudiciū in terra, & quod veniet iudicare orbē terrę in æquitate & veritate, & qd erit rex sapiens qui facturus sit iudiciū & iusticiā in terra. Ex his aut & id gen⁹ scripturis alijs iūctis etiā scripturis prophetarū pphetantiū de secūdo illius aduētū expectāt carnales Iudei Messia quendā terrenū, qui ad terrā pmissionis sit ventur⁹, & tribunal positur⁹ in mōte Sion, & regnaturus ac iudicaturus tanq̃ vniuersalis huius mūdi iudex, ad cuius obedientiā futurus sit cōfluxus oīm gentiū. Sed fallunt cecitate mirabili, nescientes ex scripturis sacris cōsiderare geminū esse Christi iudiciū. Vnum occultum semel factum per Christum in carne passibilem, cuius iudiciū virtus inuisibiliter operata est a principio mundi vsq̃ in consummationem sæculi duratura. Aliud manifestum, sicuti & in scripturis geminus significatur eiusdem

REDEMPTIONE GENERIS HVMANI, LIB. VNVS 49
eiusdem Christi aduentus. Quemadmodum autem occultum eius aduentum in carnem non cognouerunt principes huius mundi, neq̃ potestatem eius, quam dedit ei pater super totius mundi animas, neq̃ spirituale regnum eius, quo regnat in cordibus iustorum, & super omnia demonia, non intelligentes in scripturis sacris discrimen inter carnem & spiritum, inter literam mortuam & sensum viuum, inter figuram & rem figuratam, ita neq̃ cognouerūt spirituale & inuisibile bellū, neq̃ occultū eius iudiciū contra inuisibilem hostem huius mundi pro populo, qui preparatus est merito & pretio sanguinis Christi eripiendus a potestate eiusdem hostis. Pro intellectu igitur harum rerum sciendum est quod in rebus huius mundi sit iudiciū, dū examinantur merita, & iusticia sit dum redditur vnicuique secundum meritorum debita, hoc est iudicium facere in pondere id est iudicare in debito meritorum examine, & iusticiā facere in mensura, reddere videlicet vnicuiq̃ secundū meritorū quantitātē. Proinde iudicis officium est debito præmissio examine liberare reū a molestia hostis seu exactoris iniūqui. In hoc autem occulto dei iudicio, quo fertur sententia pro Christo & p populo suo cōtra principē huius mūdi, dū examinantur causæ, in populo reo nō inueniunt vlla merita bona, sed merita dūtaxat mala, quamobrē popul⁹ ipse re⁹ iusto dei iudicio reperit esse humiliat⁹ & dānatus sub diaboli potestate. Merita autē bona reperiunt in Christo dño vnico dei filio, q seipsū dedit totū p mūdi vita, in quē spectās deus pat̃ omnium iust⁹ iudex decernit iustū & equū esse miserū populū, cui nō sūt ppria merita bona liberādū esse in iusticia meritisq̃ alienis, hoc ē in iusticia vnigeniti filij sui, q p populo suo reo gratis pati & mori nō debuit, cui⁹ innocentia, sacrificiū preces & intercessionis repellere patri fas nō fuit. Proinde p̃ mandās sententiā executioni, eicit hostē & iniūquū exactorē extra corda omnium q nō suis sed eiusdē Christi meritis sibi credētes iuocāt nomē ei⁹. Hoc ē iudiciū, hęc est iusticia, de quibus loquunt scripturæ sup primo Christi aduētū, docētes eundē Christū venire ad faciendū iudiciū et iusticiam, et ad proferendum iudicium gentibus, ad arguendum & iudicandum populos, ad faciendum iudicium & iusticiam in Iacob, hoc est, iudicium optabile, desiderabile.

rabile, iudicium iucundum, iudicium in fauorem populi rei contra diabolum hostem, hoc est Iudicium, quod desiderauit Dauid. Quot sunt dies serui tui, quando facies de persequentibus me iudiciū, de persequentibus inquam id est contra potestates tenebrarum persequentes animam meā. Hoc iudicium ita plenum est gratiæ & misericordiæ, vt sit etiam plenum veritatis & iusticiæ factæ per Christum Iesum, qui contra persequentes animas nostras in se sumit causam nostram. Hoc est iudicium, quod significabat Micheas propheta sub figura temporalis captiuitatis in Babilone faciens ex illa literali historia transitum ad spiritū. Cum sedero, inquit, in tenebris dñs lux mea est. Iram domini portabo, quoniam peccauit ei donec causam meam iudicet, & faciat iudicium meum, educet me in lucem & videbo iusticiā eius, & infra. Non immittet vltra furorem suū, quoniam volens misericordiam est, reuertetur, & miserebitur nostri, deponet omnes iniquitates nostras, proijciat in profundum maris omnia peccata nostra, dabit veritatem Iacob, misericordiam Abraham, quæ iurasti patribus nostris a die b^o antiquis, Micheę. 7. tanq̄ dicat. In tenebris sedebo, & iram domini portabo, donec in carnē veniat & iudicet causam meam, & tunc reuertetur ab ira ad clementiam, & iniquitates quæ deprimebāt me, sicut talentum plumbi deponet & proijciat in profundum maris, hoc est, faciet eas non apparere, & nō esse ampli^o. Aliud ergo longe iudiciū aduentus nouissimi, aliud aduentus primi. In aduentu nouissimo erit iudicium damnationis malorum, cum videlicet mali a bonis separabūtur æterna diuisione, recipientes supplicia secundum mala sua opera. In primo autem aduentu fuit iudicium saluationis malorum, quo videlicet mali separantur a malis vt non maneant mali, sed boni fiant. & post merita mala, per iusticiam & meritū Christi potiantur dei gratia, & misericordia. Hęc sunt iudiciū, & iusticia facta in Iacob, pro quibus orauerunt omnes iusti, atq; prophete desiderantes non iudicium retributionis, secundū suas ipsorum iusticias, sed iudicium salutis secundum iusticiam & merita Christi, quod pro homine reo est iudicium gratiæ & misericordię. Hęc docentes, nō negam^o iustorum opera meritaq; bona, sed negamus eorū vt ex impijs iusti fierēt vlla fuisse

vlla fuisse sua ipsorū merita bona. Vnde iudiciū secundū aduentus erit retributionis secundum hominum opera seu merita bona & mala. Iudicium autem Christi in aduentu primo fuit non retributionis secundū opa, sed gratiæ saluationis. Proinde & solū iudiciū huius appellatur solū gratiæ & misericordiæ. Preparabitur, inquit, solium eius, In misericordia accedamus, inquit Apostolus, ad thronum gratiæ eius. Hoc iudicio, & secundū hanc iusticiam iudicari postulat, qui nihil de suis viribus, nihil de suis ex se meritis præsumens per gratiam dei miserentis iustus fieri cupit, sicut in iusticia, quæ est in pretio sanguinis Christi, & in iusticia quæ est in fide & veritate verborum dei, gratiam & misericordiam per Christum dari pollicentis, & in iusticia, quæ nobis absq; meritis nostris est a deo patre per fidē in Christum dominum. Hęc est iusticia, de qua propheta loquitur, Annuntiauerunt cœli iusticiam eius, cœlos intellegens homines factos extra terram cœlestes, Apostolos videlicet, & prophetas, & iterum, In conspectu gentium reuelauit iusticiā suā, eā videlicet quæ est per Christū saluatorē. Et alibi. Exurge & intende iudicio meo deus meus, & dñs meus in causam meam, postulans hoc iudicium. Item Iudica iudicium meū, & redime me ppter eloquiū tuū viuifica me. Propter eloquiū tuū, quo promisti Iesum saluatorē & dixisti. Qui credit in illum, non confundetur. Item Qui credit in me non morietur in æternum, sed habebit vitam æternam. Hoc est iudicium diuinæ iusticiæ, quod sancti semper cum gratiarum actione ob oculos versant. Christus secundum formā assumpti corporis loquens, pro corpore suo quod est Ecclesia cū dixisset. Os meum annunciabit iusticiam tuam, mox subiiciens quænam sit iusticia hæc tota, inquit, die salutare tuum, id est Iesum tuum. Introibo in potentias domini. Domine memorabor, inquit propheta, iusticię tuę soli^o, psal. 70. Et alibi Septies indie laudē dixi tibi super iudicia iusticię tuę. media nocte surgebā ad confitendū tibi super iudicia iustificationis tuę, quia in ipsis viuificasti me, iudicia iustificationis appellans opera nostræ redemptionis per Christum nobis impensa, quibus deus gratis iustificat impium per iusticiā Christi. Idcirco longe a peccatoribus salus, quia iustificati ones tuas

ones tuas non exquæsierunt. Iusticiam dei non exquirunt, qui aut ignorant iusticiam, quæ a deo est per Iesum Christum, aut suam volunt statuere, arbitrâtes se suis meritis iustos posse fieri ex impijs. Vnde sciendum est, quod iudicia dei (generaliter accepto iudicij nomine) sunt quæcumque deus iusta ratione facit, siue constituendo mandata, siue puniendo peccata, secundum peccantium opera, siue donando, siue remittendo peccata pro sua misericordia propter Christi merita. Propheta cum dicit. Iuravi & statui custodire iudicia iusticiæ tuæ, iudicia appellat mandata. Cui autem dicit, Cognoui, quia æquitas iudicia tua, In veritate tua humiliasti me. Ex ipso sententiarum cõtextu indicat se loqui de iudicijs suæ iusticiæ humiliantis seu punientis ipsum propter peccata, de quibus & alibi dicit. A iudicijs tuis timui.

Sed cum dicit, Secundum iudicia tua vivificasti me, patet sermonem ipsius esse de operibus misericordiae, promissis per Christum Iesum, de quibus ait. Quia in iudicijs tuis supersperaui. Item. Septies in die laudem dixi tibi super iudicia iusticiæ tuæ, tanquam dicat, semper tibi gratias agam super beneficijs mihi præstitis, ut iustificatus essem.

Hæc iudicia sunt, quæ & propheta appellat nunc testimonia iucunda, in quibus delectabatur, sicut in omnibus diuitijs. Nunc iustificationes cantabiles in loco peregrinationis huius, de quibus & ait, In æternum non obliuiscar iustificationes tuas, quia in ipsis vivificasti me.

Christus ergo per iudicium quoddam iusticiæ semel in carne sua vicit diabolum pro nobis sine nobis, quia non dum nati eramus nos, sed tamen iudicium hoc iusticiæ non habet suum effectum in nobis, nisi & nos sociemur iam illi, tanquam patrono, aduocato, & mediatori, qui sapientissime egit causam nostram.

Vnde primum opus huius iudicij in homine, est per fidem in Iesum rectum iudicium, videlicet agnoscere, se egere gratia dei miserentis, & vere semetipsum diiudicare, & arguere de peccato, semetipsum accusare, dei gratiam inuocare, & misericordiam commendare, iustus accusator est sui in principio sermonis. Hoc iudicium spiritus Christi in nobis facit, hoc & in nobis diligit, de quo propheta. Honor regis iudicium diligit, iudicium appellans, secundum quod vnusquisque

& de

& de se, & de altero iuste iudicat. Vnde deus cum per Christum Iesum facit suum iudicium pro nobis, simul & facit rectum iudicium in nobis, quo accusamus nosmetipsos, implorantes ab illo iusticiam per dominum nostrum Christum. Huiuscemodi autem iudicium & iusticia, quæ sic nobis sunt a deo per Christum dominum, summo opere veniunt in scripturis sacris consideranda, alioquin ex meritorum cõfidentia, videbitur forsitan vnus cuiusque esse petitio diuini iudicij secundum iusticiam, nisi intelligatur esse iudicium iusticiæ, quo liberamur ab hoste, & efficitur iusti per iusticiam Christi gratis nobis communicata.

Venit ergo Christus in carnem, non propter eos, quos absque sui gratia præueniente, iustos, innocentes, & iniuriam passos inuenit ab iniquo exactore, ac calumniatore liberandos, sed propter impios atque iniustos, secundum suam misericordiam ab impijs segregandos.

Sed hic forsitan contrariè videbuntur scripturæ, ex quibus discimus officia primi aduentus esse, liberare pauperes a potente, humiliare calumniatorem, educere vitiosos iustos de domo carceris, visitare & consolari plebem suam, iustos pascere, bonis ac rectis corde benefacere, humiles & pauperes spiritu satiare, mysteria salutis reuelare paruulis, ab hostibus protegere, & adiuuare, & suscipere timentes dominum, inuocantes nomen eius, & sperantes in salutari illius. Hæc omnia sunt officia boni, & æqui iudicis, consolari iustos oppressos, protegere, & adiuuare, liberare illos.

Verum hic oportet cauere, ne propter huiuscemodi scripturas faueamus Pelagianæ heresi, quæ docet homines per solum lumen rationis internæ, ex laudabilibus nature stimulis posse fieri iustos, Christumque propter ipsos venisse in carnem, ut esset illorum ad se confugientium susceptor, & pector. Scire enim oportet Christum venisse in carnem, non solum ut tales iustos videlicet & pauperes spiritus adiuuaret, ptegeret, consolaretur, et susciperet, sed etiam ut nondum tales faceret tales, qui sine gratia aduentus eius in carnem, tales fieri non possent. Omnes quippe filij Adæ nati sunt filij iræ, filij superbiæ, filij qui errauerunt ab vtero, filij habitantes in tenebris, & in umbra mortis sedentes, ignorantes salutis suæ viam.

Proinde

Proinde quis in carnem Christus veniens inuenerit quidem multos, qui tales erant tam viuos q̄ exutos carne, in sinu Abrahæ quiescentes. Aduentus tamen eius in carnem ab initio mundi est præparatus, non solum vt misericordia dei adiuuaret, & consolaretur tales, sed etiam, vt eos qui nondum tales erant, faceret tales, qui translati in regnū charitatis Christi essent plebs iusta, humiles & pauperes spiritu, qui credere, inuocare, & sperare nomen domini iā possent. Vñ in toto genere humano deus neminem iustū inuenit. Proinde misericordiam illius quam præparauit facere per Christum dominum omnem hominem iustificatū & iustificandum preuenit, vt virtute, merito, atq; iusticia eiusdem Christi iustus fieret, qui erat impius. Et ideo hæc, vt iam diximus, sunt iudicia domini iucunda, in quibus desiderat hi qui cōuertuntur viuificari, liberari, iustificari. Insuper ex scripturis discimus officia primū aduentus Christi esse conturbare terram impiorum, humiliare superbos ac arrogantes, euertere impios, percutere & interficere illos spiritu labiorum suorum, & liberare plebem suam a manu calumniatoris. Et quia hæc omnia sunt boni iudicis officia, cōsequens est Christū venisse ad faciendū iudiciū. Verū huiuscemōi in primo illius aduentu, non carnaliter, sed spiritaliter esse accipiēda sufficiēter declarauim⁹ in. 3. libro de ecclesiasticis scripturis & dogmatib⁹.

Ex his igitur scripturis manifestum est, quod Christ⁹ in primo suo aduentu venit in terrā ut fieret iudiciū mūdi, quæ venit causam pro reis agere, debita eorum exoluere, admonere, docere, & obediētes liberare atq; saluare.

Cæterum ad intelligendum modum huius iudicij cōuenit & personas inter quas versatur, considerare. In iudicio autem consueuerunt quatuor esse personæ, iudex, reus, actor seu accusator, & inter has duas, quarta p̄sona, aduocatus seu patron⁹ medi⁹, Cōtingere tamen potest causam agi occulto spectatore ac iudice, qui absq; strepitu iuris, absque citatione testium nouit aut humiliare calumniatorem, p̄ditorem, seu exactorem iniquum, aut eripere miserum reū, etiam qui sua culpa vel negligentia lapsus fuerit in potestatem illius, præsertim si mediator intercedat, qui faciat reū culpam suam agnoscere, qui & pretiū soluat, & satisfaciat de iniuri

de iniuria ac damno, qui etiam talis, tantus, atq; tam potēs & gratus est, vt se intercedentem pro reo non sit fas aut de cens repelli. Verum hic sciendum est, quod diabolus suggerens homini agere contra dei mandatum (cum iniuriosus iu erit deo & homini) supra hominem, contra deum, ius nullum habere meruit, quamuis homo sua sponte prætermittēs dei mandatum sub potestate diaboli torqueri dignus fuerit, & ideo deus quamuis hominē peccantem supplicio dignū iusto suo iudicio tradiderit torquendum in potestatem diaboli, ipse tamen diabolus, quemadmodum hominem ex inuidia decepit, sic & eundem hominem sic deceptum, & sibi a deo derelictum non iusticie zelo, sed nequissima voluntate vsurpauit, torsit, atq; afflixit. Istis ergo premissis. Sciendum est quod in hoc iudicio possumus iudicē dicere deum patrem, reum autē miserū hominem, Aduocatū vero seu patronum, ac mediatorem pro homine Christum dominū. Calumniatorē vero ac proditorē diaboli, qui vniuersum humanum genus mentiendo fecit esse morti subiectū, qui & propterea dicitur fuisse homicida ab initio. Hūc iudicij modum ex scripturis discimus docentibus Christū esse mediatorem & aduocatum, qui causam hominis peccatoris in se cōtra diabolum susciperet, quemadmodum apud Hieremiam est vox Christi ad patrem pro redēpto populo. Iudicasti domine causam animæ meæ, redemptor vitæ meæ, vidisti domine iniquitatē illorū aduersū me, iudica iudiciū meū, Thren. 3. Iudicauit dominus causā aīæ Christi, inno cētis quādo, (vt Hieronymus ait), mortē eius puenire fecit ad salutem generis humani & triumpho suę resurrectionis confudit auctores interemptionis eius. Item apud propheta tam psalmo nono. Fidelis populus iam liberatus, gratias agit Christo. Confitebor, inquit, tibi domine in toto corde meo, narrabo omnia mirabilia tua. Deinde paucis interpositis subiungit. Quoniam fecisti iudicium meum, & causā meam, sedisti super thronum, qui iudicas æquitatem, vbi Hieronymus habet, Sedisti super solium iudex iusticiæ, tanquam dicat, fecisti te iudicem pro me, & patronum in causa mea, tollens peccatum meum supra te, vt pelleres inimici potestatem de me, & frameas id est arma eius, atq; ciuitates destrueres delens chirographum seu mortis obligatio-

nem, quæ erat aduersus me, & ita causam meam suscepisti commendatam, Causam inquam, id est rationem querelæ seu actionem, litem, & controuersiam, quæ propter peccatū erat inter hominem, & diabolum. Causam seu querele rationem habuit homo coram deo, non aduersus deum, sed aduersus diabolum tanq̄ deceptorem, a quo fraudulenter & mendaciter deceptus erat, causam vicissim coram deo habuit diabolus aduersus hominem, suffultus ratione quadā gloriandī de iusta quadam victoriā aduersus hominem, quem neq̄ ignorantem, neq̄ impotentem, neq̄ inuitū coegit, sed volentē nullius ad huc erroris nube obuelatū, nulla adhuc lege carnis ligatum in suum traxit consensum, habens etiam in sermonibus suis quasdam fucatis falsitatib⁹ veritates. Vñ hæc diaboli victoriā, quæ per fallaciā facta est, erat, qualis esse solet victoriā sophistarum, qui odibiles coram deo sophisticè loquūtur per æquiuationes, & amphibologias circūueniendo, dicens enim nequaquam mori emini, sed aperientur oculi vestri, & eritis sicut dii scientes bonum & malum, hos suos sermones ita composuit vt sub eiusdem quasdam veras occultaret sententias, non quod veritatem diligens, mendaciū vitaret, aut vitare cuperet (ipse enim mendax est & mendiciū inuentor) sed vt mendacium suum occultaret, & prætextu veritatis cuiusdam palliaret, volens mulierem ex eiusdem verbis non veras illas, sed falsas intelligere sententias, quod maliciōsa facit calliditate vt dum mulier cuncta contra opinionem suam & spem sentiret euenisse, ipse nihilominus serpens seipsum defendere posset, tanq̄ veracem & omnia vera loquutum.

Vnde & mors quedam, est qua mortui non sunt in die qua comederunt. Est & apertio quadam oculorum & scientia quadā boni & mali, quam acq̄suerunt legem dei preuaricando, sed hanc non intendebant serpenti consentiendo.

Iusta igitur erat causa aduersus hominem, qui propter suam culpam meruit pati sempiternam mortem sub illius diaboli tyrannide. Aduersus Christum autem nulla erat causa. Solum enim peccatum est mortis causa, quam neq̄ princeps mundi huius diabol⁹ neq̄ Pilatus in Christo potuit inuenire causam mortis, hoc est culpam, in eo quærens per quam ostenderetur reus mortis, venit princeps mundi huius, inquit Christus, & in me non inuenit quicq̄.

Pilat⁹

Pilatus, Ego, inquit, non inuenio causam in homine isto, nesciens Christum sua sponte in se suscepisse omnium nostrum causam, & propter nostra peccata præparatam & inflictam illi esse mortem, quia posuit deus in eo iniquitates omnium nostrum, causam tamen ignorans dedit, dum scripsit Iesus Nazarenus rex Iudæorū, propterea enim mortuus est Christus, quia ipse est Iesus id est saluator rex Iudæorum, quemadmodum & Caiphias ignorans quid diceret, causam mortis Christi prophético spiritu dedit, Expedit vt vnus homo, inquit, moriatur pro populo, & non tota gens pereat. Ex his igitur consideratis facile est ostendere opus redemptionis humanæ fuisse contra diabolos hostes per causam quandam cōtrouersie inter partes iusto iudicio terminatam, & a iusto iudice executioni mandatam totūq̄ causæ processum esse deductū per aduocatū Christū Iesum, qui apud patrē grauius nobis offensum est propitiatio pro peccatis, & nō p̄ nostris tantum, sed & pro totius mundi.

Et quia causa rei est etiam causa aduocati pro reo, idcirco in scripturis, quæ cōpetunt homini reo, ipse Christus tribuit & sibi. Ideoq̄ sunt & in sacris literis nōnulla, quæ siue dixeris voces esse populi rei, siue vocem Christi loquentis pro homine reo, non aberrabis a veritate euangelij. Christus enim & Ecclesia sunt tanq̄ vna persona, sicut vir & vxor sūt vna caro. Vnde ipse Christus sub vno sententiarum contextu nunc pro se aut secundum suam diuinitatem, aut secundum assumptam humanam naturam loquitur, nunc tanq̄ aduocat⁹ personā induit p̄ humano genere misero.

Habes igitur in hac cā Christū fuisse aduocatū p̄ nobis, deū autē patrē fuisse iudicē. Vñ ipse Christ⁹ cū dixisset. Nunc iudiciū ē mūdī, tādē interpositis q̄busdā subiecit, q̄ audierit v̄ba mea, & nō custodierit, ego nō iudico eū, nō enī veni, vt iudicē mūdū, sed vt saluificē mūdū, q̄bis v̄bis subsequētib⁹ ipse cū dixerat i superiori loco, ibidē, nūc iudiciū ē mūdī, viā deū intinasse nō se in illo iudicio esse iudicem, sed patrem.

Verū q̄dē ē secūdū hūc modū nō Christū, sed deū patrē fuisse iudicē, sed hoc nō ex illo verbo cōsequēs esse oportet. Nam cum superius dixerat, Nunc iudiciū est mūdī, nō de iudicio condēnationis mundi, sed saluationis mūdī locutus erat, quod est iudiciū pro mūdo cōtra diabolū, q̄ eiciet foras.

I ii Cum

Cum autem in subsequentiis dicit, Ego non iudico eum de iudicio condemnationis mundi, quod erit in fine seculi, & non de iudicio saluationis mundi loquitur, tanquam dicat, Si quis non custodierit mandata mea, ego non iudico eum, supple modo. Non enim veni nunc iudicare. i. condemnare mundum, sed saluare. In fine autem mundi ipse Christus venturus est iudicare viuos & mortuos, qui & tunc iudicio condemnationis iudicabit oes, quotquot non custodierunt verba ipsius, quia pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium, inquit Christus, ipse dedit filio. In iudicio ergo primi aduentus, Christus pro reis peccatoribus est mediator, patronus, & aduocatus, & non modo aduocatus, sed & fidei iussor, sese vadens ac principalem faciens in causa criminali humani generis, ut ipse exoluat deo patri, quod miser homo debebat, & solvere non poterat. Ceterum & deum patrem in hoc iudicio primi aduentus esse iudicem, ex scripturis est manifestissimum. Nam Christus in passione constitutus, patrem tanquam iudicem inuocat pro se & pro populo. Voces etenim Christi sunt in psalmis pronuntiatæ. Iudica me domine secundum iusticiam meam, & secundum innocentiam meam super me, psal. 7. Et iterum, Iudica me domine, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum, psal. 25. Et iterum ad patrem ipse loquitur. Iudica domine nocentes me, & expugna impugnantes me. Apprehende arma & scutum, & exurge in adiutorium mihi. Dic anime mee salus tua ego sum. & infra in psalmo eodem. Exurge & intende iudicio meo deus meus in causam meam, Iudica me secundum iusticiam tuam, & non supergaudeant mihi inimici mei. Erubescant & reuerentur simul, qui gratulantur malis meis. Exultent autem & lætentur, qui volunt iusticiam meam, psal. 34. cuius psalmi verba sunt voces domini nostri Christi, qui hæc per spiritum suum in propheta loquitur est pro tempore, qui ipse in carnem visibilis futurus erat. Sic & apud Hierem. voces Christi, ut inquit Hieron. sunt. Iudicasti domine causam anime mee, & c. In iudicio ergo illo, quo princeps mundi huius cogitur lege iusta genus humanum dimittere, Deus pater est iudex, ipse autem Christus causam nostram agens, iudicari & sententiam ferri postulat in fauorem corporis sui, quod est ecclesia. Iudica me secundum iusticiam meam, & secundum innocentiam meam, & cetera, tanquam

tanquam dicat, Sententiam dico pro populo meo, cuius causam in me suscepi, qui malum pro malo non reddidi, omnemque voluntatem iusticie tue impleui, & adeo pro iusticia certavi, ut mortem ipsam crucis subire velim propter delicta populi mei tollenda. Ex alia tamen consideratione possumus etiam Christum constituisse iudicem in primo ipsius aduentu, quem admodum Esaias de ipso loquitur. Iudicium gentibus profert. i. pro gentibus sententiam feret contra diabolum, & hoc est iudicium discretionis. Vnde & populus Christianus gratias agit Christo tanquam iudici. In psalmo nono est vox populi fidelis ad Christum. Confitebor tibi domine in toto corde meo, narrabo omnia mirabilia tua. In conuertendo inimicum meum retrorsum, infirmabuntur & peribunt a facie tua, quoniam fecisti iudicium meum & causam meam, sedisti super thronum qui iudicas iusticiam. Christus ergo super thronum, hoc est super ligneam trabem crucis expansus, fecit iudicium nostrum & causam nostram. Item in psalmo centesimo. Iudicabit in nationibus, implebit ruinas. Vnde Christus ex potestate, quam a deo patre accepit, diabolum iusta sententia iudicat, decernens illum efficiendum esse foras, Bonus iudex desuper constitutus, ex potestate desuper accepta, nihil ex arbitrio suo facit, non proprię voluntati indulget, sed sine personarum acceptione iuxta leges & iura eius, a quo accepit potestatem, pronunciat. Sic dominus noster Christus constitutus a deo iudex viuorum & mortuorum non ex sua potestate decernit quod debitum est, sed quod placitum est patri. Ego, inquit, sicut audio, ita iudico, sicut audio a patre sententiam fero, pro his, quos dedit mihi pater occulta diuisione secundum iusticie legem, separans & diuidens illos ab hostili tyrannide, delens chirographum peccati, quod aduersum illos erat, tollens illud de medio, & affigens cruci, expolians principatus & potestates, educens victum de domo carceris, descendens ad inferos, & solutis doloribus inferni eruens iustos patres ob peccatum illic damnatos.

¶ Sequitur huius membri distinctio secunda, in qua communiter de bello & iudicio Christi in opere redemptionis nostrae differitur.

HActenus de bello & iudicio factis a Christo dño sub aduentu illius primo, plixius forsitã dicta sufficeret. Verũ ga nõ pro doctis & eruditis in sacra theologia viris, quibº displicet verborũ, & frequens earundẽ rerũ repetitio ac inculcatio, hæc scribimº, sed p̃ rironibus, & incipiẽtibus sacre theologiẽ discipulis, quibº dñ eadẽ alijs atq; alijs modis repetunt, multa clarescũt, quæ latebant, multa q̃q; scripturæ loca, quæ viderent̃ obscura, reddunt lucidiora. Hinc ex supradictis super eisdẽ rebus corollarias quasdam referemus sententias, quarum Prima est.

Non solũ viuũ, sed & mortuorũ iustorũ aĩe participes facti istius belli & iudicij senserũt eiusdem belli & iudicij consolationẽ p̃ aduentũ Christi in carnẽ, functe illiº gratia & misericordia, quemadmodũ in cãtico suo ait Zacharias. Erexit nobis cornu salutis ex inimicis nr̃is ad faciendã misericordiã cũ p̃ribus nostris, cũ patribus inq; nr̃is iã olim mortuis, nũc apud inferos expectantibus bellũ istud & iudiciũ Christi cõtra diabolũ, de qua mãsione patrũ apud inferos, latius in sententiã sequenti. Tale iudiciũ & iusticiã in sp̃ritu desiderauit & p̃pheta, Deus iudiciũ tuũ regi da, & iusticiã tuã filio regis, iudicare populũ tuũ in iusticia, et pauperes eius in iudicio. Suscipient mõtes pacẽ, & colles iusticiã. Iudicabit pauperes populi, saluos faciet filios pauperũ, & humiliabit calũniatorẽ, liberabit pauperẽ a potẽte, c.

Secunda sententiã. Ex supra dictis manifestũ est Christũ venisse in carnẽ, non vt iudicaret. i. damnaret mundũ, sed vt saluaret, & nihilo minus ipsum venisse vt faceret iudiciũ mundi, tradẽs enim carnẽ suã & sanguinẽ p̃ mundi vitã, egit iudiciũ iusticiã pro mundo, sumẽs enim in sese poẽnã peccatis mudi debitã, secundũ legẽ iusticiã egit cãm mundi cõtra diabolũ, tã clementer, tamq; sapienter negotiũ causẽ nr̃ẽ corã deo patre deducẽs, vt ipse pater iustitiatõẽ eiẽceret eundẽ diabolũ extra regnũ, qd̃ possidebat, & hoc est iudiciũ desiderabile, qd̃ totis p̃cordijs desiderabãt prophete, de q̃ & saluator ipse apud Ioan. loquit. Nũc iudicium

ciũ est mundi. iudiciũ appellãs, nõ quo deus in fine mundi iudicabit viuos & mortuos, sed q̃ deus p̃ mundo sententiã fert cõtra diabolũ. Quid enĩ est iudicare aliquẽ, nisi ius sup̃ aliquẽ dicere, hoc est, sententiã, aut cõtra illũ, aut p̃ illo ferre. Iudica me deus, & discerne causã meã. i. p̃ me fer sententiã. Iudica illos deus. i. contra illos sententiã feras. Pro aliquo sententiã ferre, est illũ iudicare iudicio discretiõis, q̃ separatur a molestia hostis, vel actoris iniqui. At cõtra aliquẽ ferre sententiã, est iudicare illũ iudicio condẽnationis. Nũc iudiciũ est mudi. i. nunc p̃ mundo sententiã ferẽda ẽ, et quo nã modo pro mudo ferẽda ẽ, cõtinuo sequitº explicat. Nũc p̃iceps huiº mudi eiẽcitur foras. i. extra mundũ, nõ qd̃ dẽ extra coelũ et terrã, sed foras. i. extra mudiũ illũ de qd̃ dixit. Sic deus dilexit mundũ, vt filiũ suũ vnigenitũ daret, vt ois qui credit in eũ nõ pereat, Ioan. 4. de q̃ loquitur & Ioan. 6. Panis quẽ ego dabo, caro mea est, p̃ mundi vitã, de quo mã do loquit & in canonica sua. Nolite diligere mundũ, neq; ea quẽ in mundo sunt. Nã oẽ quod est in mundo, est concupiscentia, &c. Et quia princeps iste extra mundũ talẽ eiẽci non potest, nisi mundus trahatur e terra. i. e carnali seu terrestri vitã in coelestẽ, cõtinuo subiunxit, & ego cũ exaltatº fuero a terra, omnia trahã ad memetipsum, Ioan. 12. tanquã dicat. Ego cũ exaltatus fuero in cruce eligã mundũ de mudo, vt exuat veterẽ hoĩẽm cũ actibus suis, & induat nouũ hominẽ, qui secundũ deũ creatº est. Hic iã patet qua ratione Christus, q̃ dilexit mudiũ p̃ Apostolũ suũ Ioannẽ, prohibet nobis ne diligamus mundũ. Nõ enĩ prohibet talẽ dilectionẽ mundi, qualẽ ipse habuit diligẽdo mundũ, vt exenderet corpus & animã suã pro mundi vitã. Quẽadmodum Christus dilexit mundũ. i. hoĩes mundi huius, odiẽs in eis cõuersationem vanã vitãq; peccati ad mortẽ, tradẽs sanguinẽ suũ vt mundus impius ac mortuus fieret viuus. Ita & nos debemº mudiũ. i. hoĩes peccatores diligere, solliciti vt ex impijs fiãt iusti & viuũ. Et quemadmodũ nobis phibet vt nõ diligamus mundũ, seu hoĩes mundi huius ad fruendũ illis, aut vllis rebus huius mundi visibilibus, vt in illis putemus esse beatitudinẽ nr̃ã. Ita neq; Christus dilexit mundũ ad fruendũ illo, sed ad eripiendũ illũ de manu diaboli, faciẽs se vadẽ et principalẽ in eã mudi, q̃ reº ẽ mortis.

Nam ipse

Nam ipse diabolus manum suam misit in Christum tanquam in mortis debitorem qui non solum, nihil morti debuit, sed in mundum venit a deo patre missus ut sufficiens pretium pro mundi vita solueret, ideo ipse homines quos tenebat mortis debitoris iuste perdidit, iustum enim erat ut qui excedebat legem potestatis sibi tradite mittens manum in eum in quo nihil iuris habere videbatur cogere iusta quadam dei sententia reddere hominem miserum & captivum, quem mentiendo deceperat. Verum quia ipse iusticie osor nihil sua sponte facit amore iusticie, idcirco non spontaneus exit ab homine, sed inuitus & cum murmure victus abscedit dum preda sua spoliatur & extra regnum fugatur quod possidebat. Tertia sententia.

Diabolus quamvis miserat manus suas in Hieremiam & in Ioannem Baptistam, ceterosque sanctificatos in utero, qui mox nati non habuerunt originalis peccati culpam, ipsi tamen per mortem suam patienter toleratam, & suggestione diaboli iniuriose illatam non potuerunt bello quodam & iusto iudicio sic ut Christus vincere diabolum, propterea quod & ipsi sub peccato concepti fuerunt mortis debitores, & ita concepti non potuerunt euadere supplicium mortis nature pro peccato illo debite, nec peccati illius potuerunt habere indulgentiam, nisi per Christi gratiam. Unde & ipsi pro peccato originali iam remisso debitores erant mortis, & descensus ad inferos usque ad Christi mortem exclusi a paradiso. Ioannes mundatus a peccato originali dixit, Ego debeo a te baptizari. Sepe iam diximus quod ante Christi aduentum patriarcha quisque & propheta etiam sine macula & ruga ex hac vita demigrans, non in plena pace, non omnino reconciliatus transierit ex hac vita manens interrim sub quadam ira dei clausus, vincus, atque exclusus a regno dei, donec veniret Christus. Unde & tanquam in ira dei constitutus clamabat, Domine deus virtutis, quo usque irasceris super orationem serui tui? Excita potentiam tuam et veni, ut saluos facias nos, qui sedes super Cherubin inuisibilis nobis. Manifestare id est fias manifestus in carne coram Effraim Beniamin & Manasse. Sic ergo quiescentes olim in inferno in sinu Abrahę iugiter suspirabant in Christum saluatorem dicentes. Utinam dirumperes coelos & descenderes

REDEMPTIONE GENERIS HVMANI, LIB. VNVS 56
res domine. Sinus Abrahę, inquit Augustinus, est secreta cuiusdam quietis habitatio omnium fidelium morientium in tali fide, qualem habuit Abraham, ad quos liberandos & beatificandos descendit Christus. Sed an de illis, an de alijs quibusdam sit intelligendum, quod dicit Petrus in actis Christum soluisse inferni dolores, differit Augus. in epistola ad Enodium. Quarta sententia.

Deus pugnat pro nobis, eicitque principem huius mundi a nobis, non quidem inuitis nobis, aut adhuc volentibus permanere sub regno illius, sed ita eicit, & fugat eum a nobis, ut & faciat nos voluntarie fugere, & recedere ab illo, & ab omnibus consilijs, suggestionibus, & desiderijs eius. Et ita Christus spoliando diabolum preda sua, hoc est plebe sua, non per violentiam acquisiuit ac tenet illam ut inuitam & reluctantem, sed ita acquisiuit illam ut & ipsa coelitus a deo patre tracta propria sponte a diabolo recesserit, & redierit ad dominum deum suum.

Quemadmodum enim bonus iustusque rex huius seculi, in ciues regni sui non admittit homines a sese alienatos, maleuolos, pertinaces, et redire nolentes, quin potius tales in sua malicia perseverantes abijcit a facie sua, & derelinquit suo tempore puniendos. Ita et rex noster Christus secundum formam serui assumptam in omnibus suis belandi modis ad eripiendam Ecclesiam suam a diaboli faucibus tales adhibuit pugnandi atque vincendi modos, quibus plebem a deo alienatam ad illius amorem prouocaret, faceretque eam recedere a vana conuersatione huius mundi, secularibusque desiderijs, ut iam & ipsa plebs velit excludere huius mundi principem, ne regnet in cordibus eorum.

Hanc autem sententiam idcirco adduximus, ut tanquam falsa & catholica fidei contraria retundatur opinio illorum, qui existimant Christum sic pugnasse pro nobis, sicque vicisse diabolum pro nobis iam credentibus, liberatis a potestate illius, ut opinentur per virtutem Christi a solo deo patre omnia suppeditari nobis, nihil operantibus nobis, inanesque esse labores nostros & frustra esse pugnas nostras contra diabolum, homines profecto non intelligentes, neque scripturas, neque gratiam Christi, neque misericordiam, neque iusticiam eius. Christus quidem semel in carne pro nobis fecit nostre redemptionis opera, in quibus ipse derelictus a pa-

tre est factus, sicut hō sine adiutorio ipse tūc cōtra diabolū pugnās p nobis vsq; ad mortē potitus ē victōria, sed hęc suā victōria, hęc suū bellū nō erit efficax in nobis, nisi et nos ipsi cōlitis attracti, velimus excludere diabolū ipsū, abrenūciemusq; volūtariē cūctis mundanis illecebris, oibus que hui⁹ seculi desiderijs, acceptantes ipm Christū pugilē atq; dūcē nrm, iugiter pugnātes atq; luctātes cōtra eūdē diabolū adhuc nobis insidiantē. Secundū hunc sensū scriptura sacra tota est plena testimonijs adhortātib⁹ nos, vt iā liberati per spīritū Christi adiutorē viriliter agamus, fortiterq; & strenue pugnem⁹, nō em̄ coronabit nisi q legitime certauerit. Neq; erit certamē cōtra diabolū legitimū & triumphale, nisi in eo, q iā habet in corde suo vexillū regis sui Christi, hoc est signū crucis iā sibi p fidē eleuatū iugiter, qd vidētes aduersę potestates fugiunt confusęq; discedunt, quemadmodū insinuauit & ipse Christus secundum formam assumpti corporis orās patrē pro Ecc̄a sua, Da imperium, inquit, puero tuo, saluum fac filiū ancillę tuę, fac mecū signū in bono vt videat q oderūt me et cōfundant, qm tu dñe adiuuisti me, & cōsolatus es me, psal. 35. rursus vox patris de Christo est. Parauit lucernā Christo meo, inimicos eius induā confusione, super ipsum autem effloret sanctificatio mea.

Quinta sentētia. Ex superioribus iā patet añ Christū natū iustorū hoīm mortē nō lætā, sed tristē fuisse, nō sic vt nunc gloriosam & festiuis gaudijs celebrandā, neq; vspiā legūtur sancti illius tps sic læti excepisse atq; desiderasse mortem. Vñ enī gaudiū sumeret iustus moritur⁹, q sese ad tenebras descēdere certus erat. Ezechias rex iustus cū audiret, dispone domui tuę, quia morieris & non viues, conuertēs sese ad parietem, fleuit fletu magno. In medio, inquit, dierum meorum vadam ad portas inferi. & paulo post. Non videbo dominum in terra viuentium, non aspiciam hominem ultra, & habitationem quietis. Quod dicit, non videbo dominum, intelligit, donec veniet tempus in quo recorderis mei. Nihil ergo in morte illorum solennis leticię, nihil festiue celebritatis apparebat. Nostri autem temporis martyres cupiunt dissolui, & esse cū Christo. Vnde senex ille Simeon iam portās Christum in brachijs, canticum leticię recinīt dicens. Nunc dimittis seruum tuum domine secundū verbum tuum in pace. Quia viderūt oculi mei salutare tuum, ac si diceret, securus descendo ad carcerē, iam letus morior

qui

REDEMPTIONE GENERIS HVMANI, LIB. VNVS 76
qui tam presto meam sentio redemptionem. Vnde propheta in psalmis prenuntians istius temporis gratiam, hortatur Ecclesiam vt hoc tempore promat canticum nouū, hoc est vt noua gratiarum munera nouis gratiarum actionibus concelebrat. Hac ergo ratione veteres ante Christum non sic vt nunc solennibus gaudijs exitus iustorum hominum celebrabant, Non sic vt nunc inuocabant defunctos patriarchas. Puto, inquit Bernardus, quod arbitretur indignum quantumlibet laudabili morti, quæ Christi mortem præcederet, diem festum impendere, præsertim cum ante illam salutiferam passionem nō festiua gaudia, sed claustra tenebrosa morientes quosq; exciperent. Nunc autem poenis debitis peccato humani generis per mortem Christi exolutis aperta est cœlestis regni ianua, omnib⁹ tā ante Christū, quā post Christū natū credentib⁹. Proinde & iā cōgrua ratione Ecclesia dies festos agit Ioannis Baptiste, sanctorū innocētū, Simeonis, Zacharię, Machabeorū martyrū, & aliorū morientū ante Christū, qui & si suis seculis p Christo morientes transierint ad inferos, mox tamē post Christū passū migrauerūt in cœlos. Fuerunt quidā martyres ante aduentum Christi, sed tamen Ecclesia ratione iusta primitias martyrum in beati Stephani sanguine dedicauit, ipsum Stephanum honorans vt protomartyrem, id est primum martyrem, quia ipse primus est, qui peracto passionis suæ triumpho non ad inferos descendit, sicut martyres ipsum præcedentes, vt Ioannes Baptista, Zachariās, Machabæi, infātes innocētes occisi pro Christo, & ceteri, sed mox migravit ad cœlos. Vñ & ipse prim⁹ post Christū passū martyr post⁹ i tribulatione lapidū se prementū ait, Video cœlos apertos & Iesū stantē a dextris virtutis dei. Qd autē dicit Luce. 3. Baptizato dño aperti sūt cœli, nō hoc significat qd tūc scilicet in baptismo Christi aperta sit ianua cœli, sed qd baptisimi sacramētū illic significatū deinceps post mortē Christi sub nomine trinitatis ibidē itimate dispēsādū aperuit oib⁹ suscipiētib⁹ illud ianuā regni cœlorū. Et id qdē virtute sanguinis Christi semel effusi. Virtus ergo seu meritū sanguinis Christi præparati ab origine mūdi, a principio quidem vsq; in consummationem seculi operatur, aliter tamen ante Christum, aliter iam post Christum passum.

K ii Sequi

¶ Sequitur tertia huius membri distinctio de armis, quibus bellavit dñs noster Iesus, & quibus militat Christiani designatis i scripturis sacris.

Quemadmodum Christus bellum egit non carnale, sed spirituale contra humani generis inimicos invisibiles, ita & arma, quibus ipse est usus, non carnaliter, sed spiritualiter sunt accipienda. Sunt autem hæc duplicia. Alia sunt quibus ipse semel in carne sua mortali est usus. Alia sunt, quibus & nos sub ipso militantibus quoti die utimur. Arma quibus ipse semel in carne pugnavit pro nobis fuerunt caro eius benedicta & sanguis pretiosus, tota denique assumpta humanitas, omniaque membra ipsius, quibus ceu instrumentis quibusdam deitati unitis, ipse dei filius est usus contra diabolum vincens, & efficiens illum ab his, qui fieri voluerunt sub ipso milites. Deinde & arma eius fuerunt paupertas, patientia, humilitas, obedientia, ceteraque virtutes, in quibus pro iusticia perseveravit usque ad mortem. Hæc sunt, quibus vulneravit superbum Aegyptium, quemadmodum fidelis populus, posteaquam in gratiarum actionem dixerat, Misericordias dñi in æternum cantabo in generatione & generationem veritatem tuam in ore meo, tandem super quibus beneficiis cõtanda est misericordia, subiugit. Tu dominaris potestati maris, tu humiliasti sicut vulneratum superbum, & in brachio virtutis tuæ disperdidisti inimicos tuos. ps. 88.

Ea quæ hos viculos antecederunt & sequuntur, gratiora sunt, quæ ut conveniant solum gestis in Aegypto, ubi mare rubrum faciens transitum filijs Israel, absorpsit superbum Pharaonem, & exercitum eius. Ideo sancti patres, Hiero. Aug. & ceteri interpretantur superbum istum vulneratum esse diabolum, qui victus est a Christo domino, cuius regnum in eodem ps. vaticinatur esse perpetuum. Non mordeant ergo nos literalis sensus expositores, quæ hæc & similia in psalmis & prophetis tribuamus operibus gestis per Christum dominum contra diabolum, nam & de omnibus his rationes generales dedimus in tertio lib. de ecclesiasticis scrip. & dogmat. in capit. de transitu literæ ad spiritum, & in capitulo de rebus diversis promiscue positis, sub eodem sententiarum cõtextu. Vox ergo fidelis populi deo gratias agentis super misericordia præstita per dominum Iesum, est initium

initium psalmi quod dicitur, Misericordias domini in æternum cantabo. c. quoniam tu humiliasti sicut vulneratum superbum, et in Brachio virtutis tuæ disperdidisti inimicos tuos, disperdidisti inquam de cordibus nostris, de quo brachio & prophetissa Maria. Fecit, inquit, potentiam in brachio suo, dispersit superbos mente cordis sui. Unus superbus cõmuni voce a propheta nominatus est superbus, quia rex est super omnes filios superbie, qui & vocatur draco maris magni, hoc est mundi huius princeps, qui vulneribus in carne Christi & effusione sanguinis, ac humiliatione passionis eius usque ad mortem sit vulneratus & infirmatus, non correctus quidem a superbia sua in humilitatem, sed deiectus ab altitudine potestatis suæ, vulneratus quidem non penetrata carne, quam non habet, sed percussa potestate ipsius, ut non amplius creditibus in Christum nocere possit, neque tantum exercere tyrannidem, quantum invidiosissima voluntate sua furit & seuit. Insuper & arma, quibus Christus in carne sua mortali est usus, etiam intelligere possumus dominicæ passionis insignia, clavos, ligneam crucem, lanceam, & id genus alia dominicæ passionis instrumenta, in quibus ipse exercens nostram redemptionis opera diabolum vicit, ut mereretur accipere regnum super ecclesiam suam, de quo Esaias propheta. Factus est, inquit, principatus super humerum eius, Esa. nono. Item propheta. Regnavit a ligno deo, de quo ligno dixerunt impij Iudæi, Hierem. 11. Mittamus lignum in panem eius. Non putetis, inquit Tertul. illic significari lignarium aliquem regem, sed Christum, qui factus est rex secundum novum quandam regnandi modum, sustinens lignum crucis super humerum, apprehendens arma & scutum, clavos, lanceam, & coronam spineam, quibus pro nobis passus meruit apud patrem habere diaboli prædæ, de quibus scriptura forsitan loquitur. Apprehende arma & scutum, et exurge in adiutorium mihi. Effunde frameam, & cõclude aduersus eos, & dic aures meæ, salus tua ego sum. Neque erit forsitan intellectus absonus, si & alibi hæc dominicæ passionis instrumenta, dixerimus appellari cornua in manibus Christi, quæ in cruce fuerunt diris clavis incurvate, de quibus Abacuc. 3. Cornua in manibus eius, ibi abscondita est fortitudo eius. Ante faciem eius ibit mors, egredietur diabolus ante pedes eius. Cornua in manibus, inquit Hiero. sunt vexilla, & trophæa crucis

erucis, in qua paulisp abscondita erat fortitudo eius, qñ dicebat, Deus meus, deus meus, vt qd dereliquisti me. Vnde signanē ait propheta, Ibi abscondita est, ē. ibi scilicet in manibus, ceterisq mēbris, in quibus p nobis est passus. Scimus quidē p cornua in sacris literis significari regna, seu fortitudines regnorū, quę oīa sunt in manu Christi .i. in potestate eius, sed propheta Abacuc in illo suo cantico agens propheticē de victoria Christi cōtra diabolū, simul & videt locut⁹ esse de cōfixione manū & mēbrorū Christi qui acqsiuit per carnē suā mortālē diabolī cornua seu regna, vincens per cōfixionē membrorū suorū n̄m aduersariū. Vñ & sentētia quę sequit, magis coheret ibi, Abscondita ē fortitudo ei⁹. Deinde & sensum istū venerat diuus Hiero. Cæterum præter hæc arma, qbus ipse Christus semel in carne sua mortali est vsus, pugnās cōtra diabolū, & vincēs illū, sunt arma quędā, qbus & nos sub ipso militantes armamur cōtra diabolū, quę & in scripturis sacris crebro appellanē gladius, sagitta, arcus, scutū, lorica, & id gen⁹ noibus alijs, quę sane oīa sunt metaphorice accipiēda. In corporalibus armis aliud arcus, aliud sagitta, aliud gladi⁹, aliud scutū, aliud lorica. In spiritalibus aut armis repimus idē, videlicet fidē, vocari scutū & lorica, repimus & idē, vtpote x̄bū dei, appellari gladiū & sagittā, de q̄ ppheta ad Christū loqitur. Accingere gladio tuo sup femur tuū potētissime, vnde præmiserat, Diffusa est grā, ē. De sagittis insup quę sūt viua dei x̄ba, qbus deo subijciūt superba hoīm corda, tandē subiungēs, Sagittę tuę acutę, ē. Arma igit n̄rę militiæ sunt fides, spes, caritas, sobrietas, castitas, humilitas, ceteręq virtutes signū habentes impatoris sui Christi, q hostis ē vitiorū, mirabili qdā & ineffabili mō mutās hoīm corda, destruēs diabolī arma in oīb⁹, q sub ipso militare voluerūt, quēadmodū ait ppheta, Venite & videte opa dei, quę posuit, & cēt. Arcū cōteret & cōfringet arma, & scuta cōburet igne, igne inq̄ coelesti, quem dñs noster Christus venit in terram mittere, quo liquefcit, & consumitur omnis diabolī armatura, vtpote omnis tumor, omnis arrogantia & præsumptio in viribus liberi arbitrij, carnalisq̄ huius mundi voluntas. Quemadmodum sua habet arma Christus, ita & sua habet arma diabolus in cordibus eorum, quos possidet, de quibus in .2.

& .3. libris de ecclesiasticis scripturis & dogmatibus paulixē satis disseruimus. Quibus sit, vt Christus auferens bella & arma, quibus hactenus bellatū erat cōtra deū, constitut⁹ erit quidē nos in pace cum deo patre, relinquens tamē nobis bellum assiduū contra diabolū, simul largiens scutum & lorica, quibus valeamus tuti stare contra illius sagittas & arma, quibus fortiter valeamus resistere ac reluctari oībus consilijs, suggestionibus & carnalibus desiderijs illius, de quibus loquit Paul. In carne ambulantes, nō secundum carnē militamus (arma enim militiæ n̄rę nō carnalia sūt, sed potentia seu fortia deo, ad destructionē munitionū) consilia destruentes, & oēm altitudinē, extollentem se aduers⁹ scientiam dei, & in captiuitatē redigentes oēm intellectū in obsequium Christi, & in promptu habentes, vlscisci oēm inobedientiā cū impleta fuerit obedientia v̄ra. 2. ad Cor. 10.

Deinde & in scripturis membra corporis nostri appellanē arma, quemadmodū Christ⁹ membrīs corporis sui pugnavit contra diabolū, sicuti iam patuit, Ita & nos debem⁹ vtī mēbris nostris in pugna cōtra diabolū, dicente Apōlo Paulo, Nō exhibeatis mēbra vestra arma iniquitatis peccato, sed exhibete mēbra v̄ra seruire iusticię in sacrificatiōe.

Cæterum vt in corroborationē fidei mysteriorū redemptiōis nostrę videamus q̄ sit excecatus carnalis Iudeus ex scripturis pphetis expectans Messiam huius mūdi regē visibiliter triūphantē ex eisdē scripturis pphetis, quas quōtidie in suis legit synagogis, nolēs credere dñm n̄m Iesum fuisse Messiam in lege promissum, ppterea q̄ fuerit pauper, esuriens, sitiēs, cōtumelias passus, afflictus, vulnerat⁹, crucifixus, cū latronibus deputatus, nullū hñs in vita sua corporali cōtra hostes bellū aut triūphū regīa maiestate dignū. Sciam⁹ pphetarū spiritū per oēm locū passim in scripturis, in lege, & in pphetis fuisse locutū de hoc bellādī mō, & de hoc Christi triūpho, & de hostib⁹ ipsius, cōtra q̄s bellatur⁹ erat, eundēq̄ Christū in eisdē scripturis nunc orare deū patre pro victoriā cōtra hostes obtinenda, nūc vero tanq̄ ipse sit potitus victoriā, gratias agere de hac sua liberatione ab inimicis suis, tā visibilib⁹ demonū ministris, q̄ inuisibilib⁹ demonibus, quos eiecit foras, id est, extra eos, qui fuerunt membra corporis sui quod est ecclesia.

Sciat insuper hæc omnia quæ diximus lucide esse designata in scripturis prophetarum, palatq; ex eisdem scripturis intellecta ab antiquis Iudæorum sapientibus. Prophetiæ manifestissime sunt in psal. 21. & 68. & 19. Itē Esaiæ 53. & Zachariæ. 9. & 12. alijsq; in locis multis. Vnde ipse ad patrem loquens, Precinxisti, inquit, me virtute ad bellū, supplantasti insurgentes in me subtus me, inimicos meos, dedisti mihi dorsum & odientes me disperdidisti. psal. 17. Quod autem ipse hanc victoriam obtinuerit non corporali bus armis, sed patiendo & in passione ac tribulatione orando aperte insinuat in principio gratias agēs patri super hoc quod ipse vna cum populo suo sit liberatus ab inimicis suis, Diligam inquit te domine fortitudo mea & firmamentum meum, & infra, Circundederūt me dolores mortis, torrētis iniquitatis, id est iniquorum hominū tribulationes conturbauerunt me, dolores inferni circundederūt me, preoccupauerunt me laquei mortis, in tribulatione mea inuocaui dominum & exaudiuit me, & infra, Retribuet mihi dominus secundum iusticiam meam & secundum puritatem manuum mearum retribuet mihi Hęc omnia esse verba Christi domini, cuius regnum futurum erat super gentes, patet ex eo quod sequitur, Cōstitues me in caput gentium, quę omnia in Dauid filio Isai non sic sunt completa. Item psal. 21. Ipse in passione sua cōstitutus, postq; tormenta & opprobria sibi inferenda commemorasset ad eundem patrem loquens. Circundederunt me (inquit) vituli multi, tauri pingues obsederunt me, aperuerunt super me os suum sicut leo rapiens & rugiens circundederunt me canes multi, consilium malignantium obsedit me, foderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea, & cætera. Super vestem meam miserunt sortem, & cætera. Tu autem ne longe facias auxilium tuum a me ad defensionem meam, conspice. Erue a framea deus animam meā, tandem sermo nes dirigens ad populum. Timeat, inquit, dominum omne semen Israel, quoniam non spreuit neq; despexit deprecationem pauperis, nec vertit faciem suā a me. Apud te laus mea, in Ecclesia magna, remīscantur & conuertentur ad dominum vniuersi fines terre, quoniam domini est regnū, & ipse dominabitur gentiū. His alijsq; sententijs ibidē aperte docet

ibidem aperte docet sese per vniuersam terram etiam super gentes obtinuisse regnum, non corporalibus armis contra homines belligerando, sed per paupertatem, humilitatem, mansuetudinem, veritatem, per passionem & mortem.

Totus iste psalmus totumq; quinquagesimum tertium Esaiæ caput sufficerent ad testimonium belli & victoriæ Christi triumphantis contra inimicos suos per passionem & mortem, qualem cernimus completam in eodem domino nostro. Vnde dicere quod iste psalmus & quinquagesimum tertium caput Esaiæ simileq; scripturę commemorationes passiones & opprobria, quę videntur Iudæis Messia rege indigna ad literam non intelligentur de Christo, sed de Dauid, aut de populo Iudæorū in psequutione vel a Saul, vel ab Aman, vel a Nabuchodonosor, est domini nostri Iesu gloriam occultare & mysteria fidei Christianæ abscondere, & scripturas propheticas peregrinis expositionibus a mente sancti spiritus alienis deprauare. Neq; decet virū Christianum huiuscemodi scripturarum intellectum ab Hebræis huius sæculi Iudæis discere. Quamuis enim habeamus ab ipsis Hebræis Hebraicæ veritatis textum, nequam tamen ab ipsis, sed a Christo, ab Apostolis eorumq; successoribus debemus inuestigare eiusdē textus intellectū, presertim nunc post Christi aduentum illis in locis, vbi designantur huiuscemodi mysteria nostræ redemptionis, quę admodum demonstratū est in secundo libro de scripturis et Ecclesiasticis dogmatibus. Item psal. vigesimo nono dominus noster Christus gratias agit de hac sua contra inimicos victoria, loquens ad patrem, Exaltabo te inquit deus meus, quoniam suscepisti me, nec delectasti inimicos meos super me. Clamaui ad te & sanasti me, eduxisti ab inferno animam meam. Auertisti quidem (paulisper scilicet in passione) faciem tuam a me, & factus sum conturbatus, quoniam ira in indignatione tua, supple erat propter scelera populi, quæ soluenda in me suscepti. Sed & vita in voluntate tua est, vita inquam mundi, qui peccato erat mortuus & ita conuertisti planctum meum in gaudium mihi. Concidisti sanctum meum, hoc est corpus meū percussisti in cruce, sed circumdedisti me læticia in resurrectione, Ad vesperam demoratus est fletus, dū mortuus & sepultus fuerā, sed ad matutinā

tutinum letitia superuenit Apostolis de resurrectione mea gaudentibus.

Item in psalmo trigesimoquarto dum multa de sua passione dixisset, utpote de testibus iniquis contra ipsum insurgentibus, & de Iudæis retribuendis ei mala pro bonis, & de subsanantibus & freudentibus, & congregantibus flagella super ipsum, tandem ait. Confitebor tibi in ecclesia magna, in populo graui laudabo te, Erubescant & reuereantur simul, qui gratulantur malis meis, qui maligna loquuntur super me. Exultent autem & letentur, qui volunt iusticiam meam, subindicans sese ad ecclesiam hanc magnam in toto terrarum orbe diffusam peruenire per humiliationem suę passionis patienter toleratę.

Præterea in psalmo sexagesimo octauo, ad patrem loquens, postquam varias suę passionis contumelias & tormenta commemorauit, utpote quod aquę tribulationum intrauerint usque ad animam ipsius, & quod ipse laborauerit clamans, faucibus suis raucis factis, & quod inimici odientes ipsum sine causa multiplicati fuerint, & quod exoluerit supplicia pro his, quę non rapuit, & quod deum non latuerunt insipientia & delicta ipsius, quibus scilicet soluendis ipse sese pro nobis vadem & fideiussorem fecit. Inter commemorandum ista, patrem orat ne propter has suas passiones & contumelias erubescant, seu confundantur, aut scandalum seu ruinam patiantur, qui quærunt deum Israel, prænuntiansque mala futura super Iudæos, qui contemnunt ipsum. Tandem generaliter, tanquam sit exauditus dicit. Pauper sum ego & dolens, salus tua deus suscepit me.

Hactenus per totum psalmum fuit vox Christi patrem orantis, & plane intimantis sese per humiliationem, paupertatem, contumelias, opprobria, & passiones suscepisse salutem in his, pro quibus orauit. Unde sequitur vox prophete in persona fidelis populi agentis gratias super hoc beneficio, Laudabo nomen dei cum cantico, & magnificabo eum in laude. Videant pauperes & letentur, quoniam exaudiuit pauperes dominus, & victos suos non despexit. Laudent illum cœli & terra, quoniam deus saluum faciet Sion, & reliqua, tanquam dicat, Huius mundi homines superbi & victi seu irretiti compedibus diaboli, efficiantur pauperes atque humiles, pauperesque facti videbunt

debunt, quod salus domini dei suscepit Christum pro sua ecclesia factum pauperem & morientem, & hæc videntes letentur, quoniam dominus exaudit, & non despexit victos in nomine Christi ipsum inuocantes.

Has, similesque sententias in locis scripture plurimis recitat spiritus sanctus tanquam prolatas sub persona Christi, quas & ipse Christus dixit, nunc propter suam personam quę passa est, nunc propter corpus suum, quod est ecclesia, pro qua liberanda usque ad mortem agonizauit, adeoque grandis erat agonia horroris, & laboris, ut dum esset sudor eius sicut guttę sanguinis decurrentis in terram, apparuerit ei angelus de cœlo confortans eum, Lucę .22. Qui propter nos homo factus est, is & propter nos tristatur, propter nos horret, fatigatur ac confortatur.

Cæterum & bellum istud Christi in carne olim visibiliter futurum & nunc gestum contra hostes inuisibiles, designatum est in bellis patriarcharum, ducum & regum populi Israel, quę propterea appellantur bella domini bellaque iustorum, eo quod dominus deus dux fuit bellorum horum, eaque sic fieri & scribi voluit tanquam figuras & signa quædam prophetica bellorum, quę futura erant per dominum nostrum Iesum, & ecclesiam illius, & eorum etiam quę intus tum fiebant per omnes milites filiorum Israel expectantium dominum nostrum Iesum. Bellum dei erat Abraham contra regem Sodomorum, Gen. 14. Bellum dei erat Moyse & Iosue contra Hierico, contra Say, contra Lob, & Hebron. Bellum domini erat Gedeonis contra Madianitas, Dauid contra Goliath, & contra Philistęos. Sic olim Esaias propheta in bello Gedeonis contra Madian, de quo Iudicum septimo, intellexit bellum Christi tunc futuri contra satanã in persona fidelis populi, loquens ad deum patrẽ, Iugum oneris eius, virgã humeri eius, sceptrum eius superasti sicut in die Madian, quoniam omnis violenta prædatio cum tumultu, &c. Paruulus enim natus est nobis, Esaię .9. & reliqua, tanquam dicat, Iugum diaboli quod onerabat populum, & virgã exactoris, qua percutiebat humeros eiusdem populi, superasti non vulgari more, non in fortitudine hominum, sed in virtute dei bellatis pro populo, sicuti bellasti in die quando Gedeon dux Israel vicit Madianitas, hoc est, absque villo exercitu, absque vlla effusione sanguinis populi, in abscondita

manu tua fecisti populum suum sponte tibi esse subiectum su-
perato, & foras eiecto exactore diabolo. Quia omnis violen-
ta prædatio cum tumultu & vestimentum mixtum sangui-
ne erit in cõbustionem, & cibus ignis, paruulus enim na-
tus est nobis, tanq̃ dicat, populum tuum o deus non sic est
tumultu cruentisue armis vicisti, quia superauit eum paru-
lus, qui natus est nobis, & filius qui datus est nobis. Paruu-
lus, inquã, de quo dicitur Esaię. 60. Puer paruulus minabit
eos, minabit, inq̃, id est, suauiter per vias rectas in vitã eter-
nam deducet eos, non armis cruentis coactos, sed spontaneos
& vltro sese offerentes, mutatis, seu (vt dicitur Esaię. 2.) cõ-
flatis gladio ac lanceis, ceterisq̃ squorum hominum armis
in falces, in vomeres, & in alia id genus instrumenta pacis,
videlicet agriculturę & vberime messis, qđ impletum ẽ,
cum multitudinis credentium est cor vnum & anima vna
in domino, tumq̃ impleta est prophetia, Lupus & agnus
simul morabuntur, leo & vitulus pascentur simul, dum ho-
mines, qui erant seui hostes & persecutores gregis Christi
mansuescent vt agni et vituli, iungentes sese regno Christi
paruuli, de quo dicitur Esaię. 60. Minimus erit in mille, &
paruulus in gentem fortissimam, sapientiam præstans paru-
ulis. Sicuti ergo Esaias sanctissim⁹ spiritu suo pphetico
in bello Gedeonis contra Madianitas, intellexit bellũ Chri-
sti contra diabolum, ita & dominus noster Iesus, & Apostoli
docuerunt scripturas filiorum Israel bella commemorantes,
non carnaliter solum, sed spiritualiter esse intelligendas,
quemadmodum longe lateq̃ ex scripturis prophetarum &
Apostolorum demonstraui⁹ in. 2. lib. de ecclesiasticis scri-
pturis & dogmatibus. Quid aliud q̃ Christi & Christia-
norum prælia aduersus hostes inuisibiles figurabat scriptu-
ra in filiis Israel, qui egressi de Aegypto a Pharaone in ma-
ri rubro pereunte liberati, lege accepta, tabernaculoq̃ ac p-
piciatorio instructo, numerati sunt a vigesimo anno & su-
pra, vt essent viri fortes, & bellatores sub Moyse & Iosue e-
lectis principibus duodecim, secundum duodecim tribus
Israel ordinata tribu Leui ad sacrificij ministeria, & ad de-
portandum tabernaculum, eiusq̃ instrumenta. Vnde &
bellandi modus, & phrasis scripturæ hæc recitantes præ-
se mysticam quandã intelligentiam intus latere insinuât,

Ait

Ait dominus ad Iosue, Ecce dedi in man⁹ tuas Hierico, &
regem eius, omnesq̃ viros fortes, circuiste urbem cuncti bel-
latores diebus septem, & sacerdotes clangant buccinis, cla-
mabitq̃ omnis populus vociferatione magna, & muri cor-
ruent ilico, & reliqua, Iosue 16. Ex his possumus col-
ligere aliquot sententias. Prima sententia.

Apostolus Paulus cum dicit, Lex spiritalis est, legẽ
intelligit, non secundũ illam solummodo partem, quæ de ce-
remonijs, oblationib⁹, & sacrificijs, cæterisq̃ Iudæorum ri-
tibus scripta est, sed & secundum eam partem, quæ scripta
est de bellis & prælijs, ceterisq̃ gestis contra barbaras gẽ-
tium nationes. Secunda sententia.

Intellectum esse mysticum de Christo domino, & de
ecclesia illius in his quæ descripta sunt in quinque libris
Moyse, fuit ab initio notum omnibus ecclesiæ patribus,
Apostolicis doctrinis hoc ipsum plane asseuerantibus, &
non Apostoli solummodo, sed & ante Christum, & ante
Apostolos antiqui Hebræorum magistri, simul & prophe-
tæ nos induxerunt, vt hæc in lege Moyse gesta tam in præ-
lijs, bellis & victorijs, quam in ceremonijs & ritibus non
sic carnaliter solum, sed & spiritualiter intelligamus. Da-
uid extensioem manuum in Moyse orãte, sacrificium quo-
que & incensum, intellexit figurare sacrificium in cruce ex-
pansis manibus immolatum cum oratione deo patri gratif-
sima, in quo sacrificio verus Israel vincit Amelech, hoc est,
diabolum. Nam vox Christi in psalmo loquentis est, Diri-
gatur oratio sicut incensum in conspectu, eleuatio manuum
mearum sacrificium vespertinum.

Tertia sententia Falsa & contra scripturas sa-
cras est opinio eorum, qui putant omnia vitia esse carnis &
sanguinis, & dæmones nullam habere potestatem, vt nos
incitent ad hoc, vel illud peccatum contra scripturas mani-
festissimas, tam veteris q̃ noui testamenti, docentes va-
rias in hominum corda fieri immisiones seu suggestiones
per angelos malos, quemadmodum & ipse diabolus immi-
sit in cor Iudę vt traderet Iesum, diabolus utiq̃ per Christũ
dominum eiectus est foras, id est extra mundum illum, pro-
cuius vita ipse Christ⁹ tradidit carnem suam & sanguinẽ,
non extra mundum istum visibilem elementorũ. Nam &
omnium

omnium doctorum opinio est istum plenum esse demonibus mille per meandros circumeuntibus semper, fraudesque sine xuofas excogitationibus in perniciem animarum, sicuti & ipse in Job ait, Circuitus & perambulavit terram, Job primo. Conformiter ad doctrinam Apostoli, Aduersarius vero, videlicet diabolus, tanquam leo rugiens circuit, querens quem deuoret.

Ex horum enim consideratione, inquit Apostolus ad Ephesios sexto, Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, hoc est non aduersus corporales & visibiles hostes, sed aduersus spiritualia nequitiae in coelestibus, id est aduersus spirituales seu inuisibiles daemones, versantes in aere isto caliginoso. Haec enim (vt inquit Hieronymus) tractans verbum illius, est omnium doctorum opinio, quod aer iste, qui coelum & terram medius diuidit, plenus sit fortitudinibus contrariis.

Sententia quarta. Ab hoc bellandi modo regnum Christi seu Ecclesia Christi in hac peregrinatione vsque in consummationem saeculi, appellatur regnum militans, tanquam adhuc constitutum inter medias hostium acies, & eas quidem triplices secundum triplicem genus hostium. Vnum domesticum, quod ex peccato seu ex limbo quodam foetido habitante in carne nostra nascitur & multiplicatur, nisi assidua mortificatione foetus iugulentur & supprimantur a nobis ne crescant & dominantur nobis. Alterum foris quidem inuisibile, semper tamen nobis a latere insidians, suggerens cogitationes pessimas. Tertium mundus iste nunc blandiens & alliciens, nunc seuiens, vt turbet tranquillitatem Christiani pectoris. Vnde Hieronymus in commentariis ad Ephesios sexto Sunt, quidem nobis certamina aduersus carnem & sanguinem proprium, quoniam caro aduersus spiritum concupiscit & prouocat nos facere opera sua, fornicationem, immunditiam, luxuriam, idololatriciam, inimicitias, contentiones, aemulationes, iras, irixas, dissensiones, haereses, insidias, ebrietates, commestationes, & reliqua similia, quorum auctores regnum dei non consequentur, vt dicitur ad Galatas quinto, Quorum criminum tentatio ex carne propria veniens ab Apostolo vocatur tentatio humana, cum dicit, Tentatio vos non apprehendit nisi humana,

humana, sed fidelis deus, qui non patietur vos tentari supra id, quod potestis. Porro non humana est tentatio, nec aduersus carnem & sanguinem pugna, quando ipse satanas aut transfigurans se persuadere nititur vt eum Angelum lucis arbitremur, aut aliquod horum simile, facit in omni virtute, signis, & portentis mendacibus, & omni deceptione iniquitatis, veluti dum loquens ad aliquem per se vel per quolibet ministrum suggerit hoc vel illud, dicens. Haec dicit dominus deus tuus, tunc non quasi caro & sanguis tentat hominem, sed quasi princeps & potestas tenebrarum. Sunt daemones quidam amoribus & amatorijs canticis seruientes, alij gulis & commestationibus, alij iracundijs bellis, inimicitijs praesunt, inter homines odia concitantes. Vnde & malefici, vt ipsi, teste Hieronymo, fatentur, barbaris quibusdam nominibus inuocant spiritus malignos, qui ad decipiendum adsunt, vnusquisque inuocatus secundum nomen officij sui. Vide super his omnibus Hieronymum in commentariis ad Ephesios sexto.

Sententia quinta. Ex hostibus tam multipliciter quotidie nos impugnantibus tam intus, quam foris eorumque insidijs tam varijs, laqueisque tortuosis sumenda est ratio, cur Adam sub innocentiae statu poterat in paradiso perseverare sine peccato. Sed nemo in hac peregrinatione etiam gratia iustificatus Christo militans potest nunc sic perseverare sine peccato, id est quin quotidie peccet, deumque offendant in multis, vt opus sit illi quotidie orare, Dimitte nobis debita nostra. Sed de his in ultimo tractatu libri huius latius, vbi tractat de libertate liberi arbitrij post Adae peccatum.

Hic iam si dixeris. Si bellum seu congressus Christi contra hostes suos fuerit per voluntarias passiones & contumelias patienter toleratas vsque ad mortem, Cur ergo ipse Christus in psalmis & prophetis, tanquam constitutus inter tormenta suae passionis, orat patrem, postulans liberari ab homine malo, & ab inimicis suis, & a persequentibus animam eius, & a labijs iniquis. & caetera.

Pro solutione huius sciendum est, quod Christus non tales sensit hostes contra se, quales vnusquodque Ecclesiae membrum, inueniens legem in membris suis repugnantem legimentis suae, neque enim princeps mundi huius poterat inuenire

venire vllum malum in carne eius habitans. In cæteris autem omnibus Adę filiis inuenit peccatum, quod operatur in eis omnem concupiscentiam, etiam plarumq; voluntate inuita, ipse tamen secundum imbecillitatem mortalis corporis vim passus orauit, non vt euaderet mortem, non vt non pateretur contumelias, sed vt per mortem & contumelias ipse cum suo corpore quod est Ecclesia triumpharet in resurrectionem corporis gloriosi & immortalis. Proinde & ipse inter tormenta suę passionis patrem orans tam pro liberatione sua, quam & pro liberatione vnice suę hoc est Ecclesię suę, quam dilexit, fuit exauditus. Pro se quidem dum mortem corporis suę vicit resurgendo. Pro Ecclesia vero sua tam pro ea parte, quę iam demigrauerat ex hoc sæculo, dum inferni claustra penetrans eduxit inde vinctos, quam pro ea parte quę in hoc sæculo adhuc erat vel iam collecta ex populo Iudeorum expectantium ipsum, vel colligenda ex vniuersis gentium nationibus induens Ecclesiam hanc virtute seu fortitudine ex alto, vt non deficiat vnq; omnibus nempe electis ipse impetrauit gratiam & remissionem peccatorũ tribuendam his quotquot in ipsum crediderint.

Ex his rursus soluitur argumentum, quo forsitam dixerit quispiam, Secundum doctrinam Apostolicam etiã veteres populi priusq; veniret Christus in carnem iustificati sunt, principe huius mundi de cordibus eorum eiecto, per gratiam domini nostri Christi, quem ipsi crediderunt & expectauerunt venturum, quomodo ergo Christus in carnẽ veniens dicit, Nũc princeps huius mundi eijcietur foras, tanq; prius foras eiectus non fuisset?

Solutio huius ex superioribus patet. Aliud quod hic futurum prænunciatur, aliud quod ante factum fuerat, quod olim in paucissimis & non per totum mundum factum est, hoc nunc per dominum Iesum in toto mundo factum est in linguis & nationibus gentium omnibus. Priusquam Christus in carnem veniret, intenebris idololatrię erant totius terrę regna, in sola Iudęa, quę minima erat Asię portio, vbi notus erat deus Abraham, regnum dei erat congregatum in vnam rempublicam imbutam & gubernatam diuinis legibus, & sacramentis significantibus & promittentibus Christũ dominum. Postq; autem Christus venit in car-

nem

nem viderunt omnes fines terrę salutare dei. Vnde saluator dicens, Nunc iudicium est mundi, intelligit nunc iudicium salutis instare per vniuersum mundum inter gentes vsq; ad vltimum terrę habitabilis. Deinde priusquam veniret Christus, erat diabolo potestas trahendi ad inferos omnem hominem etiam quantumuis iustum, quę potestas ablata est diabolo in Christi morte. Ex his patet quare ratione Paulus Apostolus tempus totum postq; Christus venit in carnem, appellat tempus gratię, tempus acceptabile & diem salutis, hoc enim dicit nou propterea quod ante aduentum eius non fuerit gratia, sed quod non tanta fuerit, non tam late dispersa, non tam copiosa, non talis quę homines iustos hinc demigrantes ab inferno & potestate diaboli prorsus faceret immunes, & mox ad cœlum prouehere posset, donec veniret Christus in lege promissus, qui inferni claustra penetrans, & ianuam celestis regni referans auferret a diabolo potestatem illam. Iam vero si dixerit, quomodo Christus bellator fortis vicit pro nobis mortem, quę adhuc preualet vniuersis. Neq; enim est homo in terra, qui viuat & non videat mortem. Itẽ si per Christum bellatorem victum est peccatum, quomodo adhuc peccatũ habitat in nobis, qua ratione præliandum est nobis. Si culpam terreni parentis euasimus, cur adhuc eiusdem culpę supplicia sentimus, iam liberati per Christum dominum. Deinde si per Christum victum & mortuum est peccatum in omnibus credentibus in ipsum, qua ratione omnes homines in hac vita per gratiam iustificati, adhuc manēt sub dura necessitate habendi peccatum & sub dura seruitute aliquãdo peccandi. Responsio patet ex supradictis ex sententiã Pauli Apostoli dicentis, Sicut per vnum hominem Adam mors, ita & per vnum hominem Christum, resurrectio mortuorum. Ex quo consequens est Christum librasse nos a morte, non vt temporalem mortem non sentiamus, sed vt per temporalem mortem transeamus ad resurrectionis gloriam in vitam sempiternam. Et ita per Christum plane victa est mors, dum ex miseria mortis, quę fuisset sempiterna iam liberati sanguine Christi sumus transferendi per temporalem mortem in vitam æternam. Victoria mortis super corpora hominum in Christo morientium est tempora-

M lis.

lis. Victoria autem nostra per Iesum in resurrectionis gloria, est sempiterna, sicut & ipse Paulus ait, Cum mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo, qui scriptus est: Absorpta est mors in victoria, quæ sane victoria ad resurrectionis gloriam, non extitisset, si Christus mortuus non fuisset. Christus autem mortuus non fuisset, si mors nostra non fuisset. Non fuisset autem vlla mors nostra, si non extitisset vlla peccati in nobis culpa, & ita mors Christi, est mors mortis nostræ, quemadmodum signanter legitur apud Osee prophetam. Ero mors tua o mors, Ero morsus tuus inferne, Osee decimotertio. Qui sane propheticus sermo sub primo aduentu Christi descendentis ad inferos, ex parte fuit completus, sed & iuxta Pauli interpretationem prorsus implebitur, cum Christus tradiderit totum regnum suum deo patri per resurrectionis gloriam, plena pace securum. Tunc erit vox insultantium morti. Vbi est nunc mors victoria tua? tanquam dicat. O mors amplius ne glorieris, quia non amplius oppugnabis nos, sed deo gratias, qui dedit nobis victoriam per Iesum Christum dominum nostrum. Interim tamen dum sumus in hac vita, tam lex carnis habitans in membris nostris, quam mors hæc temporalis ex prouida dei dispensatione sunt nobis imposita, vt ipsa sit nobis non tam baculus diuinæ iræ in iugem rememorationem culpæ perpetratæ, quam virga disciplinæ, quæ superbiam terræ & cineris corrigens, docet nos humiliari sub potèra manu dei. De dura vero necessitate habendi peccatum, & de seruitute aliquando peccandi, permanente in omni homine, donec vixerit in hoc mortali corpore, dicetur infra latius, cum tractabitur de potestate liberi arbitrii post Adæ peccatum.

Hactenus
de bello, & bellandi modis, & de spolijs, &
de armis, & de victoria Christi bellato-
ris fortis, & de iudicio, & de iudi-
ce, coram quo, & de personis,
inter quas fuit controuer-
sia, dicta sufficiant.

Sequitur

¶ Sequitur huius capituli pars secunda, qua demonstratur in operibus redemptionis esse lotionem, purgationem, sanationem, viuificationem, illuminationem, & diuiditur in duo membra.

IAM videndum est, quemadmodum liberatio a peccatis per Christum dominum nobis impensa, iuxta ratione vocetur lotio & purgatio, & quonam modo Christus dicitur abluisse peccata nostra in sanguine suo, & quales res sint in anima peccatori maculæ & vulnera, que remanent, transeunte actu peccati, diluenda aut sananda Christi sanguine, & quonam pacto simul stare valeat, hanc liberationem a peccatis esse mundationem & sanationem, illuminationem, & simul viuificationem, seu resuscitationem a morte. Et viderentur forsitan hæc simul stare non posse. Nam corporeus Christi sanguis semel in cruce effusus, non potest peruenire ad animas nostras, quippe qui iam a Christo recollectus est in corpore eius glorioso. Deinde Christus suo sanguine diluit peccata nostra, aut hæc fecit dum pendebat in cruce, & hoc non, quia tunc nondum eram, aut hæc iam quotidie facit, dum peccata remittit, & hoc videtur stare non posse, quia iam non amplius effundit suum sanguinem pro nobis. Deinde si liberatio a peccatis in nobis sit purgatio, aut sanatio, quæ pacto poterit esse viuificatio, quæ mundat et sanat nondum est mortuum, non viuificat aut nisi quæ fuerat mortuum.

Pro quorum intellectu sciendum est omnia hæc non carnaliter, sed spiritualiter esse accipienda. Neque enim huiusmodi ablutio, qua diluunt peccatorum maculæ per Christi sanguinem, sic est accipienda, quemadmodum ea quæ in corpore est lotio per aquam aut lixiuuum, sed specialiter secundum metaphoram est intelligenda. Quod vt facilius intelligamus ex corporalibus in spiritualia ascendamus. Ex scripturis sacris discimus animam dum peccat fieri pollutam seu maculatam, vulneratam et ream, ita vt etiam ipsa transeunte actu peccati, dicatur esse in peccato, & habere peccatum, manereque vulnerata, infirma, polluta, & rea, deoque inimica. Hæc enim sunt, quæ passim in scripturis legimus. Ad hæc igitur salubriter intelligendum, sciendum quod peccatum in se, secundum rationem formalem, quemadmodum hic accipimus, est malum culpe, quod nihil est aliud, quam deuiatio a legis rectitudine, sicuti peccare, est a lege deuiare.

M II Dicitur

Dicitur autē deuiare quasi a via recta declinare, voluntas peccati deuiat, dum secundum actionem aliquam, vel omissionem, aut negligentiam difformiter sese habet ad legem dei, quibus fit vt omne peccatum sit auersio quaedam rationalis creature voluntarie recedentis, auertentis, seu elongantis sese a deo. Auertit autem anima se a deo, receditq; ab illo, non semper per actum mentis deum cogitantis, sed interdū etiā nihil de deo, vel illius lege cogitans, velut dū vel negligit habere deū in cogitatione sua, vel in crassatur terrenisq; inmergitur. Vnde hęc deuiatio in sacris literis appellatur error. De quo ppheta, A mandarīs, inquit, tuis non erraui. Item dixi semper hi errant corde, Erraui sicut ouis quę perijt. Secundum hunc errandi modum impij dixerūt sapientię sexto, Erramus a via veritatis, sic errant omnes, qui operantur iniquitatem. Quemadmodū in voluntate, aut operāte aut omittente, seu negligente aliquid contra dei legem est actualis deuiatio a norma legis diuine voluntatis, secundum quam deuiationem anima denominatur peccans, seu deuiās a lege iusta, seu actu peccare & actu sese auertere, aut elongare, seu alienare a deo. Ita & actu peccati seu omissione actuali transeūte, remanet deuiatio quaedam habitualis, secundum quam is, qui peccauit dicitur esse deuius seu remotus a via salutis, & esse auersus a deo, seu alienatus, & longe factus ab illo, & manere in peccatis & habere peccata, quę, vt inquit Cyprianus & Augustinus, alio nomine in scripturis vocantur debita. Vnde etiā homo, dum dormit nihil male agens, ex priorī auersioe actuali manet spiritaliter elongatus a deo, donec poenitēdo rursus conuertatur, accedat, & properet ad dominum deum suum. Quemadmodum enim filius, qui recedit a domo patris sui, quo magis ac magis longe fuerit progressus, eo magis ac magis fit remotus, manetq; a paterna domo elongatus, etiā si cesset a motu, Ita & peccator dum peccat, sese auertit a deo, facitq; se longe esse ab ipso, manetq; alienatus a deo. Neq; propterea desinit esse auersus, aut remotus ab illo, quod iam cesset ab actu peccati, quemadmodum neque filius desinit esse elongatus a patre propterea, quod si stens gradum non longius in via progreditur. Quamuis autem anima plerumq; recedit a deo nihil cogitans de illo, non tamē

non tamen redit vnq; ad ipsum, neq; propinquat ipsi, neque conuertitur ad dominum deum suum, nisi fide cogitātū, & interioris hominis facie versa in ipsum. Sic igitur ex corporalium rerum similitudinibus spiritalia declarantes, dicimus animam peccatricem ex peccato semel perpetrato, manere auersam, elongatam, ac remotam a deo, donec ipsa cœlitus attracta, poenitendo rursus conuertatur, accedat, & properet ad dominum deum suum. Quemadmodum anime peccantis discessus a deo non secundum imitationem loci est accipiendus (quis enim fugiendo possit longius fieri a deo, cuius præsentia replet cœlum & terram?) sed specialiter secundū actionē aut negligentiam voluntatis viā ad deum deserentis, Ita & reditus ipse ad deum fit, non secundum locū passibus corporis, sed secundum spiritum affectibus mētis de peccato suo poenitentis, & sese rursus deo vnientis.

Secundo sciendum est, qd hęc deuiatio, inordinatio, aut peruersitas anime sese auertētis a deo (cum sit obstaculum excludens gratiam, vnientem animam suo fini beatifico, a q̄ anima habet esse & viuere) multa secū affert mala, quę sunt ipsius peccati effectus & supplicia. Huiuscemodi sunt maculę seu deformitates, vulnera, seu infirmitates, & reatus. Hęc enim sunt quę leguntur in scripturis sacris. De macula ex peccato derelicta patet, Propheta interrogās, Quis habitabit in tabernaculo tuo? Respondet, qui ingreditur sine macula, & operat iusticiā. Et alibi scriptura inqt, Beatus diues, qui inuentus est sine macula. Item, Beati immaculati in via, Christus exhibebit ecclesiam suam sine macula & ruga. Maculas peccatorum in anima ex similitudinibus rerum corporalium possumus intelligere.

Quemadmodum enim candidum linteum ex supraposito sibi luto, maculat, Ita & rationalis anima sub deo nobilissima creatura ex supraposita sibi nube peccati inquinatur, obtenebratur, & obscuratur. Et quemadmodū in corporalibus rebus fit contactus ex commistione corporum, quę secundum locum sibi sunt contigua, Ita & in anima fit contactus anime per amorem, consensum, aut complacentiam in rem aliquam. Item quemadmodum ex contactu corporū derelinquitur macula in corpore, etiā contactu trāsente, corpore videlicet scetido iam separato a candido, Ita et

ex contractu animę auertentis se a deo, & fugentis sese rei temporali per amorem & complacentiam, in anima relinquitur macula, etiam transacto consensu, & actuali complacentia. Vnde ipsa anima rationalis condita est ad dei imaginem & similitudinem, vt in illo solo quiescat, illi sese iungat tanquam optimo suo thesauro, illique immoretur tanquam fini suo beatifico. Et ideo dum ipsa sese auertit a deo, in carnalia & caduca sese deiciens, iam suę dignitatis conditionem dehonestat, & fornicando a deo vero suo sponso sese coram deo & angelis eius facit infamem, dum cęlestibus, sempiternis, atq; dignissimis rebus neglectis, sese immergit vilioribus, sese sociat rebus perituris atq; caducis, quibus iam carnalis, brutalisque effecta quodammodo maculatur, & quo magis illis sese immergit, hoc magis recedens a diuina lege, magis inquinatur. Non quod ea, quę foris sunt in mundo visibilia vllis actionibus valeant in anima generare maculas, sed quod anima ipsa sese inquinat & maculat, dum semetipsam illis per amorem copulat. Hactenus de maculis

Iam de vulneribus & morbis spiritualibus videamus. Patent hęc ex multis scripturę locis. Non est sanitas, inquit propheta, in carne mea, infirmata sunt omnia ossa mea. Itē Esaias de huiusmodi spiritali languore, & vulneribus animę loquitur, Omne caput languidum, & omne cor mœrens, a planta pedis vsque ad verticem non est in eo sanitas. Vulnus & liuor, & plaga tumens, non est circumligata nec curata medicamine, neque sota oleo. Hactenus ille, capite. i. docens per metaphoram, quod a principibus, vsq; ad extremam plebem, a doctoribus vsq; ad imperitum vulgus, omnis anima sit ex peccatis vulnerata, qđ & passim insinuat scriptura, docens animam ex peccatis factam esse egram & infirmam, & omnia eius ossa esse conturbata & infirmata, intelligens ossa animę esse vires illi, quales sunt appetitus, ratio, voluntas, quas animę vires sic esse per peccatum vitiatas, docuit & ipse Christus in euangelica parabola, quę dicitur, Homo quidam descendens ab Hierusalem in Hierico, incidit in latrones, & vulneratus semiuuus derelinquitur, de quibus alibi latius.

Nunc autem sufficiat vulnera hęc & morbos in anima
ma ex

ma ex vulneribus corporum considerare. Quemadmodum corpus egrum & vulneratum est, dum membra & vires a suo naturali ordine ita destituuntur, vt non valeant, sicuti integritati naturę congruit suis fungi officijs in bonum ipsius corporis, Ita & suo modo accipienda sunt animarum vulnera atq; infirmitates, quibus videlicet animę vires sunt minus habiles, minusq; aptę ad fungendum suis officijs in bonum ipsius animę, quod est recte in lege dei viuere, & adherere deo suo beatifico bono. Huiusmodi vulnera sunt, quatuor videlicet, ignorantia seu error vię salutis in ratione, pronitas ad fruendum visibilibus rebus in voluntate, infirmitas in vi irascitiua, pronitas concupiscentię secundum legem carnis contra legem mentis. His autē vulneribus omnibus, totam humanam naturam esse ex peccato primı parentis vulneratam, est ex scripturis manifestissimum. Hactenus de vulneribus animę, quę longe lateque declarantur in libro de natura & gratia.

De reatu peccati, multis in locis scriptura loquitur. Cum dicitur eum, qui tale vel tale quid fecerit, reum fieri gehennę ignis, aut reum mortis, vel æterni delicti, reum corporis & sanguinis Domini. Sicut transeunte opere bono, manet meritum bonum, seu dignitas premiı, Ita transeunte opere malo, manet homo dignus supplicio. Reatus itaque est, per quem anima est rea seu digna, quę puniatur pro perpetrato peccato, qui sane reatus secundum aliquam sui speciem, potest remanere etiam in eo, qui amicus est factus ex inimico, & in gratiam deo reconciliatus.

Quemadmodum enim in delictis huius temporalis vite, cuius quispiam offensor culpam suam agnoscens, plerumque recipitur in gratiam principis, habentis dominium ciuitatis, & tollentis reatum poenę exterminantis, siue reatum poenę extremi supplicij, sed non reatum poenę corrigentis seu castigantis. Sic & apud deum gratia, qua reconciliatur per Christum dominum, tollit inimicitiam dei, auersiōem & maculas, sed nō tollit semper reatum discipline. Quemadmodum bonus pater castigat filiū redeuntē quem dirigit, Ita & deus pater noster misericors, castigat omnē filium quem recipit. Hactenus de ratione formæ li peccati, & de maculis, vulneribus, & peccatoris reatib.

Pro ma.

¶ Pro maiori declaratione istorum aliquot adijciemus sententias. Prima. Quemadmodum anima ea tenus peccat, quatenus a rectitudine legis deuiat, et quo magis ac magis deuiauerit, hoc magis peccare dicitur. Ita & eadem anima sese maculat, coninquinat, obscurat, & obtenebrat, quatenus obstaculum vel impedimentum inter sese, et lumē diuinum interponit. Quemadmodū umbra efficitur per interpositionem nubis inter solē & terram, Ita umbra quaedam fit in anima per interpositionem peccati inter deū & animam.

Quodlibet peccatum est quoddam gratiæ impedimentum, seu obstaculum impediens, ne super ipsam effulgeat diuinę lucis radius, & ideo quodlibet efficit in anima suam maculam, quibus fit, vt tot habeat anima maculas, quot culpas. Et quemadmodum transeunte actu peccati, manet culpa, Ita & transeunte actu peccati, anima remanet polluta & immunda, sicuti fuerat in ipso actu peccati, quia ita est per dissimilitudinē longe a deo, qui est candor & mundicia mentis, sicuti fuerat dum peccatū primum esset completum, & sicuti manet auersa, ita & remanet maculata & obscurata, donec reuertatur ad dominum suum, vt rursus candore diuinę gratiæ illustretur.

Sententia secunda. Quis rationalis anima in presentiarum sentiat vulnera ex peccato primi parentis derelicta in vniverso genere humano tam in corpore patiens varias imbecillitates & mortem, q̄ in anima, percipiēs in se legem quandam carnalem repugnantē legi mentis, neq̄ vulnera tamē, neq̄ maculas vllas ex peccatis proprijs, actu perpetratis, derelictas, sic percipit aut sentit in sese. Sed hec omnia referuntur manifestanda in die domini, cū illuminabuntur abscondita tenebrarum, dum & singulę culpę, quę transeuntibus transgressionibus manserunt, singulęq̄ earum maculę, ceu notę quędam infamię & dedecoris videbuntur aperte, tam ab anima ipsa, q̄ ab ipsis angelis dei, nisi hic fuerint dilutę Christi sanguine, videbuntur, inquā, non quemadmodum lux & candor, sed quemadmodum absentia lucis, hoc est, quemadmodū vmbre, obscuritates & tenebrę cernunt oculis corporis. Vnde & ratione congrua ipsa peccata appellantur tenebrarum abscondita.

Sententia tertia. Quis omne peccatum nature noceat, per

ceat, per nullum tamen peccatum natura humana sic est in deterius mutata, quemadmodum duorum primorum hominum peccato est vitiata. Veruntamen quodlibet etiam in alio homine mortale peccatum nocere peccanti hinc est manifestum, quia quodlibet cum sit gratiæ obstaculum, nō solum modo gratiam excludit, sed et animam debilitat infirmat & vulnerat, faciens illam minus habilem, magisq̄ indignam ad gratiæ susceptionem, de quibus latius in libro de natura & gratia.

Quarta sententia ex superioribus consideranda. Aliud est peccare, aliud habere peccatū seu culpā. Nā qui peccauit, desistēs ab actu peccati culpā habet, & culpabilis coram deo manet, donec per gratiā dei conuertendo cor suū ad ipsum, propinquior ei fiat. Aliud insuper peccati culpa seu malitia, Aliud peccati macula, Aliud peccati vulnus, seu infirmitas ex peccato derelicta, Aliud reatus pœnæ propter peccatum debite. Item aliud priuatio seu carentia gratiæ, aliud culpa. Aliud proinde est carere gratia, seu non habere gratiam, aliud habere culpam. Carere gratia in se consideratum, neq̄ est peccatum, neq̄ est habere peccatum, neq̄ est pœna peccati, in eo q̄ neq̄ gratiā a deo vnq̄ accepit, neq̄ se ad illam habendam indignum fecit. Voluntarie autem facere aut omittere, quo ipse operans vel omittens, efficitur & indignus gratia, & dignus pœna, est iā peccare seu deuiare a deo, seu a lege diuinę voluntatis. Vnde consequens est, q̄ hominem habere peccatum seu culpam, est ipsum tale quid fecisse vel omisisse, secundum quod actu adhuc manet elongatus, alienus, auersus seu remotus a deo, quod si tale quid fecerit, sed non amplius, secundum illud manet alienus seu auersus a deo, iam non amplius habet illius facti culpā, veluti dum iam reuersus, & per gratiam factus est propinquus deo, stans in via recta ad dominum deum suum.

Et quia omnis natura tam angelica, q̄ humana, ab initio condita est, vel in gratia, vel in tali perfectione, qua sese poterat ad gratiam desuper accipiendam accommodare, vel saltem sese ad illam suscipiendam facere non indignam, & non minus habilem. Hinc cōsequens est, q̄ in omni rationali creatura, carentia gratiæ, iam sit pœna originalis vel actualis culpę, quę orta est ex eo quod ipsa creatura, vel gra-

tiam semel acceptam recedendo a dei lege abiecerit, vel sese ad illam accipiendam non accommodauerit. Proinde quis culpa non sit nunc essentialiter priuatio gratiæ, ipsa tamen est causa priuationis illius, seu mortis animæ. Causam dico tanquam obstaculum interpositum inter deum & animam. Vñ consequens est, quod tali stante creaturarum conditione, qualis est nunc in omni anima rationali, priuatio gratiæ est mors animæ. Animam quoque esse priuatam gratia, est animam spiritualiter esse mortuam, hoc est spirituali sua vita esse destitutam. Deus enim per spiritum gratiæ viuificantem, inhabitans animam, est spiritualis vita animæ.

Sententia quinta declarans deum non esse auctorem peccati. Deus quis sit omnium rerum, omnium actionum & motuum generalis effector, non tamen est culpæ seu malitiæ peccati auctor. Motum voluntatis humanæ volentis adulterium & ipsam commixtionem carnalem, ipse quidem deus efficit tanquam vniuersalis causa, quia impossibile est creaturam agere, non cooperante creatore, sed ipse deus secundum illum motum prauum, neque peccat, neque a lege vlla, aut iustitiæ regula deuiat, neque ipse per motum illum villo modo deficit ab amore summi boni, quod est ipse idem, neque ipse secundum motum illum prauum fruitur adultera, neque eum operatur ea intentione, ut hoc ipso sua fruatur creatura ipse sibi soli sufficiens, seipso contentus, seipso fruitur semper.

Vnde motus ille homini malus, neque nocet deo, neque ledit illum. Si peccaueris, inquit propheta, quid nocbis ei, Et si multiplicata fuerint iniquitates tuæ, quid facies contra illum? Si iuste egeris, quid dabis ei? aut quid de manu tua accipiet? Rationalis autem creatura eligens carnalem hanc commixtionem, in illa querit carnalem suam voluptatem, a deo recedit, & carnali voluptati sese immergit atque inebriat, animamque suam conditam ad dei imaginem, ut illo solo fruatur, brutalem & carnalem facit. Carnalis itaque voluptas cum sit res a deo creatore, non est in se mala, sed malum est rationali animæ sese inebriare voluptate a deo recedere.

Venenum quod est naturale bonum serpenti, est malum & perniciosum homini illud comedenti. Ita & carnalis voluptas, quæ est naturale bonum appetitui carnalis sensus, mala est & perniciosa rationali voluntati.

De his

De his in alijs latius.

Sententia sexta.

Intellectis superiorum nominum interpretationibus facilius patere potest, quid sit tollere seu auferre peccata, quod diluere peccatorum maculas atque reatus, quid item sanare vulnera ex peccatis derelicta, quid viuificare & illuminare. Nam si peccare est voluntarie recedere a deo, & peccasse est recessisse, & elongatum esse ab ipso, consequens est peccatum non tolli, nisi per reditum seu accessum, quo anima ipsa quæ fuerat elongata, fiat deo propinqua. Et quia huiuscemodi accessus, quo anima sic fiat deo propinqua, ut mereatur esse gloriæ eterne diuinitatis particeps, fieri non potest nisi de ipse offensus misereri dignetur illius, quæ per peccatum sic facta est rea, ut perpetuo maneat a consortio dei aliena. Hinc est quod culpa voluntatis sic sese a deo auertentis, tolli non potest, nisi per gratiam dei per suam misericordiam huiuscemodi culpam remittentis. Vnde etiam rationalis creatura immunis ab omni peccato, veluti Adam sub innocentie statu, non poterat absque auxilio gratiæ deo sic appropinquare, ut mereret accipere gloriam sempiternæ deitatis, quanto magis nunc homo propter impedimentum seu obstaculum peccati inter deum & animam interpositum indiget gratia diuinæ bonitatis.

Sententia septima. Peccatum quod est ipsius gratiæ obstaculum, non solum modo excludit gratiam, sed & infirmat & vulnerat atque debilitat naturam, non quidem destructis naturalibus potentijs, sed ipsis labefactatis, immixtis, & debilitatis naturali suo vigore. Anima quo magis immergit sese terrenis, hoc magis sese a suo fine beatifico elongat, & quanto magis sese elongat, tanto magis indigna fit deo, tantoque minus habilis, ut fiat propinqua termino seu fini suo beatifico. Fit autem anima per plura peccata minus habilis ad assequutionem gratiæ & gloriæ propter plura apposita impedimenta, quibus in eadem anima ratio ad cogitandum ea, quæ dei sunt magis hebescit, magisque indurescit ad bonum diuinæ charitatis voluntas, magis accrescit bene viuendi difficultas, magis exardescit concupiscentia. Verum tamen est, quod & si naturale rationalis animæ bonum quod est habitabilitas seu capacitas gratiæ ac gloriæ diuinitatis sempiternæ possit per peccatum semper diminui, dum adijciuntur peccata peccatis, non tamen potest totaliter

N ii ter

ter tolli vnq̄, neq̄ per vllam peccatorum multitudinē, neq̄ per vllius peccati grauitatē, quia nō minuitur per vlli⁹ par-
tis ablatiōem, sed per incuruationē seu elongationē a bono,
in quod est ipsa habitas seu aptitudo. Vnde propheta, Lō-
ge a peccatoribus salus, a lege aurem tua longe facti sunt.
Potest autem is qui longe est a deo magis elongatus & re-
motus fieri ab ipso. Et inde iam patet falsam esse eorū sen-
tentiam, qui dixerunt omnia peccata esse paria. Nam q̄uis
omne peccatū mortale sit mors animæ, & priuatio seu ob-
staculum gratiæ, nihil de eadem gratia relinquens in ipsa,
neq̄ vna mors sit maior alia, neq̄ vna cæcitas maior alia.
Vnum tamen peccatum est maius aliō, eo q̄ per vnū pec-
catum magis q̄ per aliud anima sese remotam facit a deo,
magisq̄ a recta iusticię norma elongatur.

Sententia octaua. Quis gratia & beatitudo sunt
supra naturam rationalis creaturæ, quę neq̄ gratiam, neq̄
spiritum sanctificantem ad vitam æternam, neq̄ visionem
dei beatificantis habere potest ab aliō, q̄ a solo deo. Habi-
litates tamen seu aptitudines ad accipiendum huiuscemodi
dotes in omnibus animę viribus sunt secundum naturam
rationalis creaturæ. Per intellectum rationalis anima ha-
bilis est habere fidem, & videre deum facie ad faciem. Per
voluntatem habilis est frui illo iam clare viso. Quemadmo-
dum crystallus, aer quoq̄, cæteraq̄ id genus corpora, nō ex
sese candorem habent, neq̄ secundum naturam sunt lucida
& candida, sed sunt corpora, quę ex contactu solaris lumi-
nis fiunt illustra, illuminata, & candida, q̄uis secundum
naturam sint apta atq̄ habilia ad suscipiendū lumē & can-
dorem, Ita & rationalis creatura secundum naturam, neq̄
habet, neq̄ habere potest gratiam & gloriam sempiternę
diuinitatis, secundum naturam tamen manet gratię & be-
atitudinis semper susceptibilis. Hoc est quod dicunt Au-
gustinus, Ambrosius, cæteri q̄ sancti ex scripturis sacris

posse habere & fidem, & charitatem, & beatitudinē
naturæ esse hominum, habere autem gratiam et

fidem, & beatitudinem gratiæ, est fidei

lium. Sed de his in libro De na-
tura & gratia latius.

Sequitur

¶ Sequitur secundum huius partis membrum,
in quo declaratur liberatio per Christū facta
esse per modum lotionis, purgationis, sanati-
onis & illuminationis & viuificationis.

AD intelligendum autem quonam pacto liberatio fa-
cta per dominum nostrum Christum, fiat per modū
lotionis seu purgationis, sanationis, illuminationis, & vi-
uificationis, operę pretiū est aliquot ppositiones cōsiderare.

Prima propositio. Peccatum quatenus dicitur
macula, vel secum afferre maculam, congrua ratione dicit̄
tollī per viam lotionis seu purgationis. Quatenus autem
secum dicitur afferre morbum spiritualem & vulnera, con-
grua ratione dicitur tollī per sanationē, & medicinā. Pecca-
tū vero, quatenus dicitur mors aīę, vel secū afferre mortem,
congrua ratiōe dicitur tollī viuificationē seu resuscitationē
largiēdo vitam. Quatenus vero dicitur tenebrę, vel secum
afferre tenebras, dicitur tollī illuminatione seu spiritualis
luminis immisione. Secunda propositio.

Quia totus effectus operum redemptionis humani
generis est tollere peccata, & restituere vitam æternā, quę
per peccatum erat amissa, ideo primum oportet intelligere,
quid sit tollere peccata. Ex superioribus patet, q̄ pecca-
re est a deo seu a lege dei recedere, et qui iam recessit, manet
ab ipso remotus potest nihilominus adhuc abire remotior.
Quemadmodum autem elongatio corporum, secundum lo-
ci distantiam separatorum a seinuicem, non tollitur nisi se-
cundū loci mutationem accedat alterū ad alterū. Ita & hac
in re auersio seu recessus humanę voluntatis a deo, non
tollitur, nisi mutatione eiusdem voluntatis redeuntis, ac
sese conuertentis ad dominum deum suum, & elongantis
sese, atq̄ auertentis ab omnibus huius mundi illecebris, a
cogitationibus peruersis, prauisq̄ desiderijs, neq̄ enim ad
deum conuertit cor suum, qui sese adhuc terrenis immer-
git. Et quia huiusmodi conuersio seu accessio, qua voluntas
(abnegatis visibilibus huius mundi bonis) ad dominum
deum suum accedit, & id quidem tam diuine, vt & ipse de⁹
dignetur sese iungere eidem animæ redeunti, fieri non po-
teat nisi per mediatorē Iesum, quem solum deus ipse se-
cundum suam misericordiam humano generi iam perditō,

cōstituit viam vnicam veniendi ad se. Idcirco nemo potest iam venire ad deum propinquiusq; fieri ipsi, nisi arbitrum, seu patronum sibi mediū habeat eundē dominum Iesum, q̄ causam humani generis in se suscepit, pacemq; composuit, inter deum & omnes quotquot per spiritum fidei in ipsum participes fuerint sanguinis illius passionis, mortis eius, quibus consideratis patet & deum & Christū hominē, & effusionem sanguinis eius tollere peccata. Pro cuius intellectu sit hæc propositio tertia.

Peccata mundi peccatorumq; maculas tollit tota diuinitas pater & filius & spiritus sanctus, tollit & diluit illa Christus secundum formam humanam. Tollit item & passio Christi & sanguinis, tollit & gratia diffusa per spiritum sanctum in cordibus nostris. Deus quidem, id est, trinitas tota tollit peccata & peccatorum maculas creando in anima sancti spiritus charismata, quibusq; liquefcunt, pereuntq; peccata, sicuti sol mane oriens tollit obscuritatem noctis diffundens in aera lumen, quo pereunt tenebræ. Et quemadmodum sol non modo tenebras tollit, verum & per lumen diffusum in aere destruit in illo atq; exsiccat omnē foetidam nebulam, caliginosumq; vaporem. sic & deus, per lumen gratiæ viuificans animam incipit habitare in illa, pellitq; ab ipsa cogitationes malas & voluntates peruerfas atq; rebelles. Christus autem secundum formam humanā tollit peccata, diluitq; maculas eorū, non creando in anima quicquam (neq; enim Christus secundum formam serui creator est) sed agendo apud totam trinitatem, vt illa digne largiri sancti spiritus charismata omnibus in se credentibus. Proinde ipse Christus secundum formam serui causam nostram in se suscipiens, seipsum totum pro nobis miseris peccatoribus reconciliandis offerens atq; impendens vsq; ad mortem, est causa gratiæ deletionisq; peccati, quemadmodum mediator, reconciliator, & interpellator, cuius officium est non offensam remittere, sed remissionem apud eum qui offensus est procurare satisfaciendo aut supplicando aut promerendo. Et quia officium istud reconciliationis egit Christus per carnem suam & sanguinē suū, ideo & caro & sanguis, velut instrumenta quædam, quibus ipse reconcilians nos deo patri est vsus, suo quodam modo dicuntur diluere &

re & tollere nostrorum peccatorum maculas.

Propositio quarta. Ex his consideratis intelligunt scripturæ sacrę, quibus legantur & peccata tolli, & iusticia nostra esse a deo per Iesum Christum per fidem & gratiā, & per sanguinem, & per passionem, & per redemptionē. Ad Rom. 3. & 5. legimus nos iustificatos per gratiam, per redemptionem, & habere accessum ad deum patrem per Iesum Christum per fidem. Per omnia ista cum legatur iusticia fieri in nobis, in alia tamen & in alia significatione intelligatur prepositio, per, esse accepta. Vnde sol oriens tollit in aere tenebras, tollit & eas lumen solis, tollit item eas, qui obstaculum remouet, vtpote is qui fenestrā aperit, qua lumen solis intret. Sic peccata, eorumq; maculas tollit deus, tollit & eas gratia dei diffusa in cordibus nostris, & quia Christus suo sanguine, suaq; passione vadem & principalem pro nobis fecit in se suscipiens peccata nostra. Ideo & ipse Christus sanguisq; eius & passio dicuntur abstulisse peccata nostra, eorumq; maculas.

Propositio quinta. Passio olim in cruce tollebat peccata nostra, tollebat, inq; tanq; opus meritorij remissionis peccati. Sic & sanguis Christi olim in cruce effusus etiam nūc lauat a peccatis suis eos qui baptizantur, non quod passio illa aut sanguinis effusio semel in cruce facta, quę iam transijt sit causa nūc presēs visibiliter hæc agēs in eis qui iam baptizantur, sed quod passio illa, sanguisq; effusio fuerit tunc causa meritoria aque spiritualis gratiæ, quæ diffundit in animabus electorum, vsq; in finē sæculi. Quis itaq; sanguis Christi neq; visibiliter adit, neq; visibiliter se iungat aut infundat homini qui iustificatur, inuisibiliter tamē adit nō modo sanguis sed et totus ipse Christus per fidem, spem & charitatem inhabitans, possidens, & gubernans animam, quę per gratiam Christi conuersa ad dominum deum suum mirabili quodā & ineffabili modo facta est spiritus sancti templum, habitaculum domini nostri Iesu Christi, sed & totius trinitatis, quemadmodū ipse Christus ait. Pater meus diligit eum, & ad eum veniemus & mansionē apud eū faciemus. Ipse Christus secundū suę diuinitatis presentiam nusq; abest, secundū autē humanitatē suā, secundum corpus & sanguinem suum corporaliter residēs in cœlo

in cœlo etiã inuisibiliter præsens est, vbi cūq; voluerit illie est Christus potētia & virtute, vbi est tota eius virt^o & potestas, quę est spiritus sanctus, imo tota diuinitas replens orbem terrarum. Vnde ipse ait, vbi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, illic ego sum in medio eorum, sed nihil prodest realis ipsius præsentia, si non adsit spiritualis eius gratia. **Proposito Sexta.** Aliud est de causa, quę producendo seu efficiendo est causa rei, Aliud de causa, quę solum promerendo est alicuius rei causa. Potest enim opus esse meritorium alicuius effectus longe post futuri, Potest insuper esse meritorium alicuius effectus longe antecedentis, quemadmodum passio Christi fuerat meritoria gratiæ quam habuit Adam. Quod dicitur omne meritum esse prius premio, intelligitur ipsum secundum ordinem vel naturę vel temporis esse prius. Vnde consequens est præmium aliquod secundum tempus esse prius merito, omne tamen præmium dari propter meritum, vel vt exhibitum, vel vt præuisum. **Septima propositio.** Ex his possim^o consyderare Christum suo sanguine tollere peccata, peculiari quodam modo, per modum videlicet lotionis. Quemadmodum is qui lauat, fordida quęque tollit & purgat per aquam & lixiuuium, Ita & Christus purgat animas, dum per effusionem sanguinis sui apud patrem meruit ipsis aquam quandam spiritus diffusam in cordibus eorum. Vñ propheta. Erit fons patens domini Dauid in ablutionem menstruatę, & apud Esaiam. In die illa haurietis aquas in gaudio de fontibus saluatoris. Hanc aquã hauserunt Christiani omnes regenerati in Christo Iesu, abluti per sanguinem Christi, quemadmodum ait Apostolus. Hęc aliquando fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis per nomen domini nostri Iesu Christi, & per spiritum dei nostri, primæ ad Corinthios .16. Per duas res dixit nos ablutos esse & sanctificatos per Iesum Christum & per spiritum sanctum, vt Iesus ipse secundum formam humanam, sintimaretur esse causa mediã, & spiritus sanctus diffusus in cordibus nostris, secundum charismata ppter Christi meritum nobis ab ipso data, indicaret tãq; aqua purgã & sanctificã. **Præpositio octaua.** Spiritualis aqua, qua Christus lauit peccata nostra, non est quemadmodum corporalis aqua,

quę

quę lotione corporali sit fordida & immunda, sed quemadmodum candor lucis in se purissimus, emanans ab immenso fonte bonitatis. Christus per suum sanguinem, inquit Bernardus, lauit nos a peccato, non quidem vt aqua diluens & sordes retinens, sed vt solis radius desiccans, & retinens puritatem. Est etenim dei sapientia vbiq; attingens propter suam mundiciem. Hunc in modum dicitur charitas operire seu tegere multitudinem peccatorum, non quemadmodum velamen tegit subiectum sibi corpus, sed quę admodum ignis extinguens atq; consumens frigus, quemadmodum lumē a sole diffusum in aere, operit & tegit vmbra & obscuritates eius. Sic gratia Christi tanq; lumē & candor igneus superinfusus animarum mentibus, delet in eis peccatorum culpas & maculas, quę tamen in anima peccate sunt accipiendę, non tanq; qualitates aut habitus prauis, aut dispositiones, sed tanq; priuationes ordinis cuiusdã ad dominum deum suum. Per quamlibet culpam priuatur aia quadam sua propinquitate ad deum, & per quamlibet culpam magis alienata a deo, dilabitur in ordinem quandam inferiorem, quo minus est habilis ad sanctam illam cū deo vnionem, quę fieri non potest, nisi per gratiam Christi mediatoris. Et ita gratia secundum quam anima coniungitur atq; vnitur deo diffusa in animam, diluit in illa culpas eorumq; maculas. Culpas quidem, dum ab eadem anima tollit auersiones illas, seu elongationes, quibus anima semetipsam fecerat alienã, & elongatã a dño deo suo, qui aliquando eratis, inquit Apost. longe, facti estis prope in sanguine Christi. Culparum autem maculas diluit, dum secundum illã gratiã, anima sit coniuncta domino deo suo, atq; ita iam adherens eidem domino deo suo, sic sit nitida & illustris, vt iam pereant in illa omnes peccatorum notę seu infamię, in quibus ceu vmbra quibusdã derelictis ex diuersis culparum obstaculis, priuata erat natiuo suo nitore. Ex his igitur manifestum est liberationem hanc esse per viam lotionis, mundationis, seu purgationis, & id quidem propter effusionem pretiosi sanguinis Christi effusi in remissionem peccatorum, quę sane sanguinis effusio, fuit deletionis peccatorum nostrorum meritoria causa, ad quam respiciens tota diuinitas in lauacro sensibilis aquę, inuisibiliter operatur

○ in cordib

in cordibus hominum inuisibilem ac spiritualem gratiam, quae in scripturis sacris nunc aequae, nunc rori, nunc pluuae, nunc luci inuenitur comparata. Secundum hunc intellectum loquitur Christus in vltima coena, Hic est sanguis meus, qui pro vobis effundetur in remissionem peccatorum. Item Ioannes in prima sua canonica, Sanguis Christi emundat nos ab omni peccato. Et Apoc. 1, Lauit nos a peccatis nostris in sanguine suo. ¶ De sanatione, viuificatione, illuminatione.

Iam videamus quonam modo haec liberatio per Christum acta sit, per viam sanationis, viuificationis, & illuminationis. Pro quibus intelligendis sit haec Propositio prima.

Ex superioribus considerandum est, aliud esse peccati culpam, aliud esse infirmitates, seu corruptiones vulnerum ex peccato seu culpa derelictas in anima. Aliud item esse peccatum in anima, aliud mortem in anima. Vnde secundum Apostolicam doctrinam ipsum peccatum non est mors, sed mortis causa, dicente Paulo, Per peccatum mors, supple intrauit in hunc mundum, ad Roma 5. Mors inquam tam animae quam corporis, vtraque enim in homine est ipsius peccati sequela. Mors corporis est priuatio animae a corpore. Moritur homo, dum separatur a corpore anima. Mors animae, est in anima priuatio gratiae, quae est spiritalis animae vita, secundum quam anima deo tanquam fini suo beatifico adharet atque coniungitur.

Peccatum autem cum huiusmodi gratiam excludat atque impediatur, sitque eiusdem gratiae obstaculum atque impedimentum, consequens est peccatum esse spiritalis mortis animae causam. Secunda propositio ex superioribus consideranda. Peccatum non solummodo fuit exclusiuum gratiae, sed & nocuit omnibus animae viribus, quibus enim anima humana pro peccatum non perierit, manens eadem in sua substantia, & in naturalibus suis potentijs, semper rationalis & capax gratiae, sempiternaeque gloriae deitatis, ipsa tamen per peccatum spiritaliter mortua, seu priuata sempiternae vitae gratia est in omnibus suis viribus vulnerata, infirmata, debilitata. Quae luce clara possumus intueri, si ex superioribus consideremus, naturam humanam primitus fuisse a deo institutam in perfectione, secundum quam erat in facultate eius semper viuere, tam in corpore, quam in anima, secundum quam iterum perfectionem, & omnes animae vires debitum suum habebant ordinem, voluntas inquam rationalis sub

lis sub b

lis sub deo conditore ac beatificore suo, ceteraque omnia in homine sub rationali voluntate, sic videlicet, ut rationalis anima absque villo impedimento, absque vlla difficultate & obstaculo, habilis esset in deum ipsum ascendere, ut neque ratio super via salutis ad verum suum beatificum bonum esset villo pacto aut ceca, aut cecutiens, neque voluntas esset prona sese immergere carnali voluptati, dum neque insurgeret motus vilius carnis contra desiderium mentis, neque quicquam aut interius in corpore, aut foris in homine turbaret hunc ordinem pacis ac tranquillitatis. Per peccatum autem protoplasti ordinem istum tranquillitatis et pacis perisse de humano genere est ex superioribus manifestissimum, secundum scripturas tam veteris quam noui testamenti iuxta generalia facta dei nostrae documenta, a diuo Paulo iterum atque iterum repetita, Sicuti in Adae omnes moriuntur, ita et in Christo omnes viuificabuntur. Sicuti pro hominem mors, ita & pro hominem resurrectio mortuorum. Sicuti pro vno hominem Adam peccatum intrauit in hunc mundum, & pro peccatum mors, ita & pro vno hominem Christum iusticia intrauit in hunc mundum, & per iusticiam vita, & si quae alia sint testimonia, quae declarant ipsum Adae dum peccauit, in totam suam stirpem misisse mortem, & in se tanquam in radice vitasse vniuersos suos posteros occulta tabe peccati concupiscentiae, neminemque ex Adae nasci, nisi in peccato filium irae, alienatum a deo, vinculoque damnationis obstructum, & neminem ex his maculis liberari, nisi renascendo pro Christo, quod tamen incocuisse, inquit Aug. tenere debemus, ut sciamus eum qui hoc negauerit, nullo modo ad Christiani fidei, & ad dei gratiam pertinere. Ex his diligenter consideratis manifesta est haec tertia propositio. Anima, quae pro peccatum facta est spiritaliter mortua, simul & ceca, infirma, & imbecillis, consequens est spiritali mortem, simul et spiritali infirmitatem ac cecitatem ad bonum viuendum simul concurrere in eandem animam. Quis enim is, qui secundum corpus est cecus aut infirmus, nondum sit mortuus, tamen qui propter peccatum secundum animam cecus est, aut infirmus propter idem peccatum spiritaliter est mortuus, quia deus qui per spiritali gratiam suam inhabitans, est animae vita, secundum huiusmodi spiritali gratiam adesse se potest & abesse vitae nostrae substantiali, quemadmodum & ipse per gratiam suam est animae caput non substantiale quidem, sed aduentitium. Sicuti est & pro lumine fidei aie rationalis oculum, qui secundum talis gratiam beneficium non est ad hoc, ut qualitecunque videamus necessarius

O ii Habemus

Habemus oculum quo videmus per lumen rationis interne, sine quo rationalis creatura subsistere non posset. Nempe homo a brutis differt in eo quod ratione viget. Sed deus per lumen fidei, est anime oculus spiritualis, sine quo ea quae sunt dei & salutis nostrae videre non possumus. Quod homines sumus & substantiae rationales, opus est dei conditoris. Quod autem tales sumus, utpote mortales, infirmi, languidi, ad vitia proclives, multis miserijs subiecti, est opus divinae irae, simul & peccantis hominis, seu Adae transgressionis. At vero quod rursus habentes in nobis fructum passionis Christi iustificati sumus, transferendi ex hac mortalitate, & ex miserijs omnibus, in vitam immortalem, est opus Christi redemptoris, qui incarnatus & mortuus est, non ut crearemur homines, sed ut iam creati, & libero nostro arbitrio facti per peccatum mortui, atque constituti in ira dei, rursus per gratiam ipsius efficeremur vivi, iustificati, ac fortes contra diabolum. Absque gratia igitur, & etiam post commissum peccatum manemus rationales, singuli in substantia vitae, quae est nobis substantialis a deo conditore & conservatore nostro, sine cuius mantenentia non possumus etiam vno vnquam momento permanere in substantia naturalis esse, quemadmodum attestatur Paulus Actuum. 17. annuntians euangelium Christi Atheniensibus, deum non longe esse ab vnoquoque nostrum. In ipso enim, inquit, vivimus, movemur, & sumus, sicuti & quidam vestrorum poetarum dixerunt. Sed modo longe sublimiori deus ipse per gratiam inhabitans animas nostras, est nobis spiritualis vita, sine cuius illapsu, vniione, & vegetatione, seu sanctificatione, non possemus iuste vivere, & participes esse gloriae deitatis sempiternae.

Propositio quarta.

Christus venit in hunc mundum, ut natura humana, quae per peccatum erat spiritualiter mortua, & in via salutis aeternae ceca & infirma ad desiderandum coelestia, haberet vitam spirituales, secundum quam deus, dum facit animam vivere, simul & perficit illam secundum omnes vires illius, rationem videlicet illuminans fide, ceterisque spiritus sancti donis intellectum perficientibus, ut videat atque attēdat viam & finem salutis suae, voluntatem autem corroborans virtute ex alto sancta, videlicet charitate, ut amet ac diligat

ligat regnum dei & iusticiam eius, totum denique hominem dirigens in obsequium dei. Quia igitur gratia per Christum nobis facta est animae nostrae vita, secum afferens lumen quod videat anima, & robur seu fortitudinem quo confortatur id, quod est imbecille & infirmum, ideo ratione congrua, redemptionis opera per Christum nobis impensa, vocantur vivificationis, illuminatio, & sanatio.

Propositio quinta.

Iustus quisque per gratiam Christi vivificatus, donec hic vixerit, manet spiritualiter infirmus, imbecillis, & languidus, praesertim propter mortale corpus deprimens animam, & propter peccatum in carne ipsius habitans. Per quod, iuxta Pauli doctrinam, caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem, ut nequeat anima persistere immobilis, in his quae dei sunt, & ideo quous ipsa vivat, exerceatque aeternae vitae opera, tamen discors adhuc suo intestino bello distrahitur, corporeque mortis huius in terrena deprimitur, ut non sine difficultate, non sine laboris molestia, valeat in bona voluntate perseverare, & ideo iuxta rationem iustus quisque in corpore mortis huius, adhuc tanquam infirmus, tanquam captivus, tanquam in laqueis, & in morte, & in tenebris constitutus, legitur implorare auxilium, orare, ut illuminetur, vivificetur, liberetur, & sanetur. Propheta iam illuminatus cognitione legis dei, iam vivificatus, liberatus & iustificatus, iugiter adhuc orabat, Illumina oculos meos domine, ne unquam obdormiam in morte. Nona tam fac mihi viam in qua ambulem, non abscondas a me misericordiam tuam. In via tua vivifica me, iudica iudicium tuum & redime me. Propheta si iam viam dei cognoscebat esse Christum, & per fidem in ipsum iam erat liberatus, vivificatus, & saluus, cur ergo adhuc orat postulans doceri, illuminari, vivificari, & liberari? nisi quia sentiebat se nondum a peccato prorsus liberum, nondum ab aeterna morte certum & securum, nondum ab inuassione, impugnatione, atque insidijs diaboli tutum, & ideo adhuc sentiens in se mortem quandam, id est, privationem quandam spiritualis vitae stabilis & immobilis, iugiter orat & obsecrat, postulans adiutorium dei assiduam, ut in bono, quod coeperat, perseveraret, ut magis magisque illuminaretur, & corroboraretur in fide, spe, & charitate, donec per Christum vincantur omnia hu-

ius vite mala veniat in quandam stabilem, sempiternam et beatam vitam. Hec igitur considerantibus facilius videbitur scripturarum intellectus docentium opera per Christi gratiam nobis exhibita esse regenerationem, viuificationem, resuscitationem, sanationem, illuminationem, mundationem, & liberationem a captiuitate, & nihilominus iustos iam viuificatos, illuminatos & sanatos quod diu hic viuunt iugiter orare ut viuificentur, illuminentur, liberentur & sanentur, sentientes sese in hac peregrinatione nondum plene, sed ex parte solum huiusmodi beneficia esse assequutos, agentes proinde gratias super his, quae ex parte assequuti sunt, & orantes iugiter, ut perueniant ad ea quae nondum sunt assequuti.

Verum quid est iustos veteri legis ultra ea quae nunc perunt iusti legis euangelicae vberiore quandam liberationem, viuificationem & illuminationem, & redemptionem destituisse Christo saluatore solum promisso, & nondum eis dato, quod inferni claustra penetraret et liberaret inde animas, quas transfert in caelum prorsus beatas, quod & proinde optantes assidue aduentum eius in carnem orabant, Veni ad liberandum nos domine deus virtutum, Ostende nobis domine misericordiam tuam, & salui erimus. Excita domine potentiam tuam, & veni ad saluandum nos. Verum & nos iam etiam omnes tales orationes iusta ratione canimus optantes liberari a malis miseriae & culpae huius vitae. Christus igitur animam a deo alienatam seu auersam per gratiam suam deo vnit, & adherere facit, eandemque peccatis mortuam, id est destitutam spirituali vita viuificat, in tenebris errorum ambulanti illuminat, ut videat, attendat, & consideret viam salutis. Sordidam maculis peccatorum purgat, vinculam peccatorum reatibus soluit, & eam iam a vinculis sempiternae mortis absolutam, & adhuc in mortali corpore imbecillum, & languidam ad perseverandum in bona voluntate, & inter medios hostium cuneos versantem in bono concepto deducit, corroborat, protegit & adiuuat.

Et ista omnia redemptionis nostrae beneficia, promissiones quod olim super huiusmodi beneficiis reuelatae sunt, quae appellat scriptura sacra ipsius dei testimonia, id est, dicta promissa & facta, quibus deus ipse testari & probare dignatur quantum nos diligat, non parcens vnico filio suo, pro salute

nostra

nostra tradens illum in mortem, eundemque faciens nobis suorum testimoniorum viam, de qua propheta. In via testimoniorum tuorum delectatus sum, sicuti in omnibus diuitijs psal. 118. viam testimoniorum dei, inquit Augustinus, nihil certius nihil breuius, nihilque grandius intelligimus esse, quam Christum, in quo sunt omnes thesauri, scientiae, & sapientiae dei reconditi, qui non solum est via, sed & vita nostra. Inde & iste ait sese delectatum in hac via sicuti in omnibus diuitijs.

¶ Sequitur huius capituli pars tertia, declarans, quemadmodum in opere salutis nostrae fuerit emptio, redemptio, satisfactio, reconciliatio, & sacrificium diuisa in sex articulos.

Reliquum est iam considerare beneficia nostrae redemptionis per Christum exhibita, esse emptionem, redemptionem, satisfactionem, & reconciliationem, per mediatorem Iesum. Sunt autem haec secundum rationem distincta a victoria verbi dei per bellum acquisita. Nam, ut ex superioribus patet, quamuis non fuisset vllus humani generis inimicus, & peccasset homo non suggerente vlllo inimico, indigeret nihilominus tam reconciliatione, qua reconciliaretur deo patri, quam satisfactione pro peccato. Haec igitur euidentius poterimus cognoscere, si ex superioribus consideremus in scripturis sacris quatuor esse personas, inter quas versatur totum hoc sacratissimum reparationis humanae mysterium, quae sunt homo peccans, deus homini peccanti irascens, diabolus iusta lege hominem puniens, Christus reconcilians. Diabolus & homo quid aduersus deum dicant non habent. Nam vterque deo iniuriosus fuit, diabolus iniuriam fecit & deo & homini, deo quidem qui hominem dei seruum fraudulenter abduxit, homini autem, quia fallaciter promittendo decepit, & deceptum violenter tenuit. Proinde quemadmodum in diabolo nihil erat, propter quod deus contra illum ad liberandum hominem sua debuit virtutis fortitudinis, aut de caelis in terram descendere, ita nihil erat diabolo debitum, propter quod Christus ad redimendum hominem debuit suum sanguinem, aut aliquid quippiam in pretium exoluere.

Homo

Homo similiter iniuriam fecit & domino deo, & sibi, totisq; posteritati, quia præceptum dei contempsit, & se alieno domino mancypavit, se ponens sub manu diaboli suæ servitutis damnum intulit, deo auferens semetipsum totum iustum & innocentem cum tota sua posteritate. Vterq; ergo tam diabolus, qm homo ipsi deo obligantur restituere quod abstulerunt, siquidem uterq; humanum genus abduxit a dei famulatu diabolus suggerendo, homo autem peccans, illi cõsentiendo. Deus ergo quia iustus est & verax, peccantem hominem secundum peccati meritum, in mortem sub potestate diaboli torquendum tradidit atq; dereliquit. Diabolus autem peccatorem hominem sic dignum morte sibi traditum, & derelictum iusta dei lege torquendum arripuit, possedit, & tenuit. Hæc possunt esse manifesta cuilibet, vel in sacris literis mediocriter studioso. Iam considerandum est quomodo Christus vera satisfactione pro nobis satisfecerit, vera emptioe nos emerit, verum sacrificium obtulerit, vere nobis meruerit gratiam & remissionem peccatorum. Et videbuntur forsitan hæc stare nõ non posse, propter argumenta multa. Primum. Nam si satisfacere deo de peccatis, sit honorem deo ablatum restituere, & dei honor & gloria sit incorruptibilis, consequens videtur, neminem deo satisfacere. Nam quo nam modo homo cum peccat, aufert honorem deo, cum nullatenus valeat ledere vel diminuire potestatem, seu dignitatem maiestatis eius, cui quantum ad illam attinet, neq; addi quicq; neq; subtrahi potest. Deus ipse cum honorum nostrorum non egeat, neq; exhilaratur si laudemus, aut honoremus illum, ipse sibi ab æterno gloria & honor incorruptibilis sufficientissimus. Cum peccamus, nosmetipsos dånificamus solos, gloriari & letari incipiunt huius mundi principes debitis honoribus & obsequiis a subiecto sibi populo perfruentes, turbati autem & tristes esse, si suis, quos cupiunt, honoribus frustrantur. Deus autem vigor immotus, omnium rerum semper dominus, neq; perdit quicq;, neq; tristatur, neq; leditur vnq;, siue peccaverimus, siue non peccaverimus, sub illius ditione, potestate, & voluntate sumus, semper de nobis potest quicquid voluerit. Deinde secundum quem modum peccantis poena, est deo honor, cum deus non delectetur in poenis & mi-

serijs

serijs nostris, qui dicit, Nolo mortem peccatoris, sed magis ut conuertatur & viuat, manifestum est quod nos dum peccamus sub illius ira efficimur, digni profecto qui puniamur semper, si deus ipse rationem districtæ iusticiæ sequeretur, sed misericordia ipsius perire non potest, quæ secundum utriusq; testamenti scripturas peccatorum debita seu vincula æternæ mortis gratis remittit orantibus & supplicantibus his, quos ipse saluare voluerit. Illius igitur gratia & misericordia si sufficiat sola ad tollenda peccata, non videtur opus esse satisfactione vlla præstanda deo. Tertio deum esse iratum nihil aliud est quam deum velle punire propter peccatum, deum autem remittere peccatum nihil aliud est quam deum nolle punire propter peccatum. Quarto quomodo deus pretium & satisfactionem pro debito peccati exigit ab homine, cum homo ipse peccans hæc, nequit prestare, aut si morte Christi satisfactum sit pro me & solutum sit pretium in solidum pro peccati debito, quid mihi quotidie orandum ut remittat debita? Quinto cur deus omnipotens, cuius sapientia attingit a fine usq; in finem, condidit creaturas quas novit tantum facinus perpetraturas, propter quod oportuit Christum innocentem tradere ad mortem, neq; enim oportuisset Christum innocentem pati si non fuisset vllum malum peccati. Cur deus non tales fecit angelos & homines ut peccare non possent? Sexto Christus si vera emptioe nos emit, ergo ab aliquo, qui nos vendidit & pretium accepit. Hic autem non potest esse, neq; deus pater, neq; diabolus. Si dicamus Christum emisse nos a deo patre, quomodo pretium sanguinis soluit illi, qui non delectatur, nec in sanguine, nec in morte innocentis. Non videtur ergo Christi poena esse pretium, quod exigit pro peccato deus, cuius voluntas non potuit esse ad mortem hominis innocentis, cum, iuxta scripturam, voluntas dei non est ad mortem etiam hominis peccatoris, sed ad vitam. Nolo, inquit, mortem peccatoris & car. Septimo Christus ipse, si nos emit a deo, cui pretium sanguinis soluit, consequens videtur deum vendidisse nos Christo, atq; ita alienasse nos a sua potestate & dominio. Cæterum Christus ipse cum sit vnus deus cum patre & spiritu sancto, si emit nos a deo, consequens est ipsum nos emisse a se ipso. Nemo autem

P

tem recta

tem recta ratione dicitur sibi satisfacere, aut saluere, aut emere a se ipso, cum nemo sibi ipsi debitor fieri potest. Videtur ergo Christus, qui vnus erat deus, nō venisse in hūc mundū ad soluendū deo pretium pro peccato humani generis. Hęc sunt, quę ad intelligendū emptiōis & redēptiōis & satisfactiōis mysteria difficultatē ingerūt, p̄ qb̄ operæ pretium est cōsiderationes aliq̄t pręmittere. Consideratio .1.

Quemadmodum seruus rebellis domino suo ad alienū dominum transfuga, aufert domino suo, quod illius est, debitum videlicet honorem & seipsum totum, qui non suus, sed illius est, & idcirco obligatur non solum seipsum restituere rursusq̄ subijcere se vero domino suo, sed & satisfacere pro offensa in dominum commissa. Ratione etenim solus offensę dignus est pœna, mereturq̄ pro compensatione inique voluntatis, seu iniqui actus humiliare se, aut subiectus esse disciplinę. Ita & omnis rationalis creatura dei ab ipso habens totum quod habet, si in deum peccat, rapit quod illius est, honorem videlicet dei, & seipsum totum, qui non suus, sed dei est. Solus honor & totus, quem rationalis creatura deo debet, & quę ipse ab illa exigit, est obedire illi, illi & diligere, et colere, vt summū et beatificū bonū. Iubet autem deus, vt sibi obediamus, non suę voluptatis aut vtilitatis causa, sed propter vtilitatem nostram. Nobis enī summa vtilitas est, atq̄ felicitas voluntarie diligere ipsū, & honorare, illo frui, illius legi obedire, non quod nos hæc facientes aliquid deo conferamus, sed quia hæc faciendo, debito fungimur officio, & finem, in quem creati sumus, attingimus. Secunda consideratio. Rationalis creatura ad dei imaginem & similitudinem condita, dum solo deo fruatur, in rerum vniuersitate seruat pulchritudinem ordinis sibi diuinit̄ prescriptam. Dum autem deo neglecto per amorem sese iungit visibilib⁹ rebus, aut creaturis vllis, quibus fruatur, tum perturbat quidem hanc diuini ordinis pulchritudinem, sed tamen nequit se prorsus eximere ab omni ordine diuinę potestatis iusta ratione ipsum ordinantis in pœnam, atque miseriam, quam patiat inuitus qui quod sibi placuit contra legem diuinę voluntatis fecit voluntarius. Tertia consideratio. Sicut ergo natura rationalis, dum vult deo esse subiecta, dum illo fruatur,

dum sese

dum sese sub illius obedientia seruat tum honorat ipsum, illiq̄ pręstat, quod debet, non quia deo aliquid conferat, sed quia ipse erga illum talem sese exhibet, qualis debet esse. Ita & ipsa rationalis creatura dum peccat, nolens esse subiecta diuinę voluntati, rapit quod dei est, non quod diuinę potestatem, aut dignitatem aliqua ex parte minuatur aut ledat, sed quod amorem ac obedientiam debitam deo non seruat. Et quemadmodum homo dum peccat, rapit quod dei est, ita & deus cum punit, rapit quod hominis est. Quemadmodū homo rapiens, quod dei est, nihil illi infert lesiōis aut detrimenti, ita deus auferens quod hominis est, nihil accipit vtilitatis aut emolumenti, sed vtrobiq̄ tam lucrum quam damnum cedit homini. Nam dum homo rapit quod dei est, non deum, sed seipsum ledit, turbans iusticię ordinem diuinitus constitutum in suam vtilitatem & commodum. Dū autem deus aufert quod hominis est, non sibi commodū, sed homini facit supplicium debitum seruans iusticię ordinē, inferens inuito pœnā, quā cōmeruit. Sic enim dedecus peccati emendat decore iusticię. Ex his sequitur cōsideratio quarta videlicet, quod & si rationalis creatura diuinę legis ordinationi nolit subiacere, ordinationem tamē volūtatis & potestatis diuinę nequit effugere, quia si fugit ordinē diuinę volūtatis iubentis, currit in ordinē diuinę volūtatis punientis. Et ita p̄ hominē peccatē impossibile est deū honorē suū pdere. Aut enī homo soluit sua sponte deo honorē, quē debet, obedientiā videlicet illi debitā, aut de⁹ ab homine inuito accipit honorē suę iusticię, ingerens peccati pœnā, & supplicium quod cōmeruit. Sēper ergo de⁹ hominē sibi seruat subiectū, si nō volūtariū, saltē inuitū eū sibi subijcit torquēdū. Et ita de⁹, dū in suo vniuerso singulis quibusq̄ creaturis rationali mente preditis congrua & condigna meritis tribuat, nihil turpe in suo imperio esse permittit, quod non pulchritudine quadam rursus ornet. Hęc ceteraq̄ crimina deus permittit esse in regno filij sui, vt qui probati sint, manifesti fiant. Sic vasa irę in locis & temporibus congruis, inquit Augustinus, ordinant, vt etiā deus de ipsis faciat notas diuitias glorię suę in vasa misericordię, quę de massa damnationis segregantur, vt fiant vasa in honorem, non suis meritis, sed per gratiam illius.

P ii Pœna

Pœna peccati irrogata honor dei est, quia est opus in attestacionem factum diuine iusticie, secundum cuius pulchritudinem decet peccatum non manere impunitum. Quinta consideratio. Rationales creaturas fecit deus non solū, quas sub sua obedientia atq; iusticia nouit permanuras, sed etiam, quas nouit fore non obedientes, quas condidit liberi arbitrii, non ut peccarent, sed tales, quę peccare possent, & nō peccare, ut essent ornatę vn̄uersum & pulchritudinem ordinis diuinę potestatis, siue peccare, siue non peccare uel lent. Proinde quamuis ipsa peccata peccatorumq; supplicia utpote calamitates, & miseria condicionis humanę non sūt perfectioni, aut pulchritudini vn̄uersarum creaturarum necessaria, neq; congrua & decora creaturis ipsis in se consideratis, quatenus a deo conditis, Ipsa tamen miseria est congrua & decora creaturis deo inobedientibus.

Deinde quamuis ipsa peccata non ornant, neq; vn̄uersum, neq; rationales creaturas, quibus illa insunt, ipse tamē creature, quatenus sunt rationales, liberiq; arbitrii, & tales quę possunt peccare & non peccare, pulchra quædam sunt entia, quę ad dei maginem & similitudinem condita vn̄uersum ornant, quę si uelint peccare, pulchrum est, miseras subiectasq; manere voluntari diuinę iusticię. Si peccare nolint, pulchrum est illas fieri beatas. Si pœna seu miseria esset, non p̄cedente ulla culpa, deformis uideretur ordo, toti usq; vn̄uersi administratio. Rursus si peccata fierent impune, similiterq; faceret deus peccati, & nō peccanti, nō reluce-
ret in vn̄uerso perfectio diuinę iusticię dehonorearetq; iniquitas ordinem vn̄uersitatis.

Ex considerationibus supra dictis inferunt̄ cōclusiones corollarie. Prima est.

Quamuis peccatum deturpat & dehonoreat rationalem creaturam, non tamen ob id vituperandus illius creature autor, quippe qui in illa peccatum non condidit, sed rectam ab initio fecit, & talem quę libera voluntate possit peccare & non peccare. Secunda conclusio.

Quis peccatum esse in rationali creatura sit turpe, tamen pulchrum est adhibere supplicium creature peccanti. Nā pulchrū est pœnam atque miseriam locare in suo loco ex ordine, ubi illā congruit esse. Quemadmodū enī premiū cōgruit merito bono, ita & supplicium congruit peccato.

Proinde

Proinde exilium a paradiso, mortalitas atq; miseria conditionis humanę, ornant filios Adę, quia congruūt peccato Adę, non custodientis paradysum. Si peccatrices aię permitterentur habitare in sublimibus locis, turpe atque indecorum esset, quia non conueniunt illis, quibus nec bene uti, nec ornamentis aliquid adferre possunt. Si sceleratū hominem cum eadem malitia voluntatis ad sedem honorum sempiternam uideremus eleuari, quis nō offunderetur super iusticiam diuinę voluntatis. Rursus si piū, si sobriū, castum, iustum uideremus deici in sempiternum exilium, quis non turbaretur super diuinę bonitatis prouidentiam? Virum autem sobriū, moribus ornatum, iusticię zelatorem, si uideamus ad tempus ab ipsis iusticię persecutoribus patienter ferre tormenta pro iusticia, pro dei honore, et salute reipublicę, quis non laudabit in illo animi boni constantiam ac fortitudinem? Proinde, quemadmodum & patebit in solutione argumenti septimi, adducti in principio libri, Miseria, mortisq; supplicium uoluntarium ornabant dñm nostrum Iesum Christum, qui propter homines, & propter nostrā salutē descendit de cœlis, ut incarnatus, nostras miseras indueret uoluntarie, qui in sola dei forma manens pro malis peccato nostro debitis pœnas ferre non poterat. Hic itā si dixeris. Pœna comitatur sceleris autorem, neq; in vn̄uerso pulchrum est eum puniri, qui neque peccauit, neq; commeruit quicq; ut puniretur. Respon-
deo duplex esse pœnæ genus. Quædam est pœna diuinę ultionis super inuitum, & hanc decet esse super eum solum, qui peccatum fecit. Alia est pœna diuinę placationis uoluntarie assumptę aut toleratę, & hanc pulchrum est esse in eo, qui ad dei gloriā pro iusticia & salute aliorum uult pati. Deus quis non delectetur in pœna aut in morte hominis innocentis, utiq; tamen cōplacet ei charitas, bonaq; uoluntas illius pro salute multorum patientis. Sexta cōsideratio. Ad intelligendum vim & efficaciam satisfacionis, emptionis, & meriti Christi pro nobis operantis, intelligenda est in Christo sub unitate personę, formatū seu naturarū diuersitas. Deitas enī in Christo, anima rationalis & caro, sunt in unitate personę, quę sane naturarū diuersitas ad hoc ualuit, ut quod opus erat fieri ad hominū instauracionem

rationem faceret atq; suppleret diuina natura, vbi deficeret humana. Et vbi opus non conueniret diuine nature exhiberet humana, vt non alia persona, sed eadem esset deus & homo, qui totum opus redemptionis perficeret, & per naturam humanam ex Adam solueret pro peccato, qd genus Adæ debebat, & per diuinam faceret, quod humano generi expediebat. Ex hac consideratione sequuntur conclusiones.

Prima. Secundum huiuscemodi naturam in Christo diuersitate sit, vt & sit in Christo gemina vita, Increata videlicet, quæ est sempiterna deitas, & creata, quæ est humana natura ex carne & aia rationali consistens. Gemina ite sapientia, gemina potestas, gemina voluntas, creata videlicet & increata. Rursus creata voluntas in Christo est gemina. Vna est naturalis secundum sensum carnis naturaliter vitam appetentis, & mortem horrentis. Altera rationalis, secundum rationem mentis decernentis vitam esse dandam pro liberandis fratribus, & ideo Christus recte dicitur petere, aut velle, aut nolle, aut fugere id quod caro illius secundum sensum corporis vult, appetit, & fugit, quous secundum rationalem voluntatem id neq; velit, neq; appetat, veluti cum dicit, Non sicut ego volo, sed sicut tu vis, significat se velle aliquid fieri, quod non vult fieri. Secunda conclusio.

Propter diuinam & humanam naturam sub vnitatem personæ, triplex operum genus in sacris literis reperitur Christo attributum. Primum genus operum eorum, quæ sunt solius dei opera. Deinde opera, quæ non possunt esse nisi opera hominis, quæ deitati conuenire non possunt. Postremum est eorum, quæ non possunt esse nisi opera illius, qui simul est deus & homo. Vnde viuificare, iustificare peccatum remittere, & id genus alia, sunt solius dei opera. Obedire, orare, sacrificare, pro iusticia certare vsq; ad mortem, deo gratias agere, non possunt esse nisi hominis aut rationalis creaturæ opera. At vero emittere spiritum, & pro voluntate ponere animam, & iterum sumere eam, resuscitare se de morte, pretium condignum soluere pro peccatis totius mundi, non possunt esse opera nisi illius, qui simul est deus & homo. Diximus autem de his prolixè in 3. libro de ecclesiasticis scripturis & dogmatibus, cap. primo tractatus tertij. Ex his iam potest esse manifesta conclusio tertia. In Christo secundum humanam

manam formam fuit verus dolor, verus pavor, & timor, vera sitis & esuries, Vere (ingit Esa.) dolores nostros ipse tulit. Sed hæc omnia in illo erant sub potestate sue benedictæ voluntatis. Oblatus est quia voluit, & quando voluit, cepit sedere, pauere, et inæstus esse cum sibi placuit, & quous diu placuit. Veram naturam humanam passibilem habuit, constitutam ex vera rationali anima, & vera carne passibili, & ideo secundum voluntatem quamdam naturalem infirmæ carnis mortem fugientis, mortem noluit, cuius naturalis voluntatis desiderium, ipsa in eo rationalis voluntas creata diuinitati ad instructionem nostram intimauit, quod & subiectum esse voluit diuinæ voluntati, dum & sibi placuit desiderium illud, seu naturalem mortis horrorem in carne sua esse, vt pro peccatis nostris possit poenitentiam agere, & per mortem suam nos deo patri reconciliare. Quarta conclusio.

Verus in Christo dolor secundum doctrinam sanctorum, ex scripturis sacris fuit maximus super omnes presentis vite dolores, quos vnquam sustinuit in hac vita vllus hominum. Quod sancti patres colligunt ex 4. causis simul iunctis, quarum collectio nunquam talis in aliquo alio homine fuit, quæ sunt, Multitudo rerum dolore ingerentium, viuacitas sensuum, tam interiorum quam exteriorum in concupiscentia sua tenera & nobilissima, destitutio omnis solatiij dolore mitigantis, ardentissima charitas ipsius, volentis copiose satisfacere, ac luere poenas pro peccatis totius mundi. Ex his causis simul collectis, nullus vnquam alterius hominis dolor est cum illius dolore conferendus. Ipse namque sustinuit omnium passionum species, passus ab omnium hominum generibus, a pontificibus, a principibus, a gentibus, a cognatis, a suis discipulis fugientibus, a Iuda traditore, a viris, a foeminis, passus in fama, in honore pro blasphemias, contumelias, & falsa testimonia, passus in rebus, spoliatus vestibus, in corpore, in anima, in omnibus membris, secundum omnes anime vires, secundum omnes corporis sensus. Omnia horrida, omnia tristia, in capite spinea corona, in qua sentiret peccatorum nostrorum spinas, in facie alape et sputa, super oculos velamen, in gustu sel & acetum, in auditu conuictia & iniuria. Passus tam in ecclesiastico quam in seculari iudicio turpissimum et iniuriosissimum mortis genus, et id quod in loco vilissimo, et cum vilissimis ac sceleratissimis, non accelerato mortis supplicio, non ferro truncatus (vt Paulus.) non igne absumptus (vt Laurentius.) non lapidatus (vt Stephanus.) non fluctibus demersus, non alia quouis

quavis morte celeriter transeunte præventus, sed tempore longo appensus cruci, manibus, pedibusque confixus in carne tenerrima, & complexionem nobilissimam, perspicacissimam & viuacissimam mente apprehendens nostra peccata, esse oēs suorum tormentorum causas, contristatus propter omnium hominum scelera, propter cecitatem Iudeorum crucifigentium secundum suam voluntatis arbitrium, tam intus, quam foris destitutus omni solatio, quo minueretur illi tristitia aut dolor. Hæc sunt quæ palam euangelica nobis pandit historia, quæ & in prophetis scripturis, & præsertim in psal. multis annorum centenarijs erant super futurum Messiam prænuntiata, quæ & Christus ipse ad patrem loquens, & sanctissimæ suæ passionis sacramenta commemorans describit. Vnde totus psalmus .87. est vox Christi ad patrem dicentis, Domine deus salutis meæ in die clamaui et nocte coram te. Intret oratio mea in conspectu tuo, inclina aurem tuam ad precem meam, quia repleta est malis anima mea. Factus sum sicut homo sine adiutorio inter mortuos liber, destitutus videlicet omnis auxilijs tui solatio, sicut destituntur vulnerati, dormientes in sepulchris, qui tamen inter oēs mortales solus liber & immunis eram a peccato. Super me confirmatus est furor tuus, & omnes fluctus tuos induxisti super me. Longe fecisti notos meos a me, posuisti me abominationem eis, & infra. Pauper ego sum, & in laboribus a iuuentute mea. Cum dicit, Factus sum sine adiutorio. Super me confirmatus est furor tuus, omnes fluctus tuos induxisti super me, significat se prorsus esse in pœnis derelictum a patre, cuius furor, seu potius ira (vt inquit Hieronymus) erat super ipsum, dum omnes fluctus .i. vniuersa genera afflictionum posuit super ipsum, percutiens eum grauissimis pœnis atque doloribus propter scelera nostra, quæ grauissimis & sempiternis pœnis erant digna. Vnde non pro vno solum peccato, quod per vnum hominem intravit in vniuersum genus humanum, sed pro omnium hominum peccatis passus est Christus, quia posuit deus in eo iniquitates omnium nostrarum, Esaia .53. Sicut in populo Iudeorum, & in vniuerso genere humano a planta pedis, usque ad verticem, id est, a maximo usque ad minimum non erat sanitas, Omnes enim declinauerunt, & inutiles facti sunt. Ita & in

carne

carne domini nostri Iesu a planta pedis usque ad verticem capitis sui non erat sanitas, omnibus membris suis benedictis lauciatis, celsis, & flagellatis, vt pro sanandis omnibus mystici corporis sui membris omnia carnis suæ membra sentirent vulnera. Quemadmodum synagoga Iudeorum grauiter afflictæ, & in Babyloniorum captiuitatem deducta, deplorabat olim suam miseriam, tanquam maiorem cæteris omnibus. Vide domine & considera, quoniam facta sum vilis. O vos omnes qui transitis per viam attendite, & videte, si est dolor sicut est dolor meus. Quoniam vindemiauit me dominus, id est de vinea sua succidit me, tanquam sterilem, & infructuosam, vt locutus est in die furoris sui, Threnorum primo, & infra. Audite obsecro vniuersi populi, & videte dolorem meum. Ita & Christus in multis psalmis, & prophetis tormenta suæ passionis commemorat, tanquam cæteris omnibus aliorum hominum passionibus grauiora.

Vnde & in eisdem threnis Christus sub figura Hieremie designatus ad diuinitatem loquens, Factus sum, inquit, in derisum omni populo, canticum eorum tota die repleuit me amaritudinibus, inebrauit me absinthio, recordare paupertatis meæ & transgressionis absinthii, & fellis, & infra. Vidisti domine iniquitatem illorum, furorẽ, opprobrium eorum, omnes cogitationes eorum, & meditationes eorum aduersum me, Threnorum tertio. Item spiritus oris nostri Christus dominus captus est in peccatis nostris, cui diximus, In umbra tua viuemus inter gentes, capit. quarto. Christus est spiritus oris nostri, eo quod ipse inspirat nobis spiritum sanctum, quo et viuimus, & recte sapimus. Secundum Hebræos sensus quodam literalis et historicus, in threnis Hieremie est planctus Hieremie & populi super urbem Hierusalem vastatione, & Iudaici populi captiuitate, & super Iosie regis occisione, vt patet. 2. Paralipomenon, 35. quæ sane omnia Hieremias suis saculis partim per Aegyptios, partim per Chaldaeos facta esse cernebat. Verum vt docent Hieronymus ceteri que sancti interpretes non solum modo de illa desolatione & captiuitate fuit Hieremie prophetae cura lamentationes istas spiritu sancto dictante scribere. Neque enim solum voluit rerum tantum presentium, aut transactarum historiam texere, sed & propheticè locutus est in illa designans desolationem

Q

lationem

lationem istam, in qua nunc sunt, per Romanos factam, in qua fuit euersio totius reipi. Iudæorū, & templi sanctuarij, sacrificij, & sacerdotij, vsq; in consummationem sæculi.

Quamobrē nunc habent causā maiore plorandi, vt dicant, Quomodo sedet sola ciuitas & reliqua, quā desolationē patiunt ppter turpissimā mortē, in quā damnauerunt Christū pphetarū dominū. Proinde & passi intermiscet ea quę ad Christi & Ecclesię pertinent sacramenta. Et ideo cōsiderandę sunt in lamentationibus illis mutationes personarū frequētes. In principio primi capituli est vox Hieremię deplorantis destructionē ciuitatis Hierusalē. Quomodo (inqt) sedet sola ciuitas plena populo, & reliqua, vsq; in eū locū vbi dicitur, Vide domine quomodo facta sum vtilis, O vos omnes qui transitis per viā attēdite & videte, & cæt, vbi iā est vox populi deplorantis suę calamitatis magnitudinē. In .2. cap. est uox Hieremę deplorantis captiuitatē & desolationē totius regni Iudaici. In .3. ca. ē vox Hieremę deplorantis suis ipsius captiuitatē in carcere, & in laeu, vt patet Hierem. 2. & .28. capitulis. Et qā ipse Hieremias typū gessit Christi dñi, ideo ipse spū pphético agēs psonam Christi, pphétice describit Christi & ecclesię sacramēta, designās psecutiōes Iudæorū cōtra Christū dñm, simul & passiones atq; tormēta eiusdē, quę & si pleriq; carnales Iudæi intelligāt solū de Hierem. ppheta, & de passioibus ei⁹. Nos tamē Christiani spiritaliter edocti, in ipso Hieremia et in calamitatibus eius, intelligim⁹ Christū dominū & passiones ipsius, ea q; quę añ aduentū dñi sub Chaldaica captiuitate de vastatiōe Hierosolym, & tēpli, & sanctuarij, de calamitate populi, ex parte (inqt Hiero.) p Chaldęos cōplebant, nūc post incarnationē dñicam plen⁹ intelligim⁹ esse facta per Romanos. qd et fati indicat ca. 4. vbi est vox Hieremę deplorantis destructionē sacerdotij, tēpli, & sanctuarij, tāq; gradē fuisse calamitatē totius populi, vt mulieres coquerent filios suos, et vescerentur carnibus eorū, simul & designātis hec oia mala venisse sup Hierusalē ppter peccata pphetarū ei⁹, & propter iniquitates sacerdotū eius, q effuderūt in medio eius sanguinē iustorū, & p̄sertim sanguinē Christi pphetarū domini, q captus (inqt) est in peccatis nr̄s, vbi cōtinuo adiecit, cui diximus, In umbra tua viuem⁹ inter gētes, apte signifi-

significans quod Ecclesia fidelium Iudæorum, qui victuri erant sub umbra Christi, migratura esset ex terrena illa Iudæa, in nationes gentiū. Iusta igit ratione Hiero. ceteriq; patres sancti in quatuor capitulis lamentatione Hierem. tradūt ad literā nō solūmodo calamitatē gētis Iudaicę sub Babylonijs deplorari, sed & hanc nouissimam earū sub Romanis, sed & tertio etiā deterrimā toti⁹ vniuersitatis electorū eiectionē extra paradisu immortalitatis & pacis, in hęc desolationē & captiuitatē sub potestate tenebrarū in illis priorib⁹ captiuitatis figuratā, & quarto insup desolationē vni⁹ cuiusq; aię, q lapsa a plenitudine virtutū & donorū tot seruitū sceptris dedita, quot vitijs. Quadruplex ista captiuitas fuit sc̄to viro Hieremię & sigulis etiā captiuis aliquā suarū captiuitatū p̄dictarū sc̄tientib⁹, lamētandi cā & materia, & p̄sertim captiuitates .3. & .4. quę in primis duab⁹ ceu in vmbriis qbusdā & figuris trāsitorijs designant. Ex superiorib⁹ ergo patet in threnis Hieremię, quadruplicē calamitatē deplorari videlicet Babylonicā, Roma. Vniuersalem totius humani generis, & quartā vniuscuiusq; aię iā lapsę. Nam unicuiq; viro Christiano anima sua est ager, est ciuitas, est & ei vinea. In hac euellit ac dissipat spinas & tribulos, in hac edificat, & plantat. Lamentatiōes istas fieri ppter duas illas calamitates corporales factas p Babylonicos & Romanos, facile intelligim⁹, si cōsideremus mutationē personarū fieri, & nūc Hieremiā loq, nūc vero ipam Iudæorū synagogā, & in hac designari ecclesiā, quę varijs in hoc mūdo afflictionib⁹ & psequutionib⁹ cōcutit, et hęc eandē appellari varijs noibus, hoc est, nūc ciuitatē, nūc Iudā, nūc filiā Iudæ, nūc Israel, nūc inclytā Israel, nūc Sion, nūc Hierusalē, nūc filiā Sion aut Hierusalē, nūc scabellū dñi. Cæterū coaptare etiā sentētias ad calamitatē toti⁹ generis humani secutā ex peccato Adę facile qsq; poterit, mō cōsideret in vniuersitate toti⁹ humāi generis eiecti e paradiso, geminam esse ecclesiam, Vnam infidelium, quę est Sathanæ, suam hanc calamitatē non agnoscentiū, quos appellat Hieremias prouincias gentium, & charos & amicos ratione sanguinis ex eodem parēte Adam factos inimicos et hostes. Semp enī ecclesia, quę ē secūdū spiritū mūdi huius, persequitur & odit ecclesiā, quę viuūt secūdū dei spiritū.

Alteram credentium, qui dum agnoscunt hanc suam calamitatem salubriter deplorant ipsam propter peccatum, & graue iugum exortum super vniuersum humanum genus. Hæc autem Ecclesia, quia collecta est ex Ecclesia Satane, suas habet ætates, sua tempora, suaque membra varia sibi commissa, instabilis semper, et mutabilis, ad malum prona, quæ & crebro oblita est domini dei creatoris ac redemptoris sui. & ideo super calamitatem illam totius humani generis, alias etiam multas deplorat eiusdem Ecclesie calamitates, quæ propter enormitatem peccatorum acciderunt vniuersæ rei publicæ illius Ecclesie, secundum diuersas illius ætates, in qua tamen Ecclesia semper vixerunt iusti cum impijs temporaliter afflicti, deplorantes & suas, & ex compassionis affectu cæterorum etiam calamitates. Sanctus itaque Hieremias intelligens in illis duabus temporalibus captiuitatibus Iudaicæ plebis, hanc quæ est totius Ecclesie electorum (quæ in Adam proiecta est de paradiso in mortem, et exilium sub potestatibus tenebrarum) ex intimo humilationis & compassionis affectu, plorans dixit. Quomodo sedet sola ciuitas plena populo, tanquam dicat, Quomodo factum est, vt Ecclesia dei ciuitas electorum dei sedeat in hac peregrinatione varijs calamitatibus & persecutionibus afflictæ, tanquam sola esset, destituta vero suo viro deo, eiecta e paradiso in vallem lachrymarum & miserie, facta sub tributo dæmonum, quæ & migravit in Adam de magno bono paradisi in magnum malum captiuitatis, & exilij, habitans inter gentes reprobas ipsam persequentes.

Huius quoque ciuitatis sic lapsæ & suum hoc exilium agnoscantis est vox illa. O vos omnes, qui transitis per viam, attendite & videte, si est dolor sicut dolor meus. Omnis dolor, qui non est sicut meus dolor, leuis est, & pro vanis & caducis rebus, sicuti e contrario, omne gaudium, quod non est sicuti meum, vanum est, eo quod sit in rebus vanis & perituris, meum autem dolor est ex causa, de qua iure dolendum est, ex eo videlicet, quia dominus in die furoris sui vindemiavit me. id est. præscidit me de sancta ciuitate sua, sicuti locutus erat mihi. Quocumque die comederis ex eo, morte morieris. Puluis es & in puluerem reuerteris. Cum multa sint creaturæ rationalis mala propter peccatum orta, super omnia tamen maximam ei malum est

lum est, ipsum alienari, diuidi, & separari a domino deo suo. Ab his malis liberari non possumus, nisi hic viuamus in umbra Christi, qui captus est in peccatis nostris. Congruis igitur rationibus, ecclesia Christi per vniuersum orbem lamentationes istas singulis annis publice commemorat, concelebrans diuinum officium in septimana sancta, peculiarem tunc agens passionis dominicæ memoriam. Ad intelligendum sacræ scripturæ locos, quos hactenus de Christo domino, et de passione ipsius, & de regno ipsius intellexerunt sancti patres, sepe cogimur a materia proposita digressum facere, propter intolerabilem quorundam scolorum presumptionem, qui his nostris sæculis sibi arrogantes Hebrææ linguæ peritiã supra Hieronymum & omnes prædecessores, contra communem ecclesie usum, extollunt semetipsos, tamquam ecclesia multis iam ceterarijs annorum veteris huiusmodi, similibusque scripturis, vt prophetiis, sacramentorum passionis dominicæ, hactenus aut errauerit in scripturis intelligendis, aut ex eisdem intellectum habuerit a mente sancti spiritus alienum, & neque intentum a spiritu prophético, fauentes expositionibus Hebræorum, qui dominum nostrum Christum contemnentes, & sacramenta passionis illius irridentes, similes scripturas solum carnaliter intelligunt, nihil commemorantes de Christo Iesu, homines profecto Christiano nomine indigni, magis delectati expositionibus Iudæorum, quam Apostolorum, qui docuerunt omnia veteris legis gesta in bellis, prælijs, sacrificijs, ceremonijs beluino sanguine plenis, esse ad Christum, & ad ecclesiam illius referenda. Hæc quibus ad secundum & tertium librum De ecclesiasticis scripturis & dogmatibus pertineant, ea tamen hic volui obiter inferere, vt Christiani sacre theologiæ studiosi intelligant in similibus scripturis veros sensus a spiritu sancto designatos, magis esse de Christo domino, aut de operibus illius, tunc in carne gerendis, aut de spirituali regno eius, quam de rebus olim apud Hebræos gestis, ita tamen vt quotiescumque congruit, non negligatur historie sensus, qui est tanquam materia, umbra, & figura eorum, quæ in illo spiritualiter designantur. Habes igitur in threnis Hieremias, sacramenta passionis dominicæ prænunciata, & magnitudinem dolorum Christi, supra ceterorum hominum dolores. Item psal. 21. eandem suæ passionis acerbissimam

Christus cōmemorans. Ego inquit sum vermīs & non hō,
 opprobriū hoīm, & abiectio plebis, abiectiōne dico plebis
 eligentis latronē Barrabā, & abijcientis me, q̄ vitā dare ve
 ni, oēs vidētes me deriserūt me, dicētes. Sperauit in dño, erū
 piat eū, Aperuerūt sup me os suū sicut leo rapiēs & rugiēs.
 Foderūt manus meas, & c. de q̄ & Esa. dicit. Nō est ei spe
 cies, neq; decor, absconditus & despectus est vultus eius, nos
 putauimus eū quasi leprosum, p̄cussus a deo & nouissimū
 virorū, Esa. 53. Itē totū ps. 68. secūdū formā serui loq̄t Chri
 stus, explicās angustias suas in passione p̄ nobis. Saluū me
 fac deus, qm̄ intrauerūt aqua vsq; ad aiām, hoc est afflictio
 nes p̄sequentū me penetrauerunt aiām meā. Infixus sum
 in limo p̄fundi, & nō est substātia. Veni in altitudinē ma
 ris, & tēpestat demersit me, Cōfortati sunt q̄ p̄sequuti sunt
 me inimici mei iniuste, quæ nō rapui tūc exoluebā. Deus
 tu scis insipientiam meam, & delicta mea a te non sunt ab
 scōndita, aduersum me loquebantur, qui sedebant in porta
 & in me psallebant qui bibebant vinum, & in escam meā
 dederunt fel, & in siti mea potauerunt me aceto, et reliqua.
 His similibus verbis nunc plane & absq; tropo, nunc me
 taphorice significantibus, intīmāre vult Christus grauissi
 ma supplicia suæ passionis, per aquam intelligens copiam
 passionum inundantiū super corpus suum, & penetrantiū
 vsq; ad interiora animæ suæ. Per limū seu lutum p̄
 fundi, in quo non est substātia, neq; fundamentū, vbi pedī
 bus fixis, valeat cōsistere ne submergatur, intelligens extre
 mā in passionē desertionem sine liberatione, vsq; quo absor
 beatur a morte. Per mare autem significans populū Iudæo
 rum contra se insanientem, per elationem aut, altitudinem,
 aut tempestatem maris, intelligens omnē illius populi fu
 rorem, insaniam, & concitatam seditionem, designans hæc
 omnia se passum esse vt exolueret debita nostra tanq; sua.
 Hæc & id genus alia pœnarum genera, sacra pandit histo
 ria euāgelica. Ex quibus manifestum est Christi passionē
 fuisse omnium atrocissimam, adeoq; grandem, vt vniuer
 sus omnium mortalium dolor in vnum conflatus, non est
 cum illius dolore conferendus, quemadmodum & ipse testa
 tur in supra dicto psalmo suæ passionis, tormenta comme
 morans inter cætera, dicens. Repleta est malis anima mea,
 malis

malis inquam non culpis, sed culparum pœnis & dolorib⁹,
 repleta inquam, vt nihil fuerit in ea doloribus vacuum.
 Zelus quidem charitatis ad satisfaciendum copiose p̄ pec
 catis nostris fuit in Christo maximus. Sed eiusdem zeli ala
 critas ex dispensatione suæ voluntatis sic intus fuit contra
 cta, vt foris corporis sensus non absorberet, vt summum be
 atificum gaudium animæ suæ neq; in carnem, neq; in illi
 us sensus corporales redundaret, quibus contigit, vt dolor
 comes ipsius cruciatus in carne tantus fuit, quantus nō fu
 it in vllis martyribus, quorum multi alacres, & cum gau
 diō ad immania mortis tormenta properabant, atq; in ipis
 tormentorum medijs læti, tanquam epulantes leguntur
 exulasse, quibus alacritas charitatis per redundantiam in
 carnē, aut adimebat, aut minuebat doloris sensum. Lau
 rentius super cratem ferream affatus, ministris prunas ad
 ministrantibus, ad Decium tyrannū inquit, Disce miser, q̄
 carbones tui mihi refrigeriū præstant. Stephanus in passi
 one positus vidit coelos apertos, & Iesum stantē a dextris
 virtutis dei, quamobrem & lapides torrentes illi dulces fu
 erunt, quemadmodū de ipso canit ecclesia. Andreas crucē
 a loge aspiciēs, gaudet, gestit, gratulat, p̄ voto ac desiderio
 suscipit & clamar. Salue crux sancta, quæ in corpore Chri
 sti dedicata es, anteq; in te ascēderet magister me⁹ Christi⁹,
 timorē terrenū habuisti. Nūc aut p̄ voto suscipieris. Chri
 sti⁹ aut imminēte crucis tormēto nihil tale inueniē dixisse,
 sed coepit tœdere & timere, coepit pauere et moest⁹ esse, &
 orare. Pater si possibile ē trāseat a me calix iste. Martyres
 multi adhuc pueri, virginesq; puellę sexu et etate fragiles,
 imperrito corde contēpserūt tyrannorū minas, cū vultus
 hilaritate calcarunt furias, et ferocia sæuaq; verba impiorū
 hominum. Christus autem sustinuit quidē patienter oīa,
 tanq; ovis ad occisionē ductus, attramen factus in agone, su
 dorem sanguineum stillat in terras, nihil simile memorant
 euangelistę de Christo, qualia multa de martyrib⁹ testant
 historię. Quid cæc⁹ nisi q̄ martyrib⁹ alacritas charitatis re
 dūdans in corpus, minuebat sensū dolorū. In Christo aut et
 si charitas imensa lōgeq; maxia fuerit, nihilo tñ fecit mitio
 rē sensum mortis, q̄ ex dispensatiōe suę volūtatē ita int⁹ su
 spēdebat suę charitatis gaudiū, vt nō redūdaret in corpus.
 Proinde

Proinde clamat in cruce. Deus meus, deus meus, ut quod dicitur reliquisti me. Item, Factus sum sicut homo sine adiutorio. In alijs hominibus natura sit, ut insignis dolor, magnaue voluptas aut minuatur, aut absorbeat alias passiones seu affectiones minus vehementes. Ex dispensatione autem diuina supra naturam in ipsius Christi anima, neque summum diuinæ fruitionis gaudium, mitigauit ipsius cruciatus sensum, neque acerrimum ille corporis cruciatus minuit gaudium illud diuinæ fruitionis, in eo quod non necessitate, sed sponte voluit pati, & non sua, sed nostra causa voluit esurire, sitire, pauere, & usque ad mortem tristis esse. Quod autem Hieronymus & alij dicunt Christum fuisse contristatum, non timore patiens, qui ad hoc venerat ut pateretur, qui & Petrum timiditatis arguebat, sed propter infelicissimum Iudam, propter omnium Apostolorum scandalum, propter Iudæorum cecitatem, & euerisionem miseræ Hierusalem, Hoc accipiendum est eos negasse a Christo timorem, tristitiamque, aut inopinate descendentem super illius animam, aut perturbantem mentis vigorem. Et ideo quod ipse in psalmis ad patrem loquitur, Terrores tui conturbauerunt me, humiliatus sum & conturbatus. Conturbata sunt omnia ossa mea, Accipiendum est non de turbatione, quæ facit mentem attonitam, aut obrutam secundum serenitatem internæ rationis, sed de conturbatione congerente dolorem atque tristitiam, quam & ipse in se fecit, non conditionis, sed beneplacito suæ voluntatis. Totum propter nos agebatur, ut non modo passio corporis, sed affectio charitatis, qua ipse, qui est omnium consolator benignissimus, voluit pauere, a deoque mœstus esset, ut dignaretur confortari ab Angelo, ut nostram infirmitatem erudiret, suaque trepidatione iam adhuc pusillamines, insipientes, & nondum charitate perfectos, faceret esse robustos, doceretur recurrere in omni tribulatione ad consolationem non caducam, sed ad spiritualem & coelestem. Quæ conturbant aliorum hominum mentes, ad malumque stimulant in ipso Christo vigorem rationis internæ, liberamque eius voluntatem non minuebant, tantum doluit, quantum pleno mentis vigore voluit, cuius se sibi nihil inopinatum potuit accidere, quemadmodum longe planeque tractant sacræ theologiæ magistri in sententiarum libris, hæc omnia ex scripturis sacris demonstrantes.

Sequitur

¶ Sequitur huius partis articulus secundus de emptione & satisfactione per Christum impensis humano generi.

His consideratis operepretium est per propositiones sententias & conclusiones sacratissima huius emptionis, redemptionis, satisfactionis, meriti, reconciliationis & sacrificij mysteria elucidare ex scripturis sacris. Et quia heretici, schismatici, aut pertinaces forsitan contendent omnia hæc, meritum inquam Christi, emptionem & satisfactionem in scripturis sacris non reperiri, arbitantes Christum suscepisse crucem & mortem solum ad docendum nos, seu ad demonstrandam viam salutis nobis, qui fueramus sicut oves errantes & ad exemplum patientiæ nobis exhibendum, & ita non esse opus declarare ullam efficaciam satisfactionis, meriti, emptionis, aut redemptionis. Quem admodum enim is qui errat in via, dum docetur & eruditur, ab errore quidem liberatur, sed non est illic vlla emptio, redemptio, aut satisfactio, aut meritum alienum. Ita videtur forsitan Christus docendo, prædicando & conuersando liberasse quidem nos ab erroribus infidelitatis, ut cognoscere viam salutis, & legem ac voluntatem eius, deinceps secundum illam viueremus, qui hactenus vixeramus secundum desideria huius sæculi, sed non videtur quod hæc faciendo emerit nos, aut satisfecerit. Verum contra sit. Hæc propositio. Christus non solummodo ad doctrinam nostram, & ad exemplum patientiæ nobis exhibendum suscepit crucem, sed verum sacrificium pro nobis obtulit in cruce, vere satisfecit pro nobis, vera emptione emit nos, & id quidem non pecunia, aut huiusmodi quicquam dâdo, sed carnem suam & sanguinem suum & seipsum totum offerendo pro debito peccati nostri tollendo. Huius propositio nis veritas est accipienda non tanquam sit per vagas aut varias magistrorum opiniones facta solum verisimilis aut probabilis, sed tanquam certissima fidei veritate subsistens, patent enim hæc omnia ex scripturis sacris. Primum de sacrificio, Semetipsum, inquit Paulus Apostolus, obtulit immaculatum deo, ad Hebræos nono. Tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam deo in odorem suauitatis, ad Ephesios

R i sios

lios quinto. Et alibi, Eum qui nō nouerat peccatū deus pro nobis peccatū fecit. Semel oblatuſ est ad multorū exhaustiōnda peccata. Oblatuſ est, inquit Eſaiāſ, quia ipſe uoluit. Item de ſatiſſatione ſimiliter patet ex ſcripturis docētibus Chriſtum ſuſcepiffe in ſe omnium peccatorū noſtrorū ſupplīcia. Apud Eſaiāſ eſt vox eccleſiāe de Chriſto. Poſuit do minus in eo iniquitatem omnium noſtrorum, diſciplina pacis noſtræ ſuper eum, hoc eſt caſtigatio peccatis noſtris debita ſuper eū fuit, per quā pacem habemus ad deum patrem. Ipſe tradidit in mortē animā ſuā, vulneratuſ ppter iniquitates noſtras, cū ſcleratiſ deputatuſ, factuſ nouiſſimuſ uirorū, Eſaiāſ. 35. In eodē capite vox dei de Chriſto eſt, Propter ſceluſ populi mei percuſſi eum, Itē Chriſtuſ ſemel pro peccatis noſtris (inquit apoſtoluſ Petruſ) eſt mortuſ, iuſt⁹ pro iniuſtiſ, ut noſ offeret deo mortificatuſ quidē carne, uiuificatuſ autē ſpiritu, peccata noſtra ipſe pertulit ī corpore ſuo ſup lignum. Itē apud Eſaiāſ eſt, Corpū meū dedi percutientibuſ genāſ meāſ, uellentibuſ faciē meā nō auerti a cōſpicientibuſ. In pſalmo inſuper ipſe loquitur. Quē nō rapui, tunc exoluebam. Poſtremū quod noſ uere emerit patet, nam hoc ipſū ipſe Chriſtuſ docet in euāgelijſ. Filiuſ hominū uenit ſaluare quod perierat, & dare animā ſuā redemptionē p multis. Matthæ. 15 & 20. Itē apud Ioan. legimūſ, Panis quē ego (inquit) dabo, caro mea eſt p mundi uita. Sic deuſ dilexit mundum, ut filiū ſuū unigenitū daret. Item apoſtol⁹, Empti eſtiſ pretio magno & non eſtiſ ueſtri, ideo pro oībuſ mortuſ eſt Chriſt⁹, ut qui uiuunt, iam non ſibi uiuant, ſed ei qui pro ipſiſ mortuſ eſt. Item primē Petri primo. Nō corruptibili auro uel argento redempti eſtiſ de uana ueſtra cōuerſatiōe paterna traditioniſ, ſed precioſo ſāguine agni imaculati. Vnde Chriſtuſ iam trāſituruſ ex hoc mundo inſtituit mirabile illud ſacramentū corporiſ & ſanguiniſ ſui frequentādum iugiter in ſua eccleſiā uſq; in cōſummationē ſæculi, & relinquens ſub illo paſſioniſ ſuæ memoriā expreſſit carnē ſuā & ſanguinē tradendū eſſe in morte pro mundi uita. Hæc (inquit) eſt caro mea, quod pro uobis tradetur, Hic eſt ſanguis meus, qui pro uobis & pro multis effundetur. Et hæc quidē inculcat ipſiſ in uſtima cœna, cuiuſ me

minea

inſerunt omneſ quatuor euangeliſtæ, ut hoc ſacraſſimū pretium pro ſalute noſtra impenſum arctiſ hæreret mentibuſ noſtriſ nulla unq; memoriā delendū. Ad penetrādū autē uerū ſcripturarū intellectū latiſ ſingula hæc ſunt declarāda. Sciendū ē igitur quod aliud eſt ſatiſſacere p peccato, aliud ſatiſ pati pro illo. In inferno damnati ſatiſ patiuntur inuiti ſentiēteſ tormēta quantū diuiniſ iuſticiæ ſatiſ eſt, ſed pro peccato non ſatiſſaciunt. Dum pœna pro peccato inſligitur inuito, penſatur eiſ qui puniuntur iniquitaſ. Dum autē ad ſatiſſaciendū, aut placandū, pœnā uoluntarie ſuſtinet, penſatur eiſ qui patitur non iniquitaſ, ſed beneuolentiā ſeu charitaſ. Deinde aliud erat in Chriſto mereri nobiſ, aliud ſatiſſacere, aut ſoluere pretium ſeu ſtīpēdiū peccati pro nobiſ quamuiſ ſatiſſaciendo pro nobiſ etiā meruerit nobiſ. Meritū eſt actio uoluntaria uel paſſio uoluntarie tolerata, qua operans ſiſ dignuſ premio ſibi uel alteri applicando.

Satiſſactio autē eſt actio uoluntaria uel paſſio uoluntarie tolerata, qua operans ſua ſponte tantum facit quantū iuſticię ſatiſ ē, aut ſoluēſ creditorī qd illi debuit, aut uoluntarie aſſumēſ humiliatiōiſ diſciplinā quā peccatū cōmeruit.

Satiſſactio præſupponit, aut eū qui ſatiſſacit aut eū p qd ſatiſſacit eſſe debitorē. Meritū autē non præſupponit eum pro quo meretur fuiſſe debitorē, ſed facit eum apud quem meretur debitorē eſſe. Meretur quiſ apud eū etiā cui niſ hil debetur, ſed ſatiſſacere nemo dicitur niſi ei cui aliquid debet. Potuiſſet homo apud deū facere meritū bonū etiā ſi non præceſſiſſet peccatū ullum. Satiſſacere autē deo, quemadmodum nunc de ſatiſſactiōe loquimur, meno poſteſ niſi fuerit qui offēdit. Eſt quidē homo ratione beneficiiſ accepti ſemper debitor deo, a quo accepit totū qd habet, ſed antequam offēderet, non erat illi debitor ratione commiſſi peccati.

Vnde ſatiſſacere bifariam dicitur. Vno quidē modo ſatiſſacere eſt honorem deo debitū impendere, altero modo eſt honorem deo debitū reſtituere. Honorem deo debitū impendit etiā iſ qui niſ abſtulit uel peccauit, ſed honorem debitū non reſtituit niſi qui peccauit. Peccantiſ pœna eſt honor

R ii dei

dei ut iudicis, cuius dignitati congruit peccatum non dere
linquere inultum. Vnde oportet considerare multiplex esse
genus debiti. Est debitum, quod ex iniuncto superioris mā
dato nascitur, hoc soluitur per obedientiæ subiectionē. Est
debitum quod oritur ex suscepto beneficio, hoc soluitur per
gratiarum actionem. Est debitum quod nascitur secundū
quantitatem meritorum, hoc soluitur distribuendo vincui
que secundum merita. Est debitum, quod ex contractu
personarum inter sese consentientium suboritur, ut in em
ptione, venditione, locatione, mutuo. Est debitum quod na
scitur ex alieni ablatione, ex lesione vel damnificatione per
sonæ, ut in furto, homicidio, mutilatione, rapina, detractio
ne, hoc debitum soluitur æquivalentis restitutione. Est de
bitum quod offendendo superiorem contrahitur, hoc solui
tur humili & pœnali subiectione. Sub his duobus debitis
postremis continentur delicta, quæ contraxit humanum ge
n^o peccando. Ex his igitur patet primum, aliud esse satisfac
cere de debito ratione iniuncti mandati, aliud ratione ac
cepti beneficii, aliud satisfacere illi ratione cōmissi peccati.
Sic satisfacere est honorem deo debitum restituere.

Verum & sic satisfacere rursus bifariam dicitur, aut
enim est facere tantum quantum satis est ipsius offensi be
nevolentia & misericordia, aut est facere tantum, quantum
ipsius offensi iusticie satis est, & hoc proprie est satisfacere,
nam satisfactio consistit in æqualitate rei ad rem, hoc est in
adæquatione rei, quæ soluitur ad id quod debetur. Priori
satisfaciendi modo etiam alius a Christo potuisset pro
peccato humani generis satisfacere, potuisset enim deus p
sua benevolentia & misericordia mortem alterius etiam
puræ creaturæ pro sufficiente pretio acceptare, quemad
modum si ego magnam iniuriam mihi factam condonaue
ro pro parua aliqua humiliatone. Ad satisfaciendum au
tem pro peccatis humani generis secundum posteriorem sa
tisfaciendi modū, de quo loquuntur sancti, necesse erat Chri
stum venire in carnem, ut opus pro humano genere impē
sum ex sua dignitate vel par esset, & condignum, vel excel
lenti^o quam debitum pro offensis humani generis. Vnde
vita Christi pro peccato humanæ nature exposita sufficiens
fuit pretium non solum, quia ut talis a diuina beneuolētia

accepta

acceptata, sed etiā quia in se ratione psonæ, quæ deus & ho
mo magis fuit digna atq; dilecta, quā exosa fuerit offensa.
Sed de his latius in conclusionibus sequentibus. Nunc au
tem sufficiat intelligere aliud fuisse in Christo satisfacere
& emere nos. Aliud mereri nobis. Quibus consideratis
singula in specie facilius intelligemus.

Primum quod Christus vere pro nobis satisfecerit
patet. Nam pro delictis peccatorum nostrorum delendis ve
re passus est, voluntariam pœnam diuinę iusticie sufficien
tem, gratam & acceptabilem, quemadmodum creditori sit
satisfactio, dū sit illius debiti solutio, qua constituitur æqua
litas dati & accepti, ita & irato atq; offenso sit satisfactio,
dum constituitur æqualitas emendę & pœcedētis offensę.
Passio mortis Christi voluntarie pro offensis peccatorum
nostrorum suscepta tanti esse pretij & valoris apud deum
patrem pensabatur, quantus erat is qui moriebatur. Sicut
autem fuerat deus immensus, qui erat offensus, ita erat de^o
immensus, qui pro peccatis nostris diluendis est impens^o.
Proinde offensa si dicatur immēsa propter dignitatem im
mensę personę quę offenditur, multo magis recompensatio
impensa erit infinita propter dignitatem Christi, qui impē
ditur. Amplius autem sciendum est quod charitas Christi
patientis longe fuit maior, quā libido humani generis trās
gredientis. Et ideo ipsius Christi supplicia longe superāt
omnium peccatorum debita. Vna gutta sanguinis sufficiens
fuit pretiū diluendi ōnis criminis, neq; oportet, si Christ^o
patiēdo pl^o soluit q̄ tot^o humanę nature peccatū cōmeruit,
quod ergo Christus iniuste quippiam egit, quemadmodū
nihil iniuste facit, qui hōi offenso volūtarie plus soluit quā
debit. Deinde quod Christus vera emptione nos eme
rit patet, quia acquisiuit nos sibi, impendendo sanguinem
suum, imo seipsum totum tanq̄ pretium. Vnde ex superio
ribus patet, emere nō aliud esse, quam dominium rei acqui
rere vel soluto pretio vel fide data de pretio soluendo.
Quemadmodum is qui emit, alteri tradit pretium atq; i
psū a se alienat ut mercē habeat, ita Christus propter nimis
am charitatē qua dilexit nos, carnem suam & sanguinem
p nobis impendit & exposuit. Diximus autem supra, pre
tium rei esse compensationem datam vel deputatam ad rē
acqui

acquirere dam. Compensationem autem quam pro debito peccati exigit diuina iustitia esse, aut spontaneam satisfactionem per suspensionem disciplinæ condignæ, aut a non satisfaciente passionem poenæ statuta secundum meritum culpæ, & huius poenæ reatum manere super peccatorem quādiu manserit in eo peccati culpa, adeoque inseparabiliter hoc, quod dicimus, dignum esse poenæ, annexum esse culpæ, ut non esset culpa nisi quatenus est digna supplicio seu poenæ. Ridiculū propterea esse deo talē tribuere misericordiā, secundū quā dimittat peccatū prorsus inultū, & in rerū vniuersitate omnia similiter faciat siue fiat peccatū siue non fiat peccatū. Ex supradictis ergo manifestū est poenā ex diuina iustitia taxatā peccato Adæ esse mortē æternā sup ipsū & vniuersos filios eius, & quod pro hac poenā soluenda, & a toto humano genere expianda Christus dedit sufficiens, & abundans pretium, tradens vitā suā deitati vnitrā, quæ magis est pretiosa magisque ab illo dilecta, quā tota progenies, quæ fuerat ex Adā ppagāda, cuius & charitas pro nobis patiens magis erat amabilis, quā collectio omnium peccatorū totius mundi sit odibilis. Et quod propterea dare vitam illā in pretiū, est pl^o soluere quā pro peccatis totius mundi est debitū. Et quia vitā dare pro nobis, non erat aliud quā expēdere illā seu morti exponere, quod est mortē sponte accipere, cōsequēs est, ut quēadmodū vitā Christi p̄eminet omnium hominū vitis, Ita datio seu oblatio Christi se ipsū pro mundi vitā offerentis p̄eminet omnium peccatorum debitis.

Hic iam si dixeris, passio Christi si fuerit pretiū seu stipēdiū cōdignū pro delictis omnium peccatorū propterea quod Christus seipsū offerēs pro peccatis nostris ver^o deus & homo fuerit dignitatis infinite, ergo & quelibet poenā, quā ipse pro nobis sustinuit fuerat sufficiens pretiū nostræ redemptionis, & mors ei^o necessaria nobis non fuit. Si alia passione quā morte sufficiēter nos emerit & redemerit, ut efficeremur iusti, ergo ipse gratis mortuus fuit, sic enī arguit Apostol^o Paulus. Si ex lege iustitia, ergo Christus gratis mortuus fuit.

Respondeo utique verū esse quālibet poenā seu passionē Christi etiā citra mortē patiens fuisse pretiū nostræ redemptionis sufficiens, cōsiderata quātitate & sufficiētia pretij secundū dignitatē personæ, quæ deus est & homo, non autē cōsiderata

quātitate seu sufficiētia pretij secundū gen^o poenæ, quæ erat cōstituta secundū taxationē diuine iustitiæ exigētis mortē pro morte ad nostrā liberationē simul & eruditionē atque doctrinā imbecillitati nræ cōgruissimā. Vnde Bernardus, Vna gutta fuit sufficiens pretiū nostræ redemptionis, & ita Christus non gratis fuit mortuus, quia quous minor passio citra mortē sufficere potuisset, tñ mors Christi ad redemptionē humani gñis ex diuina iustitia & sapiētia vtiliter deputata ē, ut sit copiosa apud deū redēptio, qua nec iustior cogitari potest ad nostrā instructionē, & magna apud deū misericordia, qua nec ad cōmēdationē charitatis dulciōr haberi potest. Quid iustius, quā si deus dicat, accipe pretiū maius omni pretio, ut habeas quod soluas omne debitū. Quid benignius & misericordius poterit audire miser & dānatus, nihil habēs, vñ se redimat, quā si deus illi dicat. Accipe unigenitū meū & dā pro te, atque ipse filius dicat, tolle me et redime te. Hic etiā sciēdū est, quod pretiū illud fuit quod sufficiens pro peccatis totius mundi, sed non omnibus proficit quia neque his qui repellunt illud, quēadmodū modū de quibusdā in psalm. loquitur, Popul^o hoc iā pretio redēptus pretiū meū cogitauerunt repellere, neque his qui cōfidunt in virtutibus suis & gloriā in multitudīe diuitiarū suarū & viriū suarū, qui suā volūt cōstituere iustitiā, ignorātes eā quæ a deo est pro Christū dominū. Sed his dūtaxat proficit, qui gratanter recipiunt ipsū, qui hanc gratiā agnoscētes pretiūque id gratū habētes viuere uolūt, iā non sibi, non satanæ, sed Christo emptori ac redēptori suo. Vult nos de^o pretiū illud in sacramēto baptismi depositū credēdo accipere, & ad se cū gratiarū actiōe pferre, vult nos non esse negligētes vbi sui, quod loquutus est, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spū sc̄to, non potest introire in regnū dei. Deparuulis autē, qui nodū hñt rōis iudiciū alia ē ratio. In hac igitur satisfactione, oblatiōe, & emptiōe pretiū pro peccati debito solutū sacrificiūque oblatū est Christi sanguis deitati vnitus, imo tot^o ipse Christus, & ideo qui erit premiū nostrū simul fuit & pretiū nostrū & sacrificiū nostrū, merx autē emptā ē hereditas Christi, grex Christi, qui est ecclesia Christi sanguine quā sita in toto mundo collecta & colligēda, vti quod in cōsūmationē seculi, de qua sane hereditate ait propheta. Ecce hereditas dñi filiū merces fruct^o v̄tris, ac si dicat, hereditas dñi sūt filij qui merces sunt emptæ a Iesu fructu v̄tris.

Marie Hætea

Hactenus de emptione qua nos emit Christus, iam de venditione, qua nos deus vendidit Christo videamus, & quonam pacto merx empta sit etiam ea, quam Christus nobis acquisiuit, ut sunt vita eterna, & Christus ipse, & deus ipse. Ad quorum intellectum penetrandum sit hæc consideratio. Quemadmodum Christus emit nos a deo patre, cui & satisfecit pretiumque soluit pro delictis nostris, ita deus pater accipiens hoc ipsum pretium in solutionem pro debitis peccatorum nostrorum, quodammodo vendidit nos eidem Christo filio suo. Quamvis autem hic sermo posterior in scripturis sacris forsitan non reperiatur expressus pro eo quod venditionis vocabulum ex sui ratione videtur significare quandam rei, quæ venditur, alienationem ab eo qui vendit, verumtamen emere & vendere cum relative ad se inuicem dicantur, Christus si emit nos a deo patre, non absurdus erit sermo si & deus pater dicatur vendidisse nos Christo, nec tamen inde consequens est deum nos sic venditos alienasse a se. Nam & dationis vocabulum alienationem quædam significare videtur, non tamen deus facit alienos a se, quos dat filio suo. Quemadmodum pater dat filio in hæreditatem gentes, non ita ut ipse deus amittat illas, & non pertineant ad se amplius, nam & ipse filius, ubi dixit, pro his rogo quos dedisti mihi, continuo adiecit, Omnia mea tua sunt, ita deus pater vnus cum filio & spiritu sancto vendidit nos Christo filio suo, non quidem alienando nos a sua potestate, aut dominio, sed alienando nos a potestate ire suæ, & acquirendo nos filios vitæ sub gratia sua, qui eramus serui ire, damnati sub rigore iusticiæ suæ. Proinde quemadmodum secundum scripturæ sermonem deus pater per Christum reconciliauit sibi mundum, ita non erit absurdus sermo, si dixerimus deum patrem per eundem Christum emisse quodammodo sibi mundum, qui alienus erat a gratia illius, emisse quod idem non ab alio, sed a se, dum misit filium suum, qui exsoluit pretium iusticiæ suæ debitum pro peccatis nostris, quamquam non sic proprie pater emerit, quemadmodum filius emit. Nam qui emptionis pretium, soluit in propria persona stipendium peccati tolerans, magis proprie dicitur emere quam is qui mittit illum. Deus pater in sua persona stipendium peccati nostri non tulit, quia

carnē

Horum intellectus ut fiat illustrior operæ pretium est considerare. Quemadmodum in ciuilibus rebus homines plerumque propter debita voluntarie contracta, quæ nequeunt soluere, iusta ratione adiguntur in miseriam, in seruitutem corporalem, qui rursus emuntur seu redimuntur ab huiuscemodi seruitute, dum quispiam soluit pro eorum debitis sufficiens pretium vero domino. Ita & hæc in re in emptione scilicet & redemptione per Christum facta intelligendum est. Nam tota natura ab Adam propter debitum peccati voluntarie contractum iusto dei iudicio adacta est in seruitutem, in miseriam sub potestate diaboli, a qua seruitute quamvis nequeat sese homo eximere, redimitur tamen dum rursus emitur per Christum, qui pro huiuscemodi debito soluit pretium sufficiens diuinæ iusticiæ. Unde Christus factus in carne frater noster, videns necessitates suorum parentum & fratrum ex Adam sub ira dei patris, videns eorundem sua culpa contraxisse debita, quæ nequeunt soluere, iustaque ratione traditos in seruitutem, misertus eorum, eorumdem parentum suorum, & fratrum soluit deo patri pretium sufficiens pro debitis illorum. Et quemadmodum in ciuilibus rebus quis dicitur emere homines in seruitutem adactos, dum soluto pretio acquirit illis libertatem, & vitam, & manumissionem a seruitute. Ita congrua ratione dicere possumus Christum emisse & nos, & vitam æternam nobis, item emisse seipsum nobis & deum patrem nobis, & ea quidem omnia emisse non a diabolo, sed a deo patre. quæ obrem & congrua ratione possumus dicere deum patrem vendidisse non solum nos, sed & libertatem & vitam æternam nobis, & filium suum nobis & seipsum nobis. Et quæ vita æterna nostra, non est extra deum in vlla re, qua fruamur, sed est ipse Iesus vnus cum patre et spiritu sancto deo. Idcirco quemadmodum ipse Christus emit nos sibi, ita & emit nos deo patri. Et quemadmodum emit se nobis, ita emit & deum patrem nobis tanquam finem beatificum, quæ in Adam perdideramus omnes. Proinde vnica emptione emit omnia hæc. Siquidem illum emisse nos a deo patre non est aliud quam ipsum soluto pretio acquisisse nobis libertatem apud deum patrem. i. vitam æternam, & semetipsum

S i nobis

nobis, qui cum deo patre, & spiritu sancto est vnica & sempiterna vita nostra.

In Hac igitur emptione mercator & merx empta nobis, eadem res est, quæ & in pretium nobis est data. Tandem etiam tribuenda in premium quemadmodum ipse Christus est & victor, & victima, idem ipse & sacerdos offerens & sacrificium, Sic idem mercator noster, merx empta nobis, & pretium nobis.

Hactenus de emptione, qua Christus emptione quadam acquisiuit nos sibi cohæredes æternæ vitæ seipsum totum, impendens deo patri, qui nos de manu iræ suæ eidem Christo filio suo vendidit. Iam, quemadmodum hæc emptio peruenerit etiam in eos, qui erant ante Christum, & priusquam pretium esset persolutum, videamus, pro quo sit hæc consideratio. Antequam Christus veniens in carnem stipendium peccati nostri solueret supplicium mortis pro debito peccati nostri tolerando fuit quidam factum quoddam futuræ emptionis, foedus, seu pactum, sed quia nondum erat pretium datum seu persolutum, Idcirco genus humanum nondum erat in hæreditate paterna inthronizatum, interim manens exclusum, donec veniret, qui pretium solueret. Quemadmodum enim in ciuili contractu plerumque fit emptio, in qua nec emens tradit pretium, nec vendens rem tradit emptam, sed vterque promittit fidem, dās de re tradenda. Ille quidem de pretio soluendo statuto tempore. Iste autem de tradenda empta merce. Ita & suo quodam modo in hoc sacratissimo emptionis mysterio, priusquam esset pretium persolutum, fuit quoddam futuræ emptionis foedus seu pactum, & testamentum ac iurandum, de quo passim sacra loquitur scriptura, quod statuit pater cum populo suo redimendo, quod & iurauit ad Abraham patrem nostrum daturum se nobis, quod & per sanctos prophetas suos a progenie in progeniem confirmauit, dum in verbo promissionis suæ humano generi spem & consolationem dedit, reuelans quendam futurum ex Adam filium, qui pro debito parentum, suorum solueret, quod homo non poterat promittens peccati remissionem pacem, & gratiam omnibus inuocantibus & credentibus in ipsum in nomine eiusdem saluatoris tunc futuri, interim tamen hæreditatem paternam coelestis vitæ deperditam in primo parente disserens

serens restituere iustificato, donec pretium id pro debito generis esset persolutum. Quemadmodum verus hæres dignus quod est paterna sibi debita hæreditate, sed illam oppignoratam paterno aliquo debito adire & possidere non potest priusquam debitum illius fuerit persolutum.

Supradicta consideratio non humana opinione, sed prophætico atque apostolico testimonio passim in scripturis sacris intimatur. Nam pactum foedus seu testamentum & iurandum de mittendo Christo saluatore fecit deus ad Abraham, fecit ad Isaac, fecit ad Iacob, seu Israel, vt patet ex libro genesis, quemadmodum & plane testatur psalmus. 104.

Tale insuper sub Moyse pactum foedus seu testamentum fecit deus ad populum Israel, corroborans illud sanguine vitulorum.

Vnde in Exodo Moyses dum narraisset plebi omnia verba & precepta videlicet iudicia, ceremonias, & promissiones benedictionum, Respondit populus cunctus vna voce, omnia verba domini, quæ locutus est, faciemus. Scripsitque Moyses vniuersos sermones domini, & mane consurgens edificauit altare, & obtulit duodecim vitulos, obtulitque dimidiam partem sanguinis, & fudit super altare, partem autem residuam misit in crateram assumensque, volumen foederis legit audiente populo, qui dixit, omnia quæ loquutus est dominus faciemus. Ille vero sumptum sanguinem ex cratera sparsit in populum, dicens. Hæc est sanguis foederis, quod pepigit dominus vobiscum super cunctis sermonibus his, Exodi vigesimotertio & vigesimoquarto.

En habes primum foedus seu pactum aut testamentum inter deum iubentem ac promittentem, & populum deo iubenti consentientem.

Habes item sanguinem vitulorum aspersum in populum. Apostolus ad Hebræos nono addit ipsum quoque librum legis aspersum esse sanguine. Habes tertio dimidiam partem sanguinis super populum sparsam, residuam autem super altare fusam, quibus significatur sanguis Christi in duobus sacramentis operari, in sacramento videlicet aquæ baptismi, qui virtutem habet sanguinis Christi ad abluenda peccata, & in sacramento altaris, in quo sanguinem eius in virtute bibimus. Habes quarto eundem

sanguinem appellari foederis peccati seu testamenti. Moyses accepto sanguine vituli asperfit librum, & omnem populum Israel dicens. Hic est sanguis testamenti, quod disposuit ad vos deus. Habes quinto quod iste sanguis est exemplar seu figura sanguinis testamenti, de quo loquitur Christus dicens, Hic est sanguis mei novi testamenti. Nam sanguinem illum vitulorum significare sanguinem Christi docuit Paulus sancto spiritu suo magnifico in epistola ad Hebræos, & non solum Paulus, sed & Apostolorum schola, & nec hæc solummodo, sed & prophetica scriptura plano sermone testatur sanguinem testamenti illius, sanguinem testamenti Christi. Zachariæ nono, ubi est vox dei ad Christum. Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos de lacu, in quo non est aqua, sanguinem appellat eum qui vna cum aqua de latere Christi lancea militis aperto effluxit.

Vinctos appellat quotquot ab origine mundi fuerunt iusti collecti in lacu inferni, in quo non erat aqua, aquam appellat gratiam talem, quæ abluens peccata aperiret celestis regni ianuam. Et quod hæc prophetia Zachariæ sit de Christo, patet. Nam de illo continuo præmiserat deus loquens ad populum Hierusalem. Exulta valde filia Sion, iubilata filia Hierusalem, Ecce rex tuus veniet tibi iustus, & saluator. Ipse pauper, & ascendens super asinam, & super pullum filium asine, & loquetur pacem gentibus, & potestas eius a mari usque ad mare, quæ prophetia implera est in Christo ipso die palmarum, quum illi sedenti non super phaleratum equum, sed super humilem asellum, appropinquantem Hierusalem, turbæ, quæ venerant ad diem festum, honorifice occurrerunt, non armis micantibus, sed floribus, & suauitatibus odorum cum ramis oliuarum atque palmarum, clamantes, Benedictus, qui venit in nomine domini, benedictum quod venit regnum patris nostri David, benedictus rex Israel, ofanna filio David. Ex his igitur manifestum est pactum illius, quod fecit dominus cum Mose & populo Israel fuisse pactum promissionis super Christo venturo, ut totius salutis auctore. Quod & significauit dominus per Aggeum prophetam absque ulla velaminis nube, dicens. Ego vobiscum sum, dicit dominus. Verbum quod pepigi vobiscum cum egredieremini de terra Aegypti, & spiritus meus erit in medio vestrum.

No

nolite timere, adhuc vnum modicum, cum & ego commouebo caelum & terram & cæta. & veniet desideratus cunctis gentibus, & in isto loco dabo pacem, tanquam dicat verbum quod pepigi vobiscum cum egredieremini de terra Aegypti implebitur cum venerit Christus desideratus cunctis gentibus, faciens pacem & spiritum nouum in loco isto, Locum istum secundum Augustini sententiam appellans Hierusalem, non terrenam corporalibus muris circumseptam, sed illam spiritualem Hierusalem, de qua Zachariæ secundo, Absque muris habitabitur Hierusalem præ multitudinem hominum & iumentorum in medio eius, & ego ero, ait dominus, murus ignis in circuitu eius. Aperte igitur significauit Aggeus propheta deus super Christo domino mittendo in ipse foedus seu pactum cum populo Israel.

Quatenus autem intelligantur scripturæ de pacto isto testamento, seu foedere dei promittentis Christum saluatorem considerandæ sunt vocabulorum significationes. Eadem res est, quam scriptura appellat nunc testamentum, nunc pactum, nunc foedus, nunc iusiurandum, alia quidem & alia ratione sic diuersimode appellata.

Hoc patet ex verbo prophetæ in psalmo dicentis. Ipse dominus deus noster memor fuit in saeculum testamenti sui, verbi quod mandauit in mille generationes, quod disposuit ad Abraam & iuramenti sui ad Isaac, & statuit illud Iacob in præceptum, & Israel in testamentum æternum dicens. Tibi dabo terram Canaan, & funiculum hereditatis vestrae, & infra de filiis Israel. Dirupit petram & fluxerunt aquæ, abierunt in sicco flumina, quoniam memor fuit verbi sancti sui, quod habuit ad Abraam puerum suum, psalmo. 104.

In loco isto cæterisque similibus Hieronymus, & alij interpretes passim loco testamenti ponunt, nunc pactum, nunc foedus. Item psal. 24. Vniuersæ viæ domini misericordia, & veritas requiruntibus testamentum eius & testimonia eius. En plane habes idem appellari testamentum & verbum sanctum dei iusiurandum, & pactum, seu foedus diuinæ promissionis, verum alia & alia ratione. nam testimonium latine, quod dicitur græce martyrion, est dictum, vel scriptum alicuius testificationis alicui de re aliqua voluntate animi sui. Pactum dicitur quasi pacis actum inter aliquos, quod congrua ratione testamentum, & testimonium dicitur, quia tractatus ille in

ter

ter aliquos siue consistat in verbis, siue in scriptis adiectis conditionibus vtrinq; seruandis, est tanq; testimonium mentium & voluntatum vtriusq;, & secundum hanc rationem, lex vetus, & lex noua appellantur testamenta, eo quod contineant in se pacta, seu foedera dei, & iubentis, & gratuito promittentis. Vnde testamentum proprie, neq; est sola promissio, neq; sola iussio, neq; solas iustificationes, neq; promissiones solas continet, neq; est collectiuum nomen solum verificabile, aut de tota lege Moysi, aut de tota lege Euangelij, sed est omnis sermo dei iubentis simul, & pollicentis benedictionem obedientibus iussioni, maledictionem autem non obedientibus. Testamentum continere tam promissiones, q; iussiones & leges, patet ex scripturis, quibus & nos deum oramus, vt sit memor testamenti sui, & deus ipse a nobis requirit, vt ipsius testamentum impleamus. Vnde psal. 131. Iurauit dominus David veritatem & non frustrabit eum, de fructu ventris tui ponam super sedem tuam si custodierint filij testamentum meum, & testimonia mea haec quae docebo eos. Item irritum fecerunt domus Iuda, & domus Israel pactum meum seu testamentum meum Hierem. 11. Plane habes testamentum dei, seu pactum dei ab homine, aut custodiri, aut irritum fieri seu preuaricari. Vbi autem est preuaricatio, ibi & lex esse debet. Idem patet ex verbis prophetis supra citatis ex psal. 104. et in alio psalmo veteris legis ecclesia cum orasset, ne tradas domine bestiis animas constitutum tibi, & animas pauperum tuorum ne obliuiscaris in fine, continuo subiicit, respice in testamentum tuum, id est in foedus, in pactum, seu in verbum promissionis tuae quo promissisti Christum saluatorem hoc sub alijs verbis orat. Memor esto verbi tui in quo mihi spiritum dedisti. psal. 118. Item psal. 110. Memor erit in saeculum testamenti sui, vbi vt significaret testamentum illud esse de operibus mirabilibus redemptionis peruenturum in gentes propheta continuo adiecit. Veritatem mirabilium suorum annuntiabit populo suo, vt det illi hereditatem gentium, Veritatem appellas, impletionem promissionum suarum, sicuti promiserat Abraham. In semine tuo benedicentur omnes generationes, vnde continuo adiecit. Redemptionem misit populo suo, mandauit in aeternum testamentum suum. Caeterum quod testamentum in scripturis non solummodo de lege tota collectiue sumptum dicatur

dicatur, patet. Nam deus vt iam diximus, priusquam Moyses scripsisset legem, iam fecerat testamentum foedus, seu pactum ad Abraham, & ad Isaac, & ad Iacob quod ex semine eorum nasceretur Christus, per quem benedicerent gentes, vt patet ex libris Genesis, & iam citatum est ex psal. 104. Similiter testamentum post Moysen fecit ad Dauid, quod ex semine illius esset Christus oriturus. Et quia omne verbum promissionis diuinae tendit in finem Christum, omne quoque verbum diuinae legis iubentis tendit in charitatem, vt diligat deus toto corde, & totis viribus. Ideo diuersa testimonia, seu pacta quae deus secundum successionem temporum fecit erga diuersos patriarchas & prophetas sunt eadem in virtute & substantia, omnia enim sunt de Christo saluatore in remissionem peccatorum nobis dando. Et ideo Christus iam sanguine suum effusus pro nobis, vt significaret se esse finem & consummationem omnium illorum testamentorum, pactorum, & foederum olim initorum cum populo Israel in vltima coena testamentum condidit. Hic (inquit) est sanguis meus noui testamenti, qui pro multis effundetur, tanquam dicat. Hic est sanguis meus confirmator testamenti noui. Quodammodo testamentum inter viuos proprie sumptum sortitur suum effectum per testatoris mortem, per quam deuoluit legata hereditas, legataris qualificatis, sub pactis, conditionibus, & modis in testamento designatis, quod sane testamentum cum ante mortem sepe fuerat reuocabile, per testatoris mortem confirmatur, roboratur, & fit irreuocabile, & ita mors est testamenti roboratrix seu confirmatrix. Sic & in Christi morte, & in effusione sanguinis eius, confirmatur non solum suum testamentum, quo promissit dare gratiam & aptationem ianuae caelestis vitae. Et quia verbum dei aeternum manet irreuocabile (neque enim deus est vt homo qui agere penitentiam super eo quod eterno suo proposito locutus fuerat) ideo testimonia & foedera, pacta, & testimonia populo Israel facta corroborant effusionibus, & aspersioibus sanguinis vitulorum aut agnorum occisorum oblationem vel in holocaustum domino, quibus intimare voluit diuinus spiritus testamentum illud promissionis de legato caelestis vitae per mortem, seu effusionem sanguinis Christi dandum esse tanquam firmum atque immobile, ac si iam ipsa mors interuenisset, quomodo & in scripturis sacris testamentum illud, seu foedus, ac pactum veteris legis populo factum appellatur iusturandum. Vtriusque commemorat Zachar. Luce. 1. completum esse in Christo domino benedicens deum, qui fecit redemptionem populo Israel, vt memor esset testamenti

tamenti sui sancti & impletet iusiurandum, quod iuravit ad Abraham patrem nostrum daturū se nobis. Congrua igitur ratione sanguis ille holocaustorum veteris legis vocatur sanguis testamēti & fœderis, quia sanguine illo aspersus popul⁹ tanq̄ signo seu caractere erat deo cōfœderatus secundum similitudinem fœderis maritalis, quemadmodum ait ad populum Iſrahel deus, Vbera tua intumuerunt, & pilus tuus germinauit, & eras nuda, & confusione plena, trāsiui per te & vidi te, & ecce tēpus tuū, tempus amātū, & expādi amictū meū super te, & operui ignominiam tuam, & iuravi tibi, & ingressus sum pactum tecum ait dominus omnipotens Ezechielis .16. Sic sermone illum, sanguinem testamenti, interpretatur Apostolus ad Hebręos .9. Vnde neq; primū iquit testamētū sine sanguine dedicatū est. Dedicatū, inqt. Chryſos. id ē firmatū, roboratum, aut sancitū est. Quemadmodū ergo Moyses accipiens sanguinem, & aspergens populum, cum dixit. Hic est sanguis testamenti, quod pepigit vobiscum dominus, significabat sanguinem illum esse confirmationē ac robur pacti sui, de sanguine Christi offerēdo in remissionem peccatorum. Ita & Christus cum dicit. Hic est sanguis meus noui testamenti, significat sanguinem suum olim verbis atq; figuris promissum, iam præsens adesse tanq̄ dedicatum, sanctificatum, & confirmatum fœderis noui cū sponsa sua ecclesia, quemadmodum & ipsa inquit. Sanguis eius ornauit genas meas, ānulo suo subarrauit me dominus Iesus. Sic enim interpretatur nobis Apostolus ad Hebręos .9. Testamentum nouum confirmari Christi morte, in qua fuit effusio sanguinis eius. Et ideo in veteri lege omnia erant plena sanguine vitulorum aut agnorum, cæterorumue animalium, & sine sanguinis effusione non fiebat vlla mundatio aut remissio, quibus significabatur omnia sacrificia nostra, omniaq; opera nostra oportere esse respersa sanguine Christi, hec est prodire ex fide in sanguine ipsius. Quicquid ceremoniarum extitit, in immolatione paschalis agni, & in sacrificijs cæteris fuit typ⁹ seu figura sanguinis seu mortis Christi, & ideo fuit testamentum quoddam seu pactum, et testimonium promissionis dei pollicentis Christum et sanguinem eius in premiū redem

redēptionis nostræ p̄tiū. Sed hic iam forsitan queret quispiam, cum Mattheus recitat Christum dixisse, Hic est sanguis meus noui testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum, Quemadmodum & Marcus dicit, Lucas vero recitat Christum dixisse. Hic calix nouum testamentum est in meo sanguine, quam formam recitat & Paulus ad Corinthios .11. Quæ igitur sunt verba quæ Christus dixit in consecratione sanguis sui, an illa quæ Mattheus scripsit, an illa potius quæ scripserunt Paulus & Lucas. Solutio hui⁹ paruit in tertio libro, de ecclesiasticis scripturis & dogmatibus, tractatu tertio, vbi ostensum est Euangelistas non scripsisse nobis certam verborum formam ac ordinem, quo vsus est Christus, docens populum, suosq; discipulos, sed intinuisse nobis res ipsas, quas & fecit & docuit Christus. Mattheus itaq; & Marcus recitantes Christum dixisse. Hic est sanguis meus noui testamenti, voluerunt significare eandem sententiam quam significauerunt Lucas, & Paulus recitantes Christum dixisse, Hic calix nouum testamentum est in meo sanguine, volentes intimare Christum benedicientem vinum in sanguinem significasse illud quod continebatur poculo seu calice, quem tenebat in manibus esse suum sanguinem, per quem populus nouo quodam modo confœderatur deo, per ipsum habens pacem, remissionem peccatorum hereditatē cœlestis regni vsq; in sempiternum. Quamuis igitur Mattheus & Marcus non expresserint calicem, probabile tamen est Christū dixisse vtrumq;. Vnde & Ecclesia in consecratione sanguinis expressit vtrumq;, dicens, Hic est calix sanguinis mei noui & æterni testamenti. Ex his igitur primū est manifestum, Sanguinem Christi propterea vocari sanguinem testamēti, quia per illum succedimus in hereditatē patris cœlestis, facti iam filij ipsius, Christo coheredes. Itē & sanguinem sempiterni fœderis, quia per illū populus deo confœderatur pace sempiterna, quemadmodum & olim promissum & figuratum erat in vitulino sanguine fœderis.

Insuper manifestum esse potest, cur in veteri lege non solum populus, sed & volumen legis simul & altare sanguine vituli asperguntur, in quo significatur viuū libri, in quibus scribēda est lex noua euangelij, & ipsa insuper alta

138 IOAN. DRIEDONIS DE CAPTIVITATE ET
ria, quæ sunt hominum corda, in quibus offerendum est ius-
ge sacrificium laudis, & gratiarum actionis esse dedican-
da fide in sanguine Christi. De quibus libris & altaribus,
scriptura prophetica dixit. Feriã cū populo meo foedus no-
uum, scribam legem meam in visceribus eorum.

*Sequitur tertius huius partis articulus
de merito Christi & sanctorum eius.*

Iam de merito Christi videamus. Ad intelligendū autem
quonam pacto Christus meruerit omnibus electis pri-
mam, gratiam, remissionem peccatorum, aditūque regni
celorum, aliquot considerationes præmittimus.

Prima est. Ex superioribus sciendum est merita se-
cundum generalem nominis rationem esse opera mercede
digna, siue bona sint siue mala. Merito quis patitur, quan-
do poenas malefactoris suis dignas luit. Secundum merita præ-
miatur & coronatur, quando premium operibus laudabili-
ter factis dignum recipit. Secundo sciendum est quod si
cuti transeunte actu prauo, remanet reatus, secundum quem
is qui peccauit, manet dignus poena, ita & transeunte actu
meritorio, manet vis & dignitas boni operis, secundum qua-
is qui laudabiliter est operatus, manet dignus premio.

Tertio sciendum non talia esse merita bona inter crea-
turam & creatorem, qualia sunt inter creaturas, inter quas
meritis rependitur merces secundum valorem utilitatum,
quas vna creatura consequitur ex alterius operibus & la-
boribus, istic enim valor operum attenditur secundum cō-
modum, quod ex operibus ipsis consequitur is, apud quem
meremur, veluti qui vel plantat vineam, vel fodit, vel pro ci-
uitate militat. Non sic autē nos operibus nostris, siue bona
sint siue mala, possumus deo præstare quicquā commodi,
aut utilitatis, vel nocuenti, & ideo secundū talem modū
merēdi, nihil possumus mereri apud illum. Quarto quia
meritum facit eum, apud quem meretur esse debitorem, Sci-
endum est deum fieri debitorem suæ creaturæ, non ab illa,
sed a seipso, & id quidem bifariam. Primum quidem libe-
raliter premium seu brauium cælestis vitæ suæ creature re-
uelando, proponēdo, & promittendo, deinde gratificando,
eam consecrando, dignificando illam ad participandam di-
uinita

REDEMPTIONE GENERIS HVMA. LIB. VNVS. 139
uinitatis gloriam supra naturæ debitum. Quinto, quia
inter meritum & præmium debet esse æqualitas quædam va-
loris seu dignitatis, oportet considerare vnde habeant bo-
na creatę volūtatis opera, quod sint ex cōdigno meritoria,
seu digna cælestis vitę præmio, & quia omnium iustorum ho-
minum opera, si quā habeant apud deum merēdi vim & ef-
ficaciã, illā sortiuntur ex gratia & meritis, factis nobis per
dominū nostrū Iesū, quia sine merito & gratia Christi non
potest mereri quicquā vilis Adę filius. Idcirco iam de meri-
to Christi cōsiderandæ sunt aliquot ppositiones. Prima.
Christus mereri potuit non secundū diuinā naturā, quia se-
cundū hanc equalis ē patri, sed secundū naturā humanā, quia
hæc in ipso est dignissima creatura, sublimiter atq; mirifi-
ce exaltata, ac vsq; ad vnitatē diuinæ personæ deificata, per
quam est nobis gratia, remissio peccatorū, & iusticia com-
municata, quæadmodū per omnē locū passim docet scriptu-
ra sacra. Gratia autē & remissionē peccatorū, iusticiam &
vitam æternā nobis dari per Iesū Christū non est aliud quā
hæc nobis cōmunicari ppter merita domini nostri Iesu, si-
cuti patebit ex sequētib; . Secunda ppositio. Christus
mereri potuit non p sua solūmodo psona, sed & p vniuersa
creatura humana. Patet. Nā meritū Christi fuit actio pso-
næ, quæ magis fuit digna quā oēs ceteræ psonæ simul colle-
ctę, & possibiles esse in tota natura humana. Et ideo quæ
actio Christi meritoria, fuerit actio volūtatis creatæ in hu-
mana natura, eadē tamē actio fuit & actio volūtatis increa-
tæ, quæ in operibus redemptionis nostræ vsa est, & huma-
na natura, & voluntate illius creata, ceu instrumētis qui-
busdam deificatis, dignitatē suam, merendiq; efficaciam a
diuinitate accipiētib;. Vnde quæadmodū in Christo na-
tura humana volūtasq; illi? creata, sūt deificata ppter admi-
rabile naturarū in se inuicē accessionē & immanētā, igref-
sionem, earūdeq; hypostaticā vnionē. Ita & actiones eius
creatę in operib; redemptionis humane, ppter huiuscemōi
vnionē erant tanq; deificatæ, dignissimæ atq; sublimiores
quam possit esse actio quantumlibet excellens, aut lauda-
bilis vilius puræ creaturæ. Verum hic sciendum secun-
dum sanctos & deiferos patres viros apostolicos, quod
sicuti in Christo non vna natura est facta ex humana & di-

uina, Ita neq; est vna actio in ipso ex humana & diuina acti-
one composita, sed secundum naturarum dualitatem erat &
dualitas actionum, quarum vtraq; a sua prodibat volunta-
te, ita tamen vt quod Christus ad reparationem humani ge-
neris egit voluntate humana, id egit & voluntate diuina,
que (vt inquit Damascenus) vtebatur humana ceu instrumē-
to quodam agente ex libero rationis iudicio. Quemadmo-
dum autem instrumentū ab artifice motum, in sese accipit
impulsum, impetum, seu vim quandam artificis, dirigitur
que in finem secundum ipsius artificis intentionem, Ita &
natura humana in Christo voluntasq; ipsius creata mota a
diuinitate, accipit in sese vim quandam deitatis, dirigentis
eādem humanam voluntatem ad perficiendum opus huma-
næ redemptionis.

Tertia propositio. Quamuis
Christus veniens in carnem quodlibet suum opus in carne
sua mortali propter nos faciens pretium seu stipendium
peccato nostro debitum solum prestiterit, dum semetipsum
impendit pro nobis vsq; in mortis supplicium. Ipse tamen
sola voluntate soloq; proposito moriendi ab initio concepti-
onis suę meruit. Verum illa sola voluntas non erat in eo
pretium traditum, & idcirco voluntas illa non erat redem-
ptionis aut satisfactionis op^o. Sciendū enim est qd aliud est
meritum remissionis culpę & inimicitie seu meritū gratiæ
& vnionis ad deum, quod oritur ex solo interiori motu cha-
ritatis, aliud est meritum emptionis & satisfactionis, ad
quod sola interior, charitas non sufficit, sed requiritur pre-
tij, aut debiti exolutio. Et ideo secundum hunc merendi
modum, Christus per tolerantia passionis ac mortis meru-
it aliquid, quod per præcedentia opera non meruerat, vt
pote aditum cælestis paradisi, & redemptionem seu libe-
rationem a lacu inferni, a detentione diaboli.

Quarta propositio, Christus & sibi meruit & nobis, si-
bique meruit aliquid quod nobis mereri non potuit, &
nobis item meruit aliquid quod sibi mereri non potuit. Si-
bi meruit nomen manifestatum super omne nomen, dicen-
te Apostolo Paulo, Christus factus est pro nobis obediens
vsq; ad mortē, mortem autem crucis, propter quod de^o exal-
tauit illum & dedit illi nomen quod est super omne nomē,
ad Philippenses secūdo. Obedientia igit qua Christi fact^o

est

est obediens vsq; ad mortem crucis, fuit causa, propter quā
deus exaltauerit illum, dans ei nomen manifestatum super
omne nomen. Cum ergo omne opus, per quod operans dia-
gnus est accipere a deo præmium, sit eiusdem præmij meri-
torium, consequens est Christum obediendo vsq; ad mor-
tē meruisse suę exaltationis gloriā. Nobis autem, pro-
pter quos præcipue in carnem venit, meruit multa que si-
bi mereri non potuit, vt gratiam, remissionem peccatorū,
diuini vultus fruitionē. Claritatē autē seu immortalitatē cor-
poris & impassibilitatē animæ ac corporis, tā sibi quā no-
bis meruit, Oportebat Christū pati, & ita intrare in glori-
am suam. Quod autem Christus meruerit omnibus mem-
bris suis gratiam & remissionem peccatorum patet. Nam
tota scriptura sacra plena est testimonijs. docentibus gratiā
& remissionem peccatorum, iustificationem & vitam æter-
nam esse effectus humiliationis, & passionis domini nostrī
Iesu Christi, nec aliud esse nomen sub cœlo datum homini-
bus, in quo oporteat nos saluos fieri, & deum propitium
esse humano generi, per dominum nostrum Iesum, & eun-
dem dominum nostrum Iesum esse mediatorem, & recon-
ciliatorem, qui pacem fecit inter deum, & hominū genus.
Reconciliatorem dico, non talem solummodo, qualis est me-
dius inter aliquos discordes, amicus qui innititur soli gra-
tiæ, qui porrigens preces solas & supplicationes, pacem
facit, sed qualis est qui emittit, qui satisfacit, pretiumq; exol-
uit. Proinde & in scripturis, Christus dicitur pacificare
sibi genus humanum, per sanguinem suum, per passionē
& mortem suam. Dignus, inquit apostolus Ioannes, est
agnus qui occisus est accipere fortitudinem & honorem,
& gloriā. Proinde & omnes sanctorum preces prodire
debent ex fide in Iesum, quemadmodum & tota Christiano-
rū ecclesia quicquid orat, hoc orat vt per dominū nostrū Ie-
sum, per pretiosum sanguinem, per passionem & mortem
ipsius dignetur deus misereri seu liberare se, remittere pec-
cata, & saluare, ipso dicente. Si quid petieritis patrem in no-
mine meo dabit vobis. Quod & olim veteres iusti
orabant. Propter gratiam nominis tui domine libera nos.
Deus in nomine tuo saluum me fac. Propicius esto pecca-
tis nostris, propter nomen sanctum tuum, id est, propter no-

men

nomen sanctum tuum quod est Iesus. Ipse deus in scripturis ad Christum loquitur, tanquam ad electum suum datum in fœdus populi & in lucem gentium, & dilectum suum, in quo sibi conplacuit anima sua, cuius vota & opera pro humano genere ipse suscipiat tanquam grata, placita, & accepta. Ex his igitur scripturis manifestum est opera domini nostri Iesu fuisse causam gratiæ, nouitatis vite, seu iustificationis nostræ. Cum ergo non fuerit causa horum beneficia hæc efficiendo, consequens est ea fuisse horum causam merendo. In creaturis non eadem est persona, quæ meretur effectum & quæ efficit illum. Nam quæ meretur, expectat sibi effectum illum dari ab alio. Christus autem, cum sit deus & homo hæc beneficia meruit nobis, quæ & simul operatur in nobis. Præterea secundum apostoli Pauli doctrinam Christus constitutus est a deo caput corporis sui, quod est Ecclesia, & id quidem (quemadmodum infra latius declarabitur) secundum humanam naturam. Ipse igitur Christus, quatenus homo, inluit in Ecclesiæ membra diffundens spiritum vite. Sed influxus ille a Christo secundum humanam naturam non aliter accipi, aut intelligi potest, quam secundum viam merendi. Neque enim accipitur secundum viam propagationis nature, neque secundum viam productionis gratiæ. Meruit ergo ipse Ecclesiæ membris spiritum vite. Et hoc, quæ admodum diximus, est nos de plenitudine eius accipere gratiam, de abundantia videlicet meritorum eius in nos gratiam effluere. Propterea sese appellauit vitem, nos palmites, quia ab ipso fluit in nos ceu in palmites vegetatio sensus & motus spiritualis vite. Ipse igitur secundum humanam naturam destitutus vitam meruit nobis vitalem spiritum, quæ admodum & ipse secundum naturam diuinam eundem vitalem spiritum diffundit & creat in cordibus nostris. Christus, inquit Augustinus, quamuis vitis non esset, nisi etiam homo esset, tamē istam gratiam palmitemibus non daret, nisi etiam deus esset.

Quinta propositio in corroborationem propositionis præcedentis. Iustorum hominum opera si quam habent vim & efficaciam merendi, illam sortiuntur ex gratia & merito Christi. Si ergo superadmirabilis in Christo charitas, obedientia, humilitas, & patientia non fuissent tam sancta,

tam

tam grata, tanquam accepta deo patri, ut opera ex illis procedentia essent pro humano genere meritoria, nulla prorsus essent vllorum hominum sanctorum merita. Sunt autem multa sanctorum merita, ut probat, Augustinus ex scripturis, quamuis nulla sint ipsorum merita, ut iusti fierent. Vnde iustus quisque iuxta euangelij doctrinam, humiliando se, & persecutionem patiendo propter iusticiam, habet operum suorum mercedem repositam in cœlis. Diuina ordinatione ita est constitutum, ut ad gloriam, æternæ vitæ non perueniat vlla creatura, neque Angelus, neque homo, nisi per meritum, quæ ordinatio ex scripturis patet, demonstrantibus deum creaturam vllam non creasse beatam, neque angelum videlicet vllum, neque hominem, sed dereliquisse vtrumque in potestate sui arbitrij seu consilij. Potuisset quidem deus & Angelos & homines ab initio creare beatos, sed pro sua sapientia voluit, ut omnis creaturæ beatitudo esset alicuius meriti præmium. Cum ergo pueri iam baptizati ex hac vita demigrantes transeant in æternam beatitudinem, & non per meritum proprium, consequens est eos ad eam transire per meritum alienum, quod fuit actio Christi in humana sua voluntate. Vnde deus largiens gratiam homini, facit sese debitorem æternæ vitæ dandæ eidem, eo quod per huiuscemodi gratiam homo ipse dignificatur & adoptatur, ut sit filius & hæres dei. Ex superioribus igitur manifestum, quod in Christo vis & efficacia merendi transire potuit in totam naturam hominis propter personam operantem, quæ dignior fuit quam tota vniuersitas humani generis, etiam si in bono, quod a conditore acceperat, absque peccato perseverasset. Proinde quamuis alia pura creatura etiam immunis ab omni peccato non potuerit mereri pro toto humano genere, non tamen inde consequens est Christum secundum naturam humanam pro humano genere non potuisse mereri. Nam actio Christi in humana voluntate suam vim suamque efficaciam sortiebatur a persona operante quæ erat dei filius, verus deus & homo, per humanam naturam sibi hypostatice cōiunctam, perficiens nostræ redemptionis opera, & idcirco vis meriti sui transire potuit in totam naturam hominis propter immensam dignitatem personæ operantis.

operatis. Sexta propositio ex superioribus manifesta est, Dignitas, seu valor operum alterius puri hominis iam assequuti iusticiam in meritis Christi est pensanda non propter solam promissionem dei, liberaliter pollicentis pro illis dare vitam æternam, sed & propter excellentiam, & sublimitatem hominis operantis. Nam hunc deus etiam in hac vita propter Christi merita, varijs spiritus sancti charismatibus, ac donis ita dignatur exaltare, magnificare, sanctificare, ac deificare, ut etiam eleuet ipsum supra terminos sue nature debitos, facies eum de hoste humani generis mirabiliter triumphare, & esse in eo dignitatis statu, quo idoneus sit facere opera deo digna, quibus secundum multas apud deum mansiones augeat sibi multa celestis vite premia. Ex quibus consequens est inter operationem liberi arbitrii, ex spiritu fidei ac charitatis prodeuntem, & premium celestis vite, esse equalitatem quandam dignitatis, sicuti inter virtutem seminis, & fructum seu arborem, que latet in semine. Nam secundum motum meritorium ex fide, ac charitate prodeuntem, ipsa rationalis creatura iam quiescit in deo, pascitur atque delectatur in illo, fruitione quadam imperfecta, quæ perficietur in patria, manente charitate eadem, quæ consummabitur in pace segura. Quemadmodum fructus secundum vim quandam est in semine, ita & eterna vita secundum fidem, spem, & charitatem iam est in nobis, habitaturque divinitas ipsa nunc in cordibus nostris, iam etiam deo charitate unitis, ut (iuxta Pauli Apostoli doctrinam) simus iam quasi unus spiritus cum deo. Et quemadmodum celestis vite premium est, quo attingimus deum ipsum, fruentes sempiterna divinitate illius, habentes deum ipsum principium & finem, Ita & motus fidei, & charitatis in hac vita meritorium est, quo attingimus deum ipsum, habentes & ipsum principium & finem, quibus sit ut motus ille fidei & charitatis in sese dignitatem habeat, propter principium, a quo est, & propter finem ad quem est, & materiam seu obiectum supra quod est, & ideo secundum motum illum, operans est dignus deo, qui enim diligit deum, dignus est ut diligatur ab illo. Ex his iam intellectis, ac diligenter consideratis, retunditur eorum sententia, qui volentes magnificare dei gratiam, & suppressere atque humiliare rationalis creature

elatio

elationem dicunt nulla esse sanctorum merita, quibus mereantur apud deum vlla celestis vite premia, propterea quod neque deus potest fieri debitor sue creature, neque vlla liberi arbitrii opera possunt esse condigna tanto premio. Verum hi quo magis putant sese gratiam dei extollere, atque magnificare, tribuentes eterne vite premia soli gratie diuineque liberalitati, aut promissioni, hoc magis cauere debent, ne gratiarum dona atque charismata per dominum Iesum humano generi impensa supprimant, laudemque & gloriam eiusdem dei magis obscurant, atque obtenebrant, respicientes ad opera ipsa in se ut solius liberi arbitrii opera, & ad ipsam rationalem creaturam in se, non considerantes quod rationalis creatura etiam in hac vita ex meritis Christi per gratiam spiritus sancti habitatis in ipsa exaltatur, sublimatur, & super dignitatem nature debitam eleuatur, iam per eandem gratiam quasi deificata, sic enim in scripturis sacris legimus quod homo iam per gratiam ablutus & sanctificatus in sanguine Christi factus sit confors diuine nature & spiritus sancti habitaculum secundum eundem spiritum, filius & hæres dei, & coheres Christi. Quibus sit ut & hominis sic per gratiam eleuati, actiones prodeuntes ex huiusmodi gratia & a spiritu sancto inhabitatore ac duce dignificantur ad assequendam vitam æternam, atque ita actio meritoria est quidem creature, sed eleuata & exaltata sic, ut agat ex virtute diuina per Iesum Christum illi communicata. Vnde & in Christo domino opera meritoria si considerentur in se tanquam prodeuntia vel ab humana creatura assumpta, vel a voluntate illius creata, tum non videbuntur esse tantę dignitatis atque valoris, ut pro toto humano genere mereantur gratiam & remissionem peccatorum. Verum hæc ipsa opera si considerentur prodire ab humana natura, vel a voluntate illius creata, tanquam iam deificata continenturque hypostatice filio dei sanctificantis, atque videntur huiusmodi natura seu voluntate creata, tanquam spontaneo atque voluntario quodam organo sibi coniuncto in unitatem personarum, iam copiosa videbitur eorundem operum dignitas. Sic & in martyribus consideranda est dignitas meritorum, quæ cum in sacris literis appellentur fructus sancti spiritus, ad Galatas quinto, dei dona ac munera, aurum, argentum lapidesque

V i delq;

desq; pretiosi, consequens profecto est talia ipsorum merita esse opera inclyta, nobilissima, deoq; digna, quamq; & hanc dignitatem habeant non a libero arbitrio, sed a Christi gratia, & meritis, quæ sunt omnium meritorum fundamenta. Proinde & gratia unicuiq; iustificando propter merita Christi gratis infunditur, ut ipsa possit esse principium, & causa meritorum. Ipsam dico non solam, sed cum humana voluntate secundum eandem gratiam operante, quemadmodum ait apostolus, Plus omnibus laboravi, non ego, sed gratia dei mecum. Gratiam ergo, quæ principium est meritorum, nullus unquam sibi mereri potuit. Unde neq; ipse Christus eam gratiam, qua meruit nobis gratiam preuiam remissionem peccatorum, & vitam æternam, sibi meruit. Sed de his latius in altero libro, in tractatu de meritis sanctorum, ubi & dissoluntur aduersariorum argumenta. Nunc autem sufficiat considerare merita Christi fuisse merita pro tota natura humana ex Adam propagata. Et ad hæc altius penetranda diligenter consideranda est doctrina Pauli, præsertim in epistola ad Romanos sumentis argumenta ex lege proportionis & oppositionis primi Adæ, qui terrestris erat ad secundum Adam Christum, qui semper fuit, & est cælestis. Primus Adam forma seu figura erat secundi Adæ tunc futuri. Forma inq; quia sicut per illum peccatum, ita per istum iustitia. Et sicut per illum mors, ita per istum vita. Sic enim passim argumetur Paulus, Sicut in illo illud, sic in isto istud, addens tamen hanc formam non ex omni parte esse conformem. Sed non sicut delictum, inquit, ita & donum. Et rursus, non sicut per unum delictum, ita & donum, tantum dicat, fortius est donum quam delictum, fortius dico non extensius. Nam donum Christi non prodest pluribus quam noceat delictum Adæ, sed plus mali tollit & plus boni præstat Christus regeneratis quam mali Adam ex se generatis. Adam per unum delictum unum peccatum transmisit in filios. Christus per donum suum non solum unum hoc, sed cætera omnia sustulit de regeneratis ex se. Si ex Adæ inobedientia noscuntur filij iræ omnes qui propagantur ab ipso, multo magis ex Christi obedientia efficiuntur filij pacis, quotquot renascuntur ab illo, Unde charitas seu bona voluntas Christi pro nobis in carne operantis longe erat

vehemen

vehementior, quam mala voluntas, aut Adæ transgredientis, aut Iudæi crucifigentis. Verum hic ne ex doctrina Pauli fallaris, Sciendum quod aliter Adam per suam inobedientiam transmisit originale peccatum in posteros, aliter Christus secundum humanam naturam, per suam obedientiam transmisit iusticiam in filios suos, nam ille Adæ videlicet transmisit in posteros originale peccatum non hoc ipsum illis merendo, sed naturam originali peccato vitiatam generando et propagando, Christus autem quatenus homo transmisit iusticiam in filios non propagando illam, sed hanc merendo apud deum omnibus, quotquot receperint ipsum, ut per fidei copulam efficiantur palmites in ipso tamen quam in vite. Unde & Adam si in originali iusticia persistisset, eandem in filios suos deriuasset, non illam eis promittendo, sed propagando naturam originali iusticia præditam & hoc est quod venerabilis ait Anselmus, Adam nequaquam potuisset iusticiam in eos, quos erat generaturus, transmittere, si non ad eos potuisset suam iniusticiam perducere. Intelligitur autem hoc de originali iusticia & iniusticia, & de transmissione, quæ est secundum viam non meriti, sed propagationis. Quemadmodum enim Adam fuit a deo constitutus non ut singularis persona, sed ut principium totius humane nature a se in filios propagandæ cum dote immortalis vite, Ita Christus a deo institutus est nobis, non ut singularis solum persona, sed ut principium quoddam & caput spiritualis vite deriuandæ seu fluentis ab ipso in omnes qui regenerantur ex illo etiam in eos, qui propter ætatem nondum possunt nec credere, nec invocare illum. Meritum Christi sese habet ad membra fide sibi nexa ac coherentia perinde atq; sese habet meritum hominis ad seipsum, suum corpus, suaq; membra. Quemadmodum igitur homo non solum anime sed & corpori, suisq; membris omnibus dei gratia suffultis meretur incorruptionem & gloriam, ita Christus omnibus membris fide sibi colligatis meretur remissionem peccatorum, exaltationem & gloriam. Si iustus quisq; iuxta evangelij doctrinam persecutionem patiens propter iusticiam habet mercedem repositam in coelis, pro se & omnibus membris corporis sui, multo magis Christus orando, supplicando, contumelias, opprobria & mortem turpissimam

V ii mam

148 IOAN. DRIEDONIS DE CAPTIVITATE ET
 mam tolerando, propter iusticiam nostramque salutem, me-
 ruit nobis insitis per fidem membris in corpore suo & gra-
 tiam, & vitam æternam. Vnde & per vniuersa passim lo-
 ca scriptura prædicat Christum sese offerendo & supplican-
 do fecisse & deum patrem propitium nobis & nos sibi co-
 hæredes. Quemadmodum in psalmis ait ad illum pater,
 Postula a me, & dabo tibi gentes, hereditatem tuam.
 Exsupradictis est manifestum quod Christus non solum meruit nobis
 ut per gratiam dei iustificati assequeremur vitam æternam, sed etiam
 am meruit nobis adhuc impijs & iniustis, ut iustificare-
 mur & assequeremur gratiam ipsam primam, qua ex im-
 pijs iusti efficeremur. Proinde meruit non solum vivis mem-
 bris sui corporis, sed & mortuis, ut de non membris mem-
 bra fierent. Sed hoc Christi meritum non habet suam vim,
 & efficaciam in villo homine spiritualiter mortuo, nisi in eo
 cui fuerit applicatum, aut per fidem, aut per fidei sacramen-
 tum. Quemadmodum ait Apostolus. Quem deus proposu-
 it propitiatorem per fidem in sanguine eius. Ad hoc enim
 ut cuiusque prosit meritum istud oportet secundum legem dei
 communem accedere ministerium humanum. Qui creauit
 nos sine nobis, inquit Augustinus, non saluabit nos sine
 nobis. Ad percipiendum fructum meritorum passionis Chri-
 sti oportet etiam nos aliquid facere, quod tamen sine gratia
 eius nos præuenientis non faceremus. Quemadmodum Iu-
 deis interrogantibus apostolos. Quid faciemus viri fratres?
 Respondit Petrus. Poenitemini, & credite euangelio. In-
 fantibus, qui nihil adhuc peccauerunt propria voluntate, ap-
 plicatur meritum passionis Christi per voluntatem alienam,
 lauacrum regenerationis ministrantem.

*Sequitur huius partis articulus in quo soluntur
 de merito Christi argumenta.*

ed contra hæc videbuntur forsitan argumenta. Primum.
S Christus non solum meruit remissionem peccatorum
 credentibus, sed & meruit tam ipsam fidem qua credimus,
 quam ipsum etiam fidei sacramentum. Nam & ipsa fides & fidei
 sacramentum sunt etiam dei miserentis dona, docente
 postulo Paulo. Gratia saluati estis per fidem, & hoc non ex
 vobis

REDEMPTIONE GENERIS HUMANI, LI. VNVS 149
 vobis, dei enim donum est, non ex operibus, quoniam igitur
 modo per fidem applicatur unicuique Christi meritum, cum
 & ipsa fides, quæ prima est gratia, non datur nisi per domi-
 num Christum. Neque videtur quis gratiam dei posse habe-
 re aliunde, quam ex merito Christi. Nam si aliunde sit aliqua
 in nobis gratia quæ ex Christi merito, non erit Christus
 ipse fons omnis gratiæ. Vnde & hoc videtur significasse A-
 postolus, per Iesum fideles estis in deum. Caterum &
 Christus docuit ipsum credere, esse dei opus, hoc est, inquit,
 opus dei, ut credatis in eum, quæ misit ille, Ioannis vi. Præ-
 terea Christus si meruit unicuique electorum primam gratiam,
 & remissionem peccatorum, ergo Christus fecit unicui-
 que electo hæc esse debita, quoniam pacto igitur poterit stare
 unicuique electorum ex gratia & misericordia fieri remissio-
 nem peccatorum, & iustificationem. Tertium
 argumentum. Christus orauit deum pro gratia nobis com-
 municanda, & pro remissione peccatorum nostrorum & pro
 salute nostra, & ut acciperemus spiritum viuificantem. Vnde
 & ipse etiam iam in cælis residens orat pro nobis. Nam hoc
 dictum est post resurrectionem, qui & interpellat pro nobis.
 Videtur ergo Christus hæc non meruisse nobis. Orationes
 nempe et supplicationes ad quempiam directæ inintantur gra-
 tiæ & misericordiae eius, qui oratur. Merita vero apud quem-
 piam impensa innituntur iusticiæ.

Quartum argumentum. Quo nam modo
 stare potest Christi meritum fuisse sufficiens pro peccatis to-
 tius mundi, ipsumque sufficiens pro omnium hominum pec-
 catis diluendis esse mortuum, cum ipse nec pro omnibus orauit,
 nec omnium hominum salutem voluit, sed pro electis solum, quem-
 admodum ipse ait. Ego non pro omnibus rogo, sed pro his, quos
 dedisti mihi. Deinde Christus si pius & misericors adeo di-
 lexit humanum genus, ut mortem subire voluerit, & pro ini-
 micis suis crucifixoribus, cur ipse apud prophetam oras lo-
 quitur ad patrem. Non miserearis omnibus, qui operantur in-
 iquitatem, Appone iniquitatem super iniquitatem ipsorum,
 non intrent in iustitiam tuam, deleantur de libro viuentium.
 Item Christus si spontanea charitate voluit pati, qua ratione
 rogauit patrem ab inimicis & crucifixoribus liberari, loquens
 ab deum in psalmis, Erue me a psequentibus me, erue me de
 ini-

inimicis meis deus meus, de viris sanguinū libera me. Vnde & instante iam passionis tempore orauit, Pater si possibile est trāseat a me calix iste. & in psalmo 57. Vox ipsius est, vt quid domine repellis orationem meā, auerte faciē tuā a me.

Pro solutione istorū oportet aliqua prāmittere.

Primū. Omni gratia, quam meruit nobis Christus, prior est gratia seu misericordia dei pręuenientis, pręparantis, seu dantis nobis ipsum Christum, neq; enim Christus ipse meruit sibi vt ipse nasceretur deus, & homo de virgine, alienus ab omni obligatione peccati. Quod deus pater filiū suū vnigenitū daret pro vita mūdi eius, nullū fuit meritū Christi, sed illius causa efficiēs sola fuit voluntas dei secūdu bonitatē suā diligētis perditū genus hominum, dicente Euangelista. Sic deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret. Proinde mysterium hoc incarnationis ab apostolo Paulo vocatur sacramentum voluntatis dei secundum beneplacitum eius. Sumus quidem prędestinati in adoptionem filiorum per Christum Iesum, tanq; mediator, qui meruit nobis vt essemus dei filij adoptiui.

Eius autem, quod sic sumus prędestinati in adoptionem filiorum per Christum Iesum, nullum est Christi meritum, nam prędestinati in adoptionem filiorum, pręparatum est Christi meritum non propter vllum eiusdem Christi meritum, sed ex solo beneplacito dei miserentis, talem saluatorem, qui posset mereri pro humano genere, pręparantis, ne que enim ipse Christus meruit sibi vt nasceretur mediator noster, ac redemptor, essetq; caput nostrum, habens potestatem talem ac dignitatem, qua potuit satisfacere & mereri nobis, vt essemus filij adoptionis per gratiam qui eramus impij. Deinde neq; ex meritis Christi sunt pręparationes, quales longe ante Christum natus deus in lege, in prophetis, & in psalmis pręparauit, & reuelauit populo suo miserum se Christum filium suum futurum redemptorem, lumen gentium, virginemq; electam, que pareret Emanuelem, in quem sperantes fieri possent salui. Sed hæc omnia sunt beneficia quædam gratuita, ex dei miserentis bonitate ordinata ad Christum ipsum illiusq; meritum tanquam ad finem, dicente Apostolo Paulo. Finis legis Christus est ad iusticiam omni credenti. Ex his ergo patet esse quædam gratuita

gratuita humano generi impensa, non tanquam premia meriti Christi, sed tanquam pręparationis ad Christum ipsum illiusq; meritū ordinata ac pręparata ex sola voluntate dei pro sua bonitate volentis misereri humani generis. Sunt autem hæc ad penetrandum intellectum scripturarum diligenter obseruanda. Passim inculcat & copulat Apostolus Paulus per Iesum Christū secundum propositum voluntatis dei, in laudē glorię gratię suę, redēptionē per sanguinē eius remissionem peccatorum secundum diuitias gratię eius. ad Ephesios priō, Benedict⁹ deus & pater domini nostri Iesu Christi, qui prędestinavit nos in adoptionē filiorū per Christum Iesum, in ipsum secundum propositum voluntatis dei in laudem glorię gratię suę, in qua gratificauit nos in dilecto filio, in quo habemus redēptionē per sanguinem eius remissionem peccatorum secundum diuitias gratię eius, que superabundauit in nobis in sapientia & prudentia, vt notum faceret nobis sacramentum voluntatis suę, ac si dicat, Facti sumus adoptionis filij per Christū Iesum tanq; mediatorem, & per meritū illius. Sed eius quod sumus sic prędestinati per Christum Iesum causa est nō meritū Christi, sed propositū diuinę voluntatis in laudem glorię gratię suę deriuatę ad nos per eundē Christū Iesum, qui sanguinē suum soluit pretium p peccatis nostris, quorum remissionē consequuti sumus nō secundū nostra merita, sed secundum abundantiam gratię illius, quam fecit copiosam atq; abundantem in nobis. Item ad Rom. tertio, Iustificati gratis per gratiam ipsius, per redēptionem, quę est in Christo, quem proposuit deus propiciatorem, per fidem in sanguine ipsius ad ostensionem iustitię suę, propter remissionem pręcedētū delictorum in sustentatione dei ab ostensione iustitię suę, in hoc tempore, vt sit ipse iustus et iustificans eū, qui ex fide in Iesū Christū. Ponderanda sunt verba singula ad penetranda sacratissimę redēptionis mysteria supradicta, emptionē redēptionē, venditionem, satisfactionē, reconciliationē et meritum. Gratis, inquit, iustificati sumus, hoc est absq; meritis nostris, et ideo iustificatio hæc nō redditur tanq; merces nostrorum operū siue sint opera legis. Moyse siue opera legis nature. Et ne putaretur hæc iustificatio fieri absq; vllō dono nobis dato, ideo subiicit per gratiam. Nō satis erat dicere gratis

192 IOAN. DRIEDONIS DE CAPTIVITATE ET
tis sed gratis iquit & per gratiā. Et ne putaretur hæc gratia
absq; vlla satisfactione & meritis fieri humano generi, con-
tinuo adiecit per redemptionem, quæ est i Christo Iesu, aperte
insinuans hanc iustificationē non haberi absq; meritis Chri-
sti suam carnē & suum sanguinē i pretiū exoluētis p mūdi
vita. Deinde nullam esse discordiā inter hanc emptionē, me-
ritum, seu satisfactionē, et gratiā, ostendit quæ sequitur parti-
cula, quem proposuit deus propitiatorem tanq; dicat, q; talis
nobis preparatus sit redēptor, est ex voluntate dei miserētis.
Rursus ne putaretur hæc misericordiā fieri absq; vllō liberi
arbitrii nostri opere adiecit per fidem in sanguine eius
tanq; dicat, deus ipse pro sua misericordiā absq; meritis no-
stris talem proposuit ac præparauit, in quem credētes iustifi-
caremur. Huiuscemodi redemptiōis seu satisfactōis fructus,
quia non ad omnes peruenit, Ideo subiungens docet, quidnā
hoc sit, per quod huiuscemodi propiciationis effectus seu fru-
ctus in vnum quēq; perueniat, per fidem inquit, in sangui-
ne eius, et hæc omnia fecit deus ad ostēsiōnē iustitiæ suæ, hoc
ē, vt ostēderet se iustum, veracem, seu fidelem i pmissis suis,
volens hoc pacto ostendere se esse autorem omnis iustitiæ hu-
manæ, talem pro sua misericordiā largiens humano generi
redemptorē seu propitiatorē, sicut ante misericorditer promi-
serat. Et quia posset quispiā arbitrari ex his consequēs esse
ante sanguinem Christi fultū nō potuisse peccata remitti, si-
gnificauit hanc iustitiā fuisse factam propter remissio-
nem præteritorum peccatorum, quæ erant sub priori testa-
mento. sed hæc ipsa peccata interim māsisse i sustentatione
seu toleratiā dei, nondum admittētis homines illos, quibus
sic peccata fuerāt remissa, ad assequēdā hæreditatem æternā,
quod est opus iustitiæ abundantioris, quæ facta est hoc tem-
pore per Christum aperientem ianuam regni cœlorū. Vnde
de huius clausulæ intellectum latius explicat idem Paulus
ad Hebræos nono, dicēs, Propter hæc Christus noui testamē-
ti mediator est, vt morte intercedente ad remissionem earū
preuaricationum, quæ erant sub priori testamento, hi qui
vocati sunt, promissionē accipiāt æternæ hereditatis. Quod
ad Romanos dicit propter remissionē præcedentium deli-
ctorū, hoc ad Hebræos explicat ad remissionem earū preuari-
cationū, quæ erant sub priori testamento. Preuaricationes
ergo

REDEMPTIONE GENERIS HVMA. LIB. VNVS. 193
ergo quæ erāt sub priori seu veteri testamēto, quātū ad iusti-
ficationē, a culpa tollebātur quidē per virtutem Christi tūc
futuri, sed quantum ad assequutionem æternæ hæreditatis
pmissæ nō poterāt remitti, nisi intercedente seu interueniē-
te morte. Secundo ex supra dictis est supponendum q;
etsi interdū multa premia sint tempore priora suis meritis,
quemadmodum gratia iustificationis Adæ poenitentis fuit
premiū Christi longe post patientis, omne tamen meritum
secūdū naturę ordinē prius est premio ex ordinatione eius,
qui premiū ppter præuisū aliquod meritū largit. Talis enī
fuit ordo diuinæ iustitię vt nulli Adæ filio daretur gratia
nisi ppter Christi merita vel vt pūsa futura vel vt exhibita.
Tertio pro solutiōib; obiectiōnū cōuenit præmittere ipsā
gratiā omnibus virtutibus præstare merendi vim & effi-
caciā. Neq; enim valor operū vllius virtutis dignus esset
æterna gloria, si non persona operantis esset deo grata seu
accepta. Primum respexit deus ad Abel, deinde ad munera
eius. Vnde neq; spes absq; gratia ad merēdū sufficiens esset,
neq; item charitas ipsa creata, si per dei potentiā absolutam
relinqueretur qualitas in anima nuda absq; spiritu sancto
inhabitante animā & mirabili quodā modo viuificante &
gratificante, faceret opera habere merendi vim seu efficaciam.
Fides, spes, charitas, secūdum Apostolū tria hæc manent in
hac vita, quæ cum habeant deum vt obiectum & vltimum
finem, dirigunt actus aliarum virtutum in eūdē vltimum
finē. At vero gratia, qua sumus deo grati & accepti, præ-
stat nō solum alijs virtutibus, sed & ipsi fidei, spei, & chari-
tati vim seu efficaciam iustificandi atq; merendi vitæ æter-
nam. Et quemadmodum fides iuxta Pauli apostoli doctri-
nam reputatur homini credēti in deum ab iustitiā secū-
dum propositū gratiæ, ita spes & charitas sperantibus ac di-
ligentibus deum ad iusticiā reputantur secundum propo-
situm gratiæ. Quod si charitas ipsa diffusa in cordibus
nostris per spiritum sanctum sit substantialiter gratia ipsa,
qua super omnia deum ipsū charum seu dilectum ha-
bentes efficiamur grati deo & cōsortes diuinę naturę, tū cha-
ritas est ipsa gratia propter Christi merita in nobis diffusa
p spiritū factū nobis datum inhabitantem & sanctificantē
corda nostra, secūdū quā ceu formā iherētē sumus grati &
X i chari

144 IOAN. DRIEDONIS DE CAPTIVITATE ET
chari deo. Ad primam igitur obiectionem, qua dicitur, Chri-
stus meruit non modo remissionem peccatorum nobis cre-
dentibus, sed & ipsam fidem, ut fieremus ex incredulis
credentes, cum & ipsa fides sit dei misericordis donum. Respondeo
ex supra dictis patet non esse consequens, Si fides sit dei
misericordis donum, quod ergo sit nobis datum propter Chri-
sti meritum. Aliud est aliquid esse a Christo deo seu donum
dei, aliud esse ex merito Christi. Omnem gratiam, quam me-
ruit nobis Christus praeuenit dei misericordia secundum quam
& datus est nobis Christus, & in lege & in prophetis lon-
ge ante reuelatus. Sic & dispositiones, quibus unicuique ele-
cto meritum Christi applicatur, sunt quidem gratuita dona
dei misericordis sua bonitate, haec praeparantis his, quos ipse pro
merito Christi saluare decreuerit. Sed non sunt praemia
ex Christi merito, quemadmodum quod homines sumus industrii,
praestantes viribus, atque ingenijs habemus a deo patre & Chri-
sto filio, sed non ex Christi precibus, non ex merito passio-
nis aut mortis illius, neque enim Christus venit in carnem
passurus & moriturus pro nobis ut nasceremur creaturae
rationales, praestantes corpore aut ingenio, siquidem talis ho-
minum diuersitas extitisset etiam si Christus in mortalem
carnem non venisset, sed venit ut prime homines recti in
Adam secundum dei bonitatem creati iustificaremur a pec-
catis, & reconciliaremur deo patri, & assequeremur vitam coe-
lestis paradisi, quam in Adam perdidideramus omnes.
Quod si iam forsitan quispiam obiecerit. Quisquis mere-
tur praemium aliquod is & meretur illud omne, sine quo praemium
illud haberi non potest, Christus ergo si meruit electis pra-
mium, sequitur eum & meruisse illis fidem omnemque etiam
dispositionem, sine qua gratiam participare non possunt.
Respondeo, ex superioribus liquido patet falsam esse propo-
sitionem antecedentem. Nam si hoc daretur pari ratione ius-
ti tam veteris quam nouae legis homines cum meruerint
vitam aeternam, meruissent quoque tam gratiam primam quam
domini nostri Iesu Christi incarnationem, quod constat esse
falsissimum. Deinde & Christus cum meruerit nobis vi-
tam aeternam, etiam meruisset sibi gratiam suam atque hypostaticam hu-
manae naturae cum diuina unione, sine qua nobis mereri non
potuit. Sciendum igitur nonnulla esse quae non solummodo ad
praemium participandum, sed ad merendum siue ad hoc ut quispiam
mere

REDEMPTIONE GENERIS HVMA. LIB. VNVS. 145
mereri posset sunt necessaria, cuiusmodi sunt natura ipsa, ratio
nalis voluntas, incarnatio domini nostri Iesu Christi, quae sunt
seu initia quaedam atque praesupposita ante omnem meritum humanum.
Caeterum in argumeto, cum assumis neminem posse habere gratiam
aliunde quam ex meritis Christi, Respondeo gratiam illam qua quis
iustificatur, per quam et remissionem peccatorum et vitam aeternam assequitur
nemo potest habere aliunde quam ex merito Christi. Verum haec
gratia prior est gratuita quaedam, id est gratuita dei motio seu pre-
paratio constituta in Christum, tamquam in suam ordinationem. Caeterum do-
nemus fidem in nobis esse primam gratiam cadentem sub merito Chri-
sti, nihilominus iusta fieri interrogatio, cur gratia ista non pue-
niant in omnes. Adeo filios. Ad quam sane interrogationem ex scriptu-
ris sacris nihil possumus certius respondere quam asserere hoc pue-
nire parti ex praedestinatione dei, hunc pro sua misericordia ad
fidem eligentis, istum autem iusto iudicio suo deserentis, parti ex li-
bero arbitrio hominis, nunc sese ad accipiendum fidem accommodan-
tis, nunc autem contententis motionem, suasionem, seu tractum dei, ani-
mam ad credendum excitantis. Fides igitur ex dei gratia homini
datur & per fidem etiam gratia homini datur, sed diuerso modo no-
mine gratiae accepto. Per motum fidei gratia iustificans datur.
Ipsa vero fides datur ex gratia, id est ex gratuita bonitate dei,
sic intus trahentes hominem quemadmodum aptum nouit, ut obe-
diat, sicut ait Saluator. Nemo potest venire ad me nisi pater
meus traxerit illum. Venire ad me, id est mihi sociari pro fide ac parti-
cipe esse meritorum meorum, nisi pater meus sua motione
gratuita pulsauerit cor eius, ut credat in me. Post lapsum pri-
mi hominis nulli unquam homini pro pagato ex Adama data est gratia ius-
tificans, nisi pro fide in Iesum racitam vel explicitam. Ad fidem au-
tem huiusmodi quia nemo puenit, nisi celitus a patre tractus.
proinde ne & fides ipsa sit superba & ne gloriae in fide, tamquam in
merito suo, Ideo & ipsa fides definit esse gratia, id est donum quod
datur gratuitum, & hoc est pro quod unicuique electo meritum Chri-
sti ad assequendum gratiam iustificantem applicat secundum benepla-
citurum diuinae voluntatis decernentis eam unicuique esse viam puenientem
ad participandum fructum ac meritum Christi. In hac sententia ver-
git Apostolicum verbum, fides reputatur ad iusticiam secundum propositum
tuum gratiae dei. Huc quoque tendit, quod Aug. in libro de predesti-
nacione. iquit, homo quoscumque ab initio fidei ea gratia sit christianus, quae se-
cundum deum ab initio facta est Christus loquens de gratia praedestina-

tionis. Quemadmodum igitur Christus non ex villo merito, sed ex prædestinatione habuit, vt nasceretur Christus, sic & homo quisq; electus non ex meritis Christi, sed ex prædestinatione diuina habet quod sit ad consequendam efficaciam meritorum Christi cõditus, & prædestinatus. Patebunt autem hæc latius in libro de concordia diuine prædest. & liberi arbitrii. Ex quibus cõsequens est effectus quosdam gratuitos cõtineri in cõgerie effectuum prædestinationis diuinæ, qui non sūt in serie effectiuum meritorum Christi. Verbum autem apostoli ad Ephesios primo dicentis, prædestinauit nos in adoptionem filiorum per Iesum Christum, accipiendum est vt sermo ille, per Iesum intelligatur relatus ad diuinæ prædestinationis effectum, videlicet ad adoptionem filiorum. Iesus nempe etsi sit causa meritoria, ac media gratiæ, qua sumus adoptionis filij Christo coheredes, per quem & deus, vt inquit apostolus Petrus, magna & pretiosa promissa nobis donauit, vt diuinæ simus consortes naturæ, Petri primo, non tamen est causa meritoria, neq; æternæ prædestinationis diuinæ neq; omnium effectuum illius. Quod ergo in scripturis deus dicitur fide iustificare aut purificare corda, in hunc sensum est accipiendum, quod motus fidei in Iesum habeat vim seu efficaciam mundandi, iustificandi, aut merendi, hoc habet a gratia data ex ipsius Christi merito per motum fidei nobis applicato. Vnde & huius cõsideratione dicat Paulus apostolus ad Romanos. 4. Credenti in eum, qui iustificat impium, reputatur fides eius ad iustitiã secundum propositum gratiæ dei, Aperte insinuans neq; fidem neq; nostrum credere mereri iustitiã, sed reputari ad iustitiã secundum propositum gratiæ dei statuentis meritum Christi ad iustificationem prodesse omnibus, qui credunt in ipsum. Ad id quod cõsequenter in argumento assumitur, si aliunde q̃ ex Christi merito sit aliqua in nobis gratia, non erit ergo Christus fons omnis gratiæ, facilis est responsio, siquidem patet ex supra dictis Christum esse fontem omnis gratiæ, id est omnis doni gratuiti largitorem & datorem vna cum patre & spiritu sancto, sed non inde consequens est Christum esse fontem omnis gratiæ meritorium. Nam & ex iam dictis liquido constat Christum neq; sibi neq; angelis meruisse gratiam, neq; patres veteris legis,

neq;

neq; virginem Mariam meruisse filij dei incarnationem, neq; motum fidei vllius liberi arbitrii credentis in Christum esse vnq; meritorium iustificationis, aut salutis aut iustificationis gratiæ. Verum tamen est omne opus diuinæ misericordiæ ad salutem electorum post lapsum Adæ præparatum aut dari ex merito Christi aut ordinari ad ipsum Christum meritumq; eius. Verum insuper est neq; fidem in Christum neq; præparationem vllam talem fuisse gratiæ futuram, si Christus non fuisset incarnandus, sed non hinc cõsequens est illa dari nobis ex merito Christi. Jam si dixeris. Christus orauit pro nō membris vt membra fierent ecclesiæ suæ pro infidelibus incredulis & impijs, vt ipsi nondum credentes fierent credentes. Vnde & ipse pro persequentibus & calumniantibus, id est incredulis & pertinacibus fidem oppugnantibus orare docuit, quod & teste Cypriano petimus in oratione dominicã, Fiat voluntas tua sicut in cœlo & in terra. Videtur igitur fides vnicuiq; electo dari ex merito. Respondeo. Christus vtiq; orauit pro nō membris ecclesiæ suæ vt membra fierent, pro incredulis vt crederent, sed nō inde consequens est fidem vnicuiq; electo esse præparatam ex merito Christi. Nam Christus orauit solum pro his, qui erant a deo gratis ad habendum fidem electi, nō vt illis meritum suum esset præparatum, non vt ad fidem, per quam fierent participes meritorum eius, essent prædestinati, sed vt sic prædestinati per eandem fidem absq; vllis proprijs meritis assequerentur gratiam & remissionem peccatorum propter eadem Christi merita, que deus pater deputat vnicuiq; applicata, qui in ipsum Iesum crediderit & baptizatus fuerit. Vnde & huius cõsideratione opera & merita Christi sunt quodammodo per fidei copulam facta opera & merita nostra, quo sit, vt dum propter merita & opera Christi aliquid datur nobis, hoc & propter opera nostra dari dicatur. Sic docet Augustinus vitam æternam dum paruulis re generatis datur propter Christi merita, simul & dari propter ipsorum opera, manetq; vniuersalis veritas illius quod dicitur, Tu reddis vnicuiq; iuxta opera sua, & alibi, Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisq; prout gessit in corpore siue bonum siue malum, secundum ad Corinthios. sexto, Vide super hac re Augustinum

in

in epistola ad Vitalem. Ceterū & hic sciendū q̄ Christus etiam secundum formam humanam omnium futurorū præsciū sciēbat, vt iquit Augustinus, eos p̄ quibus sanguinē suum effundebat. Videns itaq̄ tam eos, qui erant ī eum credituri, q̄ et eos, qui credituri non erant, nō pro permanfuris reprobis, & incredulis orabat, sed pro illis, quos videbat credituros, quemadmodum & ipse testatur apud Ioannem ad patrem loquens. Ego pro eis rogo, non pro mundo rogo, sed pro his, quos dedisti mihi, & pro eis ego sanctifico me ipsum, vt sint & ipsi sanctificati in veritate, non pro eis autem tantum rogo, sed & pro eis, qui credituri sunt per verbum eorum in me, vt omnes vnum sint sicut tu pater in me & ego in te, & vt ipsi in nobis sint vnum, vt credat mundus, quia tu me misisti, Iohannis decimooctauo. Ex sermone isto Christi duæ sunt considerandæ sententiæ.

Prima Christus non pro reprobis, sed solum pro electis rogauit, & his quidē oībus siue tunc in carne viuētibz, siue postea futuris per verbum Euangelij credituris.

Secunda sententia. Christus tria orauit pro ipsis. Primum vt ipsi sit vnū oēs, & sanctificati ī veritate. Secundū vt ipsi ī ipso & in patre vnum sint. Tertiū vt mūd⁹ credat ipsū a patre missū. Et ideo verbū rogo vbiq̄ iqt Aug. ponēdū est vt sensus sit, rogo vt oēs vnū sit sicut tu in me, & ego in te, rogo vt ipsi vnū sint in nobis, rogo vt mūdus credat, quia tu me misisti. Ex qua sententia vtiq̄ consequens est Christum rogasse quidem pro electis vt crederent, qui & si fuerant ad fidem assequendum prædestinati, non tamen inde sequitur Christum aut meruisse, aut rogasse pro illis, vt ad fidē assequēdū essēt prædestinati. Neq̄ itē sequitur Christū rogasse pro mundo illo vt sic traheretur a patre qualiter illi mundo aptum nouerat vt crederet, atq̄ ita mundum illum prædestinatorū hominum credidisse propter preces Christi, alium autem mundum reproborum non credidisse, eo q̄ non pro illo rogauerit Christus. Nam si hoc quispiam dixerit, mox percunctabimur. Cur ergo pietissimus Christus miserator, misericors, & clementissimus dominus, in quo & dolor compassionis, secundum quam miseris humani generis condoluit, longe grauior fuit dolore passionis quam in carne sua sensit, qui & iuxta propheticum verbum

būm non vult mortem vllius peccatoris, sed magis vt conuertatur & viuatur, non pro omnibus rogauit, quatenus ita traherentur a patre cœlesti vt crederent, qui vtiq̄ credidissent omnes, si pro omnibus orasset. Hic non habemus quod couenientius videatur esse respondendum, q̄ vt dicamus, quod Christus voluntatem suam seruans semper diuinæ voluntati conformem pro illis duntaxat rogauit, quos deus secundum æternum & benignum suum iudiciū illi dederat, vt crederent, vt scilicet credentes illi assequerentur gratiam & remissionem peccatorum propter merita incarnationis, passionis, & mortis ipsius. Atque ita per Iesum Christum est gratia omnibus secundum æternum dei propositum prædestinatis in eum credituris, aut creditibus, quos & ipse deus ad fidem, ad gratiam, & ad vitam æternam dilexit ante mundi constitutionem.

Ex his igitur primum liquet reconciliationem, qua sumus deo per mortē filij eius reconciliati, non sic, vt & iquit Augustinus, accipiendam esse, quasi filius ideo nos deo reconciliauerit, vt iam deus inciperet amare nos, quos oderat, sicut reconciliatur inimicus inimico, vt deinceps sint amici, & inuicem diligant, qui oderant, sed sic accipiendā esse, vt iam nos reconciliati simus ei ab æterno diligenti nos, cum quo nos propter peccatum inimicitias habebam⁹, ille vero charitatem erga nos habebat etiam cum inimicitias aduersus eum operaremur. Ille semper dilexit nos, & tamen ei verissime dictum est. Odisti omnes qui operantur iniquitatem, proinde & miro atque diuino quodam modo nos diligebat etiam quando nos oderat, odiens iniquitatem in nobis, diligens tamen nos ad gratiæ suæ beneficium largiendum propter Christi meritum.

Secundo patet, quod Christus neq̄ orauit hoc quod ipse esset saluator mundi & crearetur tam dignus tantaque præditus gratia, qua possit satisfacere, & humano generi primam gratiam atque remissionem peccatorum promereri, sed de his beneficijs a deo patre sibi datis gratias agebat. Tertiū patet, quod neque orauit, neque meruit pro impijs & incredulis, vt ipsi in impietate sua siue incredulitate permanentes assequerentur gratiam & remissionem peccatorum, quia hoc est impossibile.

Neq̄

neq; item orauit aut meruit vt gratia suaq; merita fierent vlli filio Ade debita, quia iam gratia nō esset gratia, sed meruit & orauit vt pridem impij atq; increduli, qui cœlitus inuitati in ipsum credere uoluerint & baptizati fuerint gratis .i. absq; proprijs meritis assequerentur gratiam & veniam peccatorū. Vnde baptismus, motus fidei, ceterq; dispositiones secundū naturam precedētes gratiā ex se sunt insufficientes ad gratiam, sufficientes vero propter Christi meritū virtualiter in illis cōtentū secundū beneplacitū dei patris sic ordinātis, vt patet in scripturis reuelatis, qui & aliter etiam ordinare potuisset si placuisset. Quarto patet sermo nē scripturę designātis iusticiam & salutē nostrā esse aut ex fide in Iesum, aut per fidem, seu per motum fidei non sic esse intelligendū tanq; per fidem mereamur iustificationē, aut gratiam remissionis peccatorū, neq; enim fidei aut charitatis motus neq; vllius liberi arbitrij nostri, actus est iustificantis gratiæ meritorius, sed sic est accipiendū ex fide in Iesum nos iustificari, quod in vnoquoq; adulto motus fidei est preparatio seu dispositio, secundum quam anima cœlitus attracta disposita est seu apta ad participandum fructum & merita Christi. Ille autem gratuita fidei motus in primo iustificationis momento, & si sit celestis premij meritorius secundum gratiam, quæ tunc infunditur, non tamen est meritorius, sed effectus potius gratiæ illius, estq; actus ille hac ipsa gratia secundum ordinem nature quodammodo prior, & quodammodo posterior. Prior quidem, quatenus est actus liberi arbitrij cœlitus attracti atq; vocati, præparatus ad participandum efficaciam meritorum Christi, posterior vero quatenus est actus æternę vitæ meritorius. Quinto ex supradictis sequitur gratiā, quæ est principium omnis meriti, non posse esse vllius meriti premium, & ideo incarnationem domini nostri Iesu, quæ super humanum genus est omnis gratiæ principium, iuxta illud, Gratia & veritas per Iesum Christum facta est, non posse esse vllius meriti premiū, quibus sit vt neq; patriarchæ & prophete, neq; virgo Maria, meruerint Christum incarnari. Ex eisdem quoq; patet responsio ad id quod deinceps in obiectionibus assumitur. Christus si meruit vnicuiq; primam gratiam, qua ex impio fiat iustus, ergo Christus

suo

suo merito fecit primam gratiam eidem impio debitam. Respondeo id consequens non esse, nam Christum meruisse se remissionem peccatorum, & primam gratiā impijs, non est sic accipiendū, quod Christus suis meritis fecerit primam gratiam esse debitam vlli impio aut incredulo, aut vllis meritis seu operibus impijs, sed quod ipse Christus fecerit illam debitam suis meritis per fidem applicatis hominibus prius impio iam credenti & resipiscēti ab impietate sua. Iam si dixeris. Si Christus suis meritis non fecit primam gratiam vlli homini debitam, quam igitur ratione ipse dicitur meruisse primam gratiam, cū mereri alteri aliquid apud alterum nihil sit aliud q; suis operibus facere hoc esse debitum illi, dicente Apostolo Paulo, ei qui operatur, merces imputatur non secundum gratiam, sed secundum debitum tanquam dicat, homini qui operando meretur, merces est debita, Facilis est responsio. Nam gratia illa ē debita non homini illi, non meritis personę sic credentis, sed meritis Christi per fidei copulam transeuntibus in personam sic credentem, & hoc quidem ex sola voluntate dei sapienter ordinantis fructum passionis unigeniti filij sui peruenire in vnumquemq; per fidem in sanguine eius, dicente Apostolo. Quem proposuit deus propitiatorem per fidem in sanguine eius. Quod si vltime roges, cur dei misericordia huic & non illi voluit Christi merita applicari. Respondeo ex prædictis vnicuiq; Christi merita applicantur per fidē & sacramentum fidei. Et quia motus fidei est opus dei simul & hominis voluntarie consentientis diuinę suasioni, misericorditer præuenientis vnumquemq; electorum, suo autem præueniens, quæ solius dei ē opus vnicuiq; electo datur non ex debito, sed ex ipsius dei miserentis bonitate. Ideo quod merita Christi non omnibus hominibus, sed huic non illi applicantur, partim est ex libero arbitrio hominis volentis aut credentis aut non credentis, partim ex electione dei volentis hunc, non illum ita præuenire qualiter aptum nouit vt obediat. Hanc autem discretionem inter homines electos, & eligendos ad gratiam salutarem, statuit deus pro sua sapientia ad ostendendum suam iustitiam, simul & misericordiam, vt videlicet pro sua bonitate misericordiam, & gratiam in electos, & pro iusto suo iudicio suam iustitiam

Y i tiam

tiā notam faciat in vasa ire. Ceterum ad id ergo q̄ cōsequēter in obiectiōibus assumit, Christus si meruit vni-
 cuiq̄ electorum primam gratiā & remissionē peccatorū,
 qua ratione orauit deum pro gratiā illis communicanda, &
 pro remissionē peccatorum. Pater, inquit, ignosce illis, quia
 nesciunt quid faciūt. Orationes preces, & supplicationes
 ad aliquem porrectæ innituntur gratiā, atq̄ misericordiā
 ignoscentis, merita vero apud quempiam impensa innitūt
 iustitię. Respondeo nullū esse meritum apud deum, nisi
 quod ex gratiā eius est factum. Meritū nostrum est ex gra-
 tiā, quam accepimus per Christum dominum, seu per illius
 meritum, meritū autē Christi est ex gratiā non quā ipse acce-
 pit per sui ipsius aut alterius meritum, sed quā ipse accepit
 a deo preter omne meritū. Sicut ergo iusti innixi gratiē &
 meritis Christi orantes, Adueniat regnū tuum, merentur
 illud apud deū. Ita & Christ⁹ initēs gratiē cœlit⁹ acceptē
 humana natura, porrigēs preces p nobis meruit primā gra-
 tiā nō sibi, sed nobis q̄bus meruit, & vitā æternā quę i scri-
 pturis sacris appellat merces, premiū, & iustitię corona. De
 clarāt autē hęc latius in capitulo de merito. Ad scripturas
 in vltima obiectiōe recitatas, quib⁹ videt significari Chri-
 stum orasse patrem, vt non misereret oīm, Respondeo
 Christū hęc dixisse per verba imperatiui vel optatiui modi,
 nō affectu optantis & orantis contraria salutē eorum, sed iu-
 dicio pregnantis, & conformantis se diuine voluntati.
 Quę igitur filius ad patrem dicit, Fiat mensa eorum corā
 ipsiis i laqueum, & non intrent in iustitiā tuā, delectantur de
 libro viuentium, & cum iustis non scribantur. Appone ini-
 quitatem super iniquitatē eorū. Hęc & id genus alia sunt
 accipienda non tanq̄ in se optata quædam ac desiderata a fi-
 lio, qui non delectatur in perditionibus nostris, sed tanq̄ pre-
 nuntiata quædam futura a deo non solū vt permittēte, sed
 vt iudice irato & vindicante vnum peccatum per aliud pec-
 catum, apponēdo causas, quibus ille populus dur⁹ est de pec-
 cato in peccatum rursurus. Aut si optantis voto talia quę-
 dam dixerit, veluti quod ait non miseraris omnibus, qui
 operantur iniquitatem, postulat vt illorum peccata in hac
 vita non remaneant impunita, vt cōuertantur emendabiles,
 inemendabiles autem auferantur vt non præualeant aduer-
 sus ill

sus iustos. Ad id quod pro corroboratione vltimi argumētū
 adducitur patet responsio ex his quæ in prima parte huius
 cap. de bello diximus. Scripturas videlicet, quibus significa-
 catur Christus patrē pro ereptione & liberatione ab inimi-
 cis suis orare, esse accipiendas non quod Christus postulaue-
 rit euadere passionē trāsitorie mortis, ad hanc enim oblat⁹
 est, quia voluit, sed quod postulauerit resuscitari ad vitam
 immortalem, & moriendo destruere mortem nostram, & re-
 surgendo vitam nostram reparare, & ita inimicos & ho-
 stes nostros uincere, vt amplius non dominantur nobis ad
 mortem. Vnde in omnibus scripturis commemorantibus
 passionem dominicam, cum Christus ipse loquitur oportet
 intelligere ipsum Christum loquētem non solū vt personā
 singularem, sed vt caput totū corp⁹ suum mysticum cum o-
 mnibus mēbris suis, & ita oportet verba quæ loquitur in-
 terdum accipere tanq̄ dicta non pro sola sui ipsius persona,
 sed et pro mēbris in corpore suo quod est ecclesia. Pro nobis
 itaq̄ hęc Christus orauit, vt nos liberaremur & eriperemur
 ab inimicis animarum nostrarum, & ab his qui volūt
 interficere ipsum Christum in nobis qui moluntur extin-
 guere nomen ei⁹ odorē bonæ famæ, & fidē ipsius. Proinde
 oratiōes istę Christi sunt exauditæ. Ab initio vsq̄ in consu-
 mationē seculi eripitur Christus ab inimicis & ab insurgē-
 tibus in illum, ab insurgentibus quidem tota die, toto tem-
 pore, q̄ hic viuimus, constituētibus prælia aduers⁹ nos vsq̄
 in consummationem seculi, viuūt Christus in electis hic
 sub mortali carne peregrinātibus, & tota die non cessat hō
 malus carnalis & terrestris Adam esse molestus. Ille tota
 etiā die inimicus noster diabolus circuit querens quē de-
 uoret. Hacten⁹ de emptiōe, satisfactiōe, & meritis Christi.

*Sequitur huius partis articulus quintus, in quo demonstratur
 Christus esse mediator, sacrificiū, & ecclesiæ caput.*

Reliquum est vt iam doceamus dominum nostrū Chri-
 stum esse mediatorem, sacrificiū, & caput nostrum.
 Primum autem ad hęc cognoscenda ex superioribus
 recolere oportet, quę nam appellationibus horū nominū si-
 gnificentur. In his sacratissime redemptionis mysterijs oīa
 coherēt, & ideo cogimur fræquentius eadem atq̄ eadem
 repetere. Ex superioribus patuit aliud esse redimere, aliud

fatissacere de ratione satisfactionis propter offensam commissam debita esse pro emenda tantum luere aut solvere quam sat iustitie secundum gravitatem offensae de ratione redemptionis esse pro liberatione alterius pretium exolvere, seu pretio exoluto mercem recuperare. Ita de ratione mediatoris est inter offensus & offensus agere reconciliationis officium & habere communionem quadam cum utrisque partibus inter quas mediat. De ratione autem capitis est, esse conformis. i. similis formae cum membris ceteris, & inter illa praecipuum tenere locum, & omnes totius corporis habere sensus. Unde in homine proprietates capiti peculiares sunt tres. Prima caput in unoquoque homine est eiusdem naturae membris ceteris, & inter omnia membra dignissimum, tum propter altitudinem & sublimitatem situm supra membra cetera, tum propter eminentiam operationum sensuumque nobiliores ac digniores vigent in capite, quales sunt quinque sensus externi, & item interni, vis imaginativa atque memoria, quorum organa sunt in capite. Secunda proprietas peculiaris capiti est. Caput in unoquoque est principium & origo virium animalium, dans videlicet ceteris membris sensum & motum. Verum quidem est cor in animali esse principium virtutis vitalis, radix vitae, a quo in cetera membra derivantur, vita, spiritusque vitales. Unde solet proverbio dici, in animali cor esse primum vivens, & ultimum moriens. Caput vero excelsissimum & proximum caelo ratione sensuum illic vigentium, regimen habens vitae derivatae a corde, principium est virtutis sentiendi atque movendi, initium omnium sensuum atque nervorum commotionis voluntariae. Tertia proprietas peculiaris capiti est dirigere cetera membra in operationibus suis, propter sensus & vires cognitivas, quae vigent in illo. Haec de ratione capitis. De ratione autem sacrificij, est esse oblationem sacratam deo, tanquam universali omnium domino. Unde reconciliationis effectus ad rationem sacrificij, extrinsecus se habet, quemadmodum primo capite huius declaravimus, potest enim sacrificium a sacrificante ordinari, vel ad placandum deum iratum vel adorandum illum seu ad agendum gratias illi. Dicitur autem sacrificium quasi sacrum factum, a sacrificio quod est sacrum facio. Omnis enim oblatio id est omnis res siue externa sit siue interna spontanea data, seu presentata deo, tanquam supremo omnium domino proprie

proprie sacrificium appellatur, & ideo per oblationem intelligimus non actum solum, sed & donum ipsum oblatum siue sit cor nostrum, siue motus cordis, aut dona, aut homo se offerens deo. Unde iuxta prophetam. Sacrificium deo est spiritus contribulatus, & ipsa laus dei ac gratiarum actio, insuper & carnis nostrae mortificatio, sacrificia appellantur. Omnis pontifex ex hominibus assumptus est pro hominibus constituitur in his quae ad illum sunt ut offerat dona & sacrificia pro peccatis, ad Hebraeos. 5. Sacrificium, inquit Augustinus, est quicquid offerentes in deum ordinamus, siue sit opus nostrum siue nosmetipsi, siue dona quae a deo accepimus, siue corpus, siue anima, siue totum ex anima & corpore, siue tota ecclesia per organum sacerdotis semetipsam offerens deo in sacrificio missa. Sic & in altaris mysterio tota sacerdotis actio in votis & precibus, sacerdos quoque semetipsum offerens cum ecclesia tota & ipse item Christus nobis in specie panis & vini datus deo presentatus, sacrificium appellatur. Nam & si interdum aliud corpus Christi, aliud sacrificium corporis appelletur, sicuti aliud vitulus, aliud oblatio vituli, tamen & ipse Christus & vitulus item ipse, dum deo presentantur atque offeruntur, etiam sacrificia appellantur. Demum & ipse homo aut deo sese devovens, aut satanae renuntians, mundoque moriens quatenus deo vivat sacrificium dicitur. Praemissis horum nominum significationibus, ad intelligendum quoniam modo Christus sit mediator, sacrificium & caput nostrum aliquot propositiones subiiciamus. Prima est. Christus factus est pro homine misero mediator, advocatus, princeps & sequester inter deum & hominem, quemadmodum docet Apostolus primae ad Timotheum. 2. ad Galatas. 3. ad Hebraeos. 9. & 12. Unde et de ipso Christo sub nomine David loquitur apud prophetam deus. Ego illis in deum & servus meus David princeps in medio eorum in sempiternum, Ezechielis. 37. Et praeterea in scripturis non modo Christum sed & deum patrem esse nostrum redemptorem, & reconciliatorem legimus. Mediatorem autem non esse nisi unum Christum hominem. Omnia, inquit Paulus, ex deo qui nos reconciliavit sibi per Christum, & dedit nobis mysterium reconciliationis, quoniam quidem deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi, primae ad Corinthios quinto. Hoc Apostolico

postolico v̄bo deus, hoc est tota diuinitas ipsa, pater, fili⁹, & spiritus sanctus significatur recōciliasse nos sibi, & fuisse reconcilians nos, siue reconciliator noster. Alibi vero inter diuinas personas significatur solus Christus mediator, veluti cum dicit Apostolus. Vnus est mediator dei & hominum Christus Iesus. Propositio secunda. Christus est ecclesie suae caput. Hec propositio est Apostoli multis in locis, prima ad Corinthios, 6. Nescitis inquit quia corpora vestra membra sunt Christi. Et alibi. Ipsum dedit caput super omnem ecclesiam. Ad Ephesios primo, Item vir, caput est mulieris, sicuti Christus caput est ecclesiae. ad Ephesios quinto. Et paucis interpositis. Nemo vnq̄ carnem suam odio habuit, sed nutrit & fouet eam, sicut & Christus ecclesiam, quia membra sumus corporis eius, de carne eius, & de ossibus eius, propter hoc relinquet homo patrem & matrem & ca. Sacramentum hoc magnum est in Christo & ecclesia. Item ipse est caput corporis ecclesiae, qui est principium primogenitus ex mortuis, vt sit in omnibus ipse primatum tenens Ad Collossenses .1. Deinde & seipsum esse caput, a quo fluat in ecclesie membra spiritalis vita intima vitae cum dixit. Ego sum vitis vera, vos palmites. Commonstrat autem hanc propositionem August. habens considerationem ad supradictas proprietates capituli multis in locis, & praesertim in libro de agone Christiano. Nam ipse Christus est conformis naturae omnibus ecclesiae membris, habens veram carnem, veramq; rationalem animam, inter omnes homines dignissimus, in quo & natura humana est exaltata vsq; ad vnionem in diuina persona, actus habens nobilissimos, qui sunt redimere & reconciliare ecclesiam in sanguine suo. Quemadmodum caput supra est collocatum ad dirigendum & consulendum ipsius animae quodammodo personam sustinens, in quo & omnes sensus apparent, Ita ipse Christus, in quo est plenitudo & perfectio omnis gratiae est veluti origo, propago, seu vitis fructificans, a qua in ceteros homines seu in membra ac palmites fluat spiritalis vita sensus & motus. Vidimus eum (inquit euangelista Ioannes) Plenum gratia & veritate, & de plenitudine eius nos omnes accepimus gratiam p̄ gratiam. De plenitudine autem eius nos accipere gratiam, est nos fieri participes gratiae ipsius

impe-

impetrantis, recōciliantis atq; p̄merētis illā nobis iā p̄fidelē copulā adherentibus illi, seu capiti n̄ro & episcopo aiarum nostrarū. Ex his, igitur manifestū est Christū esse caput, a quo fluit, decurrit, excrefcit, atq; diffundit quicquid salutaris gratiae habere potest vllū ecclesie mēbrū, quēadmodū & apud prophetā in psal. vox patris de Christo ē. Sup̄ ipm̄ aut̄ efflorescit sanctificatio mea, & talis quidē sanctificatio, vt ab ipso tamē a capite stillet vnguentū celestis gratiae in barbā Aarō, & in orā vestimēti ei⁹, hoc est, a Christo in Ap̄tos sacerdotes, & inde in totū corpus, qđ est iustorū ecclesia, suauitate quadā ac iocunditate mirabili habentiū cor vnū, & vnā animā in dño. Vñ & in Canticis graduū psalm⁹. 131. ordie cōgruo coheret his, quae dicuntur in calce psalmi praecedentis.

Propositio .3. Inter corporale caput respectu mēbrorū suorū, et Christū spirituale caput mēbrorū corporis, quod est ecclesia, latū, lōgumq; discrimē est. Nā Christus etiā secundū formā humanā nullis indiget mēbrorū suorū ministerijs, nullis alimentis. Ipse a mēbris ecclesie nihil accipit cōmodi vel vtilitatis, qui & secundū formā dei de nō membro mēbrum facit, secundū formā aut̄ serui apud deū meruit, vt de nō mēbro mēbrum fieret. Caput aut̄ corporale recipit vitā & nutrimentū, aliāq; obsequia a corde, ab epate & a stomacho, neq; potest facere mēbrum de nō mēbro. Proinde cū efficiamur mēbra sub capite Christo, mirabili quadam sancti spiritus operatiōe vnimur & transitus in Christū, induimusq; illū, & dei formā quadā insitiōe atq; vnitiōe illi & corpori ipsi⁹ qđ est ecclesia inserimur, nō tanq; surculi foecūde arboris, trūco sterili, sed tanq; palmites pridem aridi foecundissimae vitae atq; oliuae, vt illi iā implantati efficiamur focij pinguedinis ac diuināe consortes naturae, sicuti et ipse Christus dignatus est pro nobis particeps fieri fragilis naturae nostrae. Vnde & Paulus admonens gentes in Christum credentes, ne insultent, neue glorientur aduersus Iudaeos incredulos, sed in timore dñi pro beneficijs sibi praestitis gratias agāt, etiā cū dilectiōe, ac desiderio salutis Iudeorū. Si radix, inquit sancta, & rami sancti. Noli gloriari aduersus ramos, supple, fractos. Nō tu radicē portas, sed radix te. Nam si tu ex naturali excisus es oleastro, & contra naturā insertus es in bonā oliuā, q̄to magis hi secundū naturā inserē

inferretur suæ oliuæ ad Romanos. 11. radicē factā bonamq̄ oliuā appellat, aut Christū, aut fidē patriarcharum ī Christū, aut ecclesiā ipsam patriarcharum propter primitias fidei in ipsum Christum caput atq̄ radicem. Oleastrum autē appellat agrestem & infructuosam naturam vniuersi generis humani sub peccato damnatam. Ex his igitur omnibus liquido apparet Christum esse caput nostrum, mediatorē, & sacrificium, qui offerēs carnem suam & sanguinem suū in altari crucis, fuit odor deo patri suauissimus, id est acceptissimus pro mundi vita. Propositio quarta. Quēadmodū nō secundum formam dei sed secundum formā serui Christus est redemptor noster & liberator satisfaciēs pro nobis, quia in eadem forma serui pretium emptionis exoluit, In illa peccati nostri stipendium luit, Ita & ipse secundum eādem formam serui est caput nostrum, est & mediator seu reconciliator, sacerdos & sacrificium. Caput quidē, quia ipse Christus secūdū formā humanā & ecclesia sunt tāq̄ vnū corpus propter vnā carnem & eundem spiritum viuificantē, mouentem, & dirigentem. Spiritus autem iste viuificans secundum gratiam in cætera membra fluit a Christo tanq̄ a principio meritorio. Porro meritorius iste influxus cū non possit esse a Christo secūdū naturā diuinā quæ mereri nō potuit, cōsequens est eum esse a Christo secūdū naturam humanā. Ideoq̄ Christus dicitur caput ecclesiæ secūdū formā serui. Hæc est prophetica simul & Apostolica doctrina. Nam & ipse Adam, dum prophético spiritu de cōiugio loquerē dixit. Erunt duo ī carne vna, igitur iam nō duo, sed vna sūt caro. Paulus autem apostolus ad Ephesios quinto dicit, hoc sacramentum esse magnum in Christo & ecclesia. Ex hoc igitur sponso seu capite & ex ecclesia spōsa seu corpore sit tāq̄ vna caro & vna quædam persona. Nullum maius donum, inquit Augustinus, potuit deus præstare hominibus, q̄ vt verbum suum, per quod ōnia condidit, faceret illis caput, & illos tanq̄ membra sibi ipsi coaptaret, vt vnus deus & homo Iesus Christus esset, qui & oraret p nobis & oraret in nobis, & oraretur a nobis. Oraret quidem pro nobis, vt sacerdos, pontifex, & episcopus animarū nostrarū, Oraret in nobis, vt caput nostrum, & oraretur atq̄ adoraretur a nobis vt deus noster. Porro ad itelligendum, quonā pacto a Christo

sto secundum formam serui est in nos influxus gratiæ, Sciendum est, quod gratiam, vitamq̄ spirituales, sensus & motus fluere ab aliquo bifariam potest intelligi. Vno modo, quod fluat ab illo tanq̄ a principio efficiente, aut impartiente. Alio modo quod fluat ab illo tanq̄ a principio preparante, impetrante, & promerente. Et quia secundum priorem modum sola diuinitas, quæ non eiusdem est formæ nobiscū, est causa efficiens omnis gratiæ, ōnis spiritualis vitæ, Ideo Christus secundum formam dei non est proprie caput ecclesiæ, quamuis sit omnis gratiæ causa efficiens. Nam & talis influxus gratiæ etiam fuisset, tametsi Adam non peccasset, & Christus incarnatus non extitisset. Proinde Christus nō propria ratione caput angelorum dicitur, quia nō sic est vnū corpus cum angelis, sicuti est vnum corpus cum hominibus electis, neq̄ enim est cum angelis naturæ cōformis, neq̄ sic ab ipso est influxus meritorius gratiæ in angelos, qualis est influxus in homines. Neq̄ item est meritoria causa gratiæ angelorum, remouendo ab illis peccatum, aut emendo, aut redimēdo, aut orādo & recōciliando. Iā si dixerit quispiā vnā esse dei ecclesiam deiq̄ ciuitatem cœlestis Hierusalē ex angelis & hominibus electis constitutā, & illam etiam fuisse futuram, si nemo peccasset, & Christus incarnatus nō fuisset. Cum ergo ecclesia illa vt vnum corpus mysticum, vna societas, sine capite tum non extitisset, consequens videtur diuinitatem ipsam esse caput omnium electorum tā angelorum quam hominum. Sed hoc facile soluitur ipsam videlicet diuinitatem esse quidem omnium electorum caput secundum donorum gratuitorum affluentiam, diuinitas nempe efficiendo, seu producendo est causa gratiarum cæterorūq̄ donorum, sine quibus neq̄ vlla creatura imunis etiā ab ōi culpa potest mereri vitā æternā, neq̄ tamē ppter ea sequitur diuinitatem esse caput secundum cōformitatem naturæ, quæ merendo & impetrādo sit horū donorum causa. Caput enim per translationē acceptū, a naturali capite proprie transferri ad personam quæ conformis est naturæ. Proinde si neq̄ Adam fuisset lapsus neq̄ Christus incarnatus, sacramentū nihilominus coniugij in statu innocentiæ fuisset signū cōiunctionis Christi filij dei & ecclesiæ spōsæ illi⁹ secundū vnionem gratiæ fluentis a deo per verbum suum æternum, ī quo

condidit, omnia sed non fuisset signum cōiunctionis humanæ nature cum diuina in vnitate persone, quemadmodum & ipsum coniugium tum solum fuisset in officium, quod nūc etiam est in remedium. Hactenus ergo probatū est Christū esse caput ecclesie secundū eam formam in qua est cōformis naturæ, vt pote secundum formā serui. Secundum hāc quoque est sacerdos, sacrificium, & mediator, quia in illa reconciliatōnis officium exhibuit, in illa sacrificium obtulit, in illa medius extitit, habens aliquid simile deo & aliquid simile nobis, aliquid etiā dissimile deo & aliqd dissimile nobis. Si simile quidem aliquid habuit deo in forma serui & dissimile nobis, videlicet innocētiam iustitiam & deitatis gloriam. Aliquid etiam dissimile deo & simile nobis habuit in forma eadem, vt imbecillitates, mortalitatem, & miserias.

In forma vero dei Christus nihil habuit dissimile deo, sed p omnia fuit equalis ipsi & vnus de⁹, & ideo ipse secundum formā dei mediator nō extitit, vt habet Aug. sup psal. 29.

Propositio. 5. Christus quibus meritoriu influxū græ spiritalis recōciliationēque pacis meritoria, & satisfactōne seu pretij exolutionē compleuerit non per diuinam, sed per humanam naturam, vt iam patuit, Ipse tamen neque ecclesie caput, neque mediator esse, sicuti neque redimere, satisfacere, atque mereri pro toto genere humano potuisset, nisi simul & deus & homo extitisset, sicut Augustin⁹ in libro de trinitate, inquit, Christus non esset dei hominumque mediator, nisi esset idem deus & homo. Iam enim supra demonstraui⁹, quod opera Christi non fuissent pro toto humano genere meritoria, neque satisfactoria, nisi fuisset exhibita a persona, quæ simul deus est & homo. **Propositio sexta.**

Inter hæc obiter consideranda, Sacerdos agens sacrū missæ officium, nō solummodo memoriale dominicę passiois, aut figurā solā, seu signū sacrificij celebrat, sed & verū offert sacrificiū ipsum Christū semel in cruce pro nobis immolatum. Verū enim corpus Christi & sanguinē sub specie panis & vini velatum de manu dei inuisibili spiritus sanctificatiōe accipiens, ecclesia simul & ipsum & seipsam offert deo patri. In hanc sententiā est cōsensus oīm patrū, Dionysij, Ignatij, Iren. Tertul. Basī. Athanasij, Chryso. Hiero. Ambros. August. & cæterorum per vniuersam ecclesiam. Venerabilis Dio

lis Dio

lis Dionysius Pauli Apostoli discipulus, ex cuius libris cōtauerunt sententiās Ioan. Damascenus añ annos mille, & diuus Grego. tradens primitiue ecclesie missę celebrandę ritū atque officium, dicit pontificē in agendis sacris memoriā agere inclinationis seu humiliatiōis domini nostri Iesu, eucharistiā conficere, salutaris hostię oblationē facere, eāque sumere ac manducare, populoque videndā & manducandā dē uidere, eosque qui manducant oportere esse mundos atque purgatos, Christo illic præsentē, oēsque cogitatiōes nostras inspectante. En plane vides Dionysium distinguere inter agere memoriā passiois dominicę, & conficere seu consecrare eucharistiā, & offerre illā, & sumere seu manducare illā, & dē uidere illam populo. In eandē sententiā consentiunt Ignatius, Iren. Tert. ceterique ecclesie primitiue patres, ex scripturis sacris plane docentes oēs scripturas, propheticas de sacrificijs & oblationibus veteris legis adimpleri in Christo domino vero sacrificio, qui semel in cruce visibiliter immolatus, inuisibiliter manens nobiscū sub specie panis & vini quotidie per vniuersam ecclesiam immolatur in recordationē immolationis illius, que semel in cruce facta transiit, iuxta Malachię vaticiniū, cap. 1. vbi repudiās veteris legis sacrificia, Munus non suscipiā, inquit, de manu vestra ab ortu enim solis vsque ad occasum magnū est nomē meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda. Hanc oblationem antiquissimi patres Irenæus, Cyprianus, Ioannes Damas. Hierony. interpretati sunt eucharistiā, asseuerantes hanc quotidie per vniuersam ecclesiam in toto terrarum orbe offerri nobis datam pro sacrificijs omnibus veteris legis, quemadmodum docuimus lib. 4. de ecclesiasticis scripturis & dogmatibus. Cæterū & hic sciendū est, quod sicuti res vna quęque per multa dicitur, sic multa veteris legis sacrificia figurabāt vnicū illud sacrificiū, Christū sacerdotē magnū semel offerentē in cruce seipsum deo patri. Vnde & canit ecclesia, Deus qui legalium hostiarum differentias vnus sacrificij perfectione sanxit. Verum quidem esse multa veteris legis sacrificia significasse, vt inquit Augustinus, opera multa, seu sacra facta, que quotidie nos facim⁹ in Christianorū ecclesia, vt dilectionē, gratiarū actionē, laudē, cōtritionē, ac humiliatiōne cordis.

X ii Cum

Cum ad illum habemus cor sursum, altare illius est cor nostrum, & ipsum, & in ipso sacrificium offerimus, cruentis illi victimas cædimus, quando usque ad sanguinem pro eius veritate certamus, suavissimum illi adolemus incensum, cum in eius conspectu pio, sanctoque amore flagramus, holocaustum illi offerimus, dum in ara cordis feruimus igne charitatis, sed non inde consequens est multa illa non significasse unum cum illud sacrificium semel oblatum in cruce, cuius solius virtute & merito suavia, odorifera. i. deo accepta sunt cetera omnia sacrificia nostra, & ipsa videlicet ecclesia, & cor nostrum & preces & vota, ac omnia quæ fiunt bona opera in tota Christianorum ecclesia. Proinde in veteri lege & si diuersa fuerint animalia quæ offerebantur, ut hircus pro peccato principis, capra pro peccato alicuius de populo, vitulus pro peccato sacerdotis, Leuitici. 4. iuge tamen sacrificium, & quotidianum, quod offerebatur mane & vespere, erat agnus. Num. 28. Quo designabatur verus agnus Christus esse omnium aliorum sacrificiorum finis & consummatio, qui peccata mundi suo sanguine expiaret. Christus ergo & si semel tantum semetipsum obtulit in cruce, tamen non inde consequens est nos non quotidie offerre ipsum, qui in sacramento altaris dignatur nobis præfens adesse, nam semel voluntarie oblatum est in mortali carne usque ad mortem, ut mereret omnibus mortis destructionem, resurrectionem & vitam. Quotidie autem nos eum offerimus non in mortem, Christus nepe resurgens a mortuis iam non moritur, sed in mortis suæ recordationem, ut fructuum passionis ac mortis eius simus aut maneamus participes semper iuxta suam ipsius doctrinam. Hæc quotiescumque feceritis, inquit, in mei memoriam facietis, quemadmodum & Chrysostomus in homilia. 11. super epistolam ad Hebræos testatur, Semel oblata est hostia ad salutem sempiternam potens. Nos autem per singulos dies offerimus ad recordationem mortis illius. Et ne quis forsitan arbitretur inde consequens esse in quotidiana oblatione, quam in memoriam illius facimus non esse verum Christum, sed tantum veri Christi memoriale signum, continuo adiecit, Unus ubique est Christus, hic plenus existens & illic plenus, & sicut quod ubique offertur, unum est corpus, & non multa corpora, ita & unum est sacrificium. Hactenus ille

nus ille. Unus quidem secundum substantiam formæ a diuina natura susceptus, sed alter secundum eiusdem formæ mortalitatem, infirmitatem, passiones & dolorem, quæ transierunt nunquam reiteranda. In hunc sensum, inquit Aug. 10. de ciuitate dei. Sacerdos est ipse Christus offerens, ipse est & oblatio, cuius rei sacramentum voluit quotidianum esse sacrificium. Putare igitur in celebratione missæ eucharistiæ idcirco non esse sacrificium, quia est perfectissimum dominicæ passionis memoriale ac sacramentum, ridicula valde & crassa est ratio, quia sicut iam patuit ex Dionysio & Chrysostomo. Missæ officium continet hæc omnia, facere videlicet memoriale passionis dominicæ, conficere seu consecrare eucharistiæ, eamque de manu domini acceptam rursus offerre domino, eamque sumere & manducare. Ex his ergo valde de retunditur hæreticorum presumptio, dicentium missæ officium nihil aliud esse quam sacramentum, & ad nihil aliud esse, quam ut sacrificium passionis Christi, quæ in cruce semel præterijt, quotidie representetur, & recordatione quadam sub umbris & figuris mentibus hominum obijciatur, atque eo solam eucharistiæ a patribus appellari sacrificium, quod sit instituta, ut figura quædam, imago seu representatio Christi, qui olim in cruce seipsum obtulit in sacrificium, sicut imago plærumque nomine illius rei cuius est imago consuevit appellari. Quod autem hoc sit inopinabile, hinc considerare possumus, quod ex traditione Apostolorum, simul & ex scripturis sacris ecclesiastici patres ab initio ecclesiæ ad hæc usque tempora secundum seriem successionis intellexerunt sacrificium missæ veritatem corporis & sanguinis Christi continere, & pariter etiam exemplar esse, & memoriale sacrificij semel pro nobis in cruce oblatis, & in huiusmodi officio nos quotidie pro viuis & mortuis offerre, ipsum commemorantes oblationem eius semel in cruce factam, videlicet passionem & mortem illius, & nos manducare carnem & bibere sanguinem eius, ut fide sancta & charitate maneamus in ipso, ambulantes in fortitudine cibi illius usque ad mortem dei celestem Hierusalem. Testimonia autem sanctorum patrum de vero Christi corpore, veroque sacrificio missæ attulimus abunde in lib. quarto de ecclesiasticis scripturis & dogmatibus. Sequitur

¶ Sequitur articulus sextus, in quo ex supradictis inferuntur aliquot sententiæ.

QVAMVIS ea quæ supra diximus sufficiant forsitan acutioribus & exercitatis ingenijs ad cognoscendum redēptionis humanæ mysteria p̄ oēm locū in lege, in psal. in prophetis, in Apostolicisq; doctrinis designata, adhuc tamen p̄ minus exercitatis sententiæ quasdam ex superioribus subiiciemus, quibus multa quæ diximus videntur lucidiora. Proinde in primis obsecro studiosum lectorē, ne fastidiat hanc meā plixitatē. Sepe eadē repeto nō modo semel, sed iterum atq; iterum, vt in rebus fidei nostrę difficultates singulas saltem frequēti tractatione facilius assequamur, sed & multo magis, vt memorię iugiter hæreant hæc sublimia redēptionis nostrę sacramēta, nulla vnq; obliuione delenda. Neq; enim sunt vlla quæ in omnibus ferme psalmis & prophetis, in omnibus apostolorum doctrinis sic inculcātur, exaggerant, atq; repetuntur, quæ admodum sacraissima hæc nostræ salutis opera. Deinde semel dicta, rursus suis in locis repetere ad neuarum sententiārum probationē, aut ad sacrarum scripturarū intelligentiā, erit forsitan non solum non inutile, sed & necessarium.

Sit ergo hæc sententiā Prima. Christi et̄i secūdu humanā formā non solū pro nobis, sed & p̄ seipso orauerit & nō solum nobis, sed & sibi meruerit, secūdu hanc tamen formā neq; pro seipso sacrificium obtulit, neq; pro seipso satisfecit, Nempe natura humana in ipso absq; macula erat, & ruga, in qua princeps huius mūdi nō potuit iuenire quicquā, ideo pro se ipso nō idiguit neq; reconciliatone neq; satisfactiōe vlla. Atq; ita legitur in Ephesina synodo. Si quis dixerit Christum pro se obtulisse sacrificium & non magis pro nobis solum, anathema sit.

Sententiā secunda. Christus sua passione non solū est causa salutis nostræ meritoria, sed & effectiua. Patet, nam opera quæ exhibuit sunt opera personæ, quæ deus est & homo, facta igitur sunt non solum a voluntate eius creata, sed & a voluntate illius increata. Porro opera, quia suam vim & efficaciam habent a principio effectiuo, sequitur passionē Christi prodeuntem a voluntate eius creata simul & increata, geminam vim habere seu efficaciam, quatenus est opus volun-

voluntatis increatæ, est causa salutis nostræ, tanq; opus eiusdem salutis effectiuum, id est, tanq; opus per quod salutem nostram operatur diuina voluntas increata, quatenus autē est opus voluntatis creatæ ex intentione vitæ suæ deo patri offerentis, aut poenam peccato nostro debitā exoluentis, est salutis nostrę causa, tanq; causa eiusdem salutis, aut meritoria, aut pro peccati debito satisfactoria, delens peccati chirographum, seu reatum nostræ salutis obstaculum seu impedimentū. Quemadmodum enim ianua corporalis, homini est causa per obstaculum, q̄ præpeditur ab ingressu domus, quæ rursus illi aperitur, dū obstaculum tollitur, Ita & ipsa Adē, totiq; posteritati suæ claudebat ianua paradisi, dū ipse totus cū omnibus, qui erant in illo propter peccatū fuit inde electus, per hoc ipsum peccatū, vt obicem atq; obstaculū seclusus atq; prohibitus ab ingressu, sicuti manifestum est ex scriptura Genesios. 1. Christus autem cū hoc impedimentum sua passione abstulerit, exoluens poenas peccato nostro debitas, merueritq; sua grā nobis vitā eternam, cōgrua ratione dicitur nobis ianuam cœlestis paradisi aperuisse. Vñ duo sunt effectus comitantes remissionē peccati per Christi gratiam remissi, videlicet carere sensibili poena, & frui eterna gloria. Priorem effectū assequabantur iusti per fidē ante mortem Christi, qui descendentes in limbum inferni, nullam illuc sentiebant poenā, interim tamen exclusi a gloria vsq; ad mortem Christi, qui solutis iā inferni claustris, eduxit inde vincetas animas in diuinæ visionis gloriam, a qua differebatur, deo (vt inquit Apost. ad Ro. 4.) susten-tante seu tolerante delicta eorū, iā quidem secundum culpā remissa, sed non prorsus ad recuperationem æternæ beatitudinis abolita, donec veniret, q̄ pretium pro debitis delictorum tā præcedentium, q̄ subsequentiū exolueret. Patet igitur veritas supradictę sententiæ, Christum videlicet sua passione nostram salutem operatum esse, non solum merendo, seu impetrando, & emendo, & satisfaciendo, & recōciliando, sed & efficiendo. Christus nēpe est persona in qua est supernaturalis duarum naturarū cōcursus, secundū quārū vnā ipse opatur, vt deus largiendo & creando spiritum rectū, & cor mandū, secundū alteram operatur, vt homo orādo, impetrando, sp̄inas peccatorum nostrorū tolerando.

Sententia tertia. Ex scripturis est manifestum, quod deus Christum dominum verum deum & hominem moriturum generi humano redimendo, non prae parasset, si nemo peccasset. Christus ut esset homo moriturus, fuit nobis prae paratus, eo quod Adam fuit predestinatus per eundem dominum liberandus. Neque ob id nostra culpa coegit Christum mori, sed dei bonitas & sapientia, propter malitiam nostram abolendam, hanc nobis prae paravit medicinam, quam non prae parasset, si non prae vidisset humani generis ruinam. Proinde oportuit animam Christi gaudere, non de lapsu peccatis Adae, sed de gratia divinae misericordiae tollentis peccatum Adae. Sunt doctores non improbandi, qui docent, etiam si Adam non fuisset lapsus, Christus tamen fuisset incarnatus, sed non in carne moriturus. De hac posteriori sententia Christianus nemo dubitat, quia secundum scripturas manifestas ipse in carnem mortalem & passibilem venit, ut genus humanum redimeret. De priori autem dubitant multi habentes rationes pro utraque parte verisimiles. Neque propter hoc debet turbari fides nostra. Sunt enim res quaedam in hac materia, de quibus diversa sentire possumus sine periculo, salva pace & unitate catholica, cuiuscumodi sunt in huiuscumodi questionibus dissolvendis. Vtrum plures futuri sunt homines beati, quam fuerint angeli lapsi. Vtrum homines facti sint solum ad instaurandum numerum angelorum imminutum per homines qui impleverunt eorundem angelorum lapsum ruinas. An etiam ad perficiendum numerum electorum, qui & si angeli non peccassent, completus & integer non erat ex solis angelorum ordinibus. Sic solent sacre theologiae magistri in questionem vertere. Vtrum in Christo ille admirabilis duarum naturarum concursus, seu unio illa superadmirabilis, per quam humana natura in ipso ita est deificata, ut filius dei sit verus homo, ponat in ipsa humanitate Christi vllum aliud creatum donum praeter gratiam creatam, seu habituales charitatem, caeterasque creatas dotes in pura creatura reperibiles. Et videbitur forsitan affirmatiue respondendum, propterea quod humana natura in ipso neque videtur posse a persona verbi esse sustentata, si non aliter sese habeat assumpta, quam non assumpta. Neque videtur esse altioris aut sublimioris gradus, seu dignita

dignitatis, quam foret ipsa, si cum omnibus eiusdem donis, seu creatis dotibus sibi esset derelicta, seu a verbo dei deposita, quae tamen sic deposita, quemadmodum & mox dicemus, non posset esse neque caput humani generis, neque esse mediator, neque satisfacere ex quibus videtur natura humana in Christo, cum omnibus eius creatis donis & dotibus, non esse a deitate separabilis, aut si detur separabilis esse, & ubi separatur, nihil praeter solam relationem unionis sit amissura, consistens videtur per eandem naturam humanam in Christo deitati unitam, in se consideratam, non fieri pro peccato humani generis condignam pretij exolutionem, quippe quae Christo unita nihil amplius habere ponitur, quod non posset habere etiam si poneretur separata, dempta unionis relatione sola. Deinde si unio illa naturae humanae in unitate personae verbi dei, praeter solam relationem nihil exigit in natura assumpta, quod non posset in eadem reperiri non sic assumpta, consequens videbitur per unionem, quae sit creata charitate, & clara visione beatifica magis bene esse animae Christi, quam per unionem realem verbi incarnati, quod forsitan videbitur admittendum esse pro eo, quod corpus Christi in eriduo mortuum mansit divinitati unitum, nec tamen per illam unionem tantum boni habuit corpus illud mortuum, quantum boni habet quaelibet rationalis creatura per unionem charitatis. Hac & id genus alia multa sunt de sacratissimo nostrae redemptionis mysterio ab intellectu nostro remota, quae forsitan in utramque partem possunt disputari, salva pace & unitate fidei catholicae. Proinde non oportet in praesentia super his curiosius occupari, satis est ad sobrietatem sapere. Tam grande etenim, tam altum, tam sublime tamque super omnem naturalem causam est huius super naturalis unionis mysterium, ut sit ab humano genere impetrabile. Solius virtutis infinitae est naturae in infinitum distantes coniungere, seu unire in unitatem personae. Sufficit autem hac in parte credere, spiritum sanctum mirabili quodam, & ineffabili modo inhabitasse, & possedisse humanam naturam in Christo ab initio conceptionis, & id quidem inhabitacione, ac possessione longe altiori, longeque diversa a possessione ac inhabitacione illa qua inhabitat, & possidet caeterorum hominum sanctorum corda, hinc enim tota divinita

tatis plenitudo inhabitans eandem naturam nō impropria personalitate creavit, sed tanq̄ instrumentū suæ misericordie verbo vnigenito in vnitatem personæ vniuit mirabili quadam & ab humano ingenio incomprehensibili vnione, qua factum est, vt deus inciperet esse homo, qui non alia persona quam deus esset, qui nos sua morte redimeret. Quāuis enim aliud a filio dei, vtpote forma serui mortem pateretur in cruce, non tamen patiebatur in cruce alia persona quam filius dei verus deus & homo. Ex his iam sequitur

Quarta sententia. Natura humana in Christo quæ & in scripturis sacris appellatur serui forma, si per dei potentiam absolutam admittatur posse esse deposita a verbo sibiq̄ relicta subsistens in personalitate propria, tum per sona illa hominis sub illa natura cum eisdem creatis dōrib⁹ non fuisset, neq̄ mediator, aut reconciliator, neq̄ satisfactor, neq̄ caput, neq̄ vitis palmitum ecclesiæ. Potuisset quidem purus homo sub illa natura humana sic disposita pro humano genere orare deum, impetrare, sacrificiū offerre, sese morti exponere, sed huiusmodi officia in persona illa nō fuisset emptio, satisfactio, seu pro humano genere condigni pretij exolutio. Iam enim demonstrauius neminē posse pro peccato humani generis satisfacere, nisi persona, quæ sese offert deo sit aliquid magis pretiosum, q̄ sit tota vniuersitas rerum sub deo existentium, pro quibus homo peccare non debuit, nihil autem potest sic esse magis pretiosum quā verbum dei factum caro, quod est Iesus Christus forma serui indutus, qui propterea vocatus est Emanuel, id est nobiscum deus, quia in nobis habitauit deus & homo, qui etsi reconciliationis, emptionis, & satisfactionis officium impleuerit, nō secundum formam dei, sed secundum formam hominis, eadem tamē hominis forma morti exposita, pretiū sufficiens non extitisset, si non vnita verbo dei fuisset, a quo ipsa sic deitati vnita habet valorem, dignitatem, præfidentiam, excellentiam & efficaciam, id est vim, seu virtutem operandi, quam non haberet, si a deitate poneretur separata.

Sententia quinta. Naturæ humanæ sic existere in persona verbi tanq̄ instrumentū sic illi coniunctum, est sibi melius ac digni⁹ esse, q̄ existere per se in psonalitate ppria, potest

potestq̄ sic coniuncta in opera quædam deo propria, in quæ non posset separata, quemadmodum linguæ hominis melius est non in se, sed in corpore existere, tanquam instrumentum coniunctum personæ, quæ potest per illam benedicere, orare, deum laudare, gratias agere, in quæ sane opera non posset per se subsistens separata. Quemadmodum instrumentum, si quam dignitatem, vim, et efficaciam aut motionem habet, illam habet a persona, quæ per instrumentū ipsum operans est, operationis causa, seu principium effectiuum, Ita natura humana in Christo suam habet dignitatem & efficaciam a persona verbi, quæ per eandem humanam naturam sic sibi vnitam, potest facere opera quædam soli deo propria, videlicet satisfaciendo, emendo, redimendo, pretiumque condignum excluendo, genus humanum quod perierat, saluum facere, illuminare. Quemadmodum item mens intellectiua in homine, per linguam loquitur, per linguam deum laudat, illique gratias agit, quæ sic sunt ipsius linguæ opera, vt tamen nō sint alterius personæ opera quam hominis. Qui per mentem suam operas corporali lingua vtitur tanq̄ instrumento, Ita & diuina natura in Christo per humanā naturam genus humanum redemit & saluat, quæ sic sūt ipsius humanæ naturæ officia, vt tamen non sint alterius personæ, quam filij dei opera. Vtitur quidem filius dei cuiusuis alterius hominis voluntate tanq̄ instrumento, sed non tanq̄ instrumento, sic sibi in vnitatem personæ vnito. Proinde opus alterius voluntatis est quidem opus filij dei, sed non est opus solius personæ, quæ deus est, cum sit & opus hominis, qui deus nō est. Passio ergo Christi cum sit tolerata & voluntarie oblata, non ab vlla persona alia quam a filio dei, qui est immense dignitatis, consequens est eam in promerendo & satisfaciendo esse immensi pretij & valoris. Vnde grauitas offensæ si pensanda est ex dignitate eius qui offenditur, valor profectio satisfactionis taxandus est ex dignitate eius quod soluitur.

Sententia sexta.

Per nullum creatum gratiæ donum quālibet excellens fieri potuit, vt homo esset deus, & deus homo, siquidem humanam naturam superexaltari & sublimari, vt sit supra propriam suam personalitatem eleuata, tanq̄ mirabili & incomprehensibili modo a

diuinitate assumpta, sustentata, atq; dignificata, vt subsistat nō in vlla persona creata, sed i persona increata, quæ est fili⁹ dei, longe superexcellit omnem creaturę modum, & omnis creaturę gratiæ donū. Totus mundus est plenus diuinitate, quæ & in omni creatura per essentiam, presentiam, & virtutem existit, quæ & supra hæc etiam habitat in sanctis p gratiam & charitatem eleuantem illos longissime supra terminos status naturæ debitos, ita videlicet, vnientem illos deo, vt sint tanq; filij dei consortes diuinæ naturæ. Verum q̄tumlibet fuerint per amorem in deum rapti, transformati, fructioneq; & gloria diuinitatis inebriati, non sic eleuantur vnq; vt in sola persona dei increata subsistant. Proinde & si in eadem humana Christi natura sint virtutū omnium, et charismatum munera, omniumq; gratiarum creata dona, & id quidem longe excellentius, q̄ in sanctis cæteris, vniversa tamen hæc non sufficiunt: eleuare illam supra personam litatem propriam in personam filij dei, & ideo huius vnionis causa effectiua, est gratia nō vlla creata, sed increata atq; immensa, hoc est, gratuita dei bonitas, faciens personam filij sui esse hypostasim, seu personam naturę humanę non aliquid operando in filio, qui vnus cum ipso deus intransmutabilis est, nunq; discedens e sinu patris, sed eleuando magnificando, & sic exaltando humanā naturā, vt nō subsistat in ppria creata persona, sed in persona increata, eterna, quę deus est. Atq; ita factum est, vt vna & eadem persona sit deus & homo, secundum duas naturas a seinuicem immenso interuallo distantes non confusas, sed cōnitas, integre permanentes, ita vt per assumptionem naturæ humanę a dei verbo, neq; facta fuerit alia verbi persona, neq; ex verbo & homine composita sit quarta in trinitate persona, neq; natura diuina a sua simplicitate discesserit, neq; humana natura in deitatis naturam fuerit versa, neq; transmutationem suæ essentiæ passa, neq; priuata sua existentia, sed idem dei filius vnus cum patre, & spiritu sancto deus constrinxit sibi ex castis, & purissimis virginis Marię sanguinibus carnem animatam rationali anima, expleta tota hominis figura, nō paulatim per additamenta, sed vno contextu absoluta integritate naturæ, ex vera carne & anima rationali fabricata in virginis vtero a trinitate tota, assumpta

autem

autē a filio solo, qui & proinde intransmutatus, & impassibilis manēs secundū eandem naturam sibi hypostatice cōnita factus est verus mortalis homo, de coelo, vt inquit Apostolus Paulus, cœlestis, hoc est, non ex humano semine conceptus, nō terrenis desiderijs subiectus, similis tamē nobis passibilis, ceterisq; humanæ naturæ imbecillitatibus obnoxius, quæadmodū testatur euangelista Ioannes, dicens. Verbum quod erat deus a principio, factū est caro. Omnia hæc alta sunt, grandia, & sublimia, lōge supra humanæ rationis indaginem sola fide tenenda. Vnde neq; patres nostri antiquissimi Christianæ fidei tractatores, ab initio hisce in rebus inter se contraria differuerūt, innixi nō suis, neq; sapientum huius mundi rationibus, sed sanctorū pphetarū & Apostolorum scripturis, certo scientes, nulla ratione præsumendū esse quippiā de substantiali, sacratissimæq; deitate aut dicere, aut cogitare, præter ea, quæ nobis diuini spiritus eloquia tradiderūt, quemadmodū & diuus testatur Dionysius in lib. de diuinis nominibus. Quis aut tractare de loquutionibus in sacramentis trinitatis personarum, ac incarnationis domini nostri Iesu, nō prorsus pertineat ad rē, quam in presentiarū tractandā suscepim⁹, non erit tamen inutile paululum digrediendo de huiuscemodi loquutionibus obiter interserere generalia quedā, quibus ingenia etiā recentiora exerceantur in sententijs Christianæ fidei, atque ducantur in harum rerū, atq; sacrarū scripturarū intellectū.

Sciendū est igitur, q̄ in prædicta Dionysij regula, si designaretur esse præsumptuosum, tribuere deo vocabulū aliud quod nouū, aut nomen, qd̄ in scripturis sacris nō reperitur expressum, destrueretur oīs scripturę sacrę editio ex originali lingua facta in aliam linguā, qd̄ si absurdū est, cōsequitur Dionysiu nō voluisse designare sensum illū. Vnde ponderanda sunt verba illius dicentis, nō esse præsumendum de diuinitate quicq; dicere, aperte insinuās nullam rē aut proprietatē deo attribuendā præter expressam in diuinis eloquijs. Inuenisse autē olim vocabula noua, aut nomina noua, rebus diuinis secundum rationē significandi cōgruam accommodata, quibus & doceant antiquæ fidei sacramēta, & defendantur verissima religionis Christianę mysteria, cōtra hæreticos iā olim a patribus orthodoxos intellecta, nequaquā

fuit

fuit præsumptuosum. Nam ad id in scripturis diuinis coe-
git, tam ipsius fidei docende utilitas, q̄ disputandi cum hæ-
reticis necessitas. Neq; Paulus Apostolus verborum noui-
tates euitare iubet, sed addidit prophanas. Nomen nouum
homouision patres condiderunt, sed non rem nouam tali no-
mie significarūt. Hoc enim vocatur homouision, inquit Au-
gustinus, q̄ ego & pater vnum sumus, vnus videlicet eius-
demq; substantiæ. Sūt enim doctrinæ fidei congruentes, quæ-
dam verborum nouitates, sicut ipsum Christianorū nomē,
quo primum in Antiochia discipuli Christi appellati sunt,
& xenodochia, & monasteria postea sunt appellata nomi-
nibus nouis. Porro & illud arbitror confessum, cōcessumq;
esse omnibus, sanctos videlicet patres propter penuriam la-
tini eloquij, ad res diuinas transtulisse vocabula quædam,
quæ in sacris literis non reperiuntur illis attributa, veluti
nomen trinitatis, nomen incarnationis. Item vsitatissimū
ecclesijs latinis, & receptissimum nomen personæ, nec in vo-
ce latina, nec in voce Græca proferunt illi respondente in di-
uinis eloquijs, nec singulariter, nec pluraliter reperit attri-
butum patri, filio, & spiritui sancto, quod tamen a sanctis
patribus spiritu sancto dictante, translatum est, vt sit tan-
quam nomen commune, patri, filio, & spiritui sancto, & id
quidem congrua nominis ratione, quæ in tribus illis rebus
propriissime inuenitur, quāuis & ipsum nomen personæ
prius fuerit a sapientibus huius mundi impositum rebus
creatis, quemadmodum & cætera nomina Græci & Lati-
ni sermonis rebus diuinis attributa. Sed hic iam ra-
tionabiliter forsitan dubitauerit quispiam in loquutionib;
de sacratissimis mysterijs trinitatis personarum, & incar-
nationis domini nostri Iesu, oportet Græca vocabula respō-
dere Latinis, & econtrario, vt ostēdatur in Græcis & Lati-
nis fidei Christianæ vnitas. Quid ergo causæ fuit, q̄ Latini
in sermōe trinitatis vtantur hoc nomine persona, cum Græ-
ci nō vtantur equialēti noīe proferunt. Præterea Latina vox
persona, secundum vim nominis, est vox prorsus pphana, si-
gnificās faciē personatā seu confictam, non videtur. igit̄ no-
men illud iusta ratione deo esse tribuendū. Deinde cur Græ-
ci loco personæ vtantur noīe hypostasis, .i. substantia, asserētes
ī Christo duas esse vsas, & hypostasim solū vnā, in trinitate
autē

aut tres esse hypostases, .i. substantias, cū Latini negēt in diui-
nis oīm substantiarū pluralitatē. Ad hæc responderūt iam
oī patres sancti, dicētes apud latinos noīa hæc substantia, &
subsistentia, non vno solū mō, sed bifariā dici, & nūc signifi-
care essentiā, quæ est per se stās, siue per se ens, nūc autē qua-
si substans in natura, & distinctū proprietate aliqua. Pri-
ori modo substantia & subsistentia, sunt synonyma nomini Græ-
co υσιος. Secūdo autē modo sunt synonyma Græco momi-
ni hypostasis, q̄ vtuntur Græci p̄ persona, appellantes tres
hypostases, patrē, filiū, & spiritum sanctū. Nos autē p̄pter e-
quiuocatiōem noīs substantiæ, nō cōsueuimus dicere tres sub-
stantias in diuinis, ne intelligerent tres essentiæ. Hic iā
sumit̄ rō, cur patres nonnulli dixerūt ī deitate plures esse sub-
stantias, siue subsistentias, vtētes noibus illis. .2. mō acceptis p̄
hypostasi siue p̄sona, Alij vero dixerūt in deitate nō esse plu-
res substantias, siue subsistentias, quia nō est illic essentiarū, siue
vsiarū pluralitas. Eccl̄a ergo latina nō hñs nomē speciale,
respōdens noī hypostasis, accepto p̄ p̄sona, p̄pter variā acce-
ptionē noīm substantiæ, siue subsistentiæ, iusta rōne transtulit
nomē personæ, at̄perans poti⁹ sermōnē, vt dicat tres esse
personas, q̄ tres esse substantias aut subsistentias. Et vt faciliora
videant̄ quæ dicimus, cōsideranda sunt. 4. latina noīa, q̄bus
sancti patres in reb; istis diuinis præcipue sunt vsi, quæ sūt
essentia, substantia, subsistentia, & hypostasis, quibus & .4.
respōdent noīa Græca, vsia, υσιος, hypostasis, & p̄pō. Es-
sentia seu vsia ab esse appellatū, cōiter dicit̄. nō designās de-
terminatū aliquē essendi modū, sed est in quīs prædicamē-
to generale nomē oīs essentiæ, quemadmodū & esse conue-
nit oī esse. Proinde & nomen illud maxime conuenit deo,
qui & in scripturis a p̄pheta Moyse interrogatus, qd̄ nam
esset nomē eius, respōdet, Ego sum q̄ sum. Qui ē, misit me
ad vos. Subsistentia siue Græce υσιος, a subsistere appella-
ta, nō sic generaliter dicit̄, sed essentiā seu rē significat per
se existentē, atq; ita in appellatione noīs illius, determinat⁹
essendi modus designat̄, quemadmodū subsistere, vtī docēt
Grammatici, est per se existere. Ita subsistentia est res, quæ
per se est, non indigens alijs, vt sit. Substantia vero seu Græ-
ce hypostasis a substare appellata, dicitur quasi res vel na-
tura substans, tanquam basis, seu fundamentum alicuius.

Cæterum pro solutione illius quod dicitur personam esse prophanam vocem appellatam a facie larvata, & ideo eam non esse tribuendam deo, quemadmodum nec Greci nomen personam deo tribuerunt. Sciendum est quod in ratione nominis plerumque duo sunt consideranda, utpote res, a qua impositum est, & res ad quam significandum est institutum. Plerumque enim nomen tam proprium quam commune ab aliqua proprietate accidentali instituitur ad significandam non accidentalem illam proprietatem, sed substantiam, tali proprietati substantem, aut participantem in aliqua similitudine, sicuti lepus dicitur quasi leuipes, sic appellatus a leuitate pedum. Neque tamen oportet omnia animalia pedibus leuia venire in appellatione leporis. Neque item ediuerso oportet omnem leporem esse pedibus leuem, quia nomen lepus est institutum ad significandam substantiam. Sic & nomen personæ est quidem impositum a persona, a verbo personare dicta que dicitur aut facies ad representandum alterum quendam formata, seu conficta, aut totum caput tali cooperamento personæ, seu confictæ faciei tectum, seu personatum a personando sic appellatum, quod os sic vndique tectum, vnaque tantum via emittende vocis apertum, perfectosque, clarosque sonitus facit, veluti accidit in comædijs & tragædijs, sed ex his non est consequens in appellatione, seu significatione personæ solum venire homines, qui sic sunt aut personati, aut representati. Nepe nomen illud vsu latinorum philosophorum & theologo receptum ad significandum intellectualis nature perfectam, atque indiuiduam substantiam, siue, ut Richardus inquit, indiuiduam, seu incommunicabilem existentiam perse subsistentem. Et ut hæc manifestiora videantur, utque planius intelligantur vires atque energiam sermonum seu locutionum in mysterijs trinitatis & incarnationis domini nostri Iesu, ac redemptionis humane subiicienda est regula Christianæ fidei. Pro qua sit hæc sententia Septima.

Quemadmodum in mysterio trinitatis personarum oportet tales proferre sermones, quibus neque confundatur aut destruaturs trium personarum distinctio, neque diuersa significetur earundem personarum essentia, ut firmissima contra hæreticos Arrianos super Christianæ fidei regula permanente, credamus deum verum vnum in trinitate personarum, &

tres

tres personas inter sese distinctas esse vnum deum seu vnā deitatis essentiam, Ita & in sacramento incarnationis domini nostri Iesu oportet sic accommodare sermonem, ut per illum in eodem domino nostro Iesu non designetur, neque personarum esse multitudo, neque naturarum confusio, ut contra Sabellianos certissimam fidei regulam teneamus vnā Christi personam esse verum deum & hominem per sese existentem in duabus naturis, seu ut Paulus Apostolus ad Philippenses secundo loquitur, in duabus formis, videlicet forma dei seu deitate & forma serui seu humanitate integre in ipso permanentibus. Ex priori parte sententiæ huius patet, Primum in trinitate personarum, neque diuersitatem aut differentiam esse, neque disparitatem, inæqualitatem aut dissimilitudinem, neque diuisionem aut alienitatem. Appellatione nempe diuersitatis ac differentiam inæqualitatis aut dissimilitudinis aut alienitatis significatur distinctio formæ seu nature aut potestatis, maiestatis, seu virtutis, quæ cum non alia, sed eadem sit in patre, & filio, & in spiritu sancto, non potest pater esse aut diuersus, aut differens, aut alienus a filio, neque inæqualis aut dissimilis illi. Secundo patet in eadem trinitate neque particularitatem esse, neque solitudinem, neque multipliciter compositionem. Particularis etenim appellatione imperfectio quedam & diminutio a toto integro, atque perfectio designatur, & ideo filius dei, quamuis ratione congrua dicatur indiuiduum, aut suppositum, aut persona, non tamen particularis deus appellatur, perinde atque Ioannes est particularis homo, filius nempe est deus, non participatione deitatis, perinde atque Ioannes homo est participatione speciei humane, sed totam & integram habet filiū deitatem, perinde atque pater eandem totam habet, suntque singulæ in trinitate personæ, vna deitas integra, congrua igitur ratione particularitatis nomen a diuinitate & diuinis personis remouetur, tamen ipse in sacris literis ratione aliqua nomine partis designetur, veluti cum dicitur, Dominus pars hereditatis matris item pars mea deus in eternum. Deinde nomen solitudinis seu solitarij excludit consortium, neque enim vllum est consortium ei qui solitarius est. In diuinis autem neque pater solitarius est, neque filius, neque spiritus sanctus, sed tres personæ cœquales, consortes sunt eiusdem essentiam

sempiternę vitę, sapientię, & glorię in scripturis filius testatur se non solum esse, sed & patrem esse secum, & se in patre & patrem esse in ipso. Vnde & ratione congrua deus pluraliter dixit, faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, aperte insinuans se neq; esse solitarium, neq; ab eo, cum quo est se esse alienum.

Postremum, neq; multiplex est deus, neq; compositus. Neq; enim deitatis forma, est multiplicabilis secundum multitudinem suppositorum triūq; personarum perinde, atq; humanitas secundum diuersas personas est multiplex & alia atq; alia in diuersis suppositis, sed vna simplicissima deitas tribus personis est communis essentia, non participata, sed tota perfecta q; & integra, communis pluribus rebus a se inuicem distinctis & non communis solum modo secundum vocabula attributa eidem diuinitati, quę sunt distincta conceptione sola, aut ratione sola intellectus, eadem deitatem, nunc sic nunc aliter concipientis.

Ex his tertio facile decernitur istam communitatem diuinitatis, quę est & ipsa deitas accipiendam esse non perinde, atq; accipitur communitas seu vniuersalitas generica aut specifica, quę est opus mentis ex multis indiuiduorū naturis sensu perceptis collatis q; ad inuicē colligentis notionem vniuersalem, sed esse accipiendam vt veram essentiam, perfectissimam & simplicissimam, tribus distinctis personis communem, in qua neq; personę inter sese distinctę, sunt diuersę essentię, neq; alię ab essentia, neq; vnitas personę alia est ab vnitate essentię, neq; vnitas patris alia est ab vnitate filij & spiritus sancti, neq; item tres sunt vnitates quia pater, & filius, & spiritus sanctus vnum sunt, hoc est tres personę sunt vna, & indiuisa vnitas, quę & trinitas appellatur, quasi trium personarum essentialis vnitas vel potius quasi tres personę vnus essentię seu in vnitate deitatis.

Hic si dixeris tres sunt personę inter sese distinctę atq; discrete, est igitur ternarius personarum numerus, cum ergo ternarius ex tribus constet vnitatibus, sequi videtur in diuinitate tres esse vnitates. Vnde Bernard⁹ si una est essentia & tres personę quis numerum neget?

Respondeo In diuinis non negamus tres vnitates personarum seu relationum, quę sane vnitates sunt, & ipse relationes, pater, filius & spi

& spiritus sanctus, qui cum sint vnica incomposita & simplicissima deitas, non constituunt diuersas vnitates aut numerum propria ratione acceptum secundum substantialem diuisionem, aggregationem, vel compositionem. Quarto patet, quod etsi in deo nulla sit essendi diuersitas, neq; secundum substantiam neque secundum accidens, omnia nempe de illo dicta, sunt ipse deus & substantia ipsius, vtiq; tamē in eo est quędam secundum modum quędam diuersimode sese habendi diuersitas, quę est distinctio originis, secundum quam est personarum discretio, qui sane modus habendi sese diuersimode, non solummodo in intellectu est, sed & in relationibus ipsis. Nam & ante omnem intellectus creati operationem alius est pater, alius est filius, neq; pater est filius, neque filius est pater, aut spiritus sanctus, tamen ipsa paternitas, quę est & ipse pater, ipsaq; filiatio, quę est ipse filius. Ipse quoque spiritus sanctus, sunt vna simplicissima deitas singulis ipsis communis essentia.

Quinto patet, q; nomina substantiua, absoluta, aut relatiua in ordine ad creaturas deo attributa, non significant in ipsa deitate personas diuersas. Eadem nempe ipsa deitas, dicitur magnitudo sua potestas, sua sapientia, bonitas sua, & ideo substantiua hæc absoluta de ipsa deitate ita dicuntur, vt etiā de se inuicem predicentur. Nempe ipsa dei sapientia, quę est illius deitas, est itidem ipsa sua bonitas, virtus, & potestas. Paternitas autem, quis non sit sicut accidens inherens deitati, aut personę patris, sed sit ipse pater, ipsaq; deitas, diuinęq; substantia, est tamen res vera a filio, filiationeq; distincta, & ideo ipsa paternitas, quę nō aliud est, quam pater, diuinęq; substantia, neq; est filiatio, neq; filius, neq; spiritus sanctus.

Sexto patent solutiones harum difficultatum. Cur videlicet patrem, filium, & spiritum sanctum, non simul appellamus vnā personam, sicuti appellamus tres illas vnum esse deum, vnā substantiam, vnum principium, vnum creatorem cœli & terrę præsertim cum non aliud sit deo patri esse essentiam, & deo patri esse personam. Si personalitas designata in vna voce personę sit forma communis patri, filio, & spiritui sancto, & nihil sit cōmune tribus illis præter essentiā, cōsequens videt essentiā cōm venire in appellationē personę.

Deinde cur non dicimus patrem, filium, & spiritum sanctum esse tres deos, aut tres creatores, aut tria principia, aut tres causas, cum sint tres distinctæ personæ, quarum quælibet est deus, quælibet creator, quælibet principium, & causa rerum omnium, sicuti tres personas, quarum quælibet est homo, dicimus tres esse homines. Tertio cur non dicimus patrem alium esse deum, aliumque creatorem, quam filium, cum tamen admittamus, quod pater sit alia persona, quam filius, concedamusque, quod verus deus genuit deum verum, creator creatorem, lumen genuit lumen, quemadmodum in symbolo canit ecclesia, Lumen de lumine, deum verum de deo vero. Quarto cur non concedimus, quod deitas sit aut generans, aut genita, cum tamen concedamus deum esse generantem, & deum esse genitum, & deum nihil aliud esse, quam deitatem. Omnium supradictarum solutiones patent ex priori particula prædictæ sententiæ septimæ, quæ tradit in diuinitate tres esse personas distinctas, & unam communem illis esse deitatis essentiam. In utroque ergo contrarium caueat sentire theologus, ne videlicet vel unam tantum ponat in diuinitate personam, vel deitatem in plures formas distrahatur. Hoc enim considerantes, Primæ difficultatis nodum dissoluimus, si consideremus, quod & si neque sit alia essentia, quæ sit pater & paternitas, neque alia, quæ sit deitas aut deus. Alium tamen existendi modum significo, cum dico patrem esse personam, alium cum dico patrem esse deum & deitatem. Nam persona accipitur pro re intellectuali, quatenus est distincta & incommunicabilis, deus autem & si significat deitatem, quæ est forma non multiplicabilis in plures formas secundum multitudinem personarum, utique tamen est concretum nomen, atque ita verificabile de singulis personis subsistentibus in eadem deitate. Ceterum nomen personæ, est quidem commune tribus personis secundum communitatem uniuocationis, quæ est communitas rationis nominis instituti ad significandum rem de qua dicitur, ut incommunicabilem & indiuiduam, atque ita non priuat communitatem rationis rei designatæ secundum illud nomen, persona. Modus siquidem existendi incommunicabiliter potest pluribus esse communis, quamobrem & nomen personæ de pluribus rebus potest prædicari uniuoce, nepe secundum eandem substantiæ rationem, sed ratio communis, secundum quam no-

men

men ipsum persona prædicatur, non est ratio diuine essentia, quia tum nomen personæ significaret diuinam essentiam, nec posset pluraliter de tribus personis prædicari, ut probat argumentum. Quemadmodum enim ratio indiuidui uniuoce competit omnibus indiuiduis, Ita ratio personæ uniuoce competit personis multis. Cum dico hanc personam, significo illam hanc esse indiuiduam & incommunicabilem. Cum autem dico personas tres, significo indiuiduam & incommunicabilem esse in singulis earum. Nodus difficultatis secundæ dissoluitur, si consideremus deum significare deitatem, quæ forma est una, & non multiplicata in singulis personis. Oratio igitur, qua designo tres personas esse tres deos, tres insinuat deitates, secundum numerum trium personarum, sicuti tres homines sunt tres personæ, quarum quælibet suam habet humanam naturam. In creaturis una persona, est una essentia, & plures personæ, essentia plures. In diuinitate autem plures personæ sunt essentia una. Proinde & inepta est nominis interpretatio, si dicamus plures deos nihil aliud significare, quam plures personas, quarum quælibet est deus. Tertiæ difficultatis nodus dissoluitur ex eodem fundamento. Nam cum dicimus patrem alium esse deum quam filium, significamus patrem esse deum secundum aliam deitatem quam sit filius, quod in fide Christiana blasphemum est. Cum autem dicimus, verus deus, genuit verum deum, non aliam significamus deitatem in generante, aliam in genito, sed distinctionem notamus personæ generantis a persona genita. Et eadem ratione non concedimus patrem esse alium creatorem, aut aliam causam, aut alium finem, aut potestatem aliam, & fortitudinem aliam a filio, quia omnia hæc sunt in personis una deitas seu diuina maiestas. Ex his præterea soluitur difficultas quarta. Nam ex dialectica constat nomen abstractum impositum esse formæ, & solum modo esse verificabile de forma, veluti sunt essentia, deitas, albedo, humanitas. Concretum autem impositum esse supposito, quod formæ substat, ut ens, deus, album. Dicimus itaque deum esse generantem, & deum esse genitum, deitatem autem seu essentiam diuinam, neque generare, neque generari, catholica fide tenemus.

Senten

Septimo patet. Quemadmodū pater filius & spirī-
tus sanctus vna dilectione diligunt, quia in illis est vna sū-
ma bonitas, imo ipse tres personæ sunt summū vnū & indi-
uisibile bonū, Ita & ipse tres eadē personę adorant vna ado-
ratione, quia ipse sunt vna summa maiestas, vna summa di-
gnitas, quamobrem neq; filius dei, neq; Christus, qui p̄ pec-
catis nostris est mortuus, magis est adorandus q̄ pater, qui
eundem filiū vnicū in mortē tradidit pro nobis. Neq; ma-
iores gratias Christo, q̄ patri oportet agere. Et q̄q; ipsi filio
pro beneficio incarnationis ad nostrā redemptionem im-
pense semper gratias agere, & maiores tenemur post, q̄ añ
incarnationem exhibitam. Non possumus tamen illi ma-
iores, q̄ patri gratias agere, nec mirum cū nullum habeam⁹
beneficium a filio, quod nō simul habeamus a patre, & spi-
ritu sancto, cum sint indiuisa oīa trinitatis opera. Proinde
sicuti filio, Ita & deo patri magis post, q̄ ante incarnationē
ad gratiarum actionem sumus obligati. Hęc enim respicit,
non maiorem excellentiam dantis, sed maiorem excellentiā
accepti muneris. Hactenus de priori parte sententię se-
ptimę. Ex secunda parricula sententię septimę, sequitur in
Christo quidē esse dualitatem naturarū, sed nequaquā in illo
esse dualitatē personarum. Natura igitur humana in Chris-
to nō habet esse personale in propria hypostasi, sed in per-
sona filij dei, & ideo noīa suppositorū nō attribuūt eidē na-
turę humanę in ipso, tā & si adiectiua noīa seu cōcreta in-
differēter sese habēt, tā ad personā, q̄ ad naturā, & ad par-
tē personę tribuātur ipsi. Neq; enī possumus admittere, na-
turā humanā in Christo esse hoiēm aut filiū dei, aut filiū ho-
minis, aut seruū, aut filiā, aut ancillā, quiscōcedamus eandē
naturā in ipso esse passibile, mortale, crucifixā esse, sitientē,
& esurientem. Ex quibus cōsequens est Christo dño multa
couenire ratione humanę naturę assumptę, quę tā de filio
dei, tā de natura illa assumpta possunt predicari. Multa in-
super cōuenire eidē humanę naturę, sed nō propterea cō-
tet noīa illa posse cōuenire naturę illi, Christus secundū hu-
manā naturā est hō, & filius hoīs, natura tñ humana in ipso
neq; homo, neq; filius hoīs. Propositiones quib⁹ dicitur,
Deus factus est homo, & hoc factus est deus, satis sunt mani-
festę ex vīu loquēdi secundū regulas logicę. August. lata,
&

& magna disputatione differit super veritate propo-
sitiōis huius, Christus prædestinatus est esse filius dei, ad Rom. 1.
Sed hanc difficultatē facile transeūt Ambros. et Theophil.
qui respicientes ad originalem linguam textū Apostoli ex-
plicant, non participio prædestinatus, sed participio decla-
ratus, seu diffinitus. Deinde & hic sciendum, q̄ filius
dei, cum assumpsit humanam naturā, suscepit simul & quæ-
dam omnium prædicamentorum genera, species, & propri-
erates. Suscepit quidem hæc filius dei, non phantastice, aut
apparenter solum, sed reuera, & ideo filius dei factus est ve-
rus homo, compositus ex vera carne, & anima rationali, ve-
re passibilis, mortalis, circumscriptus loco, & tempore, visi-
bilis, verus filius hoīs, virtutibus creatis & donis, naturali-
busq; potētis formatus. Et reuera dicimus hæc Christū su-
scipisse, non tanquam sua persona, aut substantia diuina, fa-
cta sit subiecta illis, inherētib⁹ ipsi, sed per communica-
tionem idiomatum, seu prædicatorum vere inherētiū na-
turę, quę in vnitatem personę filij dei assumpta est. In
hac natura assumpsit nostros defectus, seu imbecillitates
nostras, non omnes quidem, quia non diuersa morborum
genera, non oculorum cecitatem, aut alias particularium ho-
minum deformitates, neq; eas quę sunt ad illicita incitamē-
ta, sicuti fomes peccati, & difficultas ad bene viuēdum, sed
eas tantummodo, quibus est tota natura humana, ad quam
saluandam venerat, secundum quam debuit per omnia fra-
trib⁹ assimilari, vt dicitur ad Hebręos secundo. Quæ vi-
delicet naturaliter comitantur oēm humanam naturā mor-
talitati subiectam, etiā innocētem atq; immunem ab oī pec-
cato, quę cunctis hominibus naturaliter insunt, veluti sunt
vera commiseratio & compassio, pœna, labor, lachrymæ,
afflictio, timor, mortalitas corporis, in quo potest esse ma-
nuum ac pedum confossio, lateris apertio, dissolutio animæ
a corpore, quę sane oīa cōgruum fuit eum assumere ad per-
ficiendum nostrę redēptionis opera, præsertim ob triplicē
cām, videlicet propter pretiū pro salute nostra exoluendum,
propter patiētis exemplū nobis cōmonstrandum, propter
veritatē humanę naturę assumptę declarādā. Beat⁹ Hilari⁹
cū dicit in decimo lib. de trinitate, Christū quidē fuisse pas-
sum, dum corp⁹ ē cælum suspensum ac mortuū, sed virt⁹ cor-
poris

poris sine sensu pœnæ, vim pœnæ in sese desquientis excedit, intelligit quod virtus dominâs corpori excepit vim pœnæ suæ sine sensu pœnæ mentem perturbantis, aut inopinata descendens, nempe omnis pœna, omnis tristitia, omnisque timor in Christo extitit secundum arbitrium & iudiciû rationis decernentis, sic timendum, dolendum, atque tristandum esse. Ad hûc enim sensum de Christo dicitur, Nô erit tristis neque turbulētus. Item nô contristabit iustum quicumque illi acciderit. Prouerb. 12. Neque igitur timor gehennæ, neque offensæ fuit in Christo, quia talem timorem foras mitit charitas. Neque item fuit in ipso timor vllus sensualitatis, aut prementis, aut perturbantis iudiciû rationis, eo quod Christus ipse fuit securissimus, certissimoque nouerat nullû afflictionis malum futurum esse super ipsum, nisi quod prouidebat & volebat. Cœpit timere & pauere secundum suæ mentis arbitrium, quemadmodum in superioribus dixim⁹. Iesus autem, inquit Ioânes Euangelista, infremuit spiritu, & turbauit semetipsum, aperte insinuans turbationem & tristitiam in se subiacuisse dominio suæ rationis, quemadmodum & ad passionem iturus, dixit, Surgite eamus hinc, scilicet ex hoc loco, ad locum passionis. Erant quidem in Christo passiones secundum legem assumpti corporis, quod naturaliter erat mortale, senioque dissolubile secundum mortem naturalem. Quamobrem Christus multa dixit, quæ sunt naturalis timoris aut pauoris verba, secundum carnis suæ infirmitatem, sed omnia illa voluntarie, & nô coacte pro nobis assumpsit, sibi que inesse voluit. Iam si dixeris mortem intrasse per Adæ peccatum in corpora hominum, nam ante peccatum Adam erat immortalis, Christus autem fuit immunis ab omni peccato, non propagatus ab Adam. Vide igitur fuisse immunis ab omni corruptione. Respō. deo. Quis Christus nô habuerit sic necessitatem moriendi ex reatu culpæ, sicut Adam post peccatum commissum, vti que tamen habuit necessitatem mortalitatis ex principijs assumptæ naturæ sibi derelictæ, constitutæ ex quatuor elementis. Ex alia igitur causa est mortalitas in nobis, quippe ex necessitate contracta, ex alia in Christo, nempe voluntarie assumpta. Adam ante peccatum fuisset præseruatus secundum legem iustitiæ originalis per lignum vitæ, & secundum prouidentiam

tiam dei peculiarem custoditus, donec absque morte translatus fuisset in caelestem gloriam. Neque hæc de immortalitate hominis per lignum vitæ ex cerebro nostro confingimus nempe & id scriptura testatur Genesis. 2. & 3. aperte insinuans, Adam esse creatû extra paradysum de limo terre, & inde translatus esse in paradysum ex dei bonitate ubi, semper viuere per lignum vitæ haberet in potestate, quia extra paradysum de terra formatus etiam si non peccasset fuisset naturaliter moriturus. Peccando autem factus est reus mortis dignus priuari beneficio & loco acceptis, quibus poterat semper viuere quemadmodum ait dominus. Nunc ergo Adam ne sumat de ligno vitæ & uiuat æternû, eiecit eum extra paradysum. Iustitia vero hac per peccatum ablata, sunt hominum corpora, relicta suæ nature facta iam mortalia. Deinde & hic sciendum, quod quotienscumque predicatum in propositione de filio dei, multa complectitur, quorum vnum soli deo conuenit, aliud vero homini tunc verificatur de subiecto pro persona filij dei, quatenus simul ipse deus & homo. Huiusmodi predicata sunt spiritum supra se effundere, & sese a morte resuscitare, pretium condignum exoluere pro toto humano genere. Secundum hoc genus locutionis credimus accipiendum esse, quod de illo dicitur Ioannis quinto, dedit eis potestatem iudicium facere, quia filius hominis est. Illic enim Christus intendebat significare, non quod esse filium hominis simpliciter sit causa, propter quam dedit illi deus potestatem iudicium facere, quia sic omnis filius hominis haberet potestatem huiusmodi propter conditionem naturæ, ut inquit Chrysostomus, sed quod esse filium hominis talem, qui videlicet honorandus est, ut deus pater qui videlicet in forma dei permanens factus est filius hominis, ut esset caput ecclesiæ & saluator mundi, sit ratio propter quam est ei potestas data iudicium facere, ut scilicet visibilis in forma serui tanquam iudex omnium appareat in iudicio. Pater autem non scit iudicare quemcumque, supple, sic in forma serui, quia illa non assumpsit. In huiusmodi ergo rebus non est satis hinc proferentem sermones, habere sanum, & catholicum intellectum, sed & oportet ita sermones accommodare, ne alij ex his ducantur in errorem. Proinde licet concedatur quod diuina natura est incarnata, id est carni vnita non tamen

admittēdū ē qđ diuina natura sit caro facta potest nēpe sermo ille ducere in errorē, quo crederet quod diuina natura esset caro, hoc est, qđ in carnē cōuersa esset pariforma dei fili^o, qđ est & ipsa deita^s, quāuis sit crucifix^o & mortu^o, nequaquā tñ admittim^o de itatē crucifixā aut mortuā esse. Hacten^o dixisse sufficiat ppter locutiones de mysterijs trinitatis & incarnationis, tā ad ppositū materię nřę reuertamur. Sentē. 9. Christi charitas, quāuis fuerit creata, in seq̄ finita, & secundū substantiā aīę suę limitata, fuit tñ pfecta & consummata, tā secundū integritatem oīm gratuitorum donorum, omniū charismatum atq; virtutum, quam secundum capacitatem animę eius, quę ab initio creationis suę fuit sic plena gratię & sapientię, vt in illis amplius secundum graduum incrementa proficere non potuerit attingens iam & ipsius gratię, & omnis virtutis gradum summum, naturalī capacitati animę ipsius possibilem. Vnde Ioannes Baptista, vbi de ipso fert testimonium, dicens, Illum oportet crescere, me autem minui, illic & paucis interpositis adiecit, non ad mensuram dat illi deus spiritum, aperte insinuās crescentiam hanc intelligendam esse secundum famam, exaltationem, & fidem in cordibus hominum, vt credatur ipse esse magister, ego autem minister. Crescere inquam illum oportet non secundum incrementa graduum gratię aut charismatū, cui deus ab initio dedit absq; mensura spiritum sanctum omnium charismatum autorem. Quemadmodum in corporalibus rebus, quisq; dicitur absq; mensura dare vinum, aut liquorem vasi infundere, dum largiter & copiose ad facietatem plenam dat, totam replens capacitatem illius. Sic & deus dicit dedisse Christo ab initio suę conceptionis charismata sancti spiritus, absq; mensura, vnicuiq; autem nostrum, inquit Paulus data est gratia secundū mensuram ducationis Christi, ad Ephes. 4. quibus verbis quid aliud docuit Paulus quam vnicuiq; nostrū datam esse gratiā, sicuti Christo placuit eam donare, atq; secundum mēsuras quasdam diuidere, & non singulis dispensare gratias vniuersas? Et quia hinc manifestū est nō eadem esse absq; mēsurā dare gratiā, & dare gratiā in se immensam, atq; infinitā, cōsequēs ē nō oportere gratiā Christi fuisse infinitā, ppter ea qđ acceperit spiritū absq; mēsurā. Fuit quidem Stephanus grā plen^o, fuit et mater dei grā plena, ceteris p par

tes, inqt Hiero. gratia dat. Marię autē se totā infudit gratię plenitudo in cōceptiōe. Superni lumis claritas, inquit Bertara refulsit super eā desuperueniētis spiritus sancti abūdantia, vt ne ipsa quidē virgo sustinuisset, nisi sibi obūbratū foret a virtute altissimi, sed mō plenitudis lōge diuerso, plen^o gratia Christi^o, de cui^o plenitudine acceperūt beata virgo, & Stephan^o sanctificati p grām ei^o sine cuius merito, & virtute nō posset esse vlla grā sup hoīm genus. Ceterū plenitudo grāe Christi, quāuis nō extitit summa secundū potestātē diuinę bonitatis, cuius potestas infinita ad creandū grām magis intēsam, nō fuit euacuata, vtiq; tñ fuit sūma, tā secundū naturalē capacitātē humāę suę naturę assūptę, qđ secundū affluētiā infinitę dignitatis, & efficacitę secundū imensum valorē meriti, ex illa pdeūtis in oēs Adę filios, qđ illū receperūt, qđ tūlibet numero multos. Valor nēpe meritorū Christi nō euacuat vnq; qđ tūlibet fuerit multiplicati fideles Adę filij. Secundū sensū istū fuit in Christo imensitas quędā, fons, & plenitudo oīs grę. Proinde & Ioan. Euan. cū dixisset, Vidimus eū plenū grā et veritate, vt iudicaret eā plenitudinē, quę ē ceu fons, & virtus, vn̄ fluat oīs gratia, tandē adiecit, & de plenitudie eius nos oēs accepimus. Sententia .9. Quęadmodū angeli iusti gratiā, qua facti sūt beati, nō acceperūt ex merito passiōis Christi, ita si hō pur^o qđpiā ex sola virgīe, absq; originali peccato crearet iusticia, & innocētia plenus, deoq; gratissimus, non haberet gratiā illā ex merito Christi, at tñ hō ille nō posset humanū gen^o redimere, perinde atq; Christi^o. i. exoluto pretio iusto liberare, qa nō haberet mai^o aliqd, qđ dare posset, qđ seipsū totū ad obediēdū deo p iusticia seruādā vsq; ad mortē, sed talis vita p honore dei sic exposita, nō esset magis pretiosa, qđ tota filiorū Adę vniuersitas, quā Adā ipse peccādo perdidit. Talis ergo innocēs, sic vitā suā exponēs, deo pretiū p humano genere cōdignū nō soluit. Potest autē hoc pacto rō formari, Nullus hō purus valet totū genus humanū sub innocētia statu constitutū, qđ p Adę peccatū fuerat deo substractū, ergo qualiscūq; fuerit innocēs hō, qui nihil mortī debēs pro humano genere sese deo offert, condignum pretiū pro humano genere non soluit. Et quāuis deus plus pensat animam iusti vnus innocentis, quā innumerabilium peccatorum aīas, non tamen plus pensat

animam iusti vnus, & innumerabiles animas, sub innocē-
tiaz statu, quales futuræ erant in hominibus ab Adam pro-
pagandis si nemo peccasset.

Sententia decima. Pretium quod pro humano
genere liberando soluit Christus, non modo omnium homi-
num, sed & angelorum peccatis sua magnitudine præualeat,
sed tamen angelis lapsis non profuit, quia non de genere an-
gelorum erat, sed de genere hominum, qui stipendium pec-
cati hoīs luit, ratiōi diuinæ sapientiæ congruebat, vt ab illo
genere exigereſ emētia, in quo reperiebat præcedens culpa,
vt eiisdē generis esset satisfactor, cui⁹ & præuaricator, ratiōi
cōgruebat, vt magis hominē assumeret, & angelum, quia an-
geli ceciderunt nullo alio suadente, & non transiuit pœna
in vllum angelum, nisi in peccantem ptopria voluntate, ne-
q̄ enim ab vno angelo transiuit malū pœnæ in cæteros nō
cōsentiētes, sicut pœna culpæ Adæ trāsīuit in oēs hoēs, quia
non omnes angeli ab vno angelo, sicut omnes homines ab
vno homine. Iustum igitur est, vt angelus relinquatur, nul-
lo alio adiuuante, sicut cecidit nullo suggerente.

Obijciat fortassis quispiam contra hæc communē senten-
tiam doctorum tradentium vnum hominem iustum, posse
pro peccatis alterius satisfacere. Vnde solet dici, Multa san-
ctorum martyrum merita fuisse illis superflua. i. superabun-
dantia, quæ nobis per ministros Christi applicata, profunt.
Videtur ergo purus homo potuisse pro peccatis hominum
satisfacere.

Respondeo id non esse consequens. Nam
omne meritum, omnisq̄ satisfactio puri hominis, suam vim,
suamq̄ efficaciam habet ex merito & satisfactione Christi.

Pro ampliori intellectu huius, sit hæc sententia Vn-
decima. Cum sanctis ecclesiæ doctoribus credimus, mul-
ta sanctorum merita fuisse ipsis superabundantia, quantum
ad vim seu officium satisfaciendi pro pœna propria culpæ
debita per gratiam, meritumq̄ Christi remissa, sed non fuisse
se vlla ipsis superflua, q̄tum ad vim seu officium merendi,
nempe secundū hanc vim merendi passiones sanctorum ple-
nissime sunt ipsis remuneratæ, & supra condignum præmi-
um æternæ gloriæ, iuxta Pauli Apostoli doctrinam, Non
sunt condignæ passiones huius temporis, ad futurā gloriā,
quæ reuelabitur in nobis, Secundum vim autem & officium
satis

satisfaciendi nō sic sunt remuneratæ, multis qui Christi me-
ritis, & satisfactionibus innixi, plus sunt passi, q̄ exigebat
debitum proprii peccati, quemadmodū ait beatus Iob. Vbi
nam appenderentur peccata mea, quibus iram merui, & ca-
lamitas hæc, quam in statera, quasi arena maris. Hæc graui-
or appareret, q̄uis & ipse propheta hoc dixit, transfigurans
in se Christum, tunc pro nobis passurum calamitates supra
condignum, quemadmodum tota ipsius Iob vita & calami-
tas fuerūt prophetica signa futuri Christi huiuscemodi.

Ex his orta sententia non prorsus irrationabilis eorum, q̄
dixerunt sanctorum merita, quantum ad vim satisfaciendi
proprijs debitis superflua, reseruari secundum diuinam ius-
ticiam, tanq̄ deposita quædam in ærario publico alijs ap-
plicanda, & q̄ hæc item ipsa possēt, alijs absq̄ sacramentis
applicari, siquidem & ipsi martyres sancti, quātum ad vim
attinet satisfaciendi, potuissent ea absq̄ sacramentis appli-
care, vbi ergo ipsi specialiter alijs non applicauerunt, possent
illa dispensari per dispensatores mysteriorum Christi, de quibus
Apostolus, Sic nos existimet homo, vt ministros Chri-
sti, & dispensatores mysteriorum dei. Dispensatio, inquit
Paulus, mihi credita est. Cæterum per vnūuersum orbē
ecclesia in orationibus ad sanctos dedicatis officio missæ
postulat, vt sibi profint sanctorū martyrum defunctorum,
non solum oratiōes, sed & merita, Vnde & alibi ex scriptu-
ris demonstrauimus, quod deus peccatū etiam per gratiā,
meritumq̄ Christi remissum non dimittit inultum tempo-
rali pœna. Neq̄ prorsus ratione caret eorum doctrina, qui
dicunt hanc temporalem pœnam peccato remisso debitam
solubilem, per exolutionem temporalis pœnæ voluntarie as-
sumptæ, aut a propria peccantis persona, aut a persona alie-
na voluntarie assumentis pœnam pro alio, veluti cum amicus
pro amico votum implet, aut ieiunat, aut peregrinatur,
vt pro illius peccato pœnam tolerans, deleat reatum apud
deum iudicem iustum, qui etiam peccatum remissum non
dimittit impunitum. Hic iam si dixerit quispiam, vt
solent hæretici, sufficientissime Christū satisfecisse pro pec-
catis humani generis, ergo superflua videtur omnis satis-
factio hominis pro homine. Respondeo consequentiā
non valere, huiuscemodi enim sunt antiqua hæreticorum
retia

retia iam olim euentilata, discussa & euerfa. Nam simili ratione possemus concludere, frustra fuisse sanctorum martyrum orationes, quibus orauerunt pro impijs, vt acciperent remissionem peccatorum, frustra igitur orauit Stephanus pro lapidantibus, Domine ne statuas illis hoc peccatum. Christus ergo sufficienter orauit pro omnibus electis, & orando meruit omnibus vitam æternam, sed non inde consequens est, nos non oportere orare pro illis, vt salui fiant. Ceterum & ipse Christus iam in cœlis ad dextram patris residens, nunc etiam sufficienter orat pro nobis. Nam & hoc dictum est post resurrectionem & ascensionem, Qui sedet ad dexteram patris, & interpellat pro nobis. Non tamen propterea sequitur, nos non oportere orare pro nobis inuicem, vt saluemur. Orationes domini nostri Iesu, sunt orationum nostrarum fundamenta, quibus scilicet factum est, orationes nostræ sint apud deum meritoria, & exaudibiles, quæ sane absque orationibus, & meritis Christi essent inualide, et inefficaces, & ingrata. Ex superioribus enim iam est manifestum, quod omnis dignitas, seu valor orationum nostrarum, & satisfactorum, & bonorum operum nostrorum fluunt ex orationibus, meritis, & satisfactione Christi. Christus item sufficienter docet omnem veritatem, sufficienter custodit omnem iustum, sed non inde consequens est, non oportere nos esse sollicitos, de custodia nostri cordis. Christus voluit nos debere non segnes esse, & otiosos, præparans valorem meriti sue passionis applicandum, concurrentibus hominum ministerijs, vt etiam ex nostris voluntatibus, dei gratia adiutis sumant diuersæ rationes remunerandi, & hinc est, quod valor meriti, ac satisfactorum Christi, non æqualiter transit in omnes. diximus de his alibi, dicturi latius infra in solutione argumenti septimi.

¶ Sequitur huius capituli pars quarta, in qua demonstratur modus iste redimendi fuisse convenientissimus.

HActenus de operibus, seu beneficijs redemptionis humani generis. Iam superest demonstrare huiuscemodi modum redimendi, fuisse diuine sapientie congruum, & humano generi convenientissimum. Ad quod intelligendum, aliquid ponemus propositiones, quæ tam conclusiones quedam sunt etiam ex superioribus manifeste.

Prima

Prima conclusio. Potestas in voluntate dei erat, quæ etiam alio modo sine iniusticia eripere hominem ei licuisset, & qualitercumque aliter voluisset, iniustum non fuisset, quemadmodum & veraciter sancti profitentur, quod redemptionem humani generis, etiam deus alio modo perficere potuisset, si voluisset, sed qualitercumque alio modo fecisset, stolidi homines semper contedere cum deo præsumerent, atque inuenirent quod dicerent, & secundum suam mentium stulticiam quærerent, cur deus sic, & non aliter voluisset facere. Ex hac consideratione manifestæ sunt duæ considerationes. Vna. Deo conueniens fuisset, etiam si humanum genus damnationi obnoxium, prorsus non liberasset, sue nempe iusticie conuenisset, quia in hominis merito erat, vt si hoc non faceret, iniustum non esset. Natura enim humana tota per peccatum fuit corrupta, & tota per peccatum erat damnationi debita, & ideo si tota in damnatione fuisset dimissa, non fuisset iniusticia. Vnde & huius consideratione scriptura inquit. Quis tibi imputabit, si perierint omnes nationes terre. Nec in aliud intuebatur Apost. cum diceret. Deus cuius vult miseretur, & quæ vult indurat. Electos omnes vocauit vasa gloriæ, vasa misericordie. Reprobos autem, vasa iræ, vasa diuine iusticie, apta in interitum quemadmodum & ipse ad Rom. Miserebor, inquit, cui voluero, & clemens ero, in quem mihi placuerit. Deus dum ex massa humani generis quosdam ad saluationem assumit, iusticia vtitur debite potestatis, pro sua misericordia largiens iusticiam indebitam eis, quos secundum sua ipsorum merita iuste damnare potuisset. Quosdam vero dum ad perditionem deserit, iusticia vtitur licite æquatis, tribuens poenam mortis, his qui per gratiam dei, iuste saluari potuissent, si deus voluisset. Sic igitur quod voluit deus iustum fuit, vt etiam si aliter voluisset iniustum non fuisset quia potestas est in voluntate eius, quia sine iniusticia facere illi licet quodcumque voluerit, quia contra decretum, & promissionem incomprehensibilis sue sapientie nihil facere vnquam voluit. Modus quo ipse humanam naturam reparauit, magis est mirabilis, quam modus quo, & illam, & totam mundi machinam creauit ex nihilo. Quamuis vtrumque æqualiter sit deo facile apud quæ non est omne verbum impossibile, tamē vtrumque est æque mirabile & æqualis gratia. Hoc etenim antequam esset, non peccauit vt creari

non deberet, postq̄ vero factus est p̄uaricator peccando meruit, vt & totum quod erat, & id totum ad quod factus erat perderet. Deus autem pro sua sapientia noluit totum hominem damnare, vt permaneret tam ad quod ex iustitia puniretur, quā id cui miseretur, & innotesceret super humanum genus, tam iustitia, quam illius misericordia, quorum neutrum appareret si tota natura humana ab Adam in nihil perisset. Neq̄ vtrumq̄ sic innotesceret, si vel tota humana natura damnaretur vel tota saluaretur.

Altera consideratio ex propositione premissa est. Deo conueniens fuisset etiam si humanum genus damnationi obnoxium absq̄ passione innocentis filij voluisset liberare per solam suam misericordiam eripiendo ipsum de potestate diaboli inspirando illi gratiam, & bonam voluntatem. Patet, quia ipse est dominus vite & mortis, & non potest fieri debitor vlli alteri, & ita quemadmodum rex temporalis nulli reipublice subiectus maleficum detrusum in carcerem potest liberare, vel per solam misericordiam & gratiam, vel per acceptam recompensationem, veluti si quis soluat pro liberatione illius pecuniam. Sic & deus permanente salua sua iusticia, potuit vnum aut alterum modum eligere, qui si genus humanum sola sua voluntate liberasset, iniuriam non fecisset diabolo, qui non dominus, sed solum custos erat carceris, & nudus diuine iusticie executor, non q̄ in executione sui operis velit deo, quem summe odit, obedire, sed inuidia commotus velit miserum hominem iusto dei iudicio sub sua potestate derelictum, torquere, & affligere.

Secunda conclusio. Non ex sola potentia dei, sed & ex misericordia quadā liberatus est homo. Deinde non sic ex sola dei misericordia est liberatus, quin etiam fuerit iustitia quadam in ipsa liberatione. Iusticia quidem primo in ordine ad deum patrem offensum, dum pro peccato hominis soluitur illi pretium, cui iniuria fuerat irrogata. Iusticia etiam contra diabolum reum, qui iusta lege priuabatur potestate super hominem mittens manum in Christum innocentem.

Tertia conclusio.

Quam alius modus liberandi hominem a potestate diaboli fuerat deo possibilis. Alius tamen modus non fuisset talis emptio, redemptio, satisfactio, seu pretij exolutio, qualis

lis iste nunc est nobis exhibitus. Alius satisfactionis, ac emptionis est modus, alius modus superandi diabolum per potentiam dei solam, aliud vincere diabolum per iustitiam, aliud emere seu redimere quod ē iustum deo patri soluere pretium. Totius humani generis non potuit esse sufficiens pretium, nisi homo qui valeret omnes homines, cuius & humilitas tantum placeret deo, quantum displicuit superbia in parente primo, quemadmodum in superioribus diximus.

Quarta conclusio. Nulla creatura potuit sic, vt Christus, pro peccato Adæ satisfacere deo. Nam, vt patet ex superioriibus, satisfacere, est tantū facere, quantum sat est aut offenso ad vindictam, aut creditori seu damnum passo ad solutionem seu damni recompensationem. In conuictu humane societatis de duobus consuevit satisfactio fieri, de offensa videlicet & dāno, quæ & in ciuilibus rebus interdum etiam ab inuicem separantur. Reperitur interdum damnum sine offensa, reperitur offensa sine damno. Vbi offensa seu culpa est concurrente damno, non satis est aut solum damnum reparare, aut pro sola culpa seu offensa, humiliatione debita satisfacere, sed oportet compensationem condignam impendere pro vtriusq̄, pro damno videlicet illato, restitutionem seu reparationem secundum equitatem iusticie, & pro offensa, contumacia, seu erectione voluntatis iniquæ, quæ etiam secluso dāno poenā, meref, compensationē pro poena illa seu vindicta illa quæ debetur offensa. Vnde secundum legem Moyse, qui furatur ouem vnā, debet non solum ouem illam vnā, sed quatuor pro vna restituere. Vnā quidem secundum iustitiam pro recompensatione rei ablatae tres reliquas in compensationē poenæ debite iniquitati offensa. Ita & dum Adam peccauit de duobus satisfacere deo oportuit, de offensa propter rebellionem aduersus illius mandatum, de damno, quia deo abstulit tam seipsum, q̄ totam suam posteritatem. De offensa autem Adæ, quæ transijt in totum genus Adæ, non potest satisfacere nisi qui potest dominum offensum retributione condigna placare. Sed neq̄ Adam, neq̄ vllus ex Adam propagatus, potuit deum offensum pro altero placare. Nō enim sufficit deo inimicus pacem facere pro altero, cum quisq̄ inimicus dei indigeat pace & reconciliatione pro se. Vnde secundum Apostolicam & catholicam

cam fidem, propter peccatū Adę omnes homines facti sunt mortis debitores, sed nemo potest pro alio reddere, quod p seipso debet. Non sufficit ergo vllus homo peccator soluere mortis debitum pro altero peccatore, cum peccator quisq; sit mortis debitor pro se. Pro se autē Christus mori nō debuit, qui ipse iust⁹ erat, & in eo princeps huius mundi non inuenit quicq;, & ideo ipse morti nihil debuit. Mors ergo illius pro altero valere potuit, cum ipse gratis mori non debuit. Sed quod neq; valeat pro huiusmodi offensa deo satisfacere vlla creatura alia, etiam deo grata, patet, quia ad hoc vt satisfaciatur offēse oportet retributionem recōpensē esse tantam in dignitate, quanta fuerat offensa in indignitate. Tāto autem offensa grauior, iniquior, & remissione indignior, quāto is qui offenditur est magis benefactor, dignior, melior, & sublimior. Cum igitur deus sit immēse bonitatis, immēse dignitatis omnium rerum creator, cui homo debet seipsum totum, & quod est, & quod potest, consequens est iniuriam quatenus est in deum commissa, esse infinitę indignitatis, grauitatis, & malicię. Inter omnia quę in mundo sunt, nihil est pro quo possim deum offendere. Vnde etiam si necessum esset totum mundum, & quicquid deus non est, in nihilum redigi, non possemus quicq; contra dei voluntatē facere. Actio ipsa peccati in se considerata, quāuis videatur esse quid leuissimū, malum tamen inobedientię seu rebellio, qua humana volūtas est rebellis deo suo creatori summo bono est grauissimum, & non comparabile vlli offensę alteri, etiam si offenderentur, atq; perirent infinitę creaturę. Pro offensa autem quę est infinitę grauitatis, non est condigna satisfactio, nisi fiat retributio aliqua, quę sit infinitę dignitatis, & valoris, aut pretij immensū. Cum ergo talem retributionem non posset facere vlla creatura pura, etiam innocēs, iusta, sancta, siue ex Adam propagata siue alias a deo condita in perfectione summa, consequens est offensam in deum commissam, non esse vlla condigna actione ac boni retributione a creatura recompensabilem. Vita autem Christi cū sit vita dei & hominis pro impijs exposita, infinitę erat dignitatis æque vel magis a deo dilecta, q̄ peccati offensa erat exosa. Deinde Adam propter peccatum in ira dei constitut⁹ perdidit regnū cælorum, non quod iam habebat, sed

sed quod in potestate eius erat, vt haberet si non peccasset. Cum ergo ipse iam sub ira dei constitutus nequeat sese suis viribus aut meritis a peccato eximere, nec posset habere regnum cælorum nisi a peccato solutus, consequens est, ipsum non posse pro peccato suo satisfacere, cum nequeat quod per peccatum perdidit vlla recompensatione deo grata ac condigna recuperare. Item quamuis purus homo innocens, si ex terra formaretur, posset diabolum vincere, non tamē inde consequens est, quod talis posset deo pro toto humani generis peccato satisfacere, longe enim plus est recompensare deo illatam iniuriam, q̄ vincere diabolicam fraudem. Ampli⁹ autem, nemo de peccati sui offensa satisfacit deo, nisi si reddiderit illi aliquid tam gratum, quam sit illud totum p q̄ peccare non debuit, pro conseruanda autem tota creaturarum vniuersitate non potuit homo quicq; contra dei voluntatem facere, etiam si plures essent mundi sicut isti, creaturarum pleni. Non potest ergo de peccato suo deo satisfacere, cum nequeat illi offerre aliquid magis gratum, quam sit tota vniuersitas rerum sub deo existentium. Vnde ex his & similibus argumentis recte conclusit beatus Ancelmus, neminem posse pro peccato humani generis satisfacere nisi qui fuerit deus & homo, vt vita deitati vnita, quę expenditur, quę & pro emenda totius humani generis voluntarie patitur, sit magis preciosa, quam tota humana natura ex Adam propaganda. Hic forsitan obijciat quispiam dicēs: Adam primus homo potuit mereri pro toto humano genere confirmationem in iusticia originali, & vitam æternam, potest ergo purus homo non ab Adam propagatus, sed creatus a deo iustus satisfacere p toto humano genere. Consequētia videtur manifesta, quia non minoris potestatis ē mereri iusticiam alijs q̄ satisfacere pro peccato aliorum. Et antecedens probat, quia Adā peccando meruit sibi & oibus suis filijs necessitatē habendi peccatum, ergo ipse si obedisset deo māssissetq; in volūate bona, meruisset sibi & oibus filijs suis iusticię cōfirmationē. Pręterea quātū malit ē in cōuersiōe hoīs sese a deo p suggestionē diabolicā auertētis, tū bonitatis ē in cōuersiōe hoīs sese p spiritū sanctū ad eū cōuertētis, seseq; ex charitate erga fratres, cognatos deo offerētis. Vnde de⁹ ergo pur⁹ hō potuisse p debito peccati hoīs satisfacere.

Ad primum pro intellectu propositionis antecedentis præmittimus geminam esse doctorum sententiam. Sunt quæ dicunt, de quorum numero est Anselmus, quod primi parentes nostri si vicissent, si non peccassent tentati, in iusticia quam acceperant, fuissent cum omni propagine sua sic confirmati, ut ultra peccare non potuissent, quemadmodum nunc, quia vi si peccauerunt, idcirco sic sunt infirmati, ut quantum in ipsis est, sine peccato esse non possunt, quemadmodum natura humana, inquit, quæ tota erat in parentibus primis, tota in illis est victa sub necessitate habendi peccatum. Ita in illis tota fuisset confirmata in iusticia, si tentati illi vicissent. Sunt & alii, de quorum numero est diuus Thomas, qui contrarium sentientes, dicunt. Adam si in iusticia originali, quam a deo acceperat, perstitisset, non ob id fuisset posterius in iusticia confirmatus, propterea quod confirmatio gratiæ in eo, qui liberum habet arbitrium, non descendit, nisi ex eiusdem gratiæ merito, per idem liberum arbitrium operato. Absque suis meritis quisque gratiam habet, sed non confirmatur quisquam in gratia absque suis meritis. Proinde si ex Adam posterius eius quisquam peccasset, ille iusticiam originalem pro se, & omnibus a se propagandis perdidisset, efficiendus una cum tota sua propagine extra paradysum, mansissetque portio quedam humani generis in paradiso sub originali iusticia, alia vero extra paradysum viciata originali culpa. Hoc præmissis dicimus, ex superioribus manifestum est, antecedens falsum esse, Adam videlicet sub innocentie statu potuisse mereri pro toto humano genere, aut iusticiam, aut confirmationem gratiæ. Neque id oportet consequens esse etiam ex sententia Anselmi, & aliorum docentium, quod Adam si non peccasset, tentatus a diabolo, statim ipse in iusticia fuisset confirmatus, & omnes posterius eius in iusticia nati, fuissent confirmati. Nam & illius iusticie confirmatio fuisset data, non per viam meriti Adæ, sed per viam propagationis nature. Dicimus ergo falsam esse propositionem antecedentem, ad cuius probationem dicimus, quod Adam suo merito malo, seu peccato, transmisit originale peccatum in semetipsum, & in filios. In semetipsum merendo dum præuaricatus est dei mandatum. In filios autem suos, non quidem merendo illis hoc ipsum originale peccatum, sed propagando

gando naturam, qualem ipse peccando acquisiuit viciatam, originali videlicet iusticia destitutam. Christus autem quatenus homo transmisit iusticiam, & gratiam in filios suos, non creando, non propagando naturam gratia & iusticia decoratam, sed merendo illam omnibus innitentibus non suis meritis proprijs, sed illius meritis. Ex Adam nascimur filij iræ ab illo propagati, accipientes naturam viciatam. Ex Christo renascimur filij gratiæ, pacis, & charitatis per fidei copulam, facti participes meritorum eius. Proinde quis per solum hominem Adam, potuit descendere peccatum in vniuersum genus humanum, non tamen inde consequens est purum hominem potuisse merendo, aut satisfaciendo iusticiam, ac gratiam in alios deriuare. Hic iam si dixeris. Si Adæ suis posteris non potuit mereri vitam æternam, ergo neque potuit illis mereri æternam mortem, hoc autem videtur falsum, & contra Paulum Apostolum dicentem, Stipendium peccati mors. Item propter peccatum corpus est mortuum. Respondeo argumentum utique concludere, Adam videlicet non potuisse filijs a se propagandis mereri mortem sempiternam, quemadmodum neque potuit illis mereri vitam æternam. Ipse quidem malo suo merito vitiauit utique naturam a se propagandam, quam ob rem & in illos transmisit naturam in originali iusticia vacuum, atque ita paradiso indignam, mortalitati subiectam, sed non inde consequens est, quod meruerit illis mortem, quemadmodum si perstitisset in originali iusticia, eandem iusticiam in posteros transmisisset, propagando naturam huiusmodi iusticia præditam, sed nequaquam hæc illis meruisset.

Ad aliam obiectionem dicimus, consequentiam inualidam esse, hæc est manifestum, quod gratia, seu charitas spiritus sancti filijs Adæ præparata, non est villo puro homini ex Adam nato, absque merito Christi data. Si quæ sint hominum pro peccatis diluendis satisfactiones, si quæ merita, hæc vim habent & efficaciam ex merito Christi. Si quis aliunde, quam ex merito Christi gratiam gratificantem ad vitam æternam habere posset, is morte Christi non indigeret neque pro illo Christi mortuus esset, habent angeli beati gratiam & vitam æternam sed non per Christi passionem & mortem. Creditur autem beata virgo ante conceptionem sanctificata fuisse per gratiam in suæ matris utero sed non sine Christi

Christi tunc futuri merito. Nulla igitur pura creatura (quæ admodum iam sæpe dictū est) potuit sic, vt Christus deo, aut satisfacere, aut pretiū soluere. Deo nēpe satisfacere p peccato humani generis nemo poterat, nisi qui & damnū illatum restauraret, & de contemptu satisfaceret. Ad hæc non sufficiebat vllus homo ex Adam nihil inueniens, quod digne deo p ablato dāno recōpensaret, quia siue sua, siue seipsum daret, dīgna recompensatio non esset. Iustum enim & innocentem Adam abstulerat, & neminem ex se natum nisi peccatorem inuenit. Qd si absq̄ satisfactione & merito Christi statuaf gratia vlli homini prorsus innocenti data, iam homini illi nō fuisset mors Christi necessaria, sed neq̄ is (ut supra ostēdimus) pro humano genere potuisset satisfacere.

Quinta conclusio est Augustini, dicētis modum, quo nos deus liberare dignatus est per mediatorem Iesum, asserimus bonum & diuinę congruum dignitati, quamuis & alius liberandi modus deo possibilis, nō defuit, sed sanandę nostrę miserię conuenientior modus alius non fuit. Nam vt ex superioribus est manifestum, modus iste redimendi congruit tam diuinę iustitię, quam eius misericordię, & eruditioni nostrę.

Omnia media in salutē humani generis ordinata, et ordinabilia, pendent in voluntate diuina sic, vel sic, secundum sapiētiam ordinante, quæ habet in potestate qualitercumq̄ velit ordinare. Deus nō vlla necessitate iustitię nobis debitæ, sed gratuita sua bonitate proposuit nobis Iesum propitiatorem habens in sua sapientia præter istū, alium etiam saluandī modum, quamuis iste nostrę sanandę miserię magis congruebat simul & diuinę sapiētię. Congruerat quidem miserię nostrę, quia per istū eruditur miser homo, ad dilectionem dei, ad patientiam, ad contemptum mundi, ad agonizandū pro veritate iustitię, vsq̄ ad mortem, ad gratiarum actiōem ad agnoscendum peccati gravitatem. Deinde congruebat diuinę sapiētię, quia conueniens erat manifestandę iustitię suę, simul & misericordię, & suę veritati. Iustitię quidē quia iustum est, vt peccatum non relinquatur inultum, & deo satisfiat irato. Veritati autē, vt impleatur sermo, quem locutus est dominus, totus moriatur Adam. Misericordię autem, quia diuinę clementiæ est, vt non totus Adam pereat, sed saluetur quod perierat. Hic ergo modus congruebat diuinę

diuinę sapiētia, hoc pacto declaranti se in liberando hominem miserum, esse & iustū, et misericordē, fidelem atq̄ veracem, dum vult, vt totus Adam moriatur, non tamen totus moriatur mala morte, vt simul sit pax bona inter dei iustitiā, & illius misericordiam. Hanc sententiā tacite indicasse videtur propheta in psalmo. 34. agens de benedictione & liberatione a captiuitate & de remissione peccatorū, tū futura per salutare dei, seu per Christum dominum, prope timentes eum, inquit, salutare ipsius, vt inhabitat gloria in terra nostra, misericordia & veritas obuiauerūt sibi. Iustitia & pax osculate sunt, vbi schemate seu figura vsus propheta, rebus incorporeis corporea tribuit opera, vtpote misericordiæ & veritati gressum obuiū iustitię & paci oris osculū.

Et quia in deo nulla sit volubilitum cogitationum & affectuum successio, propter tamen imbecillitatem intellectus nr̄i, q̄ nō potest oīa simul cōprehendere, huiuscemodi deo tribuunt, vt ex corporaliū rerū similitudinib⁹, discam⁹ vtcūq̄ cognoscere, amare, & colere dei sapiētiam, iustitiā, & misericordiam. Huius cōsideratione sanctissimi viri, Augu. Ber. & ceteri nonnulli, harū virtutū inter sese colloqa quedam expresserūt, secundū sentētias quasdā nr̄ę capacitati accommodatas. Cū post Adę lapsum oīa maledictiōis & afflictiōis plena viderent, grauis qdē inter virtutes dei videt̄ orta cōtentio, siquidē veritas et iustitia suo zelo miserū hoēm affligebāt, misericordia vero & pax zeli huius exptes, iudicabāt magis esse parcendū, & ita misericordia & veritas obuiauerūt sibi. Misericordia secundū nomē suū, volēs deū esse piū, miserię humanę cōpatientē præuenit veritatē, & tāq̄ faciēs cām corā deo, suā coepit orationē, Tu nūq̄, inqt, sine me iter facere cōsueueras, qa tu suavis es dñe, et in eternū misericordia tua. Ecōtrario veritas, Iust⁹, inqt, es dñe, & dilexisti iustitiā, & iūqtatē odio semp habuisti, et idcirco i hac vita, qua visitas hoēm trāsgressorē, impi⁹ & neq̄ hō iuste debet dānari. Neq̄ enī decēs est, bonū & iustū dñm habere malū, iniustū, et cōtumacē seruū. At cōtra, misericordia, inqt, honori et vtilitati dñi sui cōsultū iri, si p sua bonitate, q̄ suavis ē vn̄uersos, studeat nō pdere & destruere, sed saluare, viuificare, & sanare qd̄ perierat. Veritas apposuit hoēm impiū et iniustū nō debere viuere in conspectu iusti domini, qui odit & peccata

peccata & peccatores, & ideo se non posse tot hominum scelerata tolerare, Fateor, inquit, misericordia deum similiter odire, & impium, & impietatem eius, sed homo impius magis conuertatur ad dominum deum suum & viuat iustus in conspectu dei. E contra, Misericordia respondet se non fore amabilem, si non peccatum gratuita pietate condonetur, Videns igitur dei sapientiam diuersas suarum comitum ac pedissequarum sententias, pacem inter dei iusticiam & misericordiam ab æterno conceptam in occultissimo dei iudicio cœpit explanare, in eternitate scriptum, inquit, est, quod deus veritatem & misericordiam diligit. Ipse ergo quas diligit pedissequas, vult semper sibi præsto adesse, quia in pace est habitatio eius. Non illas potest sustinere discordes, Propterea ne ego, inquit, dei sapientia, quæ amatrix sum pacis, cogar vestram derelinquere societatem, necesse est, vt vos studeatis vtrinque vestras voluntates ad vnum consensum declinare. Quod libenter annuit vtræque, quatenus sine detrimento nois honoris, & dignitatis fieri posset. Tū dei sapientia æquū, inquit, sibi visum esse, vt peccatū hois propter veritatem morte puniat, et propter misericordiam gratis remittat. Placuit vtriusque consiliū sapientiæ, sed qualiter id fieri posset, sciscitatur. Quibus ait Sapientia, id fieri posse, si veritas de terra oriatur, id est, de foemina Christus, qui pro iusticia morte bona moriatur, vt sic per veritatem pro peccatis nostris pretio exoluto, iusticia de cœlo prospiciat in terram, & dominus benedicat terram, suæque gratiæ benignitatem largiatur, vt terra nostra germinet non amplius voluntarias spinas, & tribulos, sed æternæ vitæ fructus, & sic iusticia in puniendo peccatū præuenit aduentum domini in mentes nostras, positura gressus suos in via recta, vt igitur inhabitet gloria in terra nostra, necesse est, vt veritas dei impleatur, & homo peccans, sicut deus prædixerat, moriatur, sed morte tam pretiosa in conspectu domini, vt a morte resurgat, ne obliuiscatur misereri deus. Egit, inquit Bernard. miseratione creatura rationalis, quoniam facta est misera, & miserabilis valde. Sed & oportet impleri sermonem, quem loquitur est dominus. Necesse est, vt totus moriatur Adam cum omnibus, qui in eo erant, quocumque die vetitum cibum in præuaricationem gustauit. Hanc si præuaricator Adam mortis sententiam

sententiam euaserit, perijt diuina iusticia, perijt veritas, nec in eternū permanet verbum tuū domine Et ediuerso, perijt prorsus erga genus humanum misericordia, si Adam non liberetur, atque ita inter misericordiam, & veritatem sibi obuias venit dei sapientia, & fecit vtriusque concordiam, iusticia & pax osculatae sunt, & facta est pax bona inter deum & hominem, conuenientibus in vnum misericordia & iusticia, vt totus Adam moriatur, simul & misericordiam consequatur per mortem bonam alicuius filij Adæ, qui nihil debuit morti. Atque ita misericordia & veritas, quæ videbantur dissidere, conueniunt in vnum pacis osculum. Hanc pacem desiderabant olim patriarchæ & prophetæ, qui suspirantes Christi in carnem aduentum, clamabant quotidie, Osculetur me osculo oris sui. Osculum esse indicium pacis omnes nouimus. Peccata nostra, vt testatur scriptura, separant, diuiduntque inter nos & deum, sed tollatur de medio, quod interest, pax erit, quæ sane pax est effectus gratiæ, & Christi miserentis, quæ & proinde princeps pacis, & mediator appellatur, tollens peccatum, quod nos a deo separabat. Ex his liquido patet, quemadmodum sapientia dei, vt inquit sapiens, vicit maliciam, dum diabolus qui vicerat per fraudulentiam, rursus per prudentiam superatur, & iusticiam. Hæc est iusticia, quam olim desiderabat propheta dari filio regis, qui descendens sicut pluuia in vellus, de manu potentis diaboli liberauit pauperem populum, cui non erat adiutor, id est, quem neque cuiusquam virtus hominis, nec angelus poterat adiuuare, redimens animas eorum ex usuris, & iniquitate. id est, a peccatis & peccatorum debitis, quæ ratione congrua nomine usuræ appellantur, quia plus mali reperitur in supplicijs, quam delectationis acceptum est, in peccatis momentaneum est quod delectat, æternum est quod cruciat.

Ex his arbitror abunde factum esse manifestum, Christum inter tres personas, sapienter, iuste, & misericorditer causam tractasse inter hominem videlicet, deum, & diabolum. Per peccatum habuit diabolus ius quoddam in hominē, sed nequiter usurpatum, & non iure acquisitum, non titulo iusto adeptum, sic iuste tamen super hominem peccantem datum, vt nec in homine, nec in diabolo, sed in deo illa esset iusticia. Neque enim iustus est diabolus, qui inuasit, neque iustus est

stus est homo, qui consentiendo esse captivus meruit, sed iustus dominus qui exposuit. Atque ita diabolus iustam habuit super homines potestatem, id est iusto dei iudicio desuper data quamvis impia, & iniqua voluntate usurpatam, quemadmodum & ipse ab initio homicida & mendax iniuste inuasit, tentavit, & mendacio eandem potestatem acquisiuit. Diabolus quamvis non meruit, ut eundem hominem sibi subiectum haberet & premeret, homo tamen meruit, ut a diabolo premeretur, quia meruit, ut pro culpa sua torqueretur, & id quidem a nullo convenientius, quam ab illo cui sua sponte contra legem dei consenserat. Vnde consequens est hominem non posse diabolo nisi domino iuste contradicere. Nam licet ignoraret quod falsum esset, quod diabolus promissit, non tamen ignorauit, quod etiam si verum esset, contra voluntatem sui creatoris concupiscere non debuit. Deo autem iusta erat causa contradicendi diabolo, qui seruum eius fraudulenter abducens, nullum habuit ius aut meritum, ut hominem iuste possideret. Et ideo deus, si hominem solo verbo liberaret, nulla iniuria diabolo fieret. Neque enim deus a lege sue potestatis hominem amisit, quoniam eum in diaboli potestate esse permisit, sicuti nec ipse diabolus a potestate dei est alienus, quoniam superbia elatus ad inferos detruditur. Pro destruendis igitur omnibus insanijs falsis, quas improbi homines, sapientesque huius mundi, quibus pretiosa crux, & sanguis Christi stulticia est, moluntur confingere, irrefragabilis machina sit animae Christianae haec vnica consideratio. Omnipotens & misericors deus in opere redemptionis humani generis, voluit non solum suam ostendere potentiam, sed & sapientiam suam, simul & misericordiam suam, & iustitiam. Proinde quamuis ipse alijs vijs potuisset genus humanum reparare, placuit tamen sibi liberare hominem tam misericorditer, ut in ipsa liberatione demonstraretur etiam iustitia quaedam sapienter, & modus quidem miseriae nostrae sanandae conuenienter. Haecenus igitur satis arbitror demonstratum Christum venientem in hunc mundum non solum modo demonstrasse nobis viam salutis, sed & liberasse nos, iudicialiter egisse causam pro nobis, vicisse diabolum pro nobis, vitam & salutem prestitisse nobis, suorum sanguine diluisse peccata nostra, eorumque maculas, emisse quoque & redemisse nos, satisfecisse deo pro debitis nostris, meruisse nobis gratiam, secisse seipsum caput nostrum

nostrum, mediator nostrum & sacrificium pro nobis, atque vniuersum istum redimendi modum fuisse sanandis miseris nostris congruissimum. Nam ut & haec manifestiora fiant etiam in eruditis minusque capacibus subiiciendae sunt solutiones argumentorum, quae in principio adduximus.

¶ Sequitur tertius tractatus huius libri.

Præmissis consideratis facile est soluere argumenta. Ad primum ergo dicimus consequentiam non esse validam, quia Christus non solum docuit nos pugnare contra diabolum, sed & vicit, & eiecit eum, ut iam contra illum eiecit, & adhuc insidiantem pugnare valeamus. Non solum docuit nos iustitiam noscere, sed & dedit illam, non solum ostendit charitatem, sed & infudit illam in corda nostra per spiritum sanctum nobis datum, non solum docuit nos, ut nos soluamus peccatorum nostrorum vincula, ut mundemus nos, & faciamus nobis cor nouum, sed & praeuenit nos, immittens nobis spiritum cogitandi, quae salutis sunt, quatenus consentiamus deo saluanti, iustificanti, mundanti, & peccatorum nostrorum vincula relaxanti, & reconcilianti nos deo patri. Ipsius gratia praeuenit nos, ut haec omnia faciamus, ipsi nos praeuenire nequaquam possumus. Deus cum iustificat nos, soluens reatus peccatorum nostrorum, eodem momento simul conuertit & corda nostra, & facit nobis cor nouum non quidem siue nobis, non ut nos nihil faciamus, sed ut nos abrenunciemus veteri vitae, credamusque euangelio, ex fide a peccatis in deum resiliemus. Opus itaque est non sola eruditio ne ac admonitio, sed & redemptio, reconciliatio, & infusione diuini spiritus, purificantis & sanctificantis corda nostra, ut non amplius seruiamus peccato. Christus quidem mortuus est pro iustitia, quam predicauit, pro qua & certauit usque ad mortem, annuntians omnibus viam salutis, sed non ob id solum mori voluit, sed ob id etiam ut pro peccatis nostris deo patri satisficeret, sustinens in carne sua peccatorum nostrorum merita, & ut seipsum sacrificium offerens placaret deum patrem nobis iratum. Falsum igitur est quod Christus solum venerit in hunc mundum ad dandam scientiam salutis, aut tanquam lux ad illuminandum ignorantiarum nostrarum tenebras, perinde solum atque magister illuminat corda discipulorum, in eo quod docet forinsecus proponens ea, quae prius ignorabant.

Ex illo enim consequens esset gratiam per Christum Iesum nobis exhibitam, non esse aliud, quod legem seu doctrinam euangelij, ex æquo omnibus propositam, qui si velint, poterunt discere, & accipere disciplinam, & sese per hanc scientiam saluos facere, mundare, a peccatis eximere. Vnde consequens esset Christum eorum esse redemptorem, quorum ad se conuentum ipse esset susceptor. Hæc est impia olim Pelagij damnata hæresis, scripturis plane contradicentibus, quod Christus non solum est magister, doctor, præceptor, aduocatus, sed & liberator, redemptor, victor, mediator, reconciliator, sacrificium, victima, hostia, medicus, & viuificator a spirituali morte, adiutor & protector. Ad scripturas in argumēto. i. recitatas, dicimus earum intellectum esse manifestum ex coherentia scripturarum earundem. Nam Apostolus Paulus, cum dixisset, Apparuit benignitas & humilitas Christi saluatoris erudiens nos, paucis interpositis, subiicit, qui dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi populum acceptabilem, & sectatorem bonorum operum. Plane vides Christum non solum proposuisse nobis se, ut speculum vite, seu imitationis, sed & dedisse semetipsum pro nobis, ut redimeret & mundaret nos, ut nos iam redemptos, & mundatos, faceret sectatores bonorum operum. Neque possemus sectatores esse bonorum operum, nisi prius soluti & expediti essemus a vinculis peccatorum, non essent opera hominis deo grata, si esset anima hominis adhuc deo inimica. Tria, inquit Bernardus, in hoc opere redemptionis præcipua sunt consideranda humilitatis forma, charitatis mensura, & redemptionis mysterium. Horum duo priora, neque fundamentum habent, neque statum, si tertium desit, utpote redemptionis beneficium. Scripturas, quibus probatur Christus vere redemisse nos, longe lateque in superioribus recitauimus. Vnde & ipse ait in psalmo 58. Confortati sunt, qui persecuti sunt inimici mei iniuste, quæ non rapui tunc exoluebam, rapinam volens intelligi peccatum, quia contra licitum est usurpatum, rapinam Christus non admisit, quia peccatum non fecit, & dolus non est inuentus in ore eius, sed ipse exoluit per rapinam nostram, sustinens in carne peccatorum nostrorum stiperdia. i. supplicia peccatis nostris debita. Disciplina pacis nostræ, inquit Esaias super eum, Esaiæ 53, hoc est castigatio, per quam nos sumus in pace cum deo, fuit super eum suscipientem in sese stiperdium

dium peccati nostri. Vnde & hac ratione ipse per omnem locum passim in psalmis, & prophetis loquens, peccata nostra, ut sua pro nobis deo patri confiteretur, quemadmodum in eodem psalmo peccata nostra dixit esse sua, continuo subiiciens, Deus tu scis insipientiam meam, & delicta mea a te non sunt abscondita. Sua delicta dicit, non quæ commisit, sed quæ pro nobis suscepit, quia delictorum ipse non commissor, sed susceptor est. Sua etiam delicta, dicit membrorum suorum peccata. Hic iam si roges. Christus si per ea quæ sustinuit in corpore suo, voluit redimere nos, & supplicia peccatis nostris debita soluere, cur igitur scripturæ Apostolicæ docent Christum hæc omnia fecisse ad erudiendum nos. Respondeo. Scripturæ Apostolicæ docent quidem Christum erudisse nos, sed & per omnem locum passim docent, illum etiam nos suo sanguine redemisse, & reconciliasse deo. Et quia Christus in hac nostra redemptione voluit ostendere non solum suam potentiam, sed & sapientiam suam, & bonitatem. Idcirco præparans humano generi modum liberandi, infirmitati nostre congruentissimum, etiam opera redemptionis talia exhibuit, quæ forent ad mortalis vite nostre instructionem, super quæ si placeat, vide Augustinum in Enchiridio cap. 53. Sapienter ergo factum est, ut is qui erat homines redempturus, cum hominibus conuersaretur, ut in ipsa conuersatione semetipsum exemplum præberet, qualiter viuere debeant. Quomodo autem seipsum daret infirmis hominibus exemplum, ut per ipsum iam a peccatis liberati, in hac vita propter iniurias, contumelias, et mortem, a iusticia non recederent, si ipsum hæc omnia sentire non cognoscerent. Ioan. Baptista, qui non surrexit maior inter natos mulierum, venit, inquit Zacharias, in mundum ad dandam scientiam salutis plebi eius, qui & fortiter sustinens mortem, pro veritate et iusticia exemplum sanctimonie reliquit posteris, sed non redemit, non pretium soluit. Ille moriendo dedit, quod aliquando necessitate perditurus erat. Christus autem sponte obtulit patri, quod nulla vnquam debita necessitate fuerat amissurus. Quamobrem Christus modo longe alio, atque excellentiori dedit hominibus viuendi exempla, humiliauit enim semetipsum, usque ad mortem crucis, tam ad redimendum nos, quam ad erudiendum contra superbiam corda nostra. Nihil prodesset redemptio Christi, si maneret superbia in corde nostro. Quid tam opus habet misericordia, quam miser? quid tam indignum misericordia, quam superbus miser? Quatenus ergo vtrumque tolleretur, tam superbia videlicet, quam miseria, Christus humilia

militauit semetipsum descendens ad miseriam nostram. Amplius aut cum dicit Christum esse traditum propter delicta nostra, & resurrexisse propter iustificationem nostram, non hoc dicit, tanquam resurrectio Christi fuerit meritoria iustificationis nostrae, pignus de atque mors eius patienter tolerata, fuit meritoria remissionis culpe. Christus enim moriendo abstulit peccata nostra per viam satisfactionis & meriti, sed resurgendo nobis nihil meruit, cum iam extra statum merendi translatus fuerit. Vnde diuersimode intelligitur accepta prepositio, propter. Nam Christus traditus est propter delicta nostra, supple tollenda, & ipse surrexit propter iustificationem nostram, supple promouendam, volens resurrectionem suam esse non causam meritoriam, sed prouocatiuam & excitatiuam, ad promouendum iustificationem nostram. Vnde medicus parauit medicinam, & propter morbum, & propter sanitatem, sed diuersimode, propter morbum quidem tollendum, & propter sanitatem promouendam. Non ergo Apostolus hoc dicit, tanquam delictorum nostrorum ablatio, & nostra iustificatio, valeant a se inuicem separari, sed quod diuersis operibus a Christo mystice gestis, voluit ordinari ad instructionem tuam fidei, tuam mortalem vitam nostram. Mors Christi est vtriusque, tam videlicet remissionis peccatorum, quam iustificationis meritoria causa, sed non est sic vtriusque figura. Mors Christi erudiuit nos, ut moriamur peccato, & crucifigamus carnem nostram cum vitijs, & concupiscentijs suis. Resurrectio erudiuit nos, ut resipisceremus ob operibus mortuis, in nouitate vitae ambulemus, & amplius non seruiamus peccato.

Ad secundum argumentum patet responsio ex supra dictis. Nam per Christum diabolus in hominibus iam in Christo regeneratis, est quidem victus, ut non dominetur ad interitum sempiternae mortis, sed nondum est ligatus, & exterminatus extra fines ecclesiae militantis, & ideo ipse etiam iam victus in nobis accipientibus fidei spiritum, insidiatur nobis, & nos impugnare non cessat, quia nondum est hic plena, segura, & perfecta victoria. Hostem animae nostrae internum suppressere non possumus, delere prorsus atque extinguere non possumus, quemadmodum significauit spiritus in scriptura dicens, Ierusalem habitantem Hierusalem non potuerunt filii iuda delere, habitauitque Ierusalem cum filiis iuda in Hierusalem, usque in praesentem diem, Iudicum primo, Proinde & opus est quotidiana

tidiana pugna, quoad viuamus in hoc regno dei adhuc militate sub hostium insidijs. Regnum terrarum iam quidem per Christum factum est regnum coeleste, sed continuo factum est pressum magnum in caelo. Michael & angeli eius praesidiabant cum dracone, Apocal. 12. Coelum, inquit August. est iustorum ecclesia, in qua ab initio fidei, usque in finem seculi sit praesidium magnum. Illud de quo Apostolus, Non est nobis colluctatio aduersum carnem, & sanguinem. Hoc bellum nostrum est, & angelorum, sed aliter & aliter. Nostrum tanquam, qui vim patimur, & contradictores sentimus. Michaelis autem, & aliorum angelorum honorum tanquam, qui in ministerium salutis nostrae mittuntur, quemadmodum & vaticinatus est Daniel propheta. In tempore illo consurget Michael princeps magnus, qui stat praesidijs populi tui. Deinde & hoc bellum usque in finem seculi est ipsius Christi, cuius virtute liberati a regno diaboli, resistimus temptationibus, cuius luce in hoc saeculo ducitur tota Christianorum ecclesia quemadmodum & ipsa in Apocalypsi ad Christum loquitur. Fecisti nos deo nostro regnum, & sacerdotes, & regnabimus supra terram, supra terram inquam, de qua dicitur, Beati mites, quoniam ipsi terram possidebunt. Omnes a Christo redempti regnare merito dicuntur, et reges appellantur, quia tyrannidem vitiorum in se regnare non sinunt, luxuriae, irae & inanis gloriae appetitum frenant, supprimunt. Hac etenim ratione, ne regnum illud Christi carnaliter intelligeremus, adiecit, et sacerdotes. Dicuntur enim sacerdotes, qui seipsums quotidie in ara crucis offerunt, exhibentes corpora sua hostiam viuentem, sanctam, deo placentem. Caeterum ad id, quod roboratione eiusdem secundum argumentum primo adducitur, homines multos fuisse liberatos & iustificatos, priusquam esset passio Christi.

Respondeo. In illis operabatur virtus passionis, quae futura erat, quemadmodum usque nunc operatur virtus passionis, quae praeterijt. Quemadmodum debitor quispiam seu offensus regis maiestatis, non habens unde satisficiat, vincitur in carcere interdum reconciliatur, ac restituitur in amicitiam regis pretio redemptionis nondum exoluta, sed exolueno per gratiam fidei iustorum suscipientis debitum super humeros, & promittentis suo tempore pretium exoluere. Ita homo, etiam ante Christum incarnatum, in ira dei, reconciliabatur deo patri per gratiam fideius.

fideiussoris Christi predestinati ab origine mundi ad portam dum super humeros suos nostrorum peccatorum debita, cuius beneficii nullo vnquam die obliuisci debet mens humana, quemadmodum Ecclesiasticus ait, Gratiam fideiussoris tui ne obliuiscaris, posuit enim pro te animam suam. Rursus quomodo medicina interdum preparatur, antequam homo nascitur, quamuis non habeat suam operationem, seu efficaciam, priusquam infirmo fuerit applicata. Ita passio Christi, que preterijt, sufficiens est ad delendum peccata etiam futura. Quod autem ex hac medicina non sanantur omnes, contingit non ex insufficientia medicine, sed vel ex absentia cause particularis huiusmodi medicinam non applicatis, vel ex culpa egri illam repellentis, vel ad illam accipiendam non accommodantis, de quo infra in solutione argumenti tertij. Ad secundam contextionem eiusdem argumenti similiter patet responsio. Nam ex supra dictis manifestum est hec simul stare, videlicet nos esse iustificatos gratis, id est, absque meritis nostris, & tamen emptos esse sanguine Christi, & ita non gratis, id est, non absque meritis Christi, qui pretium magnum soluit pro nobis debitoribus mortis. Quem admodum & Paulus apostolus vtrumque simul iungit iustificationi nostre, & redemptionem scilicet, & gratiam. Iustificati gratis (inquit) per gratiam ipsius, per redemptionem que est in Christo Iesu, ad Romanos. 3. Iustificati gratis, id est absque meritis nostris, per gratiam dei, qua sumus id, quod sumus, dum iustificati sumus, sed non sine pretio, quod patri soluit, qui pretiosum suum sanguinem pro nobis obtulit. Iuste, inquit Bernardus, homo sub diaboli captiuitate est positus, & misericorditer est liberatus. Sic tamen misericorditer, ut non defuerit iustitia quedam in ipsa liberatione, quoniam hoc quoque de misericordia est liberantis, ut iustitia magis, quam potentia contra inuasorem vteretur, quemadmodum & hoc miseris hominis magis congruebat. Pro solutione resolutionis tertie, Sciendum est quod Christus in carnem ueniens, super Iudeos geminam secum adduxit liberationem, Super gentes autem ex illis vnam tantum. Nam Iudeos credentes liberauit non solum a peccatis, seu ab eterne mortis reatu, sed etiam a vinculis seu obligatione legalium preceptorum veteris legis, quia liberatione non egerunt gen-

tes,

tes quia incircumcisae, & idcirco ad precepta legis Moysi non sunt obligate. Apost. igitur cum dicit Christum factum esse sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret, significat Christum factum esse sub lege, quam non timore coactus, sed sua voluntate spontaneus adimpleret, & impletam cessare faceret, ut sic Iudeos sub lege coactos, tam a legis prauaricatione absolueret quam etiam ab obligatione legis liberaret, ut sacramentis significatis iam impletis non amplius, qui sub lege erant, ligarentur illorum sacramentorum vinculis. Secundum Apostolum Paulum Christus & iusticia nostra ab ipso Christo non sunt legi contraria, sed sunt ab ipsa lege pronuntiata, testificata, significata, & proniata. Nunc autem sine lege, inquit, iustitia dei manifestata est, testificata a lege, & prophetis, ad Romanos. 4. Unde iustitia dei b. faria potest intelligi. Vno modo que in deo est fidelitas seu veracitas promissionis sue, qua scilicet redditur, quod promissum est. Alio modo iustitia dei, id est, iustitia que nobis a deo est, qua sumus iusti, nunc est manifestata sine lege, dante aut operante iusticiam, sed non sine lege testificante illam. Si crederetis Moysi, inquit saluator, crederetis forsitan & mihi, de me enim ille scripsit, quemadmodum ait Paulus, huic omnes prophete testimonium perhibent remissionem peccatorum accipi per nomen eius. Proinde Christus per gratiam suam venit non ut destrueret legem, sed ut statueret & adimpleret ea, que lex promissit, quemadmodum & ipse apud Matthaeum ait, Non veni soluere legem, sed adimplere, & quo nam modo venerit adimplere eam, continuo consequenter aperuit. Amen dico vobis, donec raseat coelum, & terra iota vnum, aut apex vnus, non preteribit a lege, donec omnia fiant. Unde & ob id aduentus saluatoris, dicitur plenitudo temporum, quia hec tempora fuerunt adimpleta, que precedentibus temporibus fuerant pronuntiata. Ap. autem cum dicit Christum nos liberasse de maledicto legis, maledictum legis intellexit & peccatum, et mortem, que est stipendium peccati, seu transgressionis legis. Ad tertium argumentum dicimus argumentum non concludere id quod inferitur, nam quod quorundam hominum peccata merito voluntariae passionis Christi, & exolutione sanguinis eius non deleantur, non prouenit ex insufficientia, nec merito quod erat in

f i volun

voluntaria actione Christi, nec valoris, qui erat in pretio sanguinis voluntarie impensus. Siquidem actio, quæ erat in anima Christi voluntarie operantis, erat actio personæ, quæ deus erat & homo. Infinita igitur erat illius vis, & efficacia illius in promerendo. Passio etiam eius, cum fuerit in anima & corpore unitis deitati, erat itidem valoris infiniti in satisfaciendo, quemadmodum & sanguis effusus unitus deitati pretium erat immensum. Sed pretium hoc exolutum a Christo non ponit in vilo homine ad deletionem peccatorum, nisi virtus meriti Christi & passionis perveniat ad illum, & applicetur illi. Sicut peccatum Adæ non transit in alios quam in semen quod ab ipso propagatur, Ita iustitia Christi, meritum Christi, & exolutio sanguinis eius non transit in alios quam in semen, quod ex Christo regeneratur. Quemadmodum autem quis ex Adam propagatur deo operante per ministerium humanæ voluntatis generantis, sic ex Christo quis regeneratur deo operante per ministerium humane voluntatis aut credentis, aut sacramentum fidei ministrantis. Motus autem fidei & sacramentum fidei non proveniunt in quempiam sine motu liberi arbitrii. Quamvis in parvulo interdum possit fieri huiusmodi regenerationis fructus deo solo inuisibiliter intus operante, ut patet de sanctificatione in utero. Secundum generalem tamen legem deus huiusmodi fructum non facit pervenire in aliquem sine concursu liberi arbitrii, vel proprii, vel alieni. In adulto est motus liberi arbitrii credentis in eum qui iustificat impium. Erga parvulum autem est motus liberi arbitrii alieni applicantis ministerium sacramenti. Huiusmodi ergo liberi arbitrii actus quia non pervenit ad singulos Adæ filios, Idcirco non ad omnes pervenit fructus passionis. Dicemus autem de his latius in tractatu sequenti. Ad id quod in tertio argumento pro corroboracione adducitur, videlicet diabolum in hac vita non habere potestatem in hominem, nisi tentandi, suggerendi, & instigandi. Respondeo ex supra dictis id falsum esse. Nam & homo nondum gratia Christi liberatus, est captivus diaboli, æternæ mortis reus. Intel ligere ergo genus humanum esse in potestate diaboli solum, ut poterit tentare, suggerere eo tentandi modo, secundum quem Adam ante peccatum tentabatur habens potestatem liberam,

&

& subiecti diabolo, & non subiecti est evacuare gratiam Christi. Sed dices forsitan. Si diabolus iam post Christum descendentem in carnem, adhuc habet accessum, & potestatem impugnandi homines iustos, liberatos a sua potestate, qua ratione dicit Apostolus Ioannes, Apocalypsis .20. per angelum dei descendentem de celo, id est per Christum incarnatum, esse diabolum alligatum mille annos, id est, usque ad persecutionem futuram per Antichristum, & eum tunc rursus soluendum ante aduentum Christi, & post Christum, usque ad novissima tempora, & sub ipsius denique Antichristi tempore, si diabolus non cessat tentare, seducere, decipere, quos potest incessabili sua rabie, semper circuens, quærens quem devoret, quomodo per Christum venientem in carnem est alligatus. Respondeo. Princeps huius mundi a iustis hominibus eiectus est foras, id est, extracorda eorum, ut non amplius sic regnet in eis, ut ipsi obediant desiderijs, aut suggestiõibus eius. Quis autem ipse non sic amplius in homine liberato dñetur, habet tamen adhuc potestatem impugnandi. Pro intellectu autem scripturæ docentis diabolum ligatum esse per Christum, Sciendum est ex scripturis sacris esse manifestissimum, ante primi hominis peccatum, etiam diabolum habuisse quandam potestatem invadendi, & quodam modo tentandi hominem. Ante peccatum homo foris tentabatur, sed nondum erat sub captivitate diaboli, quia nihil inuitus patiebatur, nondum erat diabolo, perinde atque iam est potestas accedendi ad interiora hominis, & concitare humores & sanguinem eius, excitare motum legi mentis contrarium in carne illius, ut autem consensum præbuit diabolo, deserens deum suum conditorem, sibi met ipsi factus est grativus, & deo contrarius, & derelinquit sibi ablata virtute continentendi omnia, qua continere poterat libere, tamen sub se inferiora omnia, quam sub deo semetipsum. Miser autem homo sic sibi derelictus, factus est vagus, instabilis, imperitus, infirmus ad operandum. In miserum ergo hominem sic sibi derelictum, mox diabolus potestatem accepit, devincens sibi totum Adam cum omnibus, qui in illo erant. Et ita post peccatum donata est diabolo potestas super hominem secundum aliquam tentandi modum, quem non habuit ante peccatum, potens nunc non solum foris, sed proponere, & suggerere, sed et interiora hominis accedere, suggerere, excitare &

ii pulsar

fare mentem per malum habitans in carne eius, quibus sit, ut homo etiam iam iustificatus, & per gratiam Christi a regno diaboli liberatus, qui diu vixerit in hoc mortali corpore sentiat, & patiatur tentationes inuitus, ut non quaecumque velit faciat. Vnde ex superioribus patet diabolum per lapsum humani generis triplicem acquisivisse potestatem super hominem. Vna regnandi super uniuersum hominem, trahendique illum ex morte huius vite in mortem sempiternam. Hanc potestatem abstulit Christus a suis electis, ita in hac vita liberans illos, ut quis sentiant inuiti impugnationes, seu tentationes diaboli, tamen non prorsus consentiunt, agnoscetes iam delicias carnis huius mundi esse rationali anime virus mortiferum. Alteram acquisiuit potestatem detinendo uniuersum genus humanum, etiam semen iustorum per gratiam Christi liberatum extra regnum caelorum, & trahendi secum ad claustra inferorum, donec veniret Christus, qui aperiret ostium caeli. Hanc etiam potestatem iam prorsus a suis electis abstulit per mortem suam, descendens ad inferos, claustra inferni penetrans, suos captiuos redimens. Vnde non potest hominem ullum iustum in hac vita plene purgatum iam morientem trahere secum in tartarum. Ultra huiusmodi geminas potestates acquisiuit post Adae peccatum, tertiam potestatem, quae est quodam speciali modo, impugnandi atque tentandi hominem quae diu uiuit in hoc mundo, secundum quam potest ad interiora hominis accedere, & per carnem pulsare, ut auertatur mens a deo conditore suo. Haec antequam virtus Christi venientis in hunc mundum innotuisset gentibus, erat latior, maior, fortior, & super humanum genus magis generalis. Et secundum hanc sententiam interpretandum est, quod Ioannes Apostolus ait. Vidi angelum descendentem de caelo, id est Christum habentem clauem abyssi, & catenam magnam, id est virtutem inseparabilem, in manu sua, & tenuit draconem illum, serpentem antiquum, qui cognominatus est diabolus, aut satanas, & alligauit eum mille annis, & misit illum in abyssum in gregem porcorum, sese in mare praecipitantium, id est, in corda reproborum, et clausit, & signauit super eum, ut non seduceret iam gentes, per misericordiam Christi ex uniuerso mundo electos, donec finiatur mille anni. Post haec oportet eum solui breui tempore. Alligatio haec diaboli in mille annos, est impeditio mentium

mentum fortitudinis seu roboris in potestate eius, quia via delicti non permittitur exercere totam tentationem, quam potest, vel vi, vel dolo ad seducendas gentes, id est ecclesiam iam credentium in mille annis, id est toto tempore ad nouissimum Christi usque aduentum. Quod si permitteretur diabolus in tam longo tempore, & in tanta hominum credentium infirmitate, plures fideles deiceret, & ne crederent, impediret, quod ne faceret alligatus est, hoc est, priori potestate priuatus, & missus in abyssum, usque ad mille annos, id est, ad tempus futuri aduentus Christi, tunc autem soluetur. Nam iuxta Danielis vaticinium, tribus annis, & mensibus sex, totis suis, suorumque viribus sequitur per Antichristum, & alios ecclesiae persecutores. Verum tunc tales erunt fideles, cum quibus ei beligerandum erit, ut etiam vinci tanto eius impetu, & insidijs non poterunt, sed tam parentes pro baptizandis paruulis, qui hi qui tunc primum sunt credituri, erunt ad credendum, quod non credebant firmiores, & ad vincendum etiam diabolum, tunc non sic ligatum, fortiores. Ex his igitur patet responsio ad ea, quae in corroboratione argumenti tertij videntur adduci. Nam diabolus in hac vita super homines ex Adam propagatos, habet potestatem non solum tentandi, ac suggerendi, sed & detinendi, atque eos absque gratia Christi ex hac commigrantes, trahendi in barathrum gehennae ignis, nisi fuerit reatus per gratiam Christi regeneratione solutus. Deinde modus tentandi quem habet diabolus, post peccatum longe alius est ab eo tentandi modo, quem habebat super Adam ante peccatum, cum iam sentiat homo suggestiones diabolicas etiam inuitus, tunc autem nihil Adam inuitus patiebatur. Tertio, quia homo factus est rebellis deo transgrediendo legem illius. Ideoque & si diabolus non esset, maneret nihilominus lege mentis contraria, & rebellis caro hominis, & quasi contrarios in se motus sentiens homo, vim quandam pateretur, & tunc etiam, quemadmodum nunc libere, sed cum difficultate faceret, quod suae mentis ratio, & dei lex doceret, siquidem corpus quod corrumpitur, inquit Sapiens, aggrauat animam, & deprimit internae mentis sensum. Postremo voluntas humana iam sibi derelicta, & propter peccata destituta virtute originalis gratiae, qua poterat sub se continere omnia, facta est a deo fugitiua, vaga, instabilis

Ad quartum argumentum dicimus falsum esse quod
 in argumento sumitur, quod Christus emerit nos a diabolo.
 Redemit quidem Christus nos a potestate, seu tyrannide
 de diaboli, non tanquam domini, sed tanquam licitoris, seu
 ministri diuinæ iusticię vindicantis. Proinde Christus nõ
 tam liberavit nos a potestate diaboli, q̄ a manu seu potesta-
 te irę dei, transferens nos, vt simus sub manu gratię, &
 misericordię suę, qui alioqui effemus vasa irę, sub manu
 iusticię suę. Nemo potest effugere voluntatem dei, aut ius-
 bentis, aut premiantis, aut punientis. Cum ergo Christus
 appellat diabolum principem huius mundi, id est, hominũ
 secundum hunc mundum viuentium. Cum insuper Aposto-
 lus docet diabolum habuisse mortis imperiũ, impiosq; ab ipso
 detineri captiuos ad ipsius voluntatem, intelligendum est
 illum principatũ, illudq; imperium habuisse, non tanq̄ sit iu-
 dex, aut dominus vitę et mortis, sed vt minister iusticię dei
 peccatum punientis, vt latro insidians, vt licitor torquens,
 non quidem ex amore iusticię, sed ex odio & inuidiã. Verũ
 quidem est, q̄ diabolus iustam in homines habuit potestatẽ
 .i. iuste desuper a deo datam, sed tamen nunq̄ meruit habe-
 re illam potestatem, q̄ homo meruerit pati ipsius diaboli
 tyrannidem. Eadem sepe repetimus, quia sunt de rebus
 & beneficijs Christi redemptoris nulla vnquam obliuione
 delendis e memoria nostra. Ad quintum argumentũ.

Pro intellectu propositionis antecedentis, in qua dicitur
 tur, qui vel emit, vel redemit rem aliquam, soluit pretium
 ei, qui possidet. Dicimus hoc verum esse, q̄ videlicet emens
 soluit pretium ei qui possidet, tanq̄ dominus & proprietar-
 rius, sed non ei qui possidet solum, tanq̄ custos, & tanq̄ mi-
 nister, & executor iusticię, quemadmodum diabolus possi-
 det damnatas animas. Iudex autẽ & dominus damnati ho-
 minis, est deus pater, qui potestatem habet vitę & mortis,
 qui & hominem damnatũ iussit torqueri sub potestate dia-
 boli. Illi ergo pretium soluendum erat, non diabolo. Ad
 ea quę in confirmationem huius argumenti adducuntur,
 quibus inferitur, deus magis dilexissẽ genus humanum, q̄
 filiũ suum vnigenitum, quem pro genere humano libe-
 rando morti exposuit. Respondeo non valere
 conse-

consequentiam. Per mortem enim filius dei non prorsus pe-
 rijt, aut in sempiternum esse desijt, sed ad resurrectionis glo-
 riam triumphauit ad vitam immortalem, ad dignitatem,
 & excellentiam super omnem creaturam. Ad ea quę in ro-
 boratione huius quinti argumenti adducuntur, Respõdeo.

Quamuis non videatur esse sapientis mercatoris, rem
 maioris valoris prorsus perdere velle, atq; alienare a se pro
 rebus minoris valoris, vtique tamen sapientissimi merca-
 toris est, pro releuanda aliorum inopia, ad tempus rem ma-
 ioris valoris tradere passioni, quę sit sufficiens exolutione
 poenę debitę peccatis earum rerum, quę sunt minoris va-
 loris. Christus vitam suam, quam pro nobis exposuit in
 mortem, non prorsus amisit alienando a se in perpetuum.
 Eadem enim virtute resumpsit animam suam resurgendo,
 qua posuit animam suam temporaliter vsque ad mortem pa-
 tiendo. Insuper deus pater tradens filium suum vni-
 genitum in pretium, neq; alienauit eum a se, neque transu-
 lit illum in dominium alienum, sed sic dedit eum in tempo-
 ralem mortem, vt sine dispendio more, cõmutauerit vitam
 eius mortalem in vitam sempiternam & immortalem.

Deinde quod dicitur non esse sapiẽtis mercatoris emere rē
 carius q̄ valeat, veritatem habet in mercatore, qui habet in-
 digentiam pretij, intendens mercando seipsum ditare poti⁹
 quam alienam inopiam & paupertatem releuare. Non est
 autem deus mercator talis, quippe qui diues est in miseri-
 cordiã, & bonorum nostrorum non indiget, qui etiam neq;
 emit neq; redimit nos ab alio, sed a seipso secundum ma-
 num suę misericordię eripiens hominem a manu suę iusti-
 tię, per condignam tamen exolutionem poenę, peccatis toti-
 us humani generis debitę. Ex eiusdem fundamentis
 patet solutio sexti argumenti. Neq; enim deus, neq; Christ⁹
 debuit diabolo quicq; sed deo offenso factus est debitor reus.
 homo, & id quidem in decem milibus talentorum, id est in
 tanto debito, vt non habet miser homo vnde solueret. Homi-
 ne aut non habente vnde satisficeret, Christus misertus ho-
 minis pro homine se debitorem fecit, suscipiens in se, id
 est in carne sua & in aia sua supplicia peccato hominis de-
 bita. Vñ & ipse iuxta Esaię vaticiniũ, Iniquitates nostras
 portauit, & peccata multorũ tulit. Ioan. Baptif. testificat de
 Christo

Christo, quod ipse mundi peccata tollat. Ecce, inquit, agnoscit dei, ecce qui tollit peccata mundi, quod tractans Chrysof. homilia. 11. Super Matthæum, Non dixit, qui remittit, quod propter maioris est pietatis, sed qui tollit, inquit. Non enim tale est indulgere peccatū simpliciter, quale est suscipere illud.

Ad septimum argumentum dicimus. Diabolus & homo fuerunt alienati a deo, non quidem a domino & potestate dei, sed a lege, ab obedientia, & libertate, per quam poterant peruenire ad visionem dei. Vterque tamen semper, et ubique subiectus est deo, aut inscius, aut inuitus, aut spontaneus. Inscius quidem, dum impius interdum in hac vita permittitur vivere. Inuitus, dum pressus, sentit poenam sub voluntate dei peccatum vindicantis. Spontaneus dum voluntarie sacrificat deo saluatori, ac redemptori suo, & ita homo non potest effugere manum dei, aut sciuentis, aut miserantis, aut vindicantis, aut premiantis. Qui recedit a voluntate dei, sapienter legem dantis, incidit in voluntatem dei, iuste transgressionem punientis. Et ita homo semper manet sub potestate dei, secundum voluntatem eius omnia iuste & sapienter gubernantis. Et in argumento cum assumitur. Nemo quicquam emit ac redimit, nisi quod suum non fuit, aut suum esse desijt. Respondeo per culpam homo desijt esse dei, non quidem creatura, nec alienus a potestate dei, & dominio eius, sed filius & hæres regni dei. Vnde iam factus filius ire, & seruus vincens sub iusticia dei derelinquitur puniendus sub potestate diaboli, qui tamen nunquam meruerit habere potestatem super hominem, ipse tamen homo per culpam suam meruit pati ipsius diaboli tyrannidem. Omnia sunt sub voluntate & potestate dei, homo, damnatus, diabolus, infernus, mors & vita. Ad secundam confirmationem, quæ dicitur, Secundum naturalis æqualitatis rationem, eius est peccati poenam luere, seu puniri cuius est peccatum.

Respondeo. Aliud est quæpiam inuitum puniri pro peccato, aliud autem quæpiam voluntarie satisfacere pro peccato. In puniendo peccata oportet illum puniri qui peccauit, in satisfaciendo autem pro peccato potest vnus pro altero poenam voluntarie ferre. Dum quispiam pro peccato punitur inuitus, pensatur eius qui punitur iniquitas. Dum autem quis ad placandum aliquem, poenam voluntarie assumit, pensatur

eur eius, qui poenam sustinet, benevolentia seu charitas. Vnde de eius est puniri, id est ille est puniendus, dignus seu debitor poenæ qui peccauit. Potest nihilominus ille qui non peccauit, sua sponte satisfacere, & subire poenam pro eo qui peccauit, quæ admodum est soluere creditori, qui debitor est, potest nihilominus alius quispiam pro debitore se principalem, & fideiussorem facere, atque ita pro alio soluere. Quamuis autem omnis poena sit ex precedenti culpa, non semper tamen ex culpa personæ patientis, cum plerumque fiat ex culpa naturæ præuaricatricis propter culpam naturæ in Adam vitiatæ, poena infertur omni personæ humanæ ab Adam propagatæ. Vnde si non fuisset præuaricatrix humana natura, non fuisset vlla poena. Verum Christus licet fuerit de Adam natus, non tamen ab Adam, proinde & ipse naturam non habuit subiectam culpæ, & idcirco poena in ipso erat non ex culpa naturæ, quæ in ipso erat, sed ex culpa naturæ, quæ in nobis est.

Ad id ergo quod consequenter in argumento assumitur, turpe videlicet esse si miseria sit, ubi eam esse non congruit. Respondeo. Si miseria esset non precedente villo peccato propter quod infligitur, deformis forsitan videretur ordo atque administratio totius vniuersi. In Christo autem fuit miseria et afflictio voluntarie assumpta pro peccatis nostris. Proinde miseria hæc conueniebat illi, cuius bonitati & misericordie congruit dolorem & laborem subire pro peccatis parentum & fratrum suorum. Proinde opprobria, contumelie, crux ipsa, clauis, lancea, & id genus omnia dominicæ passionis tormenta seu tormentorum instrumenta, ornabant dominum nostrum saluatorem in cruce pendentem, quemadmodum canit ecclesia. Crux fidelis inter omnes arbor vna nobilis, nulla sylua talem profert fronde, flore, germine. Pulchrum, decorum, ac rationabile, iustitiamque congruum est, ut quisque satisfaciat pro debitis parentum, fratrum, sororum, & filiorum suorum. Sicut ergo de Adam & Eua peccatum in omnes homines est propagatum, Ita rationi congruit, ut aliquis qui de illis nascitur pro peccato hominis satisfaciatur. Illi ergo scilicet Adam & Eua, si nequeunt pro peccato suo satisfacere, iustum & æquum est, ut de illis sit, qui hoc faciat, cum rectum sit, ut satisfaciens sit aut is qui peccauit, aut aliquis de cognatione ipsius. Proinde si nouum hominem crearet

deus ex terra non ex genere Adam non esset homo ille de cognatione humani generis, quod natum est de Adam, & idcirco non sic pertineret ad illum pro genere Adam satisfaccere, quia non esset de illo. Si ergo rationi congruit, ut vel Adam vel genus eius satisfacciat pro se, etiam rationi congruit, ut de Adam nascatur homo, per quem reparetur genus Adæ. Aliter nec Adam, nec genus Adæ satisfacceret pro se. Natus est ergo Christus frater noster, & caro nostra, ut in carne sua, quæ & nostra est caro, de nobis accepta, satisfacciat, atq; soluat debita suorum parentum & fratrum, qui tantum erant constricti debitis, ut non haberent unde redderent.

Ad id quod consequenter in argumento assumitur, magis fuisse congruum diuine sapientiæ, quod verbum dei assumpsisset personam Adæ, qui causa fuit peccati in vniuersos posteros, & quod in illo satisfaccisset, magis enim congruit personam puniri, quæ habet naturam peccatricem, quam eam quæ habet prorsus naturam innocentem. Respondio antecedens verum esse de pœna visionis diuine, quomodo is qui puniatur, sustinet coactus. Non autem de pœna placationis diuine seu reconciliationis, & satisfaccionis, præsertim pro toto humano genere. In hac enim pœnæ exolutione, talis debuit esse satisfaccitor, qui non erat aliunde debitor. Ad tertiam confirmationem eiusdem argumenti qua dicitur, Christus si exoluit sufficiens supplicium peccatis nostris debitum, sustinens in carne sua, ut quid ergo oportet nos adhuc pro peccatis nostris ingemiscere? ut quid relapsis eum respiscunt pœnitentiæ & satisfaccio per opera pœnalia imponitur? Ut quid iustorum animæ post mortem torquentur purgatorio igne? Respondeo. Displicentia veteris vitæ, motusq; fidei in Iesum a nobis exiguntur, non tantum opera, quibus fiat satisfaccio pro supplicijs peccato debitis, sed tantum dispositiones necessariæ ad hoc ut virtus meritorum Christi perueniat in animas nostras. Deinde quod satisfaccio & confessio imponatur relapso pœnitenti, prouenit non ex insufficientia pretij per Christum exoluti, sed ex eo quod vis pretij illius, neq; sæper, neq; equaliter prouenit, & applicatur in omnes. Peruenit autem vis pretij huius, & applicatur per fidem, & fidei sacramentum. Non est autem in omnibus equalis mensura fidei per dilectionem operantis, neq; item equaliter in omnibus sacramentis operatur spiritus Christi redimentis. Aliter operatur in baptismo,

ptissimo, aliter in pœnitentiæ sacramento, quæ fides per dilectionem operans equaliter semper delet omnem mortaliū peccatorum culpas, Non tamen semper tollit equaliter huiusmodi peccatorum reatus cicatrices, & reliquias. Quorundam mentibus non expectata profectuum mora, totum simul infunditur, quorundam mentibus particulatim accrescit, ut per ea, quæ sunt cœlitus accepta, comitante humana voluntate querantur ea quæ nondum sunt donata. Vnde pro ampliore horum intellectu, supponere oportet ex scripturis sacris, manifestum esse statum gratiæ acceptæ post remissam culpam simul stare cum reatu temporalis pœnæ, pro remissa culpa tolerandæ, quemadmodum omnis mortalitas huius vitæ, est supplicium originalis culpe, etiam in hominibus, quorum peccata sunt iam deleta Christi sanguine. Insuper post hanc vitam Patriarchis & Prophetis iam iustificatis, pœna erat ex hac vita commigrantibus, detineri in limbo extra cœlestem vitam. Amplius autem, quod & præter pœnas, humanæ naturæ propter originale peccatum debitas, maneat plerumque reatus temporalis pœnæ debitæ peccatori, etiam pro actuali peccato iam remisso, demonstrat ex scripturis sacris Augustinus, super psalmum 50. de David, cui de pœnitentiæ condonauerat adultærii, & homicidij culpas. Attamen multa temporalia mala propter illa peccata iam remissa, acciderunt in regno illius. Postremum, quod post remissam culpam mortalem remaneat plerumque secundum diuinam iustitiam reatus temporalis pœnæ, quam debeat homo assumere, vel in hac vita voluntarie, vel luere & exoluere post hanc vitam in purgatorio igne, Christianorum schola hæc intellexit ex scripturis, & doctrina Apostolica, quibus præbatur potest quod de peccata eorum, quibus ignoscitur, impunita non relinquit, iuxta doctrinam Pauli. Si nos ipsos iudicarem, non utique iudicaremur. Cum autem iudicamur a domino, corripiamur, ut non cum hoc mundo damnemur. Ex hac Apostolica sententia manifestum est hominem, qui peccauit, si non velit iudicari, aut corripi a domino deo, oportet iudicari, atque puniri seipsum. Vnde Augustinus in libro de pœnitentiæ medicina, tractatus verbum illud pro peccatis, quæ legis dialogus corinet, & de quibus Apostolus ait, Qui talia agunt, regnum dei non possident. In pœnitentiâ maiore, si se quis debet exercere seueritatem, ut a semet ipso iudicetur, non iudicetur a domino. Super quod vide Augustinus super psalmum 10. Non miserearis omnem, qui operatur iniquitatem. Item Beatus homilia

455. super Cantica. Mala mea melioribus curabo corrigere actibus, diluere lachrymis, punire ieiunijs, cæterisque sanctæ disciplinæ laboribus. Christus cum venerit, si inuenerit nos iudicatos a nobismetipsis, iam nihil inuenit, inquit, in nobis, quod habeat iudicare seu punire, quia non iudicabit bis in idipsum. Ex scripturis ergo sacris est manifestissimum, quod misericors deus, iusto suo iudicio multis sæpe modis pro peccato remisso flagellat & punit hominem post remissionem ei culpam, & post deletam culpæ maculam per Christi gratiam. Vnde non absurda est magistrorum distinctio, de gemina pœna peccato debita. Vna est exterminans peccatorem inimicum, & irreconciliatum. Altera corrigens filium, & amicum, & talis pœna potest manere debita peccato iam prorsus remisso, tam secundum culpam, quæ secundum maculam. Vnde deus flagellat omnem filium quem recipit.

Ad id quod quarto pro roboratione eiusdem septimi argumenti assumit de sanctis, quorum merita in thesauro ecclæ colligunt, tanquam alij profutura, quæ fuerunt illis in exolutionem superflua, cum iuxta Pauli doctrinam, sancti in carne sua adimplent ea, quæ desunt passionum Christi pro corpore, quod est ecclesia. Respondeo. Sanctorum merita & passionum, secundum valorem satisfactorium, utique profunt alij ecclesie membris, sed non propterea oportet concedere, quod Christi mors per se non sufficiat, quippe quæ sufficiens est pro peccatis totius mundi. Oportet autem quod membra sint suo capiti similia, quemadmodum caput pro suis membris est passum, sic rursus unumquodque membrum in virtute eiusdem capitis pro altero membro patitur. Et quemadmodum ex eo quod Christus sufficienter orauit pro nobis, sufficienter meruit nobis remissionem peccatorum, non est consequens orationes & suffragia iustorum in hac vita non prodesse aut viujs, aut defunctis. Ita ex eo quod Christus sua passione sufficienter satisfecit pro nobis, non est consequens, passionum martyrum non esse satisfactorias pro pœnis peccato nostro debitis. Et quemadmodum Christi obsecrationes, & supplicationes pro nobis sufficienter fuerunt exaudita, sufficientes fuerunt ad impetrandum nobis gratiam ac remissionem peccatorum, nihilominus tamen sancti in hac vita utiliter orant pro nobis, impetrantes plerumque gratiam & remissionem peccatorum, etiam his, qui alioqui gratiam

gratiam non erant consecuturi, Ita & Christi satisfactioes pro peccatis nostris fuerunt sufficientes, nihilominus tamen in hac vita, iusti utiliter tolerant multa pro peccatorum nostrorum debitis exoluendis, ut quodammodo vna sit potestas capitis, & membrorum a capite accipientium vim, & efficaciam hæc faciendi. Habes pro roboratione horum doctorum doctrinam, Origenis homiliam. 24. super librum Numerorum docentis, quod quemadmodum Christus, qui fuit agnus ad occisionem ductus, & in sacrificium oblatus, remissionem peccatorum prestitit uniuerso mundo, Ita & cæterorum sanctorum ac iustorum sanguis effusus fortassis est ad expiandum pro parte aliqua populum. Sed & in his omnibus vnus est agnus, qui totius mundi potuit auferre peccatum, & ideo cessauerunt cæteræ hostiæ, quia talis fuit hæc hostia, ut sola sufficeret pro totius mundi salute. Cæteri enim precibus, hic solus potestate dimisit peccata. Si non fuisset peccatum, non fuisset necessarium filium dei agnum fieri, nec opus fuisset eum in carne positum crucifigi, sed mansisset hoc, quod in principio erat verbum. Sed quoniam in hunc mundum introiit peccatum, cuius necessitas propitiationem requirit, quæ non sit nisi per hostiam, necessarium fuit prouideri hostiam pro peccato. Hactenus ille. Ex cuius determinatione sufficiat hoc nunc intelligere, hæc videlicet simul stare, sanctos suo sanguine, suisque precibus peccata exoluere, & nihilominus Christum esse redemptorem, & satisfactorem sufficientem pro peccatis totius mundi. Verum quidem est, neque eum qui plantat, neque eum qui rigat esse aliquid, quantum ad interioris gratiæ infusionem, aut ad dandum interni fructus incrementum, utique tamen uterque aliquid est, quantum ad ministerium sacramenti, in quo operatur virtus Christi, uterque etiam est aliquid, quantum ad orationem & supplicationem, qua impetratur alij gratia, & remissio peccatorum, qua & exolutio fit pro debitis peccatorum aliorum. Et ita verbum Apostoli dicentis, Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed deus, qui incrementum dat, Accipiendum est dictum contra sententiam schismaticorum, qui distinguebant diuersitatem donorum Christi secundum diuersitatem ministrorum dispensantium, de quibus alibi latius. Ad doctrinam Pauli ad Collo. 1. Respondeo, quod oportet illam intelligere non tanquam conge

congeries passionum Christi non fuerit sufficiens ad exaltationem poenarum debitarum peccatis totius ecclesiae, sed quod multa pars passionum Christi adhuc deest corpori, quod est ecclesia, priusquam persecutionum Christi sit finis, quia usque in finem seculi patitur Christus in suis membris. Unde et ipse in caelis immortalis dicebat. Saule Saule, quid me persequeris? Nec erit harum persecutionum congeries consummata, donec tradiderit regnum deo patri, euacuata omni potestate et virtute. Ad octauum argumentum dicimus, quod Christus simul fuit mercator, seu emptor, et bellator. Mercator autem, qui emit nos, non a diabolo, sed a deo patre, dum suo sanguine acquisiuit nos non a diabolo, sed a dei patris ira, ex potestate diaboli cupientis sua insatiabili rabie hominem torquere, et detinere. Bellator vero, non contra deum patrem, sed contra diabolum, dum confundens ipsum, destruxit opera illius, scilicet mortem et peccatum, quae diabolus desiderabat esse perpetua. Diabolus suis se armis sensit victum, dum comperit sese hoc ipso eiectione, superatum, et condemnatum, quo putabat se fore victorem, dum crucem, et mortem Christi, quam putabat exilium et ignominiam, experitur esse mortis destructionem, mundi vitam per gloriam. Diabolus, qui zelum, inquit, Am. passus est contra saluatorem, videns cum docere homines, quomodo sibi deum facerent propitium abrenuntiantes peccato, suavit occidit illum, nesciens aduersus se fore mortem Christi, qui descendens ad inferos, quia peccatum nesciebat, a morte teneri non potuit, sed in suis membris destruxit. Ipse itaque diabolus futurorum inscius, dum quod pro se facere putabat, contra se fecit, facti sui poenitentia torquetur, et iusta ratione victus dicitur. Unde Iudaei satellites diaboli crucifigentes Christum inter latrones intendebant hoc pacto crucem Christi confundere, et cum crucibus impiorum praesens extinguere memoriam eius, et eandem reddere gentibus exosam tanquam stultitiam, ignorantes in eadem cruce opera fieri ad delendum crimina nostra, sed confusi sunt dum contrarium eius, quod sperabant euenit, radiante iam cruce Christi venerabili, ac memorabili inter gentes, quibus per totum mundum Christus crucifixus est, dei virtus et sapientia. Ad argumentum nonum patet responsio ex eisdem fundamentis. Nam Christus dicitur sacrificium, qui vos

qui voluntarie se obtulit deo patri, dicitur bellator, atque triumphator, qui diabolum expugnando vicit. Modus placandi deum iratum per voluntarium sacrificium, stat cum modo quodam pugnandi, atque vincendi diabolum. Ad decimum argumentum patet responsio. Ex supra dictis enim patet, omnia haec simul stare, liberationem a captiuitate, a seruitute regenerationem, resurrectionem, viuificationem, lotionem, purgationem, et sanationem. Nam vita, qua per gratiam Christi viuunt anima, non est animae substantialis, sed accidentalis, et adiectitia, quae adesse potest, vel abesse permanente substantia animae. Ad undecimum argumentum dicimus consequentiam esse inuvalidam, nam quousque alius modus liberandi genus humanum deo fuerat possibilis, non tamen inde consequens est, quod iste fuerit, aut irrationabilis, aut superuacuus. Unde modus iste liberandi congruebat diuinae sapientiae, propter quatuor praesertim causas. Prima, quia in hoc liberandi modo, fit sacrificium ad placandum iram eius qui offensus erat, acceptissimum. Secunda, quia modus iste fuit ad declarandam diuinam iusticiam simul et misericordiam congruissimus. Tertia, quia fuit ad curandam morbum humane miserie conuenientissimus. Quarta, quia fuit ad vincendum inimicum humani generis consultissimus. Primum in hoc liberandi modo sacrificium ad placandum iram impensum est, agnus innocentissimus ex charitate maxima sese offerens deo pro reconciliatione humani generis. Unde et in scripturis sacris huius sacrificij odor dicitur, odor domino suauissimus, cuius fragrantiam sentiens deus pater, in Isaac figuratus, dixit. Ecce odor filij mei, sicut odor agrorum pleni, quem benedixit dominus, Gene. 27. Tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam deo in odorem suauitatis, ad Ephes. 5. Quemadmodum in corporalibus rebus odor suauissimus est, sensui corporali gratissimus, ita et ipse Christus inter omnes creaturas dignissimus, solus sine macula, et ruga in craticula crucis crematus igne charitatis fuit deo patri gratissimus, designatus in holocaustis, in victimis, et in incenso suauissimi odoris, de quibus in Exodo, et Leuitico legitur. Secundo in modo isto liberandi declaratur deus simul esse misericors et iustus. Misericors quidem, quia per illum ipse secundum gratiam suam subuenit humane miserie.

ria. Iustus autem, quia per istum non dimisit peccatū inultū percipiens p peccato humani generis vnicū suū filiū. Deinde in modo isto liberandi declarat diuina iusticia, dū per eum digna sit deo satisfactio, rā de offensa, q̄ de damno. De offensa quidem, dum sacrificium oblatū fuerit dignissimū, magisq̄ a deo dilectum, q̄ peccatum hominis fuerat exorsum. De damno autē dato, dum numerus electorum propagā dorum ex Adam, ad implendum ruinas lapsorum angelorū deo reparatur, & soluitur pro humano genere pretiū conditum, valens plus, q̄ totum humanū genus ex Adam ppagatū. Sanguis Christi deitati vnitus, magis fuit bonus, q̄ oīm peccata fuerant mala. Patent autem oīa hęc ex superiorib⁹. Fuit igitur modus iste liberandi ad declarandam dei iusticiam, simul & misericordiā convenientissimus. Tertio. Modus iste fuit ad curandum morbum humani generis cōgruissimus. Alius modus liberandi possibilis, inquit Aug. deo nō defuit, sed sanandæ nostrę miserię cōuenientior modus non fuit, q̄ iste in quo nobis contulit & remediū, ac humilitatis, patientiæ, & dilectionis prębuit exemplum. Ille modus ad assequendum finem aliquem, dicitur magis congruus, per quem efficacius, facilius, ac pluribus compendijs promouetur ad huiuscemodi finem accessus. Per istum modum homo non solum a captiuitate, & potestate diaboli liberatur, sed & humana infirmitas iam liberata multifariam eruditur. Primum, vt sciat q̄ grandis sit malicia peccati, pro quo diluendo dei filius tanta dignatus est pati. Deinde, vt per hunc prouocetur homo ad impendendum seipsum Christo, qui semetipsum totum impendit homini. Tertio, per hunc homo (vt inquit Apostolus) eruditur abnegare impietate, & secularia desideria, sobrie, pie, et iuste viuere, atq̄ expectare beatam spem. Per istum igitur modū quia Christus non solum liberationis impedit beneficium, sed & monstrauit suę charitatis affectū, & erudiuit humane infirmitatis intellectum, consequens est istum liberandi modum fuisse sanandę nostrę miserię convenientissimum. Fuit postremum ad vincendum prudenter diabolus consultius, vt hostilis diaboli calliditas ex prudentia Christi sic delusa, magis per iusticiam q̄ per potentiam sentiret se esse deuictam. Quemadmodum fraude doloq̄ malo diabolus ho-

lus hominem sub sua acquisiuit potestate, Ita rursus ipse Christus bono dolo offerens sese, tanq̄ filiū mortis in mortem, meruit recuperare hominem, quē diabolus possidebat. Diabolus si cognouisset per Christi mortem genus humanum esse de sua potestate eripiendum, nunq̄ sollicitasset Iudeos ad damnandum illum ad mortem. Vnde dubitans ne forte Christus ipse esset dei filius, trina illum tentatione inuadit, Prima in deserto, deinde supra pinnaculum, tertio super montem. Si filius dei, inquit, es, dic vt lapides isti panes fiant, & item, Mitte te deorsum. Neutrum fecit Christus, vt signatus liber sacramentorum huius redemptionis, maneret clausus inimicis eius, & falleretur diabolus astutus, qui propter formam humanam de matre viro desponsata conceptam, vagientem, plorantem, dormientem, circumcissioni subiacentem, in Aegyptum fugientem, esurientem, & sitientem, & de pinnaculo templi non diuina, sed humana voluntate descendentem, cōscq̄ seductus est atq̄ delusus, vt haberet iam pro constanti ipsum Christū esse purum hominem, vt diceret non ap̄lius, Si filius dei es, sed hęc omnia dabo tibi, si procidens adoraueris me. Amplius autem deus (vt inquit Augustinus & Bernardus) q̄q̄ secundum suam benignitatem, sapientiam & iusticiam potuisset opus istud redēptionis aliter sicuti placuisset perficere placuit tamen ei potius hominem sibi reconciliare eo modo, & ordine, quō nouerat illum cecidisse, vt quemadmodum Adam in mortem cecidit per Euam foeminam, Ita rursus spem vitę accipiat per foeminam Mariam. Dicbas quōdam, O Adam, Mulier quam dedisti mihi, dedit mihi de ligno & comedi. Verba malitię sunt hęc ad excusationem in peccatum, quibus magis augeas quam deleas culpam. Verum tamen sapientia intrauit in foeminam, & vicit malitiam. Redditur tibi nempe, inquit Bernardus, foemina pro foemina, humilis pro superba, quę pro ligno mortis, gustum porrigit vitę. Muta ergo iniquę excusationis verbum in vocem gratiarum actionis, & dic. Domine mulier quam disti mihi gratia plenam, dedit mihi de ligno vitę, fructum benedictum, & comedi, & dulce factū est sicut per mel ori meo, quia in ipso viuificasti me. Fruct⁹ arboris seduxit nos, Fruct⁹ Marię redemit nos. Maledictio Eux in benedictione h i comutat

234 IOAN. DRIEDONIS DE CAPTIVITATE ET
cōmutatur Mariæ. Valde, inquit Ancelmus, conuenit, vt
quemadmodum hoīs peccatū, quod causa est n̄ræ dānatio-
nis, initiū sumpsit a foemina, Ita medicina nostrę salutis cā-
nascat de foemina. Ac ne mulieres desperēt se pertinere ad
fortē beatorū, qm̄ de foemina tantū malū processit, congruit
vt ad reformādā sp̄ earū, de muliere rurſ⁹ tantū bonū p̄ce-
dat. Si virgo erat, quę causa fuit humano generi totius malī,
multo magis decet vt virgo sit, quę causa fuerit totius boni.
Quemadmodū homo inobediens fructū vetitū ex ligno ar-
boris nefarie tulit contra dei iussum, Ita rurſum Christus
obediens, seipsum totū fructū quendā in arbore crucis resti-
tuit, offerēs deo patri seipsum. Et quęadmodum erat serpens
in ligno, quando Adam & Eua peccauerūt, & facti sunt mi-
seri, Ita serpens Christus, habens similitudinē carnis pecca-
tricis, erat in ligno, quādo Adā & Eua sunt liberati. Sicut
Moyses exaltauit serpētem in deserto, vt quicumq; respexe-
rit in eum, non moriatur serpentis morſu, Ita oportet exal-
tari filiū hominis in ligno crucis, vt qui fide i eum respe-
xerit, non pereat ex diabolico morſu peccati. Sicut ergo dia-
bolus primum seduxit foeminam, & postmodum virum
vicit in ligno per foeminā, Ita cōgruebat, vt & ipse pri⁹ sedu-
cat a virgine foemina matre dei facta, & postea a viro ip-
so aperte debelletur in ligno, quatenus fraudi malitię ars
pietatis illuderet, & deus ipse prudentior atq; fortior appa-
reret. Ita decuit incarnatā sapientiam, diabolicam vincere
malitiam, vt sic diabolus, qui in ligno fallaciter vincebat ho-
minem, in ligno quoq; prudenter vinceret, per hominem
Christum dominum, & vnde mors oriebatur, inde vita re-
surgeret. Huius ordinis rationem canit ecclesia, Hoc opus
nostrę salutis ordo depoposcerat, multiformis proditoris
ars vt artem falleret, & medelam ferret inde hostis vnde
leferat. Voluit autem deus a principe huius mundi aliquā-
diu celari hoc consilij sacramentum, non quod ipse deus, si
palam opus suum facere vellet, impediri posse ab illo metue-
ret, sed quia ipse non solum potenter, sed etiam sapienter
quęcumq; voluit fecit, sicut & in omnibus operibus suis,
quasdam rerum vel temporum congruentias propter ordi-
nis pulchritudinē seruare consuevit. Deinde cum
in argumento assumitur, quod diabolus nunq; habuerit
aus aut dominium in hominem, neq; vnq; meruerit vt homi-

nem

REDEMPTIONE GENERIS HVMANI, LI. VNVS 235
nem sibi subiectum premeret quem fraudulenter decepe-
rat. Respondeo id verum esse, sed non inde consequens est
hominem non esse liberatum a captiuitate, & seruitute dia-
boli, Nam & ipse homo iuste a diabolo tenebatur, quia meru-
it per culpam suam vt ab illo, cui contra legem dei consense-
rat premi permetteretur. Et cum vltra assumitur, diabolū
neq; iuste sibi subiecisse hoīem, neq; iusta volūate torquere
illū, neq; posse illū manu mittere deo volēte per illū punire
hominem peccatorem. Admittimus totum, sed non inde cō-
sequitur non fuisse congruum diuinę sapientię Christum
incarnari, & mortem pati ad liberandum hominem e pote-
state diaboli, Nam rationi misericordię congruit etiam iu-
sta lege pro liberatione eius, qui ab iniquo tyranno premi-
tur soluere pretium non tyranno, a quo iniqua volūate tor-
quetur, sed vero dño, q̄ illum suo merito malo torquendum
in potestate tyranni tradidit. Ex iusto dei iudicio ipse homo
subiectus est diabolo, quemadmodū secundū Esaiā, ipse Na-
buchodonosor sua iniqua volūate subiecit sibi Iudę orū po-
pulū, populus tñ ipse ex dei iusticia crebať subiectus esse
illius tyrannidi. Ad id qđ in cōfirmationē eiusdē vndecī-
mi argumenti adducit. Respondeo similiter nō valere
consequentiam. Nam dei potentia & sapientia claruit in mi-
rabili fabrica mundi, & in humani generis creatione, dū so-
lo verbo creauerit omnia, faciens hominem ad similitudinē
suam, sed nō dum declarata erat ipsius iusticia, misericordiā,
& benignitas, quam toti iam manifestauit mundo in huma-
ni generis redemptione, quemadmodum ait Apostolus, Ap-
paruť benignitas & humanitas, & cęt. Deus si solo verbo
redimeret hominem, nulla iniuria diabolo fieret, etiā si de⁹
per angelum genus humanum liberare vellet, non idcirco
salus hominis angelo, sed deo tribuenda esset, vt salutis no-
strę autori per ipsius angeli ministerium. In omnibus ergo
sit eadem fidei pia resolutio, quod de⁹ in hoc tam magni-
fico redemptionis nostrę opere, non solum nobis suam vol-
uit declarare potentiam, sed & suam sapientiam, iustici-
am ac misericordiam. Deinde si roges, Cur hoc
modo potius, q̄ modis alijs voluerit sapientiam suam, iustici-
am, & misericordiam declarare, cum alius modus hæc ea-
dem declarandi possibilis illi non defuerit. Respondet
h ii Bernardus

Bernardus, Mihi, inquit, scire licet, q̄ ita feceris, sed cur hoc modo, & non aliter fecerit, mihi curiose scrutari non licet. Quomodo eum p̄ aliter fecisset, inquit Augustinus, semper stulta creatura diceret cur isto modo & non aliter fecit, qui innumeros apud se modos tenet. O homo, tu quis es, qui cōtra respōdeas deo. In hoc ergo magnifico opere redemptionis nostræ ratio sic faciendī, fuit humanitas & benignitas dei sic facientis, ita ut non deesset etiam iusticia quedam in modo faciendī. Ad duodecimum argumentum dicitur rationi maxime convenire, & decentissimum esse, eum qui violenter & per fraudem detinet & occupat, priuari spolio suo per superioris potentiam. Respondeo hoc verum esse, ubi spoliū innocentē occupatum opprimitur, ubi non debetur vlla satisfactio ab eo, qui detinetur, cum nō offenderit quemq̄. Nunc autem homo non iniuste, non sine suo merito opprimitur, seu torquetur a diabolo, cui tamen si neq; deus pater, neq; Christus quicq̄ debuerit, quamobrem neq; illi satisfacere, neq; pretium solvere, aut oportuit, aut de cuit, miser tamen homo iuste, suoq; merito factus seu datus spoliū diabolo, factus erat debitor deo patri quem offenderat. Proinde convenientius erat diuinæ sapientiæ ita misericorditer hominem a potestate diaboli liberare, ut in ipsa liberatione seruetur iusticia quedam, sapienter in puniendo peccatum, q̄tum satis est deo irato, secundum ordinē sue iusticię peccatū nō dimittentis inultū, diuina tamē iusticia non ita absolute erat ad hunc satisfaciendū modum coartata, quia & ipsa manente salua, deus si secundū suam benignitatem aliter, & absq; satisfactione hominem liberare voluisset, decēter utiq; & iuste fecisset ex sua misericordia p̄ nihilo. i. absq; pretio sanguinis oīa peccata delens, & hominem in priorem statū constituēs. Nec inde consequens est aliquod inordinatū fuisse mansurum in vniuerso, si peccatum dimittatur inultū, siquidem peccatum fert secum suā poenam p̄ tpe sue durationis, faciens rationabilem mentē conditā ad dei imaginem atq; similitudinem esse a deo vero suo beatifico sine alienam. Iam si obieceris, Deus non potest contra suam iusticiam facere. Ipse enim iustus est, & seipsum non potest negare. Iustus dominus & iusticias dilexit, neq; solū iustus est, sed ipsa iusticia, & fons, & plenitudo iusticiæ. Iusticia autem

aut non potest absq; satisfactione dimittere culpam. Nā reus p̄ poenę inseparabiliter annexus est culpæ, nec est intelligibile quēq; peccare, aut obnoxium fieri culpæ, qui non & simul fiat reus poenę, consequens ergo videtur genus humanum non potuisse alio modo, q̄ per satisfactionis viā reparari. Respondeo secundam partem antecedentis esse falsam. Nam & si necessarium sit eum, qui peccat fieri reū seu dignum, qui puniatur, non tamen necessarium est, quod deo illum puniri faciat poena illa cor digna. Nam in cuius potestate est remittere culpam, in illius potestate est remittere poenam culpæ debitam. Deus ergo ubi sine pretio sanguinis, & absq; vlla solutione poenæ pro peccato hominis tolerandæ, siue a Christo, siue ab homine, siue ab vlla creatura alia, genus humanum liberasset, non propterea contra iusticiam suam fecisset. Nam ipse deus cum sit iudex & dominus omnium, non est intelligendus, quemadmodum alius quisquam iudex, qui seruus est, atq; subiectus iusticię, sed est ipsa iusticia, & fons, & plenitudo, consummatio, & finis omnis iusticiæ, & idcirco ipse non est in vllam aliam iusticiam ordinabilis, quamobrē neq; potest aut esse, aut fieri debita vllā iusticiæ, sed creature vniuersæ debitores sunt ipsi. Proinde & ipse, si iniuriam in se commissam absq; satisfactione sibi facta, remittat, nō facit neq; cōtra vllam iusticiā, neq; vllī alteri iniuriam. Vnde Dauid post iniuriam, post adulteriū, & homicidium perpetratum in hominem, implorans dei misericordiam, dicebat, Tibi soli peccaui, tanquam diceret, potes mihi salua tua iusticia peccatum dimittere. Quemadmodum & homo, qui offensam in se commissam absq; satisfactione, remittit, non iniuste sed misericorditer agit. Ille autem iudex non potest, salua iusticia, culpam sine poena dimittere, qui subiectus est iusticiæ, quemadmodū is, qui sub potestate est constitutus, cuius officium est peccata, & in deum, & in alios commissa, iusticiæ gladio corrigere. Quod igitur in confirmatiōe prima assumitur, Deus ita liber est, ut nullus iusticiæ legi subiaceat, concedimus totum, sed ex illo solum consequēs est, deum etiam potuisse absq; vlla in iusticia preparare alium liberandū modum, sed non est inde consequens, istum liberandū modum non fuisse cōuenientē.

Rursus cū in argumento dicitur, Clemētiam dei, simul & mī

& misericordiam magis fuisse relucens, si peccata absq; huiusmodi satisfactione diluisset. Respondeo nō oportere id consequens esse, nam quod de suo voluerit deus pretiū soluere, tradens filiū suū p peccato tollendo in pretiū, abundantioris est gratiæ & misericordiæ, q̄ absq; vlla satisfactione peccatum inultum remittere. Proinde & copiosa est nra redemptio apud dñm, q̄ vnigenito suo filio non pepercit pro nobis omnibus tradens illum. Deus, inquit Apostolus, qui diues est. i. abundans & copiosus in misericordia ppter nimiam. i. valde multam charitatem, qua dilexit nos, cōiunxit cauit nos in Christo Iesu. Ad id quod in probationē argumēti assumit, maioris gratiæ & clemētiæ esse, si is q̄ offensus est, condonet culpam gratis, non exacta satisfactione vlla. Respondeo id verum esse, q̄ satisfactione illa detrahatur aliquid ab eo qui iniuriam fecit, ceditq; aliquid in commodū & vtilitatem illius, qui est iniuriā passus. In proposito aut̄ satisfaciendi modo, deus de suo proprio dat id, quod sit pro nobis satisfactio, nihil commodi, vel vtilitatis accersit illi ex huiuspretij solutione, quæ tota proficit nobis, quæ nec detrahitur nobis aliquid. Paruulus enim datus est nobis, nō ex vlla voluntate filij Adæ, aut fer. in propagatus.

Ad confirmationem secundā eiusdem argumēti, quo dicitur, Deus præcipit, vt peccātib; in nos plene dimittam⁹, cōuenit aut̄, vt quæ deus præcipit nobis facere, etiā ipse faciat, cōuenientius igit̄ erat deo peccatum remittere nō exacta satisfactione, Respondet Anselmus, negans secundā partē antecedentis. Deus enim præcipiēs ne vindiētā faciam⁹, præcepit nobis, vt nō præsumamus id quod solius dei ē, ad nullū enim pertinet vindiētā facere, nisi ad illū qui dñs est oīm, cuius solius legē atq; iusticiā peccās cōtemnit aut negligit. Homo aut̄ cū quicq; aut damni, aut temporalis incōmodi facit in proximum, non peccat, si non cōtra legē dei id faciat. Nam deo iubente liceret etiam filium interficere innocentem, quemadmodū patet in facto Abrahamæ, parantis se ex iussu dei ad inferendum mortem filio suo vnigenito. Deus ergo solus vltionum peccati est dominus. Potestas autē creata non domina, sed ministra est vltionum. Proinde humana potestas hoc recte facit, dū id facit iubente deo, qui ipsam potestatem sublimiorem ad corrigendū peccata subditorū ordinauit.

ordinauit. Ad tertiam eiusdem argumēti probationē dicitur negando antecedens. Deus enim delectabatur in passione Christi, nō quaten⁹ fuit afflictīua, seu destructīua natura, sed quaten⁹ fuit volūtariē tolerata p iusticiā & salute humani generis. Sicut deus delectatur nō in pœnis peccatorū dānatorum, sed in decore suæ iusticiæ merita eorū mala punientis. Christus qui immeritus occidit, placet, inquit Ambrosius, deo, nō quia occidit, sed quia vsq; ad mortem iusticiā conseruauit. Et ita deus pater amauit, nō pœnā Christi, aut mortem, sed voluntatē piā, qua tā vtiliter voluit mortē pro genere humano sustinere. Quēadmodū de⁹ exigit a nobis & mandatorū suorū obseruantia, & nostrā erga se dilectionē, atq; obedientiā, nō propter suam, vel vtilitatem, vel indigentiam, tanq̄ sit dominus solū aut princeps mūdi huius, indigens aliorum hominum ministerijs, sed ppter vtilitatem & indigentiam oīm nostrum, quibus summa felicitas illi adhærere, illiq; obedire, Ita & ipse exegit pro peccato Adæ satisfactionē, nō propter suā, sed propter Adæ indigentiam. Deus tradidit Christū in mortem, nō quia maluit mortē filij sui, q̄ vitam, sed quia maluit salutem totius mundi per temporalem mortē filij mox resuscitandi ad vitā sempiternā, q̄ vitā Christi absq; tēporali morte, & nō fieret salus totius mūdi. Melius erat ipsi Christo, tēporaliter mori, & p mortē illā tēporalē volūtariē susceptā acgrere sibi nomē, qd̄ est sup oē nomē p resurrectionis gloriā in corp⁹ gloriosum & immortale, q̄ sic in carne mortali semper viuere.

Ad decimūtertium argumētū dicitur primā partem antecedentis esse huic rei impertinentē, videlicet quod populus Iudeorū plus peccauit crucifigendo Christū q̄ Adā transgrediendo præceptum, & videbitur forsītā id falsū esse. Nam quamuis habita consideratione ad peccati speciem, grauius fortasse videatur homicidium Christi, ex intētionē cōmissū, q̄ transgressio inobedientis Adæ, neq; odientis, neq; blasphemantis deum, neq; intendentis aut se, aut filios occidere. Pensata tamē cōditiōne personæ peccātis, grauius peccatum videbit̄ transgressio Adæ. Vñ Augu, Magna fuit, inquit, Adæ iniquitas in peccādo, cui tāta erat nō peccādi facultas. Sicut Abrahamæ magna, inquit, obedientia p̄dicatur, quæ vt occideret filium vnicū quē diligebat, res difficillima est imperata.

imperata, Ita & in paradiso tanto maior inobedientia fuit, quanto id quod preceptum erat, nullius difficulatis fuit. Quisnam facile explicet, quantum malum sit non obedire in re facili, & sub tantę potestatis imperio, & sub tā terrenti supplicio. Viuebat homo in paradiso sicut volebat, quā diu hoc volebat, quod deus iusserat, viuebat sine vlla egestate, ita semper viuere habens in potestate. Cib⁹ aderat ne esuriret, potus ne sitiret, lignum vitę ne illum senecta dissolueret, nihil erat, quod vllas molestias vllis eius sensibus ingereret, nullus intrinsecus morbus, nullus ictus metuebatur extrinsecus, summa in carne sanitas, & in anima tota tranquillitas, nihil omnino triste, nihil inaniter lætum, gaudium verum perpetuabatur ex deo, in quem flagrabat charitas, ex corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta, cōcors mētis & corporis vigilia, nullus renissus contra legem mentis, nulla repugnantia, nulla rationalis volūtatis & libidinis rixæ, non lassitudo fatigabat otiosum, non somnus premebat inuitum. In tanta facilitate rerum, & scēlitate hominum facillima & sine labore erat mandati custodia. Populus autem Iudæorū omnibus his malis sub peccato erat venūdatus. Horū igitur habita cōsideratiōe non oportet quod populus Iudæorū plus peccauerit inuidiæstimulis agitur occidendo Christum, quā Adam, qui intus nō turbatus vlla passione transgressus est preceptū, interficiens simul etiam, licet præter suam opinionē, vniuersum gen⁹ humanum. Siquidem pro illius peccato morimur vniuersi. Hic iam si dixeris ob stare Bernardū in homilia de passione domini, distinguētem triplex peccatū, videlicet originale, personale, & singulare, vbi & docet grauius esse peccatū originale, grauius personale, grauius singulare. Graue, inquit, est originale peccatum, quod non solum personam inficit, sed naturā, quod ea ratione maximum vocatur, quia occupat totum genus humanum, sed grauius tamē cuius est personale, quod propria volūtate committitur. Grauius est autē singulare, quod commissum est in diuinam maiestatem, cū viri impij sacrilegas manus iniecerunt in dominū ipsū dei filiū crudelissimi homicidæ, imo, si fas est dicere, etiam deicide. Quid duo precedētia ad tertium? Ad hoc expalluit et expauit tota machina mūdialis. Respondeo. Bernard⁹ nō cōparat pec

rat peccatum ipsum personale, quo peccauit Adā ad propriū vniuscuiusque personale peccatum, neque ibi, neque alibi docuit, quod Adam peccauerit minus cæteris hominibus nunc peccatibus, sed comparauit originale peccatū, quod sola origine, et non propria volūtate cōtrahitur, ad peccatum vniuscuiusque personale, volens peccatum personale esse vnicuique grauius, quā originale, quod & si sit maximū magnitudine extensionis, nō tamen est grauius pro vniuscuiusque persona. Deinde Bernardus ibidē docens oē peccatum personale esse minus graue, si conferatur ad singulare illud peccatum homicidij Christi, pensat grauitates peccatorū, nō secundum conditiones personarum peccatium, sed secundū peccatorū obiecta. Insuper sub personali peccato non complectit primū Adæ peccatum, quo perdita est originalis iustitia seu innocentia, quo & infecta est humana natura in posteros propagāda, loquens solū de personali peccato transeunte dūtaxat in personā ei⁹ qui peccat. Sed hæc missa faciamus, quia nihil ad hanc rē cōfert scire, vtrum grauius sit peccatū, supposita illius veritate, populum videlicet Iudæorum plus peccasse crucifigēdo quā Adam transgrediendo, nō idcirco oportet consequens esse peccatū illud Iudæorum non potuisse expiari morte Christi. Nam in hoc maxime declaratur sapientia & benignitas saluatoris, quod mala Iudæorum voluntate vsus est ad ipsorum & aliorum hominum salutē. Adeo placuit deo patri voluntas, & amor Christi patientis, vt sufficeret ad expiandū peccatum Iudæi crucifigentis, quia lōge maius fuit meritum Christi patientis, quā fuerit peccatum populi Christum occidentis. Christus flagellis cæsus, spinis coronatus, confossus clauis, patibulo affixus, opprobrijs saturatus, omnium tamen malorum immemor in cruce clamat, Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciūt. Et exauditus est pro sua reuerentia. Quamnis igitur magna fuerit Iudæorum iniquitas, supra modum tamen fuit maior Christi patientis pietas.

Hic iam si dixeris non esse cōgruum satisfaciēdi modū, quo peccatū additur peccato. Respondeo quibus Iudæi Christum occidendo addiderunt peccatum peccato, Christi tñ voluntarie moriendo non peccauit. Inordinatus esset satisfaciēdi modus, si is cuius est satisfacere, adderet peccatum supra peccatum satisfaciendo. Potuit deus præparare hominī talem

242 IOAN. DRIEDONIS DE CAPTIVITATE ET
talem liberandi modum, in quo nec is qui satisfacit, nec alius
quispiam peccasset, sed talem præparare non debuit.

Ad quod postremum in confirmationem argumenti
adducitur, videlicet tam malum fuisse occidere Christum, quam
bona fuit illius vita. Respondeo hoc non oportere. Nam
Iudæi qui illum occiderunt, eum esse deum ignorauerunt.
Si cognouissent, inquit Apostolus, nunquam dominum gloriæ
crucifixissent, & idcirco non in infinitum illud peccatum,
cui nulla alia possunt comparari, proruerunt. Ad hoc, inquit
Bernardus, illi singulari peccato ignorantiam copulauit, ab
scondens ab illis suæ diuinitatis sacramentum, ut sub ali-
qua iustitiæ umbra ignorantibus posset ignosci.

Ad decimum quartum argumentum dicimus, quod
quis alius modus liberandi fuerit deo possibilis, iste tamen
modus fuit bonus & dignitati diuinæ sapientiæ, iustitiæ, & mi-
sericordiæ declarandæ congruus, & infirmitati generis hu-
mani sanandæ magis utilis. Iam si dixeris, Quæ ius-
titia est damnare innocentem, ut absoluaatur reus ac nocens?
Quæ ratio equitatis ut moriatur innocens ut uiuat ipius?
Certe non est (inquit Bernardus) iustitia, sed misericordia. Si
iustitia esset, Christus non gratis, sed ex debito mortuus es-
set. Christus autem si ex debito moreretur, mors eius non
valeret pro altero. Mortem nostram Christus abstulit, quia
eam ipse quam non meruit, pro nobis pertulit. Quamuis ius-
titia non est ut innocens moriatur, non tamen contra iusti-
tiam est, si volens pro iustitia mortem patiatur. Exegit ergo
deus mortem Christi, tradens eundem ad mortem, non
quod coegerit Christum inuitum, non quod dederit Iudæis
præceptum occidendi, sed quia complacuit sibi in sponta-
nea voluntate illius, tradentis seipsum pro iustitia usque ad
mortem, & offerentis semetipsum sacrificium in odorem
suauitatis, atque in pretium pro peccatis nostris. Et ita
tradidisse eum in mortem dicitur, quia sua æterna voluntate
præordinauit mortem ab illo voluntarie assumendam ad
redemptionem generis humani, inspirans animæ illius vo-
luntatem patienter tolerandi illam pro tollendo peccato no-
stro, ut peccatum nostrum pariter cum ipso cruci affixum
esset extinctum atque mortuum, & inimicitia inter deum &
hominem esset per ipsum interfecta.

Hic

Hic si dixeris obulare rationes & scripturas. Rationes quidem
Nam Christus totum pro se debuit deo patri, qui & ratio
neregenerationis & conditionis paternæ potest a filio exige-
re totum, quod filius ipse potest facere, qui neque patri potest
æquiualens reddere. Quemadmodum creatura debet deo
totum, & quod est, & quod scit, & quod potest, & idcirco
dans deo semetipsam totam, non soluit pro alijs quicquam,
ita & Christus, si nihil habuit a se, sed totum a deo
patre, cui totum quod fuit, & quod potuit, tanquam patri
debuit. Dans igitur vitam suam deo patri, quam & ab illo
acceperat, non dedit aliquid, quod pro se non debebat, si
deus id ratione conditionis exigere uoluisset. Videtur ergo
Christus ipse non ex condigno satisfecisse pro nobis, expo-
nens vitam quam alias deo uolenti exigere, debebat redde-
re.

Secundo sunt scripturæ, quibus significatur
Christus ex necessitate fuisse passus & mortuus. Sunt
rursus scripturæ in quibus significare videtur, quod Chris-
tus plus cogente obedientia, quam spontanea voluntate
mortem sustinuerit. Ipse enim dicit, Non ueni facere volun-
tatem meam, sed patris. Et alibi dicit, Ut cognoscat mun-
dus, quia diligo patrem, & sicut mandatum dedit mihi
pater, sic facio, Surgite eamus hinc, scilicet ad passionis &
mortis locum. Christus factus est obediens usque ad mor-
tem. Item oportuit Christum pati, & intrare in gloriam
suam. Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto, ita o-
portet filium hominis exaltari, ut omnis qui credit in illum
non pereat, sed habeat vitam æternam. Unde & in oratio-
ne sua videtur intinuisse se mortem ex necessitate pati. Pa-
ter, inquit, si possibile est transeat a me calix iste, si non po-
test a me transire, fiat uoluntas tua. In his omnibus vi-
detur significari Christum esse mortuum ex necessitate di-
uinæ uoluntatis, uolentis eum tradere in mortem pro salu-
te humani generis. Præterea dicit Euangelista, Hoc
totum factum est, ut adimpleretur scriptura. Si necesse fue-
rit Christum pati, ut adimplerentur scripturæ. Adimpletio
igitur scripturarum, fuit finis, propter quem passus est Chris-
tus, ergo non videtur passus propter salutem humani gene-
ris.

Ad hæc respondeo.

i ii Pro intel

Pro intellectu propositionis antecedentis rationis primæ, Sciendum est, quod Christus unigenitus dei filius ratione filiationis, aut generationis æternæ, qua est genitus a patre, neque est subiectus patri, neque debet illi quicquid, neque obedientiam videlicet, neque reuerentiam, aut gratiarum actionem, quia est deus cum patre & spiritu sancto vnus. Vnde tribus personis cum sint in vnitate deitatis, debemus eandem obedientiam, eandem reuerentiam, & eandem gratiarum actionem. Secundum humanam autem naturam Christus ratione beneficii accepti, pro se manet quidem obligatus deo semper, neque debitum illud extinguitur vnquam, quantumlibet gratus fuerit, sed ex illo non potest consequens esse, ipsum non posse debitum ratione commissi peccati satisfactione condigna tollere, atque ita pro offensa humani generis satisfacere. Vnde quemadmodum ex peccato commisso consurgit debitum satisfactionis, sic ex beneficio accepto nascitur debitum gratiarum actionis. Impossibile autem est, ut homo pro beneficio accepto, soluat deo debitam gratitudinem, sic ut non remaneat ultra debitor gratiarum actionis. Creatura etenim ratione conditionis naturæ, manet dei creatura semper habens ab illo esse totum quod habet, & ideo quantumlibet magnum obsequium amoris deo præstiterit, non redditur vnquam beneficiis acceptis æquivalens, quamobrem Christus secundum humanam naturam semper est debitor diuinitatis ad perpetuam gratiarum actionem, quemadmodum & ceteri beati in celo laudant, benedicunt, & gratias agunt iugiter. Verum pro peccatis humani generis semel pretium æquiualens soluit, seipsum totum impendens ad mortem, quemadmodum in superioribus est declaratum. Ad illud autem quod ait Christus, Non veni facere voluntatem meam, dicimus quod significauit se iustam suam voluntatem, qua voluit usque ad mortem seruire iusticiam, non habere a se, sed a patre, qui dedit ei charitatem, bonamque voluntatem, qua pro nobis mori voluit, quale est illud, Mea doctrina non est mea, sed patris. id est non habeo eam a meipso, sed a patre. Deus pater dedit Christum nobis, Christus autem rursus dedit seipsum deo patri pro nobis. Sic deus dilexit mundum, ut daret filium suum unigenitum, non solum nobis credentibus, sed & Pilato, & Iudæis, et diabolo, derelinquens atque exponens illum crucifigendum sub eorum potestate, Ita &

Ita & Christus seipsum dedit deo patri, & nobis, & Pilato, & Iudæis ipsius diaboli satellitibus, sed semetipsum, & carnem suam, & sanguinem obtulit in sacrificium deo patri, non diabolo aut satellitibus eius. Cum autem iam passione imminente dicebat, Sicut mandatū dedit mihi pater sic facio, surgite eamus hinc, voluit significari, quod voluntas illa bona, qua voluit immolari, prodierit ex obedientia dei patris precipientis animam. id est vitam pro iusticia ponere, sed non inde consequens est Christum ita esse mortuum ex necessitate obedientiæ, ut non sit passus & mortuus ex pietate & charitate. Congruerat liberationi humanæ, ut sicut per vnus hominis inobediētiam, vniuersi homines facti sunt serui peccatores, Ita rursus per vnus hominis obedientiam efficiantur liberi ac iusti. Vnde Christus sua sponte sustinuit mortem, non propter obedientiam deserendi vitam, sed propter obedientiam seruandi iusticiam, in qua tam fortiter perseverauit, ut mortem incurreret. Ideoque de cruce descendere noluit, quia usque ad mortem, iusticiam, & patientiam seruare voluit. Non ob aliud Iudæi persecuti sunt Christum, nisi quia contrarius erat malis eorum operibus, implens veritatem atque iusticiam bene viuendo, & palam predicando. Et quia id patri gratum, sibi autem & hominibus in resurrectionis gloriam profuturum intellexit, hoc sponte fecit. Cum autem orans dicebat, Pater transfer a me calicem, id est, amarum passionis seu mortis imminentis poculum, Verum non sicut ego volo fiat, sed sicut tu vis, significabat naturalem voluntatem, id est, naturalem appetitum, quo caro infirma dolorem horrens fugiebat mortem. Scriptura cum dicit, Hoc autem totum factum est ut impleretur scripturæ, intelligenda est cōiunctione, ut, accepta cōsecutiue, ac si dicat, Omnia quæ per ipsum facta sunt, ita sunt facta, ut adimplerentur scripturæ prophetarum, quæ prædixerant Christum esse venturum, ut futurum redemptorem ac liberatorem. Idcirco Christus factus iam liberator noster & redemptor, adimpleuit omnia, quæ de ipso scripta erant. Passio Christi, mors Christi, opus est dei, opus est Iudæorum. Sed Iudæorum debeo crudelitatem execrari, mortem & laborem Christi compatiendo imitari, pietatem Christi voluntatem gratias agendo amare, ut sic secure de bonis per mortem Christi mihi collatis

collatis exultare & gaudere in dño semp, nō meā, sed Christi iusticiam statuens prę oculis meis iugiter, quemadmodū & ipse Christi ad deū patrē loquitur p̄ prophetam, Exultent, & lætentur, qui volunt iusticiā meā, & dicant semper, Magnificetur dñs, qui voluit pacem serui eius. Hacten⁹ de sacratissimis redēptionis humanę mysterijs, & id quidē satis prolixè, non tamen absq; ratione. Neq; enī facile potuimus breuiatum & succinctum habere sermonē de tā magnificis beneficijs nobis impensis, in quæ pendebant oīm patriarcharum vota, omnium legalium ceremoniarum pręcepta, omnium pphetarū oracula, oīm iustorum hoīm suspiria. Celebrēt vetus suū pascha pertinaces Iudęorum populi, die ac nocte commemorent liberationis antiquæ ex Aegypto, ex dura Pharaonis seruitute, recolēt mirabilū operū in mari rubro, per singulos annos agnū suū habeant paschalē, spiritalis suæ captiuitatis ac seruitutis sub infernalis Pharaonis imperio, prorsus ignari, pro luce glorię in vmbrijs, meditētur in volumine legis die ac nocte, recordentur mirabilū, quæ fecit dñs deus in Aegypto, & dicāt, Cantem⁹ domino, gloriose enim magnificatus est. Equū & ascensorem deiecit in mare dñs oipotens, quasi vir pugnator. Curram Pharaonis, & exercitū eius p̄iecit in mare. Rursus nūc eiecit de terra sancta Hierusalē, atq; in oēm terrā dispersi, & sub tributo captiui expectēt futuram redemptionem suam in corporali terra atq; carnali, Suspirent ad carnalem suum futurū quem consingūt Messiam, huius mūdi regē, ignorātes regem Christum dei virtutem, sapientiā, & sanctificationem. Sit crux Christi ipsis ludibriū, sit scandalum incredulis, sit stultitia superbis hui⁹ mūdi sapiētibus. Nobis autē iā cœlitus edoctis, reuelatos habentibus oculos ad cōsiderandum mirabilia de lege dñi, sit crux hæc dei sapientia & dei virtus, vt cū viro iusto valeamus dicere, Introibo in potentias domini, & memorabor iusticię tuę solius, honorificabo nomen tuū in æternū, quia misericordia tua magna ē super me. Misericordias dñi in æternū cantabo, in generatione & generationem annuntiabo veritatem tuā, veritatem inq; fidem tuam, qua veraciter & fideliter impleuisti, quod promissisti, exoluens pro me, quæ non rapuisti. O bone Iesu tua cruce, tuaq; passione spiritum meū ita consignare, tuisq; vulneribus

neribus cor meum ita sauciare, animamq; meam tuo sanguine ita inebriare digneris, vt quocūq; me vertam, semper te crucifixū videns, crucifigā carnem meam cum suis vitijs et concupiscentijs, & quicquid cogitauero, appareat mihi tuo sanguine rubricatū, vt sacrosancti baptismatis vnda ablut⁹, tuocq; sanguine innouatus, permancā semper particeps fructuū passionis tuę, & sic totus in te pergā, vt cum propheta valeam veraciter dicere, In æternum non obliuiscar iustificationes tuas, quia in ipsis viuificasti me.

¶ Sequitur tractatus huius libri quartus, in quo differitur, cur fructus passionis Christi perueniat in quosdam Adæ filios, in quosdam non perueniat.

IN Superioribus de liberatione humani generis a captiuitate diaboli & seruitute peccati, a vinculis, a tenebris, prolixè satis differuimus, demonstrantes q̄ dominus noster Iesus saluum fecit hominum genus, non solum per viam eruditionis, doctrinę, & exemplaris vitæ, & quod venerit in hunc mundū non solum ad dandū scientiā salutis plebi, quæadmodum de Ioāne baptista, neq; solū venerit vt foris traderet leges quasdā, per quas mereremur remissionē peccatorum, sed quod venerit ad dandū nobis remissionem peccatorum gratis, id est, absq; meritis nostris. Item quod venerit ad vincendum diabolum, ad soluēdum hominē sub manu illius vincitum, & ad liberandum eum a captiuitate, a seruitute diaboli, a vinculis, a tenebris. Ad itē dandum deo patri pretium pro nobis, hoc est, ad soluendum supplicia peccatis nostris debita, ad scribendū seu ad dandum legem intus in cordibus nostris, per quam assequeremur remissionem peccatorum, ad viuificandum & sanandum nos, vt essemus filij heredes regni eius, & q̄ ad hæc omnia beneficia nobis præstanda, in carnem veniens, Ipse etiam verbis exp̄lis, & miraculis nos docuit & erudiuit, vt scientes omnia beneficia hæc quę per ipsum a deo donata sunt nobis abnegaremus omnem impietate, & secularia desideria, āplectētes ipsū tanq̄ vnicā salutis nostrę viam. Atq; ita demonstrauimus ipsum Christum factum esse nobis hæc oīa, hoc est propugnatorem, victorē, liberatorē, redemptorē, recōciliatorē, mediatorē, viuificatorē, medicum, magistrum, doctorem, illuminatorem, susceptorem, adiutorem, & protectorē.

Et quia

Et quia non omnes ex merito Christi saluantur, iam operæ pretium est considerare cur fructus passionis Christi, in quosdam Ade filios perueniat, in quosdam non perueniat. Et verum diuersitas hæc contingat propter diuersitatem hoïum secundum liberas voluntates diuersimode sese habentium ad Christi meritum, præparatium videlicet sese, aut non præparantium, credentium, aut non credentium, obedientium Euan gelio Christi, aut illud contemnentium. An potius propter electionem dei facientis meritum Christi in alios peruenire, non in alios, & ita iustificantis illos, & deserentis istos.

Pro eiusmodi ergo mysterijs intelligendis disputationem nostram in duo capita partiemur, in quorum primo de fide, per quam applicatur unicuique fructus passionis Christi differemus. In posteriore assignabimus rationes & causas, propter quas fructus passionis Christi non perueniat in oēs Ade filios.

¶ Caput primum de fide in quatuor partes distributum.

IN Superioribus ostensum est fructum passionis Christi, applicari unicuique per fidem, aut fidei sacramentum, reliquum est iam ostendere qualisnam sit huiusmodi fides, & utrum solus fidei motus sufficiat unicuique, ut per virtutem sanguinis Christi ex impio fiat iustus, ex seruo diaboli, filio dei. Conspinguntur autem argumenta ex scripturis sacris, quibus probari videtur solam fidem sufficere adeo, ut quisquis crediderit Christum in carnem venisse, mox sit factus particeps meritorum Christi.

Primum argumentum.

Christus & sancti Apostoli in exordio nascentis ecclesie, dum salutem præstarent aut corporis, aut animæ, nihil ab egroto sanando exegerunt præter solam fidem, seu fiducia in Iesum. Nicodemo fidem commendans Christus. Sic, inquit, deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in illum non pereat, sed habeat vitam æternam, Ioan. 3. Cum dicit, omnis, inquit Ambrosius, nullus excludit, hoc est ex quocumque lapsu, ex quocumque statu, si credat, perire non timeat. Scriptum est enim, Omnis qui credit in illum non confundetur. Omnis spiritus, qui credit Christum in carnem venisse, ex deo est. Præterea de adulto baptizando nihil exigit saluator, nisi solam fidem, Qui crediderit, inquit,

& bapti

& baptizatus fuerit, saluus erit. Item Centurionis expetenti filium sanari, solam fidem commendauit Christus, Non inueni tantam fidem, inquit, in Israel, & pro mensura fidei sanitatem contulit. Vade, inquit, & sicut credidisti, fiat tibi. Insuper ad mulierem patientem sanguinis fluxum, inquit, Fides tua te saluam fecit. Ad mulierem Cananæam, O mulier magna est fides tua, fiat tibi sicut vis. Cecis item petentibus illuminari, respondet Iesus, Creditis me hæc vobis posse facere? secundum fidem vestram, inquit, fiat vobis. Cuiusdam petenti filiam a demone liberari, respondet, Si credis, omnia possibilia credenti sunt. Ille respondens cum lachrymis ait, Credo domine, adiuua incredulitatem meam, quod petiuit, mox impetrauit. Magdalenam saluam fecit Christus, non eo quod staret retro secus pedes eius, sed pro fide peccata remisit, Remittuntur, inquit, tibi peccata tua, fides tua saluam te fecit, vade in pace. Christus ergo si solam fidem exegerit, non veteris vitæ poenitentiam, non gemitum, non plañctum, non contritionem, aut sacramentum, non confessionem, non opus aliud, Consequens videtur solam fidem in Iesum impijs iustificandis sufficere, ut participes fiant fructus passionis Christi. Si ergo omnis Christi actio, nostra sit instructio, & nusquam in euangelio Christus peccata remittens iniuxerit iustificandis poenitentiam vel opera, sed solam fidem exegerit. Neque enim Magdalene, neque Mattheo publicano, neque adolescenti quid facerent interrogantibus, neque aduulteræ, neque Cananæ mulieri legimus Christum quicquam operis iniunxisse, sed commendasse solam fidem, consequens igitur videtur solam fidem sufficere ad hoc, ut participes efficiamur fructuum seu meritorum passionis Christi.

Secundum argumentum sumptum ex doctrina Apostolica. Nam prorsus in hanc sententiam videtur tendere tota doctrina apostoli Pauli in singulis suis epistolis, & præsertim ad Romanos. 3. & 4. clara luce docentis remissionem peccatorum seu iustificationem impij esse, non ex operibus, sed ex fide. Arbitramur (inquit) hominem iustificari per fidem sine operibus legis, etiam tandem concludens, iustificati igitur gratis per fidem, pacem habeamus ad deum. Et ad Romanos. 10. Si confitearis in ore dominum Iesum, & corde credideris, quia deus suscitauit illum a morte, saluus eris. Item ad Ephesios

k

secun

250 IOAN. DRIEDONIS DE CAPTIVITATE ET
secundo. Gratia saluati estis per fidem, & hoc non ex vobis,
dei enim donum est non ex operibus. Quod autem fides
hæc iustificans impium non necessario includit poenitentiam
aut seu odium & plactum veteris vite, seu aliud opus quod
uis, videtur manifestum ex eodem Apostolo ad Romanos
capite. 9. Sine poenitentia, inquit, sunt dona & vocatio dei,
hoc est, vt inquit Ambrosius, gratia in baptisate non requirit
gemitum, aut planctum, aut opus aliquod, nisi solam
fidei ex corde professionem. Dicit enim scriptura, Omnis
qui credit in eum non confundetur. Et alibi, Omnis qui credit
quod Iesus est Christus, ex deo natus est. Proinde Ambrosius
super quarto capite ad Romanos interpretatur scripturam.
Arbitramur hominem iustificari gratis, sine operibus, sine omni,
inquit, labore, absq; omni opere, & legis obseruatione,
credenti impio remittuntur iniquitates & peccata, Neq; enim
ideo gloriam habet Abraham apud deum, q; a peccatis abstinuit,
sed quia deo credidit. Non bona opera Abrahæ, non obedientia,
non mansuetudo, sed fides eius sola commendatur ad iustitiam.
Vnde & Apostoli in primitiua ecclesia nihil ab adultis
baptizandis exegerunt præter fidem. Quemadmodum Philippus
baptizaturus eunuchum Regine Aethiopum. Si credis,
inquit, in toto corde tuo, nihil prohibet te baptizari.
Nihil plus dixit Eunuchus, q; credo filium dei esse Iesum
Christum. Et in hac professione, continuo est baptizatus,
quemadmodum & Iatro in cruce pendebat, ex sola fide
iustificatus est, qua confitebatur Christum esse saluatorem
mundi. Insuper augetur in hoc difficultas, propterea q; huiusmodi
fides, quã in supradictis comendauit saluator, non videtur
fuisse qua creduntur mysteria trinitatis, & incarnationis,
cum hæc tunc nondum fuerint reuelata. Atq; hæc plana
videtur esse diui Hieronymi sententia aduersus Luciferianos,
sub nomine orthodoxi docentis, q; fides quam saluator
his testimonijs comendauit, non est fides, qua creduntur
mysteria trinitatis. Neq; enim Cæcilia, neq; mulier, inquit,
duodecim annos fluxum sanguinis passa, credebat in
mysteria trinitatis, que post resurrectionem Christi
Apostolis sunt manifestata, sed simplicitas mentis eorum
est approbata. Neq; item videtur fides hæc fuisse
iustificans, aut remittens peccata in eis, quippe

REDEMPTIONE GENERIS HVMANI, LI. VNVS 251
quippe, non pro remissione peccatorum, sed pro sanatione
corporum supplicantibus. Fides aut Christiana est operans
per dilectionem, secundum quam homo contemnens mundum,
desiderat non sibi in sanitate corporis huius vite, sed
deo viuere, deo iugiter adherere. Qui vero in Euangelio
commendantur, non spiritualem salutem, sed corporalem
a Christo quesierunt, cupientes sanari a fluxu sanguinis,
a paralyti, a lepra, ac hydropisi, a dæmone corporaliter
vexante. Quomodo ergo possunt ex huiusmodi fide esse
iustificati, qui pro sanitate corporis, non pro salute anime
leguntur fuisse solliciti. Quod si hæc ipsorum fides
fuerit, per quam assequuti sint vim meriti Christi, stabit
quartum argumentum, quo probari videtur, non modo
fides in Christum iustificare hominem, sed & quælibet fides,
qua credimus & confidimus deo creatori nostro loquenti,
aut quippiam promittenti. Nam & Abrahæ fides, quæ
supra cæterorum fidem in scripturis sacris commendatur, erat,
non qua credidit in Christum venturum, sed qua credidit
deo promittenti sibi iam centenarium filium nasciturum,
& ex eo progeniem, vt arenam in litore maris multiplicandam.
De huiusmodi fide loquitur scriptura, cum dicit, Credidit
Abraham deo, & reputatum est illi ad iustitiam. Videtur
ergo quælibet fides iustificare, qua creditur deo aliquid
promittenti, & ita ad salutem necessaria non videbitur
fides in Iesum Christum. Quintum argumentum.

Apostolus ad Hebræos vndecimo, dicens sanctos per
fidem vicisse regna, & factos esse saluos, non loquitur de
fide qua creduntur mysteria trinitatis, aut incarnationis,
aut passionis domini nostri, cum in toto capite non
meminerit huiusmodi mysteriorum. Sed potius videtur
loquutus de fiducia, & spe future vite, seu de fide,
qua creditur deus esse remunerator omnibus qui
inquirunt illum. Deinde de difficultate emergit ex eo,
q; Apostolus in epistola ad Romanos, dicens hominem
ex fide iustificari gratis sine operibus, videtur per
iustificationem non intelligere solam eam, qua ex
impio quispiam fit iustus, sed & eam, qua iam
pridem iustificatus, fiat iustus magis. Nam cum dicit,
Si Abraham iustificatus est ex operibus, habet gloriam,
sed non apud deum, non loquitur de iusticia, qua
k ii ipse Abra

ipse Abraham ex impio factus est iustus, sed qua factus est magis iustus. Nam scriptura quæ dicit, Credidit Abraham deo, & reputatum est illi ad iusticiam, ab Apostolo ad illam sententiam comprobandâ citata, nō loquitur de iustificatiōe Abraham, qua ex impio factus est iustus, iam enim Abraham iustificatus erat, priusq̄ ei dixerat deus, In semine tuo benedicentur omnes gentes. Vnde sequitur ipsum iustificatū esse, priusq̄ scriptura de illo diceret. Credidit Abraham deo, & reputatū est illi ad iusticiam. Hęc & id genus alia sunt argumēta multa, quib⁹ posset sacrę theologiæ studiosus duci in errorem.

¶ *Secunda huius capituli pars, in qua ut manifestiora uideantur quæ tradentur, quatuor subiiciuntur de fide errores.*

PRO solutione horum sciendum est primo, q̄ ex supra dictis scripturis, & alijs similibus, heretici quatuor sibi confinxerunt errores. Primus olim etiam erat in veteri lege, & temporibus Apostolorū, si Augustino credimus, irrepserat ex scripturis perperam intellectus eorū, qui dixerunt fructum passionis Christi peruenire quidem in animas nostras per fidem in Iesum, sed prauè intelligentes fidem hanc, docebant fidem solam, i. absq̄ operibus, ad salutē sufficere. Omnē propterea hominem, qui iam tempore gratiæ crediderit & baptizatus fuerit, tandem esse saluandum, etiam tamen si perseveret in peccatis quantumlibet grauib⁹ vsq̄ in finem vitæ, modo fidem in Iesum ut fundamentum in corde teneat, & caueat, ne vel schismate vllō, vel heresi ab ecclesia præscidatur. Ita, inquiunt, Paulus dicit, Si quis supra hoc fundamentum, id est fidem in Christum, superedificauerit ligna, id est grauiora peccata, fenum & stipulam, id est, leuiora peccata, saluus erit, sic tamen quasi per ignem, quia omnis qui credit in eum, non confundetur in æternum. Quantumlibet igitur vixerit impius in peccatis, non morietur, inquit, morte sempiterna, modo credat Christum in carnem venisse, & a mortuis resurrexisse. Neq̄ recens est hic error, nam & ante Christi aduentum iam pseudoprophetæ docebant huiusmodi heresim, beatificantes populum, quemadmodum habes Michæę .3. Principes eius in muneribus iudicabāt, & sacerdotes eius in pecunia diuinabant.

nabant, & super dominum requiescebant, dicētes, Nūquid non dominus in medio nostrum est, nō veniet super nos malum, ac si dicant, Nos sumus populus peculiaris, & de⁹ habitat in medio nostrum, qui nos elegit de cunctis gentib⁹, non venient super nos mala. Sic ex sententijs aduersariorum docentium solam si dem sufficere, sumpserunt sibi causam errandi nonnulli pseudoprophetæ huius sæculi, dicentes, Vos estis populus, Christi sanguine redemptus. Ipse soluit pro omnium hominum peccatis debita, ipse meruit regnum cœlorum, non oportet facere opera, satis est in deum credere & confidere. Deinde & huius hæresis meminerunt ante nos ecclesiastici patres, Hierony. super caput. 11. in Michæam. Pseudo, inquit, prophetæ quondam populū dei errore decipiebant, & accipientes munera, promittebant eis pacem, & regna cœlestia dicentes, Non est necesse ut viuatis continenter & sancte, habetote fidē quam docemus, & oīa promissa domini consequemini. Eundem insuper errorē recitat Agust. in Enchiridio, capite. 67. dicens se de hac questione scripsisse librum de fide & operibus, in quo hunc errorem prorsus contriuit, quem refellere nō est difficile. Nā & si quisq̄ per fidem absq̄ meritis proprijs ex impio fiat iustus, secundum scripturas tamen demonstrata est fides sine operibus non prodesse ad salutē, in eo qui tempus habet operandi. Nec hætenus dubitauit de hac re tota Christianorum schola ab exordio nascentis ecclesiæ. Nā & eundē errorem destruit saluator plane, Nō omnis qui dicit mihi, dñe, domine, intrabit in regnū cœlorum, sed qui facit voluntatē patris mei qui est in cœlis. Matthæi .20. hedos a sinistris statuendos docet damnandos, non propter fidem, sed ppter neglecta pietatis opera, Ite maledicti, inquit, in ignem æternū, esuriui & non dedistis mihi manducare. Et alibi, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Eundem insuper reprobat Apostoli, Paulus & Iacobus. Paulus autē cū dicit, Manifesta sunt opa carnis, qui talia agūt, regnū, inq̄, dei nō possidebunt. Si habuero omnem fidem ut montes transferam, charitatem autē non habuero, nihil mihi prodest. Item Iacobus, Ex operibus iustificat homo, nō ex fide tantū. De quali autē fide accipiendę sūt scripturę docentes hominem iustificari gratis ex fide sine operibus, infra declarabimus.

Secundum

¶ Secundum huius partis membrum de errore secundo.

ALIVS insuper est error eorum qui dicunt ad accipiendum fructum passionis Christi, seu ad habendum remissionem peccatorum, satis esse ex tunc deinceps servare mandata & interiorē poenitentiam veterisq; vitæ displicentiam non esse necessariam ad remissionem peccatorum, sed satis esse a peccatis cessare, & deinceps facere opera bona, & agere bonam vitam, etiam si nunquam poeniteat veteris vitæ. Sed ad hunc errorem refellendum operæ pretium est considerare aliud esse iustificationē impij, aliud iustificationem absolute dictam, seu gratificationē, vel dignificationē ad vitam æternā. Iustificatio impij est mutatio, secundum quam ex impio fit iustus. Iustificatio vero absolute dicta est mutatio secundum quam quis fit iustus, dignus, & acceptus ad vitam æternam. Hæc autem quamvis non sint secundum ordinem in rebus nunc stantem, post lapsum Adæ ab invicem separata, cum nullus sit status medius inter impium esse & dignum esse vitam æternam, accepto verbo impietatis generatim, ut extendat ad omne mortale peccatum, & ad iniquitatem, de qua propheta, Ecce in iniquitate conceptus sum, secundum quam significationem etiam infans mox natus est iniquus, & in ira dei constitutus. Vtque tamē possunt absolute intelligi separata quemadmodum si ex terra crearetur homo absque gratia dignificante ad vitam æternam, hunc si deus per spiritum sanctum gratificaret sibi ad vitam æternam, esset quidem iustificatio seu gratificatio ad vitam æternam, sed non esset iustificatio impij. Et ita iustificatio impij addit supra iustificationē absolute dictam, præfuisse impietatem, eaque aboleri per iustificationē & gratificationē. Hoc præmissis manifesta est præfati erroris falsitas. Nam deus, si iuxta doctrinam Pauli apostoli non iustificat eum, qui ignorat dei iustitiam, volens suam consuetudinem, facile est huiusmodi consideratione preponderare ad iustificationem ipsius necessarium esse motum voluntatis sese non solum in deum convertentis, sed & avertentis ab impietate & a peccato, quemadmodum ait propheta. Si averterit se ipse ab impietate sua, si egerit poenitentiam ab omnibus peccatis suis, & fecerit iudicium, & iustitiam, ipse animam suam vivificabit, Ezechielis. 18.

&

& secundum translationem. 70. Quacumque hora conversus in gemeris, saluus eris. Vbi deus per prophetam ab impijs non in idem, sed poenitentiam, & conversionem cordis exigit, loquebatur enim tunc non ad paganos, sed ad Iudæos credentes deum, quem colebant Abraham & prophetæ. Exceptis, inquit Augustinus, parvulis, cæterorum hominum nullus transit ad Christum, ut incipiat esse quod non erat, nisi eum poeniteat fuisse quod erat. Nam & Petrus dum Christum colendum annuntiaret Iudæis interrogantibus, quidnam facerent, Respondit, Poenitentiam agite, & baptizetur unusquisque vestrum. Accedentibus quoque ad baptismum, Ioannes dixit, Poenitentiam agite, ac si diceret, poeniteat vos veteris vitæ, & baptizemini ex fide in Christum. Hic si dixeris, poenitentiam agere, non est illud quod dicimus poenitentiam veteris vitæ habere, sed id quod dicimus resipiscere. id est, cessare a peccato. Nova hæc adinventio est, quæ non suffragatur. Nam contradicit scriptura, Fili peccasti, non adicias ultra, sed & deprecare de pristinis, ut tibi remittantur. Si a peccato desistere hoc esset, quod non habere peccatum, sufficeret, inquit Augustinus, ut hoc nos moneret scriptura, Fili peccasti, non adicias ultra, & quia hoc non sufficit, continuo adiecit, & de pristinis deprecare ut tibi remittantur. Nec habes hac in parte, quod hunc librum Ecclesiastici ab autoritate canonica submoueas. Nam & ad Simonem Magum iam baptizatum, & iam pridem credentem, & adhaerentem Philippo, postea in dono gratiæ spiritus sancti errantem, inquit Petrus, Poenitentiam age ab hac nequitia tua, & roga deum, si forte remittatur tibi hæc cogitatio cordis tui. Divini & naturalis iuris est, pro omni peccatore volente assequi misericordiam, ut agnoscat culpam, poeniteat de illa, & postulet veniam. Neque de his fuit unquam questio, aut controversia inter ecclesie patres. Sic scriptum est Esaiæ. 43. Ego sum qui deleo iniquitates tuas, & memor non ero, tu autem memor esto, & narra si quid habes ut iustificeris, ubi translatio. 70. habet, Dic tu iniquitates tuas prius, ut iustificeris. Cæterum nihil prodesset, inquit Bernardus, poenitere de culpa, & non supplicare pro venia. Unde & ab exordio nascentis ecclesie ab hominibus baptizandis solet ecclesie minister exigere, Abrenuncias satanæ, & omnibus operibus eius? Quomodo placeret vitæ novitas, cui non displicet peccati vetustas.

Pro ma

Pro maiori horum intellectu sciendum est, discrimen esse inter peccatores. Nam est peccator qui nondum fuit pariceps passionis Christi, nondum lotus lauacro salutaris sanguinis. Est & peccator qui semel Christi sanguine ablutus est, qui sanctificatur in nomine domini nostri Iesu Christi, olim templum spiritus sancti seipsum prostravit, faciens sese ex templo dei, templum demoniorum. Ex scripturis sacris discimus utriusque prouisum esse in remedium, quo perueniat ad participandam Christi gratiam, sed non idem sacramentum, neque secundum eundem prorsus modum. Illi prouisum esse sacramentum baptismi, huic autem sacramentum poenitentiae, & alium esse poenitendi modum in illo, alium in isto. Proinde & ecclesia a peccatore primi generis, utpote a iam baptizando exigat solam ex corde fidei professionem cum veteris vite displicentia, qua & fatam abrenunciat, quemadmodum & ritus obseruat Ecclesiasticus ab exordio ecclesiae Christi ad haec usque tempora. In eum autem, qui semel violauit templum spiritus sancti, qui & reconciliatus est per clauas sibi datas, adhibet districtiorem disciplinam, exigens ab eo lachrymas, gemitum, satisfactionem, neque absolutum compunctum, nisi viderit confessum, & perseverantem in precibus & lachrymis. Vnde & ipsa peccatrix anima, si vere poenitet, memor est vnde exciderit, videns sese ingrati gratiam semel acceptam, atque adulteratam contaminasse lectum sponsi sui, cui se deuouerat. Proinde ad semetipsam turbata memor verbi dei promittentis spem veniae, verecundo quodam affectu accedit ad thronum gratiae Christi humilians, & iudicans semetipsam non rapinam, sed perseverans in precibus & lachrymis, quemadmodum Magdalena perseverauit in supplicationibus, donec audiret verbum consolationis. Sic & relapsi in ecclesia vere poenitentes, de quibus in scripturis fit commemoratio, fecisse leguntur, non quod per haec, aut si fuerint in suis operibus, aut mereri putauerint remissionem peccatorum, sed quod & in se & suis operibus desperantes, prorsus in spe gratiae & misericordiae voluerint perseverare.

Quisquis iam se noscit filium mortis & talem, qui dignus sit, ut gratia semel accepta & a se repulsa semper indigeat, is deplorans suam sortem, suamque miseriam, indefinenter ingemiscens non meritis ullis suis innititur, sed gratiae dei

miser

miserentis secus pedes domini Iesu totus humiliatus in orationibus & precibus. Verum quidem est, quod uterque tam regenerandus videlicet seu renouandus baptismi sacramento quod reconciliandus poenitentiae medicamento ex fide iustificatur gratis, id est, sine operum meritis. Verum insuper est, quod utriusque praeposenda est non sola fidei regula, ut sciant qualiter credere debeant, sed morum tradenda sunt praepcepta, ut & qualiter in ecclesia viuere oporteat intelligant. Verum denique est utrumque in comunione ecclesiae receptum, oportere deinceps vigilare, orare, mortificare, & castigare desideria carnis suae. Sed diuersitas est, quod baptizandi, qui nunquam fuerant catholici, quantumlibet fuerint in paganismo idololatrae, lubrici, impudici, viuentes secundum huius mundi desideria admittuntur in ecclesiae communionem more solito, non imposita illis vlla satisfactione, aut poenitentia pro commissis peccatis, neque enim extendit se sacerdotis arbitrium ad crimina, quae foris & in paganismo sunt commissa. Si autem iam catholici, qui semel abluti sunt ab omnibus immundicijs, qui & renunciauerunt idolis & vanitatibus huius mundi fuerint inuenti idololatrae perfidi, lubrici, & inconstantes, non sic amplius sine satisfactione, & operibus poenitentiae admittuntur, sed exhomologesin, id est confessionem peccatorum suorum facientes non relinquunt illa in semetipsis impunita, & iuxta sacerdotis arbitrium pro ipsis sese vindicantes ac punientes reconciliantur per ecclesiae clauas. Quamobrem non ex humana solum dispositione, sed & ex dictamine naturalis ac diuini iuris altus est poenitendi modus in eo, qui nunquam fuit catholicus, alius in eo, qui inuentus fuerit relapsus. Ad hunc dicit, Poenitentiam age ab hac nequitia, & roga deum si forte remittatur tibi. Contristatur Apostolus Paulus super eos, qui non egerunt poenitentiam super immunditia fornicationis & impudicitia, quam gesserunt, secunde ad Corin. duodecimo. Talis generis homines deus in scripturis hortatur ad planctum, ad ieiunium & ad cinerem, & cilicium. Conuertimini ad me in fletu & planctu. Ad istum autem, utpote innouandum baptismi sacramento dicitur. Si credideris & baptizatus fueris, saluus eris. Sine poenitentia sunt dona & virtutes dei, quod secundum interpretationem Ambrosij intelligit Gratia remissionis

1

1

pecca

peccatorum in baptisate non quærit gemitum, aut platum, aut opus aliquod, nisi solâ ex corde fidei professionē, quæ & includit veteris vitæ abrenuntiationem, & voluntatem inchoandi vitam nouam, vt fiat membrum in corpore Christi. De relapsis autē post baptismum loquitur Apostolus ad Hebræos .6. & decimo, significans ipsis non sic amplius hostiam esse relictam. Voluntarie, inquit, peccantibus nobis post acceptam veritatis noticiam, iam non reliquitur pro peccatis hostia, sed terribilis quædam expectatio iudicij & ignis æmulatio quæ consumptura est aduersarios. Ibi Paulus non secundam, inquit Chrysolostomus & Ambrosius excludit remissionem peccatorum, sed secundum excludit lauachrum, secundam crucem, secundam hostiā. Cautos nos voluit reddere Apostolus, ne iam peccantes uoluntarie post baptismum ultra speraremus vel aliā hostiā quæm Christum, cui semel consepulti sumus, vel eandem hostiā secundum talem propitiationem regenerationis & inuolutionis, qualem in baptismo semel accepimus, tanquam dicat. Non est hostia secunda, non crux secunda, non secundum lauachrum. Vt quæ tamen relinquitur eadem hostia semel oblata ad secundam remissionem peccatorum per viam laboriosiore. Non quod labor ille mereatur gratiam primam, sed quod homo sic relapsus teneatur esse memor, unde exciderit, & quod templum dei sanctum violauerit, maiorem debeat præstare humiliationem quam qui gratiam semel acceptam non deseruit. Vna hostia semel, inquit Paulus, oblata perficit in perpetuum eos, qui semel sunt sanctificati per baptismum, cuius gratiam si quis semel acceptam aut neglexerit, aut contempserit, perditis. uiuens moribus, in virtute eiusdem hostiæ potest, si deus misericorditer agere cum ipso dignetur, inuenire propitiationem per poenitentię remedium, quemadmodum per omnem locum ecclesiastici patres ex scripturis docent, Irenæus. Tertullianus. Cyprianus. Hieronymus. & Augustinus de relapsis contra Nouatum, & Montanum, manifeste declarantes alium poenitentiam modum homini primam ecclesiam intranti, alium vero modum homini lapsio ad ecclesiam redeunti, alium insuper esse modum super criminibus publicis, alium super occultis, Unde Cyprianus. coarguit presbyteros quosdam malignos, qui lapsos quosdam ad exitiosam temeritatem pacis inuitabant intermissis precibus & orationibus

nibus, quibus dominus longa & continua satisfactione placandus est, data opera, vt exhomologesi criminis facta, satisfactionibus & lamentationibus iustis delicta abluantur, curantur, atque redimantur. Plene sunt huiusmodi sententijs Cypriani epistolę de poenitentia, satisfactione, humilique confessione lapsorum, qui suo seculo per clauis ecclesię seu manuum sacerdotalium impositionem accipiebant pacem & remissionem peccatorum. Irritam, inquit Apostolus quis faciens legem Moysi sine vlla miseratione duobus vel tribus testibus moris, quanto magis deteriora putatis eum mereri supplicia, qui filium dei conculcauerit & testamenti sanguinem, in quo sanctificatus est, pollutum duxerit & spiritui gratię contumeliam fecerit. In veteri lege gentiles adulteri, aut idololatę de foris venientes ad cultum vniuersi dei, per solam circumcissionem coagulabant in fraternitatem Iudaici populi. Vbi vero iam quispiam circumcissus, & illi genti inscriptus crimina talia fecisse testibus fuerat conuictus, iam morte plectendus erat, spe adempta misericordię. Sic & apud nos gentiles idololatę, adulteri ad ecclesiam Christi venientes coagulant in societatem Christi, baptismi sanctificatione, qua semel amissa, rursus ad idololatriam, adulterium, aliaue crimina reuersis, iam non relinquitur talis per baptismum inuolutio.

Et ne quis ex doctrina Pauli falso crederet, sic relapsis ademptam esse omnem spem venię, utrobique tam ad Hebręos .6. quam ad Hebręos decimo, temperat sermonem. Ad Hebręos .6. postquam ademerat spem inuolutionis, paucis interpositis. Confidimus autem de vobis dilectissimi meliora & viciniora salutem, tamen ita loquimur, non enim iniustus est deus, vt obliuiscatur operis vestri & dilectionis, quam ostendistis in nomine ipsius, qui ministrastis sanctis, & ministratis, tanquam dicat, vt inquit Hieronymus. libro secundo aduersus Iouinianum, ita loquutus sum, vt vos a peccatis retraherem, & desperationis metu facerem cautiore. Unde Paulus baptizatis non sæpe proposuit poenitentiam, quæ tanquam tabula secunda post naufragium constituta est relapsis miseris. Ad Hebręos .10. ponderanda sunt verba quibus dixit, Quanto magis illum deteriora mereri supplicia. Non dixit, quanto magis debetis putare illum absque vlla spe miserationis esse damnandum, de nemine quam diu hic viuere, posse nos

I si desperare

desperare docuit ille, qui dixit, Nolo mortem peccatoris, sed magis ut conuertatur & uiuat. Deinde non dixit, quoto magis putatis deteriora mereri supplicia eum, qui post susceptum baptisma peccauerit. Sed qui filium, inquit, dei conculcauerit, & sanguinem testamenti, & cetera aperte insinuans eum, qui post susceptum baptisma fidem deserit, contemnens sanguinem Christi, & contumeliam faciens spiritui gratiae, renouari in poenitentia, id est nouum fieri, ubi ut inquit Chrylost. Hierony. Ambrosius, August. & Bernardus, non poenitentia, sed renouatio exclusa est. Quia contra eos agebat Apostolus, qui iam baptizati male, negligenterque uiuentes, dicebant. Quid obest si male vel negligenter uiuamus, cum a fide cadimus, iterum catechizabimur, iterum baptizabimur, iterum accipientes spiritum sanctum, renouabimur nouo lauacro aut in hac uita, aut post hanc uitam, noua erit pro nobis hostia. Erratis, inquit, ista putantes. Nam impossibile est eos, qui semel sic sunt illuminati, rursus sic renouari. Sed non inde exclusa est secunda, aut tertia peccatorum remissio, quae fit per remedium poenitentiae, quae tamen etsi suam dignitatem habet ex passione Christi, non tamen sine ratione uoluntatis humanae punientis etiam sese, & propter commissum peccatum iudicantis & condemnantis in suspirijs & lachrymis hoc iam remedium diuturnius & laboriosius est, quam baptisma, adeo ut longe facilius fuerit seruare iusticiam acceptam, quam post perditam innocentiam agere congruam poenitentiam, quemadmodum ait uenerabilis Ambrosius, facilius inueni qui innocentiam seruauerint, quam qui congrue poenitentiam egerint. An quisquam putet illam esse poenitentiam, ubi est acquirendae dignitatis ambitio, ubi uini effusio, ubi ipsius copulae conjugalis usus, renunciandum est saeculo, somno minus indulgendum, cibo parcius utendum quam uenter postulat, interpellandum est deus gemitibus, lachrymis, & orationibus. Baptizandus igitur ex fide potest querere dei misericordiam, sed nullam debet pro peccatis commissis subire satisfactionis poenam, cum sufficiat abrenunciare ueteri uita, & inniti merito sanguinis Christi, qui copiose satisfecit pro nobis. Quisquis autem post susceptum baptisma fuerit relapsus in mortale peccatum, potest quidem ex fide, coelesti inspiratione pulsatus, querere & impetrare dei

dei misericordiam, sed si recte querat, sic querit, ut velit peccatum suum non prorsus manere impunitum, sed desiderans ipsum non puniri secundum seueritatem iusticiae, praue nit iudicium dei in humili confessione, animam suam sponte affligens, sui que ipsius iudex, seum in se vindicat peccatum, etiam postulato a presbyteris ecclesiae ordine & modo satisfactionis. In hac sententia est ad Corint. 7. Paulus distinguens tristitiam in tristitiam, quae est secundum deum, & in tristitiam saeculi. Quae secundum deum, inquit, tristitia, poenitentiam in salutem stabilem operatur. Saeculi autem tristitia adfert mortem. Ecce in hoc ipsum quod est secundum deum tristari, quantum in nobis operatur sollicitudinem, imo indignationem, timorem, desiderium, emulationem, vindictam. Quod tractans Ambro. Qui tristis est, inquit, quia peccauit, secundum deum tristis est dolens, quia fecit quod deo odit, sperans tamen dei misericordiam, & eam quidem per Christi sanguinem, & quia sic poenitet, sollicitus est ne de nouo peccet, non excusat, sed confitetur peccatum, & vindicat ipsum. Item saluator, Si peccauerit in te frater tuus, corripue eum, & cetera. corripue, inquam, eum, ut sua sponte iniquitatem agnoscens, & uidens se deformem, poeniteat, confiteatur, medicumque & reformatorem desideret. Vnde Augu. in libro de fide & operibus, ex scripturis sacris distinguit triplex genus peccati hominum Christianorum. Vnum est genus grauium criminum, quae etiam excommunicatione plectenda sunt & sananda humiliatione quadam poenitentiae, qualis in ecclesia datur eis, qui poenitentes dicuntur, de quibus Apostolus .i. ad Corin. 5. Aliud est genus peccatorum, quae quibusdam correptionum medicamentis sanantur, de quibus saluator, Si peccauerit in te frater tuus corripue illum. c. Quod si non audi erit, neque te, neque ecclesiam, iam contumacia illius est crimen, & prioris generis excommunicatione plectendum. Tertium est genus peccatorum leuium, per quibus habemus quotidianam medellam, orationem dominicam, quibus dicam, Dimmitte nobis debita. Hic iam ergo si roges, quoniam sint illa poenitentiae aut satisfactionis opera, ad quae diuino iure obligatur relapsus, recedendum ecclesiae per poenitentiam, quibus non obligatur is qui per baptismum est regenerandus, cum utrobique fiat iustificatio gratis, id est, sine meritis ex fide in Iesum sociata displicentia

displacencia veteris vite. Vterq; etiam tam recenter baptizatus, q̄ per poenitentiam interiorē deo reconciliatus tenetur ex iure diuino castigare corpus suum, & in seruitutem redigere, crucifigere carnē cum vitijs & concupiscētijs suis.

Respondeo. Verum quidem est in vtriusq; iustificatione oportere esse veram cordis conuersionem & mutationem ad ambulandū post hæc in nouitate vite. Neq; nos, vt inquit sanctus Leo papa, possumus aut misericordiae dei mensuras ponere, aut tēpora diffinire, quibus miseret deus, apud quem nullas patitur veniæ moras humani cordis conuersio, dicente propheta, Ezechiel. 13. secundum additionem septuaginta interpretum, Quacūq; hora conuersus ingemuerit, saluus erit. Ideoq; canones, non pro vnoquoq; crimine, vt inquit Hiero. aperte præfigunt mensuram temporis, & operum agenda poenitentiae, sed multa in arbitrio relinquunt sacerdotis, quoniam apud deū non tam valet mensura temporis, q̄ doloris. Verum huiuscemodi conuersio in relapso per poenitentiam recōciliando secundū propositum seu desiderium poenitentis continet quædam, ad quæ diuino iure poenitens obligatur, quibus non obligatur innouandus baptismi lauacro. Ex scripturis sacris supra citatis discimus in eo qui relapsus in mortalia crimina, templum dei sanctū prophanauit, oportere esse grandiozem cordis gemitum atq; poenitentiam, q̄ sit necessaria in eo, qui eadē crimina in paganismō perpetravit innouandus baptismi lauacro. Proinde mensura quædam dilectionis dei, ac displicentię peccati, sufficiens in eo, qui fide innouandus est baptismi lauacro, nō esset sufficiens in relapso, qui reconciliatur poenitentiae remedio. Deinde relapsus in crimina publica, etiam diuino iure obligatur agere, non solum quod ipsi prosit ad salutem recipiendam, vtpote in sese facere castigationem carnis, & satisfactionem pro peccatis, sed quod & ceteris prosit ad exemplum & cautelam. Vnde oportet eum accedere antistes ecclesię, & acceptare satisfactionis modum pro peccatis, vt etiam satisfiat ecclesię. Peccator etenim iam vere poenitens, q̄uis melius sese habeat intra se, aliquandiu tamen ecclesię foris mortuus videtur, maleq; olet, donec incipiat cū gemitibus & suspirijs foras prodire & poenitere. Vnde neq; ipse vere poenitens in sese debet dimittere impune, q̄ ecclesię

eclesię membra contagione peccati sui offenderat. Neq; itē in vtilitatem ipsius poenitentis foret statim ad sancta sanctorum admitti, & ad primos honores prouehi. Cæterū relapsus in mortalia crimina, diuino iure obligatur sibi postulare remissionem illorum per ecclesię clauēs, & ita confiteri illa sacerdoti, quod alibi latius demonstrabimus, quibus sint qui talem confessionem dicunt, non esse diuini iuris.

Vnde Theodorus Anglorum episcopus, Bedæ contemporaneus ante annos septingentos vtrāq; ponit suis sæculis de confessione opiniōem. Quidam, inquit, deo solummodo peccata debere confiteri dicunt, vt Græci, quidam vero sacerdotibus confitenda esse percensent, vt tota fere sancta ecclesia, quorūq; vtrūq; ingit, scilicet & cōfiteri deo, & cōfiteri sacerdotibus non sine magno fructu intra sanctam sit ecclesiam. Recenset Gratianus de poenitentia, cap. vltimo, distinctionis primę. Hic si dixeris, vterq; tam videlicet is qui baptizatur, q̄ is qui relapsus recōciliatur, iustificatur, dum displicencia veteris vite maior est, q̄ displicencia quælibet de alio temporalī damno, aut incommodo, prodiens etiam ex tali erga deum dilectione, quæ vincit omnem huius mūdi amorem. Non videtur igitur relapso pro sui iustificatione necessarium, neq; vehementius intus poenitere & ingemiscere, neq; foris subire grauiora poenitentiae opera, cum sufficiat vtrobiq; fides cum ea mensura dilectionis in deum, odijq; in peccatum, quę vincat omnium temporalium rerū affectum.

Respondeo. Deus operatur gratiam & remissionem peccatorum non propter quātitates motū liberi arbitrij nostri, aut dilectionis, aut interioris poenitentiae, tanq̄ videlicet motus illi, secundum tales, vel tales graduum mensuras mereantur gratiam, sed propter suam misericordiam, nostra etenim dilectio, qua diligimus deum etiam propter ipsum, displicentięq; secundum quam odimus peccatū, non est digna iustificatione, neq; meritoria gratię, sed deus pro sua misericordia, vbi voluerit & quādo voluerit, largitur illam, quā si negaret etiam sic dispositis, non foret iniustū, Non ergo ratione caret sententia illorum, qui dicunt ex attrito fieri contritum etiam motu interioris poenitentiae non adaucto.

Tertium huius partis membrum, de errore tertio.

SUPEREST iam detegere atq; destruere errorem tertium eorum videlicet, qui dixerunt fructum passionis Christi applicari omnibus quantum in se est facientibus & talēto ratiōis iternę bene vřtibus absq; fide in Iesū, de q̄ non audierunt. Hic error vicinus est heresi Pelagij & Celestij qui distinguentes tempora tria dixerunt. In primo tempore ante legem Moyſi vixisse homines iustos ex natura, tunc enim ratione, vt inquit duce cognoscebatur creator, & quemadmodum viuendum esset gerebatur in cordibus, non lege literę, sed naturę. Verū vitiatīs moribus, inquit, vbi cōpīt non sufficere natura iam deprauata, lex dei addita est, qua velut luna fulgore pristino detrita rubigine videtur. Nouissime autē postquā prauauit nimia, inquit, peccandi consuetudo, cui sanandę lex parum valet, Christ⁹ aduenit, & tanq̄ morbo desperatissimo, non per discipulos, sed per seipsum medicus ipse subuenit. Ex errore isto cōsequens est homines per solam legem naturę potuisse fieri iustos, Christum autem venisse in carnem solum ad erudiendum & docendum, quod in superiori tractatu satis refutauimus. Distinguenda sunt quidem tempora. Quędā erant ante legem, alia sub lege, alia sub gratia totī mūdo reuelata, sed non sic vt Pelagius & Celestius distinxerunt, qui iniuriam faciunt diuinę gratię, dicentes ante legē homines factos esse iustos per legem naturę. Sub Moyſe vero per legē datam, sub Christo autem per gratiam fidei, quasi hominibus duorum superiorum tēporum eorum videlicet, qui fuerant ante legem & sub lege, sanguis Christi non fuerit necessarius contra Apostoli Pauli doctrinam dicentis. Si per legē iusticia, ergo Christus gratis mortuus est, ita si per naturā iusticia erit, etiam Christus gratis mortuus erit. Non est autem Christus gratis mortuus, vnus enim est deus, vnus ē & mediator dei & hominum Christus Iesus. Rursus iusticia dei per fidem Iesu Christi in omnes, & super omnes, qui credunt in eum. Et ne hoc solum putemus referendum ad tempus gratię, iam sub Euāgelio Christi reuelatę, docet Petrus Apostolorum princeps, Per gratiam domini nostri Iesu Christi

su Christi, credim⁹ saluari, quęadmodū & illi patres, videlicet veteris testamēti. Huic oēs propheta testamētū phibēt remissionē peccatorū accipere p nomen ei⁹, quē & ppter ea desiderauerūt videre veteris legis patres & propheta. Abraham, inquit Christus, desiderauit videre diem meum, vidit & gauisus est. Pro hoc Christo mittendo orauit Moyſes ex odi. 4. Obsecro domine mitte quem missurus es, tanq̄ dicat alium digniorem me es missurus, hunc obsecro mittas ad liberandum populum de seruitute infernalis Pharaonis. Ad hunc suspirabat olim iustorum synagoga. In Canticis, Osculef me osculo oris sui. Sonet vox tua in aurib⁹ meis, tanq̄ dicat, qui loquitur iam in patribus & prophetis, loquatur mihi ore proprio in assumpta carne. Veteris ergo legis homines suo modo Christum cognouerunt, eademque saluati fide, qua nos facti sumus salui, sed nondum erat modus redemptionis sic distinctim & vniuersaliter declaratus. Nec tam copiose huiuscemodi gratię coruscationes illuxerant orbi terrę, Christi vero euangelio coruscante per Apostolos, eorumq; successores in vniuerso mūdo largior, copiosior, abundantior, & latior gratia effluxit super humanum genus. Cum iam apparuerit annus benedictionis domini, & apertus fuerit sinus diuinę misericordię omni nationi terrę, & fons patens domui Israel. præparatus mons domus domini in vertice montium, ad quem relictis idolis & vanitatibus, confluant omnes gentes, quę admodum hæc, & alia propheta diuinitus inspirati prædixerunt futura in hoc tempore gratię.

Iam vero si dixeris deum, cuius misericordię nō est numerus, ab exordio mundi etiam hominibus ignorantibus, præparasse saluatorem Iesum, in cuius sanguine tollerent atq; abluerent peccata mundi, nō solum his quibus reuelati esset Euangelium, sed & alijs quibuslibet, huiuscemodi gratiam ignorantibus, qui nec habent, nec habere possunt a quo discant, vtentes autem quantum in ipsis est, talentis naturę, suspirantes & ingemiscētes ad deum pro peccatorum suorum venia. In paruulis si operatur gratia Christi, remissionem peccatorum, etiam ipsis ignorantibus, cur non similē ratione eadem gratia in adultis operatur eandem peccatorū remissionem, præsertim in cecis qui secundum legem naturę

viuunt in solo originali absq̄ actuali peccato, qui neq̄ contē
mūt, neq̄ cōtemnere possunt Christū, aut eius sacramentū,
de quibus audire non potuerunt. Pręterea stat quosdam hu
iuscemodi gratiam ignorātes sic aut esse, aut fuisse affectos,
vt non contemnerēt, sed crederent in Christum & magnifi
carent illum, vbi huiuscemodi gratiæ ipsis essēt reuelatæ,
quemadmodum interdū pius pater liberat filium detrudē
dū in carcerem, ipso filio id ignorante. Ex quibus videt cō
sequens esse, non oportere, si oēs sint saluati per gratiā domi
ni nostri Iesu Christi, q̄ idcirco oēs Christū gratię autorem,
fide aliqua diuinitus inspirata, cognoscant. Ad primā
obiectionem, qua dicitur deum pręparasse salutem & gra
tiam, etiam hominibus ignorantibus illam.

Respondeo. Cōtra hoc militat tota scriptura, dicēs, Sine
fide impossibile est placere deo, iusticia per fidem Iesu Chri
sti in omnes, & super omnes, qui credunt in eum. Pro
inde qđ dicit Petr⁹, Per grām Iesu Christi credim⁹ saluari,
quemadmodum & ille non solum intelligit, quemadmodū
& illi, supple, fuerint saluati, sed intelligit quemadmodū &
illi supple crediderūt se saluari per gratiā Iesu Christi. Vn
de Iud, i, qui zelum erga vnum deum creatorem cœli &
terræ habebant, supra modum studentes seruire legem, quia
crediderunt ex operibus legis se fieri iustos, non fuerūt iu
stificati, quia gratiam hanc ignorauerunt, quemadmodū di
cit Paulus, Israhel sectando legem iustitię in legem iustitię
non peruenit, quia non ex fide, sed quasi ex operibus. Non
spiritum huius mūdi accepimus, sed spiritū qui ex deo ē, vt
sciamus, quæ a deo donata sunt nobis. Quomodo sciemus
quæ a deo donata sunt nobis, si non cognoscimus saluatore
quem deus pater dedit nobis pro vita nostrā, quo modo age
mus gratias saluatori, si non agnoscamus peccata, a quibus
sumus liberati, si cognoscamus maximum illud delictum
originale, in quo sumus nati, esse nobis remissum. Vnde
spiritus fidei iuxta doctrinā Apostolicam apud iustos vete
ris legis idem erat, q̄ & apud nos est in lege noua, Habētes,
inquit, eundem spiritum fidei, sicut scriptum est, Credidi p
pter quod locutus sum, & nos credimus propter quod & lo
quimur, secundæ ad Corinthios. 4. At dices forsitan eos nō
apprehendisse iustitiam propter fidei contemptum. Nam
& Apostolus continuo adiecit, offenderunt e ni in lapidem

&

offensionis. Aliud autem est non credere, quia non erat, q̄
doceret, Aliud est contemnere docentem. Nam & ea ratioe
videtur dixisse saluator. Si non venissem, & loquutus eis nō
fuissem, peccatum non haberēt. Vnde & alibi cum dixisset,
Qui non crediderit, condemnabitur, iam pręmiserat, Eun
tes in vniuersum mundum p̄dicate euangelium vniuersę
creaturæ. ē. quasi volens indicare. Qui p̄dicatione audita
non crediderit, condemnabit, secus de eo q̄ audire non potu
it. Videtur ergo fides Euangelij non omni homini iustifi
canda esse necessaria, sed quosdam potuisse & adhuc posse
propitiatione Christi iustificari viuentes in lumine solius
legis nature, vnum deum ex mundi fabrica cognitum dili
gentes, & ad illum vt ad parentē orbis suspirantes & poeni
tentes, quod sancita legis nature transgressi fuerint. Ex eo
igitur, quod scriptura docet, omnes iustos esse iustificatos p
gratiam Iesu, id est, per misericordiam Iesu interpellātis e
tiam pro his qui ignorant illum, non videtur consequens
esse oportere omnes iustos habere fidem in Iesu. Sed eos so
lum qui audierint illum. Vnde & Actuum tertio, Petrus
citans prophetiam Moyfi, de propheta Iesu, non docet Moy
sen dixisse. Omnis qui non audit prophetam illum, exter
minabitur, sed futurum, inquit, est, vt omnis qui non audie
rit prophetam illum exterminetur, quasi volens insinuare
tempore Moyfi non oportuisse habere fidem tam explici
tā in prophetam illum. Respondeo.

Hęc & similia sunt ex officina & reliquijs prauitatis Pe
lagianæ, quibus prudenter est obuiandum, ne pro defen
sione nature iniuria fiat diuinę gratię. Dicimus igitur q̄
docere homines per Christi sanguinem fieri saluos ac iustos,
& hanc eos iustitiam a deo datam prorsus ignorare, est con
tra apostolum Paulum dicentem de Iudæis, Zelum quidē
dei habent, sed nō secundū scientiam, ignorant enim dei iu
stitiam, & suam volentes constituere, iustitię dei non sunt
subiecti, finis enim legis charitas ad iustitiam omni creden
ti. Habentes eundē fidei spiritū credimus, sicut & illi. Vñ
ad Rom. 1. Euangelij est virtus dei in salutē oī credenti, Iu
deo primū & Gręco. Iustitia enī dei in eo reuelat ex fide in
fidē, sicut scriptū est, iustus autē ex fide viuūt. Vnde hoc p̄
cipue agebat Apostolus in epistola ad Roman. vt super hac

m ii fidei

fidei gratia doceret quosdam non recte intelligentes in ecclesia Romana, que credebatur in Iesum collecta ex quibusdam Iudeis, & Græcis quibusdam inter sese conflictantibus & altercantibus super proprijs operibus seu meritis, ostenditque omnes tam Iudeos, quam Græcos fuisse reos, & damnatos sub peccato, a quo non possunt iustificari, nisi per unum hominem Iesum omnis iusticie autorem, non ex operibus iusticie. Nemo implebat legem, nisi qui speraret in promisso saluatoris. Ille implevit legem, inquit Ambrosius, qui a lege Moysi, peruenit ad fidem Christi. Et super hoc habes clarissimam Apostoli Pauli doctrinam ad Galatas tertio, per totum caput, quod ex lege nemo iustificatur apud deum. Manifestum, inquit, est, quia iustus ex fide vivit. Priusquam veniret fides, sub lege custodiebamur conclusi in eam fidem, que revelanda erat. Omnis qui invocaverit nomen domini, salvus erit. Invocare autem nomen domini non potest quis, nisi si credat in ipsum, nec est aliud nomen sub celo datum hominibus, in quo oporteat nos fieri salvos. Hoc nomen domini tetragammon, quod in scriptura veteris legis vocatur nomen domini, & salutare, & misericordia, via, & veritas, & lumen, quod ex fide invocabant omnes veteris legis iusti. Cui & Abel iustus obtulit munera, quod & Enoch & Abraham invocaverunt. Enoch coepit invocare nomen domini, edificavitque Abraham altare domino, & invocabant ibi nomen domini. Vbi veritas Hebraica habet nomen domini tetragammō, de quo nomine dicit Hieremias propheta. Ecce dies veniet, dicit dominus, & suscitabo David germen iustum, & regnabit rex, & sapiens erit, & hoc est nomen, quod vocabant eum, Dominus iustus noster, siue, Dñs iusticia nostra. Vbi Hebraica veritas habet Nomen domini Tetragammon. In nomine hoc salutem petierunt, quicumque sanati fuerunt, dicentes. Deus in nomine tuo saluum me fac. Propter gloriam nominis tui libera nos. Ostende nobis domine misericordiam tuam, & salutare tuum da nobis. Unde Abraham, Moyses, Iob, David, Esaias, ceterique prophetae suis sæculis Christum nondum natum in lumine fidei viderunt viventem, redemptorem, resurgentem, iudicantem, in quo & gentes acciperent benedictionem. Cum istis diebus, inquit Iob, quibus nunc milito, expecto donec veniat

veniat immutatio mea. Credo quod redemptor meus vivit, & in nouissimo die de terra resurrecturus sum, & rursus circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo deum, quem visurus sum ego ipse, & non alius quis, & oculi mei conspiciantur & non alius. Reposita est hæc spes mea in sinu meo. Cupiens autem hæc verba sua in perpetuum dare, ita ut non possint vlla vetustate a memoria humani cordis deleri, vult illa exarari in plumbi lamina aut sculpi in silice, docens ex spe resurrectionis, & future vite contemnere hoc præsens seculum. Deinde & Christum fuisse reuelatum populo illi, docet saluator in euangelio. Si credideritis Moysi, crederetis utique & mihi, de me etenim ipse scripsit.

Quod & Stephanus iam baptizandus plane docet. Duræ cervicis, inquit, & incircumcisi corde, vos semper spiritui sancto resististis, sicut & patres vestri. Quem prophetarum non estis persecuti? & occidistis eos, qui pronuntiabant de aduentu iusti. Habes igitur spiritum sanctum sufficienter illis reuelasse aduentum iusti Messia, sed eos resistisse spiritui suggerenti. Moyses, inquit Paulus, maiores diuitias estimavit thesauro Aegyptiorum, imperium Christi, aspiciebat enim in remunerationem. Item Apostolus Iudas. Commonere vos, inquit, volo, scientes semel omnia, quoniam Iesus populum de terra Aegypti saluans, & eos qui non crediderunt perdidit. Omnes igitur sancti veteris legis non sibi suis operibus, sed ex fide salui facti sunt, desiderantes saluatorem, & aduentum Messia, hoc est Christi, non expectantes repromissionem temporalem in hac vita, vbi se peregrinos & aduenas esse cognouerunt, demorantes etiam, ut ait Apostolus, in terra sancta, non tanquam in patria, sed tanquam in loco peregrinationis.

Ad secundam obiectionem, qua dicitur quosdam sic natura esse dispositos, ut non contemnerent fidem, vbi eis esset prædicata. Respondeo. Nec illi sine fide salui esse possunt, dicente saluatore. Ve tibi Corozaim, ve tibi Bethsaida, quia si in Tyro & Sydone facte essent virtutes, quae facte sunt in vobis, olim in cilicio & cinere poenitentiam egissent. Quod tractans Augustinus in libro de prædestinatione sanctorum, docet homines ex Tyro & Sydone per naturale munus intelligentiae fuisse credituros, si magna illa Christi

Christi opera vidissent, & audissent facta. Nec arbitrandum est iustos illi⁹ tēporis fuisse aut nullos, aut ita paucos numero, vt vix numerum faciant. Nam & sub Heliā propheta, q̄ omnem populum Israel putabat refutatū, multi fuerant viri iusti, qui permanserunt in testamento domini, dicentis. Reliqui mihi septem milia virorum, qui non curauerunt genua ante Baal, Ita & alijs temporibus sub alijs pphetis potuerunt fuisse iusti multi numero a solo deo cogniti. Vñ & Christo iam mox nato, multi erāt iusti, vt Zacharias, Simeon, Elizabeth, Anna vidua, pastores, Chaldæi Magi venientes adorare eum. Nec oportet omnes credidisse mysteria trinitatis, & incarnationis filij dei. Errauerunt igitur Pelagius & Celestius, sic distinguentes tempora, vt hoīcs ante legem fuerint iusti ex sola lege naturæ, absq̄ fide Iesu mediatoris. Distinguenda quidem tempora, non quibus sine Christo potuit vnquam vera esse iusticia, sed quibus fides in Christum, ex qua est vera iusticia, sua sumpsit incrementa. Fuit in omnibus iustis fides per dilectionem operās, qua deus credebatur nō solum vt creator, sed etiā vt redemptor, & saluator, qui diffinito tempore, opus illud redemptionis salutis implet. Modus autem redemptionis, & conditio personæ redimentis, an videlicet deus futurus homo in mūdum mitteretur, per quem & redemptio implenda foret, a simplicioribus iustis potuit forsitan ad tempus ignorari. Sub lege maior facta est reuelatio, iam autem sub gratia modus redemptionis, & qualitas personæ redimentis, in omnē terram est declarata. Potest ergo fides purificans corda, quæ & per dilectionem est operans, stare sine fide explicita de Iesu Christo, & sine mysterijs incarnationis illius, & sine cognitione mysteriorum trinitatis, sed non potest stare cum huiuscemodi fidei contemptu & negligentia. Aliud est non credere in Iesum, aliud est nolle credere. Cum iā nasceretur Christus, & cum iam natus nondum suam diuinitatem declarasset, multi vixerunt iusti sola fide iustificati, quibus incognita erant non modo trinitatis, sed & incarnationis iam facta mysteria. Christum iam esse incarnatum primo fuit nunciatum Mariæ, deinde Ioseph & Ioanni Baptista, Zachariæ, & Elizabeth, de quib⁹ dicit scriptura, Erant ambo iusti in cōspectu domini. Tertio pastoribus, deinde

inde Simeoni & Annæ viduæ. Neque est temere iudicandum omnes Iudæos præter istos fuisse impios, & absque fide. Nam & Nathanaeli, qui nondum nouerat Christum testimonium iusticię perhibet Christus. Ecce vere Israelita, in quo dolus non est, antequam esses sub ficu noui te. Inter Apostolos etiam nonnulli erant iusti antequam vocarentur ad Apostolatam, & antequam noscerent Christum. Aliud est vocare ad Apostolatam, & ad perfectionis euangelicæ statum, Aliud ad fidei gratiam. De Simone Cananæo dicit Hieronymus, quod sanctus erat ab vtero matris suę, a vino & carne abstinens. Quis audeat temere asserere Andream, Petrum, Ioannem, Philippum, Iacobum, antequam cognoscerent Iesum esse Christum in lege promissum, & priusq̄ vocarentur ad Apostolatam caruisse spiritu fidei iustificatis. Iusti profecto erant, qui non ex suis meritis, non ex legis Mosaicę operibus fisci sunt sese posse iustificari, sed ex misericordia dei, & gratia illius, qui in lege per prophetas testificatus erat atq̄ promissus, tametsi forsitan ignorauerint gentes sic esse admittendas in gratiam illam absque circumcisione, cæterisq̄ legis Mosaicę operibus præuis, de quo & Petrus in Actis post resurrectionem dubitasse videtur. Ita non erit absurdum dicere nonnullos, qui a Christo sanitatem petebant corporalem fuisse iustificatos, priusquam crederent Iesum esse Christum in lege promissum, per quem deus daret remissionem peccatorum. Cæcus a natiuitate cum a Christo visum reciperet, credidit quidem illum esse prophetam, in quo virtus dei operaretur ad salutem populi Israel, & propter huiuscemodi fidei confessionem eiectus est a Iudæis foras. Quem cum inuenisset Christus, interrogat, Tu credis in filium dei? At ille. Quis est domine vt credam in illum. Cui Christus. Et vidisti eum, inquit, & qui loquitur tecum, ipse est. Et procidens adorauit eum, Ioannis tertio. Vbi Augustinus. Cæcus ante crediderat Christum tantum esse filium hominis, sed iam filium dei, qui carnem suscepit cognoscit. Vnde post incarnationem pridem iustificati, coeperunt magis ad cœlestem beatitudinem aspirare, ipso Salvatore dicente. Ego veni, vt vitam habeant, & abundantius habeant, Ioannis tertio. Quemadmodum per aduentum Christi repleta est terra

terra scientia domini, Ita & per eiusdem Christi aduentum repleta est terra misericordia domini, & ubi non erat scientia domini, illic coepit esse & scientia domini, & misericordia eius. Vbi autem erat scientia domini, id est fides, aucta est misericordia domini, sicuti & aucta est fides. Quemadmodum dicit Apostolus, ex fide in fidem virtus dei reuelatur in Euangelio, Et iterum, lex pædagogus noster, inquit, fuit in Christo Iesu, vt iustificaremur ex fide. Ex lege, seu operibus legis nemo iustificatur apud deum, sed ex fide iustificatur vt valeat deinceps bona opera facere, quia iustus ex fide viuet. Vnde in omnibus suis epistolis, item presertim in ea, quæ est ad Romanos, & in ea quæ est ad Galatas, Paulus Apostolus hoc agit, vt gratiam Iesu Christi super humanum genus commendat, ostendens omnem hominem tam Iudæum quæ Gentilem iustificari, non ex operibus legis vllius aut naturalis, aut scriptæ, sed gratis per fidem in Iesum sine operibus, & quia male intelligentibus huiuscemodi gratiam posset occurrere, legem fuisse malam & inutilem, & non esse vlla opera bona necessaria homini, nullamque esse humanæ voluntatis vim, quæ bene & male valeat operari, & ita deum non redditurum unicuique secundum opera sua. Idcirco Apostolus huiuscemodi gratiam expositorus, volens male intelligentibus occasiones huiuscemodi errorum amputare, eandem suam doctrinam sic modificauit, vt in commendanda fidei gratia passim ostendat legem non fuisse neque malum neque peccatum, sed indicasse peccatum. Non autem potuisse auferre peccatum, atque ita in eadem lege fuisse quidem iustitiam, hominesque iustos, sed iustitiam hanc non fuisse per legem illam eundemque esse hominem, qui voluntate sua nunc bene, nunc male operatur, sed eum non posse operari bene priusquam fuerit fide iustificatus, & opera quædam esse bona, & quædam mala, deumque unicuique esse redditurum secundum opera sua. Et hæc tanquam quædam fundamenta sunt supponenda ad intelligendam doctrinam Apostolicam, super qua & diuus Augustinus (quemadmodum supra diximus) volumen quoddam edidit intitulatum de fide & operibus, in quo plane demonstrat ex scripturis sacris Apostolum cum docet hominem iustificari per fidem sine operibus, non hoc agere vt percepta ac professa fide, opera negligentur, sed vt sciat se quisque per fidem

dem posse iustificari, etiam si legis opera non præcesserint, Sequuntur enim fidem, non præcedunt opera bona, quæ quidem necessaria sunt iustificatis, vt in iusticia semel accepta permaneant. Sed antequam fidem haberent, nulla ipsorum opera bona erant. Multa sunt hominum creditium merita bona, sed vt initijs quibusdam fidei inciperent credere, nulla fuerunt ipsorum merita, fides datur, vt posset esse principium meritorum, omniumque orationum, ac inuocationum nostrarum.

Sequitur quartum huius partis membrum, de errore quarto circa fidem.

IAM vero demonstrandum est, quod inopinabile sit arbitrari fidem per quam peruenit in vnumquemque fructus passionis Christi esse eam, qua quisque certissimo credit sibi per Christi meritum peccata esse remissa. Iamdudum vulpes intravit ecclesiam contra omnium sanctorum patrum dogmata, docens absolutionem sacerdotis esse efficacem, non quia sit, sed quia creditur. In poenitentia, inquit, fortiter credas te absolutum esse, & veracissime absolutus eris, etiam si per impossibile confessus non sis, vel contritus, aut sacerdos non serio, sed ioco absoluat, si tamen poenitens, credis te absolutum esse, verissime absolutus es. Sed hunc errorem refellere non est difficile. Nam aliter animus vere Christianus quisque verba dei credit vera esse, aliter credit sese iustificatum esse, & remissionem peccatorum accepisse. De sese suaque iustificatione quisque scrupulum, rationalem metum, mentisque trepidationem iusta ratione potest habere, & vtrum omnino iam sit dignus deo, potest seipsum latere, quemadmodum Paulus nihil sibi conscius, non propterea ausus fuit asserere se esse iustificatum. Nihil, inquit, mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum. Paucorum hominum vox esse potest, Nihil mihi conscius sum, sed omnium vox est, In multis offendimus omnes. Iam si dixeris, Gloriarı licet testimonio conscientie nostræ, dicente apostolo Paulo, Gloria nostra hæc est, testimonium conscientie nostræ. Respondeo hoc ipso conscientie nostræ testimonio, non minus oportet nos humiliari trepidantes, ne forte deuiantes hoc testimonium conscientie nostræ sit non secundum

n i fidei

fidei spiritum, sed secundum sensum nostrum, siquidē testimoniū conscientiae nostrae, quod est gloria nostra, est in nobis testimoniū spiritus sancti, facientis nos humiles semper, & pauperes, & obedientiæ filios, de quo Apostolus, Ipse spiritus reddit testimoniū spiritui nostro, quod sumus filij dei. Et ideo quis non foris ab hominibus debeamus testimoniū iusticiæ quærere de nobis, sed intus in conscientia nostra coram deo, tamen & hic rursus timendū est, ne quisque apud seipsum sicut sibi placens in conscientia, & quasi de testimoniū conscientiae suae gloriatur superbus, atque ita debet quisque cum timore & tremore exultare in suae conscientiae testimoniū. Nam et ipse iustus, qui in spiritu dei ambulat, nequaquam permanet in eodem statu, neque persistit immobilis in actu rectae fidei & charitatis, & nunc accidia vel desidia afficitur, nunc carnis lubrico pulsatur, nunc vane lætatur, aut mœrore deiecitur. Hoc conscientiae testimoniū non sic, inquit Bernardus, intelligendū tanquam ipsa sibi conscientia attestet, quæ admodum superbus ille Phariseus ex testimoniū humanæ suae conscientiae dicebat, Gratias tibi ago domine, quia non sum sicut cæteri hominum, raptor, fur, aut adulter, vel etiam hic Publicanus, ieiuno bis in sabbato, decimas domini sum quæ possideo. Non enim qui seipsum commendat, probatus est, sed quem deus commendat. Sed testimoniū conscientiae illud est intelligendū, quod loquitur spiritus veritatis in ipsa perhibens testimoniū spiritui nostro, quod sumus filij dei. Hic spiritus inhabitans in conscientia iusti, pusillanimitatem nostram sua consolatur attestatione. Nam & si possem dicere cum Paulo, quod quidem longè a me est. Nihil mihi conscius sum, non tamen in hoc me esse iustificatum oporteret me gloriari, & ideo neque meipsum iudico, quia nec ipse me satis intelligo. Sub tam intimo secretorum inspectore, quis gloriabitur casum se habere cor? Neque ipsa conscientia semetipsam plane noscit, neque de toto in sese iudicare potest, quæ non se totam cognoscit. Et ideo non de sese ratam & firmam audet proferre sententiam. Neque ipse Paulus credidit se totam conscientiae suae. Nam cum diceret, Mihi autem pro minimo est, ut a vobis iudicer, aut ab humano die, adiecit, sed neque meipsum iudico. Quare? quoniam nihil, inquit, mihi conscius sum, sed non in hoc iustifica

iustificatus sum. Qui autem iudicat me, dominus est, cuius etiam scientiam non effugit, quod propriam meam latet conscientiam. Fides ergo, qua quis firmiter credit, aut arbitratur se esse iustificatum, plerumque est presumptuosa, et superba, neque iustificato, neque absolutioni sacramentali est necessaria, neque est vera fides Christiana, quam commendat scriptura euangelica. Plerumque enim hereticus suo errori tanquam firmiter adhæret, atque tam firmiter credit se esse iustificatum, quam firmiter adhæret catholicus veris scripturae sententiis, aut verae fiduciae, spei veniae & remissionis peccatorum. Verum quidem est, quod de misericordia & potestate dei dubitare non possumus, certissima etenim fide credere debemus remissionem peccatorum fieri in ecclesia per eos, quibus dictum est, Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt eis. Atque ita tenemur fide indubitata credere, ea peccata remissa esse apud deum, quæcumque sacerdos remiserit ac soluerit, sed non tenemur sic certissima fide credere, quod huic, vel illi peccata remiserit, quod huic vel illum absoluerit. Nam quemadmodum sacerdos, iuxta Pauli doctrinam, potest temere manum alicui imponere, Ita & ipse poenitens potest temere absolutionem accipere, temereque credere se absolutum esse. Potest igitur quispiam vere esse particeps meritorum Christi, vereque absolutus esse a peccatis, et iustificatus, adhuc tamen trepidans, dubitans, aut suspicans se nondum esse vel iustificatum, vel absolutum coram deo. Manifestum est, quod bifariam, alterum dicitur altero certius. Vno quidem modo, propter certitudinis causam. Altero propter mentis inhaesionem firmiter adherentis illi tanquam rei certæ. Secundum causam certius dicitur, quod causam habet certiozem. Cum ergo fides quæ iustificat, sit inspirata a deo certissima, & infallibili veritate, consequens est fidem, ex qua homo iustificatur, esse certissimam. Nihil enim potest esse certius dei verbo, nihilque certius verbi divini fide, qua iustificatur homo, sed hanc fidem inspirari ac fluere a deo, nemo aut videre, aut euidenter cognoscere potest. Verum quidem est, quod verus Christianus quicquid credens & poenitens certissimo novit & experitur in corde suo sese credere in Christum, & sese fidere peccata sibi esse remissa, seseque poenitere atque dolere de commissis, quemadmodum quisque magis novit dilectionem qua diligit,

quod deum aut fratrem, quem illa dilectione diligit, ut inquit Augustinus, sed non ideo sequitur hominem iam fide, atque interiori poenitentia iustificatum certissimo aut scire se iustificatum esse, aut euidenter percipere peccata sibi esse remissa, aut sese omni dubitatione semota, oportere credere se, aut iustificatum esse, aut peccata sibi esse remissa, quia neque euidenter aut certissimo scire potest, neque firmissime credere tenetur motum illum credulitatis, quem experitur in se fluere ex irradiatione seu illustratione primæ, & infallibilis veritatis, quemadmodum diligens deum propter ipsum, non propter semetipsum, certissimo nouit dilectionem, qua diligit, sed tamen non certo nouit eam esse dilectionem charitatis diffusæ per spiritum sanctum in corde suo. Hunc sensum intimauit Christus, Ioannis tertio. Spiritus ubi uult spirat, uocem eius audis, & nescis unde ueniat, aut quo vadat, tamen dicat, Certissime quidem audiendo intus sentis diuini spiritus inspirationem, sed nescis certo unde ueniat, id est originem eius, aut quo vadat, id est terminum quo tendat. Quis igitur habere fidem & charitatem sit necessarium ad salutem, non tamen est salutis necessarium, aut certissimo scire, aut firmissime credere se habere fidem, & charitatem iustificantem. Aliud est credere Christum saluatorem esse mundi, omnemque hominem gratis iustificari ex fide. Nam hæc est fides catholica, de qua dubitare aut trepidare non licet. Aliud est credere se saluum esse factum & iustificatum per fidem in Iesum. Nam hæc non est catholica fides, & idcirco neque peccat recenter conuersus peccator, qui dubitat, aut trepidat ne forte sint peccata sibi remissa, præsertim propter suspensiones obicis, ac impedimenti ex consideratione uitæ suæ, ideoque poenitens in exordio conuersionis suæ adhuc ingemiscit, adhuc postulans, adhuc orans procubit in terram cum Publicano, dicens, Deus propitius esto mihi peccatori. Proinde & certa fiducia pacis, & consolatio remissionis peccatorum, non semper ad sunt in ipso iustificationis momento. Vnde & orantes plerumque impetramus quod petimus, quibus timeamus, trepidemus, aut dubitemus nos exauditos non esse, sicuti & ipse Iob de se, inquit, Cum inuocantem exaudierit me, non credo quod audierit uocem meam, Iob. 9. Et tamen scripturæ sacræ designant fidem in orationibus nostris esse necessariam, quemadmodum ait

ait

ait Christus. Quicquid orantes petieritis, credite quia accipietis, & eueniet uobis, Marci undecimo, & Matthæi. 21. Si habueritis fidem, et non hesitaueritis, non solum de ficulnea facietis ut arefiat, sed & si moti huic dixeritis, tolle & iacta te in mare, fiet. Plærumque igitur ex fide orantes exaudimur, et tamen non experimur nos exauditos esse. Verum si taliter & secundum eam fidem petamus, secundum quam Christus nos orare docuit, unum indubitanter e duobus, inquit Bernardus, sperare possumus, quoniam aut dabit quod petimus, aut quod nobis nouerit uultus. Nos enim quid oremus, si cut oportet, nescimus, sed miseretur ille super ignorantiam nostram, & orationem benigne suscipiens, quæ nobis aut omnino non sunt uilia, aut non tam cito dari necessaria, minime tribuit, sed propter utilitatem nostram differt, oratio tamen infructuosa non erit. Spiritus ergo sanctificans corda nostra, & si plærumque agat remissionem peccatorum, non tamen mox operatur intus pacem, & tranquillitatem conscientie, aut consolationem super hac remissione peccatorum, tanquam iam sit facta. Verum quidem est Christianum quemque uolentem assequi remissionem peccatorum certissimo fidere in sanguine Christi, & illum statuere sibi firmissimam, atque certissimam spem uenie & indulgentie. Sed motus iste fiducia, est motus spei, non fidei catholice, iuxta Pauli Apostoli doctrinam, fides, spes, charitas, tria sunt distincta diuini spiritus charismata, quamobrem & distincta sunt huiusmodi charismatum officia. Ex supra dictis igitur si quidum est fidem, qua iustificamur esse fidem non mortuam, sed uiuam. Hæc fides est, quæ uincit mundum, fides non otiosa, qua quis credit in eum, qui iustificat impium, quæ & socias habet certam fiduciam spei, motum dilectionis, displicentiam impietatis seu ueteris uitæ. Qua etenim ratione possit te saluare fides, qua credis Iesum pro peccatis tuis diluendum mortuum esse, nisi & tu oderis illa, pro quibus talem ipse Iesus, ac tam duram passus est mortem. Porro quod possit esse fides quædam informis, id est, mortua, & absque spiritali uita, manifestum est ex sententia Apostolorum Iacobii & Pauli, aliisque scripturis, quibus significatur, quædam fides posse sine charitate esse, sed sine charitate ad salutem non prodesse, quemadmodum ait Paulus, Si habueris,

tem non

inquit, omnem fidem, ut montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest. Non omnis qui dicit mihi, domine, domine, intrabit in regnum caelorum. Item multi dicent mihi in die illo. Nonne in nomine tuo demonia eiecimus, et cetera. Inter tria que numerat Paulus fidem scilicet, spem, & charitatem, Ipsam fidem, verum spiritus sancti donum, posse esse sine charitate ex scripturis intellexerunt ecclesiastici patres Cypria. Hiero. Augu. Ambro. Ab his columnis difficile, inquit Bernardus, auellor, Cum his inquam aut errare, aut sapere, fateor credens, & ipse sola fide hominem posse saluare cum desiderio percipiendi sacramenti. Verum sicut per nullam poenitentiam remittitur peccatum ei, qui cum potest non restituit ablatum, sic & huic nulla proderit fides, si cum possit non percipit sacramentum, quamquam & fide conuincitur non habere perfectam, si negligit. Vera enim & plena fides vniuersa complectitur precepta. Hec Bernardus ad magistrum Hugonem de sancto Victore, epistola septuagesima septima. Item in homine iam lapsa in mortale peccatum esse fidem, per quam potest habere aquam, seu impetrare gratiam, docet Hieronymus super illo verbo Matthei. Qui ceciderit super lapidem istum. Insuper geminam esse fidem, Vnam operantem per dilectionem que iustificat. Alteram vero operantem per timorem poenae.

Habes apud Augustinum ex scriptura sacra hoc deductam in libro de spiritu & litera, capite trigesimo secundo. Potest ergo permanere fidei donum in eo, qui labitur in peccatum mortale, Neque enim Christianus quisque mox ut in crimen prolapsus fuerit, sit aut haereticus, aut apostata, aut infidelis. Fuit fides: per dilectionem operans in iustis ante aduentum Christi, sed non sic ut nunc est distincta de mysterijs & articulis per ipsum Christum & illius apostolos, atque illorum successores iam per vniuersum mundum praedicata. Fides ergo sine operibus antecedentibus iustificat, sed non sine voluntate in posterum bene operandi, cum tempus fuerit operandi.

Proinde deus ipse in scripturis a nondum credentibus non opera, non obseruantiam mandatorum, sed fidem exegit, quia sine fide non prodesse ad salutem. Ab his autem qui iam credunt, non si-

dem solam, sed opera & mandatorum exegit obseruantiam, Iam fide quamdam de vita eterna, & de iustitia illius habebat adulescens ad quem dicebat Christus, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.

¶ Aliud membrum, in quo supra dicta de fide ex scripturis sacris ostenduntur.

QVATENVS autem ostendamus nos non deuiare vsquam ab apostoli Pauli doctrina, breuem faciemus super hac re epilogum Epistolae ad Romanos. Nam ut inquit venerabilis Augustinus ad Sixtum, Paulus scribens ad Romam caput orbis gratiam, illam commendauit, quae est caput, fundamentum, & initium gratiarum, a gratia fidei exordiens. Gratias, inquit, ago deo meo, quia fides vestra annunciat in vniuerso mundo, desidero videre vos, ut aliquid vobis gratiae impartiar ad fidei edificationem, ad confirmandos vos, hoc est ut mutuo consolemur ex concordia & vnitatem fidei, quae & in vobis & in me est. Omnibus debitor sum euangelizare. Nec erubescio euangelium, quod virtutem dei continet ad salutem omnium credenti. Siquidem iustitia dei, hoc est quae a deo est, & qua iustificatur homo pridem abscondita, iam manifestata in euangelio, declaratur esse non ex operibus, sed ex fide, in fidem. Ex fide, inquam, qua credebatur futurum esse, in fidem, qua nunc creditur impletum esse sicut scriptum est, Iustus ex fide viuit, & quemadmodum gentibus sine huiusmodi fide neque lex naturae, neque philosophia, qua ex creaturis deum cognouerunt profuit, quo minus in omne genus vitiorum laborerent, traditi in reprobam sensum, in desideria cordis, in passiones ignominiae, eo quod deum agniti, non ut deum coluerunt, ita & absque fide non profuit Iudeis ad salutem, neque lex data, neque circumcisio, neque aliud opus quoduis, quandoquidem nec isti legem habentes, nec illi legem non habentes acceptam legem seruauerunt.

Et sic

Et idcirco utraq; gens secundum duritiam cordis sui accusulauit super se iram dei. Nam ira, tribulatio, & angustia in omnem hominis animam operantis malum, Iudæi primum & Græci, Gloria autem & honor, & pax omni operanti bonum, Iudæo primum & Græco. Neq; enim satis est audire vel cognoscere legem, ut iustus & factor legis dicaris. Sed opus est iustificari ut iustus & factor legis esse possis. Neq; gentes, quæ legem Moysei non habent prorsus sunt sine lege. Nam ipsæ sunt sibi lex, & naturaliter ea quæ legis sunt faciunt. Naturaliter, inquam, id est, per naturam ex gratia fidei iustificatam, gratiaq; adiutâ, ut patet in Iob & in gentibus ad fidem conuersis. Et hac certe ratione non est Iudæo càm gloriandi aduersus gentiles, quod sit Iudæus circumcisus, Nam circumcisio prodest ad remissionem peccatorum, si corde circumcisus in spiritu fidei, intus iustificantis, deinceps legem seruaueris. Quod si præputium, id est gentilis non carne sed spiritu, supple, fidei circumcisus, custodiat iustitias legis, fructum veræ circumcisionis habebit, quia vera circumcisio, fructificatio ad salutem, non in carne sit, sed spiritu dei iustificantis, & præscidentis membra vitiorum .i. praua desideria. Deinde capite tertio contra dicta quasi opponens. Quid ergo, inquit, amplius Iudæo est, aut quæ utilitas circumcisionis, ac si dicat. Hæc quæ diximus si vera sunt, & ad salutem non sufficit, neq; lex data, neq; circumcisio, sed ad salutem proficit interior cordis circumcisio ex spiritu fidei etiam in gentibus non circumcisus carne. Quid ergo amplius aut est promissum, aut datû Iudæo q̄ gentibus, quæ est utilitas corporalis circumcisionis? Si opus est circumcisione cordis, & illa sufficit ad salutem.

Hoc soluens Apostolus docet primû, multo amplius fuisse Iudæo q̄ gētili. Secundo utilitatē fuisse circumcisionis. Primum quidē, quia commissa sunt Iudæis eloquia dei, id est peculiariter loquutus est illi populo per legē & prophetas, docens & promittens viam iustitię, docens morbum & demonstrans medicum. Neq; obstat diuinę promissioni, neq; officit credentibus, quosdam ex Iudæis non credidisse. Nam & ipsorum incredulitas non poterit irritari fidem dei, id est veracitatē & fidelitatem promissionis diuinę, quamuis enim omnis homo sit mendax atq; ita indignus,

cui

cui deus faciat id quod promittit, ipse tamen deus est verax in promissionibus implendis, nec frangit promissionem propter peccata hominis, quæadmodū etiā Dauid testatur promissionem dei esse verissimam, cum orat. Tibi soli peccaui, & malū coram te feci, tamen miserere mei, non propter me, quia indignus sum, sed propter te, ut iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris. Sed hic iterum si dixerit quispiam iniquitas nostra si iustitiam dei commendat ita, ut ex peccatis nostris fidelitas, iustitia, seu veracitas dei promittentis fiat illustrior, magisq; commendabilis, ergo iniquus est deus, qui infert nobis iram propter iniquitatē nostram. Absit (inquit Apostolus) hæc cogitatio a cordibus hominum. Neq; enim deus vult peccatum esse, ut iustitia sua magis appareat. Nēpe deus si veller homines peccare, quomodo iudicaret hunc mundum propter peccatum? Iustitia seu veritas dei permittentis si per meum mendacium facta sit, gloriosior & illustrior, atq; hoc sine velit me deus mendacem esse, Quid adhuc ego si mentior tanq; peccator & malefactor esse iudicor, aut mihi imputatur? Cur non facimus sicut quidam aiunt nos dicere, faciamus mala ut bona veniant. Non vult ergo deus peccatum existere ad commendandum iustitiam fidelitatis & promissionis suæ, sed peccato voluntate hominis facto vitur deus ad declarationem suę iustitię simul & misericordię. Apostolus deinde quasi sibi opponens in persona Iudæorum, subdit, Quid ergo dicemus nos Iudæi? præcellimus ne ipsos gentiles? Et respondens declarat ex utroq; populo sine lege fidei omnes peccato esse obnoxios, ex utroq; rursus populo omnes iustos æqualiter ex fide esse iustificatos sine legis operibus & sine operum meritis. Nequaquã, inquit, præcellimus eos, causati enim sumus oēs sub peccato esse tã Iudæos q̄ Græcos, sicut scriptū est. Omnes declinauerūt simul inutiles facti sunt, ita ut omne os obstruatur, & subditus fiat omnis mundus deo tanq; medico, quia ex operibus legis siue naturalis siue Moisaicę nemo iustificatur, Per legem enim tam positiuam a Moyse datam, q̄ naturalem solum cognitio sit peccati non remissio, non iustificatio. Nunc autem sine lege iustitia dei est manifestata, quæ olim erat testificata a promissa in lege & prophetis. Et hæc est iustitia dei, qua & remittuntur

o i peccata

peccata, sit ex fide Iesu Christi super omnes tam Iudæos, quæ Græcos, qui credunt in eum, Non enim est distinctio. Omnes enim peccauerunt, & egent gloria & gratia dei iustificantis. Omnes igitur, quia obnoxij sunt peccato tam Iudæi, quæ Græci. Omnes insuper iusti, quia equaliter ex fide sunt iustificati, consequens est Iudæos propter legem factorum seu operum, non habere causam gloriandi, nec in operibus legis suæ, nec in factis suis, cum per legem fidei adempta sit ipsis omnis gloriandi causa, aut in se, aut aduersus alterum. Arbitramur enim hominem iustificari per fidem sine operibus legis, quæadmodum & alibi ait, Non ex operibus iusticiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos fecit nos. Hæc autem dicentes, non destruiamus legem, quasi lex fuerit Iudæis otiosa & inutilis, sed magis statuiamus, conseruamus, & stabilimus illam, dum docemus esse facta, quæ olim fuerant sub vmbrijs & ceremonijs legis promissa.

Deinde capite quarto offendit neminem iustificari propter vlla opera absque fide, qualitercumque etiam fuerint. Et primum adducit exemplum de Abraham, qui legitur quidem iustificatus, sed non erat iustificatus ex operibus, non ex circumcisione, quia iustificatus erat antequam circumcisus erat data Abraham, si ex operibus iustificatus fuit, habet gloriam non apud deum, sed solum apud carnales homines, hoc autem falsum. Nam habet gloriam apud deum dicente scriptura, Credidit Abraham deo & reputatum est illi ad iusticiam, Reputatum dico, cum adhuc esset in præputio & incircumcisus. Accepit autem circumcisionem, non quæ iustificaret ipsum, id est, quæ ex impio iustum faceret eum, sed quæ signaculum esset iusticiæ fidei, qua iustificatus erat, priusquam circumcideretur, ut esset pater non solum circumcisorum Iudæorum, sed omnium gentium credentium. Et tandem ex omnibus concludit, quemadmodum peccatum Adæ est vniuersale omnibus, quæ ex Adam propagati, facti sunt mortis obnoxij, Ita & iusticia Christi est vniuersalis omnibus, qui ex Christo renati sunt & viuificati. Itaque sicuti per vnius delictum in omnes homines, in condemnationem est progressum, sic per vnius iusticiam in omnes homines in iustificationem vi-

ta. Sed non sicut delictum, ita & donum. Non sicut per vnum hominem peccatum, ita est per vnum hominem donum. Nā ab Adam in quo oēs ab illo propagati peccauimus, non omnia nostra peccata, sed tantummodo originale peccatum traxim⁹. A Christo vero, in quo renati omnes iustificati sumus, non illius tantum originalis, sed & cæterorum, quæ nostra voluntate adieciimus, peccatorum remissionem consequimur. Et ita iudicium ex vno in condemnationem, gratia autem ex multis delictis in iustificationem.

Vides igitur Apostolum loqui de iustificatione, qua ex impio fit iustus, qua ex Adam natus, sit in Christo renatus. Hæc iustificatio non sit propter antecedentia hominum opera vlla bona. Fide adueniente omnia peccata gratis remittuntur siue plura, siue pauca, siue parua, siue magna sint.

Et ita in hominibus fide iustificatis, vbi abundauit delictum, superabundauit gratia, abundantior enim & copiosior sit misericordia, vbi grauiora & plura remittuntur peccata.

Paulus igitur cum sic fidem commendasset, qua homo iustificatur gratis absque operum suorum meritis, eo quod ante fidem non possunt esse neque opera bona, neque vlla merita.

Mox in principio capituli sexti præfatus duas hereses destruit & suffodit. Poterant enim Paulum non intelligentes dicere & secum cogitare.

Si sola fide gratis iustificatur homo absque operibus legis, absque operum meritis. Insuper si vbi abundauit delictum, ibi abundauerit & gratia. Non est ergo opus poenitere, & odisse peccata, non est opus opera facere bona, & abstinere a malo, si fidem teneamus, iustificati sumus, maneamus potius in pristinis peccatis, & etiam atque etiam deinceps peccemus, ut copiosior & nobis affluat gratia. Preuidens itaque Paulus talem futuram hereticorum insaniam, qui dicerent hominem iam ex fide iustificatum posse ad eternam peruenire salutem absque displicentia veteris vite, absque operibus bonæ vite. Mox huic stolidæ opinioni occurrit, plane ostendens hominem iam ex fide iustificatum, oportere bona operari, pugnare & recedere quotidie a peccato, fortiterque resistere temptationibus, & non accommodare membra ad opus vllū iniquitatis.

Quid ergo dicemus, inquit, manebimus in peccato ut gratia abundet? Absit, inquit, supple a cordibus nostris tam insana cogitatio, ut iam iustificati velimus manere in peccato. Qui enim mortui sumus in peccato, quomodo adhuc vivemus in illo? Cum Christo resurgente in novitate vite ambulemus, & ultra non seruiamus peccato. Non regnet peccatum in corpore vestro, ut obediatis concupiscentiis eius. Quemadmodum exhibuistis membra vestra seruire immundicie & iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra vestra seruire iusticie, & infra. Si secundum carnem vixeritis, moriemini, si autem spiritu, carnis facta mortificaueritis, viuetis. Nolite conformari huic saeculo, Benedicite, & nolite maledicere. Omnis anima potestatis sublimioribus sit subdita, non solum propter iram, sed & propter conscientiam. Reddite omnibus debita. Cui vestigal, vestigal, cui honorem, honorem, & alia id genus innumera sunt scripturarum documenta, quibus demonstratur homini Christiano ad assequendam vitam aeternam etiam necessaria esse opera bona, cum dicat Paulus deum reddere unicuique secundum opera eius; plane docens, hominem quidem iustificari gratis, gratis, id est, sine operum suorum meritis, & nihilominus eundem hominem iam iustificatum oportere operari, quia deus iustus est iudex. Officium autem est iudicis, reddere unicuique secundum opera eius. Tribulatio & angustia in omnem animam hominis operantis malum, Iudaei primum & Graeci, gloria autem & honor, & pax omni operanti bonum, Iudaeo primum & Graeco, non quod aut Iudaeus, aut Graecus possit absque fide operari quicquam boni, sed quod utriusque bene ex fide operanti praemium dabitur, gloria, honor, & pax.

Vides Paulum Apostolum ad Romanos plane docentem, deum in hac vita iustificare hominem, non propter opera, sed gratis ex spiritu fidei, sed in die iudicii praemium dare unicuique secundum opera. Alioquin quo modo stabunt sententiae Apostoli in una eadem epistola simul deum iustificare hominem gratis sine operibus, & eundem deum in die irae & iusti iudicii sui reddere unicuique secundum opera eius, Iudaeo primum & Graeco. Homo itaque quamvis non propter opera iustificatur, tamen iam iustificatus

catus, propter opera quae in hac vita gessit, in futura vita premia assequetur. Iustificatio, qua ex impio homo fit iustus, gratis sit absque operum meritis. Sed redditio mercedis in futura vita sit secundum unicuiusque opera. Fides gratis datur absque meritis, ut ipsa posset esse principium meritorum. Nihil facit quidem Paulus in superbis Iudaeis opera legis, quae videntur laudabilia esse, nihilominus tamen & commendat opera. Nihil quidem facit opera quae ante fidem sunt, commendat autem ea quae ex fide fuerint. Omne enim quod non ex fide est, peccatum est, iustus ex fide vivit, id est ex fide mores suos & conuersationes componit, faciens opera spiritualis vitae. Apostolus ergo cum dicit, non auditores legis iusti sunt apud deum, sed factores legis iustificabuntur, non contra seipsum loquitur cum in eadem epistola dicit. Arbitramur hominem iustificari per fidem sine operibus legis. Illud etenim dicens, non designat homines in deo iustificari, quia sunt factores legis quasi homines ex impijs fiant iusti propter opera, sed quod audire solum legem, seu accipere legem, non facit hominem esse iustum apud deum, sed & oportet legem auditam non praeterire, oportet & exequi & seruare illam.

Ad recte autem, seu iuste faciendum, aut seruandum legem opus est iustificatione. Proinde secundum Augustinum, quod dicitur, factores legis iustificabuntur sic dicitur, quemadmodum nos dicimus hoies creabuntur, non quod hi qui iam hoies sunt, creabuntur, sed quod per creationem incipient homines esse, quod prius non fuerant homines. Ita factores legis iustificabuntur, id est, per iustificationem incipient esse factores legis, quod antequam iustificarentur factores legis non erant, quemadmodum creatio non accidit hominibus, sed praecedat ipsos, ut sint homines. Ita iustificatio non accidit factoribus legis, sed antecedit eos, ut possent legis esse factores. Quemadmodum si diceremus, Egroti non qui solum audiunt verbum medici sani sunt, ita ut ambulare possint, sed qui erunt ambulantes, sanabuntur, id est, sanatione opus est, ut sint ambulantes. Proinde antiquum & robustum morem sancta tenet ecclesia, ad fidei sacramentum non admittere quempiam, nisi abrenunciaret satanae, & omnibus operibus eius. Ad participandum ergo fructum passionis Christi, quo ex impijs

266 IOAN. DRIEDONIS DE CAPTIVITATE ET
impis efficiamur iusti, non sufficit qualiscumque fides, sed
oportet ut adsit voluntas, qua hominem ita poenitet. veteris
vitae, ut velit novam inchoare vitam, ut fide sine operum me-
ritis inchoatam comitentur merita bona, si tempus adsit
operandi, alioqui fides qualiscumque sit non poterit saluare illum.

Ceterum & hic pro intellectu doctrinae Apostolicae,
non est silentio praetereundum, quod hactenus plerique cre-
dentes in Christum fuerunt sic simplices in Christianae fi-
dei rudimentis, ut ex supra dicta doctrina Apostoli dicen-
tis ad Romanos. Arbitramur hominem iustificari gratis
ex fide sine operibus legis propter adiectum genitium le-
gis intelligeret, verum utique esse neminem iustificari ex ope-
ribus legis Moyse, id est ex ceremoniis & legalibus prece-
ptis illis. Verumtamen hominem iustificari ex operibus legis
decalogi obseruatis secundum solum lumen rationis inter-
nae. Sed horum sententiam falsissimam non est difficile refel-
lere. Nam genitium legis ab apostolo Paulo non est adiectum
ad designandum hac in re diuersitatem inter opera legis
Moyse & opera legis naturae, sed adiecit singulariter pro-
pter Iudaeos, qui aduersus gentes gloriabantur in lege sibi
a deo data, tanquam ex illa esset iustificatio, & peccatorum remis-
sio, aut tanquam illa esset necessaria ad perueniendum in gratiam
& merita Christi. Vnde utriusque sententiae contradicit Pau-
lus. Nam si ex fide iustificatur homo & id quidem gratis,
ergo sine meritis qualiumcumque operum tam legis naturae
quam legis Moisaicae. Absque fide in Iesum nullum potest esse
hominis meritum.

Vnde & huius conside-
ratione venerabilis Augustinus in libro de spiritu & lite-
ra tradit, Non solum legem Moyse, sed & legem decalogi
absque spiritu fidei esse literam occidentem.

Quod enim Apostolus addidit genitium legis di-
cens sine operibus legis, non hoc voluit significare a contra-
rio sensu, quod interdum homo iustificatur non gratis,
ut quasi ex alijs operibus, quae sunt legis naturae, non le-
gis Moyse possit homo iustificari. Nam & hanc sententiam
prorsus destruit processus Pauli hoc praecipue agentis, ut do-
ceat omnem hominem, tam Iudaeum, quam Graecum ex fide ius-
tificari gratis, id est sine vllis operum meritis. Vnde neque
in omnibus sententijs adiecit genitium legis. Nam & alibi
dicit

dicit non ex operibus iustitiae, quae fecimus nos, sed secundum
suam misericordiam saluos fecit nos, hoc est ex impijs nos fe-
cit iustos, non propter vlla iustitiae opera nostra, quae admodum
& in alio loco, inquit, Gratia saluati estis per fidem & hoc
non ex vobis. Dei enim donum est, non ex operibus. Proin-
de vis non est facienda, si inueneris interdum sanctos dice-
re hominem iustificari ex sola fide, intelligendum est dictio-
nem sola excludere opera, quae sunt iustificationis merita.
Perinde enim est, homo iustificatur gratis sine operibus tan-
quam meritis, & homo iustificatur ex sola fide.

Iam ergo si dixeris. Ad iustificationem impij semper
necessarium esse motum liberi arbitrij credentis in Iesum
& poenitentis veteris vitae. Credere autem & poenitere
sunt opera quaedam, ergo ex operibus quibusdam & non ex
sola fide iustificatur homo.

Respondeo utique
verum esse non ex solius fidei motu hominem iustificari, ut
probat argumētum, sed manifestum esse consequentiam non
valere, si intelligamus homines impios ex motu fidei, &
motu internae poenitentiae tanquam ex merito fieri iustos. Vn-
de homo credens euangelio cum poenitentia veteris vitae
ex impio quidem fit iustus. Verum non meretur ex illis
motibus fieri iustus, sed sunt motus illi preparationes
quaedam ad suscipiendam iustificationis gratiam. Et ideo
tamen absolute diceret Apostolus hominem iustificari sine
operibus, non esset accipiendum, quod in iustificatione im-
pij nullum sit opus hominis. Nam & credere & poenitere
veteris vitae, abrenunciare saeculo, velle vitam mutare in me-
lius, sunt opera quaedam liberi arbitrij diuinitus attracti
atque pulsati.

¶ Sequitur huius capituli pars tertia de operibus fidei
homini iustificato necessarijs.

NE quisquam ex scripturis sacris de fide, quibus dicitur,
Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit.
Item omnis spiritus qui confitetur Christum in car-
nena

nem venisse ex deo est, & id genus alijs, quibus sola fides commendatur, sumat sibi laxamentum peccandi, existimans per fidem fructum passionis Christi ita permanere apud vnumquemque credentem, ut arbitretur nefanda illa crimina, qualia qui agunt regnum dei non possidebunt, quotidie perpetranda, per fidei motum, aut per eleemosynas quasdam, aut quotidianam orationem dominicam quotidie remitti, aut saltem post vitam hanc tolli ab omni homine, modo in corde suo custodierit fidem de Christo mediatore, qui apud deum patrem est propitiatio pro peccatis totius mundi. Consideranda sunt apertissima testimonia Pauli hanc heresim confutant. Manifesta, inquit, sunt opera carnis, quae sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, contentiones, irae, rixae, dissensiones, aemulationes, commestationes, ebrietates, & his similia, quibus numeratis tanquam pius pastor, deplorans supplicium, imminens actoribus huiusmodi scelerum, continuo adiecit, de quibus, inquit, praedixi vobis, et nunc flens dico, quoniam qui talia agunt, regnum dei non possidebunt. In hac epistola, sicut & in caeteris non gentilibus & paganis, qui foris sunt, sed conuersis iam fidelibus, aut in Christo regeneratis loquebatur Apostolus, aperte inuans etiam Christianos, si huiusmodi committant crimina, damnandos fore. Insuper ne quispiam vane de septus opinetur, non eos, qui horum criminum vnum, aut alterum, sed dumtaxat qui haec vniuersa perpetraverunt a regno dei excludendos, in alijs suis epistolis strenue occurrit huicmodi errori. Nolite, inquit, errare fratres mei, quoniam neque auari, neque adulteri, neque fornicatores, neque ebriosi, neque molles, regnum dei possidebunt. Cum dicit, Neque isti, neque illi, plane docet singula illa peccata hominem excludere a regno dei. Item si secundum carnem vixeritis, moriemini, secundum carnem autem viuere, est viuere secundum facta, seu desideria, quae sentimus in carne. Si autem spiritu facta, .i. opera seu desideria carnis mortificaueritis, viuetis. Quanta sanctimonia debent iam pollere animae ablutae Christi sanguine, & quanta charitate, docet idem Apostolus ad Ephes. quinto, Christus tradidit semetipsum pro nobis hostiam & oblationem deo in odorem suauitatis. Fornicatio autem, & omnis immundicia, aut auaritia ne nominentur

mentur in vobis, sicut decet sanctos, aut turpitudine, aut stultitia loquium, aut scurrilitas, quae ad rem non pertinent, sed magis gratiarum actio, hoc scitote intelligentes, quia cunctis fornicator, aut immundus, aut auarus, quod est idolorum seruitus, non habebit hereditatem in regno Christi & dei. Nemo ergo vos seducat inanibus verbis. Vide & reliqua quae sequuntur apud Apostolum ibidem. Quibus sane Apostolicis sententijs erudiuntur Christiani, ne paralogizentur verbis saluatoris, dicentis, Qui crediderit et baptizatus fuerit, saluus erit, aut dimittite & dimittimini, aut date eleemosynam, & omnia munda sunt vobis, ne sibi blandiantur, et putent sibi passionem Christi sufficere ad regnum dei obtinendum, si sint baptizati & credant, aut ignoscant in se peccantibus ac largiantur eleemosynas etiam si vixerint impie, Si hoc vellet saluator, ipse sibi metipso contrarius esset, dicenti, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Non omnis qui dicit mihi domine, domine, intrabit in regnum caelorum, sed qui facit voluntatem patris mei qui est in caelis, & alibi. Ut quid dicitis mihi domine, domine, & non facitis quae dico vobis. Omnis qui audit verba mea haec, & facit, similis est viro prudenti, qui aedificat domum suam supra petram. Qui audit verba mea haec, & non facit, similis est viro stulto. Qui diligit me, sermones meos seruabit, Qui non diligit me, sermonem meum non seruat. Vnde & ad quendam sanatum ait Saluator in euangelio. Ecce sanus factus es, noli peccare, ne deterius aliquid contingat tibi. Item Paulus ad Corin. Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest, & in eadem, Nescitis quia templum dei estis, Si quis templum dei violauerit, disperdet eum deus. Ex his & similibus diuus Cyprianus libro ad Quirinum, probat parum esse baptizari & eucharistiam accipere, nisi quis factis & operibus proficiat, baptizatum quoque gratiam perdere quam consequutus est, nisi innocentiam seruet. Iustificatus ergo gratis per sanguinem Christi, nisi recte vixerit & mandata seruauerit, ad regnum dei peruenire non poterit, & nihilominus verum est quod dicit, Qui crediderit & baptizatus fuerit, mox saluus eris etiam si opera bonae vitae non praecesserint. Nam per solam fidem, & lauacrum baptismi, quisquis renuncians veteri vitae ex impio fit iustus

ustificatus, sed non manet iustus absq; bonorum operum studio & labore. Nam & fides, ex qua iustificatur impius, voluntatem includit bene operandi, quę iuxta Apostolum, est fides per dilectionē operans, non fides vacua, inanimata, de qua loquitur Iacobus. Quod credere deum esse, Christum esse passū & incarnatum possunt impij, quemadmodum & dæmones credunt & contremiscunt. Vnde & hæc hæresis de fide sine operibus, quia sub ipsis Apostolorū temporibus fuerat exorta, & id forsitan ex apostoli Pauli sententijs ppterā intellectū s, Idcirco aliæ epistolæ apostolicæ Petri, Ioannis, Iacobi, Iudæ, contra eum, inquit Augu. dirigunt maxime intentionem, vt vehementer obstruant fidem sine operibus nihil prodesse, sicut & ipse Paulus, in quibus epistolis docuit nos iustificari fide sine operibus, in eisdem & docuit nos iā iustificatos oportere recte viuere, & bona operari, aperte tradens eam esse non quamlibet fidem, qua in deum creditur, sed euangelicam fidem, eam videlicet, qua Christiani efficiuntur, quę per dilectionem operatur ubiq; sermonem suum ita temperans, vt simul aperiat ex fide iustificatum, oportere bene viuere & mortificare carnem, & seruare mādāta. Proinde & Iacobus vehementer infestus est eis, qui opinantur fidem sine operibus valere ad salutem, & præfātam hæresim, aut tunc exortam, aut præuisā apostolico spiritu futuram ex scripturis Pauli male interpretatis, plane refutauit. Quid proderit, inquit, fratres mei, si fidem quis se dicat habere, opera autem non habeat, nunquid fides poterit saluare eum, fides si non habeat opera, prorsus est mortua in semetipsa. Tu credis quoniam vnus est deus, bene facis, sed & dæmones credunt, & contremiscunt. Vis autem scire o homo inanis, quoniā fides sine operibus mortua est. Abraham pater noster nonne ex operibus est iustificatus, offerens filium suum super altare. Vides quoniam fides cooperatur operibus eius. Et Raab meretrix nonne ex operibus iustificata est, suscipiēs nuncios & educēs eos alia via. Ex quibus cōcludit tandē. Vides ergo quo modo ex operibus iustificatur homo, nō ex fide tātum. Hæc Iacobus apostolus. Opus est ergo ad intelligendum scripturas cōsideratiōe. Nā Paulus videt coapostolo suo cōtrarius, dicēs hominē gratis iustificari sine operibus. Et A
bra

brahim sine operibus esse assequutū iustitiā. Coapostolus autem Iacobus contra videtur asserere hominē iustificari nō ex fide solum, sed & ex operibus. Abraham quoq; & Raab meretricem ex operibus iusticiam consequutos.

Rursus videtur Paulus sibi metipsi contrarius. Non auditores legis, sed factores legis iustificabuntur. Vnde & in die iudicij, inquit, reddet deus vniciq; secundum opera sua. Sed hæc sibi esse consona iam satis iterum atq; iterum inculcamus, docentes Paulum apostolum primum de operibus, quę fidem præcedunt loqui. Apostolum autem Iacobū de operibus, quę fidem sequuntur. Vnde & ipse Cornelius Centurio, nec sine fide quadam orabat, nec sine fide elemosynas dabat, quamuis Christum adhuc incarnatum ignorabat, quemadmodum docent Augu. Grego. ceteriq; patres. Deinde iustificari, interdum est ex impio fieri iustum, quod fit in momento absq; vllis operum meritis, & de huiusmodi iustificatione loquitur Apostolus in epistola ad Rom. & ad Titum, non ex operibus iusticiæ quę facimus nos, sed secūdam suam misericordiam saluos nos fecit. Interdū vero iustificari, est ex accepta fide in iusticiā proficere, & iusticiæ opera exequi, magis magisq; iustum fieri. De huiusmodi iustificatione loquitur Iacobus. Nam Abraham pridem factus ex impio iustus, Fides, inquit, cooperatur operibus eius. Sic dicit scriptura, Qui iustus est, iustificetur adhuc.

Ex Apostolica igitur doctrina sequitur, quod peccator gratis iustificatur ex fide in Iesum, non quasi mox sit iustificatus quisquis crediderit Christum dei filium incarnatum, passum, & mortuum, & resurrexisse, & ascendisse in cœlos. Nam oportet & causam credere tam ineffabilis mysterij dominicæ incarnationis & resurrectionis, hoc est causam ppter quā sit incarnat⁹ & pass⁹, quam & in nouissima cœna suis aperuit discipulis. Hoc est corpus meū quod p vobis tradet, Panis quē ego dabo, caro mea ē, p vita mūdi. i. pro vita hominum diligentium hunc mundum, vt iam non amplius mundo, sed deo viuant. Hic est calix sanguinis mei, qui pro vobis & pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Christus, inquit Paulus, traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram. In symbolo canit ecclesia, Qui propter nos homines, & ppter
p ii nostrā

nostram salutem descendit de caelis. Non credimus autem Iesum propter nostra delicta, nostramque salutem fuisse incarnatum & passum, nisi credamus etiam nos esse peccatores, et non potuisse nos habere remissionem peccatorum ex nostris viribus. Fides igitur haec presupponit sui cognitionem, quae admodum & recte ait Bernardus, neminem qui iam usum rationis habet, potuisse absque sui cognitione saluari. Deinde non oportet quod is qui ex euangelio reuelato, credit Christum pro peccatis suis, & pro sua liberatione esse mortuum, mox sit iustificatus, sed & oportet, quod ex fide incipiat etiam Christum, ut suum redemptorem diligere, glorificare, & etiam odisse, atque abominari id, pro quo tollendo Christus tam duram sustinuit mortem. Quemadmodum docet Apostolus emptos nos esse pretio magno, & nos non esse nostri iuris, ut nos glorificemus & portemus deum in corpore nostro, ut quemadmodum Christus mortuus est & resurrexit, ita & nos moriamur peccato, & ambulemus in nouitate vitae.

Quemadmodum enim qui diligit sanitatem, laudat medicinam, qua morbi tolluntur, morbos odit, & longe a se fieri cupit, & quanto maioribus laudibus medicina praedicatur, tanto magis vulnus odit. Sic & Christi medicinam diligere, facit hominem peccata odisse. Sic dicit Apostolus, qui mortui sumus peccato, quomodo adhuc viuemus in illo. Vnde Augustinus ad Paulinum, declarans qualis nam sit fides, qua iustificamur. Fides, inquit, haec est, qua credimus nobis iusticiam diuinitus dari per Iesum Christum, non nostris viribus aut meritis, quibus non nisi supplicium debetur.

Haecenus satis declarauimus, qualis nam sit virtus, per quam meritum & pretium sanguinis Christi unicuique applicatur, ut particeps efficiatur passionis & pretii sanguinis eius, & eandem esse fidem, quae non est sine displicentia veteris vitae, nec sine voluntate nouam inchoandi vitam, ut sit membrum in corpore Christi, in pace, et unitate ecclesiae. Summo opere ergo nobis cauendum est, ne faciamus homines male securos, dicentes eis, Si fueritis in Christo baptizati, et credideritis, quomodolibet in ea fide vixeritis, ad salutem venturi estis per meritum sanguinis Christi, licet forte per ignem. Tota scriptura referta est testimonijs, quae errorem talem destruant. Obstruatur igitur os loquentium iniqua, muta si-

ant la

ant labia dolosa. An non iustius lingua loquens talia praescideretur, quam rationibus refelleretur. Cum iustificatur impius per dextram dei excelsi misericorditer praueientis, suauiterque trahentis, inuitantis, ac suggerentis, simul & ipse impius voluntarie conuertit cor suum ad dominum, a peccato resiliens in deum credendo in eum, qui iustificat impium, per dominum Iesum. Et ita deus in momento quo infundit gratiae donum, simul et mutat liberum arbitrium, ut sit aptum, praeparatum, atque ipsi gratiae congruum. Sunt quidem interdum praeparationes quaedam antecedentes, & cogitationes, & deliberationes praeviae. Solet nempe spiritus sanctus praemittere praecursores aduentus sui, admonitiones, inspirationes, salutare cogitationes pacis & salutis, sed non peruenit unquam fructus passionis seu meritorum Christi in vllam animam, donec superueniat spiritus gratiae vniuersalis hominem, ut sit membrum in corpore Christi per fidei gratiam, ut hinc tanquam a capite accipiat spiritualis vitae sensum, & motum. In paruulis autem qui non peccauerunt propria voluntate, sed ex aliena peccatum contraxerunt, pertingit fructus huiusmodi passionis meritorum Christi, non per proprium fidei motum, sed per fidei sacramentum aliena voluntate administratum. Ex his igitur est manifestum, fidem esse primam virtutem, per quam fructus sanguinis seu passionis Christi peruenit in hominum animas, eamque solam, utpote quae otiosa est & mortua, in semetipsa non sufficere, sed oportere esse viuificatam spiritu charitatis facientis hominem iam credentem diligere, & deinceps bene viuere.

¶ Sequitur quarta huius capituli pars, in qua soluntur argumenta sumpta ex scripturis solam fidem commendantibus.

IAM restat soluere argumenta in principio adducta. Ad primum patet solutio ex supradictis. Nam fides quam Christus exegit, est fides per dilectionem operans, quae & includit odium peccati, pro quo tollendo Christus est mortuus. Christus exigens a Iudaeis impijs fidem, simul & exegit veteris vitae abrenunciationem, displicentiam, & vitae nouae initiantem in Christo voluntatem. Hoc plane

plane significauit Petrus loquens Iudæis nondum credentibus, nondum baptizatis. Pœnitentini, inquit, & credite euangelio, & baptizetur vnusquisq; vestrum in nomine Iesu Christi in remissionem peccatorum. Alijs etiam plurimis verbis exhortabat illos, dicens, Saluemini a generatione ista praua. Homo igitur peccator iustificatur quidem gratis, id est, sine operum meritis, incipiens sic habere fidem p̄ dilectionem operantem. Sed non manet iustificatus, nisi ex percepta fide visibili sacramento. Infitus corpori Christi operetur iuste dum tempus est operandi. De tali fide loquitur ipse Christus, Ego lux, inquit, in hunc mundum veni, vt omnis qui crederet in me, non maneat in tenebris, hoc est, non maneat in peccatis. Fides Abrahæ, quæ deputata est illi ad iusticiam, cooperabatur, inquit Apostolus Iacobus, operibus eius, & per ipsa opera est consummata.

Ad scripturas in argumento citatas, quibus sola fides aut commendatur, aut exigitur. Respondeo per regulam Augustini. Non omnia quæ in scripturis tacentur, negantur. Christus nunc fidem cōmendabat, nunc voluntatem deinceps non peccandi exigebat, nunc autem pœnitentiam, cordisq; conuersionem. Ipse nouit accommodare sermonem pro utilitate eorum, vel ad quos loquebatur, vel quibus loquebatur, quibus opus erat nunc fidem commendare, tanq̄ fundamentum, sine qua nihil valet cæterorum. Nunc autem gemitum & pœnitentiam. Ab homine iam pœnitente, & respiciente de peccatis, remissionemq; peccatorum postulante, fidem exigebat Iesus, vt ostenderet pœnitentiam, gemitum, & lachrymas sine fide in Iesum non posse saluare animas. Ab his autem qui talem iam fidem habebant, sed adhuc delectabat eos hic mundus, secundum eam fidem non mutantem vitam in melius, exigebat gemitum & pœnitentiam.

Ad secundum argumentum sumptum ex doctrina Pauli Apostoli, & præsertim in epistola ad Romanos solam fidem commendantis. Respondeo. Paulus Apostolus scribens ad Romam caput orbis, loquitur de gratia, quæ est caput & principium bonorum opum. Et hæc est fides cordibus nostris inspirata, sine qua nulla possunt esse opera bona, & ita ex hac fide, antequam vlla præcesserunt bona, quisq; ex impio sit iustus, sed non manet iustus, nisi ex hac fide inci-

ncipiat recte viuere, & facere opera bona. Proinde falsum est, quod Apostolus in epistola ad Romanos, solam fidem commendat. Nam & in iam iustificatis, consensit Christo per baptismum commendat opera, vt quemadmodum pridem accommodauerint membra sua seruire immundicie & iniquitati, ita nunc exhibeant membra sua seruire iusticie in sanctificatione, qui si a suis concupiscentijs illecti incipiant rursus seruire immundicie, deserentes gratiam semel acceptam, iuxta eiusdem Pauli doctrinam ad Cor. reseruam iustificandi, non iam per baptismum, sed per pœnitentiam opera. Vnde peccator olim baptizatus & relapsus in crimina, si retineat fidem, habet, inquit Hieronymus, testam, in qua dum coelesti spiritu compungitur, hauriat aquæ pusillum, atque tum fides, quæ in ipso fuerat mortua incipit viuere, dum respiciens incipit orare, & implorare misericordiam. Sic Christianus quisq; relapsus in crimina, dum in inspiratione diuini spiritus compungitur ex fide quæ habebat mortuam, impetrat remissionem peccatorum. Neq; enim frustra orabat Publicanus, Deo propiti⁹ esto mihi peccatori, iam fidem habebat, & peccator erat, vt iustificaretur orabat, & orando, inquit Augustinus, iustificatus est, vt desineret esse peccator. Videbis autem pœnitentiam illius opera, si videas prostratum in terra, non audentem oculos leuare in coelum, & percutientem pectus suam. Verum quod est, quod Apostolus Paulus ad Rom. non loquitur expresse de reconciliatione p̄ pœnitentiam hominis post baptismum relapsi in crimina, sermonem suum ita temperans spiritu suo magnifico, ne nouiter initiatis proponat quicquid, vnde sibi accipiant delinquenti occasione, reseruans remedium pœnitentiam declarandum temporibus & locis congruis, secundum personarum conditionem, ne relapsi sumant occasionem desperandi. Manifestus itaque erit omnium scripturarum de fide & iustificatione intellectus, si consideremus fidem in Iesum, ex qua iustificamur esse eam, qua credentes Iesum propter nos homines peccatores, & propter nostram salutem descendisse de caelis, atque ita incipiamus diligere nostram salutem ab ipso, & odisse, & abominari peccata, propter quæ tollenda Christus tamen dignatus est se humiliare. Ad habendum autem hanc intelligentiam non oportet multas limitationes, glossas, seu additiones adijcere scripturis de fide iustificante loquentibus. Nam & spiritus sanctus de huiusmodi fide sermonem

sic ubiq; temperavit, vt ex his que premittuntur & sequuntur plane indicet intellectum et de quadam fide scripturam loqui, vt pote de ea que est viua & victoriosa, qua incipit is qui credit, pugnare & vincere mundum, de qua apostolus Ioanes. Hæc est victoria, que vincit mundum, fides vestra. Esse autem alteram quandam fidem, ex qua non iustificatur est homo indicat Apostolus, Si habuero omnem fidem, vt motes transferam, nihil mihi prodest. Vnde Saluator cum dicit, Qui crediderit & baptizatus fuerit saluus erit, Mox ante premisserat, Euntes in mundum vniuersum predicat euangelium omni creature, dein de subiunxit, Signa autem eos, qui crediderit, hæc sequentur. In nomine meo demonia eiciet, linguis loquentur nouis, serpentes tollent, & si mortiferum quid biberit, non eis nocebit. Super ægros manus imponet & bene habebunt, Marci ultimo. Si in sermone Christi, quo dicitur, Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit, quispiam sibi plus quam oporteat blandiatur de fide & baptismo, cur non terretur in eo quod sequitur. Signa autem, eos qui crediderunt, hæc sequentur. In nomine meo demonia eiciet, linguis loquentur nouis, serpentes tollent. Cur hic qui gloriatur in sola fide sua, non prorsus hac sua stulta fide in desperationem humiliatur, non habens vlla supra dicta sue fidei signa, non potens, neque eicere demonia, neque tollere serpentes, neque varijs loqui linguis. Quod si huiuscemodi signa spiritaliter velit intelligere ad animam relata, vt cordis compunctione eiciat demonia, id est peccata, per que in eo demones regnabant, nec de cetero loquatur vetusta proptarentum lingua, declinantium linguas suas ad excusandum excusationes in peccatis. Serpentes, id est suggestiones venenatas tollat, & si mortiferum quid biberit, id est si senserit illicita atque mortifera, non consentiat, intelligat Christum suum se loquutum, non de quavis credulitate. Nam & demones credunt & contremiscunt, sed de credulitate, quam comitantur opera. Atque ita de fide per dilectionem operante, cuius primum opus est compunctio cordis, in qua sine dubio eiciuntur demonia. Qui euangelio Christi audito sic credunt, hi procul dubio sic fidem habent omnibus verbis eius, vt terreatur eorundem verborum comminationibus, attrahantur promissionibus, & obtemperent preceptis.

Heretici

Heretici ergo cum reclamant, & dicunt. Ex Paulo didici & veneror Christum, credo Iesum esse filium dei pro me crucifixum, ne me ultra differas, nihil amplius requiras, quos per euangelium Paulus generabat, nihil eos nosse cum volebat quam Christum Iesum & hunc crucifixum. Quid ergo me cogis abrenunciare omnibus operibus carnis, luxurijs, fornicationibus, cæterisque ad que impellit nature instinctus, faciam cum potero, Hanc esse insanam & pravam sacre scripturæ intelligentiam demonstrat sermo omnia scripturæ capitula tam veteris, quam noui testamenti. In nomine Iesu demonia corporaliter eicere, linguis loqui, aliaque miracula facere, non oportet esse opera fidei, per dilectionem operantis, adeo vt multi dicentes, Nonne in nomine tuo demonia eicimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus, audire habeat in iudicio, nescio vos, discedite a me operari iniquitatis. Absit igitur, vt fidei nostre signa potius querenda sint, quam merita. Sunt enim nostre fidei opera ipsiusque merita signa quedam certiora utique & salubriora. Vnde & nos renasci Christo per baptismum non est aliud quam nos ablui in sanguine Christi ab operibus mortuis, & sanctificari in nomine domini nostri Iesu Christi, vt deinceps non seruiamus desiderijs seculi huius, sed crucifigamus carnem cum vitijs & concupiscentijs suis. Ad id autem quod ultra in argumento assumitur, Apostoli in primitiua ecclesia non hæc omnia, sed solam fidem exigebant a baptizandis, vt patere videtur in Philippo, qui baptizauit Eunuchum. Respondeo. In primitiua ecclesia supra dictæ regulæ viuendi secundum Christianos mores semper quidem baptizandis dicebantur, sed aliquando breuius, & constrictius, aliquando latius & vberius. Neque enim Lucas in actibus expressit omnia que cum Spadone egit Philippus. Nam & ipse Philippus priusquam baptismum illi ministraret, aperiens os suum & incipiens a scriptura euangelizauit illi Iesum quem admodum recitat Lucas actuum, s. Ita & Paulus cum ad quosdam loquitur, Inter vos nihil me scire dixi, nisi Iesum & hunc crucifixum. Non illud asserunt quod nihil eis indicauerit quam crucifixionem Iesu. Sed voluit in Christo Iesu crucifixo multa illis insinuassee, causas videlicet propter quas erat crucifixus, hoc est propter tollenda peccata nostra,

quod i vt nos

vt nos crucifigamus, corporis peccata, & veterem hominem cum actibus suis.

Ad difficultatem autē, quæ in argumento secundo traditur, inquirentem qualisnam sit fides, quam commendauit in prædictis personis Saluator, patet respōsio ex dictis Hieronymi. Non commendabat fidem, qua credebatur mysteria trinitatis, quæ nondum sic erant reuelata, sed fidem, quæ subiiciebat corda illorum humiliata deo, qua cupiebant sibi peccata remitti, non sibi suis meritis, sed gratia dei misericordis. Et cum obijcitur non videtur fuisse fides sancta, remittens peccata, qua salutem, non spiritualem, sed corporalem a deo quesierunt. Respondeo eos iam iustificatos intus corde ex eadem fide desiderasse seu postulasse remissionem peccatorum, eosque fidem illam intus latentem habuisse, & per dilectionem operantem, qua & erant a peccatis iustificati. Sed diuina prouidentia factum est, vt ex eadem fide orarēt liberari a præsentibus & visibilibus malis, quatenus fides eorum, quæ latebat in mente, manifestaretur in opere & euidenti miraculo doceretur Christus esse verus filius dei, inuisibiliter intus operans, remittendo peccata, quem videbant ea quæ solius dei sunt, visibiliter operantem, solo iussu tollere temporalia mala, quemadmodum & ad Iudæos ipse ait. Vtrum est facilius dicere, remittuntur tibi peccata tua, an surge & ambula. Vt sciatis, quia filius hominis habet potestatem dimittendi in terra peccata, tunc dicit paralytico. Surge, tolle grabatum tuum & ambula, & vade in domum tuam. Erant quidem paralytico remissa peccata, sed hoc solus nouerat, qui dimittebat. Surge autem & ambula, nouit tam ipse qui consurgebat, quam illi qui videbant. Proinde quod Saluator illi iussit, Surge & tolle grabatum tuum & ambula, & vade in domum tuam, non tam corporaliter quam spiritualiter fieri iussit, insinuans eum, qui iam dei gratia sanatus est, oportere non esse ociosum, sed quotidie surgere & ascendere, id est sursum habere cor suum, & tollere grabatum suum, id est carnem suam dirigendo, & cogendo ipsam seruire spiritui, vt non amplius uiuat, in qua tanquam lecto suauiter inuiescebat, uiuens secundum desideria illius, & vadat, quotidie proficiens in domum suam, non manu factam sed coelestem regionem uiuorum. Vnde & Iesus postea

ista inueniens in templo eundem sanatum, dixit illi, Ecce sanus factus es, iam noli peccare, ne deterius aliquid tibi contingat. Ioannis quinto.

Ad tertium dicimus non quamlibet fidem, qua credimus deo aliquid promittenti, iustificare hominem, sed eam, quæ est per dilectionem operans, & hæc semper continet fiduciam quandam, qua credens innititur gratiæ, & misericordie dei, vt redemptoris & saluatoris sui. Neque Abraham iustificatus propterea, quod solum credidit deo promittenti, quod ipse futurus esset pater multarum gentium carnalis, sed propterea quod credidit deo promittenti, quod in semine suo, quod est Christus, benedicerentur, vt inquit Apostolus, omnes gentes, quodque pro maledictione, quæ per unum hominem intrauit in mundum accepturæ essent unum illud semen, benedictionem, id est, remissionem peccatorum, & vitam æternam ab omni malo liberam. Vnde & Abraham desiderauit, vt inquit Saluator, videre diem meum, vidit, & gauisus est. Credidit ergo Abraham deo promittenti futurum saluatorem. Et fuit iustificatus antequam ei semen illud promitteretur, & antequam circumcisus esset, & antequam ei dominus reuelaret, quod ex semine suo nasceretur Christus. Sed iustificatio illa in eo non fuit sine fide, qua fides est gratiæ dei, vt saluatoris. Vnde & ipse ex hac fide deo suo fidelis, & obediens erat, cui & ipse dominus iam pridem dixerat, Noli timere Abraham, ego protector tuus, & merces tua magna nimis. Et proinde, quia ex hac fide credidit etiam alia, quæ postea sibi diuinitus promittebantur, aucta est fides eius, & per opera consummata.

Iam si roges, cur Abraham fides ita peculiariter sit supra fidem cæterorum commendata. Responso patet ex epistola ad Romanos quarto, quia contra spem in spem credidit, vt fieret pater multarum gentium crediturum in semine Christo nascituro. Contra spem quidem credidit, quia iam centenarius desperauerat ex vxore nonagenaria se posse filium generare. Sed non respiciens ad emortuas tam sui, quam vxoris corporeas vires, supra naturam credidit deo promittenti, plenissime sciens, quidquid promisit deus, potens est & facere, adeoque firmiter diuinæ promissioni inheserit, vt filium iam

natum iussus occidere non dubitauerit de promissione, sed firmiter credens per eundem filiū suū, quē iubebat occidere semen suum multiplicandū, & Christum inde nasciturum, non diffidens, ut inquit Apostolus, quin iste filius sibi reddi a deo poterat resuscitandus immolatus, qui datus erat non speratus. Commendatur ergo peculiariter fides Abrahæ, quia in eo fides fidei repugnare videtur, & mandatum dei contrarium esse promissioni diuinæ, veluti cum prius ei diceret deus, In Isaac vocabit tibi semen, huic promissioni videtur repugnare superueniens mandatum, quo dicitur, Accipe tuum filium unigenitum Isaac, quem diligis & offer eum in vno montium. Sed Abraham nihil hæsitans, neque obstupuit, neque deceptum se credidit, neque diffidentium more scrutari coepit argumenta, quibus aut hoc fieri posset, aut non fieri, sed certo sciens deum iterum posse suscitare illum, ex quo Christus esset nasciturus, sese ex dei mandato ad immolandum filium præparat.

Postremum ad id quod obiicitur ex capitulo vndecimo, ad Hebræos. Respondeo. Fides iustificans potest esse sine explicito motu fidei in Iesum, sed non potest esse cum contemptu fidei in Iesum, cum semper implicite contineat illam. Ex superioribus patet, aliud esse fidem in deum ut misericorditer condonantem peccata cum ignorantia Christi, de quo nondum audiuit. Aliud vero esse fidem in deum, ut misericorditer condonantem peccata cum contemptu Christi, quem auditum vel contempsit, vel neglexit. Illa potest iustificare hominem, non ista. Vnde & fides quam Apostolus ibi explicat, est fides per quam anima tendit in deum, non solum ut creatorem ac remuneratorem, sed etiam ut gratuitum liberatorem, saluatorem suū. Huic iustemodi fidei Apostolus explicat diuersa illi officia, veluti sunt credere deū esse, & verbo illius oīa esse condita, eundemque remuneratorem & fidelem seu veracem esse in verbis, in promissionibus, & in comminationibus. In promissionibus quidem, quibus promisit nobis ex peregrinatione, & exilio huius vitæ liberationem in coelestem vitam sempiternam omnibus ex fide adeuntibus ad thronum gratiæ Christi, pro remissione peccatorum danda, non ex fiducia suorum meritorum, non ex fiducia sanguinis hircorum, aut vitulorum,

vitulorum, qui solum erant vmbrae significantes internam cordis mundationem intus fieri per fidem in sanguinem Christi. Talis est fides viua, per quam sancti illi vicerunt regna, operati sunt iusticiam, cuius autor & consummator est Iesus, ut patet ex antecedentibus, & sequentibus capitulis ibidem. Deus pater Christum constituit hæredem, inquit, vniuersorum, itē gratia dei pro nobis gustauit mortē, et per mortem destruxit eum, qui mortis habebat imperium, liberans a morte eos, qui per totam vitam obnoxij erant seruituti, qui & factus est omnibus operantibus sibi causa salutis æternæ. Hostiæ sanguinis hircorum aut vitulorum nunquam potuerūt, nec auferre peccata, nec introducere ipsum quē quam in ecclesiā sanctā sanctorum, sed fiduciam ingrediēdā ad illa, oportet haberi in sanguine Christi. Sumus ergo filij fidei in acquisitione animæ, Iustus meus ex fide viuūt.

Hæc & his similia præmittens Apłs tādē in capite .11. fidem definit demonstrās omnes veteris testamenti iustos vixisse ex fide. In sequenti capite concludens, Curramus igitur ad propositum nobis certamen, aspicientes in autorem fidei, & consummatorem Iesum, qui sustinuit crucē. Vnde in hac epistola ad hoc præcipue tendit Apostolus, ut doceat sine sanguine Christi non posse esse remissionem vilius peccati, & sub priori testamento, opera hæc redemptionis fuisse sub promissionibus, sermonibus, & verbis solum testificata, & sub vmbriis, figurisq; velata.

Proinde quæ tunc non erant omnibus sic distinctim expressa seu exposita, sunt nunc facta credibilia valde. Ex his igitur manifeste demonstratur Apostolū Ioannem, cum dixit, Hæc est victoria, quæ vincit mundum fides vestra.

Rursus quis est, qui vincit mundum, nisi qui credit, quia Iesus est filius dei, non de qualibet fide loquutum. Est enim fides quædam sicut demones credunt, & iuxta Paulum Apostolum, fides quædam mortua, non mouens membra in opera iusticiæ, quæ est sine charitate. Multos videmus credentes, inquit Bernardus, Iesum esse filium dei, qui nihilominus mundi cupiditatibus adhuc irretiuntur. Et iuxta Ioannis Apostoli doctrinam, Sunt qui ore confitentur se nosse deum, factis autem negant. Talis fides est, de qua Iacobus loquitur, quæ mortua est in semetipsa. Fide viua cre-

362 IOAN. DRIEDONIS DE CAPTIVITATE ET
dicit Iesum esse filium dei, qui ipsius Iesu comminationibus
terretur, promissionibus attrahitur, præceptis obtemperat,
consilijs acquiescit.

Ad difficultatem in quinto argumento tactam, videlicet
Apostolum ad Romanos per iustificationem non intel-
lexisse eam, qua ex impio quis fit iustus. Respondeo,
quod scriptura in Genesi non dixit, Credidit Abraham deo &
iustificatus, id est, ex impio factus est iustus. Nam & ante
eaquam deus ei hoc promitteret, iustus erat. Sed reputatum est
ei, inquit, ad iusticiam, aucta est ei iusticia. Apostolus autem
Paulus ex hoc testimonio scripturæ Genesit citato, voluit
probare, non quod Abraham tunc primum ex impio factus
fuerit iustus, sed quod Abraham non ex operibus legis, seu car-
nalis circumcisionis solum, sed & per fidem habuerit glo-
riam apud deum, loquitur enim Apostolus contra carnales
Iudeos, qui arbitrabantur homines iustificari ex operibus
legis, absque fide, Sic enim dicit Iacobus Apostolus, Abrahã
est ex operibus iustificatus, non ex fide tantum.

Habes igitur neminem posse iustificari absque spiritu si-
dei, & ante hanc gratiam neminem posse bona operari, ipsamque
fidem iustificantem, omni tempore fuisse eam, qua homo
prorsus deo creatori & redemptori suo subiectus agnoscit,
vel se indigere gratia dei miserentis, & semetipsum esse pec-
catorem, mortis filium. Eandem insuper fidem secundum
tempora habere sua incrementa, & idcirco iustos nunc oportere
multa de redemptione humani generis credere, quæ licet
cuius anteriores iustos ignorare. Habes insuper fidem
ad iustificationem impij requisitam, non esse eam, qua poenitentem
credere deum in promissis esse veracem, & cum illa
fide sacramentum recipere, nec tamen sanctificari.

Cæterum habes solam fidei virtutem, ad iustificationem
impij non sufficere, sed & motus interioris poenitentiae, ac
dilectionis erga deum necessaria esse. Horum consideratione
sacrae theologiae Magistri dispositionem ultimam ad gratiam
dixerunt esse contritionem, intelligentes ex scripturis sacris
contritionem, poenitentiam interiorem, quæ includit, vel
præsupponit, hæc omnia scilicet, fidem in Iesum, odium
peccati, dilectionem dei. Et ideo qui confidit sibi peccata
remittit

remitti per contritionem, seu interiorem suam poenitentiam,
non est dicendus confidere in meritis seu opibus suis, aut in vir-
tutibus liberi arbitrij, sed in Christo Iesu, ex cuius fide est contritio
sua, secundum quam culpam dolenter agnoscens poenitet prioris
vitæ, postulans veniam sibi impartiri per passionem domini
Iesu. Contritio nostra si esset nuda displicentia veteris
vitæ, talis, qualem habent Iudæi vel Pagani poenitentes
de peccatis, arbitantes sese poenitentibus illis seu afflictis
onibus mereri veniam, seu remissionem peccatorum, putantes
sibi non esse opus redemptore, tunc utique verum esset
contritum confidere in meritis suis. Nunc autem contritio
nostra, quam commendant sacrae theologiae magistri, de qua
& scriptura loquitur, Cor contritum & humiliatum deus
non despicias, non talis est, quippe quæ facit cor hominis
poenitentis ex fide in Iesum prorsus humiliari, atque inniti
in meritis passionis domini nostri Iesu. Sed de hac con-
tritione alibi latius.

¶ Sequitur secundum huius tractatus capitulum, in quo manifestatur, Cur fructus passionis Christi non perueniat in omnes Adæ filios, præsertim cum Christus sit saluator omnium hominum, & propitiatio pro peccatis totius mundi.

IAM operæ pretium est considerare, cur fructus passionis
Christi non perueniat in omnes Adæ filios, an videlicet
hoc pendeat ex sola voluntate dei prædestinantis, an ex
diligentia vel negligentia hominis, sacrosanctum illud san-
guinis pretium, aut repellentis seu negligentis, aut acceptantis.
Et primum recitabimus utrimque argumenta ex scripturis
sacris, quæ hac in re pugnare videntur. Nam si in iustificatione
impij motus fidei per dilectionem operantis, motusque interioris
poenitentiae, sint liberi nostri arbitrij opera, sese ad deum per
fidem in Iesum, & per poenitentiam de peccato conuertentis,
consequens videtur nos esse nobis causam, cur fructus
passionis Christi perueniat aut non perueniat in nos. Si
autem in iustificatione impij prior sit voluntas dei nos ad
fidem interioremque poenitentiam præparantis, videbitur
pendere ex diuina voluntate, quod fructus passionis Christi
in alios perueniat, in alios non perueniat.

Sit igitur argumentum primum. Deus exigit in scripturis sacris ab impijs & peccatoribus, vt credant, respiscant, poenitentiam agant, ad cor redeant, declinent a malo, auertantur a vjs suis pessimis, quiescant agere peruerse, couertant se ad dñm deũ suum, querant, orēt, pulsent, ingemiscant, quacumq; hora conuersus ingemueris, saluus eris. Deus omnibus se offert, paratus est omnes saluos facere, Ipse stat ad ostium cordis & pulsat, Ipse, vt inquit Paulus, vult omnes saluos fieri, Ipse, vt inquit Petrus, vult omnes ad poenitentiam reuerti, Ipse expectat peccatores ad poenitentiam, dans tempus & locum poenitentiae, dissimulans peccata hominum propter poenitentiam, Ipse, inquit, nolo mortem peccatoris, sed magis vt couertatur & viuat. Ex quibus omnibus videtur consequens esse, Nostrũ esse preparare corda nostra, vt participes efficiamur fructuum passionis Christi, & ita initium salutis ex nobis esse. Pro hac sententia videtur esse doctrina apostoli Pauli ad Romanos primo docentis sempiternam dei virtutem, diuinitatem esse notam gentibus, quae deum ex mundi fabrica agnitiuam, non sicut deũ glorificauerunt. Et iccirco facti sunt inexcusabiles, & ad Roman. 2. Gentes quae legem, supple, scriptam non habent, intus gerunt opus legis scriptum in cordibus suis testificantibus eorum conscientijs, & ad Romanos. 10. docentis, fidem omnibus ex æquo esse propositam, quia in omnem terram exiuit sonus apostolorum, praedicatorum euangelium Christi. Hec videtur August. sententia in tertio de libero arbitrio, docentis rationalem animam ante omnem meritum boni operis, habere naturale iudicium, quo sapientiam preponit errori, q̄ & potest seipm excolere, & pio studio acquirere virtutes, per quas liberetur a malis per peccatum ad de irrogatis, a difficultate videlicet & ignorantia. Rationalis anima, inquit, facultatem habet, qua, creatore adiuuante, seipsum potest excolere, & pio studio acquirere, & capere virtutes, per quas a difficultate cruciante, & ab ignorantia caecante liberetur, q̄ enim in ignorantia et difficultate sit nata, non tamen ad permanendum in quo nata est, aliqua necessitate comprimitur. Ante omne meritum boni operis, inquit idem non parum est hominem accepisse naturale iudicium, quo sapientiam preponit errori, quietem difficultati

facultati, vt ad sapientiam non nascendo, sed studendo perueniat, quod si agere noluerit, peccati rea tenebitur, tanq̄ non bene vsa sit ea facultate qua accepit. Nam si veri boni ignorantia, difficultas quoq; & impotentia ita sit naturalis homini, vt non habeat vllum dei miserentis auxilium, quo bonus fiat, non peccat quidem, sed peccata primi parentis iustum sustinet supplicium. Non tibi deputatur in culpam, q̄ inuitus ignoras, sed quod negligis querere, quod ignoras. Neq; imputatur tibi in culpam, q̄ vulnerata membra non colligas, sed quod illius adiutorio monitus, volentem sanare contempnas, quod humilitate confitendi & orandi ad illiũ confugere gratiam recusas. Hæc est Augustini sententia, in tertio libro de libero arbitrio. Deinde ibidem capitulo penultimo, docet naturam humanam præter stultitiam & sapientiam recipere affectionem, quæ nec stultitia, nec sapientia dici potest. Tunc enim homo, inquit, incipit aut stultus esse, aut sapiens, cum iam posset, nisi negligeret, habere sapientiam. Nemo enim stultum appellat infantem, & absurdius est, si velit appellare sapientem. Proinde non habere sapientiam, nondum erat vitium primi hominis, si nondum vt habere posset, acceperat, sed tamen habebat aliquid, quo si bene vta vellet, ad id quod non habebat ascenderet. Observatio præcepti meritum est accipiendae sapientiae. Ex quo autem incipit homo præcepti esse capax, ex illo incipit posse peccare. Duobus modis peccat homo, anteq̄ sapiens fiat, si aut se non accommodet ad accipiendum præceptum, aut cum acceperat præceptum, non obseruat. Sicut enim præceptum non est ab illo cui præcipitur, sed ab illo qui præcipit, sic sapientia non est ab illo qui illuminatur, sed ab illo qui illuminat. Peccatum ergo est in negligentia voluntatis, vel ad accipiendum, & cognoscendum præceptum, vel ad obseruandum ipsum præceptum iam cognitum, vel ad custodiendum sapientiam iam acceptam. Et ex illis tandem concludit August. quoddam esse medium, quo a stultitia ad sapientiam transitur, quod neq; stultum, neq; sapienter factum dici potest. Proinde cum ex arce sapientiae ad stultitiam primus iam homo transferit, nec sapienter, nec stulte transitus iste fuit. Hactenus Augustini doctrina. Cum ergo in libro retractationum non retractet Augustinus has sententias, consequens videtur, vt

r i numquẽ

numquemq; in omni gente & natione posse ex naturali iudicio, ex iniustitia ad iustitiã transire, & ita sese præparare ad accipiendum gratiam. Vnde huius consideratione videntur sacre theologiæ magistri tradidisse, Deus omnibus, quantum in se est, facientibus non deest in necessarijs ad salutem, quemadmodum docet diuus Thomas distinctione 29. secundi questione quarta in solutione ad quartum, & in tertio sententiarum, distinctione 25. & articulo secundo in solutionibus ad primum & ad secundum argumentum, & in libro de veritate, materia 14, questione vndecima, in solutionibus ad primum & secundum argumentum. Eandem sententiam de facere quantum in se est ponunt Alexander de Hales, Bonaventura, Gerson. Tertio. Impius supplici oratione remissionem impetrat suorum peccatorum, dicente scriptura. Quicumq; inuocauerit nomen domini, saluus erit. Quemadmodum in euangelio Publicanus percussus pectus suam orabat, & descendit iustificatus in domum suam, nondum erat iustificatus, sed orando factus est iustus, quemadmodum docet Augustinus super Ioannem. Vnde & hæc est plana sententia eadem Augustini disputantis de gratia in epistola ad Sixtũ. Remissio peccatorũ, inquit, nõ sic sine aliquo merito, fides enĩ hæc impetrat qua fide dicebat quidam. Deus propitius esto mihi peccatori, & descendit iustificatus merito fidei humiliatus, fides itaq; iustificationem impetrat. Et in epistola ad Paulinum. Si quis dixerit gratiam bene operandi meretur fides, negare, inquit non possumus, imo vero gratissime confitemur. Hæc enim fidem habere volumus, qua impetremus charitatem, qua sola bene operamur. Plane vides Augustinum, ex scripturis sacris deducere fidem, impetrare remissionem peccatorum, iustificationem, charitatem & gratiam bene operandi. Potest igitur homo adhuc impius, ex fide quadam informi sese ad gratiam præparare.

Pro contraria sententia videntur scripturæ, quibus significatur deus gratis iustificare hominem ex fide non propter opera nostra. Vnde damnata est iam olim Pelagij sententia dicentis priorem esse hominis obedientiam q̄ dei gratiam. Non quia homo vult, deus vult hominem iustificare, sed quia deus vult, homo iustificatur. Miserebor, inquit, cum

quit, cum voluero clemens ero, in quem mihi placuerit.

¶ Secunda huius capituli pars, in qua recitantur errores de præparatione ad participandum fructum passionis Christi.

PRO absolutione huius materiæ operæ pretium est inuestigare, an fides ea qua vniciq; applicatur meritum passionis Christi fiat ex sola voluntate dei dantis, an etiam ex voluntate hominis sese ad habendam fidem præparantis. Sed in primis præmittendi sunt super hac re tres reprobati errores, quos etiam in primo capite huius tractatus ex trãscursu recitauimus, atq; refutauim⁹. Primus fuit eorũ qui docet fidem esse in sola vnuscuusq; voluntate, atq; ita esse in libero vnuscuusq; arbitrio si velit particeps fieri passionis Christi. Et inter istos alij docent fidem esse generale munus, atq; vniciq; inesse vim quandam rationis internæ, per quam valeat ex semetipso ascendere ad initiũ quoddam fidei, qua particeps fiat fructuum passionis Christi. Alij vero hoc ipsum dicunt, aliquantulum tamen restrictius, addentes vnumquemq; ex se posse credere, modo euangelium sibi prædicetur. Ad quem errorẽ acceptandum valde est proum genus hominum, existimantium hoc pacto saluare vim liberi arbitrij in iustificandis hominum mentib⁹. Vnde & ipse Augustin. hoc errore aliquamdiu deceptus, errauit, Ego, inquit, cum similiter errarem, putans fidem qua in deum credimus, non esse donum dei, sed a nobis esse in nobis, atq; per illam nos impetrare dei dona, quibus temperanter, pie, ac iuste viuamus in hoc sæculo, conuictus sum testimonio Pauli dicentis, Quid habes quod non accepisti, similibusq; scripturis, quibus apertissime iuxta diuũ Cypriani sententiam demonstratur in nullo gloriandum esse, quando nostrum nihil, & nos non esse ex nobis idoneos cogitare aliquid, quod pertinet ad religionem, pietatemq;, de qua loquebatur Paulus. Ego, inquit, existimabam fidem non præueniri dei gratia, nisi quia credere non possemus, si non præcederet præconium euangelicę veritatis, vt autem prædicato nobis euangelio consentiremus, putabam nostrum esse proprium, & nobis esse ex nobis. Quem errorem meum nonnulla opuscula mea ante episcopatum scripta satis indicant, in quibus dixi.

Quod credimus nostrum est, quod autem operamur bonum illius est, qui credentibus dat spiritum sanctum, & iterum nostrum est credere, illius autem est, credentibus & volentibus dare voluntatem bene operandi per spiritum sanctum, a quo charitas diffunditur in nobis. Hactenus Augustini sententia, libro primo de predestinatione sanctorum, demonstrans tam fidem perfectam, quam initium fidei, qua in Christum primitus credimus esse dei donum. Et ideo istius erroris autoribus, quantum attinet ad conversionis initium plena concordia est cum Pelagianis, qui, ut inquit Augustinus, dicebant deum, quantum in se est, velle omnes recipere, omnibus gratiam dare, sed non omnes velle sese ad accipiendam gratiam accommodare. Hanc Pelagii doctrinam recitat Augustinus libro quarto contra Iulianum, cap. 8. Deus vult omnes homines, inquit Pelagius, salvos fieri, sed ideo non omnes salvi fiunt, quia non omnes volunt petere, cum deus velit dare. Non omnes volunt pulsare, cum deus velit aperire. Non omnes volunt quaerere, cum deus velit se manifestare. Et hanc suam sententiam ipse Pelagius multis conatus est corroborare scripturis, & sanctorum patrum testimoniis, licet falso intellectis, citatis in superioribus argumentis, longius etiam latiusque recitandis, ac declarandis in libro de concordia gratiae, & liberi arbitrii. Secundum hanc Pelagii doctrinam, heretici docent, quod in uniuscuiusque salvandi voluntate est, si velit medicum quaerere, sanitatem postulare, & particeps fieri medicinae Christi seu gratiae meritorum, & fructuum passionis eius. Quemadmodum enim aegrotus quisque, cum non voluerit, inquit, sanitate fruitur, neque de morbo aegritudinis per arbitrii sui desiderio liberatur, per seipsum tamen deprehendit sanitatem, & a semetipso desiderium habet sanitatis, suaeque sponte ad medicum venit. Verum hanc sententiam infantes, inquit Augustinus, sua taciturnitate conuincunt, falsamque esse ostendunt, qui nec petunt, nec quaerunt, nec petere, aut quaerere norunt. Quod si Pelagiani hanc suam sententiam velint restringere ad solos adultos, qui petere & pulsare nouerunt, & Apostolum dicentem, Deus vult omnes salvos fieri, solum intelligere de adultis. Iam ipsi, inquit Augustinus, beneuolentiosem faciunt deum in, sceleratissimis hominibus, quam in innocetissimis paruulis, & concludens dicit, Sicut

Sicut ergo omnes infantes predestinati absque ullis suis meritis, ut saluentur, preueniri debent regenerationis lauacro quo saluentur, Ita omnes adulti predestinati opus habent absque suis meritis preueniri gratuito dei attractu, quo ita illuminantur, ut noticiam suae calamitatis accipiant, ita trahuntur, excitantur, ut velint credere, quaerere, petere, & pulsare. Credere, quaerere, non desiderare gratiam, initium est gratiae. Vnde & in superioribus libris demonstrauimus, quod totus homo ex ipsa anima, & cum ipsa anima in profundum miseriae suae decidit, ubi eum priusquam a medico noticiam suae calamitatis accipiat, iacere delectat amantem semper errores suos, & amplectentem falsa pro veris, habentem oculos clausos veram spirituali vitam, apertos autem in vitam carnalem, deputantem sese seculicem, si libere suis valeat satisfacere desideriis, fruique pro voto creaturis. Cuius prima salus est, ut homo ipse suam hanc calamitatem agnoscens, sibi incipiat displicere, & vetustatem debilitatis suae odisse, sequens vero ut sanari desideret, & a quo sananda sit nouerit. Verum operae pretium est animaduertere hanc sententiam doctrinae Pelagii, qua dicit deum velle omnes homines salvos fieri, si & ipsi velint credere & baptizari, potuisse intelligi, secundum sanum quandam orthodoxae fidei intellectum, fundatum in scripturis sacris, quibus plane ab hominibus saluandis, iustificandis, innouandis, aut regnerandis exiguntur motus liberi arbitrii, videlicet credere euangelio, credere in eum qui iustificat impium ex poenitentia veteris vitae quaerere & inuocare nomen domini, conuertere cor suum ad dominum deum suum. Proinde & plerique ecclesiastici patres, inter quos sunt Ambrosius & Hiero. Paulum apostolum dicentem, Deus vult omnes salvos fieri interpretantur subintellecta conditione, si & ipsi velint credere & salui esse. Vnde & scriptura sic plerumque loquitur. Si velis credere & baptizari, saluus eris. Proinde & secundum antiquum ecclesiasticum ritum ab exordio & temporibus apostolorum baptizandi interrogant, si credant, & abrenuncient satanae. Deus neminem iam habentem suae voluntatis usum saluat nisi volentem, credentem, & baptizari volentem, suaeque sponte satanae atque operibus eius renunciantem. Quod ergo dicitur, Deus vult omnes homines salvos fieri si ipsi velint credere, si velint baptizari, & inuocare

inuocare nomen domini, poenitere veteris vitæ, & abrenun-
ciare satanæ, potest habere orthodoxū quendam intellectū,
sed nō secundū sensum, quem præterdit hæreticus, arbitrās
voluntatē humanam præuenire omnem dei gratiam, & hac
sua præuentione, tanq̄ merito bono se saluum facere, hoc enī
falsum, nam omnes nascuntur filij iræ, & propterea peculia-
riter suo tractu deus oēs habet præuenire, qui saluantur, vt
valeant suam captiuitatem, calamitatem, verumq̄ liberato-
rem ac medicum cognoscere, credere, quærere, & inuocare
nomen domini. Non potest ergo quisquam peruenire ad fi-
dem, qua particeps fiat fructuum ac meritorum passionis
Christi, nisi excitatus inspiratione dei miserentis, dicente
Christo, Nemo potest venire ad me, hoc est per fidem esse
palmes vineæ meæ, nisi pater meus traxerit illum.

Proinde excitatio sola non sufficit, quantumlibet fuerit
admonitus, correptus & excitatus homo, seipsum non
potest viuificare, saluum & liberum a reatu peccati facere, et
sanctificare, nisi desuper spiritum sanctum sanctificantem,
viuificantem acceperit.

Alius est error eorum, quibus nec cum hæreticis, nec cum catholicis plena est con-
cordia, qui docuerūt quosdā hoies per legē naturę, per lumē
rationis internæ, per studium suæ industrię, per solam libe-
rę voluntatis vigilantiam fieri participes fructuum seu me-
ritorum passionis Christi, Alios autem, per dei gratiam.

Hunc errorem sufficienter in superioribus reprobauimus.

Proinde & Ioannes Cassianus, vnus quidam ex scri-
ptoribus vetustis, conatus preparationem gratiæ per libe-
rum arbitrium defendere, iniuriam fecit diuinę gratiæ, do-
cens esse geminam hominum conuersionem. Vnam quasi
naturalem per vim liberi arbitrii, Alteram quasi miraculo-
sam per gratiam dei, libero arbitrio vim quandam inferen-
tis. Sunt homines, inquit, impij, quibus etiam inuitissi-
mis inspirat deus sanctorum desideriorum principia, quæ
sint, velut initia bonorum operum, quemadmodum puto, in-
quit, accidisse in coacticia conuersione Pauli persecutoris,
& Matthei Publicani, quorum conuersiones fuerunt, quasi
miraculosę, & supra naturam. Sunt rursus homines, inqt,
in quibus voluntas humana præuenit dei gratiam, quorum
miseretur deus, quia ipsi deum præuenientes, initium bonæ
voluntatis

voluntatis præbuerūt, quemadmodū accidisse, inquit, puto in
Zachari, in Cęturionis, & latronis conuersionibus, in quib⁹
docet bona voluntatis desideria præuenisse dei gratiā. De⁹
ipse cum quendam, inquit, bonæ voluntatis conatū cōspexerit,
iam illuminat eā, cōfortat, & incitat, inquit, ad salutem,
tribuens incrementum voluntatis, quā vel ipse plantauit,
vel nostro conatu viderit emerfisse, addēs, per naturę bonū,
quod creatoris beneficio indultum erat, nonnuncq̄ bonarū
voluntatum prodire principia, quæ tamen nisi a deo dirigā-
tur ad consummationem virtutum peruenire non possunt.
Apostolus testis est dicens, Velle mihi adiecit, perficere au-
tem non inuenio. Tantamque, inquit, circa vniuersos ho-
mines esse bonitatem creatoris, vt alij ab eo, qui sponte ve-
niunt, suspiciantur laudati. Alij quia resistunt, attrahantur
inuiti. Et ideo volentium, inquit, susceptor est deus, nolentium
autem saluator, iuxta saluatoris parabolam de coena
magna, ad quam alij inuitantur, vt sua sponte veniant, alij
introducuntur, alij vero compelluntur. Verum præfa-
ti Cassiani doctrinam esse falsam, & diuinę gratiæ iniurio-
sam, demonstrauit beatus Prosper discipulus venerabilis pa-
tris August. in libro de protectione gratiæ, docens deū di-
uersis atq̄ innumeris modis, & inscrutabilibus vijs salu-
tem humani generis procurare, dum quosdam reluctantes,
inuitos, atq̄ nolentes coactione quadam compulsos, subito
mutans, facit volentes ex nolentibus, quibusdam vero quasi
segnibus, & ignorantibus, & nihil contra Christum actu
cogitantibus, subito voluntatem credendi inspirat. Quosdā
vero conuertit iam tunc cogitantes, deliberantes, & sese ad
accipiendam salutem & remissionem peccatorum accom-
modantes, de quibus latius in sequentibus.

Tertius est error eorum, qui docent hominem sese
præparantem ad participandum fructum passionis Christi
tenere medium quoddam inter iustam & iniustam vitam.

Pro ampliori ergo huius materię intellectu, non erit
inutile, si discutiamus, an preparatio illa, qua voluntas ho-
minis ad accipiendam gratiam Christi sese præparat, aut
a deo præparatur, sit transitus quidam medius ab iniusticia
ad iusticiam, ita vt præparans sese ad gratiam, teneat
medium quendam locum inter iniustum & iustum.

Hoc

Hoc autem si fuerit admissum, apparet esse quoddam medium, quo ad iustitiam ab iniustitia transitur, quod neque iuste neque iniuste peccatum dici potest. Si enim homo sic transiens iuste facit, ergo est iustitia quaedam in homine, priusquam iustificatus est, hoc autem absurdum, loquimur enim de iustitia non illa morali apud homines, quae acquiritur assuetudine operum moralis vitae, de qua tractauerunt philosophi a fide Christi prorsus alieni, sed de illa qua quisque est iustus, id est, absque peccatis, qua scilicet delentur peccata & constituitur homo extra dei iram. Si vero sic transiens iniuste facit, peccat igitur qui sese praeparat ad accipiendam iustificationis gratiam, hoc itidem absurdum est. Nemo enim cum peccat, ad gratiam sese praeparat, sed magis ab illa deuiat. Ergo vel oportet medium esse quoddam inter iuste & iniuste facere, quod neque iuste sit factum, neque iniuste, vel oportet ante iustificationis momentum non procedere vllum vnquam ad gratiam accipiendam praeparationem, quod forte videbitur esse concedendum, siquidem ante illud momentum est hominis voluntas adhuc impia, deo inimica, peccati serua, sub diaboli potestate captiua, malum autem est & iniquum quod procedit a voluntate mala, id est, a voluntate nondum per fidem iustificata, dicente apostolo. Omne quod non est ex fide, peccatum est, quemadmodum & definiuisse videtur Augustini in libris contra Iulianum. Et beatus Prosper, cuius doctrina approbatur in capitulo, Sancta Romana, de finiens in libro contra Cassianum in impiorum hominum animabus, nullam posse habitare virtutem, sed omnia opera eorum immunda esse atque polluta, habentium sapientiam non coelestem, non Christianam, non spiritalem, sed terrenam, animalem, & diabolicam. Si nulla sit in homine adhuc impio vera virtus, nullum opus non immundum et pollutum, non erit igitur in homine nondum iustificato vllum dei donum, non fides, non timor, non spes, aut fiducia, qua praepararet se impius ad accipiendam peccatorum remissionem.

Sed hic dicimus, quod nulla sit rationalis creatura, quae locum teneat medium inter iustum & iniustum, cum omnis homo aut captiuus sit sub diabolo, aut liber sub Christi iugo, Vt tamen est opus quoddam rationalis creaturae medium & indifferens, quod neque meretur a deo premium, neque

supplicium quemadmodum ait Apostolus, Gentes quae legem non habent naturaliter ea quae legis sunt, faciunt. Quod tractans Augu. in libro de spiritu & litera, docet eos qui deum vera fide non colunt secundum reliquias quasdam diuinae imaginis impressas, habere opera quaedam bona in vita impia, sed haec ad salutem & vitam aeternam non prodesse. Sicut enim non impediunt, inquit, iustum a vita aeterna, quaedam venalia peccata, sine quibus haec vita non ducitur, sic ad salutem aeternam nihil profunt impio aliqua opera bona, sine quibus difficillime vita cuiuslibet pessimi hominis inuenitur. Veruntamen sicut in regno dei sancti, velut stella a stella differunt in gloria, sic & in damnatione impij alij magis, alij minus punientur. Sed quantumlibet laudabiliter vixerint, secundum decorem, seu splendorem iusticiae praesentis vitae, regnum dei non consequentur, propterea quod opera eorum, quae foris lucent, minime procedunt ex lumine fidei, intus per dilectionem operantis.

Vnde & virgines fatuae in vasis oleo vacuis id est in suis conscientijs vacuis pinguedine charitatis, habebant lampades quasdam suas, id est, virtutes, virtutumque operationes splendore quodam in hoc mundo lucentes, sed minime incensas igne charitatis, neque enim ignis lampadis esse potuit, vbi oleum materia ignis, defuit. Lampas quaedam est ipsa castitas, etiam in seipsa apud homines huius mundi lucens, omnisque moralis virtus, veluti temperantia, sobrietas, & in aduersitatibus patientia naturalis quodam veluti ingenito decore lucere videntur. Sed quoniam absque spiritu fidei per dilectionem operantis vitrea magis quam ignea charitate fulgent, hinc fautores talium operum sentient transitorium hunc splendorem extingui dum in iudicio conspicient illum ab aeterna luce ignorari seu reprobari. Et quia de supra dictis similibusque erroribus contra dei gratiam in sequentibus libris suis ac latius sumus tractaturi satis est hic ex transcurso innotuisse illos ut vitentur. Quantum autem attinet ad presentem materiam ex superioribus manifestum est, quod deus adiuuat non solum iustos & iam credentes, sed & impios nondum credentes secundum dispensationem suae voluntatis excitans eosdem pro loco & tempore, ut initium quoddam fidei, bonaeque voluntatis accipiant, seseque ad participandum fructum

314 IOAN. DRIEDONIS DE CAPTIVITATE ET
passionis Christi preparant, accommodent, medicumque deside-
rent, & ideo non erit inutile de huiusmodi preparatione
quædam tradere documenta ad intelligendum rationes &
causas propter quas fructus passionis Christi non perueni-
at in omnes homines.

¶ Sequitur tertia huius capituli pars, de præpa-
ratione ad initia fidei interioris poeniten-
tiæ, charitatis, seu bonæ voluntatis.

IAM ergo de præparatione ad fidei ac interioris poenitentiæ gratiam videamus. Præparat deus ad huiusmodi gratiam homines, præparant sese ad eandem gratiam homines. Deus præparat hanc gratiam homini etiã plerumque id ignorantibus, neque considerantibus, neque aliquid adhuc de gratia cogitantibus. Sed hæc est præparatio ad gratiam generaliter accepta, quæ est effectus quidam ex intentione dei ordinatus ad iustificationem hominis, siue sit opus siue passio, vel impressio, aut in homine iustificando, aut in alio ad iustificationem tantum hominis ordinata. Plerumque enim effectus aut operatio in altero est, per quam homini gratia præparatur. Deus omnium futurorum non solum conscius, sed & autor & gubernator, futurorumque euentuum præparator, secundum occulta sua iudicia interdum præparat causas, occasiones, dispositiones, & passiones, ordinans illas in salutem electorum etiam sinem illum vel ignorantium, vel non attendentium. In ignorantia & faciunt, & patiuntur impij multa, quibus vel ipsi vel alij diriguntur, & perficiuntur, & ad fidem aut baptismi gratiam, etiam ignorantes rationem eorum quæ faciunt. Proinde occasiones conuersionis nostræ aut salutis, oportet ascribere non fato, non genesi, aut fortunæ, sed diuinæ prouidentię ac prædestinationi, quemadmodum docet Petrus libro septimo recognitionum ad Clementem. Verum quidem est quod Petrus ibidem docuit, neque pudicitiam, neque ieiunij abstinentiam, cum in ignorantia infidelitatis obseruatam proficere ad baptismi gratiam, sed nihilominus id etiam verum est, quod multa erga infideles

REDEMPTIONE GENERIS HVMANI, LI. VNVS 315
infideles fiunt per prouidentiam dei ordinantis illa ad baptismi gratiam tribuendam, etiam eis qui ignorant eorum quæ fiunt rationem. Vnde destinare significat directionem alicuius tanquam nunciij in aliquid ordinati. Illud autem proprie in aliquid dirigitur, quod non habet in se, unde in illud vadat. Proinde dicitur homo proprie prædestinari in illa, quæ ex suis naturalibus consequi non potest, quæ & ipse destinatus plerumque nondum considerat, huiusmodi sunt gratia & gloria. Deinde & hoc sciendum quod aliud est præparare hominem ad gratiam accipiendam, Aliud est præparare aliquid ad gratiam ei dandam ordinatum, Illud potest fieri extra hominem cui gratia præparatur, imo interdum præparatur etiam illi nondum existenti, quemadmodum nobis nondum existentibus præparatum est Christi meritum. Illud autem, videlicet præparare hominem ad gratiam, fit in homine qui præparatur, & id quidem interdum illo etiam patiente, & nihil operante atque etiam ignorante sinem, in quem deus ipse dirigit, veluti dum flagellatur, corripitur, arguitur, vocatur aut inuitatur. Interdum etiam fit illo cooperante, veluti dum flagellatur, correptus, aut vocatus, ad cor suum incipit redire, discere, credere, aut respicere. Prætermittamus autem eos in presentiarum præparandi modos, qui contingunt ex dei prouidentia præter intentionem hominis operantis. Neque enim de his questionem mouent sacre theologiæ magistri, disputantes, vtrum homo sine gratia possit præparari ad gratiam, non dubitantes deum, nobis adhuc ignorantibus, præparare causas, occasiones, tempora, personas, loca, dispositiones, quibus sumus ad fidem, aut ad baptismi & poenitentię gratiam vocandi, aut erudiendi, & sic in presentiarum de illa loqui non incedimus. De hac latius dicturi in libro de concordia liberi arbitrii, & prædestinationis diuinę, sed de præparatione illa, qua homo sese ad gratiam præparat. Sic ergo præparatione accepta, pro intellectu significationis vocabuli sciendum est. Quemadmodum in corporalibus rebus, homo dicitur sese præparare ad bellum, aut ad iter, qui ex proposito bello, vel itinere de rebus ad bellum, aut ad iter necessarijs seu vtilibus, aut acquirendis, aut agendis, aut ordinandis est sollicitus easque promit & ordinat, Ita peccator quisque
¶ ii ad gra

ad gratiam sese præparat, dum ex desiderio gratiæ res ad eam aut vtilis, aut necessarias in semetipso disponit ac ordinat. Verum aliter deus hominem, aliter homo semetipsum ad gratiam præparat. Deus hominim præparat, ut gratiam illam in homine faciat ac diffundat, homo autem ad illam se se præparat, non ut illam in se faciat, aut infundat, sed ut illam deo largiente accipiat, ut regeneratus ex aqua, & spiritu sancto, sit noua creatura in deo. Rationalis anima, quæ non valeat se illuminare, viuificare, aut ad vitam spiritualem resuscitare, utique tamen ipsa diuinitus vocata, excitata, suasa, & inuitata, potest deo vocanti, atque pulsanti aures accommodare, aperire ei internæ mentis oculos, illi acquiescere, ut lumen, vitamque, & spiritum gratiæ ab illo recipiat, quod longe lateque in sequentibus libris sumus declaraturi.

Quemadmodum autem in generatione rei naturalis oportet materiam & fieri propinquam causæ operanti, & præparari ad formam per remotionem impedimenti, Ita in generatione spirituali ad nouam vitam oportet animam & fieri propinquam deo præparanti, gratiamque danti, & præparari per remotionem impedimenti. Sic enim scripturæ sermo loquitur, Deum aut prope esse homini, aut longe esse ab homine, & hominem aut appropinquare deo, accedere aut venire ad illum, & illuminari ab illo, aut auertere se, fugere, & recedere ab ipso. Ex his que in libro de natura & gratia dicuntur, patet vniuersum genus humanum ab ipso matris utero alienatum esse a deo, propter vniuersale peccatum in carne deprimens animam, fugitiuam esse a deo, carnalibus, sensibilibusque rebus sic immersum esse, ut vnusquisque sibi derelictus, accedente rationis vsu, absque gratiæ diuinæ auxilio, secundum carnem viuat, & secundum hominem ambulat, etiam etsi naturalis cuiusdam honestatis amore, cupiditates temperet propter decorem iusticiæ huius vite. Ceterum & gentiles philosophi nouerunt poenitentiam quamdam acceptam pro displicentia male actæ prioris vite, sed ignorauerunt poenitentiam a Christiana religione prædicatam, acceptam videlicet pro displicentia peccati concepti, quatenus est offensiuum diuinæ maiestatis, atque adeo separatiuum a deo, ut ipse peccans indigeat reconciliatione seu mediatore, qui faciat animam rursus deo appropinquare.

Appro

Appropinquat autem peccatrix anima deo non passibus corporis, sed motibus mentis, dum internæ mentis aciem ad deum verum sic ipsa vertit, ut non admittat tunc vllum Christianæ fidei contemptum. Vnde non appropinquat corde suo ad deum verum, qui cõtemnit Iesum eius filium, quia nemo venit ad patrem nisi per filium. Recedit autem anima peccatrix a deo, dum negligit illum, obliuiscitur, incrassatur, & dilatatur terrenis immerfa. Reddit autem ad deum, tollitque impedimentum, dum internæ mentis oculos, auresque internas ad illum vertens, illuminatur ab illo, auditque verba salutis, ab eo incipiens mortificare veterem illum amorem carnalis vite. Et quemadmodum non potest esse in voluntate vllus amor, aut desiderium vllum, nisi id quod amatur & desideratur, fuerit intellectu cogitatum, Ita nullum potest esse odium in voluntate, nisi id quod odio habet fuerit cogitatum in mente. Nam quemadmodum imaginatio seu apprehensio alicuius ut boni & conuenientis, est causa amoris, Ita & imaginatio mali, est causa odij. Et quemadmodum nihil potest esse sub actu voluntatis, nisi in illud fuerit cogitatio mentis, Ita nihil potest esse sub actu intellectus, nisi in illud, vel in aliquo illius fuerit imaginatio sensus. Quemadmodum tradunt physici, oportet quemlibet intelligentem phantasma aliquod speculari, aperte significantes non posse esse, intellectu vllum intelligere, nisi ex actu super aliquod phantasma in imaginaria virtute. Anima igitur nostra si sese præparat dum appropinquat deo, siue per timorem diuini iudicij, exitum quendam faciens e mundo, siue per amorem dei in sua voluntate, cupiens illum sibi habere propitium, illique adhærere & frui, consequens est, dum eadem anima sese præparat, oportere deum ipsum simul esse in mentis cogitatione. Rursus anima, si tollit impedimentum per odium peccati, consequens est oportere peccatum simul cadere in apprehensionem, quia sicut nihil potest amari, nisi cogitatum tanquam bonum & conueniens, Ita nihil potest odio haberi, nisi quod tanquam malum, & nociuum ostensum fuerit voluntati. Sic igitur ex scripturis veneranda nobis tradit patrum antiquitas in iustificatione impij necessarios esse actus liberi arbitrij erga deum ipsum simul & in peccatum. Erga deum quidem per actum fidei in intellectu

&

& per actum amoris seu desiderij in voluntate. In peccatum autem per humilem veteris vitæ recordationem, & agnitionem in intellectu, & per poenitentiam, displicentiam ac odium eiusdem veteris vitæ in voluntate.

Sunt igitur in iustificatione impij, duæ res sub actu mentis, simul & sub actu voluntatis. Vnde sequitur multos actus simul esse in anima, qui non possunt simul cogitari ab illa. Patent autem hæc omnia, dum anima ex amore in deum, odit & desatur suum peccatum. Ex quibus consequens est, quod deus ipse sua misericordia præueniens homines iustificandos, neque euacuat vires actiuas liberi arbitrij, neque excludit voluntarias hominum preparationes, sed ad hoc præuenit, vt homo audiens vocantem ipsum discat, & credendo aliquid etiam agat. Vtrumque significauit Saluator, Omnis qui audiuit a patre, & didicit, venit ad me. Vt audire & discere valeamus, deus vocem suam sanctam faciens intonare in auribus nostris internis, operatur in nobis sine nobis. Cum autem vocati, audimus, & discimus, aliquid etiam agimus, sed quicquid boni agimus, simul est opus dei, & nostræ voluntatis, quia deus sua vocatione sancta, suoque tractu facit hominem voluntarie, & cogitare, ac deliberare, & credere, & acquiescere, ac preparare cor suum domino, & odio habere peccatum, & abnegare secularia desideria, ac secundum legem mentis viuere, qui prius ad cœlestem vitam erat inuoluntarius, aut rebellis, aut cæcus, & ignorans, ambulans in tenebris iniquitatis, secundum desideria carnis, in via perditionis, & sempiternæ mortis.

In exordio conuersionis ex paganismo, deus hominem pulsatur, vt quandam sui noticiam, & credulitatē faciat in mentē hominis, doceatq; se esse dominum supra mundi causas, iudicem omnium operum nostrorum conscium, ac remuneratorem. Deinde ipse animam sic initijs quibusdam fidei, de se vno omnium domino imbutam, agnoscentemq; se se ream, atque deformem, nunc increpat, conturbat, ac terrore sui iudicij tremefactum facit, nunc spe quadam ac desiderio cœlestis vitæ erigit.

Sed siue isto modo, siue alio modo egerit, totum agit, vt faciat hominem voluntarium, & voluntarie recte credere, quærare gratiam & medicum Iesum, & recte viuere. Sic deus persecuto

persecutorem Paulum in via versus Damascū, propter hoc ipsum deiecit in terram, vt rebellem illius voluntatem traheret in sui obedientiam, faceret illum voluntarium, vt tremens & stupefactus diceret, Domine quid me vis faceres? Hic iam Paulus vas electionis, & si factus sit iustificatus, non tamē mox in omnibus edoctus est, quæ facere debebat, sed præcipitur ei, vt ipse etiam aliquid ageret. Surge, inquit dominus, & ingredere ciuitatē, & ibi dice tibi, quid te oporteat facere. Act. 9. En vides scripturā in iustificatione impij, vbiq; intimare vim liberi arbitrij aliqd etiā agere. Firmissima igitur fide tenendū ē, & nullatenus dubitandū, iustificationem adulti impij, non posse fieri absq; motu seu opere liberi arbitrij, quod est manifestum ex scripturis, quibus admonetur peccator. Si velit saluus fieri, aut iustificationē seu remissionem assequi peccatorum, vt credat in Iesum, vt poeniteat veteris vitæ, vt cōuertat cor suū ad dominum deum, vt oret suppliciter, & inuocet nomen domini, quæ sane oīa, sunt liberi arbitrij opera. Vnde in Actis Apostolorum, Iudeis interrogatibus Apostolos, Quid faciemus viri fratres? Respondet Petrus, Poenitemini & credite euangelio. Quicumq; inuocauerit nomen domini, inquit Paulus, saluus erit, Prope est dominus omnibus inuocantibus eum.

Ad hoc vt homo incipiat esse iustus, necessarium est, vt incipiat bene viuere, atq; adeo humane voluntatis, operatio est ad bene viuendum necessaria, vt impossibile sit hominē bene viuere, nisi & ipse homo velit. Neque deus ipse cum posset omnia potest facere hominem iuste & bene viuere, nisi simul etiā faciat hominem spontanee velle, & aliquid etiam agere. Sic ex scripturis sacris docuerunt sancti patres ab initio, Deus vult oēs homines saluos fieri, si & ipsi voluerint, inquit Ambrosius & Hieronymus. Hic est sanctus noui testamenti, qui pro multis effundetur. Pro multis, inquit Hieronymus, qui credere voluerint. Credere autem & inuocare nomen domini, poenitere veteris vitæ, sunt quidem opera in libero arbitrio, sed & ab ipso voluntarie, ab ipso, in ꝑ, non solo, sed diuino spiritu cœlitus excitato, atq; attracto, quia nemo potest venire ad Christū, hoc est credere in Christū, nisi ꝑ cœlesti traxerit illū. Nemo potest quærere Christū medicū, nisi prius vtcūq; iuentū, quæadmodū ipse ait, Inuentus

Inuentus sum a non quærentibus me, palam apparui his, qui de me non interrogabant. Priusq̄ deum quærimus, eū iam secundum fidem quandam inuenimus, vt secundum eandem fidem quæramus eum amplius, donec illam in cœlesti Hierusalem videamus. Proinde cum creauit nos sine nobis, non vult tamen saluare nos sine nobis, multa faciens in nostræ salutis opere. Qui creauit mundum, mare, & omnia quæ in eis sunt, potuit & in diluuiō seruare Noe, & familiam eius sine rate, potuitq̄ ipse solus Arcam Noe construere. Iussit nihilominus per tot annos arcā fabricari, iussit & ingredi arcam, vt ipse Noe foret suę saluationis cooperator. Sic & spiritalis suę salutis cooperator est quisq̄ per motum liberi arbitrii credentis in eum qui iustificat impiū.

¶ Sequitur quarta huius capituli pars in qua demonstratur, quomodo homines nondum habentes fidem, præparentur ad fidem, per quam transeat in eos fructus passionis Christi.

IN superioribus ostendimus præparationem ad participandum fructum passiōis Christi, fieri per motum fidei, reliquum est ostendere homines ad fidei motum præparari non a solo deo, sed etiam per ministerium hominum, & ita vel diligentiam vel negligentiam humanę voluntatis concurrere in accipiendis, vel non accipiendis muneribus Christi. Sciedum est ergo, Tria esse præcipue hominū genera non participantium fructus, & merita passionis Christi. Vnum eorum qui nondum habent vllam de Christo redemptore fidem, neq̄ explicitam, neq̄ tacitam, stantes in ignorantia pure negatiua de Christo, nullam etiam habentes originalis suę damnationis & captiuitatis notitiā, quales sunt gentiles, & pagani ignorantes totius humanę nature lapsum in apostatica radice esse causam, propter quam humanum genus indiguit liberatione & redēptione per Christum. Aliud est gen^o hoīm impiorum, qui semel Christo incorporati adhuc fidē seruāt, sed mortuam, & intus sopitā, ac dormientem a suis concupiscentijs abstracti, & illecti, pdiatis viuunt moribus. Tertium genus est eorum qui euangelium quidem Christi audierunt, sed contempserunt vel

nunq̄ regenerati, vel semel regenerati intus in corde fidem pristinam prorsus deseruerunt, qui tamen interdum externa conuersatiōe videant̄ intus esse animo, tamē mēte foris sunt. Multos, inquit Augustinus, inter ecclesiasticos viros tanta ambitio, tātaq̄ manifesta vanitas occupat, vt efficacissimis indicijs demonstrant se animo foris esse, quamuis intus videant̄ esse conuersatione exteriorē, qui propterea manifeste nō exeunt foras, quia secularibus emolumētis tenent̄, qui sua quærentes non quæ Iesu Christi sunt, non a Christi vnitāte, sed a suis beneficiorum commodis nolunt recedere, qui ficti manēt intus, vt, vt, vt, qui sic non modo patrimonio Christi abutuntur, sed & gregem eis commissum, quem Christus acquisiuit sanguine suo, nō solum nō pascūt, sed & male conuersationis exemplo ad inferos trahunt, tot profecto, vt inquit Gregorius, mortibus digni, quot ad subditos perditionis exēpla transmittūt. Ad participandum fructū & meritum passionis Christi aliter admonendi, inuitandi, & præparandi sunt primi generis homines, aliter secundi, aliter postremi generis. A primi generis hominibus, vt posite a nondum credentibus legimus in sacris scripturis non opera, sed fidem exigī, eamq̄ fidem operib^o anteponi, & ex operibus neminem iustificari, sed ex fide. Ad secundi autē generis homines, & insuper ad omnes Christianos iam semel Christo renatos, verbum correptionis & exhortationis sermo dirigitur ad operandum. Si peccauerit frater, argue illum, frater autem est, qui iam in Christo semel renatus est. Operamini bonū ad omnes, maxime ad domesticos fidei. Et iterū, Stabiles estote & immobiles in omni opere bono, sciētes quod labor vester nō erit inanis in domino. Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, In veritate comperi, quoniam non est persona acceptor deus, sed in omni gente qui timet deum & operatur iusticiā, acceptus est illi. Opera bona non fidem præcedūt, sed sequūt. Nō ex meritis operū, sed ex grā fidei homo iustificatur. In iā autē iustificato, gratia fidei non manet ociosa, sed seruat dei mandata fidemque suam intus latentem ex operibus foris ostendit ex eadem fide iungens sui laboris obsequium in charitatis officia. Vnde ex his prorsus cōtextitur insulsiſſimus hereticorum error reſciens

tium epistolam Iacobi, & præsumptum affirmare eandem non esse Iacobi Apostoli, sed esse doctrinæ Pauli contrariam, eo quod fidem simul iungat & opera. Huius erroris falsitas adeo manifestata est in scripturis sacris superius commemoratis reprobata, ut nemo, nisi cui maleuolus pertinaçus est animus, valeat eidem errori consentire.

Ex his igitur manifestum est, eos qui nondum credunt inuitandos esse ad quædam initia fidei. Conuenit itaque considerare, quonam modo suasio hæc, seu præparatio fiat, & secundum quem modum & negligentia, & diligentia humanarum voluntatum sunt causæ quædam, quibus in hominem peruenit, aut non peruenit motus fidei.

Sciendum est ex supra dictis, quod & si credere sit opus dei, quemadmodum Christus ait, Hoc est opus dei, ut credatis in eum, est tamen etiam opus hominis voluntarie consentientis. Ut autem consentiat, congrua est via, si primum eidem præponantur incarnationis, passionis, & mortis Christi rationes, propter quas videlicet oportuit Christum dei filium incarnari, pati, & mori, & has fuisse redemptionem, & liberationem humani generis, satisfactionem pro peccato humani generis iusto dei iudicio damnati ad mortem, ad exilium, ad miseriam. Deinde proponantur eidem causæ huiusmodi suæ captiuitatis & miserie, Deum videlicet ab initio condidisse hominem rectum, immortalem, absque ulla miseria, & collocasse in deliciarum paradiso, reliquisse illum in manu consilij sui, ut semper ueretur, si præcepto illius obediret, moreretur autem cum tota sua posteritate, si contemneret, aut negligeret. In tali autem honore hominem constitutum, dum magis obediuit serpenti suggerenti, quam deo suo conditori præcipienti, esse paradiso spoliatum, factumque esse cum tota sua posteritate miserum, mortalem, ad omne malum prouidum, instabilem, sibi metipso grauem & contrarium, secundum legem in membris suis repugnantem legi mentis suæ, damnationi obnoxium. Huiusmodi sunt causæ nostræ miserie & captiuitatis, peccata videlicet humanæ voluntatis, ex quibus diluendis sumuntur rationes passionis Christi & mortis.

Hæc sunt exordia fidei veræ religionis, & Christianæ pietatis, de quibus iuxta Pauli Apostoli doctrinam, non

sumus

sumus sufficere cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis. Hæc sunt quibus ceu gradibus quibusdam humanus intellectus prouehitur ad concipiendum, quod iuxta ratione uniuersum genus humanum defectum est in damnationis laqueum, & iam constitutum sub dei ira, indigeat reconciliatione, & mediatore iustissimo, ipsique deo patri amicissimo, qui suis precibus, meritis, & satisfactionibus eundem deum patrem homini iratum, faciat placatum & propitium. Ex his igitur liquido patet nondum credentes ex ipsis malis huius vite, quæ sentiunt, esse inuitandos ad fidei initia, ut discant credere deum esse creatorem, eumque primitus humanum genus instituendo, ordinasse illud in paradiso absque morte transiurum in coelestem vitam, si obediendo legi datæ, perseveraret in eo quod acceperat, alioquin moreretur, si non obediret, & ideo hominem ipsum deo inobedientem, non perseverantem secundum ordinem sic institutum, lapsum esse sub manu diuinæ iusticie captiuium, mortis & miserie subiectum, nec iam potuisse ad beatitudinem peruenire, nisi Deus ex gratia instituisset ordinem misericordie, & præparasset nobis filium suum, venientem in carnem mortalem propter malitiam nostram abolendam, ut omnis qui credit in illum, non maneat in morte, sed habeat vitam æternam. Unde miseria, captiuitas, vanitas, corruptio, mors, ira dei super uniuersum genus humanum, hominis emptio, redemptio, liberatio, saluatio, illuminatio, per salutare dei, per dexteram, per brachium dei, per filium dei, sunt quæ passim in scripturis sacris commemorantur.

Hæc sunt rationes crucis & mortis Christi innocentis, voluntarie sese in mortem deo offerentis, ut propitium illum faceret humano generi. Hæc sunt argumenta, quibus contra huius mundi philosophos & tyrannos, arbirantes crucem Christi esse stulticiam, vti sunt Andreas, Paulus, cæterique Apostoli & martyres, virgines, Catharina, Barbara, Cecilia, Agnes, ostendentes rationem voluntarie passionis, ac mortis Christi fuisse exolutionem stipendij debiti peccato humani generis, & ita Christum crucifixum, esse dei sapientiam, & virtutem, & nostram sanctificationem, ac propitiationem apud deum patrem.

Sic docet venerabilis Augustinus nondum regeneratos, non

t ii dum cre

dum credentes primitus erudiendos, corripiendos, & docēdos, vt videant sese esse deformes, saucios, reos, & incipiant sibi displicere, sentientes originem suam damnabilē, & sese a rectitudine, qua deus primum condidit humanum genus, deuiasse, vt ex his tandem desiderent reformatorem, & recipiant animarum medicum Iesum, qui moriturus venit in hunc mundum, vt suo sanguine mundaret, & saluum faceret a peccatis populum immundum, faceretq; deo patri eundem populum acceptabilem, & sectatorem honorum operū. In Christum non recte credit, qui hęc primum non discit, non querit Christum mundatorem, qui estimat solis suis liberi arbitrij viribus semel a deo acceptis, posse fieri iustum ac mundum. Proinde saluator aliqua per ironiam voce condemnat Iudæos absq; fide ex operibus legis arrogantes se iustos esse. Non veni, inquit, vocare iustos, sed peccatores. Medicus non sanis, sed male habentibus est necessarius. Non querit Christū saluatorem, qui non estimat se ex se esse peccatorem. Non querit illum vt medicū, si nō agnoscat se infirmum & agrotum. Sic nos docet scriptura, Venit filius hominis quærere & saluare quod perierat. Christus venit in hunc mundum peccatores saluos facere. Nulla causa fuit Christo innocenti, vero dei filio in carnem mortalem veniendi, nisi causa generis humani, quod perierat, redimēdi. Sic ergo ex cogitatione dei vt conditoris naturæ primū instituentis hoīm gen^o cum libero arbitrio, absq; vlla miseria, & ex consideratione voluntariæ ruine humani generis. ad fidei gratiam preparandi, admonēdi, & inuitandi sunt primi generis homines, vt expositis causis incipiant credere in Christum, tanquam totius humani generis redemptorem, ac mediatorem inter deum & hominem. Sic per omnē passim locum docet Apostolus Paulus, per vnum hominē mortem transisse in omnes ab illo generatos, per vnum hominem vitam transisse in omnes ab illo regeneratos, per vnū hominem peccatum & miseria, per vnum hominem iusticia & beatitudo. Sicut in Adam omnes moriuntur, Ita in Christo omnes viuificabuntur. Iam ergo si quispiam dixerit. Fidei virtus in Christum, a solo deo infunditur, nō propter opera nostra, frustra igitur laborat omnis humanæ suasionis diligentia. Facilis est ex superioribus dis-

lutio.

lutio. Nam deus quous intus operetur fidem ipsam & charitatem, non tamen operatur hęc absq; consensu propriæ voluntatis. Vt autem voluntas credat, consentiat, & voluntarie obediat, op^o est suasio idonea seu testificatiōe. Operatur quidē deus, vt inquit August. virtutes in nobis, sine nobis, sed opera virtutum operatur, cooperantibus nobis. Quod a solo deo, & soli, inquit Berna. libero arbitrio datur rā absq; consensu esse non potest accipientis, q̄ absq; gratia dantis, & ita liberum arbitrium gratiæ operanti salutem, dicitur cooperari dum consentit deo testificanti. Credere igitur & consentire nemo potest euangelio, nisi volens, Velle autem nemo potest absq; mentis cogitatione, neq; absque rationis iudicio. Secundum naturam igitur prius est cogitare q̄ credere, neq; enim credit quispiā, nisi cogitet qd credat. Cogitare autem nemo potest, nisi hoc quod cogitat, propositum fuerit auribus mentis. Quomodo credent, inquit apostolus, nisi audiāt, quomodo audiēt sine prædicatōe. Ex quibus tandem conclusit, Fides igitur ex auditu. Vt autē nostrę salutis mysteria primum venirent in aures mentis, non erat in facultate nostrę voluntatis. Recte propterea, inquit apostolus Paulus, loquens de huiuscemodi mysterijs ad salutē pertinentibus, nos nō esse sufficientes cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis, quia vt audirem^o deus nobis reuelauit. Verū ipsi^o credibilis reuelatio sola nō sufficit, Nā & euāgelio Christi sibi prædicato nemo a seipso habet, sed a deo donāte sumit fidē, qua Christianus efficitur. Cæterū & in rebus prophanis non quodlibet auditum potest hō mox credere, alioqui posset quisq; pro arbitrio mox credere quodlibet sibi propositum, absq; vlla suasioe, vel apparentia, & ita posset quisq; credere papam nunc sedere, & rursum eum nunc non sedere. Hoc autem falsum cum oporteat idoneam esse testificatiōem, qua videatur vel ipsum testimoniū in se esse verisimile, vel is qui testificatur verax esse & nosse, seu certus esse super eo, quod testificatur. Hęc autem esse necessaria non solum in fide, qua sibi homines mutuo credūt, sed etiam in virtute fidei diuinitus inspiratæ, attestantur scripturæ gesta & miracula, quibus saluator hoīes ad fidem preparauit inuitando & excitando, ostendens deum patrē veritatem infallibilem in se et loqui, & operari.

Si non

Si non facio ego, inquit, opera patris mei, nolite credere mihi. Opera quæ ego facio ostendunt, quia ego in patre & pater in me est. Proinde scribæ & pharisei facti sunt inexcusabiles, quod ex perceptis, testificationibus, suasionibus, gestis, & miraculis, quibus sese ad fidem desuper accipiendam poterant accommodare, credere noluerunt. Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent, nunc autem excusationem non habent de peccato suo. Peccatum intelligit non quodlibet, sed magnum illud infidelitatis peccatum, quo credere noluerunt. Nam ceteris peccatis etiam antequam Christus veniret ad prædicandum non caruerunt. Vnde non idcirco facti sunt per infidelitatem condemnabiles, quod non mox cuilibet testificantem de Christo ad unam aut alteram testificationem crediderunt, quemadmodum neque Nathanael idcirco vituperatur, quod non mox credidit Philippo testificantem de Iesu ipsum esse Messiam. Quemadmodum nunc si nobis aliquid insolitum revelaret, non mox teneremur credere, sed neque ob id quodlibet mox rejicere, aut continere, sed oportet nos probare spiritum testificantem, an ex deo sit. Idcirco facti sunt Iudæi inexcusabiles, quod Christum prædicantem, & ad scripturas, quas habebant de ipso revelatas, remittentem, contempserunt sermonem eius, indignè ferentes propterea quod arguebat vitia eorum & crimina, habentes etiam testimonium sacratissimi vatis Ioannis Baptistæ, qui de ipso testimonium dedit antequam Christus prædicaret. Vnde considerantes vitam illius esse dissimilem suæ vitæ, clauserunt oculos suos & aures suas aggregaverunt, ne discerent, concipientes contra illum abhominabile odium, atque ita inflati arrogantia noluerunt intelligere, ut bene agerent. Modus igitur unus, secundum quem Iudæus aut Paganus nondum credens in Christum potest sese accommodare ad accipiendum fidei donum, est dum suggestionem diuinam vel per hominem, vel per occultam inspirationem excitatus seu admonitus ad credendum euangelio non reluctatur, sed incipit de via salutis suæ in euangelio prædicata cogitare, deliberare, deum intus per lumen rationis internæ loquentem consulere, & se docilem exhibere atque tractabilem, ut accipiat a deo fidem qua efficiatur Christianus, quam accipit homo, incipit credere libera sua voluntate non

ex se

ex se, sed ex suasioe quadam re vera in se missa a deo infallibili veritate. Et ita dicentes non consentimus errori, secundum quem Augu. post suæ conuersionis initia fateatur se errasse, arbitratur fidem non esse dei donum, sed credere esse situm in viuiscuiusque arbitrio libero, cui euangelij veritas fuerit prædicata. Quam sententiam, quemadmodum & supra iam diximus, retractat ipse in lib. de prædestinatione, demonstratur fidem, qua efficiamur Christiani, esse dei donum, & nos credere si credere volumus, sed ut velimus, voluntatem a deo præparari in nobis. Hactenus de præparandis ad fidem Christianam eis, qui iam habentes aut scripturas propheticas aut testificationes humanas, quibus adiuti atque attracti potuissent sese ad accipiendum fidei donum accommodare, quod dum neglexerunt facere, sibi imputent, si in meritis passionis Christi non communicent. Iam vero si ultra progrediamur, dubitantes an ne pagani aut gentilis nullas habens scripturas, nondum etiam audiens fidem euangelij prædicari, valeat per lumen rationis internæ sese ad accipiendum fidem talè præparare. Hanc questionem soluentes nonnulli sacræ theologiæ magistri, & recentiores scholastici, & vetustiores quidam videtur tradidisse fidem esse generale dei donum omnibus, quantum in se est, faciendibus præparatum æqualiter, de quibus latius in lib. de concordia liberi arbitrii, & prædestinationis diuinæ. Sufficiat autem imprefectiarum recitare unius sententiam, qua discussa & examinata, patet, sancti, & catholicus videbitur intellectus ceterorum. Vnde Faustus quidam Galliarum Episcopus contra Lucidum presbyterum de gratia dei & humanæ mentis arbitrio, videtur docere generalia quedam esse fidei dona, quæ speciali quisque in se studio virtutum potest excolere, & fidem ipsam esse traditam cum ipsa lege nature, & quod per legem nature, quæ prima est gratia, multi intraverunt salutis vestibula, & Christum omnium conditorum, sic etiam esse omnibus redemptorem, ut omnibus offerat & igerat gratiam ad salutem, & non esse prædestinationem diuinam, secundum quam in humano genere alij ad vitam, alij ad mortem sint ordinati. Sic iter scholasticos dicitur Thome distinctione 4. sententiarum docet hominem etiam sine fide posse sese ad fidei gratiam præparare. Quis intentio recta ad deum finem ultimum perducens non possit, inquit, esse sine fide, Intentio tamen quædam in deum ultimum finem potest esse per naturalem vel generalem cognitionem de deo, secundum quam si feratur in deum cum peccati sui displicentia, præparat sese ad habendum fidem

Sunt,

Sunt inuidiosi lectores proclives ad calumniandam venerandam patrum antiquitatem, quam neque intelligunt, neque didicerunt, quibus hoc seculum infelix est plenissimum.

Proinde ne studiosus quispiam sacre theologie discipulus ex doctrina vel Chrysostomi, vel magistrorum scholasticorum, vel ex doctrina eiusdem venerabilis Fausti sumat occasionem errandi in alterutra partem, putans eosdem Chrysostomum & Faustum, vel fauere Pelagianae haeresi, vel ex intentione contradicere doctrinae venerabilis Augustini.

Primo sciendum est Augustini seculis, & longe post secula illa, fuisse nonnullos sacre theologie studiosos, qui ex libris eiusdem Augustini contra Pelagium editis, occasionem sumpserunt errandi, arbitantes propter predestinationem, ac reprobationem diuinam, sublatum esse liberum hominis arbitrium, contra quos & ipse August. post libros contra Pelagium editos, nonnullas scripsit epistolas, atque tractatus, reducens eosdem in sententiam sanioerem. Sic ergo post Augustini secula, fuit Lucidus quidam presbyter in Gallia ad sensum alienum a veritate catholica, intelligens gratiam predestinationis diuinae, contra quem Faustus duos edidit libros, defendens liberum arbitrium, non obstante predestinatione diuina. Proinde oportet eorundem librorum Fausti lectorem studiose aduertere damnabiles sententias, contra quas idem Faustus suos libros composuit, quas reperiet in praefatione Lucidi presbyteri eiusdem libris praescripta, in quibus ipse Lucidus sese fatetur in his sententijs errasse, videlicet quod liberum arbitrium post primum hominis lapsum, ex toto fuerit extinctum, & ita diuinae gratiae non esse iungendum laborem voluntatis humanae, & salutorem non suscepisse mortem pro omnium hominum salute, & dei praescientiam compellere hominem, vel ad vitam, vel ad mortem, & omnes qui post susceptum baptismum pereunt, perire in Adam, & alios esse praedestinos ad vitam, alios ad mortem, non propter voluntaria opera, & ab Adam usque ad Christum nullos ex gentibus per legem naturae in spe aduentus Christi, fuisse saluos. Haec omnia tanquam impia, & sacrilegia repleta, Ego, inquit Lucidus, contemno & assero liberum arbitrium per Adae peccatum non esse extinctum, sed attenuatum & infirmatum, & potuisse periclitari eum,

ri eum, qui saluatur, & eum qui perijt potuisse saluari, & Christum esse saluatorem omnium hominum, & maxime fidelium, & alios lege naturae, alios lege Moyli fuisse in spe aduentus Christi saluos, & ab initio mundi neminem ab originali fuisse absolutum, nisi per intercessionem sacri sanguinis Christi. Haec sunt paradoxa de gratia & libero arbitrio conformia doctrinae Augu. quorum contraria ipse Faustus refellit, defendens ex scripturis irrefragabilibus liberum arbitrium vna cum gratia & praedestinatione diuina, probans ipsam fidem etiam fuisse traditam cum lege naturae, sed non propterea oportet dicere, quod lex naturaliter insita fuerat fides gratuita, sed quod in lege solius naturae etiam potuerunt homines peruenire ad fidem per auxilia quaedam gratuita, tunc hominibus prouisa. Aliud significamus dicentes fidem esse generale talentum naturae insitum, Aliud significamus dicentes auxilia quaedam gratuita omnibus sine operum meritis esse praeparata, quibus adiuti valeant sese ad participandum fructum passionis Christi ac ad donum fidei praeparare.

Illud tanquam iniuriosum diuinae gratiae non est admittendum, Istud autem docet gratiam Christi copiose dispergi. Proinde & supra dicta diui Thomae sententia in 4. sententiarum scripta accipienda est tanquam per eundem in meliorem sensum retractata, seu interpretata, & intelligenda secundum ea quae docet in prima secunda, nunquam videlicet hominem peruenire ad fidem, nisi Christianae religionis in vnoquoque sumis exordium, nisi peculiariter tractum motione dei intus illuminatis. Tractus autem ille peculiaris est accipiendus, non tanquam naturale humani generis talentum semper omnibus praesto, sed tanquam suauis quaedam motio spiritus sancti intus pulsantis, suggerentis, & vocantis. Neque oportet hic curiose inuestigare, Vtrum singulis hominibus pro loco & tempore adsit sufficiens vocatio, qua valeat ad fidem peruenire, quemadmodum in loco quodam docet venerabilis Augustinus. Haec vocatio, qua scilicet quis sic vocatur ut in potestate habeat non contemnere, sed venire siue in singulis hominibus operetur, siue non in singulis, sed in populis atque in ipso humano genere per temporum opportunitates, atque profundum est ordinationis, & comprehendere non potest. Id autem sufficiat scire omnes homines absque gratia Christi esse

sub peccato reos, deumque ipsum secundum suam sapientiam ita suaviter, ita iuste & misericorditer suis auxilijs gubernare liberas hominum voluntates, ut in illo iudicij die, suo quisque iudicio, suaeque sententia sentiet se aut excusabilem & damnabilem propter suum ipsius peccatum, aut dignum & honorabilem propter Christi redemptoris clementiam. Nam & secundum apostolicam doctrinam oportet nos omnes manifestari ante tribunal Christi, ut referat unusquisque pro ut gessit in corpore suo, siue bonum siue malum. Est zelus quidam dei creatoris non secundum scientiam, qualis est in Iudeis Christum contemnētib, qua quantumlibet figant intentionem in deum, finem ultimum, deo non appropinquant. Posset forsitan iam quis fieri a peccato liber, particeps fructus passionis Christi per initia quaedam implicitae fidei coelitus inspiratę, nō habita fide explicita in Christū, de quo vel nunquam audiuit, vel tunc non cogitat raptus in deum tanquam in eum, qui gratis iustificat impium, nō ex meritis suis, sed ex gratia miserentis dei, sed contempto aut neglecto Christo, a peccato liberari non potest. Intentio autem in deum finem ultimum per naturalem cognitionem sine fide cum displicentia quadam peccati, neque meretur fidem, neque facit homines secundum illa naturalis legis officia operantes a peccato liberos. Neque facit illos ad vitam aeternam dignos. Et haec sumopere sunt consideranda ad intelligendum doctrinam venerabilis Augustini libro quarto contra Iulianum capite tertio, demonstrantis in gentibus & paganis nondum Christianis nō posse esse ullam veram virtutem, appellans vera n virtutem, qua liberatur homo a peccatis, qua & pervenire potest ad vitam aeternam. Ordinatio in finem debita operi naturalis legis est gemina. Una est debita operi ad hoc, ut opus sit verę virtutis opus iustum & acceptum ad vitam aeternam, & talis ordinatio non potest esse sine fide. Alia est ordinatio debita operi ad hoc ut opus sit bonum bonitate naturalis legis, licitum & absque culpa factum, & talis ordinatio potest esse secundum cognitionem quandam naturalis legis. Sed de his latius in libro de natura & gratia.

Quinta

¶ Quinta pars, in qua ex supra dictis inferuntur conclusiones.

EX superioribus multa possunt esse manifesta. Primum quod credere euangelio, quemadmodum Christianus credit, est per naturam seu vim liberi arbitrij, non solam autem, sed & suavam & tractam, edoctam a deo patre. Deus autem pater docet loquens, & per scripturas sacras, & etiam per homines spiritu sancto ad loquendum ea quae docent inspiratos, quemadmodum deus olim locutus est patribus in prophetis. Sic ait Saluator. Non vos estis, qui loquimini, sed spiritus sanctus est, qui loquitur in vobis. Sic & Paulus dicit. An experimentum queritis eius, qui in me loquitur Christus? Secundo manifestum est quod aduersarij indignas construunt contumelias scholasticis sacrae paginae doctoribus propterea quod doceant credere euangelio esse in natura seu in libera voluntate hominis. Haec enim docentes conformiter loquuntur scripturis & sententijs patrum, neque excludunt gratiam dei intus suggerentis, intelligentes credere esse in libera voluntate diuinitus excitata, & tracta. Sic & sancti patres Amb. Aug. Cyp. Chryso. orare deum, querere, inuocare, & id genus opera bona, libero tribuunt arbitrio, nō comemorantes dei gratiam, sed non ob id eandem excludere voluerunt, quemadmodum docet contra Pelagianos venerabilis pater Augu. In scripturis sacris dum opera bona vel exiguntur ab homine, vel tribuuntur homini, tacita dei gratia nō intelligitur exclusa, sed intellecta. Propheta cum dicit, Ex voluntate mea confitebor illi opus peculiariter bonum, viri potest confessionis, laudis, dicit futurum, ex sua voluntate intelligit, nō ex illa sola, sed ex illa secundum dei gratiam praeventa atque adiuta. Unde praemisit, Dominus adiutor meus, Ita & e contrario, dum non expressa humana voluntate opera bona deo, & diuinae gratiae tribuuntur, nō excludit operantis vis humana, sed intelligit esse secundum dei gratiam adiuta. Et hic est iam articulus, in quo mirabili caecitate falluntur huius temporis haeretici. Unde & hac ratione deus in scripturis loquens omnia opera bona exigit a nobis, iubens ut nos illa faciamus. Atque ita quamuis non nostrum, sed dei solius sit vocare nos, siue per angelum siue per hominem, Nam in

v ii est cre

est credere, nostrum est quærere, & inuocare nomē domini, nostrum, id est, opus nostrę voluntatis præuentę atq; adiutę adiutorio illius, qui dicit, Sine me nihil potestis.

Tertio manifestū est, quod de^o interna sua inspiratione præuenit hominum voluntates, sed ad hoc præuenit, vt sua excitatione, & suasionem faciat illorum animos intendere in ea, quę dicuntur & accommodare sese, dociles reddere & aperire corda sua domino. Præuenit enim non vim inferendo voluntatibus, sed suauiter trahendo eas, suasionibus suggerendo & inuitando, qui & si interdum præueniat corporibus eorum vim inferendo, quemadmodum in euangelio de quibusdam præcepit paterfamilias seruo suo, Exi in vias & sepes, & compelle intrare, qđ et in Paulo Apostolo videtur accidisse, hoc totum facit, non vt cogat illorum animos, & nunq̄ voluntarij seruiant, sed vt eos faciat dociles, tandē & beneuolos. Primum reddens illos attentos in suam miseriam spiritualem & salutem, de quibus alioquin non cogitabant.

Quarto manifestum est, qđ & si deus occulta inspiratione per spiritum suum solus posset omnia operari, tamen secundum communem suę prouidentię dispensationem super hominum genus prouidet hæc, concurrentibus seu antecedentibus aliorum hominum docentium, prædicantium, suggerentium, arguentium, & nonnunq̄ poenarū metu compellentium ministerijs, quibus vel eruditur ignorantia noxia, vel obiurgatur, arguitur, & corripitur mens praua, vt perituris reb^{us} postpositis intēdat in illa, quę sunt salutis æternę, vt deum omnium rerum consciū præ oculis habeat, eumq; iudicem ac remuneratōrē veneretur, seq; ipm videat deformē, mundatorē cogitet, & viam qua valeat peruenire ad verū beatificū bonū. Huiuscemōi, quemadmodū docet Augustinus in lib. de correptione & gratia, sunt fines, propter quos corripimus, arguimus homines, vt vel nō dum credentes intendant in ea, quę sunt credenda, speranda, & diligenda, & se dociles reddant deo intus aut pollicētī aut comminanti, vel iam credentes intus ad corda redeant, & deum per fidem intus clamantem, promittentem, & comminantem audiant, sibiq; displiceant, dei iudiciū timeant, ingemiscant. Cum ergo contra præparatiōes, quibus hominum corda ad fidem aut gratiam præparātur, obijci

obijciunt improbi censores diuinę gratiæ, dicentes, Quid opus est suasionibus, præparationibus & ministerijs per humanas voluntates ad accipiendum fidem & charitatem, cum ipse deus totū faciat, operans virtutes in nobis. Ipse tollit contemptum, ipse fidem, spem, & charitatem sine nobis inspirat. Dei virtus nō indiget hominum suasionibus, neq; enim quis potest adiuuare spiritum eius, neq; est fides Christi, vt inquit Paulus, in sapientia hominum, neq; in persuasorijs humanę sapientię verbis, sed in ostensione virtutis, & diuini spiritus, Nō est volentis, neque currentis, sed dei miserens, qui dicit, Misereor cui voluero, non propter vos ego faciam. Ipse ergo solus, & non propter præparatiōes nostras largitur spiritum fidei & charitatis. Hęc sunt antiqua hereticorum retiā, antiqua commenta hominum, gratiam Christi non recte intelligentium, & arbitranrium propter dei gratiam in scripturis commendatam, nihil esse liberum arbitrium, & paganos, gentiles, aut peccatores impios non esse instruendos, arguendos, aut corripiendos, sed tantummodo orandum esse pro ipsis, vt deus ipse faciat in eis fidem & bonam voluntatem. Contra quos venerabilis pater Augustinus edidit libros de correptione & gratia, et de natura & gratia, demonstrans ex scripturis cum dei gratia stare hominum docentium & arguentium ministeria.

Proinde & nos huiuscemodi hominibus ex aduerso obijcientibus, dicamus vt respondeant. Quid opus erat domino nro Christo in carne mortali tot labores, tãtos sudores subire, vt ad fidem, & ad meliorem vitam deduceret incredulorum Iudęorum corda, cum ipse habeat omnia in sua potestate, qua potest subito conuertere illa, & mutare ad quocumq; voluerit, quid opus erat Paulo illi tanta vigilantia, tantaq; sollicitudine plantare, rigare, totum orbem peragrarere, tot labores & sudores tolerare, vt incredulorum corda ad fidem, & ad meliorem viam deduceret. Cum autem ad hęc respondere aliter qđ doceat ipse idem Paulus, nequeant, neq; melius habeāt, quod valeant inuenire, intelligant qđ & si Apostolorum sermones non fuerunt in persuasorijs humanę sapientię verbis, non tamen cessauerūt verbis suis prædicare, & sermonibus indefessis testificari Christū, suadere, suggerere, inuitare homines ad obediendum Euangelio, fueruntq;

fueruntq; sermones eorum labores & sudores in prædicando & docendo euangelium Christi, non in persuasionibus, secundum humanum spiritum, sed in virtute Christi, dum nihil aliud prædicauerunt, q̄ doctrinam Christi, ad cuius fidem & intellectum intus inuisibiliter operandum, deus utitur visibilibus ministerijs hominum, qui applicent, atq; dispensent illius sacramenta, illius verba quæ sunt tanquam seminaria quædã salutis æternæ, quibus nostræ salutis ministeria transeunt in oculos mentium, quibus & adest spiritus Christi intus inuisibiliter operans. Sic nos existimet homo (inquit) ut ministros Christi & dispensatores mysteriorum Christi. Agricultor si non plantaret & seminaret, terra nõ germinaret, Ita minister Christi si nõ baptizaret, parvulus iam moriturus in æternum periret. Apostoli si non in omnem terram verba euangelij prædicassent, gentes nõ credidissent. Aedificat dominus domum suam, id est, ecclesiã suam, non solitaria procuratione, sed per ministeria præsulũ, atq; pastorum ecclesię per eos qui dicunt, Dei enim sumus adiutores, dei ministri. Aedificatur ecclesia per eum qui dixit, ut sapiens architectus fundamentũ posui, ab initio ad hæc usq; tempora edificata est ecclesia per labores, per officia euangelistarum, apostolorum, doctorũ, sacerdotum, per ministeria & exempla sanctorum, per mortes martyrum, sed qui intus salutem in cordibus hominum operatur, solus est deus. Eleuate igitur capita vestra pontifices & præfules, qui comeditis lac, & habetis lanam de armento Christi gregis. Iam lupus vndique in insidijs, expergiscimini vigilantes, & attendite gregibus vestris, in quos posuit vos spiritus sanctus pastores regere ecclesiam, quã acquisiuit sanguine suo, non tanq̄ dominantes in clero, sed ut ministri & serui Iesu Christi, scientes iudicium durissimum his, qui præ sunt, futurũ. Labores vestros, assiduas curas & sollicitudines docendo, arguendo, corrigendo, iungite Christo pastori bono intus inuisibiliter patienti & docenti per seruatorum suorum ministeria, cum Paulo Apostolo, neq; inanes, neque steriles existimetis esse futuros ecclesię labores vestros in domino.

Hortulanus & agricola quamuis non habeant vires operandi in agro, aut in arbore fructuum incrementa, utiq; fœmen sua præstant adiumenta, dum plantando, & seminando ap

do applicant terræ semina, in quibus latens dei virtus proficit ad germinandum fructus ex terra. Deus qui potest omnia solus absq; causis creatis facere, ita gubernat suos electos in vitam æternam, ut dignetur causas a se creatas sibi habere cooperatrices. Frustra quisq; fodiendo, plantando, seminando, operaretur visibiliter foris, nisi & deus per vim naturę latentem in semine, simul operetur inuisibiliter intus, sed secundum communem naturę cursum, deus intus in terra segetem non operatur, nisi semen in terram per laborem hominum defossũ & excultum iaciatur. Potest quidem deus, quicquid voluerit sine causa creata foris operante producere, sed non potest facere hominem recte credere, aut bene viuere, nisi simul faciat etiã eundem hominem intus voluntarie agere.

Secundum Apostolicam igitur doctrinam spiritus sanctus constituens nos hæredes regni dei propter meritum passionis Christi, non est spiritus in nobis otiosus, non vacuus ab operatione, sed est spiritus fidei, spei, & charitatis, faciens scilicet nos credere, sperare, & diligere vitam æternam. Est spiritus sobrietatis, castitatis, continentię, benignitatis, patientię, ut iam in baptismo commortui Christo simul commoriamur peccato, abnegantes impietatem, & secularia desideria, Gratia dei sum id quod sum, sed gratia eius in me vacua non fuit, plus omnibus illis laboravi. Christus quidem dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, faciens nos saluos, & cõheredes sibi, non ex operibus iustis, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam, secundum propositum gratię suæ, non quod ipse totum pro salute nostra sic fecerit, ut nos deinceps nihil faciamus, sed ad hoc redemit nos, ut iam facti absque meritis nostris populus deo gratus & acceptabilis, per gratiam eius essemus, inquit Apostolus, sectatores bonorum operum, & sobrię, iuste, ac pie deinceps viueremus, expectantes beatã spem, & aduentum glorię magni dei.

Paulus passim sua tradidit documenta, hortans Tit. Episcopum a se ordinatũ, Labora sicut bonus miles Christi, opus fac euangelistę. Argue, obsecra, in ista, opportune & importune, peccantes coram omnibus argue, Si peccauerit in te frater tuus, inquit Saluator, corripe eum, ut lucrifacias fratrem tuum.

Verum quidem est quod tradit Paulus, docens deum vocasse nos vocatione sua sancta, non secundum opera nostra sed secundum propositum suum, & secundum gratiam, que data est nobis in Christo Iesu ante tempora secularia, nunc manifestata per illuminationem Saluatoris nostri Iesu Christi, qui destruxit mortem & illuminavit vitam. Hec omnia Christus fecit sine nobis, quippe cum nondum essemus nos, verum ne arbitraremur hec prodesse nobis iam existentibus aut sine nostrarum voluntatum ministerijs, cum dixisset illuminavit vitam, continuo adiecit, per euangelium, in quo ego positus sum predicator & apostolus magister, ob quam causam etiam hanc patior laborans in euangelio usque ad vincula, quasi male operans, sed non confundor, omnia sustineo propter electos, ut ipsi salutem consequantur, que est in Christo Iesu. Quinto ex superioribus est manifestum, quod quemadmodum ex duobus iam equaliter iustis contingit alterum libero arbitrio a gratia deficere, consentiendo desiderijs carnis suae, Alterum eidem libero arbitrio innixo dei auxilio perseverare. Sic ex duobus adhuc impijs equaliter indignis, equaliter divinis instinctibus pulsatis, atque admonitis, aut ad fidem, aut ad cordis poenitentiam contingit alterum non reluctari, sed locum dare pulsanti deo, Alterum vero resistere & permanere in obstinacia suae voluntatis. Habuit is qui sic vocatus resistit in potestate sua non resistere, alioquin neque peccaret neque sibi meritum supplicij faceret resistendo. Proinde quisquis is, qui vocatus venit, habeat opus aliquod factum per voluntatis suae arbitrium, per illud tamen, non in se debet gloriarum, sed in domino, qui, ut hoc opus homo ipse faceret, sua gratia dignatus est ipsum prevenire. Ad coenam illam magnam, inquit Augustinus, nec omnes qui vocati sunt, venire voluerunt, nec illi qui venerunt, venire possent nisi vocati. Proinde neque isti, qui venerunt, sibi soli, sed & deo tribuere debent quod venerunt, quia vocati venerunt, id est, vocatione adiuti. Neque illi qui venire noluerunt deo tribuere debent, quod noluerunt venire, quoniam ut vocati veniret in libera erat voluntate. Et quantum sibi quisque tribuat, quod iam a deo solo vocatus, sua sponte venerit, non tamen sibi soli, quia non sibi potest tribuere, quod fuerit vocatus, docete apostolo Paulo, Qui vocavit nos vocatione sua sancta, non secundum o-

pera

pera nostra, sed secundum suum propositum & gratiam. Dei est vocare, venire autem & consentire, seu credere & obedire, nostrae voluntatis est opus. Sed hoc opus nostrum non esset, si non deus sua nos misericordia inter vocasset. Et ita erunt illa duo, Misericordiam & iudicium cantabo tibi domine. Ad misericordiam pertinet vocatio, ad iudicium pertinet & beatitudo eorum qui venerunt, & supplicium eorum qui venire noluerunt. Vocatio haec seu excitatio fit quidem a solo deo in libero hominis arbitrio, sed ad hoc fit non ut voluntas iam excitata sit ociosa, nihil faciens, sed ut iam excitata divino in se cooperetur operi. Sexto ex superioribus consequens. Ex nondum credentibus quidam citius & facilius, quidam difficilius credunt in Christum & obediunt euangelio. Sic & ex iam credentibus olim regeneratis, sed a sua concupiscentia abstractis & illectis in amorem huius saeculi, quidam citius, quidam difficilius ad meliorem vitam conuertuntur. Sunt qui non habentes in hoc saeculo quod delectet, qui facilius veniunt, quam caeteri, visibilibus bonis huius mundi multum affecti, de quibus Saluator. Quam difficile, qui divitias habent, intrabunt in regnum dei. Unde Gregorius, Citius obediunt, qui non habent in hoc mundo quod delectet. Quo magis hominis animus fuerit a rebus corporeis, a lacte carnalis voluptatis ab lactatus, abductus, seu avulsus, hoc magis est ad capessendum & concipiendum coelestis vitae amorem dispositus. Quem, inquit propheta Esaias, docebit scientiam, quem intelligere faciet auditum. Respondet ab lactatos a lacte, avulsos ab vberibus. Terrenus homo, quem apostolus appellat peccatum habitans in carne nostra, quo magis fuerit in nobis crucifixus, & premortuus, hoc magis ad coelestem vitam accedit noster spiritus. Ex his iam possumus reperire causam unam, propter quam duo equaliter divinis instinctibus & admonitionibus tracti non equaliter credunt, aut obediunt euangelio, quia non equaliter sunt affecti. Quomodo proposito lucro aliter movetur avarus, aliter pecuniae contemptor. Ille ad facinus perpetrandum, ille ad facinus contemnendum. Aliter movetur iratus, aliter mansuetus, aliter is qui vel ex natura vel ex consuetudine est castus. Unde quicquid in homine nondum iustificato sit, quo minuat carnis stimulum, sit peregrinatio, sit labor,

x i sit per

fit per ieiunium castigatio, hoc ipsum est preparatio quedam ad accipiendum fructum passionis Christi, quod in viris iam iustificatis & perfectis etiam molestia stimuli carnis est utilis ad custodiam humilitatis, ut sentientes portare se thesaurum gratiae in vase suo fictili ac fragili, intelligant diuinae virtutis sublimitatem, suamque paruitatem, & non alte sapiant, sed timeant, & discant assidue confugere ad dei gratiam, sentientes se non ex se, sed ex deo posse perseverare. Sic contra superbiam datus Paulo stimulus carnis, etiam precibus apud deum non est ablatum, Ne magnitudo, inquit, revelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meae, angelus satanae, qui me colaphizet, propter quod ter dominum rogavi, ut discederet a me, & respondit mihi deus, Sufficiat tibi Paule gratia mea.

Septimo ex superioribus consequens est, quod deus quibus possit totum simul inspirare inclinando voluntates hominum, quemadmodum in multis est operatus, tamen secundum communem suae legis cursum, certis quibusdam modis cum gradibus quibusdam facit preparationes, & ascensum ad veram Christianae pietatis vitam. Agnoscere deum omnium rerum conscium, iustum iudicem, ac remuneratorem, in seque attendere iugum graue, quod est super uniuersum genus humanum multis repletum miseris, se inuitum vanitati subiectum, & mille carnis anxietatibus, seque in vitia propensum, in se carnem esse quae concupiscit aduersus legem mentis, & vitam secundum carnis concupiscentias, aut secundum desideria huius mundi, esse deo inimicam, rationali animae conditae ad fruendum solo deo esse perniciosam, quippe quae eandem animam ad similitudinem & imaginem dei factam, facit esse brutalem ac bestialem. Ut cum haec omnia mala aduertat, suspirans, & desiderans immortalitatem quandam spiritualem, qua caro & anima exultet in deo, suadeatur & inuitetur, ut attendat & credat omnia mala supra dicta intrasse per hominem deo inobedientem atque rebellem, & ita uniuersum genus humanum per peccatum esse obnoxium miseriae & damnationi mortis. Et haec non esse nouiter aut receter inuenta, sed tradita esse nobis in scripturis antiquissimis, ante omnia poetarum aut philosophorum volumina, ante multa annorum centenaria, secundum seriem successione

cessionis ad hoc usque tempus diligenter custodita, quibus & reperimus consona esse generalia quaedam interna mentis documenta, impressa a conditore naturae. His cum gradibus quibusdam quisque adhuc incredulus potest considerare rationes iustas, propter quas Christus voluit venire in carnem mortalem, quippe ut deum humano generi iratum faceret suae morte propitium, tolerando pro nobis mortem peccati nostri stipendium, ut nos a morte resurgeremus ad vitam, & hunc Christum olim in lege & in omnibus prophetis promissum fuisse talem futurum, qui iusticiam & vitam sempiternam adduceret, & eundem Christum tandem in terris visum consummasse omnia, quae annunciauerunt prophetae, & signis & prodigijs in voluntaria sua passione, in resurrectione, & ascensione, & spiritus sancti datione, quemadmodum olim de illo prophetae praedixerunt. Atque haec omnia non vaga relatione populi, non rumoriculis hominum ad nos deuenisse, sed tot Apostolorum, martyrum, ac virginum testimonijs confirmatis usque ad sanguinem, diraque tormenta ad mortem, tanto episcoporum & populorum consensu per uniuersum orbem secundum seriem successionis sibi succedentium fortissimis ad nos argumentis deuenisse. Sicque docuisse Apostolos, quemadmodum & in principio scripturae nostrae tradit historia sacra. Haec sunt, quibus gentes ignorantes nostrae fidei mysteria, valeant concipere passionis, & mortis Christi rationes. Haec ut patet in libris recognitionum Clementis, sunt quae Petrus Apostolorum princeps contra Simonem Magum differuit, tradens unumquemque, qui voluerit saluus fieri, primum omnium oportere discere deum esse omnium rerum conditorem, eumque omnium rerum esse conscium, iustum iudicem ac remuneratorem, & non facti, aut genesis necessitate, non fortunae temeritate omnia fieri, sed hominem ab initio rectum esse conditum & talem, qui haberet in potestate & viuere secundum dei legem, & non viuere secundum illam, & adherere ac obedire illi, & non obedire. Accedentem ad deum, inquit Apost. Pau. oportet credere deum esse, & quod inquirētibz se sit remunerator. Haec sunt initia quaedam & exordia religionis Christianae, sed non propria illi soli. Proinde sola fides talis de vno deo omnium creatore non sufficit, quippe quae potest esse superba, et cum priorum meritorum confidentia ad participandum iusticiam, quae et consistere potest cum contemptu

fidei in Christum, sicut Paulus persecutor ecclesiae, zelum
vnius dei creatoris coeli & terrae habebat, non secundū sciē-
tiam. Sunt & nunc Iudaei, Saraceni, aliaſq; nationum se-
ctae credentes deum omnium rerum conscium, eumque esse
iudicem secundum vniuscuiusq; merita, eumq; post hoc sae-
culum dare prēmium iuste viuentibus, supplicium autē vi-
uentibus male. Sed quodnam sit prēmium, & quale sit, &
quenam sit vera iusticia, secundū quā recte viuim⁹, prorsus
ignorant, arbitantes post hanc vitam superesse vitam quā-
dam carnalē, aestimantes etiam sese in hac vita posse appre-
hendere veram iusticiam absq; gratia Christi iustificantis.

¶ *Sexta pars de praeparatione ad gratiam iustificantem pro
Christianis relapsis in mortale peccatum, quae fit per ti-
morem diuini iudicij.*

HACTENVS in genere de praeparationibus ad fidei
gratiam. Superest iam considerare, quemadmodū ad
participandū fructum passionis Christi, seu ad iustificantē
gratiam praeparentur homines iam fidem Christi habētes,
quales sunt Christiani mali, qui a suis concupiscentijs ab-
stracti & illecti, perditē viuunt. Hoc quibus in superioribus
sit vicumq; demonstratum, tamen vt in edificationem eorū,
qui minus exercitatos habent sensus, omnia fiant lucidiora,
aliqua sunt consideranda. Primum igitur sciēdum,
quemadmodum diuina bonitas hominibus nondum credē-
tibus, plerumq; causas & occasiones praemittit, secundum
quas ipse dignatur vocare, atq; inuitare seu excitare illos ad
initia quaedam fidei, quae donum dei est, non ex operibus,
sicuti satis iam declarauimus. Sic & eadem diuina bonitas
hominibus iam olim fide iniciatis, qui rursus a suis concu-
piscencijs abstracti & illecti male viuunt, praemittit occasi-
ones & causas, quibus ceu ministris vtiur, ad excitandum
illos ad veram cordis poenitentiam, ad quam pariendā con-
gruum est primum excitare fidem Christi in ipsis iam dor-
mientem, quatenus cogitent ea, quae fidei sunt, de futuro ge-
hennae ignis supplicio, de metuendo iudice deo omnium re-
rum conscio, qui & habet potestatem mittendi corpus & a-
nimam in gehennam ignis, vt inde concipiant spiritū timo-
ris,

ris, incipientq; odio habere vitia, quae sunt viae perditionis
aeternae, & vigilare aduersus carnis desideria, quibus mise-
rabil'es animae trahuntur ad gehennae ignis supplicia, vt
hinc tandem in sese pariant desideria quaedam coelestis &
immortalis vitae. Secundo sciendum q; propositū coe-
lestis vitae prēmium, non est tam potens in sui desiderium
& amorem ducere carnales homines, q; potens est in mente
creditum aeterni ignis supplicium trahere illos in honorē
& timorem iudicis hoc supplicium inferentis male viuen-
tibus. Adeo enim plerumq; rapiuntur carnales homines,
presentatis huius vitae illecebris, vt mallent post hanc vitā
nihil esse, q; carere presentium rerum voluptate, quibus si
persuasum fuerit pro presenti voluptate imminere aeterni
ignis sine fine supplicium naturaliter insurgit timor quidā
& horror, concurrente imaginatione sensibilis ignis huius
vitae, cuius tormenta nollet quispiam ad horam pati, etiam
pro quantalibet huius saeculi voluptate. Proinde car-
nales qui nondum possunt super hanc terrestrem vitā amare
iusticiam seu coelestem vitam, timeant, inquit August. vel
poenam aeternam, vt tandem perueniant ad iusticiae amorem.
Nemo est, inquit, qui non magis dolorem fugiat, q; appetat
voluptatem. Quo fit vt vera interior poenitentia in Christi-
anis carnaliter viuentibus, frequentius & in pluribus ma-
gis sumat originem ex timore gehennae ignis, q; ex amore
coelestis premij. Supplicium enim ignis in hac vita magis
est sensibile, & dū fumus saepe sentimus, facilius propterea
cadit ad terrorem in imaginatione carnalis mentis. Presen-
tis quoq; vitae voluptas praesens adest, experimento quoti-
diano percipitur. Gaudium autē coelestis vitae sola fide cre-
ditur, neq; in hac vita experimēto percipitur, sed futura exi-
stimatur. Vnde & ipse Christus & Apostoli sui ad excitan-
dum homines ad veram cordis poenitentiam, passim com-
minantur gehennam ignis impoenitentibus, vt qui pollici-
tatione coelestis premij, neq; a malo cohibentur, neq; ad bo-
num prouocantur, cohibeantur saltem comminatione sup-
plicij. Scriptura sacra est plena hisce sententijs. Vnde & ma-
gnus ille domini praecursor Baptista Ioannes, Primum sim-
plicem plebem ad poenitentiam agendam inuitans propo-
suit ei regnum caelorum, Poenitentiam, inquit, agite, appropin-
quabit

342 IOAN. DRIEDONIS DE CAPTIVITATE ET
quabit enim regnū cœlorū. Deinde uidēs Phariseos & Saddu-
cæos ad se venientes proposuit ipsis gehennam. Progeni-
es, inquit viperarum, quis demonstrabat vobis fugere a vē-
tura ira? Facite ergo fructū dignum pœnitentiæ. Iam secu-
ris ad radicem arboris posita est. Omnis arbor quę nō facit
fructum bonum, excidetur & in ignem mittetur, paleas cō-
buret deus igni inextinguibili. Vnde & ipse Christus pro-
positis nouissimi iudicij sui supplicijs iussit hoibus, vt caue-
rēt sibi a peccatis, vigilarent semper & orarēt. Spiritus dñi
quantissibet terroribus & comminationibus inferat hēmi-
nibus metū diuini iudicij, non aliud agit, nisi vt quos fecerit
timētes, tādē faciat & volētes, vt supplicia fugiētes fugiant
& peccata ceu toxica, q̄b⁹ perueniēt ad sempiterna supplicio-
rū tormēta. Sic docuerūt ecclesiastici patres Grego. Nazia-
zen⁹, Hiero. papa Grego. Nō eadē, inquit, cūctis exhorta-
tio cōgruit, q̄a nō cūctis parimorū qualitas, similis affecti-
onis cōditio constrigit. Proinde sepe alijs officiūt, quę alijs
psunt. Aliter admonēdi sunt hoies delicati, aliter hēcs pau-
pertate, afflictioibus aut miserijs confraci. Isti per æternū
coeleste premiū sunt ad spem, fiduciā, & patientiā erigendi,
carnalibus vero decor iustitię, premium cœlestis vitæ non
saperent. Sunt igitur per timorem gehennę ignis, diuiniq̄
iudicij seueritatē conturbādi aut etiā p potentiam secularis
potestatis coercēdi, de quo in parte sequēti. Tertio sciē-
dum, quod omnipotens deus quamuis ad operandam homi-
nis conuersionem, veram contritionem & salutem, neq̄ in-
digeat in corde hominis timore primo, neq̄ necessarium ha-
beat expectare vllam loci & temporis opportunitatē, neq̄
egeat alia causa creata, quæ Christum prædicet, aut reueler,
aut metum incutiat, vel timorem gehennæ, quippe qui in
momento potens est reuocare peccatorem, subito trahere vo-
luntatem eius in consensum & obedientiam Christi, & sa-
nare omnia membra eius animæ. Ipse tamen pro sua boni-
tate, vt non auferat statutas leges suæ sapientię in conuertē-
dis impijs dignatur vt i causarum creaturarum ministerijs
& humanis voluntatibus vt iam ipsius auxilio pulsati,
aut excitati aut inuitati simus non ociosi, non segnes, sed
cooperatores salutis, & nostrę, & aliorum. Quicquid in cō-
uertēdis cordib⁹ impiorum minister dei agit siue flagellis,
ac com

REDEMPTIONE GENERIS HVMA. LIB. VNVS. 343
ac comminationibus conturbando in eis pacem, & quietē,
qua suauiter quiescūt in pueris suis desiderijs, atq̄ fruuntur
delitijs hui⁹ sæculi, siue cōsolatiōibus, promissionib⁹, & spe
premi cœlestis glorię animos erigēdo id totū agit vt corda
inducat in virtutē charitatis, quę tæcti immittit desuper a
solo deo, nō tñ absq̄ cōsentiēte & sese accōmodate libero hois
arbitrio. Est ergo timor diuini iudicij via quædā perueniē-
di ad charitatē dei. Proinde & scriptura tam veteris q̄ no-
ui testamēti frequēter, inquit Hiero. cōminatur supplicia,
& tenebras sempiternas, ut qui pudore & verecūdia nō te-
nētur, agāt pœnitentiā, vel cōminatiōe supplicij. Existimas
o homo, q̄ talia agis, qm̄ tu effugies iudiciū dei? Dico vobis
quē timeatis, inquit Christ⁹, Eū timete qui potestātē habet
mittendi corpus & aīam in gehēnam ignis, Sic docet vene-
rabilis Aug. sup canonicā Ioan. Sūt hoies, qui nō credūt, in-
quit, futurū diē iudicij, isti fiduciā habere nō possunt, neq̄ ti-
mēt, neq̄ desiderāt qd̄ nō credūt. Prætermittam⁹ istos, exci-
tet illos deus, vt viuāt, vt quid de mortuis loquimur. Cœpit ali-
quis credere diē iudicij, Cœpit & timere, & timendo se cor-
rigit vigilans aduersus hostes suos, id est aduersus peccata.
Ceterū &. 4. hic sciendū aliud esse fidē aut scientiā diuini
iudicij, aliud timorē illi⁹. Sūt q̄ speculatiue credūt, et sci-
unt diuinū esse iudiciū, sed aut nimīū cōfidentes de diuina
misericordia, aut sollicitudinibus hui⁹ sæculi fidē habētes,
quali sopitā & mortuā, aut suffocatā nondū sentiūt vllum
in se dei saporem. Præuolat, inquit August. intellectus, &
plærumq̄ aut tardus, aut nullus sequitur affectus. Sapit au-
tem alicui deus, dum ex cognitione ipsius transit affectio
quædam in vim appetitiuam. Quemadmodum autem
corporali gustui aliud sapit vt amarum atq̄ austerum, aliud
vt dulce & suaue, & plærumque vnum atque idem sapit,
nunc vt amarum, nūc vero vt suaue, secundum variam ipsi⁹
gustus dispositionem, Ita & ipse deus sapit appetitui ani-
mę bifariam, nunc vt amarus atq̄ acerbus, vt iudex peccati
vindex, nunc vt dulcis, bonus, & totus desiderabilis, cui⁹
præsentia frui, vera est beatitudo. Non igitur absq̄ ratio-
ne Bernardus discrimen ponens inter fidem seu scientiam
diuini iudicij, & timorem domini, dicit scientiam diuini
iudicij, esse præparationem quandam ad sapientiam,
timorem vero dei esse inītiū sapientiæ. Tunc, inquit,
primum

primū deus animę sapit, cum eam afficit ad timendum, non cum solum instituit ad sciendum. Tibimetipsi conscius accusante conscientia, si deum nosti solum esse iudicem, tanquā habentem potestatem mittere corpus tuum & animam tuam in gehennam, sapit tibi deus dum times potentiam & iram iustitię ipsius in te, sed sapor adhuc amarus in corde tuo ē. Verū sapor iste amarus, vtile tibi est medicamentum, dum per illum mala incipis corrigere, vigilare aduersus secularia desideria, & mortificare membra terrena, vt tandem incipias surgere in celestia, & orationibus, suspirijs, & lachrymis te accommodare ad accipiendum verum amorem iustitię, per quem nihil pensis huius vite bonis, sitias ad deum vt sponsum tuum, cuius castis fruaris amplexibus, & iam non amplius tibi sapiat deus vt amarus, sed vt suavis, bonus, & totus desiderabilis, & aduentum iam eius desideres quem timebas. Timet adultera maritū ne veniat. Timet casta ne maritus offensa vlla puocatus recedat. Aliud est timere deū ne veniat ad te, veniensque puniat & mittat te in gehennam. Aliud est timere deum ne recedat a te, aut ne dignetur venire ad te. Hic est cum charitate, ille autem sine charitate. Verum tamen conuersioni, interiorique poenitentię ac charitati viam preparat. Sicut autem fera introducitur linum seu filium, quādo aliquid suitur, sed nisi exeat non succedit linum, Sic timor primo mentem occupat, sed sic venit vt exeat veniente charitate, exit quidem, non secundum suam substantiam, tanquā iam homo in charitate non timeat amplius gehennam, sed secundum conditionem seruituti annexam, secundum quam quisque timet tanquā seruus, intuetur poenam vt principale malum, nondum diligens iustitiam. Vnde charitate adueniente expellitur, & seruitas illa mentis solam poenā tanquā sibi summū malum intuentis, & seruitas voluntatis peccandi, quę intus latebat, qua voluisset peccare si fuisset impunitas, manet tamen timor gehennę poenę & diuini iudicij cum charitate, quę sane charitas in viris iustis plerumque imperat, ipsi virtuti timoris & excitat actum eius ad crucifigendum carnem cum vitijs & concupiscentijs, quemadmodum de multis sanctis legitur excitantibus in sese recordationē gehennę ignis & timorem diuini iudicij. Quatenus autem valeamus hęc

magis

magis penetrare, Sciendum est quinto quod timor est trepidatio animi fugientis malum quod mens suspicatur esse difficile, vt vitetur. Sunt autem duplicia mala, est malum culpę, quod volūtarie facimus, est & malum poenę quod patimur inuiti. Sola quidem mala timemus, verum non omnia, sed hęc dumtaxat, quę suspicamur iam prope imminentia nobis, & ad vitandum difficilia. Nemo apprehēdens malū timet ipsum, nisi qui suspicatur id sibi appropinquare. Proinde non timent sancti in celo supplicium gehennę ignis, quia iam securi sunt de gloria regni celestis. Mala quędā sunt a leonibus deuorari, et fluctibus maris obrui, sed hęc non timemus, nisi in periculis, aut maris, aut leonum constituti. Proinde, si aliquid aestimamus malum, quod prorsus iudicamus esse in potestate nostra & vitare, & non vitare, non timemus ipsum. Vnde peccare nemo timet, nisi qui estimat sibi esse difficile, vt peccatum vitet. Si quis autem aestimat peccatum esse prorsus in sua potestate, non timet ipsum, Sic dicit Aristoteles in Rhetoricis. Non timet quis, si erit iniustus. Sapiēs autē sentiēs se inuitū pati multa, quibus ad iniusticiam, & culpā ita stimulat ac trahit, vt vitare peccatum efficiat sibi difficile, timet etiam malum culpę, sciens mutabile suā voluntatē, vel per ignorantiam, vel per infirmitatem posse deficere. Proinde quis timor, quo mens refugit per peccatum separari a deo sit in hac vita cum perfecta charitate, non tamen inde consequens est cum perfecta charitate permanere gehennę ignis timorem, eum prefertim, qui est ex perpetrati delicti conscientia. Deinde perfecta charitas, quamuis hoc sæculo aut expellat, aut minuat vigorem timoris gehennę, non tamen contrariatur eidem, nam & iustus quātumlibet fuerit in hac vita charitate perfectus, quia nondum securus est, timet quidem ne peccet, & peccans deseratur a deo, & desertus ardeat in gehenna, sed quia sic perfectus charitate iam fiduciam habet in die iudicij, idcirco cupit dissolui, & esse cum Christo. Et ideo nequaquam is, quemadmodum seruus, iam timet ne veniat deus, & mittat illum in gehennam ignis. Verum hęc fiducia sic suborta ex charitate perfecta in hac vita non sic timorem gehennę ignis excludit prorsus, quā crīa per loco & tempore timor ille reperiat in viris charitate perfectis, qui ex cō

y i sideratiōe

sideratione diuini iudicij concutiuntur, interdum & trepidant ex intimis visceribus. Sed ibi attendendum, quod aliud, ut inquit Amb. est timere quia peccasti, aliud est timere ne pecces. Nam ibi est formido de poena ipsius peccati stipendium, hic vero est sollicitudo de premio. Aliud est timere gehennam ex consideratione praeterite culpe, ne forte sit indulgentia data, de qua timore loquitur Ioan. Apost. Aliud est timere gehennam ex consideratione fragilitatis propriae, ne forte cadat, & reus gehennae ignis fiat, quibus etiam in hac vita sancti in multis sibi sint conscij, propter quos timentes iudicium dei, orant, Non intres in iudicium cum seruo tuo domine, vnde etiam in ipsis sunt vicissitudines quaedam euntis & redeuntis spiritus domini, & fiduciae in die iudicij. Ex his igitur colligimus, quod fides potest esse sine charitate, quia non potest timor diuini iudicij esse sine fide, sed neque fides, neque timor dei ad vitam aeternam perducit, quae diu manet sine charitate, utique tamen ipsa fides, etiam sine charitate prodest, dum in eam excipit peccator quispiam, tractusque a deo patre, intelligens remissionem peccatorum esse per gratiam mediatoris Christi, concepta fiducia quadam, incipit postulare & supplicare. Vnde & diuus Augu. Fides, inquit, remissionem peccatorum impetrat, ex fide orabat nondum iustificatus publicanus, Deus propitius esto mihi peccatori, & factus est iustus. Item Hiero. tractans illud Saluatoris, Matth. 21. Qui ceciderit super lapidem istum, confringetur. Aliud, inquit, est offendere Christum per mala opera, aliud negare Christum. Qui peccator est, & tamen in illum credit, cadit quidem super lapidem Christum, & confringitur, sed non omnino conteritur, seruetur enim per poenitentiam ad salutem. Super quem autem lapis ille ceciderit, id est qui Christum prorsus negauerit, sic conteritur, ut nec testa quidem remaneat, in qua hauriatur aquae pusillum.

Ex his possumus considerare, quae salubriter in ecclesia dei ad lucrum, ad aedificationem, & custodiam charitatis faciant pastores, qui verbum dei praedicantes, crebrius inculcant auditorum animis timorem gehennae ignis, diem futuri iudicij, diem reuelationis diuinae irae, diem calamitatis & miseriae. Timor diuini iudicij utilis est omnibus, tam in charitate, quam extra charitatem hominibus. Nam Christiano iam in charitate vnde cum ad peccandum stimulato, expedit crebrius ad custodiam charitatis in se pra-

in se proculis ponere supplicium gehennae ignis. Christianis etiam extra charitatem secundum carnis suae desideria ambulatibus expedit pro oculis habere deum iudicem omnium rerum conscius gehennae ignis supplicium, ut ex horum timore suas incipient frenare concupiscentias, & sic discennes comtere voluptates atque delicias mox perituras, concipient tandem spiritum salutis, caelestisque vitae desiderium. Vnde timor dei etiam seruilis, expellit peccatum, id est, actionem peccandi, dum cohibet, & ipsam voluntatem ab executionis imperio, & ipsa membra ab executione, & ita timor domini expellit peccatum, siue quod iam admissum est, inquit Bernardus, poenitendo, siue quod tentat intrare resistendo. Proinde quauis timor sit cum peccato in eo qui nondum amat iustitiam, is tamen qui timet gehennam ignis, aut iustum dei iudicium, neque peccat, neque deum offendit in eo quod sic timet, sed magis humiliat sub potestati manu dei, suo spiritu vehementi concutientis desertum, & confringentis cedros libani, hoc est, superbas aut animosas peccandi audacias.

¶ Pars huius capituli septima, declarans, quoniam pacta timor secularis potestatis sit utilis ad participandum fructum passionis Christi.

EX superioribus manifestum est, timorem gehennae ignis, qui & donum est spiritus sancti, esse utilem ad iustificationem impij, & ex illo conversionem hominis sepe numero sumere originem. Iam congruit considerare, an etiam timor saecularium potestatum, iudicum, & poenarum huius mundi, proficiat ad conversionem hominis peccatoris. Et videbitur forsitan quod non, ex verbo Christi dicentis, Nolite timere eos, qui corpus occidunt. Praeterea timor saecularis potestatis, est timor mundanus, qui prorsus est a corde hominis excutiendus. Contra veto loquitur Apostolus, Si male egeris, time, non enim sine causa gladium portat.

Pro solutione sciendum. Quicquid supprimit cordis humani contumaciam, dericiens superbam animositatem peccatoris, quicquid insuper inducit animum eius, ut in mentem illi veniat, vel deus tanquam omnium rerum conscius, timendus iudex, vel peccatum tanquam offensiuum & dignum gehennae ignis, hoc viam quandam praeparat charitati.

Timor autem supplicij humani, pudor atq; confusio in hoc sæculo, & id genus alia, conturbant, deiciunt, & humiliant superbas, contumaces, atq; rebelles hominum voluntates. Vnde & deus ipse pro sua misericordia prouidet causas & occasiones, quæ incutiant timorem & confusionem in hoc sæculo, metumq; corporalis mortis. Fræquenter scriptura comminatur, non solum supplicia futuri sæculi, tenebrasq; sempiternas, sed & plagas huius vite. Mala quæ nos hic premunt, ad deum, inquit Grego. ire compellunt. Vnde & filius prodigus ex occasione temporalis miserie, in se reuersus, surgens, vadit ad patrem, culpam suam dolenter agnoscens. Cæterum & huius ratione lex vetus, lex timoris appellatur, retrahens animos hoim a malo pœnarum temporalium comminationibus, & inducens eosdem ad seruandum præcepta promissionibus bonorum, terrestrium. Huiuscemodî tamen temporalium rerum promissionibus, & comminationibus non intendebat deus illius legis homines, aut facere temporalium rerum cupidos, aut inducere in temporalium rerum amorem, vel libidinem, sed eos iam tales, non a sua ipsius bonitate factos, sed secundum veterem Adam in illis habitantem, sic affectos docere voluit hæc non ab alio, qm a se esse postulanda, qui & dum vniuersæ reipub. seruanti sua præcepta largitus est bona promissa, transgredienti autem mala comminata, demonstrauit se omnium temporalium tam bonorum, qm malorum esse dominum timendum & colendum, omniacq; esse in sua potestate, vt ex his discerent tandem animaduertere deum datorem, esse bonum longe melius atq; præstantius, qm donum creatum quod ipse largitur. Verum vt cum his simul in illo populo electi, iam ad nouum testamentum pertinentes, intelligerent in his temporalibus rebus non esse finem statuendum, permisit secundum singulares personas tam bona, qm mala equaliter euenire, & iusto, & impio. Communem tamen reip. statum, vt in pluribus secundum bona vel mala merita regum, ducum, principum variauit. In qualibet repub. totus populus censetur esse in principe, in rege, aut in duce, tanq; in capite, cuius est dirigere, corrigere, & in populum mores & vitam derivare. Vnde & ad vitam illius suspiciunt cuncti. Deus igitur sub illis sæculis pollicens temporalia beneficia obseruationi suæ

sua legis, comminans autem temporalia mala transgressioni eius, vt in pluribus secundum bona vel mala merita principum variauit reip. statum ex prosperitate in aduersitatem, & econtrario, affligens etiam temporaliter innocentes, & beneficis amplectens etiã multos nocentes & maleuolos, volens hoc pacto declarare se non temporale, sed cœleste premium seruare iustis seruantibus legem amore iusticiæ, & nihilominus se etiam in promissionibus & comminationibus temporalium rerum esse veracem, temporaliter remunerando bona vel mala merita principum in populo. Punitur autem peccatum principis in populo, quemadmodum quisquam aut punitur, aut remuneratur in sua possessione, in suis filiis & familiis. Sic Augustinus multis in locis demonstrat ex scripturis ad couersionem cordis, vtilem esse non solum timorem gehennæ ignis, & amorem cœlestis vite, sed & timorem sæcularis potestatis, & premium, seu laudem temporalem. Si volumus animos, inquit, ad recte viuendum frigidos ac pigros Christianis excitationibus excitare, primitus exhortemur illos ad fidem, Si autem iam Christiani sint, & recte viuere negligant, verberentur terroribus, & premiorum laudibus erigantur. Et non solum ad bonas actiones, sed & ad pias orationes exhortari illos meminerimus. Si male egeris, inquit Apostolus, time, non enim sine causa gladium portat, si autem benefeceris, habebis laudem ex illa. Vnde beatus Chrysostomus homilia tertia ad populum, plane demonstrans Christianis vtilem esse timorem principum, & sæcularium iudicum. Horum, inquit, metus non sinit nos torpere aut dissolui, dum punit malefactores. Ecclesia autem communis omnium mater pia, per sacerdotes consolatur omnes ad se confugientes, in dolore pœnitentiæ recipiens, per vtraq; salutem nostram disponit deus, instituens potestates, qui lasciuientes terreat, quorum metus si omnino fuerit sublatus, in breui temporis momento furor paucorum hominum, magnam in Republica incendium inflammabit. Si iudicialia sustuleris tribunalia, omnem Reipublicæ ordinem sustulisti, quemadmodum si gubernator a nauis separaueris, scapham submersisti. Ita si principes & iudices ab vniuersitate hominum abstuleris, infinitis malis replesti ciuitatem, agentq; hoies vitam irrationabilem magis

quam irrationabiles ferę. Proinde gratias agamus deo, qui sublimiores potestates ordinavit, qui torporę nostrę corripiat, qui nos studiosiores faciant atq; attentiores, qui cohibeant & ebrios, & canentes meretricia carmina, & sectantes turpia lucra, omnemq; lasciviã perturbãtem ciuitates.

Ex quibus omnibus consequens est vtilem esse impijs timorę incutere secularis potestatis, & nõ esse in scripturis sacris discordiã quibusdã iubentibus, Ne timeamus eos, qui corpus occidunt, alijs vero cõtra, vt timeamus eos, qui gladiũ ad vindictam malorum portant. Nam illę loquuntur hominibus iam iustis, vt propter timorem secularis potestatis a iusticia non flectantur. Istę autem pro impijs, vt saltem timore diuini iudicij, aut secularis potestatis abstinere ab iniquitatib⁹ suis. Saluator ergo cũ iussit, Nolite timere eos, qui corpus occidunt, non iussit maleficis vt non timerent seculares potestates, criminum iudices, sed iussit Apostolis, vt non timerent tyrannos qui occidunt corpora aliorum propter eorum iusticiã destruendam. Potestates seculares dum pœnas inferunt, quibus moliuntur cogere homines in peccatum, ministri sunt diaboli. Dum autem pœnas inferunt ad retrahendum illos a peccato, ministri dei sunt, dicente apostolo de potestate qualibet sublimiori, Minister enim dei est vindex in iram ei, qui male agit. Principes nõ sunt timori operis boni, sed mali. Secundum naturam quidem est homini timere sui corporis afflictionem seu detrimenta, quę suspicatur sibi fore propinqua, & idcirco secundum naturę instinctum operatur, qui saluo decore iusticię fugit mortem & dolorem, sed contra naturam est propter huiusmodi malorum timorem recedere a iusticia.

Duo mala sunt supplicium seu afflictio naturę & peccatum seu malum culpę. Verum quia maius longe est malum culpę quam supplicium naturę. Idcirco vbi non vtrumq; potest homo euadere, satius est supplicium & detrimentum sustinere, quam admittere peccatum seu malum culpę in quam nemo venit inuitus, quam quisq; si velit potest euadere.

Ex his patet duplicem esse timorem pœnę inferendę a potestate huius mundi. Nam est timor pœnę per quem quisq; declinat a peccato seu malo culpę. Est & timor pœnę per quem quisq; prouocatur ad peccatum, non quod

non quod alia sit pœna quę timetur, sed quod idem genus pœnę nunc ad seruandam iusticiã, nunc ad perpetrandam nequitiam a sua causa ordinetur. Habent leges iustę carceres, exilia, & mortes ad custodiã iusticię. Habent hæc & impię leges ac tyrannicę potestates ad promotionem nequitie. Minatur tyrannus carcerem aut mortem, vt abnegemus Christum, & faciamus adulterium, & hic est timor ille temporalis supplicij, per quem diabolus in cor hominis intrat, de quo loquitur Christus. Nolite timere eos, qui corpus occidunt, sed eum timete, qui potestatem habet mittere corpus & animam in gehennam ignis. Ad illum sensum loquitur Augustinus. Exhorresce, quod minatur omnipotens, & ama quod pollicetur omnipotens, & vilescet omnis mundus siue promittens, siue terrens.

Minatur & eadem hæc mala tribunal potestatis humanę, vt vitemus adulterium, & non efficiamur apostatae a Christo. Et hic est timor quidam temporalis supplicij, qui vtcumq; licet minus q̄ timor gehennę, charitati viam præparat, de quo dicit Apostolus, Si autem male egeris, time.

Iam igitur satis, superq; inculcauimus, demonstrantes, quod ad præparandum corda, plerumq; utilis est metus pœnarum huius mundi. Verberentur, inquit Augustin⁹, terroribus. Proinde & Augu. libro. 2. retractationum, capite quinto, suum emendat errorem pristinum, de schismaticis & hæreticis compellendis ad ecclesię vnitatem per coactionem secularis potestatis, dicit interdum sibi displicuisse, quod schismatici ad ecclesię communionem cogerentur impetu vilius secularis potestatis. Sed dum hoc, inquit, mihi non placeret, nondum expertus eram, vel quantum malum auderet eorum impietas, vel quantum eis in melius mutandis conferre posset diligentia disciplinę. Vnde & ciuitas mea, cum prius, inquit, esset pro parte Donati, iam ad vnitatem ecclesię est conuersa timore imperialium legum.

Ex his possumus considerare quam vtilia, quam & necessaria sit in religiosorum monasterijs virga correctionis, & custodia regularis disciplinę, tam pro illis, qui molesti sunt reducendis in meliorem vitam, quã pro alijs ad malum pronis custodiendis, quibus utilis est timor, per quem, vt inquit Sapiens, declinat omnis a malo.

Habem⁹

Habemus de his irrefragabilem doctrinam spiritus sancti apud Esaiam, cap. 26. docentis, quod impij flagellis admoniti in nocte tribulationum seu angustiarum, querunt & desiderant dominum deum suum, qui alioqui incrassati, & impinguati huius vitæ delitijs, obliti dei creatoris sui proficerent in deterius, ambulantes secundum desideria cordium suorum. Quam multi denique sub præceptore, inquit Bernardus, quieti viuunt, quos si iugo absolvas, videas non posse quiescere, nec se villo modo equalibus seruare innoxios.

Verum quidem est iusticiam rem esse voluntariam, & neminem credere nisi volentem, neminem iuste ac recte viuere coactum, sed non propterea oportet concedere neminem esse se timore cogendum ad meliorem vitam, aut nemini esse vim inferendam, vt ab errore & vitijs liberetur. Nam iccirco cogitur, vt repressa cordis cõtumacia, tandem voluntarius efficiatur, & gaudeat se fuisse correctum. Vnde & Paulus iusta lege seu potestate sibi diuinitus tradita, Hymenæum & Alexandrũ naufragates circa fidẽ, tradidit satanę, quatenus discerent non blasphemare. pri. ad Tim. 1. Rursus hoẽm Corinthium tradidit satanę in interitũ carnis, vt spiritus eius fieret saluus. Ex scripturis sacris manifestissimum est, quod misericors deus pro sua clementia ad reducendum peccatores in viam bonã, vitur non modo seueritate iustarum legum & potestatum, sed & plerumque impijs tyrannorum voluntatibus, quemadmodum & pessima voluntate ipsius Assur vsus est ad correctionem populi Iudæorum, Virga furoris mei Assur, & per ipsum, inquit, apud Esaiam, percutiam gentem fallacem. De quibusdam volentibus ingredi vias peccatorum, dicit, Sepiam vias tuas spinis, & necessitate compulsus, dices, Reuertar ad virum meum priorem. Quædam vindicat deus propitius, quædam vindicat iratus. Vindicat propitius, dum castigat peccantem, ne semper peccare delectet, Tu propitius fuisti, inquit Dauid, de quibusdam aduiscens in omnes adiuentiones eorum. Iratus autem vindicat, dum ad eruditionem electorum flagellat eos, qui flagellorum attritiõibus magis indurãtur. Sic & deus ipse in hac vita quibusdam parcit propitius, de quibus scriptura, Dissimulas peccata hoim ppter poenitentiam. Quibusdam parcat iratus, de quorum numero extitit populus, cui loquitur,

Recessit

Recessit a te zelus meus, non irascar tibi amplius. Diximus autem latius de hac materia in quæstione de schismaticis & impijs ad meliorem vitam reducendis per potestates & leges humanas, vbi & euentilauimus & contriuimus omnium aduersariorum argumenta, quæ & ipse venerabilis pater Aug. refutauit in epistola contra Vincentium Donatistam, & in alijs passim suis voluminibus. Verũ hic non est silentio prætereundum, quod etsi in præparandis ad salutarem gratiam hominum cordibus utilis sit vtrumque timor, & non solummodo timor gehennæ ignis cõminati a deo iusto iudice, sed & timor poenę constitutę secundum humanas leges & potestates, cum vterque cohibeat voluntatem, ne det consensum in exequutionem nefarij, operis attamen magnum est discrimen inter istum & illũ timorẽ. Abstinet latro a furto, et ab adulterio ne suspendat in patibulo, abstinet & ab illis Christianus nondum iustus, ne puniatur in inferno, sed latro solũ timens leges hominũ, facit latrocinium dũ sperat seipm latere tribunalia seculariũ iudicũ, Christianus autẽ leges timens illius, quẽ nouit falli non posse propter timorẽ diuini tribunalis, non modo cohibet membra ab exteriori opere, verũ & intra claustra cordis, coerctet malas cupiditates, sciens deũ oim occultorum esse consciũ, qui apud prophetam loquitur, Ego dñs scrutans corda & renes deus. Proinde & timor iste diuini iudicij concutiens hominum corda longe magis est utilis magisque viam præparat charitati quã timor poenę cõminatę a potestate humana, qui tñ & utilis est dum cohibet mēbra ab opere. Verũ quidem est in vtroque timente viuere quandam peccandi voluntatẽ, quemadmodum & demonstrauit venerabilis Aug. sed modis longe diuersis. Nam aduultum propter metum poenę temporalis cõminatę ab humana potestate ad tempus, sua membra comprimens ab exequutione, plerumque expectat locorum & temporum occasiones, quibus possit latere ad satisfaciendum suæ, quæ intus latet, peccandi voluntati. Christianus autem commotus & tactus spiritu timoris diuini iudicij non sic expectat vllas exequendi nefarij operis opportunitates, sed certa fide iam tenens deum omnium rerum consciũ, etiam internum suum reprimat consensum ex spiritu sancto, animam nondum quidem aut fan

z i Crifican

stificante aut viuificante, sed cōturbante & cōcutiente spiri-
 tum malignū, qui latenter in eo adhuc viuit, etiam plærūq;
 intus operans suos nequitiae motus. Proinde quemadmo-
 dum docet venerabilis Augustinus latenter in eo viuit que-
 dam peccādi voluntas, propterea quod nondum est iustitię
 amicus, adhuc odio habēs legē dei, nondū cum propheta ido-
 neus dicere, legem autem tuam dilexi, non potest fieri vt
 diligatur, inquit Augustinus, quod deus iubet diligi, & ip-
 sa iussio non diligatur. Proinde talis adhuc carnalis vellet
 sibi fore licitum frui creatura, suęq; libidini satisfaccere non
 esse vllā iustitiā prohibentē, & punientē peccata, aut sua
 peccata deum ipsū posse latere. Verum iste voluntatis mo-
 tus, quo ipse carnalis homo vellet hęc omnia, est opus non
 spiritus timoris domini, sed diaboli, qui inimicus humani
 generis semper in cordibus hominum sua conatur zizanīa
 superfeminare, inter diuini spiritus semina. Quemadmo-
 dū enī in eo, qui est iam templum spiritus sancti, plærūq;
 ipse spiritus nequitie suos seminat motus prauitatis ad de-
 struēdum opus dei, Ita & in eo, qui adhuc est templum dia-
 boli, plærūq; ipse spiritus sanctus suos pręmittit præcur-
 sores, quib⁹ destruit opus diaboli. Nemo igitur arbitretur
 esse absurdum timorem gehennę ignis esse opus spiritus
 sancti in eo, qui nondum amicus iustitię mallet frui visibi-
 libus rebus huius mundi. Vnde libido fruendī creatura in
 voluntate est contraria inhæssioni charitatis, quę solo deo
 frui desiderat. Proinde & ipsa libido eandem charitatem
 tollit non modo meritorie, sed & effectiue, quemadmodum
 frigus calorem. Summa, inquit Augustinus, peruersitas ra-
 tionalī creaturę est frui vtendis, seq; desiderijs carnis im-
 mergere, in illis immorari & quiescere. Proinde, quemad-
 modum rationalis anima a deo solo creata in materiā itā
 preparatā fusa rursus desinit esse in illa, non solū per actio-
 nem solius dei auferentis illam, sed & per causas creatas o-
 perantes in materiā, & per contrarias qualitates, Ita &
 charitas a solo deo infusa desinit esse, & perditur per motū
 animi volentis frui voluptatibus huius mundi, qui sane mo-
 tus contrarius est charitatis inhæssioni. Perditur nihilomi-
 nus & charitas etiam male merendo per aliud quoduis
 peccatū mortale, qđ nō est motus talis ad fruendū creaturis,
 quemad

quemadmodum patet in eo qui peccat mortaliter ex zelo
 quodam dei non secundum scientiam, arbitrans sese obse-
 quium præstare deo.

Sed supra dictis videbuntur forsitan obuiare argumē-
 ta. Primum. Quisquis inducit alterum ad Christianę reli-
 gionis cultum, ad seruandū dei mandata, pollicens seu pro-
 ponens aut terrena premiā seruantibus, aut temporalia sup-
 plicia trāsgrēditibus, is videtur suadere ne gratis colatur,
 & ne propter seipsum diligatur, sed vt & ideo diligatur, qđ
 dat aliquid in terra, & ideo timeatur, quia punit in hac vi-
 ra. Pręterea, Qui solo metu a malo coeretur, is vt inquit
 Augustinus, odit præceptum & iusticiam punientem, vel-
 letq; deum non esse criminum iudicem, mallet licere quod
 est illicitum, atq; ita in eo adhuc viuit voluntas peccandi.

Secundo, Verbi dei predicator debet docere eum, qui
 credit in Christum, vt non edificet domum suam super are-
 nam, hoc est vt in colendo deum non prospera huius sæcu-
 li speret, sed vt potius preparat animam suā ad tentationē
 iuxta illud. Fili accedens ad seruitutem dei, sta in timore,
 & præpara animam tuam ad tentationem, vnde & Chri-
 stus ad discipulos suos ait, In mundo pressuram, in me pa-
 cem habebitis. Nā & iuxta Pau. Apo. doctrinam, Oēs qui
 pie volunt viuere in Christo Iesu, persecutionem patiūtur.
 Qđ tractans Aug. in lib. de pastoribus, Hoc, inquit, Apo-
 stol. loq̄, vt nō hō eū crediderit, prospera huius sæculi speret.
 Si enim doctus fuerit sperare prospera sæculi, ipsa prospe-
 ritate corrumpit, & superuenientib⁹ aduersitatib⁹ sauciā,
 aut fortassis extinguit. Predicator igit verbi dei nō eū ad-
 ficat supra petrā, qui sic ædificat, sed super arenā ponit, & ideo
 superueniētibus pluuijs, vētis, et fluminib⁹ tentationū
 seu aduersitatum, sit ruina domus illius magna. Videtur
 ergo temporale beneficiū non esse via perueniendi ad iusti-
 ciam, aut Christi gratiam. Tertio oportet nos plus odif-
 se culpā, qđ temporalē poenā, etiam magis qđ poenā gehennę
 ignis, magis etiam oportet nos amare iusticiā diuine le-
 gis qđ euasione gehennę ignis. Quisquis aut ppter solā eua-
 sione gehennę ignis colit deū, aut abstinet ab illicitis diuina
 lege phibitis, aut seruat diuine legis præcepta, is magis
 odit poenā qđ culpam, magisq; diligit euasione poenę, qđ

conferuationem iusticiæ, quia propter quod vnumquodque tale & illud magis. Peccat igitur quisquis vel abstinet a furto, aut adulterio, vel suas frenat concupiscentias prauas, propter solam euasione[m] gehennalis poenæ.

Ad primam respondeo, Antecedens esse falsum. Nam aliud significamus dicentes potestatem publicam, aut prædicatorem verbi dei comminatione supplicij, aut promissione temporalis premiij inducere homines, vt seruent legem. Aliud vero significamus, dicentes eandem potestatem inducere homines, vt seruent legem propter euasione[m] supplicij, aut propter alsequutionem temporalis premiij. Nam proponens temporalia premia seruanti[bu]s legem, supplicia vero legis transgressoribus, intendit illos inducere, non vt seruent legem propter euasione[m] poenæ, sed vt metu poenæ coerceantur, & ipsi, & ceteri timorem habeant, & promissione premiij assuefiant ad opera legis, vt sic sentientes poenam infligi legem transgredienti, & premium dari legem custodienti, tandem concipiant voluntatem seruandi legem, amore iusticiæ. Gradus quidam est iste perueniendi ad salutem, sed non omnibus proficit ad salutem. Nam si idcirco deum incipis colere, vt benefaciat tibi, in hac vita nutabunt pedes tui, & putabis te sine causa colere, quando videbis hæc temporalia bona tibi deesse, aut etiam esse in eis, quæ non colunt illum. Quodiu ergo sic deum colis, adhuc secundum carnem sapis, & nondum exiisti de mundo, quia non ideo deum colis, quia ipse bonus, non ideo colis, vt ipsius fruaris bonitate, sed ideo, quia dat alia bona, quæ dat & impijs, vt pecuniam, vxorem, fecunditatem filiorum, salutem corporis. Deus se solum seruat bonis, ipse totum erit premiij iustorum. Si ex acceptis a deo huius vitæ beneficijs, proficiscendo ad talem animam peruenieris, vt aut neglectis, aut postpositis rebus his, vilioribus, plus desideres dominum ipsum, quam quoduis aliud bonum, etiam si foret sempiternum, vt etiam si tibi dicat deus, vt utere delictijs carnis sempiternis, & quantum potes, satisfacito tue libidini, nec morieris, nec in gehennam mittaris, sed mecum tantummodo non eris, non manifesta bo tibi memetipsum, iam si adhuc legem seruare velis, & adhuc peccare nolis, ne sis alienatus ab eo quem sic amas, ne illum amittas, cuius solius amplexu anima veris fecun-

datur

datur virtutibus, de mundo iam existi, & deum colis vero amore iusticiæ. Naturale est diligere benefactores, quæ sane natura, non est gratiæ contraria. Sic & iuxta diuini Bernardi doctrinam ex scripturis sacris traditam, dilectio qua primum diligit deum, non propter ipsum, sed propter semetipsum gradus quidam est, quo perueniat ad diligendum deum propter ipsum. Dum quisque propter afflictiones crebras, frequentius ad deum conuertitur, considerans deum crebro inuocatum frequenter in tribulationibus benefacere, emollitur in corde suo, vt incipiat diligere deum propter ipsum, plus iam spectans illum, illectus ipsius suauitate, quam propria sua necessitate, vt anima exitum faciens de mundo, Samaritanorum exemplo alloquens carnem suam, dicat. Iam non amplius propter loquelam necessitatis tuæ deum diligo. Ipse enim ego video, & intus gusto, quam suauis sit dominus. Ad id quod ultra in argumento primo assumitur, eum, qui solo metu gehennæ ignis, aut temporalis poenæ facit præceptum, videtur adhuc odio habere præceptum & iusticiam punientem. Respondeo, quod is qui solo metu gehennæ ignis coeret se ab opere malo, præceptum quidem odit secundum amorem quendam habitualem, seu radicem intus latentem, nondum renouatus spiritu amoris iusticiæ, sed non semper est odium in actu, non semper actu concupiscit destructam esse iusticiam punientem. Nam dum concussus quispiam timore diuini iudicij incipit cessare a consensibus nepharij operis, & fugere supra, adulteria, ceterasque ignominia[m] passionis, cauet interim ne extendat membra in opus, vitia tamen semper manet in eo peccandi voluntas, donec fuerit renouata spiritu amoris iusticiæ. Proinde & sic subiectus seruilis timori, quodammodo vult peccare, & quodammodo non vult peccare. Vult quidem, quia viuunt in eo latens quædam peccandi voluntas, non actualis quidem semper in actu peccandi, sed habitualis secundum quam nondum amicus iusticiæ, semper præparatus manet peccare, sique libidini satisfacere, si esset impunitas. Non vult autem peccare, quia iam concussus timore diuini iudicij, sciens deum esse cui omne cor patet, & omnis voluntas loquitur, & quæ nullum latet secretum, incipit exire de sæculo. Et idcirco non quæadmodum fur, vel adultera expectat opportunitatem loci,

loci & temporis ad perpetrandum nepharium opus, sed in
tra claustra cogitationis coercere & comprimere studet, ne
prauis cupiditatibus præstet consensum. Recte propterea
& diuus Bernardus, sub hoc statu timentium timore diuini
iudicij, dicit esse exitum de sæculo, & introitum quædam
vitæ & legis. Ad secundum argumentum dicimus,
antecedens utiq; verum esse, neq; enim instruendus est po-
pulus Christianus, vt ædificet domum. i. congeriem ædificij
sue moralis vitæ supra arenam. Neq; enim dicendum est po-
pulo Christiano, si in Christo bene vixeris, abundabunt tibi
omnia huius mundi prospera, si filios non habes, suscipies,
& enutries omnes, & nemo tibi morietur. Verûtamen mi-
nus malum est domum, id est, dei cultum, & mandatorum
custodiam ædificare supra arenã, q̄ prorsus nullã ædificare
domũ. Nã colere deũ propter temporalis vitæ aut necessita-
tes, aut consolationes solas, gradus quidam est ad diligendũ
deum propter ipsum, siquidem sustuleris a corde tuo arenã,
id est, temporalium rerum amorem, super quem fundasti
domum tuam. i. cultum, congeriemq; operum moralis vitæ,
& in loco arenæ ieceris fundamentum Christum seu deum
ipsum, super cuius amorem construas, atq; conferas totum
cultũ ac conuersationem vitæ tuę, iam domus tua fundata
erit supra firmam petram. Ceterum secundum varios po-
puli affectus, variæ quoq; admonitiones adhibentur. Ad
Christianũ populũ spiritu fidei iã celestibus affectũ dicit,
vt præparet sese ad tētationes, ad persecutiōes, ad tribulatio-
nes, & pressuras in hoc mũdo, quia, vt inquit Paul. oēs qui
pie volũt viuere in Christo, persecutionẽ patiũt. Ad popu-
lũ aut carnalẽ, rebusq; huius sæculi affectũ, oli loquebat deº,
Si audieris vocẽ dñi dei tui, benedictus fructus ventris tui,
benedictus grex iumentorũ ouĩũ & pecorum, Deut. 28. Et
quia populus veteris legis t̄pibus illis carnalibus affectibº
implicatus, nisi tēporalia desiderare non nouerat, persuadẽ-
dum illi erat, q̄ etiã istorum temporalĩũ, deus est creator &
largitor, qđ verum est, & vtilissimũ eis erat credere, vt ipsi
etiã ex rebus infimis assuescerent deum diligere, & idcirco
non male agit potestas huius sæculi, dum comminatione sup-
plicij, aut pollicitatione temporalis premiĩ inducit imperfe-
ctos, id est homiẽs nondũ spiritalẽ gratiam consequutos,
ad facien-

ad faciendũ diuinæ legis opera. Deus nõ fecit hoies tempo-
ralium rerũ amatores, sed illos suo vitio inuenit sic affectos,
videlicet carnales, & cupidos. Proinde & ipse, vt se illis fa-
ceret amabilẽ, etiã pollicitus, atq; elargitus est tēporalia be-
neficia, quæ desiderabãt, vt discerẽt etiã hæc nõ ab alio que-
rere & sperare, q̄ ab ipso solo, qui & apud quendã pphetam
loquitur, Meũ est aurũ, meum est argentũ, dicit dñs ad vos,
o diuites terrę. Sic ex scripturis sacris discimº, q̄ lex vetº
pmissiones habens t̄paliũ rerũ, pædagogus fuerit in fidẽ,
& charitatẽ Christi. Quẽadmodũ ex pulchritudine visibi-
liũ rerũ concipimus inuisibilem pulchritudinẽ creatoris,
faciẽtes argumentũ. Si tã pulchra sunt astra, q̄ pulcher et q̄
sapiẽs est, qui cõdidit illa. Sic ex visibilibus beneficijs intel-
ligimus benefactorẽ esse magis amabilem & diligibilem.
Ceterũ & hic sciendũ est, q̄ lex illa pmissit illi populo Iu-
deorũ, si legẽ seruaret, nõ adulteria, fornicationes, cæteraque
carnalis voluptatis immũditias, quę sunt opa secundũ se ma-
la rōnali aĩe, sed pmissit ei tēporalia bona, & honores, & di-
uitias, quę nõ sunt secundũ se mala, neq; enĩ culpabile ẽ ho-
norari, aut habere t̄palia bona, sed amare & spẽ in illis po-
nere, & præferre aut etiã cõferre illa veritati, iusticię, sapiẽ-
tiã, & charitati proximi. Nã & iuxta doctrinã Pauli. 2. ad
Tim. 4. dicẽtis, Præcipe diuitibº huiº sæculi, nõ alta sapere. c̄.
Etiã diuites huius sæculi suũ habẽt locũ in ecclesię mēbris,
si nõ superbe sapiant, neq; spẽ in eis ponãt, benefaciãt, faci-
leq; tribuant. Ad argumentũ tertĩũ patet solutio ex
eodẽ fundamẽto. Oportet enĩ nos plus culpã, q̄ poenã odise,
sed inter duos, q̄rum vterq; plº poenã q̄ culpã odit, minº
puerle viuĩt, q̄ timore poenę suã mēbra cohibet ab ope neq̄-
tiæ, q̄ is qui nõ suppressus vlllo freno in illud proruit. De-
inde plus quidẽ poenã, q̄ culpam odit, sed non semper actu,
sed p loco, & tēpore, cũ videlicet quis fuerit in eũ tentatiōis
articulũ adductº, vt oporteat alteri acceptare, vel culpã vide-
licet facere, vel poenã pati. Deinde facientes opus diuina
lege præceptũ, nõ semper actu cõferunt opº ad deũ ipm præ-
cipientẽ, neq; semper actu cogitant de deo, & de rectitudĩe,
aut pulchritudine iusticię. Cũ sufficiat cõstituere illi operi
rationabilẽ finẽ in deum ordinabilẽ. Scripturas autẽ, quibus
dicit, oĩa ad gloriã dei esse faciẽda, in alijs elucidauimº.
Quemad-

Quemadmodum ex eo, quod quis implet præceptum dandi eleemosynam, dans pauperi vt releuet illi^o inopiam, nihil cogitans de iustitia legis diuinæ, Non est consequens eum magis diligere releuationem inopiæ pauperis, q̄ custodiam diuinę iustitię, vtilitas enim pauperis est finis quidã in deum ordinabilis, quẽ et intendit deus in præcepto legis de eleemosynis dandis. Ita quisquis ex recogitatiõẽ gehennę ignis, aut recordatione diuini iudiciũ concussus timore incipit odio habere peccata, suasq; frenare concupiscentias, & abhorrere ac fugere adulteria, stupra, & id genus alia, non peccat, in eoq; sic timet, aut sese continet coercens sua membra a nepharijs operibus, sic timore diuini iudiciũ concussus. Dixi signanter, Non peccat in eo quod sic sese continet, siq̄dem causa huiuscemodi timoris est spiritus timoris domini supprimentis hoc pacto audaciam peccandi, tamen aliunde peccabit si simul adsit in actu, vel a carne, vel a spiritu neq; alius quispiam motus prauus voluntatis, vel desiderantis non esse vllam legem prohibentem, & non esse deum punientẽ, vel tristantis de hoc, quod sibi non liceat impune peccare, vel magis odio habentis culpã q̄ pœnam & iusticiam. Quamuis igitur stantibus huiuscemodi motibus, simul, anima quidem sese a deo elongat, non tamen in eo q̄ timet gehennã, Non in eo quod ex huiuscemodi timorib; continet & coercet sese, sed in eo quod odit iusticiam dei legem dantis, & transgressorem punientis. Proinde & cõcurrentibus illis motibus prauis minus peccabit coercens sese a nepharijs operibus, q̄ si cum eisdẽ motibus prouerit in illa. Solo igitur timore gehennę sua membra cohibens ab opere non magis, sed minus potius sese a deo elongat q̄ illa mouens in opus, modo sint cætera paria. Quamq; in timore seruilis, ipsa seruilitas seu peccandi voluntas quę in eo latet, non sit spiritus sancti opus, vtique tamen timor diuini iudiciũ, cum sit opus fidei, procedit ex dono dei. Proinde verũ quidẽ est apud eos, qui solo seruilis metu solis pœnę obediũt præceptis, abstinentes ab illicitis, neq; esse curã pudoris, neq; honestatis, virtutis, & castitatis amorẽ, eol q; timore reprimi, nõ emẽdari, attẽ ipsi, neq; tĩ nocẽt, neq; tantundẽ offendũt, q̄tũ qui prout libido fert animi grassantur, non repressi vllius superioris legis pudore & metu.

Ex supradictis liquido cõstat considerantib; plane absurdum esse, omnibusq; orthodoxorum patrũ scripturis cõtrarium putare nõ esse hoies pudore aut metu siue timore suppliciũ inducendos ad meliorem vitam. Visitabo, inquit dominus, in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum, misericordiam autem meam non dispergam ab eo. Vnde & ipsę clauẽ datę a Christo domino ecclesię iuxta euangelicam, apostolicamq; doctrinam, non solummodo sunt potestates faciendi secundum spiritum mãsuetudinis, & charitatis, sed & secundum virgam, qua vltio sumitur de omni inobedientia & superbia in ecclesię membris, vt patet Matthæi .13. & primę ad Corinthios quarto & quinto capitulis. Melius est, inquit Augustinus, erudiri in virga matris, quam perire in blandimento prædonis. Atq; hunc in modum pia mater ecclesia excõmunicatiõẽ vtitur ut correctione & medicina, quę & si interdum non proficiat in salutem eius, qui induratus & contumax perseverat excõmunicatus, ecclesia tamen non desperans de vllõ, quem excõmunicat secundum præscriptam sibi regulam a magistro suo Christo traditam tanq; ethnicum & publicanum a consõrtio suo rejicit contumacem & inobedientem, vt sic reiectus a societate & communionẽ, quę est inter ecclesię membra minus noceat, vel tandem confusus resipiscat, aut præsidijs communionis fraternę destitutus ad gratiam dei confugiat. Deinde ecclesia sic separans intendit non tam in salutẽ eius, qui excõmunicatur, q̄ in lucrum & custodiam cæterorũ mẽbrorũ in ecclesia, ne videlicet tota massa corrumpatur fermento modico, & vtramq; causam intimauit apostolus primæ ad Corinthios quinto. Vnde & Theodosius imperator post graue scelus in ciuitate Thessalonica perperatum ecclesiastica coercitus disciplina sic egit pœnitentiã, vt populus pro illo orans imperatoriam Celsitudinem magis fletet videndo prostratam, quam peccando timeret iratam. Recitat August. quinto de ciuitate dei capite. 26. Verissima tradit veterum historia, quod cum in Thessalonica ciuitate fuisset orta seditio, quidam iudices lapidati sunt a populo & occisi, quamobrem Theodosius plurimum indignatus omnes iussit pariter interimiri, non secernens nocentes ab innocentibus. Igitur cum in die paschę vellet in-

teresse solemniss, beatus Ambrosius ei ingressum ecclesie interdixit, & ipsum publice poenitere compulit, vix post multos gemit⁹ & lachrymas & mirabilia humilitatis indicia eius poenitentiam suscipiens, eumq; in omnibus impositis deuote & humiliter obedientem reconciliauit ecclesie. At intra se dicit forsitan quispiam lector. Quorsum hæc cū hactenus fuerit ab oibus catholicis cōfessum atq; receptum per timorē suppliciorum superbas hominum voluntates esse humiliandas. Respondeo, quia iam dudum lupus quidam sub vestimentis ouium intrauit ouile Christi, contra omnes omnium venerandorum patrum antiquitatem de sacramentis Christi, de baptismo, de poenitentia, de sacro ordine, de gratia dei & libero arbitrio, & (vt simul oia dicā) de oib⁹ ecclesie ritibus aliter sentiens, q̄ hactenus per vniuersum orbē senserunt sancti patres. Gloriat⁹ quod a plurib⁹ audiatur, & populum multum ex monachis, ex sacerdotibus, ex clero & populo habeat, qui credat ipsi, sed stultus, insipiens, & inuolensissim⁹, proh dolor, populus qui ad vocē vni⁹ hæretici magis credit, magisq; audit q̄ ad ecclesiam sanctorum patrum ab initio religionis Christiane secundum seriē successione sibi succedentium. Olim conscripsit diu⁹ Bernar. de Hærico quodā sui sæculi hæretico, qui specie quandā pietatis habens, virtutem aut suis, factis negans, arte diabolica persuasit populo stulto, & insipienti sanguinē Christi & miserationum eius diuitias atq; vniuersitatis gratiam peruenisse solum ad eos, qui ipsi adhærebant. Audi, inquit, quisnam ille fuerit, homo apostata, inquit, est, qui relicto religionis habitu monachus extitit, ad spurcitas carnis, & sæculi tanq; canis ad suum vomitum est reuersus. Talem huius temporis Hæresarcham extitisse ex fructibus eius cognoscimus, quippe qui monachus, neglecto suæ professionis voto, penes nullū vult suę doctrinæ esse iudiciū, nihil faciens & orthodoxam sanctorum canonum ac conciliorum auctoritatem, & venerandam patrum antiquitatem, omnibus suadens, vt præ cæteris vniuersis suę doctrinę præstet obsequiū. Gratis quidē a solo deo iustificatur homo, vt incipiat amore iustitię deum colere, sed non ideo oportet concedere timorē diuini iudicij nō esse vtilem ad perueniendum in amorem iustitiæ. Nam & in his omnibus humanæ voluntatis

ne voluntatis operibus & laboribus gratia dei non est tribuenda nature vel potestati vel etiam sanctitati cuiuscumque hominis, sed deo qui operatur intus, accedentibus ministris hominum, non quia dominamur, inquit Paulus, fidei vestrae, sed adiutores sumus gaudij vestri, secundę ad Corinthios primo. Adiutores autem gaudij vestri sumus, dum gaudium vestrum, quo ex fide gloriāmini in Christo domino, quantum in nobis est, corroboramus, & speciali cibo nobis de mensa domini credito atq; dato, animas vestras partiscimus & confortamus.

¶ Sequitur octaua huius capituli pars.

SVPEREST iam per propositiones & sententias respondere propositę quęstioni. Cur videlicet fructus passionis Christi, qui est propitiatio pro peccatis totius mundi, non perueniat in omnes. Adq; filios, & an illius ratio sit humanę voluntatis negligentia. An sola prædestinatio ac reprobatio diuina, secundum quam alijs datum est nosse mysterium regni dei, Alijs non est datum. Si vera esset sententia, quę docet q̄ propitiatio sanguinis Christi esset generale & publicum munus, ex æquo omnibus propositum, sic vt omnes Adæ filij habeant in potestate fieri participes, si velint credere, & cum gratiarum actione pretiū illud acceptare, facile esset ad propositam quęstionem respondere, videlicet diuersitatem hanc prouenire ex diligentia, vel negligentia humanę voluntatis, aut volentis, aut nolentis in Christum credere, volentisq; pretium illud sanguinis exolutum in cruce, aut cum gratiarum actione acceptare aut repellere. Fuerunt venerabiles patres, vt potest Chrysostomus, Origenes, Basilius, & Ambrosius, qui videntur præfata quęstionis difficultatem secundum sententiam illam absoluisse in adultis iam præditis vsu rationis. Nam Ambrosius tractans illud primę ad Timotheum, Deus vult oēs saluos fieri, & ad agnitionē veritatis venire, Vult, inquit, omnes saluos fieri, sed si accedant ad eum. Non enim sic vult, vt nolentes saluentur, sed vult eos saluos fieri, si & ipsi velint. Nam qui legem dedit omnibus, nullum excepit a salute.

Medicus idcirco

Aa ii se pro

se proponit in publicū, vt ostendat se velle sanare, si tamen ab egris requiratur. Ex quibus Ambrosij sententijs impressentiarum notanda est vnica illa qua dicit, Qui legem oib⁹ dedit, nullum exceptit a salute. Similem sententiam multis in locis docent Chryso. & Basilius, ac Orig. & alij patres. Ex quorum doctrinis commotus forsitan venerabilis quidam doctor, nomine Faustus, in libro primo de defensione libri arbitrij simul & gratiæ, docet Christum omnium redemptorem, suam gratiam omnibus offerre, aut ingerere ad salutem, & aditum ad fructum passionis Christi esse generale & publicum munus, & q^d gratia redemptionis nostræ, sit quasi fons quidam in medio mundi huius expositus, & in commune concessus, qui ad hauriendum pateat vniuersis, vt largitori merito reus sit, qui haurire neglexerit. Probat. Omnibus, inquit, oblatum est, quod ab omnib⁹ est reposcendum. Si circa hominis salutem, specialis esset dispensatio, nescio, inquit, quomodo generalis esset discussio. Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, Omnibus reprobis dicturus est Christus, Esuriui, & non dedistis mihi māducare, & c. Potuerunt igitur omnes Christum cognoscere, eumq[;] tanq[;] medicum omnibus paratum desiderare & recipere. Sed quia in alijs libris satis demonstrauimus, nō solum proposuisse nobis Christum, in quem tanquam in medicum confidamus & confugiamus, sed & præueniendo præparare voluntates nostras, vt velimus in illum credere, atq[;] confugere. Idcirco videbitur forsitan supra dicta sententia presentem difficultatem nō absoluere. Nam restabit forsitan querendum, vnde eueniat, q^d nō omnium hominū voluntates ex merito Christi ita præparentur, vt in illum credant & confugiant. Et quia huius difficultatis dissolutio magna ex parte pendet ex solutione quæstionis, qua solet dubitari, an cuilibet homini adulto sufficienter deus adsit, vt valeat a peccato resurgere, de qua in tractatu sequenti longè lateq[;] differitur, ideo hic supersedeo. Quantum ad præsentem materiam attinet, præmittendum est nos ex scripturis discere, Christum secundum modum quendam esse saluatorem ac redemptorem omnium hominum, & secundū quendam modum non esse omnium hominum saluatorem, sed multorum. Quod multorum solū & non oīm sit saluator,

tor,

tor, videtur tacite significari in scripturis, docētibus Christi sanguinem fustum esse pro multis, Hic est sanguis meus, inquit Saluator, qui pro vobis, & pro multis effundetur, tacite subindicans, non pro omnibus, sed pro multis fustum esse. Quod autem sit omnium saluator, videtur docuisse Ioannes, Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non nostris tantum, sed etiam pro totius mundi. Idem videtur Apostolus ad Heb. 2. docuisse, tradens Christum in modico minoratum ab angelis propter passionem mortis, gloria & honore coronatum, vt gratia dei gustaret mortem pro omnibus. Attamen constat eundem Christum salutis nostræ principem, non omnes, sed multos in salutem adducere, quemadmodum & subindicant eiusdem apostoli subsequentes sententiæ. Proinde hæc tractans Chrysostomus in commentarijs, in epistolā ad Hebræos, Gratia dei pro omnibus gustauit mortem, non pro fidelibus tantum, sed pro mundo vniuerso, & ipse quidem Christus pro omnibus mortuus est, tametsi non omnes credunt, ille quod suum erat impleuit. Vnde Leo papa, Dominus noster Iesus peccati, mortisq[;] destructor, sicut nullum a reatu liberum repperit, Ita liberandis omnibus venit. Eandem sententiam quidam probare conantur per apostolum dicentem, Deus vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire, & per eundem primæ ad Timotheum. 4. dicentem, Speramus in deum vnum, qui est Saluator omnium hominum, & maxime fidelium. Quod tractans autor quidam irrefragabilis defensor gratiæ simul & liberi arbitrij, in fine libri secundī, de vocatiōe omnium gentium, Apostolus (inquit) dicendo, Qui est saluator omnium, confirmat bonitatem dei super vniuersos homines esse generalem, adijciendo autem, maxime fidelium, ostendit partem quandam humani generis specialibus beneficijs prouehi ad æternam salutem. Sed hic sciendum quod veteres doctores supra dictas scripturas aliter interpretantur, de quibus suis in locis satis dixim⁹. Vnde Chrysostomus, Ambros. Hieron. Augustinus, illud Apostoli iam citatū, Deus est saluator oīm hominum, intelligunt nō de salute solū æterna, sed generaliter ac indefinite de quauis salute, siue corporis sit, siue aīæ, tradunt non esse vllam salutem, neq[;] corporis neq[;] animæ, nisi a deo, &

ita

ita deum esse saluatorem omnium, quia saluat omnes, qui saluantur etiam, quantum ad salutem presentis seculi, quia quotquot eruantur de periculis huius vite, per ipsum eruantur, & secundum conseruationem huius vite, per ipsum, & in ipso conseruantur, quantum vero attinet ad salutem aeternam, solum est saluator fidelium. Propterea Apostolus (inquit) subiicit, & maxime fidelium. Verum siue sic verbum hoc, siue aliter intelligatur, Illud tamen quod dicit, Deus vult omnes saluos fieri, non nisi de salute aeterna potest intelligi, propter id quod subditur, & ad agnitionem veritatis venire, & subditur, Vnus est mediator dei & hominum, Iesus Christus, qui dedit semetipsum redemptionem pro omnibus. Habes igitur hac in re diuersas sententias, quibusdam dicentibus, Christum esse saluatorem omnium, eumque velle saluare omnes, & mortem gustasse pro omnibus, Alijs autem docentibus Christum solum velle saluare fideles, iudicasse sanguinem, & gustasse mortem pro multis, id est, pro his, qui credere voluerunt.

Secundo premitendum, quod ex supra dictis scripturis sacris suborta est doctorum distinctio, tradentium valorem meritorum Christi bifariam considerari, videlicet quantum ad sufficientiam, & quantum ad efficaciam. Quantum ad sufficientiam omnibus valet, quia pretium pro omnium hominum peccatis sufficit, & prodesset omnium hominum peccatis, si vellent credendo ipsum recipere, dicente scriptura, Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem fieri filios dei. Quantum ad efficaciam, non omnibus prodest, sed obtemperantibus solum, seu recipientibus illum, factus, inquit Apost. est causa salutis oibus obtemperantibus sibi. Sic & sancti patres passim explanant sententiam illam communem, qua dicitur Christus esse saluator omnium, exponentes, omnium hominum, non absolute, sed omnium hominum, qui recipiunt illum, vel obtemperant illi, vel credunt in illum. Sic antiquissimus Irenaeus, Omnes venit saluare Christus, omnes, inquit, qui per eum renascuntur in deum infantes, paruulos, senes, libro secundo, aduersus Valentinum, capite trigesimo nono. Pretium illud secundum dignitatem & valorem sufficiens est omnibus, sed non prodest repellentibus illud, quemadmodum de quibusdam dicitur

dicitur, pretium meum cogitauerunt repellere.

Sed hic sciendum, quod meritum & passionem Christi sufficere omnibus bifariam possumus accipere. Vno quidem modo propter auxilia quaedam gratuita pro loco et tempore omnibus impensa, quibus iuuantur sufficienter, vt valeant recipere & credere, atque sperare in nomine illius. Et hic intellectus non videtur acceptandus. Neque enim videntur huiuscemodi auxilia sufficientia esse in paruulis multis, quibus plerumque in vtero mortuis, aut ad lauechrum diligenter deportatis, non videtur adesse sufficiens auxilium. Non oportet igitur huiuscemodi auxiliorum sufficientiam in adultis omnibus ponere, qui propria voluntate fecerunt sese indignos gratia dei, alioquin in dispensandis gratuitis auxilijs beneuolentiosem, vt inquit Augustinus, facerem deum in grauissimis peccatoribus, quam in paruulis, propter alienum peccatum miseris. Quod fortassis non videbitur absurdum, si consideremus deum plerumque magis indigno, ac sceleratissimo homini misericorditer subuenire, praetermissis minus indigno, sed de hoc latius in libro de concordia liberi arbitrii, & praedestinationis, deo iuuante, dicturi sumus. Alio modo possumus intelligere meritum passionis Christi omnibus sufficere, quia valor pretij immensus est, & ita sufficiens est ad diluendum omnium hominum peccata, neque requiritur in creatura vllum aliud meritum ad obtinendum illud, quamuis oporteat omnem hominem iam suae rationis compotem, vt illius particeps fiat, credere, & pretium illud cum gratiarum actione ratum habere. Ex his, quae diximus in tractatu de misterijs redemptionis humani generis, patet, quod passio Christi dicitur esse primae gratiae meritoria sufficienter omnibus filijs Aed. Non idcirco quae ea sola posita detur gratia omnibus filijs Aed, qualitercumque sese habentibus, vtpote in fidelitate, aut in peccatis permanere volentibus, sed quia dat omnibus quotquot receperunt illum, & quotquot regenerentur ex illo. His etenim solis applicatur huiuscemodi passio seu passionis meritum. Tertio praemittendum est, quod motus fidei, per quem applicatur in aliquem meritum Christi, non habet ex se valorem & dignitatem, vt faciat in eum transire fructum passionis Christi, sed ex ordinatioe & reputatione diuina. Exigitur

Exigitur ppter ea in adultis motus fidei per dilectionem operantis, non tanq̄ meritum gratiæ iustificantis, sed tanquā dispositio, quam deus dignatur reputare sufficientem copulam, qua quisq̄ per spiritum viuificantem, vniatur Christo capiti. Vnde in ipso iustificationis momento, motus fidei non est ipsius gratiæ meritum, sed effectus meritorius etiā æternæ vitæ, quatenus autem motus ille in hoc momento, ē a libero hominis arbitrio cælit̄ attracto, est præparatio seu dispositio vltima ad gratiā simul cū ipsa gratiæ infusiōe. Fides itaq̄, quæ viua est charitate, reputatur credentibus ad iusticiam, tanq̄ illud per quod secundum gratuitam dei ordinationem, transit in vnūquemq̄ electorum meritū Christi, non præcedentibus vllis proprijs illorum meritis. Quē admodum ait Apost. Ei qui non operatur, credenti autem in eum qui iustificat impiū, reputatur fides eius ad iusticiam, secundum propositum gratiæ dei. Ex eo quod Apostolus dicit, fidem credentis reputari ad iusticiam secundū propositum gratiæ dei, plane possumus discere hoc ipsum, scilicet fidem reputari ad iusticiam credentibus non esse, neq̄ ex valore fidei in se, neq̄ ex vllō credentium merito, sed ex proposito gratiæ, sic volentis fidem reputare nobis ad iusticiam, & propter merita sui vnigeniti gratiam dare oibus credentibus. Et ita Christus, qui sibi primam gratiam mereri nō potuit, illam sufficiēter meruit omnib⁹, efficaciter quidē his qui credere voluerint, sufficienter autem his, qui credere potuerint, sed noluerint, dum propositam sibi propitiationem sanguinis Christi repellentes, ipsi sibi ipsi sunt causa, q̄ meritum eiusdem passionis Christi in se non peruenit. Qui non credit, iam iudicatus est. i. olim in Adā damnatus propter peccatum, quod ex illo Adam in se peruenit a regno dei exclusus, & in æternum foris manet, quia non credit in nomine vnigeniti filij eius, non credens se semel natum oportere denuo renasci. Quarto præmittendum est, quod cum dicimus per motum fidei in vnumquemq̄ transire fructus seu merita passionis Christi, vt suscipiat gratiam iustificantem. Hoc accipiendum est, vbi iustificatio sit, non administrato vllō sacramento. Nam tum oportet adesse liberi arbitrij motum. Vbi autem sacramentum baptismi, aut pœnitentiæ administratur, sufficit in par-

uulis

uulis generalem fidē ecclesię. Pro adultis aut̄ iā extra rōnis vsū constitutis sufficit fidei mot⁹ virtualis ex actu, quē habebant priusq̄ rationis vsu carerent. Hęc est antiqua ecclesię consuetudo, secundum quam baptismi, & pœnitentię, seu reconciliationis beneficia etiam eos dantur, qui in articulo mortis sunt vsu vocis & rationis priuati, si astantium testimonijs constiterit eis propositum habuisse, & paulo ante postulasse. Habes hanc consuetudinem de baptismo in capite Maiores, de baptismo & eius effectu. Vt autem neq̄ nouam, neq̄ recenter inuentam, sed ex patribus arbitreris esse consuetudinem ipsam, scias Cyprianum in epistola ad Magnū, & Leonem papam in epistola. 64. ante mille annos tali fuisse vsu consuetudine, de quibus alibi latius. Si nihil prodesse baptismi & reconciliationis, seu pœnitentię sacramenta adultis absq̄ motu fidei, aut interioris pœnitentię in ipso iustificationis momento, frustra ecclesia hæc ministraret illis, sic extra rationis vsu constitutis. Ex his consequens est, non solum originale, sed & peccatum criminale originali propria voluntate additum remitti pro tempore, quo nullus adest ei qui iustificatur fidei aut interioris pœnitentię motus. Atq̄ ita, quemadmodum & in superioribus diximus ex homine attrito fieri hominem iustificatū nō aucto motu fidei, pœnitentię, aut dilectionis. Homo dū baptizatur, gratiam, inquit Cyprianus, consequitur, spiritū sanctum accipit, & liberat̄ a diabolo. Qui si gratiā semel de baptismi sanctificatione perceptam amiserit, pacem & reconciliationem accipit per sacerdotes, modo ad ecclesiam pœnitens redeat humili confessione, ac satisfactione confitens peccata sua. Item superbi & contumaces Episcopis inobedientes spiritali gladio reiecti, de ecclesia relapsi, insuper atq̄ solenniter pœnitentes, alijsq̄ criminibus inuoluti, olim ante mille annos apud solos Episcopos exomologesi. i. cōfessiōe facta pacē accipiebāt, qui tñ ante copletū tempus pœnitentię si incommodo aliquo aut infirmitatis periculo fuerāt præoccupati, poterant Episcopo absente confessionem facere apud presbyterum, vel etiam absente presbytero apud diaconum, & ab illo reconciliationem accipere, vt cum pace migrēt ad dominum, si modo constiterit illos dum sani fuerint, beneficium hoc desiderasse seu postulasse. Testatur hoc

Eb i multis

multis in locis diuus Cyprus. qui & in epistola ad Anthonianum docet mechos, adulteros, aliosq; criminosos poenitentiam non agentes, neque testantes dolorem suorum delictorum in toto corde, & manifesta lamentationis professio. ne esse prohibendos a spe cōmunionis & pacis, etiā si in infirmitate atque in periculo mortis coeperint deprecari, quia tum rogare illos, inquit non delicti poenitentia, sed mortis vrgētis admonitio cōpellit. Neq; enim dign^o ē in morte accipere solatium, qui sese non cogitauit moriturū. Hacten^o ille intelligens nō esse in articulo mortis ad pacem recipiendum eum, quem verisimilibus argumentis constat non ex corde delicti sui poenitere. Sed de his latius, cum tractabim^o de septem ecclesiæ sacramentis.

¶ *Sequitur secundum huius partis membrum.*

HIS præmissis pro solutione questionis, pono vnicam propositionē & .7. super declarationē illi^o sentētiarū, ex quibus tandem colliguntur conclusiones tres ad questionem resōlue. Propositio est. Omnes filij Adæ, quibus absq; fructu seu merito passionis Christi faciunt vnā communem perditionis massam, attamen est nonnulla inter illos diuersitas, & inæqualitas. Etquemadmodum in Adæ filijs, si sub innocētis statu humana natura perseuerasset triplex fuisset diuersitas. Vna ex libero arbitrio, quam diuersitatem ex scripturis iam discimus esse in angelis, & in beatis, & damnatis. Alia ex origine Genesis, neq; enim sub innocentie statu paruuli fuissent equales in nature viribus. Tertia ex gratuito dei munere, fuissent sub statu innocentie etiam diuersa gratiarum munera. Ita & in Adæ filiis iam post lapsum Adæ in massa damnationis constitutis triplex reperitur diuersitas. Quædam est facta ex proprijs impiorū voluntatib^o, quibus factum est vt nō omnes eodem modo sint dispositi, seu affecti, & idcirco ad gratie munera accipienda, alij magis alij minus sunt inepti, ac in dispositi, quod primū ex philosophia morali manifestum potest esse, in qua patet hanc diuersitatem etiā esse in gentib^o, qui nunquam aliquid audierunt de gratia Christi miserentis

tis, qui secundum legem mentis intus scriptam sic vel aliter cōponunt vitā suā moralem, honestatis cuiusdam amore, lux enī rationis interne ab initio diuinitus insculpta, non perijt prorsus in Adam, sed ex peccato illius sensualitas carnis sibi derelicta, suum agens officium secundum desideria carnis tenet eādē rationē oppressam, & obscuratā, tū non prorsus in suis iudicijs perijt, atq; adeo nō perijt, vt quisq; iam suæ rationis compos valeat deum suum parētē, atq; eius datorē iustū & bonū intelligere, hancq; sui exitij suæq; damnationis causam altero docēte iudicare, & alterius magisterio foris docente per solum lumen rationis in eius docentis mendacium, periurium, furtum, adulterium, homicidiū, tanq; illicita & supplicijs digna reijcere. Patet insuper talis diuersitas in his qui gratiam baptismatis semel acceptam sua sponte perdidērunt. Inter quos itidem est magna diuersitas, grandisq; malorum meritorum inæqualitas ex proprijs ipsorum voluntatibus facta, per quam alter est altero magis ad gratiam ineptus ac indignus. Neque tamen inde consequens est alterum esse altero magis dignū. Secundo inter iniustos contingit diuersitatē esse ex origine Genesis. Alij natura dociles, tractabiles & ad obediendum recte monentibus faciles, alij duri, & agrestes. Absq; vlla Christi miserentis gratia, absq; vllō humane voluntatis studio, ex natura, alius alio ad virtutem propensior, alius alio ad carnis vitia procliuior, alius alio glorie & honoris ambitiosior. Ille natura iracundus, ille natura mansuetus, ille audax, iste timidus, iste ferox, & natura crudelis, ille natura pius, & facilis ad miserendum, iste puerus corpore & fortis, ille exiguus viribus, iste cæcus, ille surdus aut claudus, iste inter catholicos natus, inter catholicos editus, a cunabulis in veritatis lacte nutrit^o, ille aut hereticus & paganus, cū ipso lacte matris haurit virus errorum. Et quis sufficeret enarrare omnes hominum originales diuersitates, & dissimilitudines, tum in dispositionibus corporū, tum in affectibus & qualitatis animorū quorū oīm causę nos latēt, & soli nobis manifestant affect^o. Sūt qui has originales dissimilitudines hominū, tribuerūt fati & syderibus. Sunt alij qui tribuerunt meritis in alia vita gestis priusquam nascerentur homines in mundo isto

arbitrantes omnes animas rationales ab initio fuisse conditas. Nos autem Christiani ex scripturis sacris a spiritu sancto coelitus edocti non dubitamus hæc fieri omnia ex voluntate dei cunctam hanc diuersitatem operantis, secundum rationes sapientiæ suæ nobis occultissimas, quemadmodum ait dominus ad Moysen, Quis dedit os homini, quis fecit surdum & mutum, nonne ego dominus deus? Et per Esaiam, Nonne ego fecundum & sterilem feci? dicit dominus, quemadmodum & in libro Ecclesiastico legitur, Bona & mala vita & mors, paupertas, & honestas a deo sunt. Verum quid est plerumque naturales esse causas harum dispositionum animarum & corporum, sed quia ex voluntate dei, aut volentis, aut sinentis est, ut tales causæ existant, & non existant, ut & operentur, & non operentur. Idcirco omnis hæc diuersitas est a conditore deo, cuncta secundum consilium sapientiæ suæ gubernantis, si tamē nemo peccasset, nullum malum super hominē extitisset. Tertia inter impios contingit diuersitas propter aliquod gratuitum auxilium a deo excitante, preueniente & adiuuante liberum arbitrium. Hæc diuersitas significat in verbo saluatoris, Ve tibi Corozaim, quia si in Tyro & Sydone factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in cinere & cilitio poenitentiam egissent. Sic dicit Augustinus, Precedit plerumque aliquid in peccatoribus, quo quamuis non sint iustificati, tamen digni efficiuntur iustificatione. In alijs vero præcedit aliquid, quod digni fiant obtusione. Non dixit, digni sunt iustificatione, sed digni, inquit, efficiuntur. Super prædictis tribus diuersitatibus sex ponemus sententias. Prima est, Deus inter creaturas rationales quandam operatur diuersitatem, & inæqualitatem, ut earundem creaturarum conditor & institutor, quandam vero operatur, ut earundem iudex, seu retributor, quandam vero ut sapientiæ suæ, iusticiæ suæ, simul & misericordiæ manifestator. Rationes propter quas, rationales creaturas ad inæqualia iudicat, alias quidem ad premia, alias ad supplicia, & has quidem ad magna, alias vero ad minora, sunt earundem creaturarum inæqualia merita. Deus enim, ut inquit scriptura, retribuit unicuique secundum opera, & iudicat unumquemque secundum merita, quæ gessit in corpore.

Iam si roges vnde proveniat in
creatu

creaturis meritorum diuersitas. Respondeo.

Rationalis creaturæ non essent vlla merita, si non esset illi rationalis voluntas libera, sine libero voluntatis arbitrio, neque bene mereri, neque male mereri quispiam potest.

Proinde si non fuisset liberum rationalis creaturæ arbitrium, non fuisset vllum dei iudicium, neque fuisset vlla erga rationales creaturas iusticia, neque vlla gratia aut misericordia, sed radicitus totius religionis Christianæ professio iaceret euerfa. Si non esset liberum arbitrium, inquit Augustinus, quomodo deus iudicat hunc mundum. Si tales fuisset a deo conditi, ut non potuissemus, neque alterius esse voluntatis, neque per voluntatis nostræ arbitrium ascendere deo adiuuante, & descendere, proficere, & deficere, obedire deo præcipienti, & non obedire, inaniter constituisset deus premia & supplicia. Neque essemus magis quam pecora, beluæ, & infantes iudicandi propter opera. Diuersitas ergo, quam deus operatur in creaturis rationabilibus, ut earum iudex seu retributor, rationes habet earundem creaturarum merita.

Rationes autem propter quas deus creaturas primum condidit, & constituit inæquales, alias quidem digniores, alias minus dignas, non sunt vlla earundem creaturarum merita. Quis potest deo dicere, cur sic, & non aliter voluerit mundum facere, cur hunc & non alium condidit. Deus qui infinitis modis alijs potuit suam bonitatem alijs communicare, in aliosque diffundere, etiam potens res quas condidit instituire, vel in altiori, vel in decliuiori gradu altero, qualitercumque facere placuisset, secundum suam sapientiam, huic peculiarem rerum ordinem & gradum selegit ad declarandum suam sapientiam, simul & iusticiam atque misericordiam & bonitatem congruissimam. Nam in eo quod rationali creaturæ, tam angelicæ, quam humanæ inseruit vim iudicij seu intellectus insignem, per quam liberum esset illi in aliam migrare sententiam, & in quam vellet partem suam vertere consensum, reliquit locum declarandæ suæ iusticiæ, simul & misericordiæ. Tam angelus ipse quam homo dum peccauit abutens hac virtute insigni liberæ voluntatis, meruit fieri miser iusto dei iudicio, factus autem miser, mortisque subiectus ex iusticia dei iudicantis, non potuit rursus fieri a misericordia liber & saluus absque clementia & misericordia dei.

& ita declaratur dei gratia simul cum iusticia, dum salus miseri hominis pendet ex gratia dei miserentis, & miseria hominis facta est ex voluntate hominis voluntarie peccantis, simul & ex ira dei iuste vindicantis. Ex his itidem fundamentis, consequens est non oportere vllas esse rationes in hoibus propter quas inter creaturas æqualiter miseras & peccatrices vellet has potius, quàm illas ita præparare, qualiter aptum nouit, vt & credant, & credentes passionis Christi participes fiant. Quemadmodum enim extra diuinam sapientiam, voluntatem, bonitatem, & iusticiam, non sunt rationes vllæ propter quas deus, qui in potestate habuit aliter facere, institueret, sic & non aliter mundum, Ita extra diuinam sapientiam, voluntatem, bonitatem, non sunt inuestigandæ rationes, propter quas ipse ex massa humani generis inter æqualiter reos & obnoxios, ita voluerit alios vocare, & præparare qualiter aptum nouit, vt credant & obediant, ac iusti fiant, alios autem non sic, sed desertos relinquere in miseris, quos in potestate habuit subleuare. In his iam veritatem habent scripturæ, An non licet mihi facere quod volo? Amice nõ facio tibi iniuriam, Tolle quod tuum est, et vade, An non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud vas in honorem, aliud in contumeliam?

Hic iam statuatur nobis irrefragabile telum, per quod deñciuntur omnes curiosorum hominum quæstiones interrogantium, Cur deus hunc ita vocat, ita præparat ad accipiendum gratiam, qualiter aptum nouit vt obediat, hunc autem non magis, sed æqualiter reum non ita vocat. Cur Christus, qui est saluator omnium hominum, non omnibus Adæ filiis dedit hunc sensum, vt cognoscant verum deum & verum Christum eius filium. Hic si velimus respondere deum æqualiter reos, æqualiter vocare, sed idcirco eos non peruenire æqualiter ad gratiam iustificantem, quia ipsi suo libero arbitrio non æqualiter volunt acquiescere inspirationi diuinæ, hac responsione videbitur forsitan minus exercitatis satisfactum, cū de adultis fuerit interrogatio, sed de paruulis id dicere non possunt, quemadmodum in subsequenti sententiã patebit. Deinde neque vniuersaliter hoc verum est quod deus æqualiter reos, æqualiter inuitet ad gratiã, æqualiter subministras auxilia, quemadmodum inter duos existentes in gratia, alterum ra

rū rapit ne malicia mutet intellectum eius, alterum permittit viuere, donec lapsus in mortale peccatum pereat, Ita inter æqualiter reos nõ semp æqualia præstat vocationis beneficia. Tutius ergo viuimus si in discutiendis rationibus diuinæ voluntatis obstruamus os nostrum memores doctrinæ domini. Vbi vni fit gratia, non fit iniuria alteri. Amice, inquit, non facio tibi iniuriam, An non licet mihi facere quod volo? Nunc ergo contra eos, qui temeraria inquisitione moluntur inuestigare rationes diuinæ voluntatis in dispensandis gratuitis super diuersos homines auxilijs diuersis, quibus moneantur ad fidem, per quam in vnumquemque transit fructus passionis Christi, Cur videlicet ipse deus non omnium hominum corda sic vocat, sic præparat, sic inuitat, vt persuadeat, vt vocati credendo, efficiantur participes fructuum passionis Christi, talis sufficiat responsio.

In Christianorum schola firmiter & absque omni dubitatione ex scripturis sacris & Apostolorum doctrina est credendum vniuersum genus humanum tam iusto dei iudicio in Apostolica radice esse damnatum, vt etiã si nullus inde liberaretur, nemo recte posset dei vituperare iusticiã, & idcirco non licere nobis præter diuinam iusticiã, & misericordiam curiose scrutari cur hic potius quàm ille sic, vel sic vocatus, vt credat, Alter autem non sic, cum huic reddatur iusto dei iudicio contumelia debita, illi autem fides gratuita, qua transeat in consortium Christi extra dei iram. Quema. Imodum autem nullam excusationis rationem prætere posse olim regenerati, qui fructum passionis Christi semel acceptum sua sponte perdidit. Nam qui post susceptum semel rite baptismum relapsi pereunt iam, non propter alienum, sed propter suum peccatum efficiuntur filij iræ, quia gratiæ semel acceptæ iungere noluerunt laboris officium. Ita neque vllam rationem excusationis inuenire poterit, quisquis post susceptum iam usum liberi iudicij, negligit viuere secundum accepta tunc nature talenta, quia propter proprium iam peccatum reus efficitur, & nõ perit in solo Adam. Proinde & talis si deferatur in massa perditionis, non potest iusta ratioe vllam in corde querelam concipere de abnegato veritatis lumine.

Secunda sententia. Quamuis tutior viuat quisquis cum venerabili

venerabili patre Augustino, non per auxilia sufficientia exequo oibus adultis proposita, sed per diuinam misericordiam & iusticiam a curiosis hominum questionibus se absoluit, humiliatus sub potēti manu dei, sentiens etiam deum non iniuste agere, si ex adultis equaliter reseruet sufficienter, vnū, vt perueniat ad fructum passionis Christi, alterū non iuuet. Neq; tamen sentit contra diuinam gratiam, neq; si fallitur, perniciose fallitur quisquis diuinam bonitatem ita commedit super omnes homines esse generalem, venientibus singulis ad etatem, qua possunt inter licitum & illicitum discernere, de^o adsit p̄ tēpore & loco peculiaribus quibusdam auxilijs, per quorum testimonium possent ad quærendum & cognoscendum verum deum adiuuari, atq; inde ad superiora ascendere, & immunes sese conseruare a crimine legis nature, qua si non abuterentur, ad initia quædam gratuita fidei peruenirent, ex quibus sic preuenti non merendo, sed misericordie diuinæ sese commendando gratis consequerentur spiritum Christi, ad participandum fructum & meritum passionis illius. Ex huiuscemodi auxiliandi modis per generalia quædam & specialia dona, ortum habuerunt magistrorum sententię de facere quantum in se est, & de hoc quod homines primum venientes ad vsum liberæ mentis illuminantur a deo, si his quæ acceperunt non fuerint abusi. Et quod duo infantes, quorum vnus baptizatus, alter non baptizatus equaliter educati, aut in syluis, aut inter paganos primum venientes ad etatem liberi iudicij equaliter destituti omni instructione, quæ per homines fieri consuevit equaliter iuuentur a deo ad actum fidei. Vn^o quidem, vt incipiat participare fructum passionis Christi, Alter vt iam olim particeps factus, permaneat in illo & qd̄ in dei arbitrio est vel sic vel aliter faere absq; iniusticiæ nota, Possunt in hisce rebus tradi piæ quædam magistrorum sententiæ absq; iniuria gratiæ dicentium, multiplicem atq; ineffabilem dei bonitatem singulis hominibus postq; peruenierint ad tempus quo possunt inter licitum & illicitum discernere pro loco & tempore ita cōsuluisse semper & consulere, vt neq; ulli pereuntium excusatio suppetat de abnegato sibi lumine veritatis neq; cuiq; sit liberū de sua iustitia gloriarī, Quibus dictis fixa stabit euangelica,

seu apo

seu Apostolica doctrina, tradens neminem posse venire ad Christum, vt tanq̄ membrum in corpore eius, fiat particeps fructuum & meritorum eius, nisi tractus a patre coelesti ita dirigatur, vt accipiat viuificantē spiritum. Eos autē qui nō venerūt, aut specialiter vocatos sua pertinacia diuinæ vocationi obuiare & reluctari, aut generaliter tractos a recto intelligētię tramite deuiare sua spōte, & idcirco illos ad participandum fructum passionis Christi nō preparari. Sed hæc vt diximus, in paruulis dici non possunt, qui nullo rationis iudicio vtuntur, quo valeant sentire dei creatoris aut vocationem, aut tractum. Vbi actio non offendit, vbi arbitrium non resistit, vbi eadem miseria, similis imbecillitas causa cōmunis, inter quos alij assumuntur, alij pares in omnibus, & equaliter rei deseruntur, quo facto, deus nos docet sese nō iniuste agere, si ex adultis peccatoribus equaliter reis, propter solum originale peccatum venientibus iam ad etatem, qua possunt vti libero rationis arbitrio, vnum iuuet sufficienter, vt ad Christum veniat, alterum deferat. Idcirco tutiores viuimus, si absoluamus nos a questionibus curiosis humiliter ad diuinam iusticiam & misericordiam aspicientes.

Tertia sententia inter impios nondum iustificatos, nulla est diuersitas voluntarię dispositiōis, aut preparationis, propter quam aut vnus mereatur gratiam primam habere, magis q̄ alter, aut alter sit altero magis vel minus ad gratiam vel remissionem peccatorum assequendam dignus, vtiq; tamē est diuersitas voluntarię p̄paratiōis, p̄pter quā alter est altero magis indignus, aut alter magis inept^o, ac indispositus & propter quam alter magis q̄ alter meretur reijciā gratia, excludi a fructu passionis Christi. Huius propositionis sententiæ sunt ex innumeris scripturis sacris manifestę, Gratia, inquit Apostolus, saluati estis per fidem & hoc non ex vobis, dei enim donum est non ex operibus. Nullum igitur est hominis meritum bonum, quo ex impio mereatur iustus fieri, malum tamen meritum, negare non possumus. Meruit Pharao indurari, & non recipere vllam clementiam, vllam peccatorum veniam, quia in populum cui debebat humanitatem exercebat credulitatem. Apud Apostolum ad Romanos primo, Meruerunt gentes tra-

Cc i di in

di in reprobum sensum, in passiones ignominiae, & in desideria cordis, ut non reciperet ullam misericordiam, quia talis est natura, quibus ex mundi fabrica deum cognouerunt sunt abusi. Quemadmodum impij in hac vita, magis vel minus peccando faciunt sibi minus, vel magis meritum, Ita magis vel minus peccando faciunt se magis vel minus gratia indignos. In cena illa magna, inter eos qui fuerant inuitati ad nuptias, alij vocati venire non voverunt, alij vocati neglexerunt, & abierunt, alius in villam suam, alius in negotiationem suam, alij affectionibus huius mundi irretiti, vxoribus ductis, venire non potuerunt. Reliqui vero, seruos qui inuitauerant a domino missos, occiderunt. Vbi inter eos, inquit Hieronymus ibidem, qui non acceperunt euangelij veritatem, multa est diuersitas, qui occupati alijs rebus, venire neglexerunt, minoris criminis rei sunt, quam hi qui contemptu patrifamilias affectum, humanitatem exhibitam, verterunt in crudelitatem. Quemadmodum in caelo sancti differunt velut stellae a stellis, propter diuersa ipsorum merita bona quae gesserunt in corpore. Sic & in damnatione, impij a seinuicem differunt in supplicijs, secundum diuersitatem eorum in malis meritis. Tolerabilius erit Sodomae in die iudicij, quam alteri ciuitati, & erunt quidam, ut ait saluator, in duplo magis quibusdam filij gehennae.

Quarta sententia, Non omnes qui pereunt, in Adam pereunt, Nec omnes qui in Adam pereunt, in solo Adam pereunt. Nam & multi qui damnantur, pereunt in Adam simul & in libero arbitrio suo. Verum quidem est quod secundum Apostolicam doctrinam in Adam omnes moriuntur, omnesque in Adam facti sunt rei, & damnabiles, sed non inde consequens est, omnes qui damnantur, transire in damnationem propter peccatum, quod ex Adam contraxerunt. Patet igitur supradicta sententia. Nam gentilis quisque aut paganus nondum regeneratus transgrediens sancta legis naturae, perit quidem in Adam, sed non in solo Adam, reus iam factus apud deum per suam ipsius voluntatem. Proinde neque praetexere potest ullam excusationem, si fructus passionis Christi non perueniat in ipsum, quippe qui suo merito malo se fecit indignum. Quisquis autem cum fidei confessione, & fide catholica solenniter fuerit baptizatus, si postmodum a suis concupiscentijs abstractus

abus & illectus fuerit relapsus, neque perijt in Adam, neque damnatur propter alienam, & originalem culpam, sed tamen proprio damnatur peccato. Et in huius generis hominibus, non potest iam etiam esse vlla querimonie ratio, vlla excusatio super eo quod gratiam dei aut non cognouerunt, aut non acceperint, quandoquidem semel acceptam sua sponte deseruerunt, quam nemo perdit inuitus. Cetera huius mundi bona, sanitatem, pulchritudinem, robur corporis, membra, diuitias potest homo inuitus perdere, bonam autem voluntatem, iustitiam, fidem, & charitatem nemo perdit, nisi volens. Paulus apostolus qui sibi timebat castigans corpus suum ne reprobus fieret, dicebat se certum esse, quod neque mors neque vita, neque tribulatio, neque creatura vlla posset separare eum a charitate quae est in Christo Iesu. Cum cetera omnia dixisset tacuit suam voluntatem, qua sola separaretur a charitate.

Quinta sententia.

De diuersitate secundi generis inter homines ex origine Genesis. Quamuis quisque etiam nondum iustus talis naturae posset vti, & vtendo non peccare, aut non iniuste agere, & secundum modum quendam laudabiliter viuere non merendo supplicium, & etiam magis vel minus iniuste operari, eis tamen nemo tam recte, tamque laudabiliter vtitur, ut ex his solis valeat, aut venire ad Christum, aut ad participandum fructum passionis Christi sese sufficienter preparare. Vnde in his omnibus talentorum naturae inaequalitatibus, seu diuersitatibus prouenientibus secundum solam dispositionem diuinae voluntatis absque vllis eorum quibus insunt meritis, aut liberi arbitrij opibus, oportet vnumquemque esse humilem, & non accusare sapientiam, ac bonitatem dei cuncta iuste, & sapienter dispensantis, & quatuor praesertim habere paradoxa praec oculis. Primum, quod nemo adeo foeliciter est natus, nemo tam ad virtutes propensus, ac tam contra vitia paratus, qui valeat ex solis generosis naturae stimulis ad tam laudabilia exercitia, ad meliorem vitam se deducere, ut mereatur haberi, ac fieri in conspectu dei, vere iustus, & in hoc puncto deficit omnis philosophia pure moralis, quae nouit quidem iustitiam quandam ex assuetudine operum genitam, veluti cum intemperatus ad meliora exercitia secundum temperantiae regulas vitam ducens, efficiat

temperatus, & sic in reliquis virtutibus. Iusticiam vero que a deo nobis est per Iesum Christum, secundum quam effici mur iusti in oculis dei & grati, ac ad vitam æternam accipi, non cognoscit philosophia moralis. Secundum, quod nemo a deo infeliciter est natus, qui peccet inuoluntarius, qui apud deum fiat supplicio dignus, pro eo quod patitur inuitus aut inuoluntarius. Tertium, quod neque gentilis per suæ rationis internæ lumen, est tam claris naturæ dotibus suffultus, neque Christianus vllus est tanto fidei ac gratiæ adminiculo suffultus, cui non tam intus, quam foris quætidie obuiant multa, contra quæ ad vitandum peccata oportet luctari, ita vt temporalis vita ista consistat tam gentili in philosophia morali, quæ Christiano in ecclesia Christi, in quotidiana quadam pugna. Quemadmodum secundum doctrinam Apostoli Pauli, Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem, & lex in membris repugnat legi mentis, Ita & secundum philosophum moralem, concupiscentia aduersatur rationi, que semper ad optima depre catur. Et quemadmodum oportet puerum secundum præceptum pædagogii viuere, ita oportet concupisibile obedire rationi. Postremum, quod si nulla fuisset partis concupisibilis contra rationem pugna, si nulla in carne peccitas ad vitia, nulla fuisset culpa, & quod si nulla fuisset culpa, non fuisset voluntas ad peccandum libera, que potuisset transgredi, & non transgredi, mala facere, & non facere. Nam sine libero arbitrio voluntatis, neque peccare, neque iuste viuere quispiam potest. Proinde non fuisset peccatum vllum, si primitus homo fuisset sic a deo constitutus, vt necessario fuisset ab illo statu mutatus. Si non fuisset vlla culpa in primo homine, si non vim talem habuisset, qua potuisset in illo quod a deo conditore suo acceperat permanere, & proficere in illo, aut deficere ab illo.

Sexta sententia, que ex superioribus consequens est, quod quamuis is qui vocatur, faciat sibi meritum indurationis, & supplicii, in eo quod vocatus venire contemnit aut negligit. Is tamen qui vocatus venit, non facit sibi meritum gratiæ iustificantis, in eo, quod vocatus non contemnit venire. Homo peccator, quantumlibet vocatus ante iustificationis gratiam sese præparauerit, cum adhuc sit deo inimicus sub

cus sub potestate diaboli captiuus, non potest neque accipere ex se aut remissionem peccatorum, aut gratiam, neque mereri illam, neque tollere omnia gratiæ impedimenta, neque se facere dignum, qui mereatur gratiam accipere, neque sibi dare spiritualem vitam aut iusticiam, sed ipse deus per spiritum sanctum viuificationem diffundit fidem, spem, & charitatem, quibus efficitur membrum in corpore Christi viuum, non propter sua, sed propter Christi merita. Vnde hac ratione in scripturis homo iustificandus comparatur ad deum iustificatorem, perinde atque figulus ad lutum. Quemadmodum enim lutum quantumlibet fuerit præparatum, accipit formam artis non ex se, non ex necessitate causæ naturaliter operantis, sed ex voluntate figuli, Ita & homo antequam viuat vita gratiæ, quantumlibet aut se ad accipiendam gratiam præparauerit, aut ab alio præparatus fuerit, non accipit illam neque ex se, neque ex necessitate vllius agentis, sed ex virtute dei innouantis spiritum sanctum in visceribus eius, facientis ipsum iuste & recte viuere, non propter ipsius merita, sed propter suam misericordiam, dicente propheta, Dabo vobis cor nouum, & spiritum nouum, & ego faciam vt vos faciatis, non propter vos, inquit, ego faciam, dicit dominus, confundamini & erubescite super vris vestris malis. Atque ita deus ipse iustificat quidem nos gratis, id est, absque nostris meritis, sed non absque consensu nostro, non absque liberi arbitrii nostri motibus, sed etiam accedentibus aliorum hominum ministerijs. Ipse cum in vtero matris creat animam rationalem, non eguit in præparanda materia vllius causæ auxilio, qui absque semine formauit corpus Christi in virginis vtero, tamen vt non sint vacua sapientiæ suæ opera, per virtutem quæ latet in semine, paulatim præparat corpus aptum rationali animæ, quam non paulatim, sed subito & in momento infundit materiæ præparatæ per ministerium creatæ causæ. Sic & spiritus salutis et charitatis, subito & in momento, non paulatim immittitur cordi hominis a solo deo. In præparanda hominis mente plerumque viuunt multis causarum ministerijs, quibus cordis duriciem, amoremque huius sæculi paulatim minuit per flagella, per metum, per contumelias & morbos, vt iam constituto homini in miseria non libeat luxuriari, sed magis destitutæ naturæ solatiū quæret

Septima sententia. Omne dei iudicium super hominum genus, quantum attinet ad vitam æternam, est iudicium, aut secundum misericordiam, aut secundum iusticiam eius. Teruntamen ipse pro sua sapientia hoc iudicium suæ misericordiæ atque iusticiæ ita statuit, ut in operibus siue misericordiæ, siue iusticiæ dispensandis utatur liberis hominû ministerijs, quibus, & ipsi etiam semetipsos & alios faciant, aut commendabiles, & ad participandum fructum passionis Christi aptos, aut reos, & condemnabiles, ac a passione Christi alienos. Deus, inquit Apostolus, reconciliavit nos sibi per Christum, & dedit nobis mysterium reconciliationis, ponens in nobis verbum reconciliationis, quamobrem & pro Christo legatione fungimur tanquam Christo exhortante per nos. Sic nos, inquit, existimet homo ut ministros Christi, ut dispensatores mysteriorum eius. Proinde, Ve, inquit, mihi, si non euangelizauero.

Cum igitur deus faciat fructum passionis filij sui in animas peruenire per hominum ministeria, libera scq; præparationes, consequens est in huius quæstionis solutione, spectandum esse non solum ad diuinam voluntatem, sed etiam ad diligentiam humanarum voluntatum. Proinde & apud Ezechielem prophetam, vtriq; rei indicantur, & pastores si loquuti non fuerint, & populi si audire contempserint, Ezechielis trigesimalotertio.

¶ Tertium huius partis membrum, in quo respondetur ad quæstionem.

EX His igitur colliguntur tres conclusiones ad quæstionem responsivæ. Prima conclusio.

Quod fructus emptionis, meriti, & satisfactionis gloriosæ passionis Christi perueniat in quosdam Adæ filios, in quosdam non perueniat, partim est ex electione seu voluntate diuina, partim ex libera voluntate humana.

Probat, Nam ab electione seu voluntate diuina trahitur omnis electus, ut credendo in eum, qui iustificat impium, fiat redemptionis filius. Comitatur autem, & concurret voluntas humana, quia tractus ille diuinus, tam suauis est inui

est inuitatio, ut per illum homo inuitatus veniat, Neq; vnquam venire posset, nisi venire vellet. Trahi quis potest inuitus, venire nemo potest, nisi spontaneus. Qui trahitur iam patitur, aut spontaneus, aut inuitus. Qui autem venit, etiam operatur.

Nemo ergo tractus a patre, venit ad Christum absq; propriæ voluntatis consensu, quia venire, est deo trahenti consentire. Ideo paruuli non veniunt, quia neq; consentiunt, neq; dei tractum sentire possunt. Eos tamen, quia non ex propriæ, sed ex alienæ voluntatis consensu peccatum habet, subuenitur per ministerium voluntatis alienæ sacramentum applicantis. In eis autem, qui absque sacramento sanctificantur in vtero, declarat deus, non ad humanam solum diligentiam aut industriam, sed ad suam misericordiam pertinere etiam eos qui regenerantur per humanæ voluntatis ministerium. Quemadmodum enim non ad Christi meritum, sed ad dei misericordiam spectat, quod deus ipse humano generi preparauerit eundem Christum saluatorem, Ita non ad Christi meritum, sed ad dei misericordiam pertinet, quod iste potius, quæ ille trahatur, ut vel propria voluntate credat, vel aliena voluntate regenerationem accipiat. Omnes quidem electi accipiunt gratiam per Iesum, hoc est propter ipsius meritum, sine quo omnes Adæ filij fuissent in perditionis massa derelicti, sed quod deus hos potius, quam ceteros in eadem massa perditionis constitutos, secundum æternum suum propositum dignatus est ad participandû Christi merita ita vocare, ita trahere, aut ita dirigere qualiter aptum nouerat, ut vel ad Christum venire vellent, vel propter Christi merita, sanctificantem spiritum acciperent, non pertinet ad Christi meritum, sed ad æquissimum iudicium dei volentis hoc pacto declarare suam misericordiam super electos, simul cum sua iusticia super reprobos. Atq; ita electi vocantur vasa gratiæ & misericordiæ, Reprobi autem vasa iræ & diuinæ iusticiæ. Sic Paulus Apostolus ad Ephesios primo, cum dixisset, Prædestinauit nos in adoptionem filiorum per Iesum Christum in ipsum, continuo adiecit, secundum propositum voluntatis suæ in laudem gloriæ gratiæ suæ, aperte insinuans gratiam adoptionis filiorum, qua scilicet efficiuntur filij dei in nobis factam esse per Iesum mediatorẽ, hoc est per ipsius meritum per redem

per redemptionem in sanguine ipsius. Eius vero quod est nos propter Christi meritum, habere gratiā hāc adoptionis nō habere vllum meritum, sed causam habere diuinum beneplacitum. Sic enim erat dei propositum ante mundi constitutionem, vt electi fierēt salui propter Christi meritum. Proinde & ibidem cum dixisset, nos habere redemptionē per sanguinem Christi in remissionem peccatorum, continuo adiecit, secundum diuitias gratiē eius. Quemadmodū cum dixerat prædestinatos nos esse adoptionis filios per Iesum Christum, continuo adiecit secundum propositum voluntatis suæ, & ne hoc propositum voluntatis videretur esse irrationabile, subiunxit in laudem gloriæ gratiæ suæ. Quemadmodum non ad Christi meritum pertinet, quod Christus ipse sit humano generi saluator præparatus, Ita neq̄ ad Christi meritum pertinet gratia sibi pro salute mūdi data. Ex gratia quidem gratis accepta desuper a deo patre meruit Christus vt mūdus fieret saluus, sed gratiā illam suā ex qua opera sua erant tam grandia, tamq̄ sublimia, & tam digna, vt essent meritoria salutis totius mundi nō meruit, sed gratis accepit secundum beneplacitum dei patris, mirabili quodam, & ineffabili modo facientis eum esse deum simul & hominem, qui caput constitueretur super vniuersam ecclesiam. Proinde & hoc incarnationis sacramentum pro salute mundi præparatum, ab Apostolo Paulo vocatur sacramentum voluntatis dei secundum beneplacitum eius. Gratia, inquit, Christi abundauit in nobis in omni sapientia, & prudentia, vt notum faceret nobis sacramentum voluntatis suę secundum beneplacitum eius, quod proposuit in eo in dispensatione plenitudinis temporum, instaurare omnia in Christo, quę in cœlis, & quę in terris sunt, in quo etiam & nos forte vocati sumus prædestinati secundum propositum eius, qui operatur omnia secundum consiliū voluntatis suę, vt sim⁹ in laudē gloriæ. Instauratur p̄ Christum quę in cœlis sunt, non quod angeli inde lapsi reparantur, non quod angeli in cœlo beati indignuerunt sanguine Christi, sed quia id quod inde in angelis lapsum est, ex hominibus reddatur, dum ruina lapsum angelorum ex hominibus reparatur. De his sic habet Augustinus in libro. 1. de prædestinatione sanctorum capite. 15. Sicut ergo ille v

vnus Christus prædestinatus est, vt esset caput nostrum, Ita prædestinati sum⁹, vt membra eius essemus. Humana hic merita conticescāt, quæ perierunt per Adam & regnet gratia per Iesum Christum vnicū dominū nostrum. Quisquis in capite nostro præcedentiā merita singularis illius generationis inuenerit, ipse in nobis membris præcedentiā merita multiplicatę regenerationis inquirat, Neq̄ enim retributa est Christo regeneratio, sed tributa vt alienus ab omni obligatione peccati de spiritu, & virgine nasceretur. Sic & nobis, vt ex aqua, & spiritu renasceremur non tributum est pro aliquo merito, sed gratis tributum. Et si nos ad lauacrum regenerationis fides duxit, non ideo putare debem⁹ priores nos dedisse aliquid, vt retribuere nobis regeneratio salutaris. Ille quippe nos fecit credere in Christum, qui nobis fecit, in quem credimus Christum. Ille facit in hominibus principium fidei, & perfectionem in Iesum, qui fecit nobis hominem principem fidei, & perfectorem Iesum, sic enim est appellatus in epistola ad Hebræos. Hæc Augustinus. Interrogantibus ergo vnde, & quā viā credētes in Christum habuerunt gratiam, aut remissionem peccatorum, congrue respondetur, de Christo domino propter ipsius meritum, per ipsius sanguinem, per ipsius passionem, & mortem. Vltra vero interrogantibus quā ratione, quā dignitate, quibus meritis, Christus est nobis præparatus, quibus deniq̄ meritis præ cæteris in massa perditionis derelictis sunt electi vt crederent, & credētes Christi meritum participarent. Respondeo horum non esse vllum meritum, & ideo in his aliud non habemus quod respōdeamus, nisi diuinum beneplacitum, cui⁹ eternū propositū fuit sic præparare & ordinare Christi sanguinem aut meritum ad salutem eorum, quos saluare decreuerat. Atq̄ ita gratia ex qua nos mereremur vitam æternam, est ex merito Christi donata nobis. Gratia vero ex qua Christus meruit nobis gratiam, est data Christo non propter vllum meritum, sed gratis tributa illi ab initio conceptionis suę secundum beneplacitum voluntatis diuinę. Patebunt autem hæc latius in libro de concordia liberi arbitrii & prædestinationis diuinæ. Ex Apostolica igitur doctrina manifestum est gratiam, quā sum⁹ grati deo patri, datā nobis esse propter Christi

huius meritum, secundum beneplacitum diuine voluntatis miseriter eligentis, quod vult ex massa perditionis. Verum quia multi sunt, qui per dei misericordiam semel aut iterum consequuntur sunt vel Christi gratiam, vel auxilium, quod potuissent sese ad accipiendum illam accommodare, & noluerunt perseverare, sed aut contempserunt & neglexerunt. Idcirco longe a dogmatibus fidei aberrant, longeque a vero scripturarum sensu sunt alieni, quod docet fructum passionis Christi in damnatos homines non pervenisse ex sola voluntate dei, tam fixam ac immutabilem facientis illorum voluntates, ut in alteram partem nequiverint, aut declinare, aut sese accommodare, & ita eosdem non fecisse quicquam mali, propter quod non percipiant misericordiam ipsi propositam in passione Christi. Hanc eorum sententiam esse falsam, docuimus in superioribus, demonstrantes non omnes venisse qui fuerant vocati, ut veniret. Ex Christi doctrina patet non omnes vocatos venisse ad coenam evangelii preparatam, omnibus volentibus venire ad nuptias, & manducare carnem, & bibere sanguinem Christi per fidem & charitatem in ipsum, sed vocatos quosdam repudiasse coenam istam, alios contempsisse, alios etiam persecutores extitisse, alios neglexisse, quibus propterea dicit paterfamilias, Amen dico vobis, nemo virorum illorum qui vocati sunt, gustabit coenam meam. Quod igitur talium hominum peccata non deleantur ex passione Christi, non est propter insufficientiam meriti illius, sed propter negligentiam hominum non recipientium illum, de quibus dicitur, In propria venit, & sui eum non receperunt. Ipse exhibuit, quod ad illorum hominum peccata diluenda sufficiens fuit. Verum quemadmodum ignis in commune expositus ad calefaciendum, sufficiens non agit calorem, nisi in eos, qui vel sua sponte appropinquant, vel ab aliena voluntate propinqui fiunt, Ita Christus attulit medicinam omnibus sufficientem, sed haec non operatur nisi in eos, qui vel sua sponte per fidem appropinquant illi, vel alienae voluntatis ministerio iunguntur eidem. Appropinquare autem sua sponte possunt hi soli, qui coelestis attracti suasionem dei patris inuitantur, qui cum possent aut recipere Christum, aut sese ad recipiendum illum accommodare, facti sunt damnabiles propria voluntate, quamobrem & precipua tristitia Christo fuit propter eos, quos praeviderat fore suae passionis contemptores. Christus, inquit

inquit Hieronimus, fleuit et contristatus est non timore patienda, sed propter infelicissimum Iudam, & scandalum Apostolorum, & indignationem Iudeorum. Vnde & apud Esaiam, quodammodo se frustra passum dicit in vacuum laborasse pro Iudeorum salute, qui rebelles noluerunt esse palmites, tenuerunt esse membra sub Christo capite. Proinde culpa ipsorum, est causa, quod non pervenerit in illos fructus passionis, Quid ultra debui facere vinee meae, & non feci? Haec autem universa dicunt, ut non deus, non ipse Christus, sed liberum eorum arbitrium demonstrat esse in culpa, quod in eis fructus, meritaque suae passionis & mortis non pervenerunt.

Secunda conclusio. Quidam non habent fructum passionis Christi, quia illum per fidem accipere noluerunt, alij vero non habent, quia illum semel acceptum repulerunt a se. Tertij non habent, quia merentur non accipere, de quibus ad Romanos. quos tradidit deus in reprobum sensum, quia talentis naturae bestialiter abusi. Quartij non habent, quia deus non dedit, ut accipere possent, quemadmodum parvulis quibusdam non datur fidei sacramentum & adultis, forsitan quibusdam absque propria culpa negligentiae non datur, ut audiant salutis evangelium. Primi, secundi, & tertij generis homines, non possunt pretextere ullam contra deum querimoniam, propria conscientia illos arguente, sese iusta ratione derelictos propter propriam culpam. Quartij itidem generis homines, cum videbunt se iusto dei iudicio, & propter universale peccatum, quod deus in illis non condidit, et propter peccatum propriae voluntatis factos esse damnabiles, nullum etiam defensionis pretextum poterunt invenire.

Tertia conclusio. Quis non in omnibus Adae filij propriae voluntatis culpa est causa, propter quam non pervenerit in eos fructus dominicae passionis, quia, sicut iam patuit, non in parvulis damnatis, qui propter aetatem adhuc carentes libero iudicio, neque peccare, neque credere adhuc potuerunt, neque item in eis, qui salutis evangelium non audierunt, neque audire potuerunt, non habentes a quo discerent, si qui tales sunt reperibiles, non ob id tamen est calumniandum bonitati diuinae, aut iusticiae dei, qui ex duobus reis, faciens unum soli gratiam, non facit iniuriam alteri, quem deserit in miseria, quam habet non a deo hominum genus instituyente, sed ab Adam peccante, & a deo eiusdem Adae inobedientiam vindicante.

Oēs homines in Adā erāt conditi iusticiam & gratiam ac cepturi, si nemo impedimentum seu obicem gratiæ peccando præstitisset. Atq; ita in omni homine culpa, est causa propter quam quisq; iam absq; Christo caret gratia, quia videlicet vel eam in primis parentibus abiecit, & postea non illam accepit, vel semel propter meritum Christi acceptam reiecit, vel dei auxilio adiutus ad illam per sanguinem Christi accipiendam, non sese accommodauit.

¶ *Sequitur huius libri tractatus quintus, in quo sciscitatur, Vtrum cuilibet homini in hac mortali uita sufficiens adsit auxilium, quo adiutus, ualeat sese facere participem fructuum passionis Christi.*

IN Superiori tractatu hæcenus utcuq; demonstrauius, cur fructus passionis Christi perueniat in quosdam Adæ filios, in quosdam non perueniat. Et quia plena illius quæstionis resolutio magna ex parte pendet ex eo, an cuilibet filio Adæ sufficiens adsit auxilium, quo ualeat ad iusticiam peruenire. Ideo ut quæ diximus videantur faciliora, iam ad intelligendum hac in re scripturas multas, restat fustus ac generalius discutere, an diuina misericordia cuilibet homini quantumuis impio in uita hac sufficienter adsit, ut ualeat credere, vere poenitere, & per Christi meritum a peccatis resurgere. Pro utraq; parte huius quæstionis ex scripturis possunt consingi argumenta.

Argumentum primum. Tota scriptura plena est testimonijs aperte docentibus, deum iratum derelinquere peccatores quosdam, & dimittere eos abire secundum sua ipsorum desideria, eoq; vel crebro admoniti, obedire & reuerſi contempserunt, vel multipliciter peccando culpam auxerunt. Non audiuit populus uocem meam, inquit propheta, & dimisi eos secundum desideria cordium eorum, ibunt in adinuentiõibus suis. Item Saluator ad Iudæos, Auferetur a uobis regnum dei, & dabitur genti facienti fructum eius, Mat. 21. Item Mat. 19. Hierusalem, Hierusalem, quoties uolui congregare te, quemadmodum gallina congregat pullos sub alas, & noluit. Ecce relinquetur uobis domus ustra deserta. Item, gentes quia deum, quem ex creaturis cognouerunt

uerunt non sicut deum glorificauerunt, dimisse sunt ire in desideria cordium suorum. Item in Actibus Apostolorum, capite. 14. Paulus & Barnabas in Listris uerbum prædicantes, dum miraculo facto in nomine Iesu honorarentur a populo tanquam dñi, & sacrificio parato ad sibi immolandum, dixerunt, Viri quid hæc facitis: nos mortales sumus similes uobis, annunciantes uobis ab his uanis conuerti ad deum uiuum, qui fecit cælum & terram, mare & omnia quæ in eis sunt, qui in præteritis generationibus dimisit omnes gentes ingredi in uias suas, derelinquit ergo deus & dimittit abire homines. Cum autem dicimus deum derelinquere peccatores, & deserere eos, & dimittere eos secundum desideria cordium suorum, significamus dominum deum discedere ab illis, & ita dimittere illos destitutos sua gratia in solis nature talentis. Ergo uel non cuilibet peccatori in hac uita sufficiens adest facultas perueniendi ad participandum fructum passionis Christi, uel si adsit, poterit quis ex nature talentis ad Christum peruenire, & a peccato resurgere, qua positione admissa consurgit hæresis Pelagiana.

Secundum argumentum. Deus in scripturis legitur non solum peccatores deserere, sed & ipsis subtrahere gratuita suæ misericordię auxilia quibus multipliciter erant communiti, quemadmodum ipse dicit in Esaia ad populum Israhel sub nomine uineę, quę expectata fuerat, ut faceret uas, & fecit labruscas. Quid est, inquit, quod ultra debui facere uineę meę, & non feci, an expectaui, ut faceret uas & fecit labruscas. Auferã ergo ab ea sepem & erit in direptionem, diruam maceriam eius & erit in conculcationẽ, & nubibus mandabo desuper ne pluant imbrem super illã, Cuncta, inquit Hieronymus, quæ hic dicuntur de uinea studiose a deo extracta seu munita sepe, id est, angelorum custodia, ut faceret uas, possunt ad statum referri animę humanę quę a deo plantata non uas, sed labruscas attulit. Proinde primum ab illa abstulit sepem, id est, angelorum custodiam, & tradidit eam bestijs, id est, dæmonijs, et mandauit nubibus, id est, Apostolis euangelizantibus, qui pluunt a quas doctrinæ diuinæ, ne pluant super eam imbrem. Videtur ergo deus abstulisse a Iudæorum populo omnem suum auxilium, eo quod saluatorem suum contempsit, prophetaq;

390 IOAN. DRIEDONIS DE CAPTIVITATE ET
phetasq; & Apostolos ad se missos occiderit. Item ad quos-
dam deus iratus sic loquitur, Recessit a te zelus meus, non
irascar tibi ampli⁹. Deinde p Salomonē in prouerbijis. Vo-
caui, inquit deus, & renuistis, despexistis omne cōsiliū, ego
quoq; in interitu vestro ridebo. Et alibi volui mundare
te, & noluisti, volui congregare te & noluisti. Ecce, relin-
quetur domus vestra deserta. Homo autem peccator sic de-
stitit⁹ oīs gratiē auxilio, suis naturē viribus derelictus, nō
potest resurgere, quia ecclesiastica traditiōe definitū est oēs
homines per prauaricationem Adā in foueam peccati la-
psos, naturalē perdidisse innocentia, & neminē de profun-
do illius posse resurgere, nisi quem gratia dei miserentis ex-
rexit. Præterea in scripturis sacris deus legitur non mo-
do relinquere, aut deserere peccatores nonnullos, ab eisdeq;
subtrahere suæ gratiæ auxiliā, sed & impellere eos in erro-
rem, & excœcare eos, indurare, ac tradere in reprobū sen-
sū, quemadmodum plane docent scripturę recitatę in
superiore argumento. Tradidit illos deus in reprobū sen-
sū. Dices fortassis huiuscemodi scripturas interpretatio-
ne indigere, & deum excœcare, & indurare non immitten-
do seu ingerendo cœcitatē cordis, seu duritiā, sed deserē-
do solum, & subtrahendo auxiliā misericordię ab his, quos
videt inemendabiles, & suę gratię donis fore abusores, quę
admodum rex aufert equos, & arma militis, qui ex illis
nihil præstat utilitatis, sic abstulit prædicationem euange-
lij a populo Iudeorum tradens eam gentibus, facientibus
fructum eius. Sed hæc solutio non videtur euacuare diffi-
cultatis nodum. Nam tamen indurare, sit nolle misereri,
seu auxiliū conuersionis aut negare, aut subtrahere. Ni-
hilominus tamen consequens videtur peccatoribus sic in-
duratis seu derelictis non adesse sufficiens auxiliū ad
resurgendum a peccato. Præterea contra hanc solutionem
videtur esse Augustinus contra Iulianum hæreticum,
præsumentem tali solutiōe sese defendere, quem & propte-
rea reprehendit ipse libro. 5. capite. 3. Contra eundem Iulia-
num aperte docens quod deus tradat hominem in desi-
deria peccandi, non solum deserendo, sed etiam per poten-
tiā impellendo. Idem in li. de gratia & libero arbitrio capi-
tulo. 21. probat multis scripturę sacre testimonijs, do-
cens

REDEMPTIONE GENERIS HVMA. LIB. VNVS. 391
gens deum ipsum immittere homini errorem, & deceptio-
nem, ac indurationem, apud Ezechielem, inquit deus, pro-
pheta si errauerit, & locutus fuerit verbum ego dominus
decepi prophetam illum, Ezechielis. 14. Item David
in libro psalmodum, Cōuertit deus corda eorum, vt odiēt
populum eius, & dolum facerent in seruos eius. Et alibi,
Suscitauit dominus super Iorā spiritum Philistin, & A-
rabum. Et ad Thessalonicēses de quibusdam dicit Apосто-
l⁹, Mittet illis deus operationū erroris, vt credant menda-
cio. Rursum in Esaia dicunt deo, quare nos errare fecisti de-
semitis domine, & indurasti cor nostrū: ne timeremus ter-
Domini fuit sententia, vt indurarentur corda eorum &
non mererentur vllam clementiam. Item primi Regū. 2.
de filijs Heli correptis, Non audierunt vocem patris sui, quia
dominus voluit occidere illos. Item in Exodo, Ego inquit
deus, indurabo cor Pharaonis, & in Deutero. 29. Propheta
Moyse in spiritu super populum Israhel maledictionem
imprecatur, si nolueris audire vocem domini dei tui, percus-
tiat, inquit, te dominus cœcitate, & amentia, ac furore mē-
tis, & palpes in meridie sicut cœcus solet palpare in tene-
bris, & non dirigas vias tuas. Itē quar. Reg. 5. orat, Percu-
te obsecro gētem hęc cœcitate. Deinde Christi in. 58. psal-
patrē suū orat cōtra Iudæos, Effūde sup eos irā tuā, & furor
irę tuę cōprehēdat eos. Appone iniquitatē sup iniquitatē eo-
rū, & nō intrēt in iustitiā tuā, deleant de libro viuentiū, &
cū iustis nō scribant. Et apud Esaia ca. 5. Ipse de⁹ quasi im-
pperādo loq̄ ad populū, Audite, inqt, auditu, & nolite in-
telligere, videte visu, & nolite cognoscere. Mox inducitur p
pheta loquēs ad dominū, orando & precando. Excoeca cor
populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius clauda.
Et cām cur id optat expressit, addēs, ne forte videat oculis, et
aurib⁹ audiat, corde intelligat, et cōuertat & sanet. De⁹ autē
si tradit ī reprobū sensū, si excœcat, idurat, nō solū deserēdo,
sed visū destruendo, si decipit, si seducit, si opationē erroris
mittit, vt credamus mēdacio, si facit declinare semitas nras
a via sua, si cōuertit cor populi peccatoris ad odiū cōtra ius-
tos, et ad dolū faciendū, si suscitāt volūtates tyrānorū ad ter-
ras iniuste deuastādas, si decreto suo et sententiā definit, vt
idurent corda eorū. Christi⁹ itē si orās p̄m optat oculos ipsi-
orū Iudeorū obscurari, & iniquitatē apponi, corda eorū excoeca-
ri, aures

aures aggravari ad eum finem, ne populus conuertatur & saluus fiat, quemadmodum ait, ne forte conuertentur & sanentur. Consequens videtur deum non sufficienter iuuare omnem peccatorem in hac vita, vt valeat fructuum passionis Christi particeps fieri, & a peccato resurgere. Et in confirmationem huius rationis videntur scripturæ euangelicæ et Apostolicæ, quæ dictas veteris testamenti scripturas interpretantur, ex illis declarantes impotentiam seu impossibilitatem credendi, Ioan. 12. Cum tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum, vt sermo Esaiæ impleteretur, Domine quis credidit auditui nostro. Si propterea non crediderunt, vt sermo Esaiæ impleteretur, qui dictus erat de eorum excœcatione, & necessum erat sermonem Esaiæ impleri, necessum videtur fuisse eos non credidisse, quemadmodum & Euangelista mox sequutus indicasse videtur, Propterea, inquit, non poterant credere, quia dixit Esaias, Excœcauit oculos eorum, & indurauit corda eorū, vt non videant oculis, ne conuertantur, vt sanem eos. Ex hac declaratione euangelicæ Ioannis, videtur consequens esse deum excœcasse oculos Iudeorum ad eum finem, vt non possent credere, qui alias non excœcati credere potuissent. Cœcus in corpore etiā si velit videre, non potest videre. Cum igitur Iudei spiritualiter fuerint excœcati, consequens videtur eos non potuisse credere, etiā si voluissent. Amplius & saluator doctrinam salutis parabolis tegit, & inuoluit, ne intelligant, ne conuertantur, & sanentur. Apud Mat. discipulis interrogantibus Iesum, cur Iudæis in parabolis loqueretur. Respondit, Vobis est datum nosse misterium regni dei, illis autem non est datum. Et Mar. 4. Illis autem qui foris sunt in parabolis oia fiunt, vt videtes videant, & non intelligat. Vnde & ait, Gratias ago tibi pater, quia abscondisti hæc a sapientibus & prudentibus. Eandem scripturam tractans Apost. ad Ro. 11. Electio consequuta est gratiam, cæteri vero sunt excœcati, sicut scriptum est, Dedit illis deus spiritum compunctionis, oculos vt non videant, aures vt non audiant vsq; in hodiernum diem. Et Dauid dixit, Fiat mensa eorū corā ipsis in laqueum & in captionem, & in scandalum, & in retributionem. Obscurentur oculi eorum ne videant, & dorsa eorum incurua. Et ne forte has difficultates velis euadere & dice-

re, quod deus hæc omnia facit iratus, & propter peccata ad hæc faciendum prouocatus, & ita solum facit his, qui digni sunt, & meruerunt hæc pati. Hæc si statuerimus, consequens erit saltem impijs sic enormitate scelerum excœcatis, induratis, & derelictis deesse sufficiens auxilium, quo valeant respiscere, credere, & conuerti. Postremum videtur argumentum corroborari. Inter audientes euangelium, alij credunt, alij non credunt, sed his qui credunt largitur auxilium vt credant, his autem qui non credunt non largitur auxilium vt credant. Nam Augustinus multis in locis, & præsertim in libro de prædestinatione sanctorum refert causam huius discriminis, seu diuersitatis, non ad diuersitatem humanarum voluntatum, tamen vt illi credant, quia credere volunt, isti vero non credant, quia credere nolunt, sed ad diuinam voluntatem. Credunt, inquit illi, quia in illis præparatur voluntas a domino. Isti non credunt, quia in istis, non præparatur voluntas a domino. Inter audientes igitur euangelium prædicari, qui non credunt non videntur habere sufficiens auxilium quo possint credere, cum sine præparatione a deo cœlitus missa nemo valeat credere aut saluus esse.

Deinde supra hoc est tertium argumentum. Deus quosdam homines ab æterno odit, despicit, & reprobat non solum quia vel opera mala, vel iniquitatem in illis odit, sed & odit antequam aliquid mali agant, non quod aliqua opera mala in illis præuidet futura, sed quia vult eos malos induratos, & despectos derelinquere, quemadmodum declarare videtur Paul. apostolus ad Romanos nono de Esau, qui antequam esset natus, aut aliquid mali egisset odio habitus est, ratione cuius tandem ad hoc deuenit Pau, vt diceret, Cuius vult miseretur, & quem vult indurat. An non habet potestatem sigulus luti, etiam ex massa facere aliud vas in honorem, aliud vero in contumeliam? Huiusmodi autem hominibus sic ab æterno despectis, odioque habitis, non præstat auxilium sufficiens, quo valeant aut vitare peccata, aut surgere, & iustificari, & salutem assequi præsertim cum de illis dicat scriptura. Considera opera dei quod nemo potest corrigere quem ipse despexit.

Quartum argumentum.

Nemo potest sine fide a peccato aut resurgere aut iustificari. Gratis enim, vt docet Apostolus, iustificamur ex fide.

de. Item sine fide inquit Apostolus, impossibile est placere deo. Sed multi fuerunt & fortassis adhuc sunt gentiles, qui non semper habent auxilium sibi paratum, quo valeant habere fidem, quemadmodum docet Augustinus in li. de natura & gratia, ca. 4. Iuste, inquit, damnant etiam hi qui audire Christi fidem non potuerunt, non habentes a quo discerent. Eandem sententiam approbat capite .s. Hic iam si dixeris, Omnes homines habere lumem rationis internę, quo valeant ad fidem sese pręparare iam videbitur approbari, heresis Pelagiana, ponens initium conuersionis, & bonę uoluntatis esse ex nobis, contradicetq; tibi Paulus apostolus dicens, fidem esse dei donum, non ex operibus. Vnde & Augustin⁹ dicit tempore suo fuisse quosdam, qui euangelium Christi nec audierunt nec audire potuerunt. Et in epistola ad Hestium dicit Euangelium Christi tunc nondum in toto orbe esse prędicatum. Hieronymus insuper dicit uerbum hoc saluatoris, Oportet euangelium regni in toto orbe prędicari, non per Apostolos, sed per illorum successores completum esse, & forte complendum. Si non omnes habent auxilium sufficiens, quo valeant credere, utpote qui non potuerunt audire suę salutis uiam, non habentes a quo discerent, consequi uidetur non omnes habere paratum sibi auxilium, quo valeant a peccatis resurgere, & iustificari.

Quintum argumentum. Creatio spiritalis ad uitam gratię maioris opus est, magisque miraculosum, q̄ creatio corporalis ad uitam nature. Insuper & resurrectio animę a peccato, est opus magis magnificum, quam resurrectio corporis a morte, quemadmodum testatur Augu. tractans uerbum Christi, Ioan. 14. Maiora horum faciet, maior ingratum opus ex impio facere iustum q̄ creare cœlum, & terram, sed in creatione, & resurrectione corporum, opus sit a deo solo neq; iuuat uilla creatura ad faciendū huiuscemodi opa. Ergo neq; liberum arbitrium iuuat in sui iustificatiōe & spiritali resurrectione. Si non iuuat non habet ullum auxilium, quo ualeat a morte peccati resurgere, Si creatio corporis que resuscitatio sit in momento & in ictu oculi a solo deo operante, uidetur & iustificatio fieri subito operante solo deo.

Ad partem affirmatiuam sunt itidem .s. argumenta, que assumunt testimonia scripturę, que uidentur contraria scripturis supius allegatis, ex quibus consequens uidetur cuilibet homini esse sufficiens auxilium

auxilium, quod ualeat sese participem meritorum Christi facere, atque ita a peccato resurgere. Primum argumentum. Tota scriptura respta est scripturis docentibus, deum neque derelinquere, neque tradere obliuioni ullum hominem in hac uita. Ego, inquit, non derelinquere te, neque derelinquere, numquid in eternum repellet deus: numquid obliuiscetur miseri deus? Numquid continebit in ira misericordias suas: aut in finem misericordiam suam abscedet. Hoc & per Esaiam dixit, non in eternum vindex in uobis ero, neque in omne tempus irascar uobis, Esaię .s. Misericordia domini plena est terra, uniuersę uia domini sunt misericordia, & ueritas, & miserationes domini sunt super omnia opera eius, in eternum misericordia eius. Si terra est plena domini misericordia, & uniuersę uia, quibus deus uisitans gubernat humanum genus, sit misericordia & iustitia, & misericordia sit super omnia opera illius, consequi uideatur super omnem hominem, quantumuis impium, in hac uita expasas esse, manus misericordię diuine, non essent autem omnibus manus diuine misericordię expasę, si ullis peccantibus nosset misereri. Et uide an ne hanc clementiam dei super peccatis condonandis expresserit scriptura. Deus suauis, mitis, & multus ad ignoscendum, & Iohelis. 2. Conuertimini ad dominum deum uestrum, quia benignus, misericors, & patiens, & multum clemens, prestabilis super malitia.

Secundum argumentum sumens scripturas, que uidentur contrariari scripturis in secundo argumento pro opposita parte assumptis. In scripturis sacris, & doctrinis ecclesiasticorum patrum, deus ipse legitur, æqualiter omnibus fauere, æqualiter esse presens omnium hominum mentibus. Æqualiter, inquit scriptura, est illi cura de omnibus, Sapientię .5. & Sapientię .13. Pusillum & magnum ipse fecit, cui est cura de omnibus, Item ipse solem suum facit oriri super bonos & malos, pluit super iustos & iniustos. Deus lumen gratię suę non solum non subtrahit, non solum non excoecat, sed & multipliciter adiuuat, & compellit, ut respiciant & conuertantur, secundum scripturas quantum in se est omnibus adest, gratię suę lumen omnium offerens oculis. Erat lux uera, quę illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum, sed lux in tenebris, id est, peccatoribus lucebat, inquit Ioann. & tenebrę eum non comprehenderunt. Super quo dicunt ecclesiastici patres, & presertim Augu-

stinus. Omnium oculis præfens est sol, sed multorum hominum oculi absentes sunt a sole. Non dominus qui cæcos illuminat, sed peccatum excoecat, dicente scriptura, Excoecavit eos malitia eorum. Unde solent sacræ theologiæ interpretes dicere, Deus quantum in se est, omnes illuminat, sed mundus, id est, homines diligentes mundum, qui & tenebræ appellantur, eum non cognoverunt. Rationem autem cur eum tenebræ non comprehenderunt, assignat scriptura, quia oculos suos clausurunt ne videant lumen, oculos suos statuerunt declinare in terram, ne videant solem. Et alibi ipsi rebelles sunt lumini, dixerunt deo, Recede a nobis, scientiam viarum tuarum nolumus. Nos, inquit Augustinus, facimus nos tenebras, cessamus esse tenebræ apientes mentis nostræ oculos, efficiamur lux in domino, & mox illuminabimur ab illo. Ex his consequi videtur omnes tenebras, seu peccatores non excoecari seu indurari unquam a deo, sed potius ex viribus liberi arbitrii habere sufficiens auxilium, quo resipiscant, & lumen gratiæ percipiant, si velint oculos suorum mentium aperire, & ad solem convertere, ad percipiendum lumen gratiæ sese accommodare. Præterea deus in scripturis ab omni homine viatore exigit, ut redeat ad cor, ut quærat deum & resipiscat, auertat se ab iniusticia, & faciat iusticiam, & convertatur ad dominum, accedat ad illum & illuminetur. Videtur ergo omnis homo, quantilibet criminibus irretitus, habere sufficiens auxilium, quo valeat hæc facere, alioquin frustra videret deus ista exigere ab hominibus, qui non possent hæc facere. Propositio antecedens patet ex scriptura. Querite dominum dum inveniri potest, inuocate eum dum prope est, Derelinquat impius vitam suam, et iniustus cogitationes suas, & convertatur ad dominum, & miserabitur eius, qui fecit eum, qui multus est ad ignoscendum, Si convertaris ad me, ego convertar ad te, Querite & inuenietis, omnis qui quærit inuenit. Et vide an ne totum caput .18. Ezechielis ostendat hæc esse sita in voluntate iustorum hominum. Præterea deus in scripturis sacræ prædicatur autor salutis, & velle omnes homines saluos fieri. Deus non ster deus saluos faciendi, inquit propheta. Augustinus autem quis in quibusdam suis scriptis, & signanter in Enchiridio cap. 103, & in de correptione & gratia, 14. definit

at sentē

at sententiam illam Apostoli intelligendam non pro singulis indiuiduis hominum, sed aut pro omni genere, qui sunt prædestinati ad vitam, quos deus vult saluos fieri, ex regibus & nobilibus, ex diuitibus & pauperibus, ex doctis & indoctis, aut pro singulis qui saluantur, ac si omnes qui saluantur, deus velit saluos fieri, hoc est, tamquam nullus fiat saluus, nisi quæ diuina voluntas ad hoc prædestinauit ut saluus fieret, quemadmodum secundum usum loquendi, dicimus, per hanc ianuam omnes intrant domum istam. Ipse tamen Augustinus ibidem non vetat eiusdem Apostolicæ doctrinæ aliam dare interpretationem, modo ex illa interpretatione non cogamur dicere deum secundum suum beneplacitum aliquid voluisse fieri, quod non sit factum. Proinde & Ambrosius Hieronymus cæteri que sacræ theologiæ probatissimi interpretes, etiam eiusdem scripturæ aliam dederunt interpretationem.

Si deus omnipotens, inquit Ambrosius, vult omnes homines saluos fieri, cur ergo non impletur illius voluntas? Soluit. Omnis scriptura, inquit Petrus, interpretatione indiget, sic & in hac loquutione conditio latet. Vult enim omnes homines saluos fieri, sed si accedant ad eum, non sic vult ut nolentes saluentur, sed vult eos saluari, si & ipsi velint. Nam utique qui legem omnibus dedit, nullum excipit a salute. Medicus idcirco posuit se in publico, ut ostendat se velle omnes sanare, si tamen ab ægris requiratur, vera animi salus, non nisi volenti datur. Vera salus est voluntarie obedire, confitere, ac sacrificare deo in sæcula sæculorum, laudare illum hilari & spontanea voluntate. Insuper quod deus non obtundat vllum peccatorem, sed paratus sit adiuuare singulos, quamdiu hic viuunt, videtur scriptura docuisse nos in duabus similitudinibus, quas videmus in rebus prophetanibus. Prima est de muliere, quæ suæ pietatis viscera non claudit unquam a filio vteri sui. Secunda est de muliere adultera, quæ tametsi a viro suo fuerit absque spe veniæ repudiata, deus tamen paratus est omnem animam peccatricem suscipere in gratiam. Priorem similitudinem habes apud Esaiam capite. 49. ubi populus lamentabili querimonia deplorans se esse desertum, dicens, Dereliquit me deus, & oblitus est mei. Responsum habet, Nunquid mulier potest obliuisci infantem suum, ut non misereatur filio sui vteri? & si illa oblita

398 IOAN. DRIEDONIS DE CAPTIVITATE ET
oblita fuerit, ego non obliuiscar tui.

Non videtur hic quod contra posset afferri, quia propheta hic non modo non verbis imperatiui modi utitur, verum & quidem asserendo loquitur, Ego, inquit, non obliuiscar tui, naturali vtens similitudine ostendit, Sion non esse vnquam auxilio dei destituendam, quemadmodum fieri non potest, vt mater non fleatur misericordia super filio suo, plus aliquid dicant si illa fuerit oblita, vincens maternę pietatis iura. Alteram similitudinem habes apud Hieremiam, capite tertio. Vulgo, inquit propheta, dicitur, Si dimiserit vir vxorem suam, & recedens ab eo duxerit alterum virum, nunquid reuertetur ad eam vltra? Tu autem fornicata es cum amatoribus multis, tamen reuertere ad me, dicit dominus, & ego suscipiam te.

Ex huiuscemodi similitudine videtur nobis ostendi, quod deus semper sit paratus recipere in gratiam omnem animam quantumuis impiam, si reuertatur ad illum.

Amplius autem deus multo magis curam gerit animarum quam corporum. Si ergo solem suum corporalem facit oriri super iustos & iniustos, si pluit super bonos & malos, multo magis videtur semina fidei, & pluuiam salutaris doctrinę super impios & iniustos etiam dispergere. Sic Basilii, Chrysostomi, Hieronymus, ceterique patres docent neminem sine dei notitia, & amore nasci. Basilii in Relat. capitulo septimo. Omnium mandatorum quę sunt a deo, virtutes in nobis ipsis insitas gerimus, quod & in charitate, inquit, verum esse reperimus. Vnusquisque in seipso sumit iudicium nullo docente eos esse diligendos, qui beneficię aliquid contulerunt. Quare ergo non deum, quem tanta cognoscimus nobis attulisse beneficia, non diligemus? Vnde & Apostolus ad Romanos, reprehendit gentiles ob id, quod deum, quem naturali industria cognouerunt, non sicut deum coluerunt. Deinde Hieronymus tractans illud ad Galatas primo, Segregauit me ex vtero matris meę, & vocauit per gratiam suam.

Probat hoc ipsum ex verbo euangelij, Medius vestrum stetit, quem vos nescitis, ita concludens, Naturaliter, inquit, omnibus dei inesse noticiam, nec quemquam sine Christo nasci, & vnumquemque habere in se sapientię & iusticię,

relig

RÉDEMPTIONE GENERIS HVMA. LIB. VNVS. 399

reliquarumque virtutum semina. Pręterea deus est ipsa lux, est fons, est plenitudo lucis, iusticię regula, & ipsa iusticia, ipsa veritas & vita, sed lux non potest obscurare quicquam. Rursus ipsa vita, iusticia, & veritas non potest facere mortem aut iniusticiam, neque errare, fallere, aut decipere quemquam. Quod & videtur ex scripturis manifestum, quibus significatur deum diligere veritatem, iusticiam, & odio habere omnem impietatem & mendacium.

Tertium argumentum,

Sumens testimonia, quę videntur contraria his, quę in tertio argumento sumpta sunt, pro parte quęstionis negatiua. Deus, Sapientię decimo, legitur omnes homines diligere, & nihil eorum odio habere quę fecerit, parcere omnibus. O quam bonus & suauis est spiritus tuus in omnibus. Dicitur insuper stare ante ostium cordis, & pulsare. Videtur ergo non deesse vnquā vlli homini auxilium, quo valeat fieri saluus.

Pręterea si non omnes possent semper, ex acceptis a deo viribus, oculos aperire, redire ad salutem, & conuertere cor suum, cur ergo omnes in scripturis hortatur, cur monet omnes homines ne claudant oculos, ne obdurent corda sua, hortatur omnes, vt veniant ad aquas, vt ad cor redeant, vt oculos aperiant, vt videant, audiant, & conuertantur. Ego sto, inquit, ante ostium, & pulso, si quis mihi aperuerit ianuam introibo ad illum. Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra, inquit propheta. Aperi mihi soror mea, dilata os tuum, & implebo illud. Ipse qua ratione intelligitur inducere & respicere, qui hortatur & monet omnes peccatores. Et vide an ne scripturę explicauerint huiuscemodi diuine clementię beneficia vniuersaliter esse dispersa super oem hominem peccatorem. In Ezechiele dicit dominus, Nolo mortem peccatoris, sed magis vt conuertatur & viuat. Ecce volütatis domini est omnes saluos fieri. Deus inquit Apostolus Paulus, vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Et Petrus Apostolus, Patienter deus agit propter vos, nolens aliquos, inquit, perire, sed omnes ad poenitentiam reuerti.

Quartum

Quartum argumentum. Omnes gentes impij & idololatræ quamvis sine fide deo placere nō possunt, habēt tamen aliquid, quo possunt assurgere ad id, quo placeant deo, & ostium cordis aperire, quærere, pulsare, & pulsando impetrare fidem, qua iustificentur. Habent nempe lumen rationis internæ, quo & naturaliter cognoscunt deū qui intus pulsat semper. Nulla est anima quantumvis puerfa, inquit Augustin⁹, in cuius conscientia non loquatur deus, quemadmodum testatur Paulus in actis. Deus quīs præteritis sæculis dimiserit omnes gentes ingredi vias suas, non tamen sine testimonio sui reliquit illos. Proinde & iuxta eundem Apostolum, deum agnitum non colentes omnes facti sunt inexcusabiles, & ob huiuscemodi mala merita traditi sunt in passiones ignominia, vt faciant ea quæ non conueniunt, & quamvis sic tradantur, manet tñ in homine peccatore naturale lumen synterefsis semper illustre, Semper habet impius scientiam decernēdi inter sanctum & profanum, inter licitum & illicitum. Quemadmodum dicit Apostolus, gentes legem non habentes, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt. Per hanc naturalem legē, inquit Hieronym⁹, Caïm homicida peccatum suum cognouit, Pharao stimulat⁹ lege naturæ anteq̃ lex daretur, sua crimina confiteur, dicens, Iustus dominus, ego autem & populus meus impius. Gentes igitur quamvis sine fide deo placere non possunt, videntur tamen habere auxiliū sufficiens, quo si vellent vt̃ recte ad fidem qua placerent deo ascenderent, quemadmodum videtur accidisse in Cornelio Centurione. Et vide an ne hanc sententiā passim docuerint ecclesiastici patres, Augustinus. 3. de libero arbitrio. Ante meritū boni operis non parum est accepisse naturale iudiciū, quo mens ipsa sapientiā præponat errori, & quietem difficultati, vt ad sapientiā non nascendo, sed studendo perueniat, quod si agere noluerit, peccati reatenebitur, tanq̃ non bene vsa sit ea facultate, quam accepit. Videtur ergo quod homo quamvis non ex natiuitate fidem, sapientiā, & iustitiā obtineat tamē ex studio, & bono vsu naturalium possit ad huiuscemodi bona peruenire. Vnde Ambrosius, nulli pereuntiu excusatio suppetit de abnegato lumine veritatis, quoniam siue occulte, siue

mani

manifeste Christus, vt ait Apostolus, est saluator omnium hominum, & maxime fidelium. Et idipsum videtur significasse in euangelio saluator, distribuens numerum talentorum gratiæ secundum propriam vnus cuiusq̃ virtutem, id est, secundum naturalem vnus cuiusq̃ capacitatem, seu iuxta vasculorum accipientium mensuram. Sic tradiderūt probatissimi sacre theologiæ magistri, Homini facienti quantum in se est adest deus, illustrans illum super his, quæ sunt illi ad salutem necessaria. Diuus Thomas innitens veterum patrum sententijs in libro de veritate, articulo. 11. in solutione ad secundum argumentum. Quamvis non sit in potestate nostra cognoscere ea quæ sunt fidei ex nobismetipsis, nobis tamen, si fecerimus quod in nobis est, nō deficiet deus in eo quod est saluti necessarium, Cuilibet enim prouidet deus de necessarijs ad salutem, modo ex parte hominis nō ponatur impedimētum. Si quis in syluis nutritur, sequens ductum naturalis rationis internæ cum fuga mali & appetitu boni, certissime tenendum est, quod deus per internam inspirationem reuelaret ea, quæ ad salutem sunt necessaria, vel prædicatorem mitteret, sicut Cornelio Centurioni misit Petrum. Eandem sententiā tenet Altifidorensis, & Gerson Parisiensis. Itē nisi homini, qui totū facit quod in se est, dominus daret fidem, non deputaret homini in reatum non habere, quia nemini deputatur in culpam, si aut non faciat, aut non habeat quod nec facere nec habere potest. Quemadmodum ait Augustinus tertio de libero arbitrio, nō habere iustitiā, aut sapientiā nō deputatur animæ in reatum, si nondum vt hæc possit accepit.

Quintum argumentum assumens sententias contrarias his, quæ assumptæ sunt, in argumēto quinto pro alia parte. In creatione is qui creatur, deo creanti non cooperat. In iustificatione autem impij, is qui iustificatur vna cum deo iustificante, aliquid etiam operatur, dicente Augustino. Qui creauit te sine te, non iustificabit te sine te. Vnde ex superioribus patet in iustificatione impij oportere esse motum liberi arbitrii credentis, & de peccato suo penitentis. Deus quamvis plenissime dominetur voluntatibus omnium hominum etiam impiorum, possitq̃ subito mutare eorum voluntates de malo in bonum, non aufert tamen

Ff i a crea

a creatis hominum voluntatibus communem & naturalem agendi potestatem. Quis ergo in quibusdam hominibus quasi miraculose conuersis creatio ad vitam spiritualem similis sit creationi corporali ad vitam naturalem, sicut accessisse videtur in conuersione Pauli apostoli, quem de cruore & sanguini humano tum inhiantem subito mutauit, tamen non inde sequitur etiam homines sic subito conuersos non habuisse facultatem, qua poterant sese conuerrere, & suas mutare voluntates. Vnde Augustinus posse habere gratiam, posse habere fidem natura est hominum, quemadmodum & omnes naturales affectus, quos producit causa creata, in hoc mundo solus deus potest creare, non operante causa creata. Ipse tamen secundum ordinem suae sapientiae dignatur ordinare, & suauiter omnia gubernare, volens homines habere sibi co-operatores. Nam & hac ratione Christus, quamuis sua omnipotentia poterat subito conuerrere Iudeorum corda, & inspirare illis suae diuinitatis fidem, auxilia tamen praestare voluit, utpote scripturas, signa, & supra mundi causas miracula, quibus illorum corda redderet attenta & praeparata, ut ex rationibus miraculorum supra naturalem causam factis sua sponte mouerent semet ipsos ad credendum ea, quae sunt supra humanam rationis indaginem, ut fide quadam ex sensibilibus signis acquisita, tanquam praeparatione acciperent spiritum fidei iustificantis. Vnde nec sine rationum apparentia tam gratia in Christo mysteria permitissent credere, quemadmodum ipse ait, Si non facio opera patris mei, nolite credere mihi. Ob id etiam deus peccantes homines non mox indurat, non mox damnat, sed pro sua misericordia expectat illos ad poenitentiam, propterea expectat vos deus, ut misereatur vestri. Vnde & hac ratione videtur deus in scriptura passim admonere impios & peccatores ut quiescant malefacere, ut credant, timeant, discant benefacere, querant, orent, ut iustitiam a deo impetrare valeant. Videtur igitur omnis impius, quantilibet

criminiibus fuerit irretitus secundum vim naturae lumenque rationis interne habere auxilium sufficiens, quo valeat credere & a peccatis resurgere.

Secundum

¶ Secundum huius tractatus capitulum.

PRO absolute quaestione sciendum omnia de redemptione humani generis mysteria, & de auxilijs gratuitis, libertateque & captiuitate arbitrij pedere ex seiuicem sibique coherere. Et ideo ad haec planius intelligenda oportet recolere ac meminisse superiorum. In resolutione itaque quaestionis huius, commodissime initium sumpsero ab his, quae superius sunt demonstrata, quibus diligenter consideratis, ingenia etiam crassiora, minusque capacia ducantur, non solummodo in verissimum huius quaestionis intellectum, sed & in affectum debitae humiliationis & timoris, sub deo iusto omnium iudice. In primis igitur obseruandum est diligenter, ne in huius materiae resolutione faueamus heresi Pelagianorum, docentium legem naturae omnibus insitam esse, primam dei gratiam, per quam quisque iuuatur sufficenter, ut valeat fieri saluus, & ita omnibus hominibus naturaliter aliquid esse insitum, quo possunt absque alia dei gratia per passionem Christi sine peccato esse iuste & recte viuere, & quo, si velint, possunt se facere dignos, qui iustificentur. Deinde obseruandum est ne, quemadmodum Cassianus, cuius & in superiori tractatu meminimus, geminam distinguamus hominum peccatorum conuersionem, unam videlicet eorum, qui sua sponte per solas vires liberi arbitrij hoc faciunt, quod alij sine gratia non faciunt, & hanc esse conuersionem naturalem eorum, quorum in scripturis deus legitur esse susceptor, qui per seipsos sola sua sponte venientes, praestant ex seipsis bonae voluntatis initia, quemadmodum inquit esse in Zachari fide & pietate latronis pendentis in cruce, qui praeventes specialia vocationis monita vim quandam regnis caelestibus intulerunt. Alia vero esse conuersionem eorum, qui reluctantes et quasi coacti attrahunt, & hanc quasi miraculosam esse eorum, quorum in scripturis deus legitur esse redemptor, quemadmodum inquit, accidisse in persecutore Paulo, & in Mattheo publicano, quorum unum cruori supplicis in nocentium, alter rapinis publicis incubens attrahit ad salutem a deo, qui subito potest creare cor nouum, & spiritum nouum. Ex utraque sententia consequens est quaelibet hominem iam suae rationis copiam habere seque sufficiens auxilium, quo valeat a peccatis resurgere, cum ponatur vi rationalis naturae ex se posse per insitos naturae stimulos praebere deo initia bonae voluntatis, quod falsum esse in lib. sequenti ostendetur.

Ff ii Tertio

Tertio ex superioribus considerandum, adiutorium gratiæ dei miserentis esse cuilibet homini necessarium, non solum ut assequatur regnum cœlorum, sed etiam ut sit liber, & immunis a reatibus peccatorum. Recepimus, inquit Esaias, de manu domini duplicia pro omnibus peccatis nostris. duplicia inq̄, videlicet gratiam absolutionis a reatu mortis æternæ, & gratiam adoptionis filiorum, qua sumus consortes diuinæ naturæ ad operandum iusticiam, ac fructum eterne vite. Priori gratia non indignisset humanum genus, si nemo peccasset. Posteriori autem gratia, quæ est ad fructum operandum æternæ vitæ etiam indignisset homo, quæuis nullum fuisset impedimentum culpæ. Quarto ex superioribus recolere oportet, omnes homines anteq̄ sint iustificati ex merito Christi esse deo inimicos, vinculo damnationis obstrictos, filios iræ, omniq̄ propterea adiutorio salutis indignos, sed nõ ob id tamen omnes esse equaliter indignos, quæuis enim nulla sit inter eos diuersitas in meritis bonis, quæ nulla in eis sunt, utiq̄ tamẽ est in eis diuersitas in malis meritis, nam sunt qui pereunt propter solum Adæ peccatum, veluti infantes. Sunt & alij, qui pereunt propter solũ peccatum quod peccauerunt propria voluntate, utpote olim regenerati, relapsi in mortale peccatum. Sunt postremo qui pereunt propter Adæ peccatum, simul & alia peccata, quæ addiderunt propria voluntate, ut gentiles transgredientes mandata legis naturæ. Quis primi generis homines videntur forsitan minus in Christiana fide eruditis, posse aliquid excusationis aut rationabilis querimoniæ pretendere, quippe in quibus neq̄ actio offendit, neq̄ liberum arbitrium resistit, neq̄ vllum propriæ voluntatis meritum malum impedit, hominibus tamen secundi & postremi generis nulla potest inueniri ratio iusta querimoniæ contra dei iudicia, quippe qui suis proprijs voluntatibus, aut resisterunt spiritui sancto venienti ad adiuuandum illos in salutem, aut alias peccantes fecerunt se reos & indignos omni gratuito salutis auxilio, & eo magis indignos, quo magis habuerunt parata sibi suæ salutis remedia, quæ cõtempserunt. Ex eo autem, quod inter istos alter est altero magis vel minus indignus omni salutis auxilio, non oportet consequens esse, eos prorsus esse destitutos auxilio tali. Nam deus largitur salutis reme-

tis reme-

tis remedia etiam indignis, qui meruerunt prorsus ita deseriri & derelinqui, ut non haberent reliquum deinceps penitentis tempus. Quinto ex superioribus meminisse oportet. Quisquis de diuina gratiarum donorum seu gratuitorum auxiliorum dispensatione super hominum genus voluerit pia & recta fide quicquam sapere ac intelligere is mente firma necesse est credat, iuxta Apostolicam sententiam, omnes ex Adam nasci peccatores, vasa contumeliæ, vinculo dånationis obstrictos, ut nec infans vni⁹ diei sit a culpa primæ preuaricatiõis immunis. A culpa mortisq̄ reatu nemo dign⁹ est liberari, nisi quæ rex mortis, ac vite domin⁹ pro sua misericordia voluerit honorare, longeq̄ fortiozem, ac gratiozem in his omnibus esse peccati reatum, damnationisq̄ vinculum, qui alieno peccato sua propria addiderunt, siue nondum renati preuaricantes legem naturæ, siue quondam renati denuo relapsi, deficientes ab eo quod inceperunt, & idcirco omnes ex se tam iustam in se damnationis causam habere, ut si nemo inde liberaretur non fieret vlla iniustitia, proindeq̄ in sola voluntate dei, qui est vltionum dominus, & misericordiarum deus, pendere, si velit pro sua clementia gratiam dare, aut secundum iudicium suæ iustitiæ supplicium debitum exigere. Hoc autem ut fundamentum fidei supposito innixus, quisq̄ iam suam agnoscens captiuitatẽ, dånationisq̄ reatum intelliget & vitam suam & mortem perdere in potestate dei omnipotentis iudicis, neq̄ temere iudicabit, neq̄ errabit pernitiose, in scrutandis rationibus diuinæ voluntatis, tam diuersimode suarum gratiarum auxilia dispensantis, sed interrogatus super diuinis iudicijs, Cur videlicet quibusdam Adæ filijs tam exuberans dispensatur diuinæ misericordię auxiliũ, ut credant et respiscant, alijs vero aut nullum, aut parcius donatur, toto iam corde sub potenti manu dei humiliatus ab altitudine incomprehensibilium iudiciorum dei, resiliet in suam paruitatem, agnoscens se miserum & reum, deum autem iustum & bonum, neq̄ turbabitur, neq̄ scãdalum occultum patietur, cum audit Paulum apostolum dicentem, Deus cuius vult miseret, & quæ vult indurat. An non habet potestatem figulus lutu ex eadẽ massa facere aliud vas in honorẽ, aliud in contumeliã, sciẽs iã vniuersam massam esse damnatiõis obnoxiam, neq̄ accusabit deum.

bit deum iniuste agere, etiam si quibusdam ipse nolle auxili-
 um ad resurgendum sufficiens dispensare. Nam & huius
 suae damnationis consideratione humiliati sub potēti manu
 dei, oēs sancti clamant, Omnia in vero iudicio fecisti dñe,
 quia peccauimus tibi. Cognoui, inquit propheta, quia aequi-
 tas iudicia tua, & in veritate tua humiliasti me. Aequitas
 sunt iudicia dei, tam in his, qui pereunt, q̄ in his qui salui
 fiunt. Nam & iuste punitur iniquitas in his, qui deserunt,
 quia non deseruntur nisi impij & immundi. Gratis iusti-
 ficantur, qui redimuntur & diriguntur in vitam aeternam,
 quia non saluantur, nisi qui fuerint impij sub diaboli pote-
 state captiui, & digni, qui prorsus extra Christi regnum re-
 linquerent sub regno diaboli. Atq; ita in omnibus suis o-
 peribus, deus est misericors, miserator & iustus. Vide ergo
 bonitatem & seueritatem dei, inquit Paul. Seueritatē, inq̄,
 in eos, qui non crediderunt, in te autem qui credis, bonita-
 tē dei, si permanseris in bonitate, alioquin & tu excideris,
 sed & illi si nō permanserint, in incredulitate inserentur,
 potens enim iterum deus illos inserere, potens quidem
 inserere, quod si faciat, sua facit misericordia, quae misericor-
 dia non tollit iusticiam ab eo, qui omnium dominus, ha-
 bens vitae & mortis imperium, nulli alteri potest debitor
 fieri. Quemadmodum enī in contractibus hoīm, non po-
 test iusta esse querela contra debitorem remittentem vni de-
 bitū, quod requirit ab altero. Ita nec in deo nulla ē suspican-
 da iniusticia, si ex duobus equaliter ad vitam aeternam non
 dignis, vni gratiam praestet, quam alteri negat. Si ex duo-
 bus equaliter reis mortis, vnum liberet, & alterū damnet,
 neq; iniusticia esset vlla, si aut neutrum dignificaret vel li-
 beraret, aut vtrumque dignum & saluum faceret.

Hac consideratione dicit scriptura, Quis tibi imputabit si
 perierint omnes terrae. Sexto ex superioribus obser-
 uandum est, ne ex scripturis, quibus designatur non esse ac-
 ceptionem personarum apud deum, sed deum prope esse o-
 mnibus timentibus eum, omnibus inuocantibus eum, o-
 mnibus sperantibus eum, & confugientibus ad ipsum, atq;
 ex alijs id genus scripturis, intelligamus deum omni homi-
 ni semper administrare auxilium sufficiens, quo valeat sal-
 uus fieri per meritum passionis Christi. Nam aliter sentie-
 dum

dum est diuinum auxilium adesse iustis, aliter impijs, aliter
 quoque scriptura de iam credentibus, & aliter de nondum
 credentibus loquitur. Iusti cum iam sint filij, habeantque
 spiritum sanctum intus habitantem, sufficienter iuuantur,
 vt in eo quod inceperunt perseverent, & ad aeternam salu-
 tem perueniant, vigilando, orando, & in singulis circum-
 specte agendo, & ita vel habent, vel orando & querendo ha-
 bere possunt auxilium sufficiens, vt valeant absq; crimine
 perseverare, & fructum facere deo dignum. Ad tales iam sa-
 ctos dei filios loquebatur Apostolus Paulus, Fidelis deus q̄
 non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet e-
 tiam cum tentatione prouentum, vt possitis sustinere.

Et iterum spiritus adiuuat infirmitatem nostram, postulas
 pro nobis gemitibus inenarrabilibus secundum deum po-
 stulans pro sanctis. Dicitur autē spiritus sanctus in nobis
 ingemiscere, postulare, seu orare, quia ipse in nobis est hortus
 bonorum operum effector, ipse facit in nobis, vt nos haec fa-
 ciamus. In his verificatur cois sententia, Deus facienti-
 bus quantum in se est, non deest in necessarijs ad salutem,
 quemadmodum per oēm locū docēt scripturae, quibus signi-
 ficatur deus p̄tector, illuminator, & adiutor esse iustorū, p̄-
 pe esse inuocantibus, oibus adesse, benefacere bonis & rectis.
 corde, inueniri a querentibus, aperire pulsantibus, & dare sp̄-
 ritū bonū petentibus se. Ex quibus consequit, q̄ iustis semp̄
 deus adsit auxiliator assiduus. Dñs a dextris meis ne cōmo-
 uear. Nō sic autē scriptura de impijs loquit, q̄ppe qui ob me-
 rita mala leguntur deserui, derelinqui, indurari, excocari, &
 mitti in opationem erroris, vt credāt mendacio. Et sup his
 praecipue x̄titur praesentis quaestiois difficultas. An oēm ho-
 minē peccatorē in hac vita deus sufficienter adiuuat, vt va-
 leat resipiscere, & saluus esse. Et vident scripturae superius
 recitatae sup hac re, esse cōtrariae. Quibusdā dicentibus deū
 in hac vita expectare impios, & dare eis tps vt resipiscant.
 Et sicut mater nunq̄ potest obliuisci infantē suum, Ita deū
 bonitas non obliuiscitur creaturē quam condidit. Et quis
 mulierem adulteram vir repudiet absq; omni spe veniaē,
 non tamen sic deus deserit animam a se sic fornicantem.
 Alijs dicentibus deum excocare, indurare, & prorsus des-
 serere vt cadant, & nullam recipiant indulgentiam.

Verum huiuscemodi scripturas inter se non pugnare videbis, si consideres deum nunc ad istud hominum genus, nunc ad aliud hominum genus loqui. Deinde si ad vnum & idem genus hominum loquatur, non secundum vnum & eandem populi partem intelligitur loquutio esse prolata.

Septimo ex superioribus opere pretium est considerare, quidnam, & quale sit auxilium dei iuuatis homines, ut merito Christi participes fiant, vereque poenitentes a peccatis resurgant. Sunt qui multifariam auxilia diuidunt, distinguentes multa esse auxiliorum genera. Aliud esse generale, aliud speciale, aliud generalissimum, aliud vero specialissimum. Sed hanc eorum distinctio parum videtur ad rem hanc nostram pertinere, sumusque, deo ferente opere, de hac latius dicturi in libro de natura & gratia. His itaque praetermissis auxilia gratuita huic rei intelligenda congrua declaremus, quae in sacris literis sunt tradita, quibus deus iuuat miseros homines, ut liberentur a peccato, & fiant digni deo, acceptique ad vitam eternam recte viuant. Huiuscemodi auxilia sunt, fides, diuinaque motio, seu suasio, qua quisque inuitatur ad fidem, qua deus facit hominem & esse conscius suae miseriae, imbecillitatis, ac damnationis totius humani generis, & agnoscere Christum, ut animarum medicum, redemptorem ac mediatorem. Talia auxilia, utpote fides, & tractus, seu vocatio patris coelestis ad fidem, qua idoneus iam sit gratiam cognoscere, recte orare ac poenitere veteris vitae, sunt quae passim in sacris literis intimantur. Alia est, inquit Augustinus, ratio credentis, alia nondum credentis. Fides dat oranti, quae nisi data esset orare non posset. Manifestum est non omnes habere fidem, & ita manifestum est, non omnes habere donum virtutis, qua valeant salubriter & utiliter vigilare, orare, quaerere & petere. Manifestum est autem, quod deus non modo adiuuat iam credentes, verum etiam adiuuat nondum credentes ut credant. Ipse, ut inquit propheta, benefacit bonis & rectis corde. Prope est omnibus inuocantibus se, verum non solum talibus benefacit, sed etiam hominibus nondum bonis, nondum rectis corde benefacit, iuuans illos, ut efficiantur boni & recti corde, iuuans nondum sperantes, nondum Christum inuocantes, ut incipiant sperare & inuocare nomen domini. Sed utrum omnes nondum credentes aut spera

sperantes sufficienter iuuat, ut valeant credere, in praesenti quaestione agitur. Si fuerit manifestum non omnibus peccatoribus adesse adiutorium, quo sufficienter iuuantur, ut valeant credere, aut orare, simul & manifestum erit non omnibus impijs adesse sufficiens adiutorium, quo valeant aut resipiscere & resurgere. Nouit autem quisque in sacris literis vel mediocriter eruditus scripturam sacram remissionem peccatorum, salutem, & iustificationem, victoriam mundi, & rectam vitam tribuere fidei. Si credideris, inquit, in Iesum saluus eris, Corde creditur ad iustitiam, Fide purificas corda eorum, haec est victoria, quae vincit mundum, fides vestra, iustus ex fide viuunt, Gratia saluati estis per fidem. Christus per fidem incipit habitare in cordibus hominum. Proinde Augustinus in epistola contra Vitalem, & in epistolis ad Paulinum, & ad Innocentium, & ad Sixtum docet auxilium, unde sumuntur initia conuersionis esse fidem, & hominem ante fidem nihil boni posse facere, nec quaerere gratiam, nec petere, nec pulsare, nec orare. Quomodo enim posset quis gratiam quaerere aut desiderare, priusquam gratiam esse credat, qua se indigere agnoscat, Item in libro de gratia, & libero arbitrio ex scripturis praefatis concludit fidem non petitam a deo dari, ut ex fide petentibus alia concedantur, & nos orantes per fidem impetrare, ut quod lex iubet facere valeamus, eademque fidem ante omne meritum dari, ut possit esse principium meritorum. Haec est fides non superba, (qualis fuit in Pharisaeo orante, & in Paulo persequente, qualis manet in hodiernum usque diem in Iudeis credentibus deum esse creatorem omnium) sed humilis, qua sic credimus in deum, qui iustificat impium, ut non velimus constituere iustitiam nostram, ignorantes dei iustitiam. Haec fides cum sit a spiritu dei, animum facit paratum credere Christo & euangelio illius, & ideo si forsitan salutaris fides in vilo esset, qui Christum & Trinitatis mysterium non audiisset, Non tamen esse potest in eo, qui Christum contemneret. Proinde Iudei quotidie deum orantes, sed contemnentes Christum saluatorem, iustificari non possunt, non quia mutari in melius non possunt, sed quia diu sic sapiunt, salui esse non possunt. Gratia quam fides commendat Christiana, non ea est qua conditi sumus ut homines essemus ac rationales, sed ea qua liberati sumus a pec-

cato & a vinculo damnationis eterne. Et ideo fidei Christiane initium est, non quo quisque credit deum esse creatorem cœli & terræ, sed quo credit deum creatorem simul & redeptorem, atque ita sese indigere gratia & misericordia dei ut redimentis, & sese ex solis ingenitis legis naturæ stimulis non posse esse sine peccato, id est, recte & iuste vivere aut placere deo.

¶ Sequitur secunda huius capituli pars, in qua aperitur solvenda questione proposita.

SI velimus igitur solvere questionem, An impius quisque semper iuuetur sufficienter, ut vere poenitere, & a peccatis resurgere, & resipiscere valeat, Oportebit & simul solvere questionem qua quaeritur. An impius quisque sufficienter iuuetur, ut ad fidem quandam perveniat, qua valeat gratiam dei miserentis credendo implorare, nam secundum scripturas, Omnis, qui invocaverit nomen domini, siue Iudæus, siue Græcus, hic saluus erit. Econtrario autem, qui non invocaverit, peribit. Nec enim est aliud nomen sub cœlo datum hominibus, in quo nos oporteat salvos fieri. Auxilium ergo quod ad salutem necessarium fuit, pro omni tempore & sub lege Moysi, et ante legem est fides. Quamvis autem sit manifestum non omnes habere fidem, non tamen videtur manifestum non omnes habere auxilium, quo valeant pervenire ad fidem, non solum enim, qui fidem habent, iuvantur ad habendum auxilium iuste ac continenter vivendi, sed & hi qui nondum fidem habent, iuvantur ut habeant illam. Si ergo ex sacris literis, & testimonijs sanctorum patrum fuerit admissum deum, non omnibus dedisse auxilium sufficientem, quo valeant inchoare quibusdam fidei credere, oportebit & simul admittere, non omnibus adesse sufficientem auxilium quo valeant pervenire ad veram poenitentiam & salutem. Videri forsitan poterit in sacra scriptura minus eruditus, sic esse in uniuscuiusque libero arbitrio, ut si fuerit illi euangelij veritas predicata, valeat credere euangelio, & fidem, qua saluus fiat, in se facere per solam vim liberi sui arbitrij. Quod non ita esse sacre scripturæ probant testimonia, quibus significatur fides non ex nobis, sed dei donum esse, non ex ope

ex operibus, hoc est non ex meritis nostris, neque ex assuetudine operum naturaliter partum, sed gratis datum. Proinde & venerabilis pater Augustinus in primordio conversionis suæ arbitrans fidem esse ex solis viribus humanæ mentis, potentis credere euangelio prædicato, hanc suam falsam opinionem in sanam & catholicam sententiam reformavit, libro primo de sanctorum prædestinatione. Videbuntur igitur hic tria inquirenda. Primum an omnes quibus euangelium prædicatur sufficientes habeant auxilium, quo valeant credere euangelio, Secundum Vtrum Christi euangelium sufficienter sit homini omni prædicatum, Tertium an Christianus relapsus in mortale peccatum, retinens fidem Christianam, habeat secundum illam sufficientem auxilium, quo valeat per veram poenitentiam a peccatis resurgere. Primo ad tertium respondemus. Ad resurgendum a peccato mortali non sufficit vllum habituale donum virtutis, aut acquisitæ, aut infusæ, sed opus est peculiaris tractu & pullu dei, qui excitet fidem dormientem, & trahat cor peccatoris, ut poeniteat prioris vite, concipiatque ex fide in Iesum propositum bonum, desuperque accipiat spiritum charitatis seu gratiæ iustificantis. Proinde quod dicit Hieronymus super Mattheum. Qui peccator est, & tamen in deum credit, reservatur ad salutem per poenitentiam, servans fidei donum, quo hauriat aquæ pusillum, intelligendum est, non quod ex solo dono fidei informis valeat semetipsum iustificare, aut mereri gratiam, ac remissionem peccatorum, sed quod fidem Christianam servans pro loco & tempore deo intus movente, suggerente, cooperante, atque inuitate ad poenitentiam valeat invocare nomen domini, & implorare gratiam Christi miserentis, quam iam ex fide cognoscit, ut medicinam sui peccati morbo necessariam. Alia est ratio egroti, qui iam morbum suum sentiens novit medicum, qui invocatus curare velit. Alia vero ratio egroti, qui neque morbum sentit, neque medicum novit curare volentem. Ille iam auxilium habet, quo valeat sanus fieri, non autem iste. Vnde Ezechielis trigésimo tertio videtur dominus deus plane insinuare impios quosque ex populo Israel, id est ex populo credente habere sufficientem auxilium, quo valeant corda sua convertere a vijs suis impijs ad dominum deum suum.

Vbi impijs (tanq̄ ipsi propter peccata sint prorsus a deo de specti) dicentibus, Iniquitates nostræ, & peccata nostra super nos sunt, & in ipsis tabescimus, quomodo ergo viuere poterimus? Respondit deus per prophetam, Vno ego dicit dominus, Nolo mortem impij, sed vt conuertatur impius a via sua & viuat. Cōuertimini a vjs vestris pessimis. Ad dēns doctrinam consolatoriam, qua docet sermōes suos ab solutos de iustis semper victuris, & de impijs morituris, esse sub conditione intelligendos, si videlicet vterque talis manserit, qualis est cum de illo sermo diuinus loquitur. Etiam si dixerō iusto, inquit, quod vita viuēt, & confusus in iusticia sua fecerit iniquitatem, omnes iusticiæ eius obliuio ni tradentur, & in iniquitate sua quam operatus est, in ipsa morietur. Si autem dixerō impio, morte morieris, & egerit pœnitentiā a peccato suo, feceritq; iudiciū & iusticiā, pignus restituerit, rapinamq; reddiderit, nec fecerit quicq; iniustum, vita viuēt, & non morietur. Similes sententias habes apud Ezechie. cap. 18. Cum auerterit se impius ab impietate sua, & fecerit iudiciū & iusticiā, ipse aīam suam uiuificabit. Considerans enī & auertens se ab omnibus iniquitatibus suis, vita viuēt, & non morietur. Conuertimini & agite pœnitentiā ab omnibus iniquitatibus vestris, & non erit vobis in ruīnam iniquitas. Projicite a vobis omnes iniquitates vestras, & facite vobis cor nouum, & spiritum nouum, Conuertimini & uiuite, quia nolo mortem morientis, dicit dominus. Huiuscemodi, simileq; sermōes tacita dei gratia vim indicant liberi arbitrij, tanq̄ in vniuscuiusq; potestate sit auertere sese ab iniquitate, pœnitentiā agere, & conuertere cor suum ad dominum deū suum, quod vtiq; verissimum est. Nemo etenim potest credere, aut pœnitere, aut auertere sese ab iniquitate sua, aut facere sibi cor nouum, & spiritum nouum nisi voluntarie, & libero suæ mentis arbitrio. Vnde et hac ratione dicunt sancti posse credere, posse habere fidem & charitatem, posse recte viuere, natura est hominum, credere autem & recte viuere, habere fidem & charitatem, gratia est fidelium. Et ideo iuxta regulam beatissimi Augustini, tales scripturæ sermōnes, sic sunt intelligendi, vt in agenda pœnitentiā, in corde conuertēdo ad dominum deum suum, intelligatur non esse

exclusa

exclusa dei gratia, sed tacite intellecta, quemadmodum & ibidem sermōnes illi facti sunt ad domum Israel, i. ad ecclesiam credentium, qui iam fide nouerant inuocandum esse deum minimum deum Abraham creatorem, vt saluatorem ac redemptorem, quibus & deus secundum temporum opportunitates aderat suis pulsibus, & instinctibus, vocans ad pœnitentiā ex fide intus habitante. Hastenus de tertio dubio.

Ad duo priora videtur respondisse Apostolus Paulus ad Rom. 10. ostēdēs ex scriptura Deute. 30. verbū videlicet fidei, quod prædicamus prope esse in corde tuo, quia corde creditur ad iusticiam, ore fit confessio ad salutem, & non esse distinctionem Iudæi & Græci, sed eundem dominum omnium diuitem esse in omnes qui inuocant illum. Inuocare autem illum non possunt, nisi credant in illum, credere nequeunt nisi audiant ea, quæ credenda sunt. Ex quibus concludens ibidem, fidem esse ex auditu, tandem sibi tanq̄ quæstionem proponit. Sed dices, inquit, nunquid non audierunt? Solut. Et quidem inquit, ac si dicat. Certe non est quo se quispiam valeat excusare, vt dicat se non audiuisse. Nam in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Eorum videlicet euangelizantium pacem, sed non omnes obediunt euangelio. Cur ergo non omnes credunt? Certe causam assignat Apostolus, nō quia non omnes audiant, sed multi qui audiant, contradicunt, & obedire contemnunt. Non omnes, inquit, obediunt euangelio, quemadmodum ad Iudæos iam olim dixit Esaias, Tota die expandi manus meas ad populum non credentē, sed contradicentem mihi.

Ex hac doctrina Apostoli videtur cōsequi ea, quæ fidei sunt, omnibus & singulis esse reuelata sufficienter, & neq; Græcis, neq; barbaris, neque gentibus, neq; Iudæis desuisse auxilia, quibus valeant ad fidem peruenire. Sic & videntur tradidisse sacrę theologiæ tractatores, deum conditorem omnium, gratiam suam omnibus offerre atq; ingerere. Et fidem ad salutem esse generale donum, quemadmodum docet venerabilis Faustus, in primo suo libro de gratia, & humanæ mentis arbitrio. In homine aditum capeſſendæ salutis esse non perionale, sed generale, & publicum dei munus, & quasi fontem quēdam expositum in medium mundi, & in commune concessum

cessum patentem vniuersis ad hauriendum, vt merito sit largitori reus, qui haurire neglexerit. Quod & probat idem ipse Faustus, capite decimo. Si circa hominis salutem specialis esset dispensatio, nescio quomodo generalis posset esse discussio. Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi. Non iustitiam ab omnibus terribiliter exigeret, nisi omnibus misericorditer obtulisset. Sicut hostis omnibus admouetur, Ita omnibus praesidij & adiutorij dextra non negatur, & orantibus & vigilantibus benignitate misericordiae succurritur, quemadmodum dicit Petrus in Actibus de Cornelio Centurione, Non est personarum acceptio apud deum. In omni gente, qui timet deum, & facit iustitiam, acceptus est illi. Sic & venerabilis Chrysostomus, caeterique patres videntur tradere gratiam dei omnibus oblatam, omnibus paratam, quemadmodum demonstrare videntur quinque argumenta post oppositum facta.

Si autem deus quantum in se est, paratus est omnes conuertere, omnibus fidem dare, expectans omnium hominum voluntates, vt respiciant, ipsa ratione compellimur dicere, deum oibus dare auxiliu[m] sufficiens, quo adiuui valeat salui esse.

Ad haec generali sententia dicimus, nos non facere iniuriam Christianae gratiae, si dixerimus aditum capessendam salutis, esse donum non singulare vni soli hominum nationi, sed generale pro loco & tempore omnibus hominum nationibus paulatim secundum vicissitudines saeculorum expositum, etiam singulis personis vtentibus ratione pro loco & tempore communicatum, modo hoc non statuamus esse aliquod naturae talentum, quo quisque valeat se saluum facere, non peculiariter attractus spiritu dei facientis illu[m] palmitem viuum in Christo vite.

Ad sententias Apostoli respondemus, ex illis consequens non esse quod concluditur in argumento. Nam manifestum est verbum Apostoli ibidem dicentis, Non est distinctio Iudaei & Graeci ad hoc dici, vt declaretur Esatae sententia, vniuersaliter esse intelligenda, qua dicitur, Ois qui credit in illum, non confundetur, nam idem dominus omnium diues in omnes qui inuocant illum. Omnis enim qui inuocauerit nome[n] domini, siue Iudaeus, siue Graecus fuerit, saluus erit. Ex illis autem quibus consequantur vniuersales sententiae, Omnem videlicet credentem

dentem in Iesum non esse confundendum, & omne[m] qui inuocat Iesum fore saluum, non tamen sequitur omnem hominem credere & inuocare. Neque item sequitur, quod deus omnibus equaliter semper largiatur auxilium, quo valeant credere. Deinde quod Apostolus interrogando proponit, Num quid non audierunt. Et respondendo. Et quidem .i. certe audierunt, videtur esse accipiendum non de vniuersis hominibus, sed de populo Iudaeorum, qui cum Paulus haec diceret, audierant Christi euangelium, & facti sunt inexcusabiles. Quod autem Iudaei audierunt, probat per prophetam Dauid dicentem, In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terrae verba eorum, ac si dicat, Audierunt quidam Iudaei euangelium, quia prophetia Dauid iam incepit impleri, dum euangelium ab Hierusalem creuit per totam Iudaeam, usque in fines terrae. Manifestum ergo est verbum illud Apostoli, In omnem terram exiuit sonus eorum, esse prophetiam, quae tempore Dauid non completa, sed completa fuerat, & Apostolorum temporibus non simul tota, sed ex parte & completa, & incepta. Sic docent Hiero. & August. Hoc verbum, inquit, videmus quotidie paulatim impleri. Augustinus quoque ad Hesitium docet verbum hoc suo tempore nondum ex toto fuisse completum, & ad sua usque tempora reperiri nationes quasdam, quibus tunc nondum euangelium praedicatum fuerat. Chrysostomus autem super Matt. exponens verbum Christi dicentis, Praedicabitur hoc euangelium regni in vniuerso mundo, & tunc veniet consummatio, quam ipse arbitratur esse acceptam per destructionem Hierusalem, e contrario docet hoc completum esse Apostolorum saeculis.

Ex huiusmodi ergo scripturis, non conuenit sequitur singulis hominibus semper adfuisse auxilium sufficiens, quo possent ad salutem peruenire, quin potius videtur sententia contraria ex eisdem colligenda. Cum ex sola lege naturae nemo possit per vim liberi arbitrii salutem assequi.

Quod si fieri vel potuit vnquam, vel iam adhuc potest, vt quispiam reperiat, qui non sit vlla fide in Christum, aut explicita, aut tacita imbutus, qui vel ante Christi aduentum non audierat hoc futurum, vel adhuc non comperit factum, qui tamen credat in deum, qui fecit coelum & terram, a quo & se naturaliter factum sentit

sentit, qui & honestis moribus viuendo dei impleat voluntate. De hoc respondet Augustinus in libro de natura & gratia. Hoc, inquit, si fieri aut potuit, aut potest, ego de natura, id est de naturali lege, hoc dico quod de lege Moyſi dicit Apostolus, sic loquens. Si per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est, Ita & ego dico, inquit, Si per naturam iustitia, ergo Christus gratis mortuus est, Si enī Apost. hoc dixit de lege, quam accepit gens vna Iudeorum, quanto iustius hoc dicitur de lege, quam accepit vniuersum genus humanum. Si ergo Christus non est gratis mortuus, consequens est, q̄ oīs humana natura iustificari & redimi ab ira dei nullo modo potest, nisi per fidem & sacramentum sanguinis Christi. Hactenus ille. Quod si hic forsitan defensores legis naturæ liberiq; arbitrii respondeant, dicentes. Quamuis hi, qui vel ante Christi aduentum non audierūt hoc fidei nostræ mysterium tunc futurum, vel iam adhuc non audierunt factum, non possunt per legem naturæ iustificari, utiq; tamen ex mundi fabrica cognoscentes deum, qui fecit cælum & terram, possunt peruenire ad salutarem quandam fidem, facientes quantum in se est, hoc est bene vtentes lege naturæ, & colentes deum, cuius inuisibilia iuxta apostolum Paulum, per ea quæ facta sunt, intellecta comprehensuntur. Ex quibus consequens videtur eos, quibus non est euangelium prædicatum habere auxiliū sufficiens, quo si legitime vterentur sese aptos facerent ad accipiendum salutis auxiliū a domino. Nam si quantum in se est facerent, illustrarētur diuinitus. Quemadmodum dicitur solet, Omni homini facienti quantum in se est, seu bene vtenti naturæ suæ donis, sufficienter adest deus instruens illum, vel per hominem, vel per angelum, vel per semetipsum super his, quæ sunt illi ad salutem necessaria. Quemadmodum accidisse putatur in Cornelio Cæturione, vt patet in Act. Apol. qui anteq̄ in Christum crederet, elemosynis, & orationibus impetrauit, vt ad illum instruendum mitteretur Simon Petrus. Deinde & hoc videtur significasse Apostolus in eodem capite. 10. dicens, Verbum prope est in tue ore, & in corde tuo, hoc est verbum fidei, ac si dicat, non est opus vt a longe ad nos adferatur, quibus sententijs plane videtur significasse Apostolus Pau. auxiliū, quo sufficientes sumus,

vt va

vt valeamus credere, omnium cordibus adesse, licet non oēs credāt, quippe qui intus ad cor non redeunt, vt audiant deū intus, per lumen rationis interne loquentem, vel si illum intus audiant loquentem, obedire nolunt. Neq; hoc dicentes videmur detrahare gratiæ Christi misericordis. Quamuis enim iniuriam facit diuinæ gratiæ quisquis dixerit hominem ex solis ingenitis legis naturæ stimulis per vim liberi arbitrii posse iuste & recte viuere, absq; peccato esse, & placere deo. Hæc nempe est impia olimq; damnata hæresis Pelagiana, Non tamē derogare videtur eidem gratiæ, si quis dixerit quemq; ex solis ingenitis legis naturæ stimulis sese præparare, & sese aptum facere, ad quem adiuuandum veniat deus, non quod adiuuari mereatur, sed quod sese tam docilem atq; tractabilem exhibeat, vt deceat deum & dignum sit diuinæ bonitati adiuuare illum, præsertim qui per lumen rationis interne ad vnum deum ex mundi fabrica cognitum suspirat, eumq; vt parentem diligit, & colit, & iniurias, quas sibi fieri nollet, alteri non facit, qui etiā si passione vlla, vel occasione victus transgrediatur naturalis legis præcepta, ingemiscit ad deum naturalis legis auctorem. Sed in his omnibus similibusq; argumentis oportet nos esse prouidos atq; circumspectos, ne fallamur, consentientes hæresi Pelagianorum, qui errauerunt non solum in eo, quod dixerunt homines per naturam siue gratiā posse esse sine peccato, aut iustificari. Sed in eo quod dixerunt homines absq; gratuito dei auxilio per eandem naturam seu legē Moyſi, posse sufficienter sese præparare ad gratiam. Hoc enim falsum esse patet ex verbo Christi dicentis, Nemo potest venire ad me, nisi pater meus cœlestis traxerit illum. Vnde sequitur post lapsū Adæ relicto sibi in solis talentis naturæ facientem quantum in se est, non peculiariter intus tractū a patre cœlesti habere in potestate, vt veniat ad Christum, atq; ita illum non sufficienter sese ad gratiam præparare, & idcirco talis gratiam iustificantem non accipiet, nisi si superueniat specialis tractus dei intus suggerentis animæ, vt ipsa dissentiens a peccatis, consentiat deo tanq̄ auctori gratiæ gratis iustificantis. Preinde nemo faciens quantum in se est sine tractu dei inspirantis inītia quædam grauitatē fidei aut charitatis sufficienter ad gratiā sese præparat.

Hh i Vnde

Vnde & Corneli⁹ Centurio anteq̄ Christū iam natum & passum disticte crederet, in ista quedam habuit gratiæ fidei, ex qua & orabat & elemosynas dabat, non suis fidens operibus, sed diuinæ misericordiæ. Homo itaq̄ sibi relictus absq̄ omni auxilio dei gratuito, faciens quantum in se est, neq̄ ita inuocat, neq̄ ita tractabilem atq̄ docilem se exhibet, vt sese faciat aptum & sufficienter præparatum ad accipiendam dei gratiam. Quamq̄ secundum humanæ vitæ cōuersationem laudabiliter vtentes naturę talentis, tales sese præstent, qui minus sint inepti, minusq̄ indigni accipiēda gratia. Non tamen laudabiliter sic vtentes faciunt aptos se se & præparatos eidem gratiæ, non habentes in potestate tollere contraria & impedimenta pridem apposita. Verū pro maiori elucidatione horum, hic non videtur silentio prætereundum, quod hominem facere quantum in se est, nō est illum operari, ex solis naturæ viribus sine gubernaculo dei operantis, quia nec etiam huius vitę opera, vt ædificare domos, plantare vineas, potest homo facere, si non concurrat deus cooperando. Nec rursus est illū opari ex naturæ viribus diuina prouidentia solū generaliter cooperante, sed est illū opari ex illis, quæ præsto habet, siue sint naturę talenta, siue sint gratiæ dotes, quęadmodum dicimus hominem oculis corporalibus sanum præseste solis lumine, quantum in se est posse videre, qui tamen sine lumine videre non potest. Proinde quod dicimus hominem facere quantum in se est, trifariam potest intelligi. Vno quidem modo facere quantum in se est, est facere quantum ipsa natura potest ex se, id est, ex suis solius viribus a conditore naturę insitis, non peculiariter attractis a deo patre, veluti ædificare domos, plantare vineas, diligere benefactores, honorare parentes, non furtū facere, non mentiri, non falsum testimonium dicere. Et sic faciens, quantum in se est, neq̄ meretur gratiam, nec ad acquirēdū gratiam sese præparat, quia ad habendum gratiā præparatur voluntas a domino. Secūdo facere quantum in se est, est pro tempore & loco facere quantum ipsa natura absq̄ habituali gratiæ dono potest facere ex rationalis naturæ viribus, peculiariter a deo patre ad initia fidei attractis. Et sic facienti, quantum in se est, deus largitur initium fidei, ex qua etiam valeat orare, inuocare, quęrere, implorare dei misericordiam.

misericiā. Et hic iā est prim⁹ rationalis animæ tractus, qui est ponend⁹ nō tanq̄ generalis dei flux⁹, omnibus semper hominibus secundum conditionem humanæ naturæ, iam post lapsum Adæ debitus, quemadmodum raciocinari, aut benefactores diligere, quod & iuxta saluatoris doctrinam ethnici faciunt, sed est peculiaris & gratuitus tractus ante quem rationalis animus neq̄ orare potest, vt trahatur, neq̄ desiderare gratiam, qua iustus efficiatur. Hunc tractum etiam si deus ad saluandum hominem non daret, non iniuste ageret erga hominem miserum iam damnationi mortis obnoxium, & omni salutis auxilio indignum.

Tertio modo facere quantum in se est, est facere quantum natura adiuta fide desuper data potest facere pro remissionē peccati aut p̄ perseuerantia grę impetranda, & sic deus facienti quantum in se est dat gratiam. Verum sic facere quantum in se est, non potest quisquam absque auxilio habitualis gratiæ. Pro gratia etenim desuper impetranda nemo facit quicquam nisi si ex agnitione, fiducia, & desiderio gratiæ. Agnoscere autem & desiderare gratiam non est absque dono habitualis fidei gratiæ. Et his duobus posterioribus modis intellexerunt sacrę theologię interpretes, docētes deū illustrare & gratiam facere his, qui faciunt quantum in se est, intellegentes eos facere quantum in se est, qui vel ad impetrandā gratiā, vel ad perseuerandū in grā, faciunt quantum possunt, ex his quę in se præsto habent vt cumque sentientes iam dei tractum. Hanc sententiam docent scripture. Quicumque hora conuersus ingemueris, saluus eris. Quicumque inuocauerit nomen domini, saluus erit. Prope est dominus omnibus inuocantibus, his qui inuocant eum in toto corde suo. Si quęsieris dominum, inuenies eum, si tamen toto corde, & tota tribulatione animę tuę quęsieris eū. Omnia autē hæc ex toto inq̄ corde quęrere, ingemiscere p̄pter cōmissa peccata, desiderare grām illi⁹, pulsare, inuocare nomē dñi, & id genus alia fieri nequeunt sine fide & fiducia quadā obtinendæ misericordiæ a deo, tanq̄ ab eo qui sua misericordia iustificat impiū. Proinde si nos poenitentes veteris vitæ ex fide in Iesum faciamus quantum possumus, p̄ veniā peccatorū obtinēda, cōsequēs ē deū nobis remittere peccata. Verū cōdonationē hęc seu peccatorū remissionē, sicuti supra declarauimus, facit

facit nobis deus, non propter meritum gemitus aut plangit⁹ nostri, sed propter meritum Iesu Christi, cui innititur gemitus & plangit⁹ in corde nostro, tanq̄ dispositio quædã necessaria ad gratiam, remissionẽq̄ peccatorum accipiendam. Sicut & ipseus gratiẽ dei est, quod dignatur rogari a nobis, & non solum rogari, sed & fiduciam & desiderium rogandi inspirare. Ita & laus misericordiã, & diuinã erga nos largitatis est, quod nobis rogantibus misericorditer suã iustificationis gratiam impendit. Proinde in omnibus supra dictis scripturis, quib⁹ dicitur, Conuertimini ad me, quãrite, pulsate, & ego conuertar ad vos, inueniar a vobis, apertam vobis, non meritum nostrum, non dignitas nostra, ad obtinendum remissionem peccatorum, aut gratiam iustificantem exprimitur, non obligatio mutua inter hominẽ penitentem, & deũ peccata remittentem ostenditur, sed liberalitatis diuinẽ & gratiẽ, vel misericordiẽ suẽ declaratio, quẽ admodum in eo quod dicitur, Si credideris in Iesum, salu⁹ eris, non significatur nostrum credere esse nostrã iustificationis meritum, sed demonstratur potius fiducia nostra esse statuenda, non in meritum nostrum, sed in Iesum tanq̄ in nostrẽ saluationis principium. Verum hic sciendum plures ex supradictis scripturis etiam posse aliter interpretari, vt videlicet earum sermo intelligatur dirigi ad homines per initia quædam charitatis iustificatos, & donum seu gratiã beneficium datum petentibus, quærentibus, pulsantibus, inuocantibus, appropinquantibus ad ipsum, intelligatur non remissio peccatorum, aut iustificationis gratia, qua ex impio fit iustus, sed augmentum, profect⁹, & perseuerantia in gratia, quã & a iustis, ac sanctis in hac vita orantibus, petentibus, & pulsantibus suppliciter emereri, vel impetrari possunt. Sic August. in libro de gratia & libero arbitrio, inq̄t, Deus preuenit hominẽ vt prius aliquid dilectionis accipiat, qua orer, & quærat sibi addi tantũ, quantum ad implendum legem sufficit. Ex supra dictis ergo poteris primum intelligere qua ratione dicat Augustinus, Si non traheris, ora vt traharis, cum tamen orare non poteris, nisi & iam tractus fueris. Geminus est enim trahendi modus, secundum quem deus trahit quos iustificare voluerit. Vn⁹ dum ad initium habitualis fidei excitat, suggerit, inspirat, & ante

& ante hunc attrahendi modum orare non potest anima, vt trahatur. Alius est trahendi mod⁹, secundum quem excitat dormientem fidem iam olim inspiratam. Quamuis autem ante fidem nõ valeamus neq̄ orare, quemadmodum oportet, neq̄ in nobis fidei lumen, aut charitatis ignem immittere, vtq̄ tamen possumus diuinitus ad fidem & penitentiam tracti atq̄ adiuti ostium cordis nostri aperire & nõ reluctari deo intus pulsanti, suggerenti. Nos autem docili atq̄ tractabili corde auscultantes ad deum intus excitantẽ, & loquentem, accipimus ab illo fidei & charitatis spiritũ, etiam interdum in ipso momento, quo primum vocamur, quamuis crebrius antecedant motus quidam imperfecti & insufficientes ad accipiendam hanc iustificantem gratiam. Ex his insuper intelligere possumus quod fide, qua iustificamur, semper est natura prior gratuitus quidam tractus dei intus pulsantis & attrahentis, p̄ quem tractum homo potest aliquid facere, quo facto deus illustrabit eum. In qua sane illustratione homo ipse quod facit, non ex se solo facit, sed adiutus & tractus a deo, qui facit eum hoc facere non inclinatio nis necessitate, sed libera voluntate. Et ita deus dicitur aperire cor nostrum & labia nostra, quã tamen, vt legimus in scripturis sacris, nos ipsi aperim⁹, quia ipse facit, vt hæc nos ei voluntarie aperiamus. Ipse facit vt velimus atq̄ ita velimus, vt deinceps eidem cooperemur volentes. Quemadmodum languens seu claudus, quamuis nequeat neq̄ illuminare domum neq̄ immittere lumen oculis suis, vtq̄ tamen pote innixus baculo vel aluius auxilio adiutus, erigere se & aperire fenestras, quo facto illuminabit domus, vt itã videat oculis suis lumen solis.

¶ Tertium huius tractatus capitulum, in quo ponuntur pro resolutione quæstionis sententiã septem.

HIS præmissis pono aliquot conclusiones pro responsione ad propositam quæstionem. Prima. Quẽ admodum ex scripturis, quib⁹ liberum hominis arbitrium admonetur & iubetur quærere, petere, pulsare, cor suum aperire, & conuertere ad dominum deum suum, non sequitur hominem per se hoc posse facere ex solis ingenitis liberi arbitrij viribus. Ita & ex eisdem scripturis, quẽ sic generaliter omnibus legenda præponuntur, non consequitur omnĩ

omni homini sufficiens auxilium adesse, quo valeat quæ-
re gratiã, petere, pulsare, & cor suũ ad accipiendã grã am-
perire. Prior pars huius propositionis patet in reprobatio-
ne heresis Pelagianæ, non enim sumus sufficientes ex nobis
quærere aut desiderare gratiam. Siquidem petere, quærere,
& orare, quemadmodum oportet, præsupponit, & agnitio-
nẽ gratiæ, & fiduciã quandam inueniendi, ac obtinendi. Vñ
agnoscere & desiderare veram grã, principiu est grã.

Altera pars, Nam quis hi qui ex misericordia præueni-
entis dei, intus pulsantis excitant, habeant iã auxiliũ paratũ,
quo valeant ad deum intus docentẽ attendere. Ceteri tñ nõ
sic excitati, velut sunt, quibus grã dei a seruitute peccati li-
berantis, nondum est reuelata, tale auxiliũ nõdum habet,
& idcirco nec peccant in eo quod non faciunt, quod nisi sint
vocati & excitati facere nequeunt, dicente Salvatore, Si nõ
venissem & non locutus essem, peccatum non haberent, quod
intelligitur nõ quod nullum peccatum haberent, sed quod non
haberent peccatum infidelitatis, qua aut contemnitur, aut
negligitur Christus. Vnde in scripturis sacris quædam
sunt præcepta ita generaliter omnibus proposita, vt sine il-
lorum adimpletione, nemo qui iam vsum habet liberi arbi-
trij, saluus fieri possit, quæ tamen non ita ligant omnes, vt
mox efficiantur rei, qui hæc implere non student, quomodo
enim facerent, quod faciendum nondum in mentem venit
& quod faciendum esse nisi audiant ab aliquo vel intus, vel
extra monente, scire non possunt. Opus dei, sine quo salus
esse non potest, est credere in Iesum. Neque enim est aliud no-
men sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos fieri
saluos. Cætera vero opera & mandata, quæ naturæ
lex docet, veluti sunt honorare parentes, diligere benefacto-
res, non furari, non adulterari, non falsum testimoniũ di-
cere, & id genus alia, non possunt esse prorsus nec incogni-
ta, nec abscondita ab vilo qui iam vsum habeat rationis.

Proinde homo gentilis, quis reus efficiatur, si legem natu-
ræ transgreditur, non tñ idcirco culpabilis efficitur, quod non
velit baptizari, aut in dñm Iesum credere, si nõdum habuit,
a quo Christum disceret. Quomodo credent, nisi audiant
quomodo audiẽt, inquit Apost. sine prædicatẽ. Tales si quod sint
vlti in finẽ vitæ a deo derelicti, intrare regnũ dei nõ possunt,
non ha

non habentes diuinę grã auxiliũ, quod tollantur ab eis impedi-
menta salutis, scilicet originale peccatũ, & alia, quæ addide-
runt proprijs volũtatibus, peccantes in legẽ naturę, a quibus
non per vim naturæ, sed per solam dei gratiam liberantur.

Secunda conclusio. Deus secundum altitudinẽ sui
consilij, & inscrutabilis iudicij nobis occulti, non super oẽs
homines voluit suorum donorum, & auxiliorum mensuras
esse æquales, plarumque dat indignis auxilia exuberantia,
quæ, tamen denegat alijs, æque vel minus indignis. Popu-
lo Iudæorum dedit signa, & virtutes, ex quibus non erant
creditori. Tyro autem & Sidoni non dedit, quod ex illis fuisset
vitã cõmutaturi in melius, quorundã mentibus nõ ex-
pectata profectuum mora totum simul largitur. Quemad-
modum Ioannes inter matris viscera, spiritu sancto reple-
tus exultat, Hieremias in vtero sanctificatur. Verũ multo
crebrior, multoque numerosior pars illa hoim est, cui particu-
latim accrescit, quicquid superna largitas donat, vt conferẽ
dorum munerum causã, de his quæ collata sunt parentur.
Fidei & conuersionis primordia, dantur non petita, vt ex
ipsorum petitiõibus cetera impetremus nõdũ accepta, vbi
& nostra culpatur desidia, si ex talento accepto negligẽter
agamus secundũ doctrinã saluatoris, oibus præcipiẽtis, Ne
gotiamini donec venio, & ex oibus increpantibus vnũ, qui
otiu sequutus erat. Serue male & piger, nõne oportuit te pe-
cuniã tuã cõmittere numularijs. Proinde & monet Apost.
Hortamur vos fratres, ne in vacuũ grã dei recipiatis. Ex
his & similibus scripturis patet impiã esse hæreticorũ do-
ctrinã, docentiũ oia ex absoluta necessitate euenire, præsciẽ-
tiamque ac prædestinationẽ diuinã immutabilẽ, ita determi-
nare humanas voluntates ad opa præscita seu prædestinata,
vt ipsæ humanę volũtates sint prorsus immutabiles. Hoc
autẽ esse falsum, patet. Nã ex doctrina Christi iam est manife-
stũ hoim diuino dono suffultũ posse ex talento accepto ope-
rari, & non operari, atque ideo reum fieri apud deum, quia
abscondit pecuniam domini sui, in qua potuit negotiari, &
non est negotiatus. Sicut & deus ipse multa potest facere,
quæ præscit se nõ facturum, quemadmodum docet Christus
in euangelio, dicens, An non possum rogare patrem meum,
& mittet mihi plusquam duodecim legiones angelorum.

Ex his

Ex his iam sequitur cōclusio tertia. Illud in resolutione huius questionis firmiter est statuendū ex scripturis sacris, quod homo per acceptas a deo vires & virtutes libero suo arbitrio potest facere multa, quæ non facit, & multa potest non facere, quæ facit. Atq; ideo, quemadmodum firmissima fide tenendum est, nullatenus dubitandū dei præscientiā de futuro Adæ lapsu non impediuisse liberum illius arbitrium quo minus ipse poterat non facere quod fecit, utpote non obedire serpenti, & non transgredi præceptum. Ita & firmiter credendum est vnumquemque iam gratiam dei assumptam multa posse, tum ex gratia, tum ex viribus liberi arbitrii facere, quæ non facit, dicente scriptura, Potuit facere mala, & non fecit, sic & quisque nondū iustificatus potest tum ex adiutorio dei sibi parato, tum ex lumine rationis intermentis multa facere, quæ non facit. Vocati ad coenam illam magnam potuerunt non contemnere vocantem, ut vocati venissent, sunt liberi eorum arbitrii coelitus pulsati, ut autem essent vocati, fuit solus divini adiutorii. Vnde & iuxta Salvatoris doctrinam Tyrj & Sidonij si fuissent adiuti doctrinis, virtutibus, & miraculis, quibus fuerat adiutus Iudæorum populus, credidissent, egissentque poenitentiam in cinere & cilicio. Ex qua sententia discimus, inquit Augustinus, Quosdam in ipso ingenio habere divinum naturaliter munus intelligentiæ, quo moueantur ad fidem, si congrua suis mentibus, vel audiant verba vel signa conspiciant. Auxilio autem prædestinationis diuinæ sic deus hominē iuvat, qualiter aptum nouit, ut obediat.

Quarta conclusio.

Ex scripturis sacris manifestum est, concessum esse homini impio tempus poenitentiae certum quidem & notum apud diuinam prouidentiam, quo si abutatur homo, abstrahit deus iratus suæ bonitatis auxilium, sine quo non est conuertendus, & quo alioqui conuertendus erat. Insup in scripturis manifestum est, certam esse apud deum peccatorum mensuram, quā si excesserit homo, addens præuaricationem præuaricationi, subtrahit ipse deus gratuita suæ miserationis auxilia, quibus demptis grauior impingit. Prior pars huius conclusionis patet ex parabola Salvatoris, de his qui iurati ad coenam venire noluerunt. Amē dico vobis, Nemo, inquit, virorum illorum, qui vocati sunt, gustabit coenam meam. Itē deus dat peccatori

ccatori etiam ei, quem præscit non reuersurum, tempus poenitentiae, Iob. 24. Deus dedit locum poenitentiae, sed ille abutitur eo in superbia. Longioris temporalis vitæ spatia conuerso, inquit Gregorius, fiunt in adiutorium munerum, non conuerso ad augmentum damnationis. Qui diutius toleratur, nec tamen ab iniquitate compescitur, munus quidem diuinæ patientiæ percipit, sed reatus sui vinculis ex ipso se munere arctius astringit, dicente Paulo, An ignoras, quia patientia te ad poenitentiam adducit, tu autem secundum duritiā tuā & impoenitens cor tuum, thesaurizas tibi iram in die iræ? De populo Iudæorum sub nomine vineæ, inquit Esaias, expectaui ut faceret vas, & fecit labruscas, & alibi, Propterea vos expectat deus, ut misereatur vestri. Item sapientiæ. 12. per totum capitulum, spiritus sanctus docet deum paulatim corripere, & monere peccantes, dareque tempus & locum poenitentiae, ut relicta malicia credant deum verum, & dissimulare peccata hominum propter poenitentiam. Expectat quidem Deus, non sicut Pelagiani crediderunt, ut homo gratiam dei præueniens ex naturæ talentis sese faciat aut iustum, aut dignum, cui deus gratiam largiatur. Expectat insuper, non quod impotens sit subito conuertere, mutando voluntates impiorum, sed quod paulatim eis correptis flagellum miseriæque peccati sentiat, quatenus concussi timore sua sponte relinquunt nequitiam, agnoscentes animarum suarum spirituales morbos, sua sponte querant medicum, implorentque coelestis medicinæ auxilium.

Posterior pars ex eisdem scripturis manifesta est. Certam videlicet apud deum esse quantitatem peccatorum, quā si excesserit homo gratuitis spoliatur auxilijs. Quemadmodum deus ad populum sibi rebellem ait, Super quo percutiā vos ultra addentes præuaricationem præuaricationi. Vnde & a vinea studiose exulta diuque expectata subtraxit gratiæ suæ auxilia. Iudicate inter me & vineam meam. Quid est ultra quod debui facere vineæ meæ, & non feci? An quod expectaui ut faceret vas, & fecit labruscas? Ecce liberum ostendit nos habere arbitrium seu iudicium, Iudicate, inquit inter me & vineam meam. Deinde ostendit se multa patientia tolerasse vitam eorum malam ad conuersionem eorum. Expectaui ut faceret vas, expectaui inquam, non quod ipsa

ex se, sed meis suffulta auxilijs ex me semper adiuuare parato faceret uuas, id est fructus bonos. Et nunc ego ostendam vobis quid faciam vineæ meæ. Auferam sepem eius, & erit in direptionem, diruam maceriam eius, & erit in conculationem & ponam illam desertam, non putabitur, & non fodietur. Et nubibus mandabo, ne pluant imbrem super illam, & ascendet super eam vepres. Huiuscemodi scripturis manifestum est homines antecedentibus peccatis facere se dignos, quibus auferantur diuinæ miserationis & protectionis auxilia, secundum doctrinam saluatoris, post acceptam semel peccatorum remissionem si denuo in peccatum vadat homo, dans locum diabolo, continuo spiritus ille immundus redit, & ne iterum posset expelli, sumit septem spiritus nequiores, & habitat ibi, ut fiant nouissima illius peiora prioribus. Vnde & ad quendam ait, Vade, & amplius noli peccare, ne deterius quid tibi contingat.

Quarta conclusio. Ex scripturis sacris manifestum est, non omni in hac vita sufficiens adesse auxilium, quo valeat saluus fieri, aut resipiscere, aut resurgere a peccatis. Patet in paruulis qui moriuntur in utero matris. Insuper patet in adultis impijs, iam dormientibus, aut in furiam, aut insaniam reductis. Sicut damnatis spiritibus nulla est facultas poenitendi, & reuertendi ad dominum, quia nec spes, nec fiducia ibi esse potest. Itaque huiuscemodi peccatoribus adempta est omnis facultas reuertendi, si tales absque rationis usu usque in finem manserint, quod cum nobis constare non potest, desperare de illis non possumus, sed debemus pro ipsis, quamdiu hic viuunt, orare.

Quinta conclusio. Non potest iusta contra deum esse querimonia, si peccator propter vitæ suæ perditæ merita, non habeat a deo auxilium ad resurgendum sufficiens, relictus prorsus aut absque cognitione sui, suæque salutis immemor, aut absque spe veniæ & misericordiæ. Patet. Nam qui post susceptum baptismum mortaliter peccat, meretur, ut gratia dei, quam semel acceptam deserit, semper indigeat, quanto magis, si sepius admonitus, & desuper ad conpunctionem tractus, redire contempserit. Si non est culpandus iniustitiae deus, dum paruulum in utero matris moriturum derelinquit cum originali peccato ire in

damnati

damnationem mortis, non communicato illi villo auxilio, quo possit liberari, quanto magis non est censendus deus iniustus, si sic absque auxilio gratuito derelinquat peccatorem, qui originali peccato grauiora superaddit propria voluntate. Tali argumento vltus est Augustinus contra Pelagianos in libro contra Iulianum. Ne desperes, sequentem audiamus propositionem.

Conclusio sexta. Quamuis non teneamur credere cuilibet homini in hac vita adesse sufficiens auxilium quo valeat aut resipiscere, aut acquirere regnum caelorum, tenemur tamen nec de nobis, nec de quouis altero in hac vita vnquam desperare, & idcirco non possumus ab villo homine, quantumuis impio, prorsus & omnibus modis, subtrahere beneficia charitatis, orationis videlicet, correptionis admonitionis, & salutaris doctrinae suffragia.

Prior pars manifesta est ex propositione quinta, etiam in adultis per demonstrationem Augustini, sumptam ex paruulis absque culpa parentum in utero morituris. Si deus his, qui non peccauerunt proprijs voluntatibus, iusto suo iudicio non praestet auxilium vllum, quo possint ad regenerationis lauachrum pertingere, non est arguendus iniustitiae, si iam adultis, qui originali peccato propria peccata addiderunt, non praestet facultatem, quo valeant resurgere. Et pro huiuscemodi sententia, videntur testimonia scripturae & sanctorum patrum. Vnde Augustinus in libro de natura & gratia capitulo quarto. Iuste, inquit, damnantur etiam hi, qui audire Christi fidem non potuerunt, non habentes a quo discerent.

Et ibidem capitulo octauo. Recte non admittitur in regnum caelorum non regeneratus, etiam quamuis Christianus non solum non fuerit, sed nec esse potuerit. Ibidem tractans illud Saluatoris, Si non venissem, & loquutus eis fuisset.

Hi, qui non credunt, inquit, in Christum, possunt habere excusationem, ne imputetur ipsis infidelitatis peccatum, si non habeant a quo discant, sed non quod eo possint effugere damnationem. Sic non habere fidem, non habere charitatem, non habere spem, non quaerere gratiam, non deputatur animæ in reatum, si nondum, ut hæc possit, accepit.

Is tamen qui propter originale seu actuale peccatum non habet fidem & charitatem, dignus est morte sempiterna. Vnde Augu. in lib. de gratia & libero arbitrio, capitulo. 3. Ignorantia etiam non voluntaria, neminem sic excusat, vt sempiterno igne non ardeat, si propterea non credit, quia non audiuit omnino quod crederet, sed excusat fortassis, vt mitius ardeat. Non enim sine causa dictum est, Effunde iram tuam in gentes, qui non nouerunt te. Quod si forsitan arbitreris Augustinum ignorantiam intellexisse vincibilem, obuiat ipse tibi Augustinus in epistola ad Sixtum. Inexcusabilis est, inquit, omnis peccator, vel reatu originis, vel ad ditamento etiam proprię voluntatis, siue qui nouit, siue qui ignorat, siue qui iudicat, siue qui non iudicat, Quia & ipsa ignorantia in eis qui intelligere noluerunt sine dubitatione peccatum est, in eis autem qui intelligere non potuerunt, poena peccati est. Ergo in vtrisque iusta est damnatio, non iusta excusatio. Ecce non parcit illis deus, qui salutis viam intelligere non potuerunt. Ignorantia igitur quę solet vocari inuincibilis, quę excuset, ne factum ex huiusmodi ignorantia imputetur in peccatum, non sic tamen excusat, vt sempiterno igne non ardeat. Is qui non fuerit Christi sanguine regeneratus, etiam quęuis credere in Christum, aut regenerari non potuit. Sic dicit Augu. lib. 3. de libero arbitrio, de primo homine. Non habere sapientiam & iusticiam, non reputabatur illi in reatum, si nondum vt hæc posset accepit, sed quia habebat aliquid, quo si vti bene vellet, ad id quod nondum accepit ascenderet. Idcirco poterat dignus fieri qui dānaretur, quia ad accipiendam iusticiam vel sapientiam, non sese accommodabat. Non enim quod naturaliter nescit, & quod naturaliter non potest, hoc animę deputatur in reatū, sed quod scire non studuit, & quod dignam operam ad habendam facultatem recte operandi non dedit. Vnde & in expositione epistolę ad Romanos. Pharaoni indurato, hoc non imputatur in peccatū, quod tūc non obtemperauerit, quāquidem indurato corde obtemperare non poterat. Sed hoc illi imputatur, quod priore infidelitate dignum se prebuit, cui cor obduraretur. Secunda pars est manifesta ex scripturis, quibus deus vult, vt ad salutem diligamus omnes homines sicut nosmetipsos, beneficia orationū, salutarisque doctrinę, singu-

singulis secundum opportunitates locorum & temporum studeamus impendere, Nescientes enim, inquit Augustinus, quis pertineat ad prædestinatorum numerum, & quis non pertineat sic affici debemus charitatis affectu, vt omnes velimus saluos fieri. Quamuis enim apud diuinam præscientiam non omnis malus in hac vita ideo viuuit, vt corripiatur, sed plerumque ideo viuuit, vt per illum bonus exerceatur. A nobis tamen vtrum vsque in finem sit perseveraturus in malo ignoratur. De diabolo & angelis eius habemus determinatam scripturarum sententiam, quod ipsorum tantum est desperanda correctio. De nullo autem homine, siue intus, siue extra ecclesiam dei sit constitutus, est desperandum. Nec sequitur, non est desperandum de salute cuiuspiam, quamdiu hic viuuit, ergo quam diu hic viuuit, sufficiens habet auxiliū, quo valeat resurgere, si labatur in furiam impius vsque in finem vitę, non habet vllum suę salutis auxiliū. Nos tamen, quia nescimus si talis sit vsque in finem sic mansurus, de eius salute desperare non possumus, sed debemus orationibus & supplicationibus apud deum pro illo intercedere, vt ad sanam mentem, & inde ad poenitentiam dignetur illum reuocare. Nec enim scimus, si deus orationibus placatus, etiam proposuerit illius misereri. Et idcirco debet orare, quia ex qua parte sit nescit, an videlicet ex parte prædestinatorum, an ex parte reprobatorum. Non hoc dicimus, tanquam diuina prædestinatio aut reprobatio faciat immutabilem hominis voluntatem, aut vllam in illa violentiam, seu necessitatem, vel excludat auxiliū sufficiens, quo valeat sese ad accipiendum fidei spiritum accommodare, sed quod voluntati diuini beneplaciti cognitę non debeat resistere. Ex hac secunda sequitur & manifesta est tertia pars, dicens charitatis beneficia non esse subtrahenda ab vlllo homine quędiu hic vixerit. Sic monet Augustinus orare pro quodam ab hæreticis subuerso, addens de nullo desperandū esse dum viuuit, quędiu enim hic viuuitur, crastinus dies ignoratur. Deus si te adiuuare noller, de medio tolleret, tanquę dicat, talem in deum erga te fiduciam habere debes, vt nunquę desperes, quin arbitreris potius quę te peccatam de medio tolleret, nisi te ad poenitentiam expectaret. Conclusio septima. Deus quęuis non faciat neque vllum

lum suæ iusticiæ præiudicium, neq; vllā suæ misericordiæ iniuriam, si non omnibus sub vsu liberi arbitrii viventib; dispenset auxilium sufficiens, quo valeāt ad salutem peruenire, nos tamen neq; scripturis sacris, neq; testimonijs sanctorum aduersamur, si bonitatem, clementiam, & misericordiam dei super vniuersos peccatores commendantes non sū perba animositate, sed pia quadam fiducia doceamus omni homini peccatori sub vsu liberi arbitrii vitam agentī, cōsilius dispensari, & si non semper, tamen pro loco & tempore sufficiens excitationis internę auxiliū, quo valeat credere deum, & inquirentium se, esse remuneratorem, & non contemnere Iesum salutis autorem sibi reuelatum, & ex fide hac orare, inuocare, elemosynas dare, & impetrare. Hæc propositio ex supra dictis est manifesta, & probatur manifestissimis scripturis, Sapientiæ duodecimo.

Prior pars qua dicitur, Deum non facere præiudicium suæ misericordiæ, si non largiatur peccatori auxilium, quo valeat ad iusticiā peruenire, patet ex eo, quod dicitur. Quis stabit contra iudicium tuum, quis tibi impurabit, si perierint omnes nationes quas fecisti? Posterior pars per id quod ibidem docet etiam Aegyptijs non defuisse tempus, & locum poenitentiae. Si enim inimicos, inquit, seruatorum tuorum morti debitos cruciasti & liberaisti, dans tempus et locum per quæ possent mutari a malicia, cum quanta diligentia iudicas filios tuos, quorum parentibus dedisti iuramenta, & pacta bonarum promissionum. Hanc sententiam insuper in proprijs ferme terminis docet Augustinus in libro de prædestinatione sanctorum cap. 13. & 14. Noli, inquit, culpam tuæ indurationis iniusticiæ dei ascribere, quia omnes viæ domini misericordiā & veritas, vt nec hi, qui misericordiā fuerint assequuti de meritis suis aliquid gloriētur. Nec hi qui indurati atq; damnati sunt, excusationem culpæ se posse habere credant, ex hoc quod nullam, qua conuerterentur, misericordiam sunt consequuti. Hanc ergo misericordiam Pharaon non accepit, & ideo ei ad pereundum liberum sufficiebat arbitrium, quem quidem omnia illa iniuste esse perpeffum, nullus ita ignarus diuinarum scripturarum erit, qui audeat dicere. An forte si pie de deo, sicut expedit, sentiamus, etiam Pharaoni datam misericordiam

cordiam reperimus. Patientia enim dei valere illi debuit ad salutem, nunquid non potuit sicut flagellis cedens expulit populum, ita miraculis cedens deum tantæ virtutis agnoscere. Nabuchodonosor post innumeras impietates poenituit, & regnum quod perdiderat rursus accepit, Pharaon autem in ipsis flagellis est durior effectus, & perijt. Quantum ad naturam, ambo erāt homines, quantum ad dignitatem, ambo erant reges, quantum ad causam, ambo captiuum dei populum possidentes, quantum ad poenam, ambo flagellis clementer admoniti. Quid ergo fines eorum fecit esse diuersos, nisi quod vnus manum dei sentiens recodatione propriæ iniquitatis ingemuit, alter contra dei misericordiam libero pugnauit arbitrio.

Hic quicumq; responderit, illi vt iuuaretur adfuisse diuinum, huic ne induraretur defuisse præsidium, & hoc contendit iniustum, intelligat omnia illa, vel adiuuante deo perfici, vel deserente permitti, tamen nolente illo prorsus nihil admitti. Hactenus Augustini doctrina, ex qua discimus ita pie de deo sentiendum esse, vt opinemur etiam Pharaoni & Aegyptijs datam esse misericordiam, qua possent resipiscere, quam & scriptura approbat, significans illis data esse tempus & locum, per quæ potuissent mutari a malicia. Quod si quis contenderit flagellum foris appositum insufficientem esse viam ad salutem, si nulla sit mens intrinsecus pulsatione vocata, & hæc illis defuisse, sciat Pharaonem, ceterosque Aegyptios fuisse multiplici morte reos, & ita intelligat, iudicium dei in illos non potuisse esse iniustum, etiam si tandem propter sua mala merita indurati, non habuissent auxilium pro sua salute sufficiens.

Patet insuper, quod si pie sicut expedit sentire velimus de Deo, cuius misericordiā plena est terra, non erit euangelicæ doctrinæ contrarium, si credamus impias gentes nondum Christo annulo fidei desponsatas, præter naturales synteresis instinctus, quibus naturaliter oderunt furtum, mendacium, adulterium, homicidium, etiam habere quasdam diuinarum excitationum vicissitudines, sed non tales, quales sunt iter sponsū & spōsam, dilectū et dilectā, de qb; in Cant. legi, nūc spōsus ptransire, nūc ad tps declinare. Vñ nullis vnq; sæculis, nullis gnationibus defuit dei miserentis cura genera

generalis, qua se docuit dominum cœli & terræ colendum, quemadmodum & in actis Apostolorum legimus, Deus quibus præteritis temporibus dimiserit omnes gentes ingredi vias suas, tamen non sine testimonio sui reliquit illos. Sed hoc testimonium naturæ ad salutem sine gratia non sufficit, nisi mens fuerit adiuta vocatione interna ad accipiendū spiritum fidei. Quemadmodū in populo Israelitico nemo sine vocatione interna ad spiritum fidei peruenit, Ita de quibuscūq; nationib⁹ quibuscūq; temporibus nemo vnq; ad salutaris fidei initia potuit ascendere, nisi qui fuerit spiritu gratiæ discretus, qui tamē spiritus, & si parciōr & occultior in gentibus fuerit, pie tamen credimus, quod nō illis prorsus se negauit, Et licet beneficia dei obduratis hominibus nihil remedij, nihilq; emendationis adferant, probant tamen auersionem eorum hominum obduratorum nō diuinæ fuisse constitutionis, sed proprię voluntatis. Arbitramur itaq; non aduersari Christianæ fidei, si quis non cōtumaciter, sed ex pietate sustineat omni homini iam adulto per vires liberi arbitrij vitam agenti secundum vicissitudines temporum diuinitus communicari auxilia quædam specialia, vt excitationes, suasiones, inspirationes, & instinctus, quibus valeat ad querendam gratiā dei promoueri in viam salutis. Et ita vera est sententiā Augustini, ad Vitalem Carthaginensem inter duodecim sententias de gratia dei ad rectam fidem pertinentes sic loquētis. Scimus gratiam dei non omnibus dari, & quibus datur non solum secundum operum merita non dari, sed nec secundum merita voluntatis eorū, quibus dat, quod maxie apparet in paruulis. Verum tñ, vt ostendamus etiam paruulis non deesse suffragia diuinæ prouidentię specialia, Sciendum est, quod paruuli, quibus non est impensum tempus, quo per voluntariam fidem possunt esse diuinę cognitiōis participes, censentur ad eorum pertinere consortium atq; naturam, quorum gubernantur arbitrio. Proinde auxilia quę deus impendit hominibus, quorum arbitrio paruuli gubernantur, intelliguntur etiam esse paruulorum gratuita quædam beneficia, quibus si bene vterentur eorum parentes aut gubernatores, ipsi paruuli per eadem auxilia iuuarentur.

Quemadmodum enim paruuli prolapsi sunt in seruitutē pecca

peccati per alienę volūtatis arbitrium, ita & ipsis subueniuntur per alienę voluntatis obsequium. Et sicut ex aliena confessione credunt, & regenerantur, ita ex aliena infidelitate, & dissimulatione nec credūt nec regenerantur. Proinde sicut ex aliena fide & voluntate vadunt in salutem, & regenerationis sacramentum, Ita ex aliena infidelitate, negligētia, aut incuria finit illos deus in damnationem ire propter originale peccatum. Vnde & sepe numero deus paruulos inter fideles natos & Christianos ob parentum negligentiam finit absq; regenerationis lauacro, ex hac vita commigrare, vt doceat nec contra periculum debere humanam cessare industriam, Nec in cordibus parentum super baptizandis pueris vllam debere oriri desidiam. Quod si dixeris non nullos esse paruulos, qui absq; vlla parentum negligentia & culpa moriuntur in vtero, nō assequuti vllū regenerationis lauacrum, Intelligas etiam huiuscemodi paruulos in primo parēte Adam habuisse sufficiens suæ salutis auxilium, quo ipse Adam non bene vsus non modo perdidit oibus suis posteris vitā æternam, sed & reatum in eos propagauit mortis sempiternæ. In paruulis igitur quamuis sola gratia operatur salutem sine illorum arbitrio, non saluantur tamen sine humani arbitrij libero ministerio. Et hoc quoq; paruulorum est gratia quod datur voluntas alijs, qui illis sua fide subueniant. Nec hæc dicentes defendimus aliqua parentum esse merita, nec bona, nec mala, quibus mereantur paruuli aut ad baptismi gratiam peruenire aut sine baptismo discedere. Nam aliquando piorum parentum filijs negatur hoc bonū, quod filijs tribuitur impiorum. Nō nunq; de sancto coniuge proles orta præuenitur morte anteq; lauacro abluatur regenerationis. Infans autem natus ex fornicario patre & meretrice matre baptizatur in Christo. Hic certe merita parentum vacant, nec est nobis cognitum, vnde alter alteri præferatur, nisi voluntas dei sua grā vni⁹ misereri volentis, alterū iusto suo iudicio in originali peccato deferentis. Fit quidem pro paruulo humanę voluntatis obsequium, sed non est in paruulo vllum humanę voluntatis meritum. Tam is qui baptizat, quam is qui infantem ad sacri baptismatis fontem portat, suum exhibet ministerium, & vterque ex pietate operando recipere meretur

vite eterne premium, quemadmodum & uterque meretur supplicium, si aut negligentia, aut desidia sineret paruulum decedere, non impenso illi regenerationis beneficio. In utroque tamen casu neuter vlla facit merita, quibus mereatur paruulus baptizari, aut sine baptismo mori, quamuis et admittamus parentum precibus posse impetrari, vt deus dignetur paruulum custodire in vita, donec accipiat sacrum baptismum. Omnia enim hec tam paruulum videlicet, quam aliorum puta baptizantium studia, voluntates, orationes, & sollicitudines pro sacramento infantum ministrando impensa, sunt specialia quedam auxilia diuinitus pro salute paruuli predestinata.

¶ *Quartum huius tractatus capitulum, in quo ponitur argumentorum solutiones.*

HIS visis respondendum ad argumenta pro utraque parte tituli questionis in principio adducta. Et primum quia pro utraque parte argumenta sunt quinque, quorum singula pro parte vna procedunt via, contraria singulis argumentis pro alia parte factis, propter scripturas assumptas, quae inter se pugnare videntur. Primum operis pretium est considerare scripturas inter se non pugnare. Pro solutione ergo utriusque argumenti primi assumptis de desertione, derelictione, & dimissione, scripturas, quae inter se pugnare videntur, quibusdam dicentibus, deum dimittere, deserere, & derelinquere populum impium. Alijs autem significatibus deum, neque deserere, neque dimittere, neque derelinquere vnquam, Considerandum est scripturas has non discordare, quia deus nunc ad vnum genus hominum loquitur, nunc ad aliud, aut non semper loquitur secundum eandem populi partem. Sic apostolus Paulus ad Romanos vn decimo docet deum non repellere populum suum propterea, quod non totaliter repellit, Non repulit, inquit, plebem suam, quam presciuit, tanquam tacite declarans scripturis veteris legis, quibus loquitur deus ad Israeliticum populum, Ego non te deseram, neque derelinquam, ego non obliuiscar tui, intelligendas esse de vasis electis in populo israel. Scripturas autem quibus significatur deus derelinquere & deserere domum israel intelligendas esse de reprobis iudeorum synagoga, ad quam

quam, inquit Christus, quoties volui congregare te & noluisti, Ecce relinquet vobis domus vestra deserta. Subtrahit ergo deus suae misericordiae dona ab his, qui merentur haec pati, Iustos autem non derelinquit, nisi desertus ab illis fuerit. Verum & hoc paucis addiderim, aliud esse derelinquere & deserere hominem, aliud permittere seu dimittere eum in manu consilij sui, Nam qui deserit & derelinquit, iratus discedit ab illo, cui praesens erat. Idcirco deserere praesupponit gratiae primum praesentis subtractionem. Permittimus autem ire etiam eum, cui nihil subtrahimus. Vnde & primos parentes nostros deo dimisit in manu consilij sui. Itaque de alia dimissione intelligitur quod dicit in psal. Non audiuit populus vocem meam, & dimisi eos secundum desideria cordis eorum. De alia vero, cum dicit, praeteritis saeculis dimisit omnes gentes ingredi vias suas, nam illos dimisit iratus, subtrahens eis suae misericordiae auxilia. Istos autem dimisit ingredi, id est, permisit semper, quibus & ex illis multos tradiderit in reprobum sensum, & in passiones ignominiae propter antecedentia peccata. Nam ex scripturis sacris, est manifestum quaedam esse peccata, in quae cadant homines, non quia deus iratus deserit illos, discedens ab illis, sed quia ipsi libero suo arbitrio deum deserunt, vt patet in Adam & Eua, primo peccatis, & in hominibus iustis primum a gratia lapsis. Quaedam vero esse peccata, in quae cadant homines deserti a deo ipsis irato. Sed de his in alijs latius. Ad primum igitur argumentum, quo ex dimissione, desertione, derelictione hominum aliquorum concluditur illis non adesse sufficiens auxilium, quo valeant a peccato resurgere & credere in Iesum. Respondeo, consequentiam esse inualidam. Nam scripturae, quae loquuntur de desertione, aperte loquuntur de desertione, qua deo subtrahit se non ex toto, sed secundum aliquos gratiae effectus, quibus peculiariter praesens erat, veluti quod dicit, Non audiuit populus meum vocem meam, & dimisi illos secundum desideria cordis eorum, non intelligitur, quod reliquerit illum absque villo amoris stimulo, & absque villo conuersiois instinctu, sed quod non tam peculiaribus beneficijs adfuit illis quam solet. Et quod saluator ait, Relinquet vobis domus vestra deserta, principaliter de templo loquitur, quod desertum est. Atque ita quis anima, quae dei

gratiam semel acceptam deserit, iuste repudietur, & mereatur, ut dei gratia semper indigeat. Si tamen ita cadat, ut supra lapidem Christum maneat, non negans aut contemnens ipsum, quin potius per fidem tenens illum ut fundamentum, & ut manum sibi diuinitus suppositam, qua valeat erigi, iam sic lapsus non prorsus conteritur, licet confringatur adhuc supra meritum suum, tenens gratuitum auxilium, quo per poenitentiam reseruatur ad salutem hauriendam ex fonte gratiae Christi. Si vero ita cadat ut non supra Christum maneat, id est, prorsus fidem negauerit, irruit lapis iste Christus super ipsum, sicque conterit eum, ut nec testa quidem remaneat, in qua hauriat aquae pusillum. Sic enim verbum Christi interpretatur Hieron. Matt. 21. Proinde quis anima Christiana, quae semel iustificata reuertitur ad vomitum, & pristina vitia ceteris paribus longe grauius deum offendat, quam paganus, qui nunquam acceptum spiritum gratiae iustificantis repulsi a se, magis tamen eadem anima sic fide saluatoris imbuta habet auxilium conuertendi & resurgendi, quam anima pagana. Filioli haec scribo vobis, inquit Iohannes, ut non peccetis, sed & si peccauerimus, aduocatum habemus apud deum patrem, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris. Et ita alia est ratio credentis, alia nondum credentis. Dum incipis credere in Christum, incipis iuari ab illo, quam diu credis in illum, etiam si pecces per mala opera, non desunt tibi pro loco & tempore conuersionis auxilia. Non sic igitur de vilo peccatore desperamus prorsus in hac vita, quin confidamus esse vicissitudines instinctuum & inspirationum diuini spiritus euntis & redeuntis, quibus trahitur, ut conuertat sese ad dominum Iesum aduocatum suum apud deum patrem, ut inueniat gratiam apud illum, qui homini volenti resipiscere, paratus est ignoscere. Quis autem aliud sit de his, qui semper habitauerunt in tenebris, qui haecenus non habuerunt testam fidei in Christum, qua haurirent aquas gratiae ex fonte saluatoris. Aliud de his, qui aliquoties liberati, sunt ingrati acceptae gratiae, & respicientes retro, qui & propterea merentur excocari, indurari, consideratis tamen alijs scripturis docentibus, deum nolle mortem peccatorum, & velle omnes ad poenitentiam reuerti. Ita pie expedit sentire de deo, quod nec tales prorsus deserat. Et non quemad-

quemadmodum docuerunt Nouatiani, absque spe veniae relinquat, quod & probant nonnulla testimonia scripturarum citata in argumentis, & praesertim quod dicit propheta Ezechiel, ca. 18. Nunquid voluntatis est mors impij? dicit dominus, & non ut a vijs suis conuertatur & viuat. Et dicitis filij Israel, Non est equa via domini, nunquid viae meae non sunt equae, o domus Israel? & non magis viae vestrae praeuere? Ego unquam secundum vias suas iudicabo domus Israel, ait dominus. Et ex omnibus concludens, hortatur singulos, Conuertimini ergo, & agite poenitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris, & non erit vobis in ruinam. Projicite a vobis omnes praeuaricationes vestras, in quibus praeuaricati estis, & facite vobis cor nouum, & spiritum nouum. Et quare moriemini domus Israel? quia nolo mortem morientis, dicit dominus deus, reuertimini & uiuite, Ezechi. 18. Quas sententias vniuersas loquitur propheta ad populum Israel, id est ad populum fidelem iam credentem, & ideo non fidem sed poenitentiam exigit ab eisdem. Ex quibus concludit Hieron. Ergo diuinae, inquit, voluntatis est, omnes saluos fieri, & ad noticiam veritatis venire. Vbi cumque enim dei truculenta videtur sententia, non homines, sed peccata condemnat, non dicitur reuertimini, nisi his qui cum deo prius erant, & postea eius comitatum deseruerint. Misericordiam dei superexaltat iudicium eius, & idcirco non omnes excoccat deus, qui merentur excocari, non omnes qui merentur obdurari, obdurat. Sic dicit Petrus Apostolus, Deus patienter agit, nolens aliquos perire, sed omnes ad poenitentiam reuerti. Petro interroganti, quoties fratri dimitteret peccata, Respondit dominus, Non septies solum, sed & septuagesies septies. Scripturae autem in contrario argumento primo citatae, quibus dicitur deum non deserere hominem, non derelinquere, loquuntur de populo iam fidei, & de populo tenente deum, qui non deseritur, priusquam deum deserat, Non dormitabit, neque dormiet, qui custodit Israel. Si vis ergo deum habere custodem assiduum, sis Israel, sis iustus, sis rectus corde, queras, ores, pulses, Inuoca nomen domini, quia bonus est his, qui sunt recto corde, Prope est dominus omnibus inuocantibus nomen eius, inuenitur a quaerentibus. Propheta vero cum dicit, Non obliuiscet misereri deus, & non in eternum irascetur, loquitur ipsi Asaph pro populo

438 IOAN. DRIEDONIS DE CAPTIVITATE ET
populo Idithun, qui iam pressuram in mundo patiens, cordis voce clamat ad dominum, hoc est, loquitur in persona populi transi-
litis hunc mundum, ut perveniat ad finem Christum. Deus ergo non
in eternum irascetur super populum, qui conatur transire hoc se-
culum, & properare in Christum. Ad eandem quoque sententiam lo-
quitur Esaias propheta, Non repellat dominus plebem quam diligit, sed
deserit plebem non dilectam, plebem adulterantem & fornicantem.
Ad secundum argumentum quod dicitur, Deus non solum deserit,
sed & subtrahit peccantibus gratuita suae misericordiae au-
xilia. Patet solutio ex supra dictis, quod videlicet deus iratus
hoc facit propter meritum antecedentis peccati. Sic tamen pie
sentimus de deo, etiam irato hominibus in hac vita, ut arbitremur
illum non totaliter deserere, quin pro loco & tempore revertitur,
pulsans ad ostium deserti cordis. Quod autem dicit, Recessit
a te zelus meus, non irascatur tibi amplius, significat se non
amplius plebi praestitutum tale correptionis beneficium per flagel-
la, sed non inde consequens est, quod nullum praestiterit eidem
plebi beneficium, quo poterat respicere. Scripturae
quibus significatur deus immittere errorem, excoecare, in-
durare, sic sunt interpretandae, ut ostendant non esse contra-
ria alijs scripturis, quibus significantur prava desideria esse
se non dei, sed diaboli opera. Proinde huiusmodi scripturae
sunt accipiendae, non tanquam ipse deus infidelitatem, per-
tinaciam, contemptum, aut rebellionem contra doctrinam
Christi immittat, non tanquam suggerat aut suadeat, ut suis ob-
viemus mandatis, quod scripturis certissimis demonstrat in
libro de providentia dei, ubi ostendimus deum non esse auto-
rem peccati. Sed idcirco indurare, excoecare, & immittere er-
roris dicitur, vel quod homines quos invenit impios, ingratos, in-
tractabiles, non illuminat, sed deserit, quo fit ut in tenebris per-
manentes magis ac magis errent, ac impingant, vel quod erga
homines illos operatur nonnulla, quibus ipsi sua malicia magis
ac magis errant atque indurant. Et ad illum intellectum intelli-
gitur doctrina Augustini. Deus enim secundum ordinem iustae provide-
ntiae & sapientiae suae impijs tyrannis iam paratis praedari atque
ambitiose dominari, inspirat cogitationes ad vastandas terras, has
vel illas, quas tali poena iudicat dignas. Ipse, apud Esaiam, inquit,
virga furoris mei Assur, percussit per ipsum gentem fallacem. Deus
non inspirat homini iusto voluntatem seu affectionem furandi, contra
legem

REDEMPTIONE GENERIS HUMANI. LIB. VNVS .439
legem occidendi, sed homini iam impio, & furari parato im-
mittit interdum voluntatem nocendi, potius huic genti, quam illi.
Deinde & proponit saepenumero ea, quibus in suorum desi-
deriorum executionem impius prumpet audacius. Cōspecta
foemina pulchra, aliter movet impudicus adulter, aliter ca-
stus. Proposito lucro, aliter trahitur avarus, aliter liberalis.
Ad hunc sensum loquitur Apostolus Paulus ad Romanos. Tradidit illos
deus in desideria cordis eorum, non ut illa, inquit Ambrosius, agerent
quae volebant, sed ut illa perlicerent quae desiderabant, offerens
res quasdam in eorum potestate, ut ea quae in desiderijs concepe-
rant, adiuti a diabolo, explerent in opere. Et ita tradere in de-
sideria, non est incitare, aut immittere desideria prava, sed est
permittere eos agere secundum sua ipsorum desideria, ita tamen
quod desideria illa non expleantur in opere, nisi secundum ordinem
divinae providentiae disponētis res illas vel istas venire in eo-
rum potestate. Ad orationes in psalmis & prophetis per
verba imperativi modi factas, veluti cum dicitur, Obscurentur
oculi eorum ne videant, Appone iniquitatem super iniquitatem
eorum, Non intrent in iusticiam tuam, Deleatur de libro viventium,
Excoeca cor populi huius, & id genus alia. Respondeo, quod
huiusmodi scripturae sunt accipiendae, non tanquam platae affe-
ctu maledictionis, invidiae, seu odii, non pronunciate tanquam ma-
leuole imprecantis seu optantis desiderio, quasi aut Christus,
aut propheta in persona Christi haec loquens, fuerit delectatus in
Iudeorum excoecatione, iniquitate, perditione, sed tanquam dicitur
vel ex praenuntiationis vaticinio, vel ex concupiscentia animi, conforman-
tis se voluntati dei sic volētis, et sic vindicatis peccata populi,
quod merebatur deserere, & a deo desertus haec pati, quasi dicat, Tu
domine vis excoecare oculos eorum, placet mihi voluntas tua, fiat
ergo sicut tu vis, & obscurentur oculi eorum, & apponatur iniqui-
tas super iniquitatem eorum, & non intrent in iusticiam tuam. Haec
ego volo eo modo quo tu vis. Tu autem vis & apponis iniqui-
tatem, non ingerendo, non inspirando illis iniquam voluntatem, sed
potius ingerendo beneficia, quibus abutentes, facti sunt deterio-
res, apponentes sibi iniquitatem super iniquitatem. Ad hunc igi-
tur intellectum deus illis iam olim malevolis mittendo propheta-
tas, & Christum, praedicantes viam salutis, quam oderunt, quos pro-
pterea occiderunt, apposuisse dicitur iniquitatem super iniquitatem,
non voluntates eorum impellendo in maliciam, sed apponendo
beneficia

beneficia, quibus dum iuvari poterant, sunt abusi ad iniquitatum suarum incrementum, occidentes seruos dei ad se missos prophetas, tandem turpissima morte condemnantes ipsum dei filium. Vnde pia mater, quae multis praestitis filio beneficijs expectauit conuersionem illius in meliorem vitam, solet dicere. Ego te pessimum feci, bonitas mea & patientia mea perdidit te, apposui iniquitatem in te super iniquitatem, cum tamen mater pia non fuerit villo pacto huiusmodi iniquitatum causa. Augustinus autem prolatis ait huiusmodi scripturas non optantis, sed pronunciantis & prophetantis spiritu, hoc est, non vt fiat, optat, sed quod fiet pronunciat. Et hanc fuisse prophetae sententiam satis docet spiritus sanctus loquens per septuaginta interpretes, & euangelistam Lucam, qui scripturam illam Esaię interpretati sunt, explicantes non verba optatiui, sed futuri temporis, hoc pacto, Auribus audietis & non intelligetis.

Ad verbum euangelistę non poterant credere, quia dixit Esaias. Deus excœcauit oculos eorum, dicimus locutionem hanc esse similem illis. Propterea Petrus non poterat permanere constans in confessione nominis Christi, quia praedixerat ei Christus, Antequam gallus cantet ter me negabis, Propterea oportebat Iudam vendere & tradere Christum, quia prophetae hoc praedixerunt. Huiusmodi enim propositiones ita intelliguntur, quod impossibile erat Christum et prophetam mentiri, non quod impossibile erat vt Iudaei & crederent & non peccarent. Vnde & hoc considerandum est, quod propheta non dixerat, Propterea non poterant, quia deus excœcauit oculos, sed propterea, inquit, non poterant credere, quia Esaias iterum praedixit, excœcauit oculos eorum, aperte insinuans, quod impossibile erat hec simul stare, prophetam spiritu prophetico hec praedixisse, Iudaeos fore excœcatos, & Iudaeos fore in Christum credituros.

Et cum in argumento assumitur, Cœcus corpore non potest videre corporaliter, etiam si velit, ergo cœcus spiritualiter non potest videre, etiam si velit. Respondeo consequentiam non valere, quia aliud est de cœco secundum corporalem visum, aliud de cœco secundum visum spirituale. Primum, Nam cœcitas in corpore est naturae vitium, non voluntatis illius, qui cœcus est. Cœcitas autem populi Iudeorum

erat vitium cordis seu propriae voluntatis retrorsum abeuntis. Proinde & Christus cum dixisset. Incrassatum est cor populi huius, & aggrauatae sunt aures eorum, Ni arbitramur, inquit Hieronymus, crassitudinem illam, & aggrauationem esse naturae vitium, non voluntatis, subiugit proprii arbitrii opus, oculos suos, inquit, clauerunt. Deinde cœcus corpore non potest illuminare se, neque habet auxiliū, quo posset aperire oculos. Nam huiusmodi cœcitas, potentiam naturalem, qua homo videt prorsus priuat. Cœcus autem spirituali cœcitate quous non posset illuminare sese fidei lumine, aut emollire cor calore charitatis, utique tamen potest deo intus pulsante, atque iuuante, facere aliquid, quo facto illustrabitur lumine fidei & emollietur cor eius charitatis igne, quemadmodum languidus in domo tenebrosa fenestris vndique conclusis potest aperire fenestras, si vel duce vel baculo adiuuetur, quibus apertis illuminabit solis lumine, tamen si ipse lumen non producat. Ad id autem, quod in argumento subiugitur, deum Iudaeos excœcasse & parabolis inuoluisse salutis mysteria ad eum finem, ne conuerterentur, & ne salui fierent.

Respondeo, quod deus utique excœcationem, & indurationem reprobatorum ordinat ad supplicium damnationis eorum, Non quod delectetur in ipsorum condemnatione seu morte, sed quod delectetur in ratione, seu manifestatione suae iustitiae, praesertim ea quae cedit in bonum & utilitatem aliorum. Vnde deus bonus & clemens excœcauit Iudaeos, non propter hoc solum, vt non fierent salui. Nam hoc esset contra bonitatem dei, quae, vt inquit Augustinus, tanta est vt nunquam permetteret aliquid male fieri, nisi ex malo bonum eliceret, bonum dico, non semper eius in quo malum est, sed vel illius, vel alterius, quemadmodum Apostolus ad Romanos. 11. ostendit Iudaeorum excœcationem utilem fuisse gentibus, misericordiae autem dei est, quod excœcationem hominum reprobatorum, qui sic meruerunt excœcari, praedinet in salutem aliorum. Ex istis igitur manifestum est deum indurare, non quidem duritiam & rebellionem immittendo, sed vel deserendo, vel apponendo causas, quibus animus suo ipsius vitio malus, magis induratur, quibus non ad duritiam animus, sed ad pietatem magis debuit excitari. Proprii vitij fuerit quod Pharaon magis

gis induratus visis signis, & portentis, quibus cor eius moueretur ad pietatem, & clementiam. Vniuscuiusque cordis in malitia qualitas inoleuit ex voluntatis humanæ arbitrio, sed quod volūtas tā mala, pprio vitio huc vel illuc moueat, ex causis sit, que, vt vel existāt, vP nō existāt, nō est hominis in potestate, sed venit ex prouidētia occulta dei singula vel iuste vel misericorditer dispēsātis. Vt ergo tale cor haberet Pharaō, quod ex patientia dei & signis & miraculis eius, non ad pietatē, sed ad impietatē poti⁹ moueret, vi-
tū propriū fuit. Quod autē ex tali malitia huc vel illuc moueret diuinā fuit prouidētiē. Ita dicēdū est de induratiōe scribarum & pharisæorum, merito enim antecedētis volū-
tatis malę de⁹ apponit causas, ex quibus magis suo vitio indurāt, quāuis ipse causę sint ad pietatē potius apte mouere voluntatē. Patet igitur intellectus x̄bi August. in lib. 5. cō-
tra Iulianū, docentis deū indurare nō solum deserendo, sed etiā p potētiam impellendo, quandoquidem deus mittens opatiōem erroris, decipiēs, fallēs, indurās, excacās eos, qui merētur hac pati, hęc facit nō solū modo vel permittēdo vel auxiliū subtrahēdo, qb⁹ subtractis fiat, vt ipi magis ipin-
gant, sed etiā apponēdo causas & occasiōes, ex quib⁹ impio-
rum corda prauē affecta plus moueantur in errorē, stultitiā, deceptionem, rebellioem contra veritatē, quēadmodū & adulter, dū adulteriū suū arguit magis cōcitāt ad odiū, Sic Iudæi cōcitabantur in odiū Christi arguētis peccata, & mōstrātis salutis viā. Proinde facti sunt inexcusabiles, etiā hi, qui diuinitatē eius nō cognouerūt, qm veritatē, quā prę-
dicauit, audire noluerunt. Non sic tamen præsūmimus quemquam derelictum, quin pro loco temporeq; ad fidem & poenitentiam deus ad ostium cordis illius pulset. Ad
x̄bum ergo Saluatoris, qui dicit, Vobis datū ē nosse myste-
ria regni cœlorum, dicim⁹, quod noscere mysteria regni quibus datur ex misericordia datur, quibus autem nō dat, ex iusto dei iudicio nō datur. Iustum autem est iudicium, vt non detur, cum vel non est vllum bonum meritū, cui de-
beatur, vt detur, vel est meritum malum, quo dignos ipsi se reddāt, quib⁹ nō det, & tale meritū erat in Iudæis repro-
bis, nolētib⁹ quærere, & petere veritatē, quā nō intelligebāt, Proinde & p eis data nō erat gratia cognoscēdi regnū cœlo-
rum, nō

rū, nō erat culpa dei nō dātis, sed populi corda sua int⁹ cōtra deū loquētē & inuitatē obdurātis. Quamuis autē eis non erat datū vt crederēt & obedirent, nō tñ inde cōsequēs est semper defuisse illis auxiliū, quo sufficiēter iuuarēt vt cre-
dere & obedire possēt, aut saltē non obdurare corda sua, & sese dociles atq; tractabiles exhibere. Ad vltimā confirma-
tionē in. 2. argumēto ex doctrina Aug. dicētis, Inter eos, q audiūt euāgeliū prędicari, alij credūt, qā in eis pręparat vo-
lūtas a dño, alij nō credūt, qā in ipis volūtas a dño nō prę-
paratur. Respōdeo, hoc utiq; verū esse, & nihilomin⁹ etiā verū esse inter eos, qui audiūt euāgeliū, alios credere, qā vo-
lunt credere, & alios nō credere, qā nolūt credere. Et assigna-
uit Aug. p cā motus credēdi, vtrāq; videlicet tā humanā vo-
lūtatē q; diuinā pparatiōem, quēadmodū sup Ioannē dicit de Iudæis, ppterea nō poterāt credere, qā noluerūt credere, quia oculos suos clauerūt. In lib. aut de pdestinatiōe diui-
na, volēs grām pdestinatiōis dei commēdare, assignauit illos idcirco voluisse credere, qā de⁹ ita eorū volūtates iuitādo et suggerēdo pparauit, qualiter aptū nouit, vt crederēt. Istos aut, q audiētes euāgeliū nō credūt, idcirco noluisse credere, qā nō pręparatę erāt eorū volūtates vt crederēt. Qd in argumēto assumit, Si volūtates eorū, q nō credūt, nō sic prę-
parant a deo vt credāt, videntur ergo ipsi nō habuisse auxiliū, q possent credere, sufficiēs. Respōdeo id nō sequi, nā quēadmodū in pdestinatis sic pręparāt volūtates eorū, vt nō peccēt criminaliter, q tñ hnt in potestate sic peccare, iux-
ta scripturā dicentē i laudē pdestinati iusti, Qui potuit fa-
cere mala, & nō fecit. Ita & in reprobis, qui audiētes euāge-
liū prędicari nō credūt, quib⁹ nō sic pręparāt eorum volūta-
tes vt credāt, habēt tamen sufficiēs auxiliū, q possint crede-
re, aut sese ad accipiēdū fidē accōmodare, alioqui nō fierent supplicijs digni, magis quam infantes, qui foris audientes verba euāgelij, credere nō possūt. Vñ de⁹ quorūdā volūta-
tes ita iuuat, qualiter aptū nouit, vt obediat, q; rōndā aut volū-
tates ita iuuat, vt vel credere valeāt, vel sese ad discēdum ea, quę fidei sunt accōmodare. Istud est adiutoriū secūdū sug-
gestiōem, suasionem, vel instinctum diuinum. Illud vero ad-
iutoriū secundum pdestinationem diuinam, cuius in-
stetio tamen nequeat impediri aut frustrari, tā suauiter tamē
LI ii deus

deus hanc suam intentionem adimplet per rationales creaturas, ut liberas hominum voluntates non impediat, quod fit, ut sub diuina predestinatione libere operetur, etiam voluntas humana voluntarie consentiens deo intus suggerenti. Hisce in rebus oportet intellectum captiuare in obsequium fidei, quia pauci, ut inquit Augustinus, sunt qui hec possunt intellectu penetrare. Tradentur autem haec, deo dante, in lib. de concordia liberi arbitrii, & predestinationis diuinae. Ad argumentum secundum pro parte contraria, in quo assumuntur scripturae, quae videntur probare deum equaliter omnibus fauere, & primum ad scripturam ex cap. 6. libri sapientiae, quae dicit, Aequaliter est illi cura de omnibus. Respondeo. Illic designatur aequalitas non effectuum gratuitorum seu auxiliorum dei super singulos hominum in hac vita, sed premium secundum quantitatem ac qualitatem meritorum & operum, sine vlla personarum acceptioe. Hac interpretatio ex his quae sequuntur & praemittuntur potest demonstrari, Praemissit enim durissimum iudicium in his qui praesunt, fiet. Exiguo conceditur misericordia, potentes autem potenter tormenta patiuntur. Non enim subtrahet personam cuiuscumque dominus omnium dominator, quoniam pusillum & magnum ipse fecit, & aequaliter est illi cura de omnibus. Intelligitur ergo non aequalitas secundum effectus gratiarum super iustos & iniustos, sed identitas curae in deo secundum aequalitatem quandam retributionis mercedis ad operum merita, super omne genus hominum, pusilli, siue magni, siue regis, siue ministri eius. Deus non veretur personam cuiuscumque. Secundum qualitatem & quantitatem operum, ipse dabit retributionem premium, quemadmodum docet scriptura multis in locis, & praesertim Ezechielis. 18. & 33. Vel si placet, intelligitur identitas certitudinis diuinae prouidentiae super omnes, a qua nemo potest se subtrahere. Et ad illum sensum deo aequaliter cura est de omnibus, non quod omnibus curet, seu velit salutis beneficia, ad assequendum vitam aeternam efficaciter impendere, sed quod supra humanum genus nihil extra illius fiat curam, id est voluntatem, quae semper est rationalis, nunc ex ratione suae misericordiae, nunc ex iudicio suae iustitiae tranquillo & potentissimo actu disponens, gubernans, & iudicans unquamque. Scriptura autem dicens, quod vniuersae viae domini sunt misericordia

ricordia

ricordia & veritas, non concludit misericordiam dei sic esse super omnem hominem, ut semper & omni tempore, ac etiam aliquando sufficienter eum iuuet ad habendum vitam aeternam, nam patet instantia in paruulis. Unde propheta continuo adiecit, requiruntibus testamentum & testimonia eius, ac si dicat, a iustis & fidelibus hominibus intelligitur deus in omnibus vijs suis esse iustus & misericors. Quod in argumento adiecit, Misericordia eius super omnia opera eius, Augustinus interpretatur. Attendite verba prophetae, qui misericordiam dei dicit esse super omnia opera dei, non super hominum facta. Misericors deus super omnia opera sua, id est super ea quae ipse facit, & quae nos gratia ipsius largiente habemus. Opera domini semper eliguntur, nostra vero vel diaboli opera procul dubio damnantur. Et ita dominus suauis est vniuersis, non simpliciter omnibus, sed gustantibus illum, id est qui ex fide gloriantur illum habere autorem. Quis & aliter huiusmodi scripturae possunt intelligi, siquidem ex supra dictis patet, dei misericordiam esse etiam super impios damnatos. Quae admodum igitur neque ex illis scripturis, quae sunt de desertione, concludi potest, desertos peccatores non habere vnumque auxilium, quo valeant resurgere, Ita neque ex istis ex necessitate consequitur eos habere semper auxilium tale ac tantum, quantum sufficit ad resurgendum. Quis & iam post Christi aduentum, euangelio Christi praedicato omni creaturae in toto mundo, omnes fines terrae viderunt salutare dei nostri. Proinde et hic sciendum, plerasque scripturas prophetarum explicantes misericordiam domini dispersam super vniuersam terram, intelligendas esse non secundum omnem mundi etatem, sed secundum sua tempora, accipiendasque esse tamque propheticas, praenuntiantes gratiam Christi veteram in omnem locum & gentem. Sic venerabilis Ambrosius super psalm. Beati immaculati, interpretatur & siculum illum, Misericordia domini plena est terra. Quomodo, inquit, terra est plena misericordia domini, nisi per passionem domini nostri Iesu Christi, quam futuram prauidens quasi promissam, propheta cocelebrat. Caeterum & hanc misericordiam in psalmo ipso frequenter super se venire postulat. Veniat, inquit, misericordia tua, ut consoletur me secundum eloquium tuum seruo tuo. Veniant mihi miserationes tuae & viuam, defecit in salutare tuum anima mea

ma mea

ma mea, & in verbum tuum super speravi. Vnde & tempus incarnationis domini nostri Iesu, appellatur tempus gratiae et misericordiae super universam terram, pro quo tempore prophetia impletur, Repleta est terra scientia domini. Ante Christum autem venientem in carnem dimisit omnes gentes ingredi vias suas, ut habet scriptura in Actis Apost. Christus autem omnibus venit, omnibus passus est, omnibus resurrexit, iustitiae ille sol omnibus est ortus. Si quis autem non credit in Christum, generali beneficio ipse se fraudat. Super omnes est pluvia divinae misericordiae, quia pluit super iustos & iniustos.

Verum quis sic terra post Christi adventum fuerit plena misericordiae domini, non tamen ideo sequitur, super singulos homines in omni tempore & loco esse misericordiam dei liberantem, aut auxilium ad gratiam obtinendam sufficiens. Proinde & ea quae consequenter in argumento assumuntur, quod omnium oculis praesens est sol iustitiae, qui deus est. Dicimus primo, quod deus adest quidem omnium hominum oculis, per lumen rationis internae, docens unumquemque generalia legis naturae principia, utpote quod alteri non faciat, quod nollet sibi fieri. Secundum quem sensum loquitur Augustinus, lib. 2. de sermone domini in monte, Nulla est anima quantumvis peruersa, quae tamen vilo modo ratiocinari potest, in cuius conscientia non loquatur deus. Quis enim scripsit in cordibus hominum naturalem legem, nisi deus? Verum huiuscemodii solius naturalis legis iura, non sunt iam post Adae lapsum sufficiens auxilium, quo valeat homo immunis esse a peccato, quia iam opus est venire ad Christum, quem cognoscere non potest quisquam ex solis talentis naturae. Deinde esto deum quantum in se est omnibus adesse, non omnes tamen aduertunt, & sentiunt eius praesentiam, quia oculi mentis internae, sunt aut caeci, aut egri, caligantes fumo, & pituita praeva cupiditatis. Deus paratus est illuminare omnes, qui non praestant impedimentum vel obicem. Tales autem iam ex nobis esse non possumus, etiam si non peccantes unquam propria voluntate tales permaneremus, quales nati sumus, propter originale peccatum, quod sane impedimentum renescere non possumus, nisi deus sua gratia dignetur nos illustrare, atque adiuuare. Quod autem dicitur, quantum in se est, vult omnes illuminare, sed non omnes volunt eius lumen accipere.

accipere. Non est accipiendum, quod deus secundum suam voluntatis beneplacitum velit salutis lumen omnibus communicare, homines autem obistere illius voluntati, siquidem voluntati suae quis resistet? sed est accipiendum deum in mentibus hominum non posuisse causas impediens receptionem diuini luminis. Ipse ab initio sic humanum genus instituit, ut omnes fierent salui, si mansissent, quales in Adae erant a deo conditi, cum non esset vllum gratiae impedimentum aut obstaculum, nulla ad gratiam regni caelestis indignitas. Deus enim mortem, inquit Sapiens, non fecit, nec letatur in perditione viuorum, sed impij, inquit, manibus et verbis accerferunt eam. Ad testimonia autem sanctorum, quibus significatur, dei notitiam omnibus inesse, nec quae sine Christo nasci dicimus, quod noticia, vel naturalis amor dei, ut conditoris naturalis esse, non sufficienter dirigit hominem ad resurgendum a peccatis, nisi fuerit animus, eius diuina misericordia excitatus ad credendum deum, ut gratuitum humani generis liberatorem, & inde tractus fiducia quadam postulandi gratiam eius qui tollit peccata mundi, ne sit de numero eorum, de quibus ait Apost. Ignorantes dei iustitiam, & suam volentes constituere, iustitiae dei non sunt subiecti, Dei iustitiam appellans eam, quae a deo est per fidem in Iesum liberatorem.

Rursus cum in argumento assumitur, Deus in scripturis exigit ab omni homine, ut ad cor redeat & conuertatur, dicimus deum non ab omni homine exigere ut haec faciat, sed ab eo ad quem huiuscemodii praecceptorum excitatio, & monitio potest peruenire, non querere Iesum, non orare, non inuocare illum, non deputatur in reatum animae, quae nondum ut haec posset, accepit, ut patet in pueris, & in adultis furiosis. Vnde Augustinus, Non deputabatur Pharaoni in reatum quod non obtemperabat. tunc quando obdurato corde obtemperare non poterat, sed culpatur qui priori infidelitate se praebuit dignum, cui cor obduraret.

Infra latius sumus ostensuri, non valere consequentiam, quae dicitur, Deus exigit hoc in scripturis ut faciamus, ergo possumus hoc absque auxilio dei facere. Scripturae quibus significatur deus expectare hominem ad poenitentiam, sunt non quemadmodum docuit Pelagius accipiende, tradens deum expectare hominem peccatorem, ut ipse peccator ex sola insita potestate naturae prouenia.

ueniat dei gratiam. Sed intelliguntur quod deus post peccatum non mox condēnat peccantes, sed differt donec reuertatur ad poenitentiam, quos ex beneficijs accipiendę gratię nouit reuersuros, alios vero non reuersuros expectat, vel ad suę iustitię glorificationem, vel ad impiorum ultionem, vel ad electorum probationem aut correptionem. Similitudines autem in scripturis adductę non probant quicquid contra superius dicta. Nam prima, quę est de matre, quę non obliuiscitur infātem uteri sui, loquitur ad plebem Iudeorum pro parte electorum, ut sensus sit. Deus nunquā obliuiscitur sponsę suę ecclesię, quę de populo Israhelitico orta durabit usque in finē sæculi. Illa uero similitudo, quę est de muliere adultera, non aliud probat quam plebem poenitentem seu inuocantem non esse apud deum in obliuione, eum quoque qui post susceptā dei gratiam fuerit prolapsus, non debere desperare. Sic scriptura dicit, Nolo mortem peccatoris, sed magis ut conuertatur & uiuat. Vult peccatorē non debere desperare de uenia, ne desperatione ipsa peior fiat. Cum autē dicit peccatores deo rebelles, & de die in diem uocatos audire nolentes tandem desereri, derelinqui a deo, excoecari, & tradi in reprobum sensum, uult peccatores non debere peccare sub uana fiducia obtinendę indulgentię. Hęc autem deus per sua sapiētia interdū sic facit, interdū aliter. Iā reperimus grauissimos peccatores interdū non esse desertos, sed uocatos tandem & mutatos in sanctissimos viros. Inuenimus alios longe minus peccātes in suis peccatis fuisse sepultos. Et quia nemo scit an amore predestinationis, an odio reprobationis sit dignus, Idcirco neque desperare quis debet, quantumuis enormis fuerit peccator, neque uane confidere, quamuis leui crimini teneatur obnoxius. Tota scriptura plena est huiusmodi testimonijs. Dñs quidem non derelinquet quærentes se, non deseret sperantes in se. Prope est dominus omnibus inuocantibus eum, bonus est dominus his, qui recti sunt corde, sed non inde consequens deum esse se prope & propitium ac bonum omnibus, etiam his qui aut non sperant in illum, aut non recti sunt corde. Proinde ex huiusmodi scripturis quis sequatur deum sufficienter iuuare omnes sperantes in illum & omnes rectos corde, non tamen sequitur deum sufficienter iuuare omnes, ut sint recti corde

et corde, sperantes & inuocantes. Absque gratia nemo querit, nemo inuocat dominum, nemo sperat in illum. Item absque gratia dei preuenientis, nemo potest esse iustus & rectus corde. Cum quesieris dominum deum tuum, inuenies illum. Si tamen corde quesieris illum, & tota tribulatione animę tuę. Verissima quidem conditionalis sententia, Sed quis dat nobis querere deum toto corde nisi & ipse qui dicit, Ego dabo uobis cor nouum, & spiritum nouum, ut queratis me tota uoluntate, & in toto corde. Querere sapientiam quasi pecuniam nemo potest, absque desiderio sapientię, desiderare autem ueram sapientiam nemo potest, absque fiducia inueniendi, fiduciam autem nemo habet absque fide. Deus quamuis ueniam spondit poenitenti, non tamen spondit quod tempus & uoluntatem poenitendi dabit delinquenti. Promisit quidem deus se propitium, suauem, & bonum fore omnibus inuocantibus eum, omnibus rectis corde, omnibus querentibus & petentibus. Quemadmodum autē Saluator, dabit spiritum bonum petentibus se, sed non promisit dare tempus & cor rectum seu uoluntatem inuocandi, querendi, & petendi omnibus peccantibus. Neque rursum promisit tempus poenitentię, neque crastinum spondit qui hodiernum dedit. Ad argumentum tertium quo dicitur de iniquos habere odio, dicimus, sicut docet Augustinus ad Simplicianum. Deus dicitur odio habere non naturam quam condidit, sed uitium & peccatum quod in ea non condidit. Iniquos odio habet, id est odit quod homines sunt iniqui, sed non odit quod homines sunt homines, non odit deus Esau hominem, sed odit Esau peccatorem, hoc est peccatum & iniquitatem odit in ipso, & idcirco iuuat suos dilectos, ut ad cor redeuntes non maneat iniqui. Et ita non est consequens illis non adesse pro loco & tempore auxiliū, quo ualeant resurgere. Quod ergo iam in argumento assumitur, deum dilexisse Iacob, & odisse Esau, non propter opera concedimus de dilectione predestinationis, & odio reprobationis, ut magis patebit in lib. de concordia predestinationis, & liberi arbitrii, sed odium illud reprobationis & affirmat peccatum in eo quę deserendo odit, & gratuitū negat auxiliū. Potuit quidem deus ad supplicium eternū dānare Esau etiā non habentē peccatū, quęadmodum & bestię tpaliter affligunt

non propter peccatum, Sed pro sua bonitate. Deus talem nunc rationalium substantiarum ordinem instituit, secundum quem ordinavit non infligere unquam sempiternum supplicium, nisi propter peccati meritum. Unde & in inferno sicut incessanter puniuntur, Ira & incessanter peccant. Si omnia permanerent talia, qualia deus condidit, neque reprobasset vel lum hominem, neque odio haberet aliquid eorum, quae condidit. In scripturis autem sicut iam patuit dicitur deus excogitare, indurare, non quod bonum hominem faciat malum, aut habere mala desideria, sed quemadmodum iam diximus, quod hominem iam malum deserat, non segregans illum ex perditionis massa. Et haec est induratio, de qua Apostolus ibidem loquitur, Deus cuius vult miseretur, & quem vult indurat. Miseretur inquam, id est, pro sua voluntate ex perditionis massa, & de luto peccati segregat, quos elegit secundum voluntatem suae misericordiae. Indurat autem, id est, ex suo iudicio iustitiae in perditionis massa deserit, & non segregat quos dimittit ad manifestandum suam iustitiam his quos eligit. Et hoc dimittere in perditionis massa, seu non segregare, est secundum significationem quandam indurare, quemadmodum docet Augustinus in libro de praedestinatione. Deum indurare hominem, est deum nolle misereri hominis, secundum quam significationem etiam indurat parvulum absque lauachro decedente, qui nihil committit propria voluntate. Alia est induratio, quae supplicium est peccati antecedentis, quae non fit sine meritis operum. Et de hac non loquitur Apostolus cum dicit, Quem vult indurat, veluti cum homini impio saepe monito, & reluctanti proponit ea, quibus gravius offendat. Quemadmodum Iudeis proposuit Christum, & doctrinam salutis, ex quibus ipsi pro sua malitia magis induraverunt corda sua, & sic non tam deus quam homines indurant corda sua, ut in exodo legitur, Ego, inquit, indurabo cor Pharaonis. Induravit autem & Pharaon cor suum, dum propositis dei flagellis, & alijs beneficijs magis factus est deo rebellis. Sic adultero proponit mulierem meretricem, in qua conspecta pro suo malo desiderio iardescat. Sic tyrano, qui propter libidine dominandi vivit, inspirat voluntatem ad vastandas terras, quas tali poena iudicat dignas. Scire ergo debes quod etsi homines sint reprobatii antequam opera mala egerint,

la egerint, & antequam sint nati, tamen neque sic indurantur a deo, neque excogitant, neque tradunt in reprobum sensum, nisi propter mala sua ipsorum merita. Sic autem indurati, sicut & reprobatii, quibus non habeant auxilium, quod finaliter sint reuersuri, habent tamen pro loco & tempore auxilium, quod possunt se ad sui conversionem accommodare & cooperari. Scriptura vero quae dicit, Considera opera dei quae nemo potest corrigere, quem deus despexerit, intendit explanare diuinam voluntatem, seu praescientiam non posse aut falli, aut superari ab humana voluntate, & ita neminem posse facere, quo verificetur sententia, qua dicitur, Homo a deo despectus seu reprobatus corrigitur. Deinde considerando sensum, quem solent appellare diuisum, quamuis nemo possit illos, quos despexit deus, corrigere, ipsi tamen semet ipsos possunt corrigere deo adiuuante, quod si facturi fuissent, deus hoc nouisset ab aeterno, & non illos reprobasset.

Ad tertium argumentum supradictum contrapositum, Respondeo scripturas non recte concludere id, quod inferitur. Sententia enim scripturae dicentis, Diligis omnia quae sunt, & nihil eorum odis, quae fecisti, patet ex probatione, quam subiungit. Quomodo enim posset permanere aliquid, inquit, nisi tu voluisses. Intelligitur ergo de dilectione generali, quia deus res, quamdiu permanerint, seruat ne pereant. Bonus & suavis, inquit, spiritus dei in omnibus, In omnibus, inquam, qui sentiunt & cognoscunt illum. Ad id autem quod deus dicitur stare ad ostium cordis peccatoris & pulsare, dicimus, ex hac scriptura non esse consequens, quod deus omni tempore stet ad ostium cordis & pulset, nec quod ad omnium hominum corda stet sic pulsans, quamuis confidimus misericordiam eius esse sic exuberantem super omnem Adae filium, ut dignetur pro loco & tempore sic stare & pulsare ad singulorum hominum corda iam habentium rationis usum. Et cum in argumento assumitur, Si non omnes semper possunt ex acceptis a deo viribus redire in viam salutis, conuertere corda sua, & poenitere, Cur ergo scripturae hortantur ad huiusmodi opera?

Respondeo, ut significetur deus non velle saluare nos sine nobis, id est, absque motu, & consensu nostrae voluntatis. Nec consequitur deus mouet, hortatur ut faciamus hoc & non faciamus illud, ergo ex nobis.

Mm ii hoc pos

hoc possumus facere, & illud cauere ex nobis, quod neq; ad homines omnes semper venit huiuscemodi monitio, & hi ad quos venit, nō faciūt hęc nisi pulsati grā dei p̄ueniētis.

Ad testimonia scripturæ dicentis, Deus mortem non fecit, Nunquid voluntatis meæ est mors impij, dicit dominus. Respondemus ex his non esse consequens, Deum semper dare omni homini auxilium ad resurgendum sufficiens, sed solum sequitur eum humanam naturam instituendo, nō fecisse mortem, quam impij Adam & Eua sibi fecerunt peccando, & ita deus non lætatur in perditione viuorum, hoc est non lætatur in eo quod viui spiritali morte perdantur, nec in hoc quod peccatores adhuc viui p̄senti vita dānantur, damnatione sempiterna, quam tamen mortem & dānationis poenam reprobis infert iratus peccatis eorum, delectatus non in poenis, sed in ratione & ordine suę iusticiæ.

Sciendum est autem in scripturis geminam esse mortē, Vna est per ablationem substantiæ seu per separationem corporis & animæ. Quædam vero est per abcessionem consortij illius, qui loquitur in scripturis, Ego sum via veritas & vita, qui credit in me non morietur in æternum, de qua ipse deus loquitur in Ezechiele, Anima que peccauerit, ipsa morietur, Nolo mortem peccatoris, sed vt magis conuertatur & viuat. Neutram mortem, nec corporalem, nec spiritalē deus fecit, sed iuxta Paulum Apostolum, Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors. Sicut mortem corporalem deus non fecit, ab initio humanum genus instituens immortale & rectum, & tamen mors est a deo, vt vindicante culpam, Ira & deus non fecit mortem spiritalē, secundum quam anima priuatur deo vita sua. i. iusticia & rectitudine voluntatis, & tamen vitij rebellioq; carnis contra spiritum, & mors æterni supplicij, sunt a deo patre, qui vult secundum iudicium suę iusticiæ peccatum non manere inultum. Vnde habere deum inhabitantem, habere iusticiam & rectitudinem voluntatis, factum est ab illo qui dedit, non habere autem deum, aut nō habere iusticiam, non habere bonam voluntatem, factum est ab eo, qui deseruit. Idcirco humanum genus quod iusticiam semel accepit, si amplius non habeat illam, non propterea nō habet illam, quia deus non dedit, sed ob id non habet, quia deseruit

deseruit illam. Nam Adam qui innocentiam vitæ, & voluntatis rectitudinem a deo acceperat, duo acceperat, videlicet rectitudinem, & posse tenere illam. Posse autem deserere semel acceptam rectitudinem ex natura est, quia mutabilis est ex nihilo est natura liberi sui arbitrij. Hominum genus nō est creatum a deo vt pereat, sed ideo creatum est vt sit. Creauit enim deus, vt inquit scriptura, vt essent omnia. Insuper nemo creatus est, vt sub diaboli sit potestate, & illius faciat voluntatem. Homines vt sint homines, conditoris est beneficium, quod autem sunt iniqui & peccatores, preuaricatoris est vitium, quemadmodum bonus & iustus in ciuitate iudex, non vult in ciuitate quemquam perire, omnes cupiens recte viuere, tamen vult suspendere seditiosum & furē, & homicidam ciuem, cuius & vult vitam voluntate quadam primaria, seu antecedente, id est, quantum in se est, vellet eum viuere, nec est causa illius propter quod mors est illi debita, sed voluntate consequente, & secundaria, habita cōsideratione ad præcedens meritum, voluntate beneplaciti vult illum non viuere, quippe qui sibi & alijs perniciosè viuit. Ita deus faciens ab initio hominem, causam mortis nō fecit in homine, quem fecit ab initio immortalem & rectū. Proinde quantum in deo est, omnes viuerent, sed impij manibus & verbis accersierunt mortem, dum sua sponte id agerent cui mors est debita. Et ita vtriusq; argumētū scripturas in tertio argumento citatas, dicimus nec obuiare supra dictis, nec inter se discordare, sed pro diuersitate populorū, quibus proponuntur diuersas & salubres indicare sententias, quibus vel ad salutem prouocentur impij, vel a peccato deterreant iustificati, & peccatorē debere, nec salutem desperare, si agat poenitentia, nec iustū in sua cōfidere iusticia, si negligenter viuens perdat quod quesierat, vt habes apud Ezechielē ca. 33. & apud Hiero. in commentarijs ibidem.

Ad quartum argumētum patet solutio ex supra dictis, deus enim quia gratis, & pro sua misericordia nos iustificat ex fide desuper accepta. Idcirco neq; potest contra deū esse iusta querimonia, si non semper largiatur impio auxilium, quo valeat resipiscere, quous neq; de nobis, neq; de alio quis in hac vita debemus vnq; desperare, nescientes occulta iudicia eius, q̄ q̄tū in se est oibus se cōmunicat pro captu eorū.

Quod

quod autem quispiam a participatione luminis seu bonitatis illius deficiat in mortem, hoc fit propter obstaculum seu impedimentum positum in homine, impediens ingressum diuini luminis. Illud autem impedimentum non ipse deus, sed homo posuit in homine, quod est vel actuale, vel originale peccatum, vel utrumque simul. Hoc autem impedimentum, si ab aliquo tollat deus, gratia est indebita, si autem non tollit, non est arguendus ullius iniustitiae. In superni iudicis voluntate pendet tam vita, quam mors eius, quod reus est mortis, hoc magis quam quod peccator sit dignus, et reus mortis, quam maior fuerit misericordia illi impenitentis pro liberatione a morte.

Ad quartum argumentum pro parte contraria adductum, patet solutio ex supradictis. Nam quamuis pagani & gentiles, ubi fuerit sibi derelicti absque gratuito dei auxilio, possint facere opera quaedam licita, secundum presentem vitam hominum, ut colere parentes, subuenire oppressis, non mentiri. Vnde & haec facientes secundum naturalem legem non peccant, tamen per huiusmodi non praeparatur ad gratiam iustificantem. Sic dicit Apostolus. Gentes, quia deum ex creatoris agnitione non coluerunt, factos esse reos, possunt quidem ostium cordis ad accipiendum gratiam aperire, sed interna prius inspiratione pulsati. Quod autem deus dicit dispensare talia secundum vniuersumque virtutem, videtur accipiendum esse de donis gratuitis seu facultatibus, quae distribuuntur ad aliorum utilitatem. Haec dispensanda sunt secundum vniuersumque virtutem, & capacitatem, quemadmodum dicit Apostolus. Ascendens Christus in altum, dona dedit hominibus, quosdam fecit Apostolos, quosdam euangelistas, & quosdam prophetas. Sed de his alibi.

Illius autem quod dicitur, deum homini facienti, Christum in se esse, non deesse in necessarijs ad salutem, patet intelligentia ex supradictis. Nam & patres hoc dicentes, adducunt pro hac sententia scripturas, quae loquuntur non de omni homine, sed de homine iam credente aut iustificato, intelligentes deum tali homini facienti quantum in se est, non deesse in his, quae sunt ipsi necessaria ad salutem conseruandam, aut ad perseverandum in eo. Quod coepit orando iugiter et postulando, ne intret in tentationem. Solent enim adducere deum confugientem ad se suscipere, & prope esse omnibus inuocantibus eum in veritate. Confugere autem ad deum, inuocare, illum orare, conuertere cor suum ad dominum deum suum, sunt opera hominis iam credentis. Et hoc confirmat, quod dicitur de Cornelio Centurione, qui

in fide

in fide Christiana instruendus mittitur ad Petrum. Ille iam priusquam mitteretur, orabat & eleemosynas dabat propter deum, quod sine fide facere non poterat. Suo quodam modo Iudei orant & inuocant deum, sed non inuocant in veritate, qui Iesum veritatem negauerunt. Deinde & peccatori, qui deo excitante, sese praeparans ad gratiam, facit quantum potest, deus non deest. Sed deus non semper omnem hominem peccatorem sic excitat, non infantes, non adultos, non insanos, non furiosos, non dormientes, non semper alios plerumque iam inemendabiles, & induratos, quibus nos ignoremus illos. Quisquis autem fidem tenet in Iesum, quantumlibet fuerit criminibus irretitus, non desperet pro loco & tempore sufficiens habens auxiliatum, quo valeat petere, pulsare, inuocare, orare, ut saluus fiat, quod si non fecerit, non deo, sed sibi culpam tribuat.

Ad quintum argumentum dicimus, creationem naturalem non esse omnino similem creationi spiritualis vitae. Creatio naturalis esse, non fit praesupposito villo subiecto, nec est in illa fundamentum, & ideo non requiritur in illa creaturae causa se cooperatio. Proinde nec voluntarius vilius hominis consensus, secus in creatione spiritualis vitae, & cordis innouatione, ubi acquiritur gratia & gloria, cuius natura est fundamentum per intellectus & voluntatis consensum. Vnde & in scripturis dicit, Facite vobis cor nouum, & spiritum nouum, quibus ex te tibi non possis facere cor nouum, saltem iam excitatus, consentias & ores, Cor mundum crea in me deus. Consentire autem poteris non ex te, sed intus tractus a deo patre. Vnde Saluator, Ioannis quarto. Venit hora, & nunc est, quando mortui audient vocem filij dei, & qui audiuerunt uiuent. Nota verborum seriem, Mortui audient, ut uiui fiant. Potest quidem deus totum simul facere, atque facere hominem in momento credere, consentire, & obedire. Verum secundum doctrinam sanctam & Apostolicam, non est ille vsitatus faciendi modus apud deum, qui primum dat quaedam non petita, ut per ea quae accepta sunt, quaerantur alia non accepta, iuxta parabolam euangelicam, Homo accepit talentum, ut ex hoc super lucret, et augeat pecuniam domini sui. Vnde initium gratiae est, velut semine quod iacitur in terram, non ut ipsum solum maneat, sed ut ordinatis paulatim prouehatur incrementis, donec ad perfectam sui habitus quantitatem per succedentia sibi incrementa perueniat.

Sic eo

Sic potest deus nobis etiam non diu orantibus totum facere in momento. Facile est in oculis dei subito honestare pauperem, sed secundum ordinem suae sapientiae dignatur habere hominem cooperatorem, praemittens rationes & causas, quibus in consensum voluntarium moueatur animus. Alioquin quid opus erat quod saluator doctrinis & miraculis ostenderet in se diuinitatem loqui, qui poterat subito scribarum & pharisaorum corda ad quodcumque vellet inuitare, & fidem ipsis, quemadmodum Paulo, inspirare. Quid opus erat Christo tot signis & sermonibus, tot apostolorum ministerijs & sudoribus adducere homines in Christianam fidem, cum facile illi erat subito conuertere omnia corda filiorum hominum. Sed haec omnia voluit Christus ipse, secundum sapientiam suam facere, ut faceret Iudeos attentos doctrinae ipsius spontaneos, & volentes, ut visis signis & miraculis supra naturae causas, inuitarentur fide quadam praerambula deum esse qui loqueretur, quemadmodum & ipse ait, Ego facio opera patris mei, ut credatis, quia ego in patre & pater est in me. Si opera non fecissem in eis quae nemo alius fecit, peccatum non haberent. Verum ex huiusmodi doctrinis non potest concludi peccatorem in sui iustificatione non adiuuari, sed deum sola sua potestate omnia operari, non cooperantibus hominum iustificandorum voluntatibus. Patent autem haec omnia ex his, quae citantur in argumento quinto, quod est supradicto argumento contrapositum. Ad hoc ut incipiat homo esse homo, non est necessum, ut ipse homo incipiat aliquid agere. Ad hoc autem, ut homo incipiat iustus esse, necessum est ut incipiat bene velle. Adeoque humanae voluntatis operatio est ad bene viuendum necessaria, ut neque ipse deus, cum possit omnia, possit facere hominem esse iustum, ac bene viuere, nisi simul etiam faciat hominem voluntarie agere, atque diligere. Facit autem hoc deus non cogendo, sed excitando, suggerendo, & inspirando. Augustinus cum docet maius opus esse iustificare impium, quam creare coelum & terram, intelligit iustificationem esse opus magis magnificum, id est, ad maius bonum, quippe ad bonum incommutabile, quod maius est quam bonum naturalis esse, quemadmodum & ibidem ait, vtrumque tam videlicet iustos angelos creare, quam impios iustificare aequalis est potestas

potentiae, sed istud maioris est misericordiae, sicuti iustificationis impii, quae est ad bonum gratiae, maioris est misericordiae, quam glorificatio iusti, quae est ad bonum aeternae gloriae. Impius nempe & indignus est gratia, & dignus morte aeterna. Iustus autem per gratiam desuper acceptam est aeterna gloria dignus. In creatione deus dedit nosmetipsos nobis, hoc est naturaliter esse fecit nos. In iustificatione autem impii & in glorificatione dedit seipsum nobis, largiens se ipsum totum in premium. Quamquam autem in quorundam hominum iustificatione simul contingat fieri miracula, quibus ad fidem praeter solitum naturae cursum moueantur, sicuti accidit in conuersione beati Pauli, iustificatio tamen ipsa in se non est proprie opus miraculosum, quia effectus iustificationis non potest fieri, nisi a solo deo. Miraculum autem est cum aliquid a deo sit praeter ordinem naturalis causae, quae nata est hoc facere, veluti cum quis accipiat scientiam, aut sanitatem, non per proprium rationis internae studium, aut ratiocinationem, gratiam autem non potest homo habere aliunde, quam a deo solo. Hactenus pro solutionibus argumentorum vtrarumque partium dicta, sufficienter. Ex his igitur epilogum seu recapitulationem quadam facientes dicamus, quae sunt manifesta. Primum patet scripturas sacras, quae in hac materia contrariae videntur non considerantibus personas, causas, tempora, loca, & rationes, has propter horum diuersitatem, aut tacitam, aut expressam inter se non pugnare. Spiritus sanctus scripturam sacram proposuit humano generi, ut apothecam, in qua omnium generum homines congrua sibi remedia inuenirent contra omnium generum morbos. Homines ne auerterent peccata desperatione venie ipse in scripturis sacris generaliter dictis promittit indulgentiam omnibus peccatoribus etiam post quantalibet scelera redeuntibus ac poenitentibus. Verum ne ex hac promissione peius viuerent sub spe veniae quosdam in eisdem scripturis legitur indurare, excacare, desistere, ut suos electos desperationis metu ne negligenter viuunt, faceret cautiores, unde & diem mortis reliquit nobis incertum. Quosdam subito tollit de medio, ita ut non habeant tempus poenitentiae, alios etiam inemendabiles tradit in reprobum sensum. Super eos qui differunt conuerti de

de die in diem ita impendit sui regiminis moderamina, ut quia sæpius vocati venire contemnunt, inolita consuetudine putrescentes in scelere non corriguntur in fine. Amen dico vobis, inquit Saluator, nemo virorum illorum qui vocati sunt, gustabit coenam meam, millesimus hominum, quorum mala semper fuit vita, vix meretur habere indulgentiam vnus, hac enim animaduersione percutitur peccator, ut moriens obliuiscatur sui, qui dum viueret oblitus est dei. Verum ne peccator quisq; arbitretur vnq; esse desperandum, legimus ab hoc communis diuinæ prouidentiae cursu exceptos peccatores etiam grauissimos in fine dierum poenitentes, subitoque conuersos.

Secundo ex superadictis perspicuum est, non oportere nos curiosius in hac quaestione immorari de auxilio sufficienti, vel non sufficienti ad salutem super vniuersos & singulos homines, cum sufficiat scire & deum non esse iniustitiae arguendum, si quosdã spiritui sancto vocati frequētius reluctantes noluerit sufficienter adiuuare, sciētes auxiliũ illud nõ pdesse, sed obesse poti⁹ his, q nõ sic adiuuãt, ut obediãt & cõuertantur. Cũ enĩ diuinã eterne salutis auxilia hoĩbus negligētib⁹ aut reluctãtib⁹ seu cõtemnentib⁹ nihil remedij eterne salutis adferant, quin potius maioris ruinq; prestet occasionẽ, sati⁹ esset illis hæc ipsis non impendi, sed eos deserere potius ac de relinqui destitutos auxilio tali. Melius inquit scriptura erat illis veritatem non agnoscere, quam post agnitionem veritatis, retrorsum ire. Verum deus ad maiorem declarationem suæ iustitiæ simul & misericordiae, facultatem quandam resurgendi præstat etiam reprobis, per huiusmodi auxilia dispensata ipsis, volens ostendere illorum damnationem, fuisse nõ diuinæ cõstitutionis & inuitabilis necessitatis, sed humanę volutatis ad oblatũ grę talentũ nõ sese accommodantis. Sic venerabilis August. hæc questionẽ videtur derelinquere ambiguam, loquens de vocatione, qua vocati sic iuuantur, ut in libera habeant voluntate venire & non venire. Hæc vocatio, inquit, siue in singulis hominibus operetur, siue non in singulis comprehendĩ non potest. Non fecit taliter, inquit propheta, omni nationi. Paul⁹ Collossensibus scribit istud salutis eterne mysterium fuisse absconditum a seculis & generationibus, nũc autem mani-

festatum

festatũ in sanctis, quibus voluit notas facere diuitias glorię huius sacramenti. Cur hac manifestatiõe, qua nũc vniuersis nationibus innotescit, antea reuelatum non fuerit, nulla potest scientia cõprehendere, nulla intelligentia penetrare.

Tertio ex superioribus patet, quod is, qui gratiam acceptam, semel deserens mortaliter peccat, non solum est indignus illa, sed & meretur, ut illa semper indigeat. Idcirco sufficiens illi auxiliũ si adsit tribuendum hoc est immentis misericordiae dei, qui cum iuste posset animam peccatricem perdere, pro sua clementia dat adhuc temp⁹ & adiutorium, quo valeat resipiscere, quod sane adiutorium reperitur denegasse quibusdam, quos aut mox auferit de medio aut traducit in quandam mentis furiam ac insaniam.

Deinde fides mortua speculatiua, qualis est in demonibus, non sufficienter dirigit ad gratiam, stat nempe cum desperatione, & potest esse in eo, qui dicit, Maior est iniquitas mea quam vt veniam merear. Præterea relapsus in mortale peccatum, si habeat pro loco & tempore sufficiens auxiliũ, veluti dum deus gratuita sua clementia ad ostium cordis pulsar, non tamen oportet tale auxiliũ pro omni hora adesse illi. Insuper quemadmodum gentilis, & paganus non potest euangelio credere, secundum eam fidem qua Christianus fiat absq; gratia dei non solum proponentis intellectui euangelium, sed & intus inuitantis atq; docentis euangelium reuera esse testimonium veri dei testificantis. Ita neq; Christianus relaps⁹ in mortale peccatum quantumlibet ex fide quadam mortua credat & euangelium & Iesum esse saluatorem mundi, non potest poenitere vera poenitentia, qua iustus fiat absque gratia dei non solum forinsecus admonentis, corripientis, & vocantis, sed & intus inuitantis & inspirantis propositum bonum. Quemadmodum ergo gentiles & pagani, ex se non habent quicq;, quo aut mereantur, aut valeant se preparare, aut facere dignos, seu idoneos, qui vocentur & accipiant iustificantem fidem, ita & Christianus relapsus in peccatum mortale, nihil habet ex se, quo solo aut valeat aut mereatur se preparare & facere dignum, qui iustificet ad accipiendum grã iustificantem. In adulto quidem est opus excitatiõe & iterna suasiõe, verũ excitatio sola nõ suf-

Na ii licit

ficis, sed oportet excitatum iam non reluctansem, ex diuina motione deo consentire, & eleuari virtute spiritus sancti supra naturam, vt conformis efficiatur diuinæ naturæ, & ita desuper accipere spiritum viuificantem, diffusa charitate per eundem spiritum in corde suo.

Quarto ex superioribus liquidum est, nos aliud significare cum dicimus hominem habere sufficiens auxilium, quo continenter viuat, & perseueret in eo quod cepit. Aliud vero cum dicimus hominem iam per gratuitum aliquod donum, posse habere sufficiens auxilium. Quomodo aliquid est hominem languidum habere baculum quo sustentetur, aliud est eum nondum habere, sed posse habere baculum. Potest languidus interdum, qui non habet implorare adiutorem, qui rogatus, sit paratus, aut ducere languidum, aut dare baculum. Sic deus electis suis rogantibus ipsum, paratus est inter tot & tales tentationes dare sufficiens adiutorium, quo valeant omnibus temptationibus resistere, non succumbere vnquam. Rogari ab ipsis vult deus, qui certe benefacit bonis, & rectis corde, prope quoque est omnibus, non otiosis, non segniter agentibus, non de suis viribus presumptibus, sed inuocantibus eum, & fugientibus ad illum. Proinde si non habeas tantum presidium, vt valeas in eo quo cepisti perseuerare, habes tamen tale auxilium, quo potes ad id quod nondum habes, ascendere, & ideo si non habeas quo valeas perseuerare, ex totis precordijs ad eas dominum deum, & ora vt habeas. Si quis vestrum indiget sapientia, inquit Iacobus, postulet in fide, sapientiam appellans, qua pudice, continenter, & recte viuatur. Et secundum hunc modum intelligendum est, quod solemus dicere, de facere christum in se est, vt homo ex his, quæ in se habet a deo, faciat christum potest, vt ascendat, & accipiat cætera quæ nondum habet. Hæc est doctrina Saluatoris, qui docuit discipulos suos orare, vigilare semper, & orare, vt non succumbant irruentibus ex improviso tentationum impulsibus.

Ad iam credentes Christus loquitur, Vigilate, & orate, pulsate & aperietur vobis, & id genus aliæ scripturæ, quibus significatur, quod homo iam illustratus fidei dono, habeat auxilium, quo valeat orare, & impetrare, continentiam, & perseuerantiam dona. Et idcirco quamuis nemo possit, neque perseuerare in fide & charitate, neque continenter viuere, nisi deus

deus dederit, tamen imputatur illi si non perseueret, si non continenter viuatur, quia ex fide iam accepta valet vigilare, orare, & accedere ad thronum gratiæ, vt inueniat auxiliū quo adiuuetur, atque sic dirigatur a deo, vt perseueranter, ac continenter viuatur. Sapiens vt sciuit, quod non posset esse continens, nisi deus dederit, adiūt dominum, & deprecatus est illum ex totis precordijs. Vnde Hieronymus interpretās illud Matthei. 19. Non omnes capiunt verbum hoc, sed quibus datum est. His, inquit, datum est, qui petierunt, qui voluerunt, qui vt acciperent, laborauerunt, omni enim petenti dabitur. Ad hunc sensum dicit Augustinus in libro primo, de predestinatione sanctorum, donum perseuerantiæ suppliciter potest emereri, sed postquam datum est contumaciter amitti non potest, nempe si est datum, vsque in finem est perseueratum.

¶ Sequitur sextus huius libri tractatus, in duo capita distributus, De gratia & natura liberi arbitrij, de captiuitate, seruitute, & libertate eiusdem, de concordia item præscientiæ, prouidentiae prædestinationis diuinæ, cum eodem libero arbitrio, continens generalia quædam, quibus aperitur via ad intelligendum ea, quæ tractantur in sequentibus libris.

CAPVT PRIMVM.

SECUNDVM seriem doctrinæ iam de libero arbitrio, simul & gratia differendum est, scrutandumque est, sit ne liberum arbitrium, an non sit, & si sit, quidnam sit, & quam vim seu facultatem habeat operando, & vtrum captiuitas, seruitusque peccati, quæ intrauerunt per Adæ peccatum, abstulerunt ipsum, & an dei gratia, præscientia, ac prædestinatio impediant illius libertatē. Et primū cōs de hac re sunt afferendæ sententiæ, atque ita deinceps a notioribus nobis procedendum, vt perueniamus in notitiam eorū, quæ sunt ignotiora nobis. Primum igitur communia vtrinque afferemus argumenta, quibus hinc inde considerantis aperitur via, ad dissoluendum quæstiones difficiles.

Præmitte

Præmittemus autem primum quatuor argumentorum genera, ex quibus videtur consequens esse, nullum esse hominis liberum arbitrium. Deinde quatuor subiiciemus genera rationum, quibus plane demonstratur, liberum esse hominis arbitrium.

In primo genere argumentorum assumam scripturas, testimonia sanctorum patrum, & rationes, ex quibus consequens esse videtur, omnem iusticiam, omnem bonum voluntatis motum, interiorum poenitentiam, omniaque bona opera ac merita a solo deo fieri in anima, & animam ipsam sese habere perinde atque subiectum suscipiens ab altero impressiones, & motus, quo admissio, consequens erit, non esse ullam vim liberi arbitrii bene & male operantis.

In secundo genere argumentorum assumam scripturas & argumenta, rationes de impotentia recte agendi, de captiuitate, seruitute, ac vulneratione sequuta per Adæ peccatum, ex quibus consequens videtur per Adæ peccatum prorsus de humano genere perisse liberum arbitrium, quemadmodum in homine iam captiuo, & vinculis compedito perijt libertas, qua poterat pridem libera sua membra mouere in opus.

In tertio genere argumentorum assumam scripturas & argumenta de præscientia, prouidentia, & voluntate diuina infallibili, & immutabili, ex quibus consequens videtur, omnia quæ fiunt ex necessitate absoluta euenire, quo admissio prorsus euerit videtur liberum hominis arbitrium.

In quarto argumentorum genere assumam scripturas & argumenta de æterna prædestinatione, & reprobatione diuina, ex quibus consequens videtur salutem hominum electorum, & damnationem reprobatorum pendere in sola voluntate dei, pro sua gratia, quem voluerit eligentis, aut pro sua iusticia, quem voluerit despicientis, quibus admissis prorsus videtur liberi arbitrii potestas euerfa. Prioris generis argumenta sunt.

Primum in scriptura sacra liberum arbitrium non reperitur vspiam, neque in lege, neque in prophetis, neque in euangelicis, Apostolicisque doctrinis, sed solus deus legit in scripturis omnia facere in nobis opera bona, & tollere a nobis peccatum, malam seu duram voluntatem, & dare seu creare in nobis cor nouum, & spiritum nouum. Ipse loquitur in scripturis, Ego auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vo

dabo vobis cor nouum, & spiritum nouum, cor lapideum. i. duram voluntatem, cor carneum. i. bonam & humilem voluntatem. Deus, inquit Paulus, operatur in vobis velle, & operari per bona voluntate. Vna cois est scripturarum, & oim orthodoxorum patrum sententia, oia opera bona, oia merita bona, esse in nobis dei dona, etiã preceptorum opa, dicente Paulo, Ipsius sumus factura in Christo Iesu creati in opibus bonis. Vnde orat Aug. Dñe da quod iubes, & iube quod vis. Et quod solus deus hæc in nobis operetur, videtur ex verbo creatiois, quod creatur, solus deus operatur. Vnde orat propheta, Cor mundum crea in me deus. Secundum argumentum.

Si voluntas hominis in opere bono cooperaretur deo, homo ipse sua voluntate deum adiuuaret in operibus bonis, hoc autem falsum, dicente scriptura, Quis audiuit, inquit Esaias, spiritum domini, aut quis consiliarius illius fuit? Præterea lutum in formatioe vasis non cooperatur figulo, Ergo videtur quod neque homo in reformatione ad vitam spiritualem cooperetur deo. Nam sicut lutum, inquit Herem. in manu figuli, Ita vos in manu mea, dicit dominus. Item Paulus, An non habet potestatem figuli? luti facere aliud vas in honore, aliud in contumeliam?

Tertio si in operatione bona est concursus liberi arbitrii, simul & dei, perinde atque duo hoies concurrunt in tractum nauis, consequens erit liberum arbitrium suis viribus aliquid agere, quemadmodum vterque trahentiū nauem suis viribus operatur. Quod videtur esse contra Paulum in epistola ad Corin. Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed quod incrementum dat deus. Deinde homo si aliquid suis viribus agat libera sua voluntate, ergo aliquid habet, vnde possit gloriari aduersus alterum non sic operantem, quod est contra eundem Paulum, Quis, inquit, te discernit? quid habes quod non accepisti? Quod tractates Cypri. Aug. & Ber. In nullo, inquit, est gloriandam, quia nostrum nihil est, & propterea tutiores viuimus, si totum deo damus, non illi ex parte, & nobis ex parte. Rursus Bernardus in fine libri sui, de gratia & libero arbitrio, non partim gratiam, partim liberum arbitrium, sed ut totum in illo scilicet libero arbitrio, ita totum ex illa scilicet gratia.

Ex quibus videtur consequens esse quod voluntas hominis deo non cooperetur, quod & plane videtur ex verbo Apostoli demonstrasse Augustinus in epistola ad Six-

tum. Quod Apostolus dicit non esse volentis, neque currentis sed dei miserentis, non idcirco inquit dictum est, quia est est hominis, & diuine voluntatis concursus in operando, sed idcirco quia nihil potest homo, nisi deus misereatur. Et in Enchiridio capite. 32. sic argumentatur, Si propterea, inquit, dictum est, non est volentis, neque currentis, sed dei miserentis, quia non est solius hominis volentis, aut currentis, sed dei etiam miserentis, & cooperantis, ac si velit dicere ex utroque simul op^o fieri, vt sic dictum accipiamus, non est volentis neque currentis, sed dei miserentis, tanquam diceret non sufficit sola voluntas hominis, si non adsit etiam dei misericordia, sequeretur etiam recte posse dici e contrario, videlicet non est dei miserentis, sed volentis & currentis, hominis, quia illud solius dei misericordia non impletur, sed nullus Christianus audebit dicere, non est dei miserentis, sed volentis hominis, ne apertissime apostolo contradicat. Ex his igitur videtur consequens Apostolum hac propterea dixisse, quia totum deo dandum. Hec & id genus alia multa, de quibus latius in libro de natura & gratia, sunt, ex quibus videtur concludendum esse hoc quod vocamus liberum arbitrium nihil agere, sed solum tanquam subiectum bonarum affectionum & bonorum operum capax in se suscipere que deus operatur.

Secundi generis argumenta sumptis videlicet medijs de captiuitate & seruitute liberi arbitrii, & vulneratiōe, ac impotētia recte agendi, sequuta per Adę peccatū sunt huiusmodi. Primū tota scriptura sacra, totaque sanctorū patrum doctrina plena est testimonijs plane docentibus humanū genus ab initio conditum a deo liberum & in paradiso collocatum, ab omni miseria & captiuitate immune, sed ipsum hanc libertatem perdidisse, & per Adę peccatum esse mortuū in seruitutē adactum, vinctū, captiuū, infirmū, languidum, ad oē opus bonū, vt ex superioribus liquidū est. Hęc quoque est ecclesiasticę fidei regula, & totius doctrinę in religione Christiana fundamentum. Ex quo videtur consequens esse per Adę peccatum de humano genere arbitrii libertatem perisse, siquidem seruitus ac captiuitas sub vinculis peccati, & sub potestate diaboli, non videtur posse stare cum libertate. Quod & sermone plano videtur docuisse Aug. in Enchiridio cap. 30. Homo male, inquit, vtēs liber

ro arbi

ro arbitrio, & se perdidit, & ipsum. Sicut enim, qui se occidit vtiq; viuendo se occidit, neque seipsum poterit resuscitare cum occiderit, Ita dum libero arbitrio peccaretur, vincēte peccato, amissum est liberum arbitrium. Qui facit peccatum, inquit Christ^o, seru^o est peccati, a quo quis deuict^o est hui^o & seruus addictus est, A diabolo captiuū, inquit Paulus, detinentur ad ipsius volūtatem. Secundū argumentum.

Augustinus in primo libro retractationum, capite nono, quasi regulā ponit eorum dogmatum, quę in suis scriptis de libero tradiderat arbitrio. Cum de libera, inquit, voluntate recte faciendi loquimur de illa, inquit, in qua factus est primus homo loquimur. Iam vero ad bene agendum libertas arbitrii ad bonum perit, & sequuta est dura necessitas habendi peccatum. Et in libro de spiritu & litera. Ad nihil, inquit, nisi ad peccandū valet liberum arbitriū, si lateat veritatis via. Ecclesiasticę fidei regula est per Adę peccatum liberum arbitrium adeo esse infirmatum factumque languidum & vulneratum, vt per illud nequeat se vllus homo de fouea damnationis erigere, aut de luto peccati eripere, nisi quem gratia dei miserentis erexerit. Vnde & huius consideratione Augustinus, & Bernard^o plane docent, hęc duo precepta. Diliges dominum tuum ex toto corde, & non concupisces, in hac vita esse viribus liberi arbitrii impossibilia, nam propter peccatum in oī carne propagatū ab Adā habitans, quod per vnum hominem intrauit, non totis viribus possumus in hac vita diligere deum, neque vitare omnē concupiscentiæ motum. Vnde Amb. & August^o ex doctrina Pauli dicentis, Ego autem carnalis sum venūdatus sub peccato, quod odi malū, hoc facio, plane docet hominem non posse neque suggestiones suppressere, neque vitare omnia peccata, neque viuere sine peccato, eumque esse infirmum ad precepta legis seruanda, & plerumque inuitum peccare, & ex necessitate Tertium argumentum. Quicumque liber est, facit quod vult, sed homo per Adę peccatum tam carnalis est factus, adeoque venūdatus est sub peccato, vt iuxta Pauli doctrinā, non faciat quod vult, Non quod volo bonum hoc ago, Caro concupiscit aduersus spiritū, et spūs aduersus carnē, vt non quęcūque vultis, illa faciatis. Hęc & id genus alia multa sunt, ex quibus videtur concludendum esse libe

Oo i rum ar

rum arbitrium nihil iam esse, sed perijisse de humano genere, argumentis sumptis ex seruitute & captiuitate, quæ intrarunt in humanum genus per Adæ peccatum, de quibus peculiariter in hoc libro longe lateq; dicturi sumus.

Tertij generis argumenta, sumptis medijs ex præscientia, prouidentia, & voluntate diuina infallibili, immutabili, sunt huiuscemodi. Primum, Aliter fieri non potest, q̄ deus futurum ordinauit. Prouidentia diuina, non est ab vlla creata causa impedibilis, aut superabilis, nõ est inquit, qui de manu mea eruat, operabor, & quis auertet illud? & alibi, Verbum quod egredietur de ore meo, fiet, & nõ reuertetur ad me vacuum, sed faciet quæcumq; volui, & prosperabitur in his, ad quæ misi illud. Propterea non poterant Iudæi credere, quia hoc futurum prædixerat Esaias, cui de præscientia hac in re fuerat reuelata. Vnde & in scripturis mandat deus, vt abiicientes omnem sollicitudinem industria nostre totam rerum nostrarum curam projiciamus in eum, qui prouidet omnibus, quemadmodum volatilibus cœli, quæ neq; serunt, neq; metunt, deus prouidet, & pascit illa. Secundum argumentum. Omnis creata causa sub deo operatur, & est tanquam instrumentum, quo deus utitur ad perficiendum opera secundum suæ voluntatis beneplacitum, cui nulla creatura valet resistere. Ergo voluntas hominis sub diuina voluntate non libere agit, sed agitur potius & trahitur, quemadmodum securis aut ferra mouetur ab homine artifice, neq; aliter, neq; ad alia sese potest vertere, quam deus voluerit. Non est ergo libera hominis voluntas, potens agere, & non agere. Non est, inquit Hieremias, in homine via eius, nec viri, vt dirigat gressus suos, sed a deo gressus hominis diriguntur. Item in voluntate tua cuncta sunt posita, & non est, qui resistit voluntati tuæ. Cor regis in manu dei est, quocumq; voluerit inclinabit illud. Deus habet super humana corda omnipotentissimam potestatem, gubernans non solum vt causa permittens, aut sinens illa agere, sed vt causa efficiens cuiuslibet actionis & motus.

Tertium argumentum.

Omnis potentia, quæ in suis actionibus efficaciter regitur ab immutabili causa, est ad suum actum, & motum determinata, & non potest non agere, sed voluntas homi-

nis in

nis in actionibus suis efficaciter regitur a diuina voluntate immutabili, Non habet ergo in sua potestate non agere, quippe per diuinam prouidentiam, quæ frustrari non potest, determinata ad suum actum & motum. Præterea diuina voluntas non potest aliter facere, quam ab æterno proposuit. Deus enim nunquam poenitet voluisse illud, quod semel voluit. Neq; enim, vt ait Samuel, homo est, vt agat poenitentiam. Sine poenitentia, inquit Paulus Apostolus, sunt dona dei & vocatio, Ergo & humana voluntas, quæ non aliter potest facere, quam deus voluit, non potest ea que futura sunt, non facere.

Quarti generis argumenta, sumptis medijs ex æterna prædestinatione, & reprobatione diuina, sunt huiuscemodi.

Primum Impossibile est prædestinatum damnari, quemadmodum & impossibile reprobatum saluari. Neq; enim deus potest incipere prædestinare Antichristum, quæ reprobauit, neq; item potest incipere reprobare Paulum, quæ prædestinauit, quia diuina voluntas est immutabilis, quod semel voluit, ab æterno voluit, neq; vnq; poenitet illud voluisse quicq;. Videtur ergo prædestinatio electorum ad vitam æternam, sicut & reprobatio impiorum in ignis gehennam esse necessaria, & ab humana voluntate inuitabilis, & nõ impedibilis. Secundum argumentum. Prædestinatio diuina, quemadmodum demonstrat August. ex scripturis sacris, non solum dat posse bene velle, posse recte viuere, & iuste operari, sed etiam dat ipsum bonum voluntatis motum, rectam vitam, & iusta opera, oia enim illa sunt dei dona, quæ deus ab æterno suis electis preparauit. Deus, inquit Apost. est q̄ operat in vobis velle, et opari p. bona voluntate.

Tertium argumenū. Secundum scripturas sacras credere in Iesum, est dei donum, dicente Christo, Nemo venit ad me, nisi cui datum est a p̄e meo. Venire ad Christum, est credere, inquit August. in Christum. Gratia, inquit Paulus, saluati estis per fidem, & hoc non ex vobis, dei enim donum est, nõ ex operibus. Causam aut cur illi credere voluit, isti contradicunt, designat Aug. in libro de prædestinatione sanctorum, quia in illis, inquit, preparatur voluntas a domino, in istis non preparat, dicente Christo, Nemo venit ad me, nisi cui datum est a p̄e meo. Quid est, Nemo venit ad me, nisi nemo credit in me?

Op ii Præ

Præterea prædestinati omnino peccare non possunt vsq̄ in finem, dicente Ioanne, Qui ex deo natus est, non peccat, & non potest peccare, Non potest arbor bona fructus malos facere. Hominem reprobatum nemo potest corrigere, aut emendare, dicente scriptura. Considera opera dei, quia nemo potest corrigere, quem ille despexerit. Despiciunt autem deus, quosdam indurans, aggravans, excæcans, vt percipere non valeant diuinæ vocis, aut lucis influxum, quemadmodum testatur in euangelio Christus de Iudæis, p̄pterea, inquit, non poterant credere, quia dixit Esaias, excæcauit oculos eorū. Iuste inquit Augu. damnant etiam hi, qui fidē Christi audire nō potuerūt, nō habentes a quo discerēt. Rursus recte, inquit, nō admittit in regnū cœlorū, nō regenerat, etiam quis Christianus nō solū nō fuerit, sed nec esse potuerit. Idem in lib. de correptione & gratia, Quicumq̄ in præsciētia dei & prouidentia sunt prædestinati, etiam nondum nati, iam in præsciētia sunt filij dei, & omnino perire nō possunt. Quod dedit mihi pater, inquit Christus, nemo potest rapere de manu patris mei. Ex quibus omnibus consequens videtur, prædestinationem ac reprobationem necessitatem quandam imponere humanis voluntatibus. Hæc sunt quatuor generum argumenta, ex quibus forsitan prorsus videri debet esse euersum liberum hominis arbitrium, quæ tam & si iam olim fuerunt fræquentius a patribus tractata, euentilata, & declarata, ex eis tamen perperam intellectis hæretici huius temporis, firmantes sibi sermonem nequam, sic defendere moluntur dei gratiam, vt adiutoriū gratiæ prorsus tollant, & iniuriam faciant deo conditori nature, asserentes non esse vllam nostri arbitrii vim libere agendi quicq̄, ipsumq̄ liberum arbitrium in scripturis sacris non reperiri, & idcirco ipsum nihil esse, sed rem de solo titulo. Nec his contenti vniuersa contemnunt, quæ veneranda nobis tradidit antiquitas. Hoc hominum genus, inquit, non nouum, nam & de his ipsis diuus loquitur Bernardus, pro suo tpe in homilijs .65. 66. super Cantica. Sacramenta, inquit, ecclesiæ inter se certatim dilacerare contendūt, ecclesiā se esse dicūt. Irrident nos, quia baptizamus infantes, q̄ oramus p̄ mortuis, q̄ sanctorum suffragia postulamus, negant posse esse episcopum, qui peccator est, & id genus alia multa in

occul

occulis docent in angulis, in conuenticulis susurrant. Sed vile, inquit, hoc genus hominum, ac rusticanum, & sine literis, & prorsus imbelle, conflictus omnino ab his, & defensio perijt. Nā & illa, in quibus male sentiūt, defensibilia nō sunt, nec tam subtilia, q̄ suasibilia, & id dumtaxat mulierculis, rusticis, & idiotis, nec rationibus conuincuntur, quia nō intelligunt, nec autoritatibus corrigūtur, quia nec recipiūt, nec flectuntur suasionibus, quia subuersi sunt. Mulieres relictis viris, & item viri dimissis vxoribus, ad illos se conferunt. Clerici & sacerdotes, relictis ecclesijs, in tonsi, atq̄ barbati apud eos inter textores & textrices plærumq̄ inuenti sunt. Probatum est, mori magis eligunt, q̄ conuerti, & inter eos aliqui non modo patienter, sed læti, vt videbatur, ducebantur ad mortem, diabolo illorum corda possidente. Et quis non esset opus multa aduersus homines istos stultissimos & obstinatissimos dicere, quippe qui rusticani homines sunt, & idiotæ, & prorsus contemptibiles, sed sufficeret innotuisse illos, vt vitentur, tamen nō est cū eis negligenter agendum, multum enim proficiunt ad impietatem, & sermo eorum, vt cancer, late serpit ad decipiendum, præsertim simplices & idiotas, quales vtiq̄ omnes, inquit Bernardus, sunt, quotquot adhuc de hac secta esse expertus sum. Omnibus vna intentio semper hæreticis fuit, captare gloriam de singularitate scientiæ, sola ista malignior cæteris, versutiorq̄ hæresibus damnis pascitur alienis, propriæ gloriæ negligens, cuius professores solius euangelij se profitentur emulatores, & solos, nec tamen inter se omnes per oīa concordant. Hactenus Bernardi sententiæ de suis temporis hæresibus iam hoc nostro sæculo resuscitatis. Dicturi autem in sequentibus libris de omnibus supradictis hæresibus latius, nunc quantum ad presentis libri attinet materiam, compendio quodam tractabimus cuncta, quæ in alijs libris proluxe satis disputantur.

¶ Sequitur secunda huius capituli pars, in qua ponuntur rationes ad contrariā partē, quibus demonstratur esse liberū hominis arbitriū.

NVNC ergo ad habendum secundum ecclesiasticam traditionem verum & catholicum de gratia & libero arbitrio

ro arbitrio afferemus .4. rationū gñā supradictis .4. generis
b^o p^orsus cōtraria, et quasi cōtrarijs medijs respōdentia, qb^o
plane demōstrabitur in humano genere esse vim rationalē
libere agēdi. Prīmū genus rationū assumit scripturas sa-
cras et testimonia sanctorū patrū, ex qbus plane demōstrat,
qđ credere & interiorius pōnitere, oīaq; bona opa & merita
sunt act^o voluntatis ex libero arbitrio seu iudicio operātis.

Secundum genus rationum assumit sibi scripturas &
rationes, quibus plane demonstratur, quod natura humana
post captiuitatem & seruitutem, quæ intrauerunt per Adæ
peccatū adhuc potest per vim liberi arbitrii libere agere at-
q; producere tam naturę, q̄ gratiæ opera. Tertium ge-
nus rationum assumit sibi scripturas & rationes, quibus
plane demonstratur p^oscientiam, prouidentiam, & volūtate
diuinā, neq; impedire, neq; tollere vi aliquid agēdi ex libero
ratiōis iudicio. Quartū gen^o rōnum assumit sibi scriptu-
ras & ratiōes, qb^o plane videbit eandē vi liberi arbitrii per
diuinā p^odestinationē & reprobationem nō esse euersam.

Prioris ergo generis rationes sunt tres. Prima
est. Tota scriptura sacra plena est sententijs, vim illam
seu facultatem in homine, quam liberum vocam^o arbitriū,
plane demonstrantibus, quibus conuenitur seu admonetur
homo, vt inter multa sibi proposita diiudicet, discernat, con-
sulat, discat, oculos, aures, cæteraq; membra, aut moueat in
opus, aut prohibeat ab opere, ad cor redeat, peccata recogni-
tet, temporis p^osentis, p^oteriti & futuri rationē habeat.
Vnde ad populum impiū, & iam sub peccato captiuū
loquit^o deus, vt iudiciū ferat, Popule meus, inquit, quid feci
tibi, aut qđ molest^o fui tibi? respōde mihi. Habitatores Hie-
rusalē, & viri Iuda, iudicate inter me & vineā meā. Quid
quod vltra debui facere vineæ meę, & nō feci? & actiū .4.
ingr, Si iustū est in cōspectu dei vos potius audire, q̄ deū, iu-
dicare, recte iudicate filij hominū. De semetipso & de acti-
bus suis diiudicare, discernere inter sacrū, & profanum, in-
ter licitū & illicitū, inter temporalia & æterna sunt libe-
ri arbitrii opera. Vnde etiā gentiliū hominū, & hui^o mū-
di siue philosophi, siue iudices, siue sapientes secundū suas
leges iudicant, definiunt, decernūt, quid liceat eligere, quid
deceat quod paci, conseruationi suarū rerū expediāt, & secu-
dum le

dum legem quandam naturæ etiā iudicāt inter causā & cari-
sam, inter facientem & patientem iniuriā, & nūc passioni-
bus sua sponte consentientes, nunc naturalis cuiusdā hone-
statis, aut verecundiæ rationem habētes secundum legem
intus scriptam definiūt. Vñ & in vnāquamq; gentem de-
us proposuit rectorem, qui de rebus ad huius vitę repub-
licam attinentibus, & de omni medio ad finem, quem sibi
p^ostituit respública, diligēter, inquirīt, deliberat, iudicat.
Hæc omnia, inquit Saluator, gentes inquirūt. Si non fue-
rit in gentibus libera facultas examinandi euangelij sibi
propositū, quid op^o erat, qđ apostoli v^obū euangelij gentib^o
proponerent. Vnde & ipsi hēretici hac in parte absurdissi-
mi seipso destruiūt, se reuincūt, & se liberum habere arbi-
trium plane ostendūt, in eo plane quod liberum arbitrium
negant sua pertinacia malignaq; volūtate ratiocinantes, ex-
cogitantes, & inuestigantes scripturas, & argumenta ad de-
fendēdum falsas suas sententias. At dices hominem sem-
per quidem habere libertatē male operādi vel cessādi ab o-
pere, sed nos de libertate iuste opandi nūc loquimur, de qua
libertate & scriptura loquitur. Respondeo. Aliud est
libertas iuste operandi, Aliud libertas arbitrii. Illa est acci-
dentalis rationali creaturæ, quemadmodum & iustitia.
Proinde & hanc libertatem nō habet homo, q̄ diu caret ius-
titia, sine qua nō potest aliquid gratum deo, seu placitū &
acceptum ad regnum cœlorū velle aut operari. Hęc vero li-
bertas, quę est arbitrii absq; vlla coactiōe cōsentiētis est aut
dissentientis substāntialis rōnali creaturę. Et hoc est qđ docue-
rūt patres sancti, Bernar. in li, de grā & libero arbitrio, qđ
tam post peccatū, q̄ añ, semp libertatē arbitrii tenuit homo
incōcussā, Nequaq; ob hos, ingt, iā perijt liberū arbitriū ab
hoīe, quia iā non potest non peccare, licet perierit libertas a
peccato & libertas a miseria. Si nō esset liberum arbitriū,
quomodo de^o iudicaret genus humanum. Qua ratiōe dicit
Ezechiel propheta, Ego vnūquemq; iuxta vias suas iudi-
cabo, Impius si egerit pōnitētiā, vita viuet, Iust^o aut si
auererit se a iustitia morietur. Non veniunt beluę & ira-
rationalia in iudiciū, quia nō habent liberum arbitriū, non
iudicant, & idcirco non iudicabuntur. Et hanc esse omniū
orthodoxorum sententiam ex scripturis sacris demonstra-
tam, planissime in sequentibus sumis ostensuri.

Secunda ratio. Quamuis nemo valeat proprie adiuuare spiritum domini, aut consiliarius esse, cum deus omnipotens omnium rerum conscius, neque ullius auxilio, neque ullius consilio indigens, utique tamen hominem cooperari deo, qui potestatem illam cooperandi dignatus est creatis causis communicare, est ex scripturis manifestissimum, docentibus in opere bono vnumquemque adiuuari a deo. Scripturae omnes, quae designant deum nos adiuuare, plane etiam demonstrant nos aliquid agere. Non enim adiuuatur, inquit Augustinus, nisi qui aliquid etiam operatur. Unde adiuuare alterum, & consiliarium esse alterius proprie acceptis vocabulis, sunt superioris causae ad inferiorem, & ideo non deum nos adiuuamus, quous ipse nos adiuuet. Verum quidem est nos esse in manu dei, sicut lutum in manu figuli, quantum ad aliquid, quantum vero ad aliquid non sic, quia qui creauit nos sine nobis, non iustificat nos sine nobis. Proinde per omnem locum scripturae exigitur motus voluntatis humanae, quod non potest fieri iustificatio impij sine motu liberi arbitrij poenitentis & credentis in eum, qui iustificat impium. Sicut ergo lutum est in manu figuli preparantis ipsum, aut ad accipiendum formam honoris, aut contumeliam, Ita nos sumus in manu dei aut deferentis nos sub peccati maledictione naturae humanae debita, aut preparantis nos ad accipiendum formam salutis, & gratiae supra naturae humanae meritum. Tertia ratio. Si in operatione bona non esset concursus liberi arbitrij, simul & dei facientis animam libere, & spontanea credere, consentire, poenitere, & bene viuere, falsum esset quod ipse decet in scripturis, Ego dabo vobis cor nouum, ego faciam vt vos faciatis, & in praecipis meis ambuletis, hoc est ego faciam vos facere & in praecipis meis ambulare. Unde & hac ratione deus ipse, qui dicit, Ego dabo vobis cor nouum, is itidem praecipit nobis, vt nos faciamus nobis cor nouum. Facite vobis, inquit, cor nouum, & spiritum nouum. Unde Augustinus in libro de gratia & libero arbitrio, ca. 15, Ne putent, inquit, homines nihil facere per liberum arbitrium, ex eo quod scriptura dicit, Auferam a vobis cor lapideum, & dabo vobis cor nouum. Idcirco in psalmo dicitur, Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra, & per ipsum Ezechielem, Projicite a vobis

vobis omnes iniquitates, & facite vobis cor nouum & spiritum nouum. Ecce, qui dicit, Ego dabo vobis cor nouum, is & iubet, Facite vobis cor nouum. Quare iubet nisi vt homo faciat? Quomodo dat, si homo faciat? nisi quia ipse dat quod iubet, hoc est ipse praeueniens hominem ita iuuat vt voluntarie faciat. Deus inclinatur cor nostrum in testimonia sua, inclinatio tamen illa non alienae, sed nostrae naturae est motus. Vtrique significauit scriptura, in qua dicimus orantes, Inclina cor meum deus in testimonia tua, & rursus, Inclinaui cor meum ad faciendum iustificationes tuas in eternum. Deus igitur inclinatur, & homo ipse inclinatur, sed quous admodum homo orare non posset, Inclina cor meum deus, nisi iam pridem tractus a deo, haberet cor suum vtrumque inclinatum. Ita quod dicit, Inclinaui cor meum ad faciendum iustificationes tuas, non sibi arrogat, sed deo tribuit. Nam & in eodem psalmo iam dixerat, Super inimicos meos prudentem me fecisti, mandato tuo lucerna pedibus meis, verbum tuum, & lumen semitis meis. Prouidens sanctus scripturae spiritus omnibus obuiat erroribus. Nam interdum exaggerando & inclinando gratiam tacita libera voluntate totum tribuit diuinae misericordiae, ne homo putet aliquid boni esse suum quod non sit ex dei munere. Interdum tacita gratia totum tribuit homini, ne ita in deum cuncta reijciat homo, vt se putet posse otiosum & segnem esse. Haec est per omnem locum prophetica, euangelica, & Apostolica doctrina, quae nec superbos vult nos esse nec desides. Unde deus & liberum arbitrium simul ad opus bonum non perinde concurrunt atque duo homines ad nauis motum, vbi vterque suis agens viribus trahit, vbi tamen ipsius nauis motus non fieret nisi vterque traheret, tamen nec alter ab altero vim accipit agendi, nec impetum, inclinationem, aut affectionem trahendi, sed concurrunt ad opus bonum deus cum homine, quous admodum sol cooperatur aeri, ceram mollienti per acceptum ab ipso sole lumen, ac calorem, quemadmodum & ductor concurrunt viam monstrans, & erigens ducit languidum & imbecillum. Proinde & per omnem scripturae locum gratia Christi comparatur lumini, & duci nobis infirmis in tenebris, in visceribus lubricis ambulanti. Unde Ambrosius, Quous illuminatarum mentium pius motus alienari qui

dem non potest a propria hominis potestate, sed ut ad id quod æquum & utile est animi tendat intentio, de incommutabilis inspiratione voluntatis concipitur. Et sicut arte medici fit in oculis caligantibus, ut possint videre, quod pridem non viderant, nec tamen non ipsorum est visio, quæ medicina contulit, Ita & in cordibus hominum habitantium in tenebris agitur, ut de vero lumine lumen accipiant quo videant, & ambulent in via salutis. Atque ita liberum arbitrium cooperari deo non obuiat apostolo Paulo dicenti, Neque qui plâtat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat deus. Quis te deseruit? Quid enim habes, quod non accepisti? Siquidem Paulus hæc dicens intendit docere non quod liberum arbitrium nihil agat, sed quod ex se nihil boni faciat sine gratia dei sic præuenientis, præparantis, illuminantis, atque ducentis, ut hilari & spontanea voluntate illi obediat, ac seruiat. Ex huiusmodi autem gratia sic ex dei præuenientis & præparantis tractu accepta simul & quotidiano illius auxilio fiunt omnia, quæ sequuntur opera bona a libero hominis arbitrio. Quo sit ut totum corpus bonorum operum sit deo dandum, Totum, inquam, id est quod libet opus in homine bonum. Proinde segregatus ex massa perditionis non habet ex se, unde in se gloriatur aduersus alterum in eadem massa perditionis derelictum, quamuis habeat a deo vocante & præparante, unde gloriatur in domino. Nemo venit ad patrem nisi credat in Christum, Nemo autem credit in Christum, nisi vocetur, atque ita etiam vocetur, ut sibi persuadeatur. Ipsa vocatio quæ fidem in nobis præuenit, neque est voluntatis nostræ opus, neque in potestate eius. Velle itaque iuste & bene non est volentis hominis semetipsum præuenientis, excitantis, & mouentis, ut fiat promissionis filius, sed dei præuenientis & miserentis, qui hominem præueniendo excitat, & ad hanc salutem accipiendam præparat, eligit, & segregat. Item incipere credere, aut bene velle, & bene currere non est hominis volentis & currentis, id est, non est propter merita volentis aut currentis homini datum, sed est homini præparatum ex gratia miserentis dei, qui sua vocatiõe interna gratis iustificat, & instigat credendi voluntatem, sed non inde consequens est nos non habere ad vllum opus vim liberi arbitrii. Nam & ante hanc salutis sue

eis suæ gratiam, quamuis homo nihil iuste & bene operetur, utique tamē de multis operibus huius vite libere iudicat, discernit, deliberat, consultat, definit, & ex libero iudicio mouet membra in opus priusquam etiam gratiam & salutem accipiat libere de gratia, & salute iudicat, consulit pro illa supplicat, & suspirat. Deinde post acceptam gratiam ex libero iudicio suæ rationis secundum eandem gratiam libere uiuit & operatur bene. Et ita quamuis nemo te discernat seu segreget a vilitate conditionis debite humano generi nisi deus, qui per Christum Iesum tui miseretur, largiens gratiam non tibi debitam, utique tamen facultas liberi arbitrii etiam ante manebat in te integra, tametsi non ad faciendum opera bona. Quod autem Cyprianus, Augustinus, & Bernardus ex scripturis sacris demonstrant in nullo esse gloriosum, nostrum nihil esse, totum deo dandum, non illi ex parte, nobis ex parte, & non partim gratia, partim liberum arbitrium operari, sed totum in illo & totum ex illa plane uolunt nullum esse in nobis opus bonum, quod non sit dei donum, quia sine gratia nihil boni potest facere liberum hominis arbitrium, & ita in congerie bonorum operum totum deo dandum, id est quodlibet opus bonum dei est opus. Hæretici autem errant tribuentes non totum deo, sed nobis ex parte, deo ex parte, arbitantes in congerie bonorum operum unum opus bonum nobis tribuendum, aliud bonum opus deo soli tanquam vicissim operarentur gratia & liberum arbitrium, quæ in omnibus bonis operibus simul operantur. Sic diuus Ambrosius in præfata epistola ad Demetriadem virginem, si tamen titulus suum non mentiat autorem, coarguit eos, qui docent hominem in quadam suarum actionum parte indigere dei auxilio, in quadam autem non indigere, quasi vllum tempus sit, vllumue momentum, in quo perniciosum illi esse non possit, si ab eo spiritus sanctus defuerit. Et ita sancti hoc dicentes, non solum voluerunt non excludere, sed etiam includere cooperationem, seu concursum liberi arbitrii in operibus, seu meritis bonis. Ex quibus scripturis & sanctorum patrum doctrinis hæretici falso moluntur concludere, liberum arbitrium nihil agere. Ex istisdem plane demonstratur contrarium videlicet liberum ar-

bitrium etiam agere. Vnde ipse Bernardus ubi dicit, Non partim gratia, partim liberum arbitrium, sic plane loquitur. Gratia ad hoc preuenit liberum arbitrium, ut iam deinceps illi cooperetur, & ita quod a sola gratia est coeptum pariter ab utroque videlicet a gratia & libero arbitrio perficitur, ut mixtum, non singillatim simul, non vicissim per singulos profectus operentur, non partim gratia, partim liberum arbitrium, non vnam partem operum gratia sola, alteram partem liberum arbitrium solum, sed totum. i. totam congerie operum, & quodlibet opus bonum, hoc scilicet liberum arbitrium operatur, totum illa scilicet gratia operatur, sed sicut totum in illo scilicet libero arbitrio, ita totum ex illa scilicet gratia. Credimus, inquit, placere lectori, quod a sensu apostoli nequaquam recedimus, & quaque versum euagetur oratio, in eadem pene ipsius Apostoli verba frequenter recidimus. Quid enim nostra oratio aliud sonat, quam illud? Ergo neque volentis, neque currentis, sed dei est miserentis, quod sane non in deo dicit, quasi quis velle & currere possit in uanum, nec in deo solum, ut inquit Augustinus, quod concursus sit dei & hominis, sed quia is qui vult & currit, non in se, sed in deo a quo accepit & velle, & currere, debeat gloriari, neque enim potuisset velle & currere in vitam aeternam, nisi praeuentus gratia dei excitantis & iustificantis. Nemo impius potest semetipsum iustificare, nemo mortuus peccato, potest seipsum resuscitare, hoc est non potest vitam spiritualem sibi infundere. Itaque qui gloriatur, in domino gloriatur. Et haec est plana omnium ecclesiasticorum patrum doctrina, ex scripturis sacris euidentissime demonstrata, & praesertim Augustinus multis in locis, Vt velimus, inquit, deus operatur incipiens & praeueniens, qui volentibus cooperatur, praeficiens ut velimus, sine nobis operatur deus, cum autem volumus, & sic volumus ut faciamus, nobiscum operatur deus, hoc est, ut incipiamus velle bene, qui eramus male voluntatis. Deus in nobis operatur sine nobis solus sua uocatione sancta, nos excitans & suggerens, & gratiam immittens. Sicut autem de malis motibus, dicit Apostolus, quaedam se facere, quae non ipse facit, sed quod habitat in ipso peccatum, ubi aliud sensus illiciti, aliud consensus in illicitum. Ita & in motibus honestatis, quaedam facit homo, quae tamen non ipse facit, sed spiritus dei

de preuenientis & excitantis ad illa, ubi & aliud est sensus honestatis, aliud consensus. Sufficit autem hic obiter transire & succinctim transcurrere. Nam prolixè demonstratur haec omnia lucidissime ex scripturis sacris in li. de natura & gratia, & in lib. de concordia liberi arbitrii, & predestinationis diuinae.

Secundi generis rationes demonstrantes per captiuitatem & seruitutem, quae intraverunt per Adae peccatum liberum arbitrium de humano genere non perisse. Ratio prima.

Tota sacra scriptura, totaque sanctorum patrum doctrina, est plena testimonijs plane docentibus etiam post Adae peccatum permansisse in humano genere liberi arbitrii seu iudicii facultatem, qua rationalis anima libere valeat de rebus agendis sibi propositis consulere, deliberare, easque examinare, & examinatas iudicare, easque examinatas spontanee consentire, aut dissentire seu acceptare vel refutare, alioquin spiritus sanctus in scripturis frustra peccatores ad credendum, & ad fugiendum ac refutandum carnis desideria ad viuendum secundum leges, regulamque praceptorum inuitaret frustra, proponeret consilia, exhortationes, praeccepta, prohibitiones, correptiones, poenarum comminationes, & premiorum pollicitationes. Vnde neque talia proponit quisquam beluis, infantibus, insanis, aut dormientibus, qui non possunt de ullis rebus sibi propositis iudicare, discernere, examinare ad rationem iusti ac iniusti attendere, an praecceptum, an vetitum considerare. Sic arguit venerabilis pater Augustinus. Si non esset liberum arbitrium, quomodo deus iudicaret hunc mundum? Nemo arguit, aut obiurgat eum, quem habere rationis iudicium non estimat. Nihil enim aliud est arguere aliquem, quam in memoriam eius peccata seu turpiter facta reducere, et commonstrare, ac ante oculos ponere errata, ut se videat, deformem se iudicet, & accuset, incipiatque sua sponte refutare ac detestari ea, in quae pridem sua sponte consentiebat. Haec omnia sunt in homine liberi arbitrii officia. Experiri quisque in se facultatem examinandi res sibi propositas, & spontanee consentiendi ac eligendi in unum aut alterum, et animam intus praesidentem, sine aliquo sibi concipere, & in illam libere consentire, & pro illo praestituto, media quaedam excogitare, & inter media multa proposita examinare, deliberare, consulere, & tandem iudicare, & habita consideratione temporis praeteriti & futuri decernere, quid conueniat, deceat, aut oporteat

porteat, & pro sine illo preconcepto assequendo eligere, aut fugere vñs aut alterū, & imperare mēbris, mouēdo ea in opus, vel prohibendo ab opere. Experit̄ hęc quisque in se, cū pro arbitrio se vñt, & voluit nunc ad illud, nūc ad aliud cogitandū vel operandū, nūc mouēs mēbra in opus, nūc prohibēs ab opere. Vñ scriptura dicēs, Qui facit peccatū, seruus est peccati, a q̄ quis superatus est, huius & seruus addictus est, cōcludit, quidē hoēm per peccatū, factū esse seruū peccati, seruūq; diaboli. Illūq; p̄terea nō esse liberū a culpa & miseria, sed non inde consequēs est per peccatū perire vñ illā arbitrii a coactione liberam, quę est facultas libere cōsentendi aut dissentendi. In superioribus generū rationibus declarauimus hoc p̄cipuum esse, qđ hęreticos fallit incautos, qđ aut nesciūt, aut nolunt distinguere inter facultatē liberi arbitrii, seu vim per liberū, seu spontaneum iudiciū eligendi seu cōsentendi in aliquid, & libertatē, quę est ab oī malo et miseria, quarum libertatum distinctio est ex scripturis sacris manifestissima, quemadmodū deo adiuuante, ostēdemus in lib. de captiuitate & libertate liberi arbitrii, vbi demonstrat̄ hoēm per Adę peccatum nō perdidisse libertatē sui arbitrii, q̄uis iam peccati seruus, & sub potestate diaboli, reus damnationis perdidit libertatē a peccato, & miseriā, a quibus iā olim in paradiso erat liber & immunis. Iam olim Pelagius hęreticus, suiq; complices male intelligentes beati Augustini, & catholicę ecclesię doctrinam de diuina gratia calumniabātur eiusdē Augu. doctrinam, dicentes, qđ ipse ita defenderet gratiam, vt liberum negaret arbitriū. Quorum sane iniustam calumniam multis in locis a se refellit, & p̄cipue in libro. 1. contra duas epistolas Pelagianorum, capite. 2. Nemo, inquit, nostrum dicit, qđ per peccatū primī hoīs liberū perierit arbitriū de humano genere, sed quod perierit libertas a peccato & miseria, quę sane libertas in paradiso fuit libertas quędam habendi plenā cū immortalitate iusticiā, sed nō perit liberū arbitriū.

Secunda ratio. Ecclesiastica p̄dicatione ex scripturis sacris est definitum, Adam ante transgressionem mandati, de fructu arboris fuisse prorsus a peccato & miseria liberum, habuisse libertatem arbitrii, qua poterat peccare, & non peccare, sua sponte, cōsentiendo & obediendo deo

deo p̄cipienti, aut diabolo suggerenti, eademq; hac potestate abutentem, fuisse constitutum in ira dei, & in miseria. Quamuis autem per Adę peccatum, homo sic factus sit irę filius, iusticięq; perdita, deo inimicus, non potens absq; illius gratia aliquid recte ac iuste velle aut agere, quod sit illi gratum vel acceptum, vñq; tamen quisq; experitur, quod & ex scripturis demonstratur sese habere vim, qua potest de hoc suo peccato, & de lege dei, & iusticia eius, & vita æterna, & regno eius, altero docente iudicare, deliberare, & sese posse vñi aut alteri sua sponte assentiendo subijcere, aut dissentiendo spernere & contemnere, & sese aliquo persuadente, posse pro venia ac iusticia gratis impetranda ad deum suspirare & orare. Hęc & id genus alia, sunt rationalis creaturę officia in scripturis sacris designata. Ex eo igitur, qđ quisq; aliquid patitur inuitus propter cōmissum peccatum, non oportet consequens esse, perisse vim liberi iudicij, seu consensus. Vnde Augu. li. primo retractationū, cap. 22. Nisi quisq; mutauerit voluntatem, bonū operari nō potest, quod in nostra potestate esse positū, docet saluator, dicens, Aut facite arborem bonam, & fructū eius bonū, aut facite arborem malā, & fructū ei⁹ malū. Verū bñfacere in potestate nostra nō esset, nisi misericordia dei hoēm p̄ueniret. Nā & hoc deo p̄parante debemus p̄dicare, firmiter credere, & nullatenus dubitare, quod per peccatum primī hoīs ita genus humanum sit incuruatū, vt nullus postea aut credere in deum, aut diligere illum, sicut oportuit, aut bene operari potuerit, nisi eum gratia diuinę misericordię p̄ueniret & erexerit, largiens consiliū, auxiliū, & p̄sidiū. Consiliū quidem, quo cognoscat in terra veram salutis viam. Auxiliū, quo erigatur & trahatur de lacu peccati, & statuatur in viam rectā. P̄sidiū, quo deus sit illi turris fortissima a facie inimici, adsit illi ambulanti inter medios hostium cuneos, ductor, & protector assiduus. Verum quidē est p̄cepta viribus nostris solis esse impossibilia, sed idcirco de⁹ p̄cipit ea, quę p̄ nosmetipsos implere non possum⁹, vt sciam⁹ qđ ab illo petere & orare debeamus. In eo qđ iubet, admonet facere qđ possis, et petere qđ nōdū possis. Propterea, inqt Au. iubet deusea, quę facere nō possum⁹, vt in nobis deficiētes, ad illū cōfugiam⁹, i li. de spī. & lit. ca. 17.

Ratio tertia. Rationalis anima quis plerumque patitur aliquid in carne, aut in membris coacta nolens & inuita, nihil tamen ex voluntate agit inuita, nihil eligit & acceptat, in nihil consentit, nisi libere et spontanee. Manus, pedes, ceteraque corporis membra plerumque patiuntur voluntate aut inuita aut non consentiente, sed nihil unquam ex voluntate homo agit per suum corpus & membra, nisi voluntas intus presidens libere consentiat, et moueat illa. Caro & membra martyrum fuerunt in potestate torquentium, sed non corda, quae manserunt libera. Fecerunt in eos quae voluerunt, sed in membra, non in corda, non habentes, quo cogere illa, ut consentirent. Corpus deiecitur in vincula, in compedes ligatis manibus & pedibus, non tamen inde est consequens eum perdere liberum arbitrium, quia adhuc ei liberum est de suis vinculis ferre iudicium et causas propter quas haec patitur, examinare, an iuste sint, an iniuste, adhuc ei liberum est consentire, & non consentire in vincula & compedes, Sic & plerumque rationalis voluntas patitur aliquid inuita, sentiens etiam plerumque illicita desideria, nihil tamen ex voluntate agit inuita, & proinde iuxta apostoli Pauli doctrinam non peccat, si neque obediatur neque consentiat. Haec est irrefragabilis Hieronymi, Augustini, Bernardi, omniumque orthodoxorum patrum doctrina de gratia & libero arbitrio tractantium ex scripturis sacris demonstrata. Ex his igitur manifestum est liberum viatoris arbitrium pro hoc statu non esse definendum, quod equa potestate, aut facultate inter bonum & malum vertatur, haec enim sunt libertas voluntatis, secundum quam voluntas libera erat a peccato & miseria sub innocente statu, nunc autem voluntas necessitate & inuita est miseriae seruituti, & captiuitati subiecta, manet tamen in actibus sui consensus libera a coactione, quia ad consentiendum nulla vi, nulla cogitur necessitate.

Tertij generis rationes sunt, quibus demonstratur praescientiam & providentiam dei cuncta infallibiliter gubernantis non tolli liberum hominis arbitrium. Prima.

Deus ipse quicquid facturum est, id praesciuit & ab aeterno proposuit, & quicquid non est facturum, id praesciuit, et proposuit non facere, sed ex scripturis sacris est manifestissimum deum multa & praesciuisse, & proposuisse facere, quae tamen potest

potest facere, & rursus multa proposuisse, se facturum esse, quae tamen potest non facere, Matthaei .3. Potens est deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahae. Item Mat. 26. An putas quia non possum rogare patrem meum, & exhibebit mihi modo plus quam duodecim legiones angelorum? Item Dauid tertio, Sidrac Misaac, & Abdenago, dixerunt ad regem Nabuchodonosor. Deus quem colimus, potest nos eripere de camino ignis ardentis, & de manibus tuis o rex, quod si noluerit, notum sit tibi, quia deos tuos non colimus. Item Sapientiae undecimo, Immisisti eis multitudinem multorum animalium in vindictam, ut sciret per quae quis peccat, per haec & torqueat. Non enim impossibilis erat omnipotens manus tua, quae creauit omnia ex nihilo, immittere illis multitudinem visorum. Dominus qui Lazarum, inquit Augustinus, suscitauit in corpore, potuit & Iudam suscitare in mente, potuit quidem, sed noluit. Ex quibus manifestum est deum aliter quam praesciuit & proposuit posse facere, & ita diuinam praescientiam & providentiam immutabilem non imponere rebus ullam necessitatem. Proinde & praecipit deus homini, ut sollicitus ambulet cum domino deo suo, & curam gerat salutis suae, & omni custodia seruet cor suum, & talentum desuper acceptum non defodiat in terram, non sinat manere otiosum, sed negotietur in eo, quae omnia plane indicant, non sic omnia esse committenda diuinae providentiae, tanquam nos debeamus esse otiosi, sed comouent & excitant liberum nostrum arbitrium ad operandum.

Secunda ratio, ex scripturis sacris luce clara demonstratur rationales creaturas multa posse facere, quae non faciunt, & posse multa non facere, quae faciunt. Talem intellectum habuerunt sancti patres ex scripturis sacris ab initio. Unde Genes. 31. Dixit Laban ad Iacob, Nunc valet manus mea reddere tibi malum, sed deus mihi dixit, Sane non loquaris cum Iacob quicquam durius, Item ecclesiastici. 31. Iustus potuit transgredi, & non est transgressus, potuit facere mala, & non fecit, Item secundum Macha. sexto, ait Eleasarus, Domine qui habes scientiam manifeste, ita scis, quia cum a morte possem liberari, duos corporis sustineo dolores, secundum animam vero propter nomen tuum libenter haec patior. Ex praedictis consequens est primo ea quae fiunt non ex necessitate fieri. De

inde ea que diuinitus præcisa sunt & præordinata posse non fieri. Tertio Deum quod præsciuit & præordinauit se facturum, posse nunquam præsciuisse & præordinasse. Quarto deum plerumque dare rationali creature auxilium, quod potest facere aliquid si velit, quod tamen non facit, quia non vult facere. Unde & huius consideratione plerumque legimus in scripturis hominem resistere deo, illiusque voluntati, & spiritui sancto. Proinde hæc, cum deus aut Christus in scripturis dicit se non posse facere hoc vel illud, vel oportere facere aut pati hoc vel illud, indigent interpretatione & intellectu sano. Quod Genes. 17. dicit dominus ad Abraham, Num potero celare Abraham quæ gesturus sum? quasi dicat, non. Et Gene. 19. Dixit dominus ad Loth, Festina, & saluare ibi, quia non potero donec ingrediaris ibi. Item Saluator Marci. 6. Non poterat ibi facere virtutem ullam. Tertia ratio.

Qua demonstratur per diuinam præscientiam & prouidentiam, non euertere liberum hominis arbitrium, impossibile est, quod voluntas hominis velit aliter, vel alio moueatur modo, quam deus vult eam velle. Sed deus quotiescumque vult hominis voluntatem velle, vult eam libere velle, & non coacte. Ergo necessarium est, quod voluntas hominis libere, & non coacte velit, quicquid voluerit. Quemadmodum deus vult causas naturales non libere, sed ex necessitate agere nature, Ita vult causas liberas non ex necessitate, sed libere operari. Reguntur quidem hominum voluntates a diuina prouidentia, que omnipotentissimam habet potestatem in hominibus, non solum ut causa permittens hominem agere, & non cooperans, sed ut efficiens & mouens causa, ita tamen suaviter mouens ac dirigens liberum hominis arbitrium, ut secundum scripturæ testimonia relinquat in illius potestate, etiam ea que facit, posse non facere, & multa, que non facit, posse facere. Propterea ergo homo est liberi arbitrii, quia diuina prouidentia ita gubernat illum, ut in quodlibet consentiat, aut dissentiat, non coactus necessitate vlla, sed voluntate libera & spontanea consentit aut dissentit. Præscientia igitur & prouidentia diuina, ex quibus hæretici moluntur liberum hominis arbitrium euertere, non solum non evertunt, sed & planissime ipsum esse demonstrant. Hanc ergo dei prouidentiam infallibilem, suamque voluntatem vnicam, fixam, sempiternam, & immobilem

immobilem, cuncta gubernantem stare cum rerum, que sunt, contingentia fide teneas, etiam quis intellectu id ipsum penetrare non valeas, & noli curiose scrutari, si non velis errare, noli altum sapere, sed time, magisque studeas ex fide in deum ambulare, quam intellectu & scientia illius immensitatem inuestigare. Ipse enim deus magnus & incomprehensibilis, vincens sapientiam nostram, dicasque cum Apostolo Paulo, O homo tu quis, qui correspondeas deo? O quam incomprehensibilia sunt iudicia tua, & imperuestigabiles viæ tuæ?

Pergamus nunc ad quartam viam rationibus demonstrantes per diuinam prædestinationem & reprobationem non esse euersum hominis liberum arbitrium. Primum argumentum ex scripturis sacris est manifestum, iustum prædestinatum posse transgredi legem dei & facere multa, que non facit, eumque posse a charitate et fide semel accepta deficere, et in mala voluntate perseverare usque in finem. Quæadmodum de iusto loquitur Paulus. Qui stat, videat ne cadat, & de iusto dicitur, quod potuit facere mala, & non fecit. Paulus vas electionis, certus erat se prædestinatum esse, tamen sibi timuit, castigans corpus suum, & in seruitutem redigens, ne ipse deum alijs prædicaret, fieret reprobus. Quis contingere non possit, quod aliquid aut fiat, aut futurum sit aliter, quam deus prædestinauerit, aut reprobauerit, tamen secundum canonicas scripturas firma fide tenendum est deum ea que facturus est libera sua voluntate & contingenter facturum esse, ex quo consequens est hominem, qui prædestinatus est, posse damnari, & eum in super, qui est reprobatus, posse saluari, cum sit ex scripturis sacris manifestissimum, deum ea posse non facere que proposuit facere, & eundem in super multa posse facere, quæ tamen ipse factururus non est, prædestinatum quoque hominem posse facere mala, que non facit, & a charitate cadere usque in finem vitæ posse perseverare in mala voluntate. Verum quidem est, deum non posse incipere prædestinare hominem, quem reprobauerit, nec item posse incipere reprobare hominem, quem prædestinauerit, sed non inde consequens est, deum ex necessitate prædestinasse vllum hominem, aut ex necessitate reprobasse, neque etiam consequens est vllum hominem prædestinatum, ex necessitate esse prædestinatum, aut vllum hominem reprobatum, ex necessitate esse reprobatum, nam que in propositionibus antecedentibus sunt prædicata, significant quædam scientie

& voluntatis mutationem, quæ non potest deo competere. Quemadmodum deus non potest nunc incipere scire aliquid, nam quicquid nunc scit, ab æterno sciuit, ita non potest nunc incipere prædestinare hominem, quæ tamen ab æterno prædestinavit, potest nunc prædestinasse. Sed hæc arbitror acutioribus esse relinquenda, nec temere perscrutanda a tardioribus ingenijs.

Secunda ratio. Operatur quidem diuina prædestinatio in omnibus prædestinatis bene viuere, & recte operari, non quod ipsi prædestinati nihil agant libero suo arbitrio, sed quod ita attrahat ipsos prædestinatos, ita quoque iuuat illos, ut ipsi voluntarie bene viuant, & operentur opera bona, dicente ipso per prophetam, Ego faciam ut vos faciatis. Tamen suauiter, tamque sapienter deus operatur in iustis hominibus bene velle, & bene operari, ut non adimet eis declinandi ad vitia possibilitatem, neque præscientia, neque reprobatio cogit reprobos, si conuerti noluerit. Dicit enim per Ezechielem deus, Si dixero peccatori mortem morieris, & ille conuersus, iusticiam fecerit, vita viuet & non morietur. Secundum morem humanum loquentes, ea quæ in se sunt a nobis incomprehensibilia, accommodat imbecillitati intellectus nostri, ostendens vnicum suum immutabilem, inuariabilem voluntatis suæ actum, non esse ad malum damnationis nobis inferendum, nisi propter causas inuentas in nostris voluntatibus. Si gens illa, inquit, egerit poenitentiam, agam & ego poenitentiam super malo quod locutus sum, ut facerem eis, tanquam dicat, malum quod eis facere decreui propter peccata ipsorum poenitere nolentium, facturus sum, quod si poenitentiam ipsi egerint, id quoque præsciuissem, & nunquam malum tale proposuissem illis facere. Questio autem illa, quomodo deus prædestinauit suos electos, & attrahit eos, quos in libero dimisit arbitrio, Difficulter, inquit Augu. soluitur. Quomodo enim, inquit, attrahit, ut quos, quod voluerit eligat, & tamen utrumque, inquit, verum est, sed intellectu hoc pauci penetrare valent. Diuina prædestinatio iusti hominis voluntatem ita dirigit & gubernat, ut ipsa hominis voluntas libere in id quod vult agere consentiat, tantoque magis libere iustus quisque operatur, quanto magis suauiter a deo ad faciendum ducitur & inclinatur. Quantumlibet fueris conatus penetrare sempiternæ ac immutabilis prædestinationis

nis & reprobationis diuinæ abyssum stare cum mutabilitate rerum contingentia, & cum potestate humanarum voluntatum ad opposita eorum, quæ sunt ordinata ab æterna immutabili & infallibili prædestinatione, nec comprehendens, nec prorsus quiescet inuestigatio mentis tuæ, nisi in obsequium fidei tuæ captiuaueris intellectum, & sub potestati manu dei humiliatus, discas sapere non alta, non plus quam oporteat, sed ad sobrietatem ut credas, quod spiritus dei in ecclesia Christi docet, etiam quis nequeas humanæ rationis indagine penetrare. Magis studeas in hac vita deum diligere, timere, & reuereri, quam ea quæ dei sunt comprehendere. De his autem in libro de natura & gratia, & in libro de diuina prouidentia, & rursus in libro de diuina prædestinatione latius.

Tertia ratio. Ex eo quod saluator dicit, Nemo venit ad me, nisi pater meus traxerit eum, consequens est hominem a patre tractum, aliquid etiam voluntarie agere, scilicet sua sponte venire, quæ nequaquam venire potuisset, nisi tractus esset. Agit deus aliquid sine nobis, & aliquid agit cooperantibus nobis. Proinde non ait, nisi pater meus duxerit illum. Ne quis, inquit August. aliquo modo voluntatem hominis præcedere credat. Neque rursus dixit, Nemo ambulat in semita mandatorum, nisi pater meus traxerit, ne voluntas hominis nihil agere credatur, cum bene operatur, sed nemo, inquit, venit ad me. id est credit in me. Nemo incipit in Christum credere, ut Christianus fiat, nisi deus vocare sua interna fide inspirata, præueniat illum, faciens illum credere libera voluntate. Ducitur autem, cum iam ex fide voluntarie operatur, progrediens de virtute in virtutem, vigilando & orando assidue, ut inter tot, tantasque huius vitæ tentationes, dirigatur mutabilis sua voluntas a deo in viam Christi, quemadmodum orat propheta, Deduc me in semita mandatorum tuorum, quia ipsam volui, ubi præcedit voluntas prophætæ, quæ a deo duci desiderat. Sed ne hæc voluntas qua duci desiderat a semetipso habere putaretur, alibi testatur. Dixi nunc cepi, hæc mutatio dextra excelsi. Quod Apostolus Paulus dicit, Non est volentis, neque currentis, ad hoc dicit, ne quis arbitretur motum voluntatis, aut cursum hominis tanquam meritum præcedere dei miserentis gratiam. In omnibus enim dei gratia hominem præueniens, præparat & iuste

vt iuste velle & recte in vitam æternam valeat currere. In omnibus iustificandis voluntas præparatur a domino deo, qui excitans, & pulsans hominis animam varijs vtitur medijs, nunc totum simul infundens, nunc paulatim hominis animam præparans, nunc incutiens gehænæ timorem, nunc coram hoc mundo pudorem, nunc ingerens animi merorē, nunc afflictionem, vt animus non delitias, sed miserix solatium potius querat, nunc mortis metum, vt ampli⁹ peccare non libeat. Atq; hæc omnia operatur deus, nunc per homines corripientes, nunc per prædicantes, nunc per hostes tyrannosq; nunc per arma, nunc per leges imperiales, quæ & absq; his omnibus potest occulto, mirabili, & ineffabili modo, quæcumq; voverit in nobis operari, nunc secundum iudicium suæ iustitiæ, deserens & excitās, nunc secundum iudicium suæ misericordiæ illustrans. Neq; satis est timere gehennā, aut cessare a voluntate peccandi, sed & oportet amicū fieri deo, vt displiceat peccatum ex amore iustitiæ per spiritum intus viuificantē. Proinde nō solū op⁹ est excitatione, quæadmodū dixit Pelag⁹, sed op⁹ est gratuita liberatiōe, & viuificatione per spiritum fidei, qua & foras eñciatur princeps huius mundi per fidem in Christum pro peccatis nostris crucifixum. Timent demones, & tremunt sine dubio crucem non materialem foris ligneam aut lapideam, sed intus in corde fidem in Iesum, in quo victi sunt & eieci foras, nec aliter timebunt te, nec aliter tremor tuus super illos ueniet, nisi viderint in te crucem Christi operari, vt possis dicere cum Paulo. Mihi absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi, Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Iam scrutari si velis causam, cur deus qui in potestate habet omnium hominum corda ita præparat aliorum corda, vt credere velint, aliorum vero corda non ita præparat, noli curiose scrutari, si non velis errare. Qui nō ita trahitur, iusto dei iudicio deseritur, quia peccator est & supplicio dignus. Quamuis impij pro loco & tempore ita etiam plebūque intus tangantur, vt valeant ostium cordis aperire, & sese ad accipiendum spiritum fidei & charitatis accommodare. Qui autē ita trahit vt credat, secūdū gratiā dei miserentis trahitur. In huiusmodi ergo quæ facit deus erga homines iam damnationi obnoxios operatur, nunc secundum

dum suam iustitiam, nunc secundum suam misericordiam. Vbi autem iustitia & misericordia, ibi nulli fit iniuria. Declarantur autem hæc omnia in libro de concordia prædestinationis diuinæ, & voluntatis humanæ, vbi & argumenta, & difficultates ac difficilium quæstionum nodi ac perplexitates ex scripturis sacris dissoluuntur.

His ergo quatuor vjs vtrumq; apertis ad intelligentiā gratiæ & voluntatem humanam in vnum concordare facimus. Primi tractatus huius libri finis.

¶ Sequitur secundum huius tractatus capitulum, in quo demonstratur liberum arbitrium esse, deum autem sua gratia ipsum adiuuare.

AD aperiendum viam intelligendi ea, quæ de gratia & libero arbitrio sumus tractaturi, Sciendum est, primo quod inter hereses contra gratiam, & liberum arbitrium, duæ iam olim ante annos mille fuerunt præcipue ab ecclesia dānatæ. Vna Manicheorū, Altera Pelagianorum. Illa liberum arbitrium prorsus tollit, docens non posse oriri malū nisi ex malo. Ista vero defendit omnino liberum arbitrii potestatem ad vtramlibet partem & ad bonum & ad malum omnibus esse communem. Liberum arbitrium si prorsus negetur, inquit Hieronymus, Manichæorum secta construitur, Ipsius vero libertas, si omnino defendatur, hæresis contingit Pelagiana. Quosdam, inquit Augustin⁹, nimia voluntatis suæ diffidentia defecit in negligentia, quosdam nimia voluntatis suæ fiducia extulit in superbiam. Illi dicunt, vt quid conamur bene viuere, quod in solius dei est voluntate. Isti dicunt, vt quid rogamus deum, ne vincamur tentatione, quod in nostra est potestate.

Proinde & ista quæstio, vbi de libero voluntatis arbitrio & de gratia dei disputatur ita est, inquit Augustinus, ad discernendum difficilis, vt quando defenditur liberum arbitrium, dei gratia negari videatur. Quando autem asseritur dei gratia, liberum arbitrium putatur auferri.

Difficultas autem hæc inde nascitur. Nam diuina scriptura ita loquitur aliquando, vt nihil videatur liberum arbitrium prodesse ad salutem, sed sola gratia veluti, cum dicit.

Non

Non est volētis neq; currentis, sed dei miserētis, deus cui⁹ vult miseretur, & quem vult indurat. Neq; qui plantat est aliquid, neq; qui rigat, sed qui incrementum dat deus. Ali⁹ quando vero ita loquitur, ac si tota nostra salus in libera nra cōsistat volūtate, veluti cum dicit. Si volueritis, & me audieritis, bona terrę commedetis, Si nolueritis, gladius deuorabit vos. Ante hominem bonum & malum, vita & mors, quodcumq; voluerit, dabitur ei. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Quis est homo, qui vult vitam, Prohibe linguā tuam a malo, & labia tua ne loquantur dolū, diuerte a malo, & fac bonū. Projicite a vobis iniquitates vras. Mūda cor tuū, Facite vobis cor nouum. Ego reddam vnicuiq; secundum opera sua. Ex hisce similibusq; scripturis, quę inter se pugnare videntur gratiam simul cum libero arbitrio docet catholica ecclesia defendere, Authoritas enim diuina in scripturis nequaq; inquit Augustinus, sic hominem admoneret si nullam libertatis rationem in homine cognosceret, Nec pro meritis bonis & malis, singulis retribueret, si per liberum arbitrium nullū bonum vel malum homo faceret. Rursus scriptura nec gratiā cōmenderet, nec eam ad salutē esse necessariam monstraret, si liberum arbitrium saluari, & bene operari sine gratia domini Salvatoris Iesu sufficeret. Cum Augustinus adhuc viueret, erant qui ex doctrina illius in diuersis libris super defensionem contra Pelagiū æditis arbitrabantur liberum arbitrium hominis tolli, de quibus ipse in epistola ad Valentinum sic loquitur. De vestro monasterio, inquit, venerunt ad nos duo iuuenes. Eresconius & Fœlix, qui nobis retulerunt mōasterium vestrū nonnulla dissensione turbatum eo quod quidam in vobis sic gratiam dei prædicent, vt negent hominis esse liberum arbitrium, & quod grauius est, dicūt, quod in die iudicij nō sit redditurus vnicuiq; deus secundum opera eius, etiam hoc tamen indicauerunt, quod plures vestri non ita sentiāt, sed liberum arbitrium adiuuari fateātur per dei gratiam, vt recta sapiat & faciat homo, vt cum venerit dominus reddere vnicuiq; secundum opera eius, inueniat opera sua bona, quę præparauit deus vt in illis ambulemus, hoc qui sentiunt, bene sentiunt. Obsecro itaq; vos fratres sicut Corinthios obsecrauit Paulus per nomē dñi nostri Iesu Christi

Christi, vt idipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata. Hacten⁹ Augustinus. Plane vides liberum arbitriū adiuuari per dei gratiam, nō vt nihil agat, sed vt recta agat, recta sapiat, & ex gratia dei bona faciat opera, quia deus in die iudicij, vt inquit Paulus, reddet vnicuiq; secundum opera sua. Deinde idem venerabilis Augustinus aperiens quoniam pacto gratia dei adiuuat liberum hominis arbitrium. Primo enim, inquit, dominus noster Iesus Christus, sicut scriptum est in euangelio Iohannis, non venit vt iudicaret mundum, sed vt saluaretur mundus per ipsum, Christus, Iesus, inquit Paulus, venit in hunc mundum peccatores saluos facere, quorum primus ego sum. Postea vero, sicut scribit Paulus apostolus, iudicabit deus mundum, quando ventur⁹ est iudicare viuos & mortuos, sicut tota ecclesia in symbolo confitetur. Si ergo non est dei gratia, quo modo saluat mundum? Si non est liberum arbitrium, quo modo iudicat mundum? Proinde librum meum, vel epistolam meam, in qua disputauit de gratia dei secundum hanc fidem intellegite, vt neq; dei gratiam negetis, neq; liberum sic defendatis arbitriū, vt a dei gratia separetis, tanq; sine illa vel cogitare aliquid, vel agere secundum deum vlla ratione possimus, quod omnino non possumus. Propter hoc enim dominus cum de fructu loqueretur iustitię, ait discipulis suis, Sine me nihil potestis facere. Vnde & epistolam ad Sixtum Romanę ecclesię presbyterum, ex qua quidam vestrum occasionem sumpserunt errandi contra novos hæreticos Pelagianos, noueritis esse conscriptam, qui dicunt gratiam dei secundum merita nostra dari, & homines a seipsis iustos fieri, in seipsis gloriantes, quasi hoc eis non deus dederit. Talibus dicit Apostolus. Quis te discernit? hoc est, quis te de massa perditionis separat nisi deus? Et quoniam homo inflatus posset dicere, discernit me fides mea, discernit præuia cogitatio mea bona, discernit me oratio mea, qua merui iustus fieri, Mox Apostolus huic occurrit dicens. Quid enī habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Sic autē gloriantur, quasi non acceperint, qui se iustos a seipsis fieri purant. Contra quos ego in epistola, inquit, quę ad vos peruenit probaui per testimonia sanctarum scripturarum tum bona opera nostra, tum rectā

490 IOAN. DRIEDONIS DE CAPTIVITATE ET
fidem, tum pias orationes nullo modo in nobis esse potuisse
se, nisi hæc acceperimus ab illo, de quo dicit Apostolus Iaco-
bus, Omne datum optimum, & omne donum perfectum de
sursum est descendens a patre luminum. Nec quisquam di-
cat meritis operum suorum vel meritis orationum suarum,
vel meritis fidei suæ sibi traditam dei gratiam, ut putetur
verum esse quod illi heretici dicunt, gratiam dei secundum
merita nostra dari, quod falsissimum est. Non quia nullum
est meritum vel bonum piorum, vel malum impiorum. A-
lioquin, quomodo iudicabit hunc mundum, sed misericor-
dia dei & gratia conuertit hominem, ut bona faciat merita.
Quemadmodum ait propheta, Deus meus, misericordia eius
preueniet me. Preueniet, inquit, ut iustificetur impius, hoc est,
ut ex impio fiat iustus, & incipiat habere meritum bonum,
quod deus coronabit, quando iudicabitur mundus. Multum
igitur vos rogo, ut eum, a quo monachi vestri dicunt se tur-
batos ad me mittere non grauemini, aut enim non intelligit
librum meum de gratia differentem, aut forte ipse non intelli-
gitur, quando difficillimam questionem & paucis intelligibi-
lem enodare conatur. Ipsa enim est quaestio de gratia dei, quæ
fecit, ut homines non intelligentes Paulum Apostolum putarent
ipsum dicere, Faciamus mala, ut veniant bona. Vnde & Pe-
trus Apostolus in secunda sua epistola, Quapropter charissi-
mi hæc expectantes satagite inuiolati & immaculati reperiri
in pace, & domini nostri Iesu Christi patientiam, salutem ar-
bitremini, sicut & dilectissimus frater noster Paulus, secun-
dum eam, quæ data est ei, sapientiam scripsit vobis, sicut &
in omnibus epistolis loquens in eis de his, in quibus sunt
quædam difficilia intellectu, quæ indocti & instabiles per-
uertunt, sicut & cæteras scripturas ad proprium suum in-
teritum. Cauete ergo, quod tantus Apostolus tam terribili-
ter dicit, & ubi sentitis vos non intelligere, interim credi-
te diuinis eloquijs, quia et liberum est hominis arbitrium, &
gratia dei, sine cuius adiutorio liberum arbitrium, nec con-
uertit potest ad deum, nec proficere in deo, & quod pie cre-
ditis, ut etiam sapienter intelligatis, orate. Et ad hoc in-
ipsum enim, id est, ut sapienter intelligamus est utique liberum
arbitrium. Nisi enim libero arbitrio intelligeremus atque
saperemus, non nobis præciperet deus in scripturis, In-
telligi

REDEMPTIONE GENERIS HUMANI, LI. VNVS 491
telligite ergo qui insipientes estis in populo & stulti, alii
quando sapite. Eo ipso quippe, quo præceptum & impera-
tum est, ut intelligamus atque sapiamus, obedientiam no-
stram requirit deus, quæ nulla potest esse sine libero arbi-
trio. Sed si possit hoc ipsum sine adiutorio dei per liberum
arbitrium fieri, ut intelligeremus, & saperemus, non ora-
remus deum, dicentes. Da mihi intellectum, ut discam man-
data tua. Neque in euangelio scriptum esset, Tunc aperuit
illis sensum, ut intelligerent scripturas. Hactenus Augu-
stinus in epistola ad Valentinum. Et in epistola sequenti ad
eundem Valentinum. Sana fides catholica, inquit, neque libe-
rum negat arbitrium, siue in vitam malam, siue in bonam,
neque tantum tribuit eidem, ut sine gratia dei valeat aliquid,
siue ut ex malo conuertatur in bonum, siue ut in bono perse-
ueret, proficiat, siue ut ad bonum sempiternum perueniat,
ubi iam non timeat ne deficiat, addens beatissimum Cypri-
anum super orationem dominicam ostendere omnia quæ ad
mores nostros pertinent, quibus recte viuimus a patre nostro,
qui est in cælis esse poscenda, ne de libero presumentes ar-
bitrio a diuina gratia decidamus. Plane vides resolutionem
beatissimi Augustini explanantis catholicæ fidei regulam,
super gratia & libero arbitrio consistere in huiusmodi pu-
ntis. Primum liberi arbitrii esse hominem, sed ante gratiam
nihil boni posse, nec cogitare, nec operari, & idcirco ipsum
sine gratia non posse conuertit ex malo in bonum, ut fiat homo
iustus, quod fuit impius, quia deus est, quod preuenit hominem seminan-
do talē cogitationem, talēque fidei spiritum, quod iustificet gratis
absque ullis meritis preueniens. Et idcirco in errorem damnatum eos
cadere, quod putant propter aliquod meritum humanum dari gratiam, quæ
liberat hominem per Iesum Christum. Deinde hominem iam conuersum
& dei gratia iustificatum posse ex libero suo arbitrio deficere, &
a diuina gratia decidere. Et idcirco illum oportere orare assidue,
ut in huius vite piculis, et sub pondere corruptibilis carnis,
adsit illi deus a dextris, auxiliari. Postremum in damnatum here-
sim eos cadere, et manifestissimis scripturis sacris contradice-
re, quod putant quoniam ad iudicium dominus venerit, non iudicari hominem secun-
dum opera sua, quod iam per gratiam uti potuit libero voluntatis arbitrio.
Soli enim paruuli, inquit, quod nondum habent opera propria, vel bona,
vel mala secundum solum originale peccatum damnabuntur,
Rr ii quibus

quibus per lauachrum regenerationis non subuenit gratia Saluatoris. Cæteri autem omnes, qui iam vrentes libero arbitrio propria peccata originali peccato insuper addiderunt, si de potestate tenebrarum per gratiam dei non exuuntur non solum secundum originis, verum etiam secundum proprię voluntatis merita iudicium reportabunt. Boni vero non solum ipsam bonam voluntatē per dei gratiā sunt assequuti, sed etiam secundum suę bonę voluntatis merita premium consequentur, & sic defendendo gratiam & liberum arbitrium ostenduntur scripturæ, inquit Augustinus, verissime esse. Deinde sanctus Prosper venerabilis Augustini discipulus, tradens contra Cassianum duodecim definitiones catholicas super gratia & libero hominis arbitrio, secundum doctrinam eiusdem Augustini ad eundem Cassianum sic loquitur, Christiana, inquit, corda nullo modo suscipiunt, quod persuadere conatur es eos videlicet, qui gratia dei sunt quod sunt, nec laudem vllā habere nec meritum, & partem Christianorum saluatam ab eo, qui venit saluare quod perierat, partem vero esse susceptam. Infantiam istam superbe elevationis discipuli Apostolicę doctrinę horescunt docentes, quod in toto ecclesię corpore, atq; in singulis membris, quod mortuum erat, viuificantum est, quod captiuum fuerat redemptum est, quod erat cæcatum, illuminatum, quod perierat questum est, quod errauerat inuentum est. Nec secundum nouam traditionem Christus aliorum est Saluator, aliorum susceptor, nec merito, nec laude priuatur, qui a deo accipiunt id quo eterna mereantur bona, tantoq; beatiores sunt, quanto pauciora habuerant, quæ ipsorum sunt, & quanto plura, quę dei sunt, id est, tanto sunt iusti beatiores, quanto plura opera ex dei gratia habent, & quanto pauciora habent opera, quę ipsorum sunt, id est, ex proprijs viribus facta, sine dei gratia. Neq; conturbet nos superbientium hominum inepta queremonia, qua liberum arbitrium causantur auferri, si & principia & profectus & perseuerantia in bono vsq; in finem dei dona esse dicuntur, quoniam opitulationes diuinę gratiæ stabilimenta sunt voluntatis humane. Volentes oramus, & tñ misit deus in corda nostra spiritum clamantem abba pater. Volentes loquimur, & tamē, si pium sit, quod loquimur, non sumus loquentes nos, sed

spiritu

spiritus patris nostri loquitur in nobis. Volentes operamur salutem nostram, & tamen deus est, qui operatur in nobis velle, & operari pro bona voluntate. Volentes diligimus dominum & proximum, & tamen charitas ex deo est diffusa in cordibus nostris. Volentes credimus, & tamen fides ex deo est. Hęc Prosper. Vides plane per dei gratiam, nec voluntatem auferri, nec merita bona tolli nec opera destrui. Vnde & ecclesia catholica vbiq; diffusa semper intellexit ex scripturis sacris per Adę peccatum perisse libertatem quidem habendi plenam cum immortalitate iustitiam, qualis in paradiso, & idcirco naturam humanam nunc absq; gratia non esse liberam ad bene iusteq; viuendum, sed non ob id perisse prorsus liberum arbitrium, quo libere viuimus. Nam liberum arbitrium vsq; adeo, inquit Augustinus, in peccatore non perijt, vt per illud peccent omnes, qui peccant, & maxime hi, qui cum delectatione peccant, & amore faciunt, quod eis placet, quemadmodum per omnem locum contra Pelagianos idem pater venerabilis docet, & signanter in libro contra duas epistolas Pelagianorum, capite quinto. Peccato Adę, inquit, liberum arbitrium de homine perisse, non dicimus, sed ad peccandum valere in hominibus subditis diabolo. Ad bene autem pieq; viuendū non valere, nisi ipsa voluntas hominis dei gratia fuerit liberata, & ad omne bonum actionis, sermonis & cogitationis adiuta. Huiuscemodi autem dogmata, quemadmodum patebit ex infra dicendis, fuerunt omnium ecclesiasticorum patrum sacręq; theologię interpretum ab origine nascentis ecclesię ad hęc vsq; tempora inuolata ac incontaminatę sententię, quas si attendissent hæretici non tam immodeste, non tam elato spiritu in dubiū reuocassent ea, quę veneranda nobis tradidit antiquitas. Hęc igitur in genere sufficient.

¶ Sequitur secunda huius capituli pars, in qua ex similitudinibus rerum corporalium declaratur modus, secundum quem deus suae gratiae auxilijs iuuat liberum hominis arbitrium.

TOTA scriptura est plena tropis, metaphoris, et parabolis succurrentibus imbecillitati intellectus humani, ut ex infimis & corporalibus rebus assuescat in superiora ascendere, & ex visibilibus rebus spiritualia intelligere, quod cum spiritus sanctus in diuersis agat spiritualium rerum mysterijs, maxime tamen id solet facere, ubi agit de gratia & auxilijs dei miserentis & adiuuantis, explicans gratiam hanc & auxilia per diuersa adminicula, quibus homo in externis suis motibus, paratiõibus, & actionibus adiuuatur. Proinde ut labor noster iuuat etiã paruulorum studia qui minus sunt capaces ad intelligendum ea, quae per dei gratiam & auxilium intus fiunt in anima, Sciendum est quod multipliciter intelligere seu concipere possumus deum per gratiam seu per auxilium suum gratuitum adiuuare liberum hominis arbitrium. Vno modo, ut concipiatur huiusmodi gratiae auxilium esse tanquam organum quoddam seu instrumentum aut talentum aut indumentum aut aliud quoduis desuper datum quo posset homo libere uti, aut non uti. Veluti si diceremus diuinæ gratiae auxilium esse, veluti baculum quendam porrectum homini languido, quem ipse languidus si voluerit apprehendere poterit illi ceu sustentaculo innixus ambulare, & facere opera bona, quemadmodum dicebat Iacob, In baculo meo trãsiui Iordanem istum.

Et videtur huiusmodi adiuuandi modus fundari in scripturis sacris, quibus dona gratiarum significantur esse talenta quaedam, quibus iussum est homini, ut operetur in eis, & ne abscondat pecuniam domini sui in terra, & ne seignis sit, aut otiosus, sed utatur & non frustra videatur recepisse dei gratiam. Negotiamini, inquit Saluator, dum venio, & Apostolus, Fratres adiuuantes exhortamur ne in vacu-

um

um dei gratiam accipiatis. Item gratia eius in me vacua non fuit, vacua, id est, inanis, inutilis. Sed plus omnibus laboraui. Vnde solent nonnulli similitudine quadam ostendere, dicentes deum in donatione gratiae sese habere peride atque mater, quae pomum offert oculis filij, ut hoc inuitatus filius petens pomum accurrat & accipiat. Neque voluit mater pomum dare ob id quod filius, qui nihil de illo cogitabat voluit accipere, sed e contrario ob id voluit filius accipere, quia mater coram oculis obtulit quod dare voluit. Sic & videtur Augustinus super Ioannem declarasse auxilium gratiae, declarans verbum Christi, Nemo potest venire ad me, nisi pater meus traxerit eum; ostendit, inquit, ovis ramum viridem, & trahit illum ut accurrat. Ceterum & secundum venerabilem presbyterum Anselmum solet dici gratiam dei esse sicut vestem gratis oblatam pauperi, qui etsi vestem ex sese non habeat, eius tamen est acceptare & non acceptare oblatam, & accepta veste voluntarie uti, & non uti. Scriptura quoque maxime videtur huic similitudini conuenire, quae auxilium dei assimilat armis aut vestibus, quibus induamur. Induite vos, inquit, armatura dei, & iterum. Induamini dominum nostrum Iesum Christum. Huc videtur tendere parabola euangelica, Amice quomodo huc intrasti, non habens vestem nuptialem. Hanc autem Augustinus interpretatur esse charitatem, quae iuxta Pauli apostoli doctrinam inter charismatum gratias est eminentissima. Secundum hanc quoque doctrinam videtur declarasse auxilium seu gratiam dei vetustissimus theologiae interpes diuus Dionysius in libro de diuinis nominibus ostendens exemplis duobus, quoniam pacto ad deum conditorem nostrum attollimur. Primum est, si intelligatur lucidissima catena ex summitate caeli ad nos usque suspensa, quam semper manibus vicibus alternantibus in altiora porrectis conemur apprehendere, videmur quidem tunc illam catenam deorsum mouere, quasi deum ad nos manentes immobiles trahere, sed reuera nos ipsi potius illius catenae adminiculo subleuamur, illique inhaerentes non deum ad nos trahimus, sed nosmetipsos trahimus ad deum, qui manens immobilis, nos ad sublimiores illustrium radiorum fulgores promouet.

Secundum

Secundum exemplum. Si nauim ingressi manibus teneam⁹ funes nauticos ex saxo aliquo in litore fixo ad nos vsq³ extentos, eorumq³ nitamur auxilio, trahentes toto corporis nisu, huiusmodi tractione non saxum ipsum ad nos ducimus, sed ediuerso nosipfos vna cum nauí ad saxum protrahimus, Ita sedulo píarum orationum studio nosipsi propinquamus ipsi deo, qui manens in se fixus atq³ immobilis vbicq³, est presentia & virtute extra omnia & intra oía.

Iste autem modus adiuuandi, & si vtcunq³ manu ducat humanum intellectum ad cognoscendum dei gratiam esse gratuitum quoddam donum, non plane tamen manifestat aut declarat gratiam auxiliú quoddam dei miserétis, preuenientis, & adiuuantis libetum arbitrium, non deserentis, sed iugiter facientis liberum arbitrium recte atq³ voluntarie operari & agere. Deus quidem sua gratia liberum mouens arbitrium quodammodo sese habet, vt is qui claudo porrigit baculum vel sustentaculum, sed non omnino similiter. Nam is qui baculum porrigit abscedit porrecto baculo, & non amplius cooperatur ambulanti, deus autem suam nobis porrigens grām, sp³ p³ens secūdū grām adiuuat hoēm in oī ope bono. Prouidebā domino in cōspectu tuo semper, quā a dextris, inquit, est mihi, ne commouear. Tenuisti manū dextram meā & in voluntate tua deduxisti me. Deinde nō is qui baculum porrigit, neq³ baculus ipse mouet claudum aut languidum hominem, sed homo baculum mouet. Deus autem sua gratia mouet liberum hominis arbitrium ad omne opus bonum. Tertio posset quispiam huiuscemodi exemplis facile decipi, arbitrans aliquid boni tribuendum esse se solius liberi arbitrii virib⁹, diuidit nēpe inter id quod ex gratia est, & id quod ex libero emergit arbitrio. Quamobrem magis conueniens erit similitudo, si is qui baculum aut manum porrigit languido, concipiatur porrecto baculo aut manu ad se trahere hominem illum languidum aut baculo aut brachio innitentē. Et ideo secundo modo auxiliū gratuitum, quo deus iuuat animam vt liberetur a peccato, & operetur bona, potest intelligi sese habere perinde atq³ brachium seu funiculus, quo deus ad se trahit ac rapit rationalem animam, quemadmodum si homini lapsó in puteum porrigatur funiculus, cui homo ipse lapsus si voluerit inherere atq³

atq³ inniti, iam deo trahente funiculum, homo ipse extra puteum erigitur, subleuatur atq³ attollitur, qui iam erectus potest ambulare. Secundum hanc consuetudinem crebro loquitur scriptura, quemadmodum dicit dominus deus in Osee, Ego quasi nutricius Effraí portabam eos in brachijs, & nescierunt, quod curarem eos, in funiculis Adam trahā eos. Sic loquitur Christ⁹, Nemo potest venire ad me, nisi pater me⁹ traxerit eum. Vnde & deuteronomij primo ad populum Israheliticum, ait scriptura. Portauit te dominus deus tuus, vt solet homo gestare paruulum filium suum in omni via, per quam ambulasti, donec veniretis ad locum istū. Proinde & scriptura videtur commonuisse humanam naturam, vt nos adhareamus ipsi deo, nitamurq³ & maneam⁹ in ipso, qui nos ad se non inuitos, sed voluntarios gratia sua trahat ad se. Sic beatus Augustinus libro. 2. de libero arbitrio opus gratiæ declarās, tradit eos, qui sponte ceciderunt, non posse etiam sponte surgere, sed oportere ipsos porrectā sibi dextram, id est Christum fide firma tenere. Quod sane testimoniū adeo approbat Augustinus, vt & ipsius meminerit in primo suarum retractationum, dicens se in libris de libero arbitrio conscriptis contra Manicheos non omnino tacuisse de gratia contra Pelagianam hæresim, quæ tunc nondum exorta fuerat. Vnde & talem viam intelligendi gratiam sacra scriptura crebro inculcare videtur, ponens deum porrigere nobis manus suas adiutrices. Extendi, inquit, ad te manus meas, & non fuit qui apprehenderet eas. Item, Tota die expandi manus meas ad populum non credentem, sed contradicentem mihi.

Hæc autem via, tametsi magis, q³ præcedens, congruat ad comonstrandam, atq³ declarandam dei gratiam, qua operamur bona, non plane tamen introducit nos in cognitionem diuinæ gratiæ dei assidue in nobis operantis. Possimus nēpe ex hac via facile in errorem duci, Primum arbitantes nos ex viribus nostri arbitrii posse apprehendere & tenere dextram, id est Christum saluatorem. Deinde possemus æstimare nos somniculosos ac otiosos & nihil operantes diuinitus ferri ac trahi a deo in omni opere bono, quemadmodum is, qui dormiens vehitur curru, aut nauí fertur.

Proinde scire debes, quod deus sua gratia adiuuans li

berum hominis arbitrium, non prorsus sic sese habet, quem admodum is, qui brachium porrigit, quod oblatum si voluerit potest homo languidus extendendo manum voluntatis suae, accipere. Nam & ibi aliquid fit ab homine languido, quod non ab illo fit qui brachium aut funem porrigit. Videre enim huiusmodi brachium, deinde & velle atque conari ad apprehendendum illud, postremum & extendere manus ad ipsum non fit ab eo, qui corporale nobis porrigit brachium, sed proprijs fit naturae viribus illius solius, cui datur auxilium. Homo autem peccator a deo est excacatus, adeoque obstrictus peccati vinculo nascitur, natuque ad adultam perveniens etatem ita infirmatur, ut neque videre valeat salutis suae brachium, neque manum voluntatis suae extendere, neque in accepto brachio ambulare, nisi deus sua misericordia, sua gratia suisque auxilijs hominem peccatorem illuminaverit, erexerit, traxerit, sanaverit, & iam sanatum adiuverit ac duxerit. Non poterit igitur similitudo haec in omnibus convenire actioni seu motioni, qua deus sua gratia praeveniente trahit atque illuminat, idemque sua gratia subsequente ducit & adiuvat. Dividit etiam via haec inter opus bonum, quod sola fit gratia, & illud, quod a solo fit voluntatis arbitrio. Nepe extendere manum, atque apprehendere porrectum sibi funem aut brachium a solo fit languido homine in puteum lapsio. Tractus autem, quo iam ipse innixus brachio sursum fertur ac trahitur a solo fit trahente, qui trahit ipsum languidum aut lapsum hominem brachio aut funiculo innitentem. Tertio modo gratia, qua deus movet liberum hominis arbitrium potest concipi sicut lumen quoddam ex quo omnibus oblatum defluens a deo immenso luminis fonte, ut videlicet intelligatur deus se habere, ut sol lumen administrans, et gratia sese habere ad liberum arbitrium perinde atque corporale lumen, quo manifestata via sese habet ad corporis visum. Et hic modus concipiendi gratiam reperitur in pluribus scripturae locis, quibus gratia nomine lucis, aut luminis designatur. Dicitur enim dominus noster Christus in mundum missus ad illuminandum eos, qui in tenebris et in umbra mortis sedent. Vnde dicitur Inmen ad revelationem gentium. De quo iam ante praenunciaverat propheta, *Habitantibus in regione umbrae mortis lux orta est eis.* Proinde & scriptura admonet, ut ambulemus

lemus in lumine dei nostri. Item accedite ad eum, & illuminamini, appropinquate deo, & appropinquabit vobis. Et haec viam concipiendi gratiam diuinus tradit Dionysius libro. 4. de diuinis nominibus. Quemadmodum, inquit, sol iste corporalis non cogitatione aut electione, sed eo ipso quod est, illuminat omnia, quae pro modo suo participatione luminis admittunt, Ita & summum bonum solem superans, ipsa sua substantia omnibus, quae sunt, per captum cuiusque diffundit totius bonitatis radios. Haec tenus ille. Item Origenes homilia .2. super Gene. Sicut sol, inquit, praesens est oculis etiam caecis, quibus caeci recipere lumen non possunt, Ita & Christus lumen praestat mentibus nostris, & illuminabimur si non caecitas mentis impediatur, quod etiam si accidat, nos esse caecos, Primum oportet nos sequi Christum clamantes & dicentes, Misere nobis fili David. Hoc quoque videtur significasse euangelista, Lux in tenebris lucet, & tenebrae eam non comprehenderunt, Erat lux vera, quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Quod tractans Chryso. sibi obijciens, Si Christus verum lumen, inquit, illuminet omnem hominem, quoniam pacto tot homines sine lumine permanent, neque omnes Christum cognoscunt, Respondet. Illuminat, quantum in ipso est. Si qui vero sua sponte oculis conuenientibus ad huius lucis radios dirigere noluerint, non ex luminis natura in tenebris manent, sed malitia sua, qui sponte sua tanto sese dono indignos reddunt. Pro eadem sententia Cyprianus, in epistola ad Magnum. Dies si super omnes nascitur, & sol super omnes pari & equali luce diffunditur, quanto magis Christus sol & dies verus in ecclesia sua lumen vitae aeternae pari aequalitate largitur, cuius aequalitatis sacramentum videmus in Exodo esse celebratum, cum de caelo manna deflueret, & futurorum praefiguratione, alimentum, panis caelestis ostenderet cibum esse Christi venientis, illic enim sine discrimine vel sexus vel aetatis generum a singulis aequaliter colligebatur. Vnde apparebat Christi indulgentiam, & caelestem gratiam per Christum secururam aequaliter omnibus diuidi, sine sexus varietate, sine annorum discrimine, sine acceptione personae super omnem dei populum gratiam spiritualis muneris iniundi. Haec tenus Cyprianus.

Sunt aliæ scripturæ multę secundum modum istum dei gratiam declarantes, de quibus latius in alijs. Sed hæc via quavis multum ducat nos in gratię cognitionē, non tamen per omnia similitudo quadrat. Nam & ex illa corporali similitudine facile sumeretur occasio erroris, quo putaretur dei gratia omnibus ex æquo esse oblata, ut effectus quidam naturalis, ad quē omnis homo in hac vita possit suæ mentis oculos conuertere, perinde atq; lumen solis omnium hominum oculis proponitur, sed hoc non ita esse, patet ex scripturis sacris. Primum quidem. Nam nascuntur omnes homines oculis ad gratiam profus clausis, & nube peccati obuelatis, quam sane peccati nubem non potest homo ex semetipso tollere. Deinde misericors deus huiuscemodi tollens nubem non naturaliter, quemadmodum sol, sed misericorditer agit secundum diuitias gratiæ suę ex æqualiter indispositis & indignis, suos segregat electos. Tertio, via hæc non omnia facit manifesta, quæ sunt officia dei per suam gratiam miserentis & saluantis. Gratia enim Christi saluatoris non solum illuminat, sed & hominem iam illuminatum, id est iustum & Christianum assidue iuuat & deducit in hac vita adhuc languidum & claudum. Præterea deus adest bonitate sua generali singulis reb⁹, eas in esse cōseruans, & secundum vniuscuiusq; captum dirigit, permitteas eas suos agere motus secundum vires & inclinatioēs acceptas. Sed hæc luminis præsentia generalis bonitatis nō eleuat res supra statum naturæ debitum. Deus autem sua gratia suos electos ab originali vel actuali culpa liberat, sic liberatos supra statum naturę debitum eleuat, faciens eos dignos se, sicq; dignificatos iuuat, nō pmittēs illos agere secundum vires & inclinatioēs proprias naturę iā vitiate, quas habent non a deo naturam instituyente, sed a libero arbitrio naturā vitiantē. Ego, inquit, elegi vos de mundo, & posui vos, ut eatis, & fructum afferatis, quo verbo saluator docet a sua gratia esse non solum segregationem hominum ex conuersatione mundana, sed & homines iam segregatos ex eadem ipsius gratia facere fructus bonorum operum. Deus si iam permitteret totum hominum genus absq; gratia saluatoris abire secundum suas ipsorum voluntates aut vires post lapsum naturæ debitas, nemo saluus esset, omnes enim in

tene

tenebris nascuntur, in tenebris habitant, & in umbra mortis sunt, donec ille qui venit saluare quod perierat, præueniens nos sua misericordia, lumen suę gratiæ administauerit & aperuerit mentis nostrę oculos, quibus videamus calamitatis nostrę miseriam, & finem nostrum beatificum, nostręq; salutis viam, & videntes diligamus & ambulemus in ea.

Pro oibus ergo modis concipiendi ac intelligendi gratiam Christi saluatoris, de hac enim præsens est doctrina. Sciendum est quod deus naturam humanam instituens, oibus in Adam dedit gratiam & vitam æternam, sed Adam peccans omnibus est spoliatus, vitam perdidit, & in mortē cecidit, & ita omnes declinauerunt simul, & inutiles facti sunt, omnes in Adam facti sunt cæci, seu ignari viæ salutis, claudi & captiui ad bonum opus eternæ salutis infirmi. Et ita quous lumen gratiæ coram oculis sit, non recte tamen videmus neq; recte ambulare valemus nisi illuminati & a peccati vinculis liberati fuerimus per gratiam Christi redemptoris. Deus itaq; quantum in se est, naturam humanam instituens, omnibus dedit lumen, sed iniquitates vestrę, inquit propheta, diuiserunt inter vos & deū vestrū, & peccata vstra absconderunt faciem eius a vobis. Hæc autem nisi intellexeris, & sincera fide credideris, sententias scripturæ sacrę & sanctorum patrum intelligere non poteris. Ex his facile perpendes, quod oculorum est vitium, non dei culpa, si non illuminentur oēs, siquidē oēs habent gratiæ impedimentū, quod non est a deo patre, sed datum ab humana voluntate, quod sane impedimentū nō tollitur, nisi a deo excitante, & misere. Secundū hūc ergo intellectū interpretandū est verbum Chryso. superius allegatum, quę sane interpretatio patet ex homilia .34. super Ioannem. Lux ipsa solis omnibus inquit, adest oculis mortalium, sed ipsi luci non omnes adsunt oculi, nempe qui excæcati sunt, aut palpebris obuelati, non percipiunt ipsam lucem etiam præsentē, & ut ita loquar, externam oculorum superficiem sua claritate perfundētem, Lux in tenebris lucet, inquit euangelista. Ioannes, & tenebrę eam non comprehेरunt. Ad testimonium autem Cypriani patet quid sit dicēdum ex suis ipsius verbis, loquitur enim de gratia baptismali, quæ equaliter donatur omnibus, qui vera fide baptizantur, nec deseruit quem

rit quemquam, nisi volentem, negligentem, & deserentem. Proinde & mox post allegata verba subiicit Cyprianus, docens plane quod eadem gratia spiritalis, quæ æqualiter in baptismo a credentibus sumitur conuersatione atque actu nostro, vel minuitur, vel augetur. Hanc quoque sententiam approbat scripturæ sacræ exemplum per ipsum Cyprianum adductum. Deus etenim non æqualiter pluebat manna super omnes homines, quia non omnibus pluebat, non Aegyptijs, non Babylonijs, non ceteris infidelibus, sed Israelitis, qui iam mare rubrum transierunt. Transire autem mare rubrum, quod significat baptisma dei, contigit ipsis ex gratia dei, & misericordia. Ipsius ergo diuinę misericordię est, si dignetur illuminare interiorē mentis visum, dirigere ad regeneratiōis gratiā, & deinceps adiuuare liberū arbitriū, & vt secundū cōsilia & desideria dei agat, nō secundū pprias affectiones, quālibet enim illuminetur homo vt videat, tñ in medio laqueorū habitat, et inter medias tenebras ambulat. Proinde nisi gratiæ dei in se operanti, suggerenti, atq; inuitanti cooperetur & conetur ex gratiæ donis acceptis sollicitè ambulare, non est permansurus in gratia. Si ad tenebras vanitatum huius sæculi conuertat oculorum aciem, non effulgebit ei gratiæ lumen. Sic loquitur Origenes de his, qui fuerant iam gratia vticūq; p̄uenti. Quemadmodū cæci, qui tamen Iesum nondū viderant, tñ eū iam audiebāt p̄tereuntē, & ideo clamabāt, Miserere nobis fili Dauid, qui nō potuissēt ex interno corde sic orare, nisi cognouissent Iesū Nazarenū p̄tereire, aut ipsis coram esse. Sicut ergo Iesus corporaliter transiēs sua misericordia fecit sese corporaliter pp̄inquū cæcis, q̄ illū transire audientes poterāt clamare & orare, Ita & sua misericordia deus p̄uenit nos, & pulsans ad ostiū facit se aliquantulū audiri, quibus sit, vt iā eū sentientes p̄tereuntē in potestate habeam⁹ accedere & clamare, vt illumine mur, iustificemur, & iustificati iam magis magisque proficiamus. Et per hoc patet intellectus scripturarum, quibus admonetur liberum arbitrium hominis accedere ad deum, & appropinquare illi, vt illuminetur. Et ideo ex hisce & similibus scripturis non est cōcludendum liberum arbitriū

ex

ex sese posse accedere & appropinquare illi, sed potestas liberi arbitrii iam misericorditer p̄uenti designatur, & gratia dei subsequens commendatur. Potestas liberi arbitrii designatur in hoc, quod ipsa mens iam diuinitus mota & excitata, sentiens adesse Iesum Saluatorem, & vticūq; percipiens p̄sentem esse medicum, qui paratus est sanare & illuminare, potest ostium cordis aperire, pulsare, orare, clamare. Atq; ita gratia dei subsequens commendatur, dum significat illuminatio esse in donātis dei potestate, et ab illo nos aperiētes oculos accipere eā. Accedim⁹ ergo ad eū libero nō arbitrio, sed vt liberū arbitriū sic velit accedere, ipse dignatus est facere, vt accederemus, ipse exhortat⁹ est, ipse suū lumen asperit, vt magnifice & diuine se sequi possimus. Et ita oīa opa n̄a bona, quibus deus in scripturis sacris gratuitam aliquam facit promissionem, sunt inchoata per misericordiam dei p̄uenientem, vt in nullo gloriemur, quia ex nobis nihil boni est tanquam ex nobis. Vnde omnes orationes hominum, aut petentium fidem, charitatem, spem, aut desiderantium illuminari, conuerti ad dominum, aut postulantium habere sapientiam, intellectum proficientiū, sunt eorum, qui vticūq; iam habent initia quędam eorum, pro quibus orant, quia desiderant vt magis habeant & augeatur id quod habent. Nemo cupit credere in Iesum Christum, nisi qui iam vticūq; credit, quomodo enim cuperet credere, nisi arbitraretur fidem in Iesum Christum esse veram. Nemo quippe desiderat falsa pro veris credere. Vñ iusti iā calore fidei accensi dicebāt, Domine adauge nobis fidē. Proinde & saluator eos beatos iam p̄dicat, qui esuriunt & sitiunt iusticiam, id est, qui desiderāt iustificari. Nam sicut esurire signum est bonę valetudinis, ita & desiderare panē spiritalis vitę, fidem videlicet, spem & charitatē, est spiritalis sanitatis indicium. Vnde & hac ratione propheta in singulis ferme psalmorum locis adhuc sibi petit dari, quod iam ante sese habuisse professus est, habens fidem spem & dilectionem. Hęc nihilominus sibi quotidie postulabat, quando in hac vita, neq; arbitrabatur se apprehendisse, neq; perfectum esse, sed semper aliquid sibi deesse, quia in hac vita bonarū rerum nulla facetas. Proinde cōto plus proficiebat, tanto amplius esuriebat.

Sed pro

Sed pro intellectu huius tertij modi simul & precedentium atq; sequentium considerandū est, q̄ doctrina eorum, qui dicunt deum, quantum in se est, omnibus adesse, omnibus lumen suę gratię offerre, omnes adiuuare, eumq; non abstrahere vlli homini auxilium suę gratię, intelligenda est, deū quantum in se est nullam rationalem creaturam excludere a sui luminis communicatione, neq; vllū posuisse luminis sui impedimentum, veluti cum dicimus, deus vult istum saluum fieri, quantum in se est, nihil aliud dicimus, q̄ q̄ deus vult illi dare naturam ordinabilem in salutem, nihil in natura faciens, per quod a salute impediatur. Sunt & alij harū scripturarum intellectus in superioribus satis explicati.

Est quartus modus dei gratiam concipiendi, secundū quem deus sua gratia iuuans hominem, potest intelligi sese habere ad liberum hominis arbitrium, sicut artifex sese habet ad instrumentum. Quemadmodum is qui scribit aut ligna secat, ad opus mouet calamus, aut securim, vel ferrā, Ita deus, inquit, nunc per causam naturalem, nunc per hominis voluntatem facit, quæcumq; voluerit. Vnde solet dici, q̄ liberum hominis arbitrium operatur sub deo instar causę instrumentalis sub principali mouente. Videtur autē hęc via intelligendi gratiam fundari in scripturis docentibus deum mouere hominem ad actionem & motum, illūq; per voluntates nostras, sicut & per ceteras creaturas facere quicquid placuerit, quemadmodum enim homo facit calamus aut ferram, facere, vt scribere, aut ligna diuidere, Ita & deus significatur in scripturis facere, vt nos faciamus. Ego, inquit deus, faciam, vt vos faciatis, vt ambuletis in præceptis meis. Ego faciam vos velle & operari, nec est qui potest resistere voluntati meæ. Vnde & dominus in Esaia p̄pheta sese comparauit artifici secanti ligna, aut trahenti ferram, voluntatem autem ipsius Nabuchodonosor, comporauit ferræ aut baculo. Nunquid gloriabitur, inquit, securis contra eum qui secat in ea, aut exaltabitur ferra contra eum a quo trahitur? Habet quidem ista similitudinem, sed non omnimodam æqualitatem. Similitudinem quidē, in eo q̄ liberum hominis arbitrium a deo recipiat, non vires solum seu possibilitatem operandi, sed & motū et actionem, qua fiunt opera bona. In hoc tamen est dissimilitudo, q̄ in

quod instrumentum non ex libero suo rationis iudicio, sed necessitate & vi quadam impellitur ab artifice, nullū hñs iudiciū, neq; de eo ad qđ fertur, neq; sup̄ mediū, p̄ qđ fertur, libera vero hoīs aīa a deo recipit suauitatē quādā seu inclinacionē, qua ex pprio iudicio mouet ex libera & spōtanea voluntate ad actum & motum. Diuinus enim spiritus inspirās charitatem, quamuis moueat rationalem animam contra carnis concupiscentiam, contra fomitis inclinationem, facit tamen quod rationalis aīa habeat deum sibi charum atq; dilectū, & moueatur ad obediendum illi ex ratiois iudicio secundum rationalis voluntatis inclinationem & amorem.

Quinto, Deus sua gratia adiuuans hominem ad æternę salutis viam, potest concipi sese habere sicut is, qui trahit rationalem animam e tenebris, e luto peccati, e captiuitatis vinculis, monstrās veritatis lumen, statuens in statū libertatis, & illam educat adhuc languidam & imbecilem, deducens inter medios hostium cuneos, donec ipsa videat deum deorum in syon. Et hic modus conducit plus ceteris ad plene intelligendā gratiā Christi redimētis. Proinde & passim per omnem scripturæ locum glorificamus deum, & benedicimus eum, quod illuminauerit, extraxerit, eripuerit, sanauerit, imo & viuificauerit nos habitantes in tenebris, & in vmbra mortis, quod liberauerit seu redemerit de carcere mortis æternę, & vinculis peccati, quod deduxerit & ita adiuuerit nos iam liberatos, vt ambularem in lumine dei nostri de virtute in virtutem, oramusq; iam educi deum assidue, vt ipse adsit protector, defensor, conseruator, vt vires adhuc infirmas & languidas deducat per vias rectas in vitam æternam. Quę sit autem rationalis animæ cæcitas, quis visus, quod spirituale lumen, quæ vincula, quis carcer, quę tenebrę in superioribus diximus, dum declarauimus dominum nostrum Christum, non ob id solum esse incarnatum, vt nos viam salutis doceret, aut exemplum nobis daret viuendi, sed etiam, vt liberaret atq; redimeret. Vnde & hac consideratione, in omnibus ducibus & regibus filiorum Israhel designatus fuit Christus omnium hominum Christianorum dux verus. In bellis & in prælijs eorum fuerunt bella designata Christianorum præstantium contra cupiditates, carnis concupiscentias, de

monum insidias, suasiones, cæterosq; inuisibiles illorum laqueos. Sciendum est autem, quod de^o interdum operatur trahens, interdum ducens. Aliud autem est trahere, aliud ducere. Qui trahitur, præuenitur, ut ex nolente volens fiat. Qui autem ducitur iam volens est, & sua sponte progrediens cooperatur ductori. Trahitur homo cum mutatur voluntas eius cum venit ad Christum. id est cum incipit credere, quod noluit credere. Ducitur autem, cum iam ex voluntate sua operatur, progrediens de virtute in virtutem. Christus ait, Nemo potest venire ad me, nisi pater meus traxerit illum, non dicit duxerit illum, ne quis aliquid modo, inquit Augustinus, voluntatem hominis credat præcedere præuenientem dei gratiam. Rursus neque ait, nemo ambulare potest in semita mandatorum, nisi pater meus traxerit illum, ne voluntas in semita mandatorum ambulans nil agere credatur, sed nemo, inquit, ad me venit. id est nemo credit in me. Nemo incipit in Christum credere, ut Christianus fiat, nisi de^o sua gratia præueniens illius voluntatem auersam & rebellem, misereatur eius. Iam autem gratia dei præueniente tractatur atque mutatur, voluntarie credit, voluntarie sacrificat & orat cum propheta. Deduc me in semita mandatorum tuorum. Sed audi quid legitur, quia ipsam, inquit, volui. Ecce præcedit voluntas prophetæ dei ductionem, sed & hanc prophetæ voluntatem præcedit tractus dei mutatis voluntatem eiusdem prophetæ. Dixi, inquit, nunc coepi, sed hæc est mutatio dextere excelsi. De^o ergo sua gratia præueniens hominem trahit, dum facit eum credere, qui non credebat. Homo quidem ducitur volens, & idcirco credere voluntatis est operatio, sed suasio, inclinatio, mutatio, inuitatio, qua vocatur, inuitatur, & ita inclinatur, ut ex fidei iustificatis spiritu & credat & velit cum prius nollet, solius dei est operatio. Solius dei est intentio vocare, spiritum sanctum fidei & charitatis infundere. Nec est hic Augustinus. interpretatio e contra interpretationi Chrysostomi. in homilia de conversione Pauli interpretantis. Qui trahit volentem, trahit humiliter iacentem ac manum porrigentem. Nam & hæc vera quidem est sententia, sed ut iuste sit volens manum deo porrigens, deus facit sua interna inspiratione præueniens omne bonum voluntatis nostræ consilium, & ex nolente faciens volentem. Ex corporalium igitur rerum similitudinibus cupientes intelligere spiritualia prius quatuor modos supra præfatos simul in istum quintum conferamus, omnes nempe si sane & secundum doctrinam Christianæ fidei intelligentur sunt

vtilis

vtilis ad intelligendum dei gratiam, veruntamen in omnibus hisce modis non est quo magis illustretur gratia Christi salvatoris, quam is secundum quem dicimus deum esse spiritualem medicum, ac ducem illuminatorem, quod ex multis quidem causis possumus considerare. Prima, nam ductor, qui vitam & lumen præbet languido aut claudo in lutum tenebrosum lapsus, porrecta manu erigens ac ducens illum, primum facit illum videre in quanta iacuerit foeditate. Deinde ostendit seipsum tanquam adiutorem & liberatorem, qui sit paratus eripere illum, atque ita inuocatus erigit illum suis viribus inualidum seu impotentem surgere. Tertia viam monstrat, qua ambulet. Quarto manu tenet illum, subministrans vires, suaviter quoque ducit eundem, ut progrediat, & ambulet recte. Hæc omnia si consideremus suo modo spiritualiter fieri in natura humana, quæ non a conditore nature deo, sed ex sue voluntatis arbitrio, facta est cæca, languida, & captiva, delapsa in peccati foueam, facillime poterimus deprehendere, qualisnam sit gratia Christi salvatoris. Cæterum & huiusmodi spiritualis ducis gratia designata fuit in columna ignis per noctem, & in nube per diem, de quibus in Exodo legitur, Armati ascenderunt filii Israel de terra Aegypti, Dominus autem præcedebat eos, ad ostendendum eis viam per diem in columna nubis, & per noctem in columna ignis, ut dux esset utroque tempore. Sicut petra, ut inquit Apostolus, erat Christus, sic & mare rubrum, in quo interficiuntur Aegyptii, erat sanguis Christi, in quo interficiuntur Aegyptii, id est expelluntur demones in nobis habitantes, nubes ab æstu protegens, erat Christus, columna ignis erat Christus, Serpens generis, in quem spectantes a serpentibus vulnerati sanabatur, erat Christus, manna erat Christus. Cõgrua igitur assimilatio fuerit, si Christus sua gratia concipiatur, ut rex, ut dux ex sua misericordia illuminans, liberans, & sanans eos, qui sub Aegypto Pharaone diabolo sunt captivi ac lacerati serpentum infernalium moribus seu criminibus, quibus anima vulneratur, & ut dux iam liberatos deducens inter medios hostium cuneos, dicente scriptura, Dux fuisti in misericordia populo tuo, quem redemisti & portasti in fortitudine brachii tui ad habitaculum tuum. Et propheta, Iustum deduxit dominus per vias. c. Et iterum, Spiritus tuus bonus deducet me, c. Deduc me domine in semita, c. Qui regis Israel, intende, qui deduces velut ouem Ioseph.

Tt ii Secundo

Secundo, Modus iste, quo concepimus deum sua gratia esse nostrę voluntatis ducem, confert ad intelligendū, quod cor hominis in se vagum, prorsus varium & mutabile spiritu sancto tanq̄ fessore, leniter & suaviter ducitur, immisso in ipsum diuinę gratiæ freno, quo deus suaviter trahit & gubernat mutabilem atq̄ indomitam hominis voluntatem. Vnde Augustinus lib. 3. Hyponosticon. Recte arbitror, inquit, liberum arbitrium iumento comparari, dicente propheta, vt iumentum factus sum apud te, gratiā vero fessori, quia sicut iumentum animal viuacissimum, vt dometur ad opus homini necessarium de armento vagum apprehenditur, & incipit pro industria domantis ad illius incedere voluntatem, ita & liberum hominis arbitrium gratia apprehenditur de armēto luxurię sæculi, vt deposita prauę conuersationis scēditate, humilietur, & ad obediendū in opus domino necessarium, corrigatur. Sicut enim iumentum immisso freno fessoris manu regitur, vt iter rectum secūdam fessoris voluntatē possit incedere, donec ad locū veniat destinatum, Ita & liberum arbitrium spiritu sancto apprehensum freno gratiæ illius mansuescit, vt cursim siue leuiter incedat ad voluntatem illius cuius frenis agi, summa libertas est, quod si petulantia calcitrare voluerit, & fessore deicere, plerumq̄ etiam calcaribus, id est, flagellis ceditur. In eadem sententia videbis esse Hieronymum, in epistola quadam ad Saluiam, Nostrum, inquit, Christi amore lasciuia iumentum restringere, vt fessorem spiritum sanctū moderato atq̄ composito portet incessu. Sicut ergo fessores equites dirigunt equos, vt composito progrediantur incessu ad destinatum terminum, Ita spiritus dei bonus præsidēs libero hominis arbitrio dirigit atq̄ deducit ipsum, vt progrediatur in via salutis, de virtute in virtutem. Et quemadmodum equus non solum dirigitur, sed & ipsum portat fessorem, Ita liberum nostrum arbitrium non modo dirigitur a diuino spiritu, sed & ipsum etiam diuinum spiritum portat, vt fessorem quendam insidentem. Verum vt hæc faciat recto & composito incessu operatur spiritus ipse. Nam liberum arbitrium deferre atq̄ portare diuinum spiritum, non est aliud, q̄ ipsum a deo tractum, deo adhærere, vt in illo manens, recte viuere, & operari valeat, & ita liberum arbitriū

non

non modo tenet deum & gratiam eius, verum etiam tenet ab illo. Tertio, Modus iste quo concipimus deum esse liberi arbitrii lucernam, solem, & ducem facit nos intelligere deum præuenire hominem, præbendo lumen fidei, & deinceps adiuuare hominem sic præuentum, vt & ipse homo etiam agat, vt in lege dei ambulet, dicente deo in scripturis, Ego faciam, vt vos faciatis, & in præceptis meis ambulatis, & alibi, Non vos me eligistis, sed ego elegi vos, & posui vos, vt eatis & fructum afferatis, & fructus vester maneat. Cum dixit non vos me elegistis, sed ego elegi vos, significat lumen suę gratię præuenire hominem. Cum adiecit & posui vos vt eatis & fructū afferatis, significat hominem sic præuentum lumine fidei, cooperari deo, & facere fructus dignos, id est, opera bona deo grata. Non dixit, Ego elegi vos, vt in vobis ego solus operer, vobis nihil operantibus, sed ego, inquit, posui vos, vt eatis & fructum afferatis, hoc est, mea electione feci vos ire, & fructum facere. Itidem quoque plane significat propheta, Beatus vir, inquit, cuius est auxilium abs te, & insinuans quod ipse vir, dei auxilio operetur, cōtinuo adiecit, Ascensiones in corde suo disposuit in valle lachrymarum. Et ne suis viribus se putet ascendere, benedictionē, inquit, dabit legislator, plane insinuans, quod legislator noster Christus, non solum docet legē, qua sciamus quid facere debeamus, sed & desuper pluit benedictionem & suę gratiæ rorem. Cum ergo is, qui ducitur ita agatur, vt etiam agat, congruum est intelligere deum esse nostri arbitrii ducem in opere bono. Quarto, Modus iste quo agnoscimus deum in omni actione bona, vt liberi arbitrii lucernam ac ducē, docet nos intelligere, quod deus sua gratia adiuuās hominē, neq̄ cogat liberum arbitrium, neq̄ impellat necessitate, neq̄ impediāt potestatem libertatis illius. Is nempe qui ducit in via, ita agitur, vt suaviter & leuiter etiā suę progressionī cooperetur, habēs in sua potestate nō cooperari suo ductori, Sic & deus trahit rationalem animam, non cogens, non vim faciens, sed ita eum præparans, vt voluntarie aut spontanee incedat recte. Et hac ratione prophetę in omnibus passim scripturis, petūt dirigi, gubernari, & deduci in viam domini. Illud proprie destinatur, deducitur in aliquem finem, quod non in se, sed in alio habet, cui

ope in.

ope in illū finem venit. Hac ratione in scripturis sacris prædestinatus dicitur hō in ea, ad quæ nō potest suis naturæ viribus ptingere, cuiusmodi sunt grā & gloria, de q̄ latius in libro de concordia prædestinationis, & liberi arbitrii.

Quinto, Modus hic q̄ concipimus, vt gratuitū liberatorē, & in operibus bonæ vitæ nobis eū ducē cōfert ad intelligēdū deū quēdā opari in nobis sine nobis, quēdā vero opari in nobis cooperantibus nobis. Illa deus operatur in nobis sine nobis, quæ ipse solus facit, quæ & nō facit nos facere, veluti cū intus vocat, ad cor hoīs pulsat, excitat, fidē, sp̄, aut charitatem inspirat. Nō enim homo in se operatur ista, vocatiōem videlicet, inspirationē, bonam cogitationē præuenientē. Itē fidem, spem, & charitatē, ceterasq; virtutes, quas vt ait Aug. deus in nobis sine nobis operat. Illa vero de^o facit in nobis, cooperantibus nobis quæ ipse facit nos facere, veluti cū nos iam fide, sp̄, et charitate renouatos facit credere, sperare, diligere, & seruare mādata, hoc est, quod dicit Aug. vt vclimus, vt credamus, deus operatur in nobis sine nobis. i. principia vocationis, scilicet & inspirationis, instinctus, cogitationes & virtutes, quibus incipimus velle & credere, deus operat in nobis non cooperantibus nobis. Dū autē volumus & credimus, & ita volumus, vt operemur, nobiscū operatur deus.

Sexto, Modus iste quo concipimus deum sua gratia esse salē, qui volūtati lucernam præbens, viā monstrat, & ducatum præbet, facit nos, & agnoscere nosmetipsos & deū ipm, vt anima ad semetipsam conturbetur, dei vero memor cōsoletur, vt cū propheta iam dicere valeat. Ad me ipsum aīa mea conturbata est, propterea memor ero tui. Vnde & hac ratione Pelagiani a sanctis patribus coarguuntur, q̄ gratiam dei, non ducem, sed comitē dixerunt esse humanæ voluntatis, nā e contrario rem sese habere, humanam videlicet voluntatem esse pedissequam, comitē atq; ancillā, Deum autē sua grā esse ducem significauit propheta. Fortitudinē meā, inquit, ad te custodiā, quia deus susceptor meus es, et dux me^o, & auxiliator meus, deus meus misericordia eius præueniat me, aperte insinuans nihil esse humanum, quod præueniat misericordiam miserentis dei, Misericordia, inquit, eius præueniet me. Septimo, Modus iste docet gratiam dei non esse possibilitatem, qua bene velle, & bene agere possu-

possumus, sed docet deum esse talem, qui sua gratia & auxiliō, facit voluntatem bene velle, & bene operari, & ita deus non solum dat nobis posse bene velle, vt Pelagius credidit, sed & bonum velle & operari, secundum bonam voluntatem ipse facit. Proinde scripturæ tradunt sanctos agi, moueri, atq; deduci a dei spiritu, Qui spiritū dei aguntur, inquit Apostolus, hi sunt filij dei, aguntur, id est, ducuntur. Si spiritu, inquit, ducimini, non estis sub lege. Vnde Augustinus in libro de gratia & libero arbitrio. Sanctis in regnū dei prædestinatis, non solū datur adiutorium, sine quo perseuerantes esse non possunt, cuiusmodi erat adiutorium Adæ datum sub innocentie statu, sed etiam datur eis adiutorium, quo nō nisi perseuerantes sint, loquitur enim illis Augustinus, de prædestinationis, seu perseuerantie gratia, qua ex massa perditionis electi, certissima dei præscientia, & indefinibili prouidentia liberantur, quicumq; liberantur.

Octauo. Modus iste quo concipimus deum esse humanæ naturæ lapsæ ducem, & liberatorem, docet quod quisq; a Christo liberatus diuine misericordie tribuere debet si eductus extra peccati seruitutem, in lege dei ambulat, & custodiat mandata illius, sed non ob id deo tribuere potest, si aut in lapsu maneat, aut iam erectus ceciderit, quemadmodum languidus & imbecillus non sibi, sed ductori suo tribuere debet, quod erectus ambulat, sibi autem tribuere debet si suauiter ductus nolens cooperari, in lutum denuo cadat. Quemadmodum ad cœnam magnam vocati, qui venire voluerunt, non sibi debent tribuere quod venerint, quia vocati venerunt, quæ vocatio aīa oē meritū operata est in eis voluntatem, qua venire voluerunt. Illi autē qui venire noluerunt non possunt in deū culpam reijcere, quod nō venerint, qui vt venirēt vocati, in libera habebant volūtate. Hęc Au. li. 33. quæstionū, quæst. 68. Deus præterea tamen quosdam vocare nōlit, veluti infātes in vtero morituros, quibus non dat tempus, quo possint esse vocationis participes, non iniuste tamen agit si misereri noluerit, quia vbi denegatur misericordia & gratia, non potest esse iniusticia. Possit forsitan homo in deum conditorem habere aliquā querelationem, si deus naturam humanam vulnerasset, fecissetq; eam esse languidam, cæcam, infirmam, & captiuam.

Nunc autem, quia deus ab initio condidit hominem rectum, ab omni captivitate liberum, & ipse homo libero suo arbitrio sese ab hac rectitudine præcipitavit in hanc miseræ conditionem, nihil est quod capsetur deum in corde suo.

Nono, Modus iste quo concipimus deum esse rationabilis animæ lucem ac ducem, facit intelligere, quod deus non deserit hominem iam illuminatum & liberatum. Deus enim quævis ut medicus quidam sanet animam, non tamen solum ut medicus sese habet, medicus nempe deserit languidum iam sanatum, suis eum relinquens viribus. Deus autem iustis hominibus est in via dux assiduus, dicente propheta, Proinde debam dominum in conspectu tuo semper, qui a dextris est mihi, ne commovear. Tenuisti manum dexteram meam, & in voluntate tua deduxisti me. Si ambulauero in medio vire brevis mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es.

Frustra nititur humana voluntas quicquam boni facere, si non duci suo innitatur. Quicquid ergo boni voluntarie facimus siue corde, siue verbo, siue opere, id deo duce facimus. Verum quia huiusmodi rationalis animæ deductio, non corporaliter, sed spiritaliter est accipienda, dubitaueris fortasse, quid sit deum in omni opere bono, quod facimus esse humanæ voluntatis ducem. Respondemus. Deus sua gratia præueniens seminat salutis nostræ cogitatum, suggerit exhortationibus, monet exemplis, terret periculis, incitat miraculis, dat intellectum, inspirat consilium, illuminando, & fidei affectionibus imbuendo. Voluntas autem ad hoc prædictis excitatur præsidijs, ut diuino in se cooperetur operi. Ducit itaque deus animam, cum facit eam voluntaria, & spontanea voluntate credere & diligere ex fide & charitate sibi obedire, ut delectabiliter, & spontanea voluntate incedat in mandatis domini, sicut in omnibus diuitijs.

Quicquid enim diuinum auxilium diuinæ charitatis circa nos agit, iam usum habentes propriæ voluntatis, id totum agit, ut nos faciat credere, quod indigeamus gratia Christi saluatoris, ut gratis saluos faciat nos sibi consentientes, voluntatesque nostras ad delicias huius corporalis vite affectas ablaçet, & ad se prorsus vertat, inclinet, & amore suo afficiat. Hoc significauit propheta, cum orans præmisisset, Deduc me in semita mandatorum tuorum, quia ipsam volui, mox

etiam ostendemus, quid oratio cupiat. Inclina, inquit, cor meum deus in testimonia tua, & non in auaritiam, Auerte oculos meos ne videant vanitatem, aperte insinuans, quod deum ducere hominem in semita mandatorum sit deum inspirare homini inclinationem & affectionem, qua delectabiliter incedat in testimonia illius, & auersionem seu odium contra huius sæculi vanitates. Et ita Hieronymus, Chrysostomus, Ambrosius, Augustus, Bernardus, ceterique patres ecclesiastici, declarantes quoniam pacto rationalis animæ a deo ducitur, trahitur, ac rapitur. Votis, inquit, fertur anima, trahitur, duciturque desiderijs, & amore, ceterisque affectionibus. Amor meus prope deum meum, eo feror quocumque feror, da amantem & sentiet se tractum, da desiderantem, & sitientem ad fontem æternæ vitæ suspirantem, & sentiet se duci in viam mandatorum dei.

Et iste est magnificus atque gloriosus Christi ducatus, præfiguratus in deductioe filiorum Israel ex Aegyptiorum seruitute in promissionis terram, de qua propheta, Adduxit populum suum in exultatione, et electos suos in leticia. Quæadmodum enim deus tunc populum Israelitem spontaneum fecit exire captiuitatem, Ita & deus facit nunc populum Christianum agnoscere spiritualem suam captiuitatem, rapiens, & transformans illum in sui amorem, quo reputet totam terrestrem hanc vitam non ut patriam, sed ut Aegyptum, ut captiuitatem, ut auxiliū, ut peregrinationem quandam, omnemque ornatum huius sæculi iam contemnens, ad deum verum suum beatificum bonum per gratiam Christi Saluatoris suis properet desiderijs.

Istum autem ducatum, istud regnum debemus intelligere verum esse Messie militantis regnum, ipsumque quotidie precantur iusti sibi aduenire, orantes, adueniat regnum tuum, quem sane spiritualem ducatum Iudei carnales intelligere non iunt, cum tamen proprii ipsorum prophetæ, non de corporali, sed de spiritali regno olim loquebantur, ut latius alibi deo adiuuante de ducatu Christi regis Israel sumus ostensuri.

Siue igitur concipiamus auxilium operantis in nobis bona opera, ut finem quandam mysticum, vel ut baculum spirituale, ut manum seu brachium, aut sustentaculum, quo ad se nos deus trahat, sustentet, & ducat,

aut vt equum quendam spiritualem, seu vehiculum, recte intelligimus, quando concipimus illud quodcumq; sit non per omnia quadrare auxilio gratiæ, sed vnumquodque diuini secundum aliquam sui similitudinem, per quam etiam crassiora, & minus capacia ingenia ducantur in spiritualium rerum intellectum.

Hoc autem magis fiet manifestum, si consideremus tria peculiaria spiritus sancti charismata, de quibus Apostolus inquit, Nunc manet fides spes, charitas, tria hæc maior horum charitas. Consideremus singulorum officia. Spiritus sanctus per fidem monstrat, tamen finem rationalis anime beatificum, in quem tendat, quæ Christi viam, qua vadat in illum. Per spem autem ipse hominis animum infirmum, languidum & imbecillum ad finem illum deo adiuuante, obtinendum, erigit contra omnia ardua & impedimenta, quæ obsistunt assequutioni illius.

Per charitatem vero idem spiritus afficit animum, vt habeat finem illum præ cæteris omnibus charum, tanquam optimum thesaurum cordis sui, in quo delectetur & immoretur, ac quiescat. Atque ita fide illuminatur intellectus. Spe animum erigitur in deum vt adiutorem, & confortatur, reputans illum, vt sibi necessarium contra omnia huius mundi auocamenta, quibus rationalis anima distrahitur & rapitur a deo conditore, & beatificatore suo.

Charitate vero rationalis voluntas, vt vinculo quodam eleuatur atq; attollitur in quoddam deitatis consortium. Nam & ipsa charitas diffusa in cordibus nostris per spiritum sanctum, in anima nostra est vita fidei, animum iam illuminatum viuificans, & inclinatio quedam & instinctus ac impetus, quo velut hamo quodam aut tractu suauissimo nos ad se rapit deus diuino fulgore illustratos. Est denique charitas velut gluten quoddam seu vinculum, quo deus sibi rationalem voluntatem nectit & inherere facit. Habet deus sua vincula, habet & sua vincula satanas, quemadmodum alias declarauimus. Verum dei vinculis agi summa libertas est, satanæ autem frenis trahi miseria est & seruitus, & tractus quidam ad mortem in gehennam, verum non vi, vt inquit Origenes ad Rom. res agitur, nec necessitate in alteram partem anima deflectitur, alioqui nec culpa, nec virtus posset ascribi,

nec ho

nec boni electio premium, nec mali electio supplicium meretur, sed seruetur in omnibus libertas arbitrii, vt in quodcumq; voluerit ipse animus hominis declinet, in bonum habens diuinæ græ auxiliū paratū, in malum sua ipsius concupiscentia prouocatus, sicut scriptum est, Ecce posui ante faciem tuam vitam & mortem, ignem & aquam. Vita est Christus, mors est inimicus noster diabolus. Hæc res inquit, si adhuc videatur obscura, tali quadam similitudine manifestiorem eam & planiorem reddere possumus.

Ponamus esse, inquit, aliquod domicilium, in quo habitet anima cum corpore & spiritu, veluti cum duobus consiliariis, præ foribus vero huius domicilij singas astare pietatem, charitatem, omnesque cum ea virtutes. Ex alia vero parte impietatem, omnesque luxuriarum & libidinum formas expectare anime nutum & consensum, quem ex duobus presentibus obseruantibus introduci desideret, quem repelli, vt si meliori vsus consilio, spiritui obtemperauerit, alius iste spiritus repudiatus discedat. Hactenus Origenes.

Consilium dei non foris intelligatur in voce vel sermone, sed intus illustrans, suggerens, & inclinans rationalem animam. Huic similitudini verbum congruit Christi dicentis, Nemo potest seruire duobus dominis.

Fiunt autem hæc manifestiora, si ad prædicta tria charismata conferamus prædictarum rerum similitudines. Quemadmodum baculus, aut funiculus corporalis, aut brachium est, quo porrecto, bonus pater filium lapsum in puteum tenebrosum trahit atque erigit e tenebris putei, Ita & tractus quidam occultus fit in anima intus, quo pater celestis trahit ad se animam e peccati fouea, vt videns iam suam miseriam, suumque finem, in quem tendat, & viam qua vadat in illum, erigatur in superna atq; celestia.

Omnis Adæ filius, priusquam a domino nostro IESU vero animarum medico noticiam sue calamitatis, in quam delapsus est per Adæ peccatum accipiat, delectatur iacere in sceditatibus suis, habensque oculos clausos bonis celestis vite, visibilibus & carnalibus rebus sese immergit, cuius initium salutis est, vt hanc suam miseriam iam videns, incipiat sibi displicere, in seipso odio habere omnia, quibus rationalis

Vv ii animus

animus degenerat a deo vero suo beatifico sine, medicumque querat, & sanari desideret. Huius consideratione, ait Bernardus in canticis, absque cognitione sui & absque noticia del neminem posse saluari, si tamen facultatem habet cognoscere dei, nam ignorans ignorabitur, siue sese, siue deum ignoret.

Item quemadmodum frenum equo indomito immisum dirigit illum, non ut equus nihil agat, sed ut via incedat recta secundum fessoris voluntatem in finem destinatum, Ita & Charitas est iugum suaue collo peccatoris suspensum, quo spiritus dei bonus liberum hominis arbitrium de campo lato lasciuie huius seculi apprehensum deducit, ut proficiat de die diem. Preterea quemadmodum vestes, & annuli sunt ornamenta, quibus teguntur nuditates, & macule corporum, Sic fides, spes, charitas ornant animam, teguntque & abluunt maculas eius.

In parabola euangelica, Lucæ. 17. de filio suo prodigo reuertente & poenitentiam agente, dixit pater ad seruos suos, Cito proferte stolam primam, & induite illum, & date annulum in manu eius, & calciamenta in pedibus eius. Stola, inquit Ambrosius, amictus est sapientie, spirituale vestimentum seu indumentum nuptiale, quo nuda corporis teguntur, ut corporis infirmitas, sapientie spirituales virtute conuestiatur. Annulus est syncerae fidei signaculum. Calciamentum autem quotidianum auxilium dirigens cursum in caelestia, ut non secundum carnem, sed secundum spiritum ambulet. Occiditur illi vitulus pro cibo optimus dominus noster Christus, qui cibus sit animae ipsius quotidianus. Fides autem spes & charitas in anima quamuis comparentur annulo aut vestimento nuptiali, non tamen ideo oportet quod huiusmodi charismata spiritus sancti sint otiosa ornamenta quaedam in anima, quibus non iuuetur anima, quia, ut iam diximus, non in omnibus debet quadrare similitudo.

Vnde Pelagiana est haeresis dicere animam iam deo gratificatam non adiuuari fide spe & charitate ad opera bonae vitae, tanquam charitas sit qualitas quaedam otiosa ad solum decorem animae data, aut tanquam ornatus quidam spiritalis, aut nitore, ut quemadmodum obsequia regi impensa in veste splendida placita sunt regiae maiestati, Ita opera solius liberi arbitrii intelligantur

gantur deo grata ex solo decore operantis, etiam nihil cooperante spiritu fidei aut charitatis. Vnde Augustinus in libro de spiritu & litera, capite. 32. Charitas dicta est difundi in cordibus nostris, non qua nos ipse diligit, sed qua nos facit dilectores suos, sicuti iustitia, qua iusti eius munere efficiuntur, & domini salua qua nos saluos facit. Fides igitur spes & charitas ponenda sunt dona quaedam celitus infusa, ut sint principia bonorum motuum effectiue secundum eum operandi modum, quemadmodum virtutes & habitus ex actibus siue consuetudine nati inclinant potentiam ad operationes.

Postremum ut finem libri faciamus de significatione nominis gratiae iam consideremus. Sciendum est ergo quod secundum doctrinam Augustini, ceterorumque ecclesiasticorum patrum in concilio Carthaginensi ad Innocentium papam vocabulum gratiae multis accipitur modis. Vno modo generalissime pro beneficio, quod non precedentium aliquorum operum meritis, sed gratuita dei voluntate donatur. Sic gratia dei dicitur etiam id quod de natura est rei, veluti anima rationalis & caro, ratio seu intellectus, corporis membra, seu integritas sensuum. Secundo specialius appellatione nominis gratia excluditur accipientis meritum simul & naturae debitum. Nomen enim gratia sonat indebitum, seu non debitum. Sic gratuitum dicitur beneficium, quod nec ex merito est accipientis, nec debetur conditioni naturae, & sic ea quae sunt integritati hominis debita secundum conditionem naturalis esse, ut ratio, voluntas, quinque sensus, corporis membra non veniunt sub appellatione gratiae.

Gratia vero sic accepta, rursus diuiditur in gratiam gratificantem, & in gratiam gratis datam. Gratia gratificans datur, ut per ipsam homo accipiens, sit liberatus a peccato, deoque gratus, & haec est gratia, quam commendat fides Christiana. Illud vero beneficium, in quod creati sumus creaturae rationales, habentes sensum & intellectum, vires & potentias speciei humanae naturales, & rationis internae lumen, quo valeamus inter licitum & illicitum discernere, creatorem cognoscere, ut naturae nostrae parentem appellatur quidem nomine gratiae generalissimae accepto, quod sine merito nostro accepimus. Et ideo pro tanto beneficio gratias

gratias agere debemus creatori nostro semper. Neque extinguatur unquam debitum gratiarum actionis, sed hoc beneficium non est gratia redemptoris per Dominum IESVM facta, de qua loquitur per omnem locum scripturae sacrae. Neque Apostolus in epistolis suis commendat gratiam, qua creati sumus homines, neque Christus factus est homo in carne mortali pro hominibus, ut homines ab initio recti & immortales & ad imaginem & similitudinem suam conderentur, aut sani, aut praestantes corpore, sed ut homines damnati propter peccatum liberarentur ab aeterna morte in vitam aeternam. Et hanc gratiam homo accipit per fidei motum in Iesum, ac per motum dilectionis, ut ex superioribus patet. Et quia ad motus tales praeparatur anima tractu coelesti vocatione, suasionem, seu invitationem interna, quae omnia etiam nomine gratiae, congrua ratione appellantur cum sint gratuita quaedam auxilia spiritus sancti in corda nostra, ut credamus & diligamus, & credentes a peccatis liberemur, suggerentis, & operantis. Hinc orta est divisio gratiae in gratiam praeventivam, & subsequenter in gratiam operantem, & cooperantem, de quibus latius in sequentibus libris, ubi & de gratia creata, & increata, de charitate item creata atque increata ex scripturis sacris latius disseretur. Gratia autem solum gratis data est quam homo accipit, non ut per illam ipse accipiens gratificetur & dignus, seu acceptus sit deo, sed ut secundum ipsam ad iustificationem alterius cooperetur, sicut donum linguarum, donum prophetiae, potestas faciendi miracula in nomine Iesu, de quibus ait Apostolus. Unicuique datur manifestatio spiritus ad utilitatem supplementorum. Unde non solum gratiam gratum facientem appellari nomine gratiae, sed multa in unoquoque dona spiritus sancti charismata gratias dici designat Apostolus dicens, Divisiones gratiarum sunt. Unus autem spiritus, qui operatur omnia in nobis. De his latius in sequentibus libris.

Multa de gratia domini nostri Iesu Christi in hoc libro differui, & quicquid recte de illa sapui, praeventivae gratia incepti, & gratia incessanter adiuvante peregi. Det deus mihi servulo suo, qui super omnes gratia sua indigeo, invenire misericordiam coram oculis suis semper, donec ut &
haec

REDEMPTIONE GENERIS HUMANI. LIB. VNVS .519.
haec quae scripsimus, prosint lectoribus omnibus ad inveniendam & custodiendam gratiam iugiter ad lucrum fidei, ad robur spei, ad fomentum atque incrementum charitatis.

FINIS.

LOVANI ex officina Rutgeri Rescijn,
quinto Idus Martias.
An. M. D. 1534.

